

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/191035>

Please be advised that this information was generated on 2019-06-01 and may be subject to change.

Grenzen verlegd

Charles Roemers (1748–1838)
een Maaslands regent
in roerige tijden

LAMBERT JACOBS

GRENZEN VERLEGD

Charles Roemers (1748–1838)
een Maaslands regent in roerige tijden

Grenzen verlegd

Charles Roemers (1748–1838)
een Maaslands regent in roerige tijden

PROEFSCHRIFT

ter verkrijging van de graad van doctor
aan de Radboud Universiteit Nijmegen
op gezag van de rector magnificus prof. dr. J.H.J.M. van Krieken,
volgens besluit van het college van decanen
in het openbaar te verdedigen op donderdag 15 maart 2018
om 10.30 uur precies

door
Lambertus Johannes Cornelis Hermanus Jacobs

geboren op 15 juli 1948
te Dongen

Promotor

Prof. dr. P.J.A.N. Rietbergen

Manuscriptcommissie

Prof. dr. W.J.H. Furnée

Dr. F.P.G.B.M. Meens

Prof. dr. R.A.M. Aerts

Prof. dr. A. Knotter (Universiteit Maastricht)

Inhoudsopgave

Voorwoord	11
Inleiding	13
HOOFDSTUK 1 : VAN FRANSE DREIGING TOT FRANSE BEZETTING (1748–1794)	25
1.1 : Jeugd- en studiejaren in Maastricht	29
1.2 : Student in Leuven	41
1.3 : Advocaat en andere functies in Maastricht	48
1.3.1 : De Jaren '70	49
1.3.1.1 : De organisatie van de rechtspraak in Maastricht, het Land van Overmaas en het Luikerland	49
1.3.1.2 : De eerste processen	51
1.3.1.3 : Nieuwe taken en schepen van de stad	58
1.3.1.4 : Huwelijk met Anna Maria Nivar en de relatie met de familie Nivar	69
1.3.2 : De jaren '80: Twisten, oorlogsdreiging, muiterij en revolutie	72
1.3.2.1 : Stedelijke politiek in Roemers' advocatenpraktijk	72
1.3.2.2 : Maastricht betrokken bij internationaal en nationaal politiek spel	91
1.3.2.3 : Roemers en de discussie over Elsloo als vrije rijksheerlijkheid	95
1.3.2.4 : Ruziënde magistraten of partijstrijd?	99
1.3.2.5 : De laatste jaren voor de komst van de Fransen	111
HOOFDSTUK 2 : IN DIENST VAN DE FRANSE REPUBLIEK (1794–1797)	123
2.1 : Nationaal agent van het arrondissement Maastricht (november 1794 – september 1795)	129
2.2 : Lid van de Regeringsraad van "België" (20 september – 20 november 1795)	149
2.3 : Commissaris van het Directoire bij de rechtbank van de Nedermaas (28 november 1795 – april 1797)	153
2.4 : Tot slot	167

HOOFDSTUK 3: OPTREDEN ALS VOLKSVERTEGENWOORDIGER IN PARIJS EN IN ZIJN DEPARTEMENT (1797–1799)	171
3.1 : Gekozen tot afgevaardigde in de Conseil des Cinq-Cents	179
3.2 : Lid van de Conseil des Cinq-Cents (20 mei 1797 – 9 november 1799)	182
3.2.1 : Positie en optreden binnen de Conseil des Cinq-Cents	182
3.2.2 : Relatie met het departement van de Nedermaas in deze periode	208
3.2.2.1 : Hulp aan individuele personen	208
3.2.2.2 : Bemoeyenis met benoemingen, verkiezingen en de naleving van wetten in de Nedermaas	215
HOOFDSTUK 4: LÉGISLATEUR IN PARIJS IN DIENST VAN DE NEDERMAAS (25 DECEMBER 1799 – 1 JANUARI 1812)	221
4.1 : Législateur	223
4.2 : Spanningen tussen beëdigde en eedweigerende priesters	229
4.3 : Een seminarie in de voormalige abdij van Rolduc?	233
4.4 : Bemoeyenis met gerechtelijke en bestuurlijke benoemingen	235
4.5 : Op de bres voor andere belangen	241
4.6 : Verbetering van de infrastructuur en economie van de Nedermaas	244
4.6.1 : De wegen	244
4.6.2 : Het Grand Canal du Nord	247
4.6.3 : De landbouw en plannen tot ontginning van de Kempen en de Peel	251
4.6.4 : De bevordering van industriële activiteiten	255
HOOFDSTUK 5: TOEGEWIJDE EN GELAUWERDE AANHANGER VAN NAPOLEON	257
5.1 : Napoleons bezoek aan Maastricht in de zomer van 1803	259
5.2 : Lid van het Légion d'Honneur	261
5.3 : Het eerste lofdicht op Napoleon, 1807	263
5.4 : Het tweede lofdicht op Napoleon, 1811	268
5.5 : Baron de l'Empire	272

HOOFDSTUK 6: VAN HET DEPARTEMENT VAN DE NEDERMAAS NAAR DE PROVINCIE LIMBURG (OKTOBER/NOVEMBER 1814 – 24 AUGUSTUS 1815)	275
6.1 : De afsluiting van zijn Franse carrière als maire van Meerssen	277
6.2 : De laatste maanden van het departement van de Nedermaas (oktober 1813 – mei 1814)	278
6.3 : Op weg naar het Verenigd Koninkrijk (mei 1814 – juni 1815)	282
6.4 : Augustus 1815: de vorming van het Verenigd Koninkrijk en de provincie Limburg	287
HOOFDSTUK 7: HET ONTSTAAN EN DE ONTWIKKELING VAN DE OPPOSITIE TEGEN HET REGERINGSBELEID VAN KONING WILLEM I (1816–1830)	291
7.1 : De affaire Merlin en de gevolgen voor Roemers	295
7.2 : Lid van de Provinciale Staten van Limburg (1816–1820)	299
7.3 : Het verzet tegen het regeringsbeleid in de periode 1817–1822	301
7.3.1 : De hoofdrolspelers	303
7.3.2 : De bestuurscrisis in Maastricht	304
7.4 : Economische problemen en godsdienstige perikelen in Limburg 1820–1827	317
7.5 : Limburgse petitie 1828–1830: samenwerking tussen burgers, Statenleden en Tweede Kamerleden	319
HOOFDSTUK 8: LIMBURG EN ROEMERS TIJDENS DE BELGISCHE OPSTAND	335
8.1 : Het begin en de strijd om Maastricht (augustus – december 1830)	337
8.2 : Limburg in de Belgische periode, 1830–1839	341
8.3 : De laatste jaren in Meerssen	346
Conclusie	357
Summary	371
Bijlagen	381
Noten	435
Bronnen en Literatuur	499
Curriculum Vitae	518

Voor Jan, Casper en Lena

Voorwoord

Meer dan 25 jaar geleden ontstond mijn belangstelling voor Charles Roemers. Bij toeval kwam ik destijds in het voormalig gemeentearchief van Maastricht documenten van zijn hand tegen en werd meteen getroffen door zijn prachtig handschrift, zijn redeneringen en overwegingen die een krachtige persoonlijkheid verraadden. Dit leidde in 1993 tot het verslag van zijn functioneren in 1794-1795 als nationaal agent in dienst van de Franse veroveraars in de *Publications* van het Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap. Zijn doen en laten in deze moeilijke en onzekere periode bracht mij tot de overtuiging dat niet alleen het beeld van deze man veel genuanceerder was dan in de schaarse literatuur over hem geschetst werd, maar ook dat zijn bijdrage aan de ontwikkeling van Maastricht en de latere provincie Limburg in het laatste kwart van de 18^e en de eerste helft van de 19^e eeuw wel eens belangrijker kon zijn dan werd aangenomen. Reden genoeg voor mij om aan zijn leven een monografie te wijden. Na mijn pensionering in 2011 ben ik daaraan begonnen.

Het werken aan dit proefschrift was een individuele aangelegenheid dat vaak ten koste ging van mijn sociale contacten. Vooral Willemien heeft de prominente aanwezigheid van Roemers in mijn leven ervaren en gelukkig ook geaccepteerd. Ik ben haar daarvoor erkentelijk. Vele anderen wil ik eveneens bedanken voor de hulp die zij mij op enigerlei wijze geboden hebben bij het zoeken, verzamelen, ordenen, analyseren en vormgeven van een leesbare tekst. Ik noem daarvoor met name de medewerkers in de studiezaal van het Regionaal Historisch Centrum in Maastricht en van de afdeling Limburgensia van de stadsbibliotheek in diezelfde stad. Verder Jan Willem van Haaften voor zijn vertaling van de twee Latijnse gedichten en adviezen bij andere, niet alleen Latijnse, teksten. Frank Hovens, Kees Schaapveld, Lou Spronck, Willemien en Riet Thijssen voor hun suggesties en kritische opmerkingen. Wil Heijnen en Diane Webb voor hun bijdragen aan de Summary. Mijn kinderen Geertje en Sander voor hun ondersteuning bij de publicatie van dit proefschrift en de organisatie van deze dag.

C'est un sujet d'étonnement constant pour le lecteur d'archives que la très courte portée de la mémoire des hommes; on oublie avec une étonnante facilité ce qui fait à peine partie du passé ; chaque génération ignore ce qui est arrivé de meilleur et de pire à celle qui l'a précédée.

J. Nauwelaers, *Histoire des avocats au Souverain conseil de Brabant* (Brussel 1947, 448)

Inleiding

Er zijn slechts weinig mensen te vinden en dan nog enkel in de kring van geïnteresseerden in de geschiedenis van Limburg bij wie de naam van Charles Clément Roemers (1748–1838) een teken van herkenning oproept. Bij de meesten zal dit bovendien niet uitgesproken positief uitvallen. Naoorlogse historici hebben hem in hun (deel)studies over de Limburgse geschiedenis vrij negatief gekenschetst met omschrijvingen als ‘de in de Franse Tijd rijk geworden opkoper van domeingoederen’; ‘één van de weinigen die zwoer bij de vooruitgang en de door de Verlichting beloofde gelukkige toekomst aanbad’; ‘de “homme des circonstances”, die zich uitstekend aanpaste aan de tijd en de gezagsdragers van het moment’; ‘de weerhaan die enkel uit was op eigen materieel gewin’ en ‘de eierzuchtige intrigant die weinig aanzien genoot.’¹

Weinig complimenteuzen kwalificaties dus. In 1993 heb ik zelf een onderzoek gepubliceerd naar het functioneren van Roemers in 1794–1795 als nationaal agent, de burgerlijke vertegenwoordiger van de Franse regering in het zogenoemde ‘arrondissement Maestricht’, een deel van het in november 1794 door de Fransen veroverde gebied.² Hij had deze functie gekregen dankzij zijn relatie met de Franse jurist Philippe Merlin de Douai (1754–1838), die na de val van Robespierre op 27 juli 1794 lid geworden was van het Comité de Salut public, de regering van de Franse Republiek. Tijdens dit onderzoek kwam voor mij vast te staan dat Roemers beslist niet alleen gezien kan worden als iemand die zijn eigenbelang of dat van de Fransen als leidraad voor zijn handelen nam, maar dat hij in deze positie ook zoveel mogelijk de belangen van de bevolking behartigde. Hij schrok daarbij niet terug voor confrontaties met zijn meerderen, als gedwongen leveringen, hoge belastingheffingen of andere maatregelen hem onredelijk voorkwamen. Bovendien bereikte hij tijdens de onderhandelingen met de Fransen over de indeling van de veroverde gebieden in departementen dat het geplande departement van de Nedermaas niet het grootste deel van het prins-bisdom Luik zou omvatten met Luik als hoofdstad, maar enkel het ‘Vlaamssprekende gedeelte’ met Maastricht als hoofdstad. Zo werd het departement van de Nedermaas per 1 oktober 1795 onderdeel van de Franse Republiek en was het de voorloper geworden van het gebied dat thans grosso modo de Belgische en Nederlandse provincies Limburg omvat. Een prestatie van belang voor de latere ontwikkeling van deze provincies die echter tot op heden nauwelijks is terug te vinden in beider regionale, laat staan in de nationale geschiedschrijving.³

Na mijn pensionering als leraar geschiedenis in het middelbaar onderwijs maakte ik in 2011 een begin met de uitvoering van mijn voornemen om het onvolledige en eenzijdige beeld over Roemers bij te stellen door in een proefschrift zijn gehele leven te beschrijven. Daarvoor zijn vanuit wetenschappelijk perspectief verschillende redenen te geven. In de lange periode van Roemers' leven hebben in West-Europa diepgaande veranderingen plaatsgevonden op bestuurlijk, staatkundig en maatschappelijk gebied. Ruwweg genomen kan men voor het kenschetsen van de periode waarin hij leefde in min of meer chronologische volgorde karakterisering gebruiken zoals Ancien Régime, Jozefisme, Patriottentijd, Brabantse Omwenteling, Franse Revolutie, Luikse Omwenteling, Empire Français, Verenigd Koninkrijk en Belgische Opstand. Roemers heeft de verschillende fases van deze periode niet passief ondergaan, maar was in elk ervan actief, onder andere als advocaat, schepen, nationaal agent, volksvertegenwoordiger, Statenlid en tegenstander van het bewind van koning Willem I. Een studie van zijn lange leven betekende voor mij dan ook een studie naar al die veranderingen waarbij aan de orde komt in welke mate hij daaraan heeft bijgedragen en wat de grote maatschappelijke ontwikkelingen voor hem en anderen in die tijd betekenden. In deze studie wordt dus vanuit wat genoemd wordt 'het deelnemersperspectief' gekeken naar het macroverhaal van het verleden.⁴ Bovendien kan op deze wijze ook getoetst worden of en in welke mate de genoemde negatieve, maar ook positieve kwalificaties van Roemers terecht zijn.

Ik heb mij daarbij laten inspireren door de in 1996 verschenen studie van Hervé Leuwers *Un Juriste en Politique. Merlin de Douai (1758–1838)*. Hiervoor had ik verschillende redenen. Niet alleen is Merlin de Douai voor Roemers' carrière erg belangrijk geweest, maar beide mannen vertonen ook een aantal opvallende overeenkomsten. Zij waren in de ogen van het toenmalige establishment van eenvoudige, dat wil zeggen niet-adellijke of patricische afkomst. Merlin was de zoon van een rijke pachtboer, Roemers van een notaris met een grootvader als landbouwer. Beiden bezochten een Jezuïetencollege en studeerden daarna rechten en trouwden met een dochter van een rijke koopman. Zij kwamen uit een randgebied van de staat waartoe ze behoorden en zij bestreden beiden de (economische) macht van de Rooms Katholieke kerk maar bleven katholieke gelovigen. Zij waren allebei gezegend met een lang leven en waren ambitieuze en succesvolle sociale klimmers.⁵

Leuwers werkte met zijn studie over Merlin naar eigen zeggen binnen het kader van de mentaliteitsgeschiedenis. Hierbij gaat het om het geheel van gedachten en gevoelens van een bepaalde groep mensen in een bepaalde periode van het verleden. Leuwers noemde als voorbeeld *Vie et mentalité d'un Lillois sous Louis XIV*, een studie van Alain Lottin uit 1968.⁶ Deze historicus (was) evenals Leuwers verbonden aan de universiteit van Lille en plaatste de kroniek van de uit Rijssel (Lille) afkomstige wever Jean Ignace Chavatte in het kader van de katholieke geloofsbeleving van deze ambachtsman. Als Nederlander kan men natuurlijk voor een voorbeeld van mentaliteitsgeschiedenis het best verwijzen naar *Herfsttij der Middeleeuwen* dat Johan Huizinga in 1919 publiceerde met de veelzeggende

ondertitel *Studie over de levens- en gedachtevormen der veertiende en vijftiende eeuw in Frankrijk en de Nederlanden*.⁷

Leuwers verwees ook naar de historicus Michel Vovelle die veel over de Franse Revolutie heeft gepubliceerd. Deze heeft in de Franse historiografie het begrip 'étude de cas' geïntroduceerd voor die vorm van mentaliteitsgeschiedenis waarbij de historicus niet op de eerste plaats in het personage van zijn bron is geïnteresseerd maar in diens sociale groep die vaak onbekend en onbestudeerd is gebleven. Een voorbeeld van een dergelijk werk is *Il Formaggio e i vermi* van Carlo Ginzburg uit 1976. Met de schets van het wereldbeeld van een zestiende-eeuwse molenaar behoort Ginzburg tot de grondleggers van de 'microgeschiedenis', een historiografische stroming die een relatief klein onderwerp uit het verleden tot studieobject heeft en dit benadert vanuit het reeds eerder genoemde "deelnemersperspectief" van betrokken, meestal onbekende, personen.⁸

Leuwers zelf noemde zijn studie over Merlin een 'histoire de cas'. Het verschil met historici als Vovelle en Lottin is daarin gelegen dat hij met zijn biografie over Merlin een historische monografie van politieke, sociale en culturele aard beoogde te schrijven waarbij de persoon van Merlin zowel subject als object was. In zijn woorden gezegd: 'reconstituer et comprendre l'individu (Merlin), mais transformer lui (Merlin) aussi en un prisme par lequel on cherche à connaître une époque, un milieu social et professionnel et à résoudre quelques questions de portée générale.'⁹

Er zijn in Nederland historici met een vergelijkbare visie als Leuwers. Zo schreef bijvoorbeeld de Nijmeegse hoogleraar Wam de Moor in 1998 naar aanleiding van het verschijnen van Van Schaiks biografie van kardinaal Alfrink dat een biografie van betekenis is als zij overtuigend laat zien uit welke cultuur en samenleving de bestudeerde mens is voortgekomen en wat diens bijdrage tot de ontwikkeling van die cultuur en samenleving is geweest. En Elisabeth Leijnse, hoogleraar letterkunde aan de universiteit van Namen, karakteriseerde haar biografie over de twee zussen De Jong van Beek en Donk ook als een "politiek en cultureel prisma" voor de tijd waarin deze twee freules leefden.¹⁰

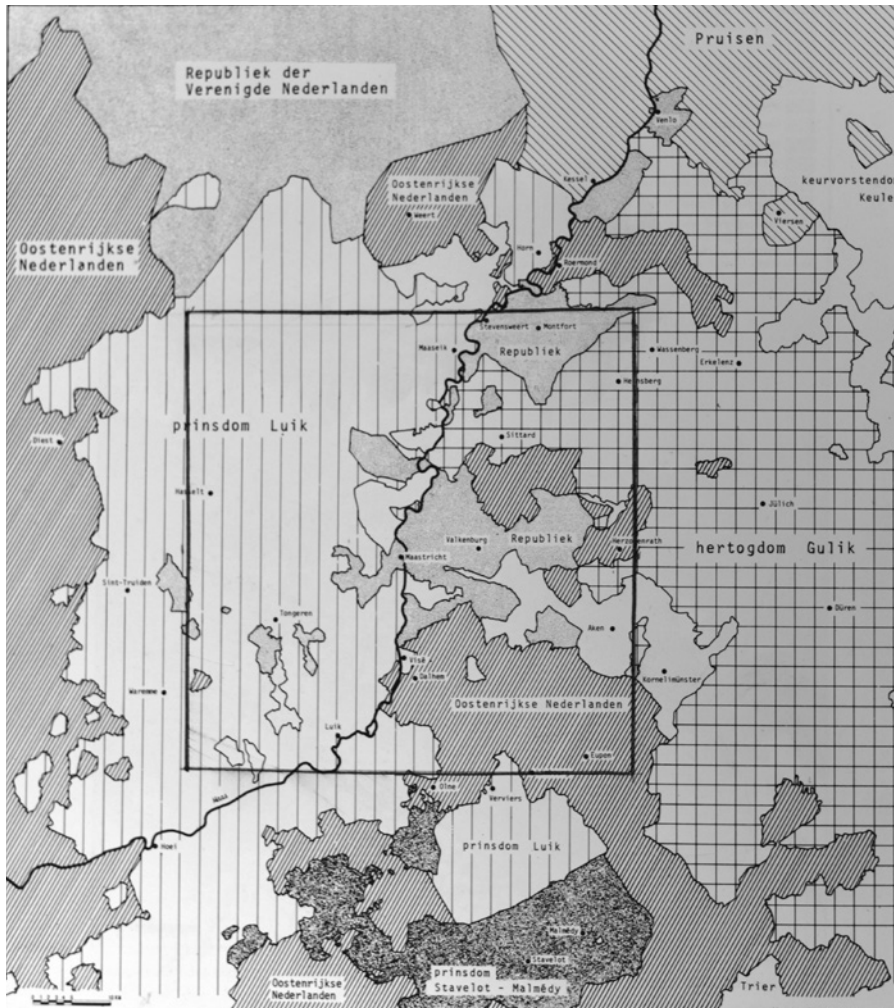
Onder de beoefenaren van het genre biografie in ons eigen land zijn twee hoofdstromingen te onderscheiden. De ene, waarvan Willem Otterspeer een markant vertegenwoordiger is, ziet het schrijven van een biografie niet op de eerste plaats als een wetenschappelijke, maar als een literaire activiteit. Het eerste deel van zijn biografie over de schrijver Willem Frederik Hermans dat in 2013 verscheen, is daarvan een voorbeeld. Enerzijds werd het vanwege zijn literaire kwaliteiten geprezen, maar anderzijds kreeg het ook kritiek en werd het zelfs voor latere generaties onbruikbaar genoemd vanwege de vele fouten bij de citaten en bronvermeldingen.¹¹ De andere stroming benadrukt als eerste plicht van de historicus die als biograaf het verleden onderzoekt om de feiten waarheidsgetrouw en methodologisch verantwoord weer te geven. Hij moet daarbij tevens, maar dat geldt voor elke historische publicatie, de aldus geordende informatie in een zo leesbaar mogelijke vorm presenteren.¹²

Door biografen wordt eveneens gediscussieerd over een eventuele eigen biografische methode. Volgens Hans Renders, hoogleraar Geschiedenis en Theorie van de Biografie en directeur van het Biografie Instituut aan de Rijksuniversiteit van Groningen bestaat er echter geen praktische handleiding voor het schrijven van een biografie en hij citeert ter ondersteuning van deze mening de historicus Klaas van Berkel die in de inleiding van zijn in 1998 verschenen biografie van de wiskundige en wetenschapshistoricus E.J. Dijksterhuis schreef 'de biografie heeft geen methode, maar *is* een methode.'¹³

Mijn werkwijze in deze studie is wat Cees Fasseur, de biograaf van koningin Wilhelmina, aanduidde als de 'Baconian' vorm van wetenschapsbeoefening: zoveel mogelijk alle voor een biografie relevante gegevens verzamelen zonder vooropgezette hypothesen of theoretische modellen, beperkende vraagstellingen, a priori posities en dergelijke.¹⁴ Hiermee wil ik, zoals eerder aangeduid, niet alleen een zo goed mogelijke reconstructie van Roemers' leven geven, maar ook de politieke, sociale en culturele wederwaardigheden van zijn tijd, met name zoals die zich voordeden in Maastricht en zijn geboortestreek. Als consequentie daarvan wordt er in dit proefschrift niet alleen aandacht besteed aan het persoonlijk handelen van Roemers maar ook aan feiten, gebeurtenissen en ontwikkelingen die in zijn tijd plaatsvonden.

Kenmerken van die tijd zijn hierboven reeds vermeld, maar een ander aspect dat van belang is voor een zo goed mogelijk begrip van Roemers en zijn tijd is de regio waarin hij geboren en getogen was. De leefwereld van de huidige Westerse mens wordt met enige overdrijving dankzij de nieuwste (tele)communicatiemiddelen de hele wereld genoemd. In de 18e eeuw was echter, bij de stand van de ontwikkeling van de communicatiemiddelen, voor de doorsnee-burger zijn communicatiekring beperkt tot zijn geboortestreek. De fysieke ruimte die hij als zijn eigen streek, zeg maar Heimat beschouwde, werd bepaald door de afstand die hij in één dag te voet of te paard kon afleggen.¹⁵ Stelt men deze afstand op ongeveer 30 kilometer dan was voor Roemers zijn geboortestreek, *mon pays* zoals hij dat noemde, het gebied dat gezien vanuit zijn geboorteplaats Maastricht in het noorden tot ongeveer Stevensweert reikte, in het oosten tot Aken, in het zuiden tot Luik en in het westen tot Hasselt. Binnen dit gebied van ongeveer 1000 km² bevonden zich – zoals op de kaart in afbeelding 1 te zien valt – de soevereine territoria van de Staten-Generaal der Zeven Verenigde Nederlanden, van de keurvorst van de Palts als hertog van Gulik, van de Oostenrijkse keizer en van de prins-bisschop van Luik. Daarnaast waren er nog zeker een twintigtal vrije rijksheerlijkheden zoals bijvoorbeeld die van Elsloo, Gronsvelt, Leut, Slenaken en Wittem. Voor Roemers die een ontwikkeld en erudiet burger was die in Leuven gestudeerd had en in Brussel als jonge advocaat stage had gelopen, was de wereld uiteraard groter dan deze regio, maar hij zal het hierboven omschreven gebied zeker als zijn bakermat beschouwd hebben. De grenzen van deze regio zijn dus geen staatsgrenzen, maar wellicht functioneerden het Duits in het oosten en het Frans in het zuiden als taalgrenzen voor veel streekgenoten wel min of meer als een barrière.

Zoals gezegd was Roemers' regio, als ik haar zo mag noemen, staatkundig gezien een lappendeken. Voor zowel de Republiek als de Oostenrijkse keizer en de hertog van Gulik was zij bovendien een randgebied van hun rijk en ver weg van hun bestuurlijk centrum in Den Haag, Wenen, Gulik of Mannheim. Zelfs het regeringscentrum van het prins-bisdom zat in Luik op een behoorlijke afstand. Doch ondanks de vele staatsgrenzen die het gebied op een grillige wijze doorkruisten, waren er intensieve juridische, culturele en economische contacten, niet alleen intern maar ook met de omringende regio's.

Afb. 1 Binnen het kader de geboortestreek van Roemers. De rijksheerlijkheden staan niet apart vermeld.¹⁶

De perifere situatie van deze regio's verklaart dat hun geschiedenis nauwelijks in het geschiedverhaal van de in de 19^e eeuw gegroeide natiestaten België en Nederland werd opgenomen, maar voornamelijk haar neerslag vond en nog steeds vindt in regionale historische publicaties. De Nijmeegse hoogleraar Nieuwe Geschiedenis L.J. Rogier constateerde in 1961 dat binnen het kader van de vaderlandse geschiedenis Nederlands Limburg een vergeten gebied, een soort niemandsland is. Enige jaren later, in 1972, beklemtoonde de historicus W.J. Alberts in *De geschiedenis der beide Limburgen* het belang van regionale geschiedschrijving voor de algemene Nederlandse geschiedschrijving. Het brengt volgens hem details en samenhangen in beeld die ruimer zijn dan de algemene Nederlandse geschiedschrijving. Hij gebruikte in dit verband bewust niet de term vaderlandse geschiedschrijving omdat Nederland voor een regio zoals boven omschreven, niet altijd het vaderland geweest is.¹⁷ Het begrip vaderlandse geschiedschrijving is trouwens een beladen 19^e-eeuws instrument en was destijds bedoeld om de verschillende regio's van Nederland tot meer eenheid te binden. De kern van het vaderland bleven daarbij echter de voormalige Zeven Verenigde Provinciën, zo niet, enkel het gewest Holland.

Een mooie illustratie van het welhaast ontbreken van identificatie van deze regio met de eerste staatsvorm van Nederland, de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden (de Republiek), wordt gegeven door de historicus Wessels. Voor de herziene uitgave van de *Vaderlandsche Geschiedenis* van Jan Wagenaar in 1790 waren van de 3038 voorintekenaren slechts acht personen afkomstig uit Staats-Limburg, de enclaves van de Republiek in de huidige provincie Limburg.¹⁸ Drie van hen kwamen uit Roemers' regio: de kostschoolhouder L. ter Bruggen uit Hasselt, J. Haksteen, heer van Cadier en Blankenberg, regerend burgemeester van Alkmaar, bewindhebber der Oost Indische Compagnie, en kolonel F.S. de Veije, directeur der fortificatiën te Maastricht.¹⁹ Eigenlijk zijn het er maar twee geweest, want Ter Bruggen was als Hasselaar geen onderdaan van de Republiek maar van het prins-bisdom Luik. Haksteen kwam uit Alkmaar en had in 1782 de Hof Blankenberg en de rechten van het dorp Cadier gekocht. Hij was lid van de vroedschap van Alkmaar en bezat in Rhenen in Gelderland ook nog kasteel Remmerstein en kan moeilijk een inwoner van de regio genoemd worden. De Veye was vanaf het midden van de 18e eeuw als mijnningénieur verbonden aan het garnizoen van Maastricht. Geen enkele autochtone bewoner uit Roemers' regio had dus op de heruitgave van de *Vaderlandsche Geschiedenis* ingeschreven. Het verbaast dan ook niet dat in de uitgebreide bibliotheek van Roemers zelf, die naast juridische en humanistische werken ook veel historische publicaties bevatte, dit werk van Wagenaar niet aanwezig was.

Beschouwden 'Limburgers' zich eind 18^e eeuw niet als Nederlanders, ook de Franse veroveraars zagen de inwoners van het departement van de Nedermaas (1795–1814) niet als zodanig. Zij noemden de taal van deze nieuwe Fransen "la langue flamande" en de inwoners zelf werden "Belges" genoemd. Zij werden gezien als bewoners van "België", de naam die zij, naar het voorbeeld van Julius Caesar in *De bello gallico*, gegeven hadden aan

het geheel van het veroverde gebied van de Oostenrijkse Nederlanden, het prins-bisdom Luik en het kleine abdijsvorstendom Stavelot-Malmédy. Vanuit Frans perspectief was het vermelden van de andere veroverde en bij “België” horende territoria waaronder die van de Republiek blijkbaar niet vermeldenswaard.²⁰

Met de studie naar het leven van Roemers, dat begon in de bovengeschetste regio die aanvankelijk staatkundig zo versnipperd was, in de Franse Tijd met andere regio's tot het departement van de Nedermaas gevormd was en daarna als provincie Limburg onderdeel werd van het Verenigd Koninkrijk, wil ik dus ook een bijdrage leveren aan een meer gedetailleerd beeld over de voorgeschiedenis en het ontstaan van het koninkrijk der Nederlanden en het koninkrijk België.

Leuwers had voor zijn studie naar het leven van Merlin de Douai ruimschoots bronnenmateriaal tot zijn beschikking. Aan gedrukte bronnen van Merlin zelf telde hij al bijna 250 titels en daarnaast bevonden zich in allerlei archieven en bibliotheken nog vele handgeschreven juridische en politieke teksten, pleidooien, brieven en persoonlijke aantekeningen.²¹ Voor Roemers is haast het omgekeerde het geval. Een eigen archief van zijn correspondentie en documenten uit zijn bestuurlijke loopbaan ontbreekt in belangrijke mate. Een dergelijk archief moet er wel geweest zijn. In het *Tableau de ma vie privée et publique*²², in het vervolg kortweg “Tableau” genoemd, dat hij in maart 1816 aan Koning Willem I schreef ter verdediging van zijn opstelling in de Franse Tijd, had Roemers copieën van 26 brieven en andere documenten uit die tijd bijgesloten. Hij bewaarde dus wel degelijk allerlei teksten en tot zijn nalatenschap behoorden ook zeven ijzeren kistjes met daarin aktes en andere bescheiden. Hiervan is echter weinig overgebleven. Het leeuwendeel van Roemers' bezit, ook van zijn archief, is in de vrouwelijke lijn vererfd. In bijlage 1 is een stamboom opgenomen die een overzicht geeft van Roemers' nageslacht. Hier zij vermeld dat van zijn twee kinderen Pierre François en Emérance de eerste kinderloos stierf en dat uit het huwelijk van zijn dochter met haar neef Jacques Géry Colpin jr. geen zoon en slechts één dochter, Caroline, trouwde. Uit Caroline's huwelijk met Balthazar Cruts werden drie kinderen geboren. Hun zoon Jean Emile stierf in 1851 op zeventienjarige leeftijd. Van hun twee dochters huwde Hortense met Rodolphe baron De Lamberts Cortenbach en Marie-Emérance met Eduard Breuls de Tiecken. Na Caroline's dood in 1872 verkochten haar erfgenamen het buitenhuis De Proosdij dat Roemers in Meerssen had laten bouwen en waar hij zijn laatste levensjaren had doorgebracht. Het meubilair, de schilderijen, de bibliotheek en papieren werden overgebracht naar kasteel De Zangerij in Eigenbilzen in het huidige Belgisch Limburg, sinds 1809 eigendom van Emérance en haar man. Na het huwelijk van Hortense Cruts kwam De Zangerij in het bezit van de familie De Lamberts Cortenbach. Ook Hortense's zus Marie-Emerance leefde, gescheiden van haar man, op De Zangerij.

In de Eerste Wereldoorlog hebben tot maart 1915 maar liefst 60 Duitse soldaten in dit

kasteel gebivakkeerd en tijdens de Tweede Wereldoorlog hebben zowel de Duitsers als de Engelsen en Amerikanen het bewoond. Zij hebben de gebouwen flink uitgeleefd en beschadigd. Er werd veel gestolen. De Duitsers zouden de bibliotheek meegenomen hebben en ook door de lokale bevolking zou er veel ontvreemd zijn in de periode dat het kasteel na het vertrek van de Duitsers en vóór de komst van de Engelsen leegstond. In 1948 werd het kasteel verkocht en in 1955 werden de resten ervan gesloopt. Enige tijd na de dood van Rodolphe De Lamberts Cortenbach jr., achter-achterkleinzoon van Roemers, deponeerde eind 1949/begin 1950 zijn weduwe Madeleine De Lamberts Cortenbach-Faestraets bij het Algemeen Rijksarchief in Brussel de overblijfselen van het archief De Lamberts Cortenbach. Een klein deel van dit archief bestond uit papieren en bescheiden van Roemers en de directe aan hem verwante families Colpin en Cruts. Het is helaas bescheiden van omvang.²³

Alleen al om deze reden blijkt een biografie van Roemers als een beschrijving van zijn persoonlijk leven een onmogelijke opgave. Er zijn slechts weinig brieven en andere documenten uit de privésfeer voorhanden, zodat gegevens daarover alleen als ‘bijvangst’ uit andere archivalia te destilleren zijn. Toch is in zo’n situatie een biografie niet onmogelijk zoals bijvoorbeeld de biograaf van Pieter Both, de eerste gouverneur-generaal van Nederlands Indië bewezen heeft. Op basis van vrijwel uitsluitend 22 brieven van Both aan de Heren Zeventien, het bestuur van de Verenigde Oostindische Compagnie, heeft hij diens doen en laten in Indië in kaart kunnen brengen.²⁴

Geschreven en gedrukte bronnen van allerlei aard heb ik in een groot aantal archieven en bibliotheken in binnen- en buitenland moeten opsporen om een basis te leggen voor deze studie. Het lijkt mij voldoende om op deze plaats de vindplaatsen te vermelden aangezien in de noten en in het overzicht van de bronnen de gebruikte archiefbestanddelen en het andere bronnenmateriaal vermeld worden. Eerst en vooral trof ik in Maastricht informatie in het Regionaal Historisch Centrum Limburg (RHCL) en in de stadsbibliotheek in het Centre Céramique (CC). In Nederland verder ook in het Prentenkabinet van het Rijksmuseum in Amsterdam, in het Gemeentearchief van Meerssen, in Rijckheydt, het centrum voor regionale geschiedenis in Heerlen, in het Brabants Historisch Informatie Centrum (BHIC) in Den Bosch, in het Archief Nederlandse Jezuïeten in Nijmegen, het Utrechts archief en in de Koninklijke Bibliotheek (KB) en het Nationaal Archief (NA) in Den Haag; in België in het Algemeen Rijksarchief (AR) en de Koninklijke Bibliotheek in Brussel, de rijksarchieven in Leuven, Luik en Hasselt en in de Centrale Bibliotheek van de Katholieke Universiteit van Leuven; in Frankrijk in Parijs in de Archives Nationales en de Bibliothèque Nationale de France en in Lille in de Archives Départementales du Nord; in Duitsland tenslotte in Düsseldorf, Archive in Nordrhein-Westfalen, Standort Düsseldorf (NWHD) en in Aken het Bischöfliche Diözesanarchiv. Naar de gebruikte literatuur, kranten en digitale bronnen wordt verwezen in de noten en in het overzicht van het gebruikte bronnenmateriaal.²⁵

Een overzicht van de literatuur over Roemers vóór mijn eerder genoemd artikel in de *Publications de la Société Historique et Archéologique dans le Limbourg* (PSHAL) van 1993, dat de laatste publicatie was die geheel aan hem was gewijd, begint in 1872 met twee artikelen in datzelfde tijdschrift van de hand van G. Stas. In het overigens zeer beknopte literatuurlijstje over Roemers dat tussen 1872 en 1993 ontstond, valt de belangstelling op die vooral Belgische, c.q. Vlaamse historici voor Roemers getoond hebben. Stas die in 1802 in Beek geboren was, maakte als jurist na 1830 carrière in de Belgische rechterlijke macht. Hij kende Roemers persoonlijk en zijn biografische schets is daar deels op gebaseerd en verder op het “Tableau” van Roemers zelf en op gesprekken met diens zoon Pierre François. Tot op hoge leeftijd was Roemers volgens Stas een beminnelijk persoon, een interessante en prettige gesprekspartner voor ieder die het genoeg had hem te kennen. Hij gaf de volgende beschrijving van Roemers uiterlijk en voorkomen: zijn lengte was wat minder dan gemiddeld, hij was goed gebouwd, had een intelligente en expressieve gelaatsuitdrukking, zijn stem was helder en welluidend, zijn taal correct en elegant en zijn voordracht bewonderenswaardig.²⁶ Behalve aan zijn carrière schonk Stas ook aandacht aan de belangstelling van ‘notre compatriote’, zoals hij Roemers regelmatig noemde, voor geschiedenis, archeologie, literatuur en aan Roemers’ eigen dichtwerken. Hij prees zijn collectie veelal kostbare boeken waarin geen herdruk te vinden zou zijn. Er hing van Roemers een portret in de Proosdij, maar dit is verdwenen, wellicht tijdens de oorlogsdagen in 1914–1918 of die van 1940–1944. Voor Tanguy en Joël de Boilley, verre nazaten van Roemers (zie bijlage 1), was het bestaan van dit portret onbekend.

Na Stas volgden een aantal kleinere artikelen in de PSHAL en in *De Maasgouw*, het ‘Orgaan voor Limburgsche Geschiedenis, Taal- en Letterkunde’, dat sinds 1879 verscheen. Zij bevatten kleine aanvullingen op Stas’ informatie of publiceerden enkele archivalia met betrekking tot Roemers. In 1897 publiceerde *De Maasgouw* de tekst van Roemers’ *Tableau de ma vie privée et publique*.²⁷

Een kwart eeuw later maakte de Belgische historicus P. Verhaegen in zijn standaardwerk over België in de Franse Tijd melding van Roemers als één van de (weinige) Belgen die de Franse Republiek dienden ter wille van hun medeburgers. Hij noemde hem een briljant en integer advocaat en beschermer van gevluchte edelen en geestelijken.²⁸ In 1933 verscheen in het *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek* (NNBW) een korte biografische schets van Roemers van de hand van de Limburgse historicus en genealoog J. Verzijl. Inhoudelijk bevatte het lemma geen nieuwe informatie, maar de auteur gaf wel een bronnen- en literatuuroverzicht. In 1941 uitte dezelfde auteur in een artikel in *De Nedermaas*, een maandblad met als onderwerp ‘Limburgensia in woord en beeld’, de wens dat ooit een straat naar Roemers genoemd zou worden. Tot op heden is zijn wens onvervuld gebleven.²⁹

In 1946 gaf H. Hardenberg, sedert 1937 als archiefambtenaar verbonden aan het Rijksarchief Limburg te Maastricht, in de door hem verzorgde *Inventaris der archieven van het arrondissement Maastricht en van het departement van de Nedermaas* als eerste

een negatieve beoordeling van Roemers. Hij noemde hem als nationaal agent en ook zijn collega's in het arrondissement Maastricht, het bestuursorgaan dat door de Fransen in 1794 was opgericht, "autoritair en ijverig om de bezetter te dienen".³⁰ Wellicht was de periode van de Duitse Bezetting die net achter hem lag mede verantwoordelijk voor deze harde beoordeling, maar ik meen – en heb dat willen aantonen in mijn eerder genoemd artikel over Roemers in de PSHAL van 1993–, dat deze kwalificatie onterecht is.

In 1955 publiceerde L. Roppe, gouverneur van Belgisch Limburg, een artikel in het (Belgische) tijdschrift *Limburg*. Hierin gaf hij niet alleen een synthese van alle tot dan toe bekende biografische gegevens over Roemers, maar gaf hij ook, mede op basis van onderzoek in de Archives Nationales in Parijs, een overzicht en een analyse van zijn bestuurlijke en politieke activiteiten in de Franse Tijd. Hij introduceerde hierbij voor Roemers de kwalificatie "homme des circonstances", dat wil zeggen dat hij zich uitstekend aan de tijd en de gezagsdragers van het Franse bewind had aangepast.³¹ In 1966 vulde Roppe zijn biografische informatie over Roemers nader aan in een lemma over hem in het *Nationaal Biografisch Woordenboek* (NBW), uitgegeven door de Koninklijke Vlaamse Academiën van België. Hierin werd voor het eerst melding gemaakt van de opvatting dat Roemers' vermogen voor een groot deel zijn oorsprong vond in de aankoop van domeingoederen.³²

Vermeldenswaard zijn verder de artikelen van twee andere Belgische Limburgers, M. Colson en C. Bussels. De eerste besprak, eveneens in het tijdschrift *Limburg*, de relatie tussen Roemers en L.G. de Bouteville, de hoogste gezagsdrager in "België" in de periode 1795–1797. Bussels wijdde in 1962 een artikel aan de rijke bibliotheek van Roemers op basis van de door hemzelf geschreven catalogus, die zich in het rijksarchief van Hasselt bevindt. Bussels was in de periode 1951–1967 de conservator, archivaris, van dit archief.³³

In 1994 zag het overzichtswerk *Ongewilde Revolutie. Limburgs Maasland onder Frankrijk (1794–1814)* het licht. P.J.H. Ubachs, merkte daarin op dat Roemers behoorde tot die groep van inboorlingen, zoals hij dat formuleerde, die genoemd kunnen worden de "homines novi" die aan de Franse Tijd hun maatschappelijke opkomst en welstand te danken hadden.³⁴ Naar deze groep is, zoals hij met reden stelde, nog nauwelijks onderzoek verricht evenmin als naar haar mogelijk ontstaan uit een katholiek verlicht streven. Ik hoop met mijn studie ook hierop een (begin van) antwoord te kunnen geven.

Recent heeft de Duitse classicus Hermann Krüssel in zijn magnum opus *Napoleo Latinitate vestitus* het gedicht opgenomen dat Roemers in 1806 schreef ter gelegenheid van Napoleons overwinningen bij Ulm en Austerlitz. Naast de originele tekst van *Napoleoni Magno, Francorum Imperatori Primo, Italici Regni Fundatori, Pio, Felici, Augusto, in Galliam reduci, applausus*, die vooraf wordt gegaan door een korte, niet in alle opzichten correcte, biografische schets van Roemers, staat een Duitse vertaling afgedrukt. Krüssel heeft zich met zijn publicaties ten doel gesteld om ten onrechte vergeten Latijnse gedichten uit de Nieuwe Tijd (van Petrarca (1304–1374) tot heden) opnieuw onder de aandacht te brengen. De vele gedichten gewijd aan Napoleon passen binnen deze doelstelling. Bij het verschijnen

van deel II had hij over Bonaparte al 28.000 versregels verzameld en om zijn werk af te ronden zal er nog een derde deel verschijnen van *Napoleo Latinitate vestitus*. Ongetwijfeld zal daarin ook opgenomen worden Roemers' lofdicht op Napoleon van 1811, *Poema sacrum patriae*.³⁵ Ikzelf heb voor Roemers' Latijnse lofdichten op Napoleon en andere Latijnse teksten gebruik kunnen maken van de vertalingen die Jan Willem van Haaften zo vriendelijk was te willen maken. Ik ben hem daar dankbaar en erkentelijk voor.

Ook de samenstellers van de *Geschiedenis van de literatuur in Limburg* hebben een gedicht van Roemers in hun overzichtswerk opgenomen. Het is de vertaling van Ruud Mestrom van het mooie, korte gedicht dat Roemers in 1827 schreef ter nagedachtenis van zijn trouw en geliefd hondje *Zemira*³⁶ (bijlage 2).

De opzet van deze studie is chronologisch. De hoofdstukken die de periode 1748–1815 bestrijken, worden in vertaling vooraf gegaan door de relevante paragrafen van Roemers' *Tableau de ma vie privée et publique*. De weergave van de originele Franstalige tekst bevindt zich in bijlage 3. Roemers heeft het "Tableau" in februari 1816 geschreven, nadat hij tijdens zijn verblijf van 20 oktober 1815 tot 19 januari 1816 in de hofstad tevergeefs zijn diensten aan Koning Willem I had aangeboden. Het mislukken van zijn missie weet hij aan lasterpraat die in Den Haag circuleerde met betrekking tot zijn functioneren in de Franse Tijd en zijn vriendschap met Merlin de Douai. De nadruk in dit autobiografisch "Tableau" ligt begrijpelijkerwijs op de Franse Tijd en is apologetisch van aard. Roemers' informatie uit dit geschrift wordt in elk hoofdstuk van dit proefschrift zo goed mogelijk op waarheid geverifieerd en voor eventuele vragen die het oproept worden antwoorden gezocht met behulp van anderszins verkregen informatie. Verder lopen als het ware een aantal andere rode draden door de studie die als kenmerkende levensdraden gezien kunnen worden voor Roemers en/of zijn tijd, zoals zijn afkomst en (schoon)familie, zijn persoonlijkheidskenmerken, de relatie tussen katholieken en protestanten in Maastricht, de professionele activiteiten en kwaliteiten van Roemers als advocaat, bestuurder en volksvertegenwoordiger, zijn politieke standpunten en het trojka opportunisme/accommodatie/collaboratie.

Aan het einde van dit proefschrift moge duidelijk geworden zijn dat, zoals de titel *Grenzen verlegd* suggereert, voor Roemers en zijn tijd- en streekgenoten letterlijk en figuurlijk grenzen verlegd zijn en tevens welke rol Roemers daarbij gespeeld heeft.

HOOFDSTUK 1

Van Franse dreiging tot Franse verovering (1748–1794)

- § 1 *Ik ben geboren in Maastricht op 31 januari 1748 en ik heb mijn opleiding in de Humaniora gevolgd bij de Paters Jezuïeten. Ik heb het geluk gehad jaarlijks in elke van de vijf klassen en in de Dialectica de eerste prijs te behalen.*
- § 2 *Ik ben rechten gaan studeren aan de Universiteit van Leuven. Ik ben er fiscus en deken geweest.*
- § 3 *Na er mijn Licentiaat te hebben behaald op 30 augustus 1769, heb ik gedurende twee jaar in Brussel gewoond om er de praktijk van de advocatuur te leren.*
- § 4 *Sinds mijn terugkeer in Maastricht, heb ik er het beroep van advocaat uitgeoefend bij de verschillende rechtbanken van de stad, bij de gerechtshoven van de drie Landen van Overmaze – zowel de Hollandse als de Oostenrijkse –, bij die van vorstendommen van het Heilig Roomse Rijk en bij die van het prins-bisdom Luik- en bij de Raden van Brabant in Brussel en Den Haag.*
- § 5 *Wijlen graaf De Méan, vader van de vroegere prins-bisschop van Luik en van graaf César, heeft mij tot schepen van Maastricht benoemd.*
- § 6 *Nadat de Keizer van Oostenrijk me naturalisatiebrieven had verleend, werd ik in 1792 voorgedragen voor een plaats als raadsheer in de Souvereine Raad van Brabant in Brussel en enige tijd daarna voor een post als raadsheer bij de Grote Raad van Mechelen.*
- § 7 *Ik voeg hierbij het eervolle getuigenschrift dat de Indiviese Raad van Maastricht me heeft gegeven.*
- § 8 *Ik zag met enige ongerustheid dat de Franse Revolutie zich in een alarmerende richting ontwikkelde en België en uiteindelijk mijn geboortestad bereikte. Een eerste bombardement van deze stad was het gevolg – vijf bommen en twaalf kogels troffen mijn huis – twee van deze kogels boorden zich in de muur van mijn tuin. Toen alles achter de rug was plaatste ik onder elk een chronografische inscriptie. Die in het Latijn luidde:*

*Is gLobVs eXevNte febrVarlo
MlssVs fVIt a regICIDIs gaLLIs*

*(Deze kogel werd eind februari gestuurd
door de Franse koningsmoordenaars)*

De Franse:

*Les assassIns DV VertVeVX roY
en VoYerent Cette boMbe ICY*

*(De moordenaars van de deugdzame koning
stuurdren deze bom naar hier)*

- § 9 *Ik moest deze inscripties weghalen, omdat na een tweede bombardement de stad na de capitulatie van 4 november 1794 in handen van de Fransen kwam.*
- § 10 *Kort voor dit tweede bombardement heeft een zeer groot aantal van haar inwoners de stad verlaten: sommigen hebben zich teruggetrokken in Holland, anderen aan de andere kant van de Rijn.- Ik ben samen met mijn twee toen nog minderjarige kinderen naar Meerssen gegaan, een gebied van de Hoogmogende Staten-Generaal van de Zeven Verenigde Provinciën. Ik ben samen met mijn kinderen teruggekeerd toen na de capitulatie de stad vrij toegankelijk was geworden.*

1.1 JEUGD- EN STUDIEJAREN IN MAASTRICHT

De wereld was in oorlog toen Carolus Clemens Roemers op 31 januari 1748 in Maastricht ter wereld kwam. Sinds de dood van de Oostenrijkse keizer Karel VI in 1740 werd zijn erfgename, zijn dochter Maria Theresia, van alle kanten belaagd door de vorsten van Pruisen, Beieren, Frankrijk en Spanje. Zij lieten met zeer verschillende argumenten aanspraken gelden op delen van de erfenis van deze jonge vrouw van 23 jaar en zagen in de ongebruikelijke erfopvolging van de Habsburgse keizer door zijn dochter een mooie aanleiding om hun eigen gebied en macht uit te breiden. De Franse koning Lodewijk XV had in dit verband zijn oog ook op de Oostenrijkse Zuidelijke Nederlanden laten vallen. Sedert het Barrière-tractaat van 1715 had de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden op kosten van Oostenrijk aan de grens met Frankrijk garnizoenen ingericht ter bescherming van de beide Nederlanden. Men herinnerde zich anno 1748 in de Republiek nog terdege de “Guerre de Hollande” die Lodewijk XIV, de Zonnekoning, in 1672 begonnen was en die de Republiek aan de rand van de afgrond had gebracht. Met een anonieme dichter verzuchtte menigeen, zeker ook in Maastricht, dan ook:

“Hebt gy dan Hollands Thuin nog niet genoeg bestreden,
Haare Ingezetenen, te weinig nog geplaagd?”¹

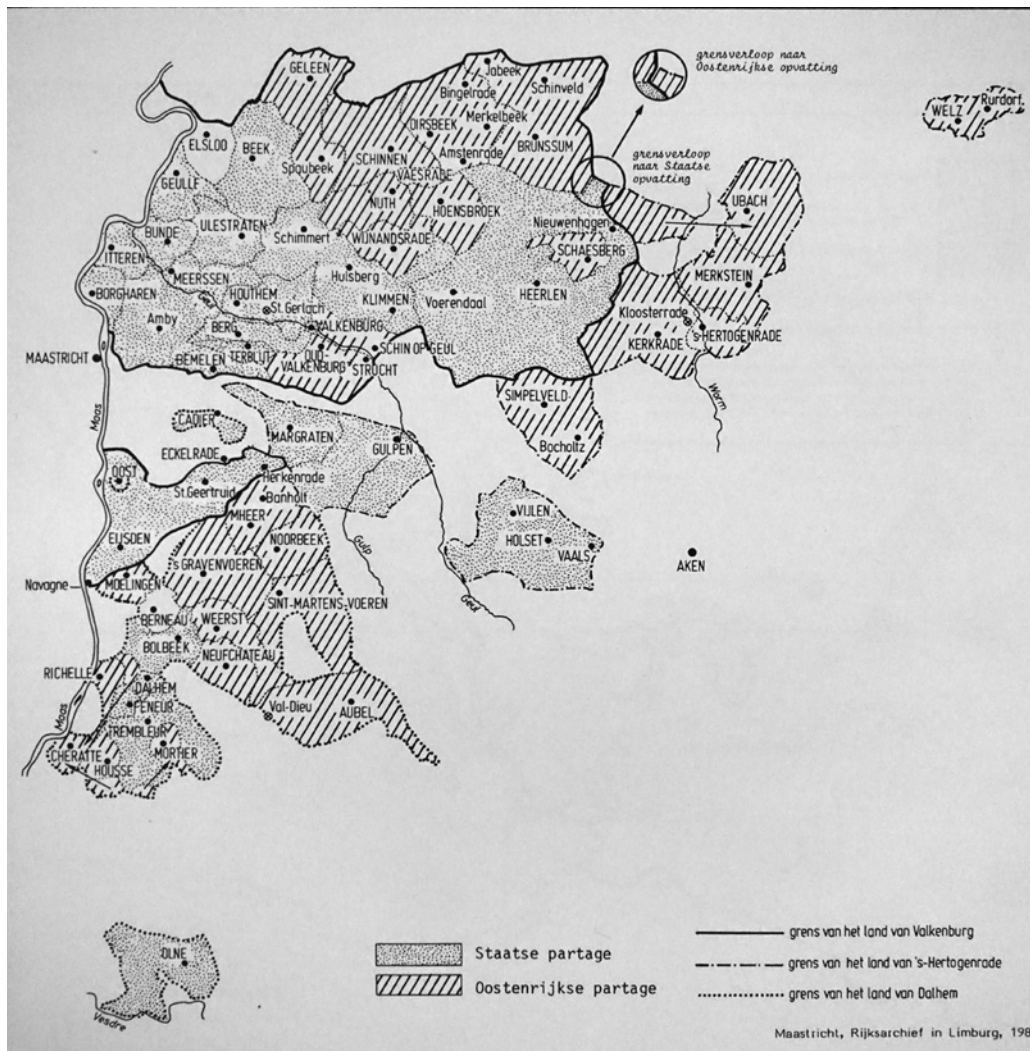
Net zoals in 1672 bij de aanval op het grondgebied van de Republiek het volk om Oranje riep en het stadhouderschap hersteld werd in de persoon van Willem III, werd in 1747, toen Staats-Vlaanderen en de steden Bergen op Zoom en Maastricht bedreigd en aangevallen werden, de Friese stadhouder Willem IV tot erfstadhouder van alle gewesten uitgeroepen.

Twee juli 1747 was door een gecombineerd Oostenrijks-Engels-Nederlands leger de Franse opmars richting Maastricht voorlopig tegengehouden in de Slag bij Lafelt, een dorpje een uur gaans ten zuid-westen van Maastricht en gelegen op het neutrale grondgebied van de prins-bisschop van Luik. Het gehele, staatkundig verdeelde gebied rondom de stad was nu bij de oorlog betrokken geraakt en in de woonplaats van de jonge boreling bereidde men zich voor op een beleg door de Fransen. Het garnizoen werd uitgebreid tot maar liefst 12.000 man zodat de stad ongeveer evenveel soldaten als burgers telde.

Het beleg duurde ruim drie weken en de bombardementen richtten veel materiële schade aan, vooral in het noord-westelijk deel van de stad. Bij de capitulatie op 7 mei 1748 waren weliswaar weinig slachtoffers onder de burgerij te betreuren, maar de belegering had wel 300 garnizoenssoldaten het leven gekost. Reeds in oktober daarop volgend werd in Aken een vredesverdrag tussen de oorlogvoerende partijen getekend. Maria Theresia werd daarbij erkend als wettige vorst van de Zuidelijke Nederlanden. Zij zocht toenadering tot Frankrijk en weigerde nog langer de kosten van de barrièresteden in de Zuidelijke Nederlanden te betalen. De macht en betekenis van de Republiek was zeker verminderd,

maar territoriaal werd de status quo ante hersteld en begin februari 1749 werd Maastricht als gevolg daarvan door de Fransen ontruimd.²

De vader van Karel Klemens, of Charles Clément zoals hij meestal genoemd werd, Joannes Wynandus Roemers of Roëmers zoals hij zijn naam ook wel schreef en zijn zoon later ook, was aanvankelijk in Maastricht een ‘buitenlander’. Immers, hij was op 9 september 1710 geboren in de buurtschap Hoogcruts dat deel uitmaakte van het dorp Noorbeek dat tot de Oostenrijkse Nederlanden behoorde.

Afb. 2 De verdeling van de Landen van Overmaas tussen de Republiek en de Oostenrijkse Nederlanden³

Na de vrede van Munster in 1648 hadden Spaanse en Nederlandse diplomaten nog geruime tijd onderhandeld over de verdeling van de zogenaamde 'Landen van Overmaas', te weten het Land van Valkenburg, van Dalhem en van 's-Hertogenrade. Uiteindelijk leidde dit in 1663 tot het zogenaamde Partage-Tractaat waarin deze gebieden werden verdeeld in een Staats en een Spaans deel (zie afbeelding 2). In 1713 was het laatst genoemde deel overgegaan van de Spaanse Habsburgers naar de Oostenrijkse Habsburgers.³

Johan Wynands wieg stond in de boerderij van diens vader Arnoldus Ruemers (1674–1730) en moeder Maria Catharina Pueyttens. Vader Arnold kwam uit een gezin van zes kinderen. Hij was de oudste en had nog vier broers en één zus. Na de dood van hun vader Willem in 1708 was de erfenis bij testament vermaakt aan de kinderen. Het bezit was verdeeld in zes loten en Arnold trok lot 'geteeckent Littera B'. Hij kreeg van de schuur het deel waarin aan de twee lange zijden een poort zat en tevens de helft van de huisweide, 910 m² groot. Het land dat hij verder toebedeeld kreeg, lag verspreid in Terlinden, Hoogcruts, Slenaken en Noorbeek en was in totaal 55.600 m² groot oftewel 5,5 ha en 6 centiare. Een bos gelegen in de baronie Wittem bleef onverdeeld. Het is jammer dat van deze erfenis alleen de omschrijving van het lot van Arnold in de archieven bewaard is gebleven en het archief van Noorbeek onvolledig en niet in zo'n goede staat is om de rest van de verdeling te achterhalen. Uitgaande van een gelijke verdeling van Willem Ruemers' bezit onder zijn zes kinderen mag men op basis van Arnolds deel daarvan echter aannemen, dat Willem een welgestelde boer geweest moet zijn. Op basis van de omvang van zijn erfdeel alleen, kan men Arnold zelf niet als zodanig kwalificeren. De 'acte van scheijdinge ende deijlinge' was opgemaakt ten huize van Arnold. Het is niet erg aannemelijk, dat deze woning zich in bovengenoemde schuur bevond. Arnold was al sinds 1701 getrouwd en vader van drie kinderen. Zijn vrouw kwam uit 's-Hertogenrade, maar het is ook niet waarschijnlijk dat zij in haar bruidschat een boerderij in Noorbeek had meegebracht. Bezat hij wellicht een pachthoeve? In 1737 verkocht zijn weduwe aan de pastoor van Slenaken, H. Peters, een huisje 'op het Kruis' (Hoogcruts) met ruim 1 are grond voor f 300,-. Is dit wellicht de woning van het echtpaar Roemers- Pueyttens geweest?⁴

Johan Wynand was de enige zoon van het echtpaar Ruemers-Pueyttens, dat verder nog twee dochters had. Als zijn vader inderdaad een kleine boer was, dan heeft zijn zoon een opmerkelijk ongewone carrière gemaakt. Johan Wynand was 23 jaar oud toen hij door de deken en het kapittel van de kathedraal Saint Lambert te Luik benoemd werd tot griffier of secretaris van de midden en lage jurisdictie in Noorbeek (Nordebaije). Het kapittel bezat in Noorbeek een laathof, toepasselijk de Sint Lambertushof genaamd. Dit feodale rechtsorgaan verleende het Luikse kapittel in Noorbeek verschillende rechten waaronder dat van midden en lage jurisdictie. In het Ancien Régime kende men daarnaast ook de hoge rechtspraak. In Noorbeek bezat de adellijke familie De Foulon dit recht. Hieronder vielen misdrijven die bestraft werden met de dood of andere zware straffen. De omschrijving van de twee andere vormen van rechtspraak is minder vast, maar het ging daarbij grosso

modo om grond- en andere bezitszaken en kleine vergrijpen. Op de eerste bladzijde van het ‘guede boeck der middele en leeghe jurisdictie van Noorbeek, begonnen den 28 7bris 1733’ werd Johan Wynand bovendien naast griffier ook schepen genoemd. Een mooi begin voor een jongeman, zeker als men bedenkt dat de schout, Peter Randaxhe, de hoogste vertegenwoordiger van het kapittel in Noorbeek, had voorgesteld om zichzelf tot griffier te benoemen. Daarnaast was Johan Wynand tot 1760, toen hij op eigen verzoek terugtrad, ook griffier van het hooggerecht van Noorbeek. Wanneer hij aantrad in deze functie is niet bekend.⁵

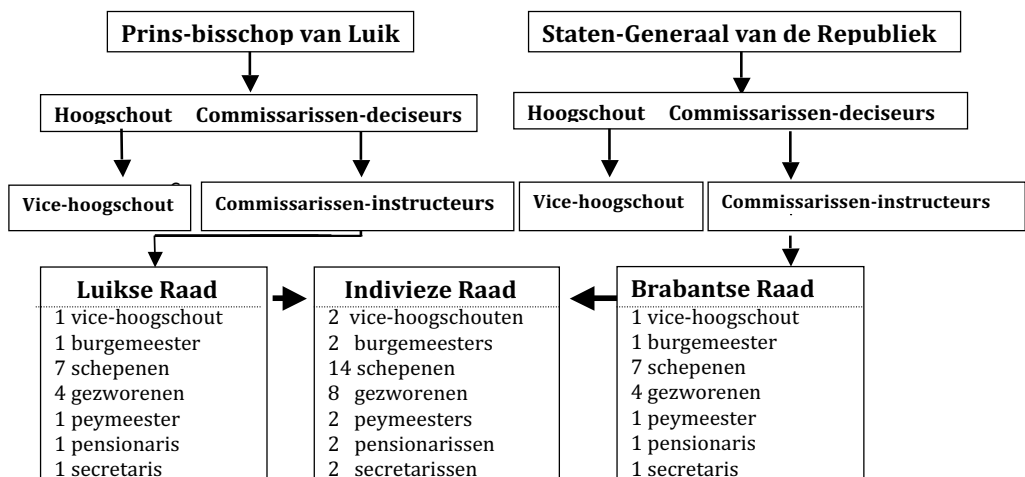
Lang is de jonge griffier niet in zijn geboorteplaats blijven wonen en misschien was hij bij zijn benoeming al uit Noorbeek vertrokken. Eind 1735 blijkt hij in Maastricht gehuisvest te zijn.⁶ Veel ambtsdragers uit de Landen van Overmaas verrichtten hun werkzaamheden vanuit deze stad. Johan Wynands functies bleven ook niet beperkt tot die van de griffie van de schepenbank van zijn geboorteplaats. In Maastricht trad hij ook op als procureur, iemand die voor rekening van een ander zaken verrichtte, die ‘eerlijk en geoorloofd’ waren.⁷ Zo was hij door kapitein C. van Pinninck bij diens vertrek naar het garnizoen van Grave in maart 1738 aangesteld als diens gevolmachtigde ter afwikkeling van de erfenis van diens vrouw. Daags voor Johan Wynands huwelijk benoemde bovendien een zekere Maria Henckelius hem tot haar zaakgelastigde, procureur in Maastricht, een taak die Johan Wynand later ook vervulde voor haar broer, de eveneens naar Brussel vertrokken Maastrichtse arts Jacobus Henckelius.⁸

Op 8 september 1738 trouwde Johan Wynand Roemers in de Sint Nicolaaskerk te Maastricht met Catharina Emerentiana van den Bergh. Zij was in 1708 in dezelfde kerk gedoopt als dochter van Carolus van den Bergh (1670–1743) en Emerentiana Schenckarts (? – 1727). Zij had nog een zus, en een halfzus uit het eerste huwelijk van haar vader met Maria Coumans. Enkele maanden later, op 19 januari 1739 kreeg Johan Wynand gratis het Maastrichtse burgerrecht en werd hij ingeschreven in het kremerambacht, het gilde van de kooplui, maar ook van de brandewijnstokers, kousenmakers, zeepzieders, en nog vele andere beroepen. Zijn schoonvader was laken- of stoffenkoopman en Johan Wynand werd al in mei 1739 in een acte als zijn compagnon genoemd. Het echtpaar Roemers-van den Bergh woonde in bij de familie Van den Bergh in de Brugstraat.⁹

Johan Wynand was nu officieel opgenomen in de burgerij van Maastricht met alle daarbij horende rechten en plichten. Maastricht was echter een tweeherige stad. Vanaf de Middeleeuwen oefenden zowel de bisschop van Luik als de hertog van Brabant ieder apart, maar ook indivies (ongedeeld oftewel gezamenlijk) hun soevereiniteit over de stad uit. De Maastrichtse burgers vielen ofwel onder het gezag van de bisschop of onder dat van de hertog. Zij waren wat men noemde van de Luikse of van de Brabantse nativiteit. Nieuwkomers uit het gebied van de bisschop, die de prins-bisschop van Luik werd genoemd, omdat hij behalve bisschop ook wereldlijk heer was, weliswaar van een gebied groter dan het eigenlijk bisdom, kregen uiteraard de Luikse nativiteit, alle anderen

de Brabantse. Johan Wynand kwam uit Oostenrijks gebied en was dus van de Brabantse nativiteit, dat wil zeggen onderdaan van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden (de Republiek). Immers, in 1632, toen prins Frederik Hendrik Maastricht veroverd had op de Spanjaarden, nam de Republiek de soevereine rechten over die de Spaanse koning als hertog van Brabant bezat. Tegelijkertijd besloot de Republiek om samen met de prins-bisschop van Luik de tweeherigheid van de stad voort te zetten. Onderstaand overzicht geeft de organisatie weer van dit complexe tweeherig bestuur, ook wel condominium genoemd. Het gezamenlijk bestuur, namens en in opdracht van beide soevereinen, vond plaats in de Indivieze Raad. Deze bestond uit 32 personen, want vanwege de tweeherigheid van de stad gold voor elke functie het dubbele aantal. De taken van de twee hoogschouten – de hoogste vertegenwoordigers van hun heer: de prins-bisschop van Luik of de Staten-Generaal der Zeven Verenigde Nederlanden – werden uitgevoerd door hun plaatsvervangers, de vice-hoogschouten; daarnaast waren er twee burgemeesters – de voorzitters van de schepenenbank-, veertien schepenen – rechters én bestuurders –, acht gezworen raden – zij vormden samen met de burgemeesters de rechtbank voor civiele zaken –, twee peymeesters – de stadsontvangers en beheerders van de stedelijke financiën –, twee pensionarissen – juridische adviseurs – en twee secretarissen. Allen moesten zij van wettige geboorte zijn, tot de ‘notabelste en meest gekwalificeerde burgers’ behoren, een eerzaam leven leiden en dus zeker niet bekend staan als woekeraars of als ballingen. De schepenen werden voor een periode van twee jaar door hun heer benoemd en konden daarna herbenoemd worden. In twee afzonderlijke raden, de magistraten van de prins-bisschop in de Luikse Raad en die van de Republiek in de Brabantse Raad, werden de specifieke belangen en (rechts)zaken van hun respectieve heer en onderhorige stadsgenoten behandeld.¹⁰

Condominium van Maastricht

Johan Wynand was in Maastricht niet lang enkel griffier van de schepensbank van Noorbeek, procureur en lakenkoopman. In 1744 was door kerkmeester Breuls van de Sint Martinuskerk in Wijck een verzoek ingediend bij het Brabantse Hooggerecht. De overleden rentmeester van de Armentafel (armenzorg) van deze kerk, notaris Renier Veugen, had zijn bezit, inclusief alle registers, charters en documenten nagelaten aan zijn huisgenote Helena Vroomen. Deze had de papieren van de Armentafel bezorgd bij de kerkmeester doch zonder inventaris. Het kerkbestuur en de nieuwe rentmeester Maurissen vroegen aan het stadsbestuur om de erfgename te verplichten een inventaris van het bezit van de Armentafel op te stellen en een overzicht te maken van de ontvangsten en uitgaven voor de periode dat Veugen rentmeester was geweest. De heren kregen echter flink de mantel uitgeveegd, omdat zij zo zorgeloos en zonder behoorlijke controle gehandeld hadden, zodat er bij het overlijden van de rentmeester geen inventaris was en al die papieren in handen waren gekomen van een vrouwspersoon 'die daar van in het minste niet en weet'. De beëdigd stadsklerk Johan Wynand Roemers kreeg de opdracht alle stukken naar het stadhuis te halen en deze onder toezicht te ordenen en te verzegelen.¹¹ De kerkmeesters van de Martinuskerk zullen tevreden geweest zijn over zijn bijdrage aan het ordenen van de chaos die Veugen had achtergelaten, aangezien zij hem in 1754 na de dood van Maurissen benoemden tot diens opvolger. Hij werd in de aanstellingsacte een vertrouwd en bekwaam iemand genoemd.¹² Na zijn dood verliep de overdracht van zijn rentmeesterschap desondanks ook niet probleemloos. Zijn weduwe wendde zich in 1782 tot de hoogste autoriteit in de stad, de vier commissarissen-deciseurs. Deze afgevaardigden van de beide heren, twee van de prins-bisschop en twee van de Staten- Generaal van de Republiek, bezochten elke twee jaar de stad om in appèlzaken beslissingen te nemen, benoemingen te regelen en rekeningen te controleren. Zij vroeg hen te bemiddelen in het slepend conflict tussen haar en de pastoor en het kerkbestuur van Sint Maarten over het rentmeesterschap van haar echtgenoot 'een eerlijk man die nimmer aan iemand ter wereld reedenen van klagten heeft gegeven'. Volgens het kerkbestuur had Johan Wynand in de rekeningen van 1774 t/m 1776 door onvoorzichtigheid een fout gemaakt, wat de armen wellicht f 1200,-- te kort deed. Zij zeiden er wel bij, dat het een 'verdolinge' gold die gemakkelijk en zonder enig bedrog of kwade trouw gemaakt kon worden. De commissarissen-deciseurs lieten het aan de Raad over om een onderzoek in te stellen en zelfstandig een besluit te nemen. De conclusie van de Raad is niet bekend.¹³

Uit 1749 dateert de eerste vermelding van Johan Wynand als secretaris van de vrije Rijksheerlijkheid Elsloo, eigendom van de graven van Arberg oftewel D'Arberg-Vallagin. In datzelfde jaar werd hij ook toegelaten tot het notarisambt. Beide functies bleef hij tot zijn dood in 1777 vervullen.¹⁴

Een aspirant-notaris moest bij de vier commissarissen-deciseurs een verzoek indienen om tot het beroep toegelaten te worden. Een echte opleiding bestond er niet. Bij boekdrukker en boekverkoper Theodorus van Gulpen was wel ter voorbereiding een

‘Cort examen der notarissen’ verkrijgbaar. De kandidaten legden een examen af bij de twee pensionarissen van de stad, juristen, die de magistraten in bestuurlijke en rechterlijke zaken van advies dienden. Er zijn geen examens uit de 18^e eeuw bewaard gebleven. Het is ook onbekend of deze mondeling dan wel schriftelijk werden afgenomen. Bij een verzoek om als notaris toegelaten te worden werd vaak ook een soort curriculum vitae ingesloten.¹⁵ Het is jammer dat ik het verzoekschrift van Johan Wynand niet heb aangetroffen in de archieven. Het zou wellicht aspecten van zijn leven vermelden, die nu onbekend blijven. In het RHCL te Maastricht bevindt zich wel een met de hand geschreven boekwerkje dat C. Ötzing in 1760 voor zijn notarisexamen gemaakt heeft. Het bevat de standaardteksten van 25 verschillende soorten notariële actes.¹⁶

Als secretaris van Elsloo was Johan Wynand onder andere aanwezig bij de ondervragingen en de veroordeling ‘ter dood met de koorde’ van een aantal leden van een bende gauwdieven, in de literatuur Bokkenrijders genaamd, die in het najaar van 1773 plaatsvonden in het Dinghuis te Maastricht. Onder de veroordeelden bevonden zich namelijk ook inwoners van Elsloo.¹⁷

In 1759 werd de toch al aanzienlijke lijst van functies van Johan Wynand uitgebreid met die van toezichthouder in de stadsbibliotheek. Twee dagen per week was deze voor het publiek toegankelijk.¹⁸

Wat zegt deze cumulatie van functies over de sociale en economische status van Roemers senior? In de Franse Tijd schreef in 1812 de prefect, het hoofd, de gouverneur zo men wil, van het departement van de Nedermaas, J.B. Roggieri, aan zijn superieuren in Parijs in verband met Roemers’* kandidaatstelling voor de Senaat, dat deze geboren was uit “parens obscur et peu fortunés”.¹⁹ Zo’n kwalificatie is enigszins arbitrair en afhankelijk van de tijd en de maatschappij waarin de waarnemer leefde. Roemers was niet van adellijke of patricische afkomst of in de woorden van Françoise Chandernagor, die in haar roman *L’enfant des Lumières* de hoofdpersoon over de afkomst van de notariszoon Vallantin laat zeggen: “il n’ était pas de bonne maison”.²⁰ Zelf ben ik op basis van bovenvermelde gegevens geneigd om te zeggen, dat Roemers’ ouders in hun tijd inderdaad niet tot de elite, de bovenste maatschappelijke laag van de Maastrichtse samenleving gerekend kunnen worden. Mensen uit die geleding leefden van de inkomsten van hun kapitaal en andere bezittingen en bekleedden bestuurlijke functies in Maastricht en de Landen van Overmaas die vaak al generaties lang in hun familie waren. Roemers’ ouders waren sociale klimmers, die voor hun levensonderhoud in de handel en ambtenarij werkten maar daarin wel degelijk een behoorlijke welstand bereikten, zoals nog zal blijken. Zij behoorden tot de gegoede burgerij, om de woorden van G. Stas te gebruiken.²¹ Over hun afkomst is weliswaar niet veel bekend, maar het voert te ver om die *obscur*, duister, te noemen. Binnen de agrarische samenleving van Noorbeek/Hoogcruts behoorde de familie Roemers zeker niet tot de minsten. Hoe valt anders te verklaren dat Johan Wynand op jonge leeftijd de functies van griffier en schepen kreeg, waarvoor men toch enige ontwikkeling, scholing en tevens

aanzien moest hebben? Voor de familie Van den Bergh zijn te weinig gegevens beschikbaar om hun maatschappelijke positie nader te omschrijven. Enkel het epitheton ‘marchand très renommé’ dat een klant van Johan Wynand, mevrouw Penninck-Lenarts, aan Van den Bergh gaf, is te weinig om daarover een uitspraak te doen.²² Wel is zeker, dat Catharina met enig kapitaal in het huwelijk was getreden met Johan Wynand Roemers.

Afb. 3 Woonhuis familie Roemers van den Bergh

Charles Clément was het vijfde kind van het echtpaar Roemers-van den Bergh. Het gezin bestond uit vier meisjes en twee jongens.²³ Charles Clément groeide op in de Brugstraat in het huis ‘in den gecroonden berg’, thans Maastrichter Brugstraat 26 (zie afbeelding 3). Zijn vader had dit pand een week na Charles Cléments geboorte op 6 februari 1748 samen met zijn schoonzus Maria Anna gekocht van Petrus Franciscus Habriex voor het aanzienlijke bedrag van f 10.500,-- (Maastrichter koers). Het geld hiervoor was waarschijnlijk afkomstig uit de erfenis van (schoon)vader C. van den Bergh die in 1743 gestorven was. Hij had enkele weken voor zijn overlijden een akte laten opmaken door notaris D. Hupkens. De omvang van zijn nalatenschap kon niet vastgesteld worden omdat de akte weliswaar vermeld staat in de protocollen van deze notaris maar niet aanwezig is in het RHCL. Het door dochter en schoonzoon gekochte huis lag in een straat die ook in de 18e eeuw als één van de duurdere winkelstraten

van de stad gold en het is aannemelijk dat de stoffenzaak in dat pand ondergebracht werd of reeds gehuisvest was. Dat zo’n duur pand gekocht kon worden toont niet alleen aan, dat Johan Wynand al een behoorlijke welstand bezat, maar ook dat de familie Van den Bergh niet armlastig genoemd kan worden. Ter illustratie van de waarde van ‘in den gecroonden berg’ een vergelijking: in 1760 verkocht Johan Wynands vrouw een huis gelegen aan de Houtmaas aan een ‘gewone man’, de leidekker Anthoon Beling voor f 400,--. Een ander bewijs van de kapitaalkracht van de familie Roemers-van den Bergh stamt uit 1754 toen Johan Wynand ‘als meestbiedende bij het uytgaan der brandende kaarsse’, dat wil zeggen op een veiling, het huis met achterhuis aan het Vrijthof in de St. Jorisstraat (thans Grote Staat) ‘makende het oorthuis (hoekhuis) van het Helmstraatje genaamd de Croon’, voor een bedrag van f 12.010,-- (Maastrichter koers) kocht van J.E. Swinnen. Hij moest weliswaar een deel van de koopprijs, f 3000,--, lenen bij de verkoper, maar al met al was hij toch in staat geweest om in een tijdsbestek van vijf jaren twee aanzienlijke huizen op dure plaatsen in de stad te kopen.²⁴

Het dagelijks leven van de kleine Charles Clément is door het ontbreken van gegevens

niet weer te geven, maar er zijn een aantal gebeurtenissen te vermelden, die ook tot hem doorgedrongen zullen zijn. Zo werd er vanaf zijn geboortjaar, na het tekenen van de vrede van Aken, druk gebouwd in de stad. Huizen en kerken werden hersteld van de beschadigingen veroorzaakt door de bombardementen. De directeur van fortificatiën, Pieter de la Rive, moderniseerde de vestingwerken en bouwde op het Sint Antoniusseiland in de Maas, dat thans niet meer bestaat, een klein bastion met huizen voor militairen en kazematten.

Misschien heeft hij er thuis alleen over horen praten, maar wellicht is Charles Clément als achtjarige knaap in 1755 er op de Markt zelf bij geweest toen daar een vrouw onthoofd werd als straf voor het feit dat zij haar man de keel had doorgesneden. Mogelijk is hij daarna ook naar de Maaskade gerend, die immers vlak bij zijn ouderlijke woning in de Brugstraat was, om te zien hoe haar lijk mét haar afgehakt hoofd in een zak vanaf de brug in het water werd gegooid. In november van dat jaar zal thuis over de aardbeving gesproken zijn, die een groot deel van Lissabon verwoestte en tienduizenden mensen het leven kostte. Deze ramp hield heel Europa bezig. Enige tijd later, in de middag van Tweede Kerstdag, werd Maastricht zelf opgeschrikt door enkele aardschokken. Een ooggetuige, dominee Vernède van de Waalse Kerk, heeft een verslag geschreven over alle schokken die Maastricht getroffen hadden tot en met april 1756. De hevigste was de beving van 18 februari 1756 's ochtends om 8 uur. Het epicentrum lag bij Düren, een stad ten oosten van Aken en had, uitgedrukt in moderne terminologie, een kracht van 6,4 op de schaal van Richter. De consternatie was volgens Vernède erg groot, maar de schade bleef beperkt. Het onheilspellend gerommel vanuit het binnenste der aarde en de bliksems die soms met de schokken gepaard gingen zullen ook de kleine Charles Clément niet onberoerd hebben gelaten. Tot 1760 werd door kroniekschrijvers melding gemaakt van naschokken.

En zo was er meer dat de stad schokte. Vlak voor Kerstmis 1761 – Charles Clément is dan al leerling van het Jezuïetencollege – werd de stad in de nacht van 21 op 22 december opgeschrikt door een enorme explosie. Kanonnier Abraham van Citters (Sisteren) had tijdens een poging tot diefstal in het kruitmagazijn op de Kommel – op de plek die tegenwoordig bekend staat als *Abrahams Look* – een ontploffing van 36.000 pond buskruit veroorzaakt (zie afbeelding 4).

Afb. 4 Ontploffing van het kruitmagazijn te Maastricht, 1761, anoniem, 1762

Zij had niet alleen zijn eigen dood tot gevolg: zijn lichaam werd in delen in de verre omtrek teruggevonden. Ook 21 burgers waren het slachtoffer en de ontploffing sloeg een bres in de stadsmuur van 40 meter breed en 10 meter diep en verwoestte de nodige gebouwen geheel of gedeeltelijk onder andere de torens van Sint Servaas en Sint Jan. Onder de doden was een prinses von Hessen-Philipsthal, die bedolven werd onder het puin van haar instortende woning terwijl een kanarie, zo vermeldt een kroniekschrijver met oog voor detail en de speling van het lot, drie dagen later levend onder datzelfde puin vandaan kwam.²⁵

Bij wie Charles Clément heeft leren lezen, schrijven, rekenen en waar hij de eerste beginselen van het Frans en Latijn onder knie kreeg, is onbekend. Het lijkt niet erg waarschijnlijk dat hij hiervoor huisleraren heeft gehad. Die luxe was alleen weggelegd voor kinderen uit de adel en het patriciaat. De overheid bemoeide zich in de 18^e eeuw noch inhoudelijk noch organisatorisch met het lager of primair onderwijs. Het volstond dat de schoolmeester bij zowel de burgerlijke als de geestelijke overheid te goeder naam en faam bekend stond. Verder was het een vrij beroep en was het eenieder toegestaan om school te houden. In een dorp was de koster vaak tevens schoolmeester, ‘custos et simul ludimagister’. In een stad als Maastricht waren er naast dergelijke parochieschooltjes ook privé-schooltjes. Medio 17e eeuw waren dat er ruim 30. De Fransen telden er in 1805 21, met in totaal 606 leerlingen op een bevolking van ongeveer 16.000 zielen. Andere gegevens over scholen en het aantal leerlingen zijn er niet. Op deze ‘scholen’ leerden de kinderen lezen, de gebeden en de catechismus opzeggen en tegen extra betaling eventueel ook schrijven en rekenen. Aangezien het primair onderwijs geld kostte en het voor het merendeel der kinderen niet nodig was voor hun later beroep – de meeste opleidingen waren immers praktijkopleidingen –, is het niet verwonderlijk, dat het analfabetisme hoog was onder de bevolking. De burgemeester van Maastricht vermeldde in 1807 $\pm 70\%$.²⁶

Roemers moet toch op enigerlei wijze een basiskennis verworven hebben toen hij op 1 oktober 1760, op Remigiusdag, de traditionele eerste dag van het nieuwe schooljaar, voor het eerst als leerling door de poort ging van het Jezuïetencollege in de Bredestraat. Maastricht was de eerste stad in het huidige Nederland waar de Jezuïeten in 1575 kort na de oprichting van de Orde een college hadden gesticht. Zij verzorgden hier gratis onderwijs. De Orde had in 1599 een leidraad voor het curriculum opgesteld, de *Ratio atque Institutio Studiorum Societatis Iesu*, die gold voor al haar onderwijsinstellingen tot 1773. In dat jaar werd de Orde door Paus Clemens XIV opgeheven. In landen als Frankrijk en Portugal werd de macht en invloed van de Jezuïeten zo groot geacht dat daardoor een schisma binnen de Rooms Katholieke Kerk dreigde en de paus zich tot dit offer gedwongen zag. Er kwam dus in dat jaar ook een einde aan het bestaan van het Jezuïetencollege in Maastricht.²⁷

De *Ratio* is zowel een schoolreglement met uitvoerige taakomschrijvingen voor rector, studieprefect, leraren en leerlingen, lesrooster per klas en examenregeling, als een uiteenzetting van de pedagogische uitgangspunten en doelstellingen van de Jezuïeten. Naast een optimale ontplooiing van talenten werd de vorming tot goede en overtuigde

katholieken nagestreefd. De leerlingen moesten uitgroeien tot christen-humanisten. De opleiding duurde vijf jaar en de leerstof, voornamelijk Latijn en Grieks, was verdeeld over vijf klassen: de drie eerste klassen, figura, grammatica en syntaxis, vormden de onderbouw en de poësis en rhetorica de bovenbouw. De voertaal voor leraren en leerlingen was Latijn. Een bekend hulpmiddel daarvoor waren de ‘Dialogi familiares’ van de Vlaamse Jezuïet Antonius van Torre. Deze methode, geschreven in 1657 en tot 1859 vele malen herdrukt, was bedoeld om het spreken van het Latijn te verbeteren. Eén van de geboden voor de leerlingen luidde “spreekt altijd Latijn oock in het spel; want wie zich schaemt te spreken desen en mag niet verhoppen de welspreekentheyd der tael”.²⁸ De vele lessen voor Latijn en de verplichting altijd Latijn te moeten spreken waren begrijpelijk aangezien de leerlingen, als zij hun studie wilden voortzetten aan een universiteit, deze taal in woord en geschrift dienden te beheersen.

De Jezuïetencolleges leidden in heel katholiek Europa op voor maatschappelijk-politiek belangrijke functies. Ook de leraren zelf waren deel van de elitecultuur. In Roemers’ schooljaren was Frédérique Burtin rector van de klooster- en leerlingengemeenschap der Jezuïeten in Maastricht. Hij had twee beroemde broers. De een, François-Xavier, was de lijfarts van Karel van Lotharingen (1712–1780), de gouverneur van de Oostenrijkse Nederlanden. De andere, Pierre-Monulphe, eveneens een Jezuïet, diens hofprediker. Josephus de Kaine was als studieprefect verantwoordelijk voor de uitvoering van het onderwijs volgens de richtlijnen van de Ratio. Ieder leerjaar had een eigen vaste leraar. Toen Roemers in de hoogste klas zat (de rhetorica) was dat A. Dirven. De leraren van de andere klassen waren toen F. de Pauw (poësis), M. Huberti (syntaxis), M. Pluymaeckers (grammatica) en G. Gilissen (figura). Over deze Jezuïeten is geen nadere informatie beschikbaar. Het college telde dus 5 docenten. Het aantal leerlingen was volgens opgave van de Indivieze Raad jaarlijks ongeveer 150 onder wie 50 à 60 jongens van buiten Maastricht.²⁹

Roemers behaalde naar eigen zeggen elk jaar de eerste prijs. Men kan echter moeilijk spreken van dé eerste prijs aangezien er jaarlijks negen eerste prijzen te behalen waren. In totaal werden er elk schooljaar achttien prijzen uitgereikt: acht in de rhetorica, de hoogste klas, waarvan twee voor proza en twee voor poëzie zowel voor Latijn als Grieks; zes in de poësis, de voorlaatste klas, alleen voor Latijn; voor de onderbouw één voor elke klas en één extra voor wie uitmuntte in kennis van de christelijke leer. Voor elke prijscompetitie werd een hele dag uitgetrokken. De leerlingen kregen een onderwerp opgegeven waaraan zij die dag zo lang zij wilden, konden werken. Het geschreven resultaat werd onder pseudoniem ingeleverd en de echte naam, met pseudoniem, werd in een verzegelde envelop gedaan, die pas na de uitslag geopend werd. De uitslag van alle prijsvragen werd in een feestelijke en plechtige zitting bekend gemaakt door de studieprefect in aanwezigheid van kerkelijke en wereldlijke hoogwaardigheidsbekleders, ouders en andere belangstellenden. De prefect noemde prijs en naam van de winnaar vergezeld van de vaste zinsnede “quod felix faustumque sit rei litterariae omnibusque nostri gymnasii alumnis”, ‘moge deze gelegenheid

gelukkig en voorspoedig zijn voor de humaniora en alle leerlingen van ons gymnasium’.

Er is geen reden om te twijfelen aan Roemers mededeling over het winnen van de eerste prijs. Met zoveel getuigen zou dat ook wel erg onverstandig geweest zijn. Bij de gelegenheid van de prijsuitreiking vond(en) meestal ook de jaarlijkse toneelopvoering(en) plaats, aangezien toneel vanouds een belangrijk cultureel-pedagogisch element was in het Jezuïetencurriculum. De toneelstukken waren vaak door de Jezuïeten zelf geschreven, meestal in het Latijn. De leerlingen waren de acteurs. Een toneelstuk, dat Roemers gezien moet hebben en waarin hij wellicht zelf ook een rol speelde, is het in 1761 opgevoerde *Ad Maiorem Dei et S. Josephi honorem*. Hierin gaat een jongeman uit Lyon onbesuisd in militaire dienst bij de Turken omdat zijn vader hem verbood gevolg te geven aan zijn roeping tot het priesterschap. De vertwijfelde ouders slagen er met de hulp van Sint Jozef in hun verloren zoon weer veilig thuis te krijgen.³⁰

Opvallender is het, dat in Maastricht ook een toneelstuk is opgevoerd dat niet alleen in het Nederlands was gesteld, maar ook alleen maar vrouwenrollen kende – die overigens door de jongens werden gespeeld. Het thema van deze comédie was de slechte relatie tussen een moeder en haar dochter, die dankzij de bemiddeling van een tante weer ten goede keerde. De luchthartige moraal van dit korte toneelstuk luidde:

Soud’ ik dit aen alle menschen
die hier sitten mogen wenschen?
neen: mij dunckt veel die hier zijn
voor hun kinders zijn in pijn.
nochtans ik en wil niet swijgen
hoe gij beter recht sult krijgen
tot beletsel van dit cruïjs
nempt soo eene Tant’ in huijs.³¹

Dat de Jezuïeten in hun onderwijs veel waarde hechtten aan competitie blijkt niet alleen uit het prijzensysteem. Ter ontplooiing van de talenten van de beste leerlingen werden per laag ook zogenaamde academies gevormd. De leerlingen kozen hiervoor zelf hun beste en meest studieuze medeleerlingen. In wekelijkse bijeenkomsten op zondag of een andere vrije dag behandelde een priester met deze uitverkoren leerlingen extra oefeningen, die verband hielden met hun lesprogramma. Het konden declamaties of speeches zijn, maar ook het schrijven van een toneelstuk of een gedicht. Eenmaal per jaar, op een feestdag ter ere van Maria, werden hun producten, waaronder ook tekeningen, in de gangen van het college ten toongesteld. Roemers zal zeker elk jaar lid geweest zijn van deze academies en zijn voorkeur voor het schrijven van Latijnse gedichten zal hier zijn oorsprong en eerste ontwikkeling gehad hebben. Volgens Stas was op het Jezuïetencollege van Maastricht de basis gelegd voor zijn liefde voor de studie en voor de schone letteren.³²

1.2 STUDENT IN LEUVEN

Op 18 januari 1766 werd Roemers door rector Christianus F. Terswaek ingeschreven als student aan de Alma Mater van Leuven in de Artesfaculteit. Hij werd samen met zijn stadgenoot H. Roosen ingedeeld bij de "Philosophi Porcenses", de pedagogie (studiehuis) Het Varken. Twee andere jonge Maastrichtenaren, F. Schrammen en G. Hendrix, kwamen terecht in de pedagogie De Valk en De Burcht. Een andere stad- en leeftijdsgenoot, de later als de uitvinder van het lichtgas beroemd geworden Jan Pieter Minckelers had zich al een jaar eerder laten inschrijven.³³ Roemers' oudere broer Arnold was in 1759 met zijn studie theologie begonnen en had in 1764 zijn licentiaat in die studierichting behaald. Hij maakte geen gebruik van het recht om te promoveren, maar bleef wel tot zijn benoeming als pastoor van het Waalse dorpje Tavier in 1771 in het Collegie van Atrecht in Leuven wonen en studeren.

Elke student moest, behoudens speciale vrijstelling, vóór hij de studie van rechten, de medicijnen of de theologie begon, twee jaar onderwijs volgen in de faculteit van de Artes. De vier pedagogieën van de Artesfaculteit (de Lelie, de Valk, de Burcht en het Varken) waren studiehuisen, oftewel instellingen waar de studenten niet enkel kost en inwoning kregen, maar waar zij ook bijna alle lessen volgden. Het onderwijs in de 'artes liberales', de vrije kunsten, werd in elke pedagogie verzorgd door vier professoren. Het was door de eeuwen heen weinig veranderd en zelfs in verval geraakt. Graaf Johann Karl von Cobenzl, sinds 1753 de eigenlijke bestuurder van de Zuidelijke Nederlanden, wilde ook op het gebied van het hoger onderwijs de invloed en zienswijzen van de centrale regering laten gelden. Hij wilde het hoger onderwijs zoveel mogelijk losmaken van kerkelijke invloed en zorgen dat het zich in de geest van de Verlichting zou ontwikkelen onder de controle van de staat. In 1754 benoemde hij staatsraad P. de Nény tot commissaris voor de universiteit. Deze moest toezien op de leiding, de discipline, het beleid en de studie op de universiteit. Alle medewerkers van de universiteit moesten hem daartoe informatie verschaffen. Het jaar daarna vaardigde Cobenzl een decreet uit, dat de Artes-faculteit verplichtte om tweemaal per week voor alle studenten tesamen een reeks lessen met proefnemingen in de experimentele fysica te organiseren.³⁴

De aantasting van eeuwenoude privileges, de veranderingen in het programma, maar ook de nieuwe opvattingen over de verhouding kerk en maatschappij in het algemeen, vielen slecht bij het universiteitsbestuur en lokten bovendien opstandigheid uit onder de studenten. Enkele incidenten kunnen dit illustreren. In de zomer van 1760 was er onrust en ophef ontstaan over studieprogramma's. Na heftige disputen kwamen studenten 's avonds niet terug naar hun pedagogie, maar kampeerden zij buiten Leuven. De lijfstraffen voor hun ongeoorloofde nachtelijke absentie die zij bij terugkeer in hun pedagogie kregen, kwamen Cobenzl ter ore, die het personeel van de Artes-faculteit daarover streng de les las. Het gezag van het bestuur van de faculteit werd op die manier ondergraven. Tot in 1764

volgden meer incidenten. Zij escaleerden zodanig dat de regering, om de rust te herstellen, zich uiteindelijk toch achter het disciplinebeleid van de universiteit stelde. Conflicten van andere aard waren er in 1763 naar aanleiding van het verbod voor de leiding van de colleges, de studiehuisen voor studenten in het recht, de medicijnen en theologie, om in de toekomst geld uit te geven of te lenen voor nieuwbouw of aanzienlijke reparaties of een proces te beginnen of te ondersteunen zonder autorisatie van de regering.³⁵

Er was dus geen sprake van een rustig academisch klimaat toen Roemers in 1766 zijn studies begon. Uit zijn eigen studietijd is wat betreft studentenonrust bekend, dat op 6 februari 1767 de rechtenstudenten een bal hadden georganiseerd tégen het verbod van het universiteitsbestuur in. Zonder de rector-magnificus Carolus P. Matthys daarin te kennen had commissaris Nény de betreffende studenten van strafvervolgung ontslagen. Een zeer verbolgen Matthys schreef dit aan keizerin Maria Theresia hoogst persoonlijk.³⁶

Van Roemers' studie aan de Artesfaculteit ontbreekt elk spoor. De verplichte studieduur voor alle studenten aan deze faculteit was zoals gezegd twee jaar, maar Roemers slaagde reeds na twee jaar, eind 1767, voor het baccalaureaatexamen in het recht.³⁷ Officieel ging aan het examen voor deze laagste universitaire graad anderhalf jaar studie vooraf. Hij zou dus over het verplichte Artesgedeelte slechts één semester gedaan hebben. Wellicht had hij op basis van zijn prestaties in Maastricht en het volgen van een cursus *Dialectica (logica)* bij de Jezuïeten aldaar of elders bepaalde vrijstellingen gekregen, hoewel daarvan in de archieven van de universiteit geen bewijzen zijn te vinden. Onmogelijk is het echter niet. Zijn broer Arnold had in 1757 in Geel een dergelijke pre-universitaire cursus van zes maanden gevolgd.³⁸

Over de totale duur van de rechtenstudie lopen de gegevens uiteen van 4 tot 5,5 jaar. Roemers rondde zijn rechtenstudie af na vier jaar. In de zomer van 1769 werd hij "*utriusque iuris licentiatius*" (licentiaat in zowel het civiel als kerkelijk recht).³⁹

Het studieprogramma voor de rechtenstudenten was in 1617 voor het laatst vastgesteld en bestond uit Romeins recht en nog eens Romeins recht. Onderwezen werd het omvangrijke *Corpus Iuris Civilis*, dat in de 6^e eeuw in opdracht van keizer Justinianus I was samengesteld. Het *Corpus* bevatte de *Codex*, bestaande uit keizerlijke wetten, de *Digesta*, ook wel *Pandectae* genoemd, waarin de arresten van Romeinse juristen stonden, de *Novellae Constitutiones*, de nieuwe wetten door Justinianus uitgevaardigd, en de *Institutiones*, een leerboek voor studenten. Het Romeins recht werd gezien als de rationele en wetenschappelijke basis van het recht tout court en als zodanig te beschouwen als aanvullend op het "*ius patrium*", het inheemse recht. Maar zeer tot ongenoegen van de voorstanders van de Verlichting werd in Leuven juist geen onderwijs gegeven in het gewoonterecht of de privileges van de verschillende gewesten en steden.⁴⁰

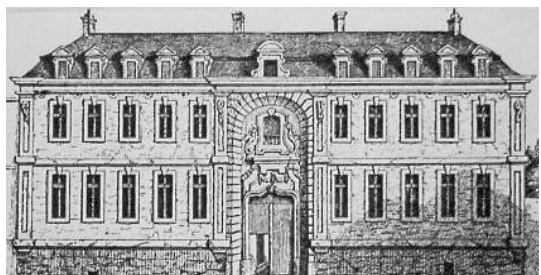
Roemers heeft tijdens zijn studie in ieder geval te maken gehad met de professoren P. van Billoen, H. Goessens en J.P. Heuschling. Laatstgenoemde wordt een van de meest wijze en meest onderscheiden juristen van Leuven genoemd. Ook hij was ervan overtuigd dat

de universiteit veranderingen en aanpassingen aan de moderne tijd nodig had, maar wilde anderzijds geen afstand doen van de universitaire rechten en privileges. De hoogleraar canoniek recht Goessens daarentegen was, net zoals de latere keizer Jozef II, voorstander van intensief toezicht van de staat op de Rooms-Katholieke Kerk in de Oostenrijkse Nederlanden.⁴¹ Van P. van Billoen is de politiek-maatschappelijke oriëntatie niet bekend, wel dat hij de hoogleraar was bij wie Roemers afstudeerde.

Het licentiaatsexamen bestond uit drie delen: een “disputatio”, een “repetitio” en een “examen rigorosum”. De kandidaat moest in een disputatio en daarna in een repetitio juridische onderwerpen of theses verdedigen tegenover een ieder die deze wilde bestrijden. In het examen rigorosum was hij dan al eerder naar tevredenheid en ook in het openbaar over een reeks opgegeven onderwerpen ondervraagd. Hij had theses moeten verklaren, uiteenzetten en verdedigen “docturi more”, dat wil zeggen op een geleerde, wetenschappelijke manier. De examinatoren mochten bij hun ondervraging putten uit het gehele burgerlijk en canoniek recht. Gemiddeld genomen was dit examen echter een formaliteit. Ter voorbereiding waren “Quaestiones pro examine” in omloop waarin vraagstukken door middel van vraag en antwoord werden behandeld. Bovendien kon tegen betaling de hulp ingeroepen worden van repetitoren. Soms gaven zelfs de eigen professoren deze repetitielessen.⁴²

Het college Sint Ivo waar Roemers tijdens zijn studiejaren rechten verbleef, was bedoeld voor rechtenstudenten, maar herbergde ook het “collegium baccalaureorum iuris”, de vereniging van de rechtenstudenten die hun eerste graad in de rechten, het baccalaureaat, behaald hadden. De leden mochten elk semester onder toezicht van de faculteit een decanus, de voorzitter, en een fiscus, de penningmeester, kiezen. De fiscus werd bijna altijd het volgende semester de nieuwe decanus. Wekelijks werden door beide heren disputaties over juridische onderwerpen georganiseerd. De decanus zocht de onderwerpen en kandidaten uit, de fiscus zorgde voor de bekendmaking. Roemers was in het eerste semester van 1769 de decanus van dit collegium baccalaureorum. Deze functie had een groot prestige: “quod Doctor est in Schola, id Decanus in hoc Collegio” schreef hierover een eeuw eerder Andreas Valerius, die zelf student en hoogleraar in de rechten was geweest.⁴³

Op 30 augustus 1769 verdedigde Roemers voor professor Philippus van Billoen in het openbaar zijn repetitio “de querela inofficiosi testamenti, inofficiosae donationis et

Afb. 5 Sint-Ivocollege of Collegium baccalaureorum iuris, voor studenten in de rechten gesticht in 1483, gerestaureerd in 1776. Lithografie van L. van Peteghem

DISPUTATIO PRIMA

DE QUERELA INOFFICIOSI TESTAMENTI.

Ardum tractatus *Querela inofficiosi* materiam, nescio, quo fato infinitas ejus Charybides fecerit evadere, illudque, *Perisyllabes*, *Prænotitia* *Doctissimoque Domini J. U. Baccalaurei*. At verò qui dubitantibus ejus ordinis adacta committitur, vestra scilicet benevolentia, ut quædā super in publicis exercitationibus argumentantem excipiat, tantæ etiamnum speciem, fore, ut in florentissimo Vetho Collegio defendentem excipiat.

CONCLUSIO PRIMA.

Cum exheredationes Querelæ fundamentum jacent, investigare lubet novissima earundem requisita, antequam de ipsa Querela dispiciamus. Et jure quidem civili ac pratorio expressè requiritur, ut *ritè* sint factæ L. 8. §. 2. ff. de bon. poss. Cont. Tab. *Ritè* autem factas accipimus, dum Liberi nominati, purè, à tota hereditate & ab omni gradu sunt seclusi, prout amplius declaratur sub tit. ff. de lib. & posth. Ultra nihil desideravit Aniquitas ante Nov. 115. cap. 3. & 4. His verò non acquievit Justinianus, sed voluit, ut parentes ipsam nominatim ingratitudinis causam suo inferrent testamento, atque eadem per heredem scriptum probaretur *D. cap. 3. & vers. sive igitur*: nec sanè imprudenter; tum ne parentes mellitâ linguâ aliquando impulsî sanguinem proprium alieno postpomerent, tum ne de se quererentur Liberi, repetentque continuo illud Ovidianum *Lib. 1. Metam. fab. ult.*

— *Et pudet hæc opprobria Nobis*

Et dici potuisse, & non potuisse refelli.

Quæ requisita licet summam Justiniani prudentiam deprædicent, nondum tamen imprudentum interpretum ingeniis satisfecerunt; quærent enim, si nulla testamento inserta fuerit exheredationis causa, num ipso jure nullum, an validum & Querelâ rescindendum sit tale testamentum?

S E C U N D A.

Et quamquam non desint Viri Clarissimi, qui prius omnino propugnent, Nos tamen insistentem Prudentissimi Imperatoris voluntati posterius adfirmare non dubitamus.

Fund. in Nov. 115. tit. 1. 2. obli. cod. Nov. L. 6. C. de *Relig. arg. L. 8. §. 2. ff. de bon. poss. Cont. Tab. vide Vin. sect. quest. lib. 2. cap. 21. Voet. t. 1. & passim interpretes.*

T E R T I A.

In dictâ Nov. 115. enumerat Imp. Causas, ex quibus Liberi, Parentes aut fratres exheredes fieri possunt: illas ad similes aut graviore extendunt interpretes, at denuò refragante Justiniani voluntate.

Fund. in D. Nov. obli. D. Nov. L. 12. 13. ff. de legib. arg. L. 3. ff. ad L. Pomp. de Parr. arg. L. 13. ff. de excusat. Tut. & aliarum. Vide Vin. Voet. Noodt, & alios.

Q U A R T A.

D E B E N E F I C I I S.

Beneficium est jus perpetuum percipiendi fructus aut redditus ex bonis Ecclesiasticis ratione Ministerii spiritualis auctoritate Ecclesiæ constitutum. Sed estne illimitatum illud jus, ita ut fructus superfluos Beneficiarius non teneatur in pias causas erogare? Et quidem non ex justitia, sed ex charitate.

Fund. in cap. 1. de reformat. fest. 3. Conc. Trid.

P E R T I N E N S.

Nemo potest ad meram vindictam testamentum rescindere.

Streichago vidit.

Præside Ornatisimo Doctissimoque Domino

D. CAROLO CLEMENTE ROËMERS

MOSÆ · TRAJECTINO,

J. U. BACCALAUREORUM DECANO

DEFENDET IN COLLEGIO BACCALAUREORUM J. U.

JOANNES BAPTISTA AUGUSTINUS JOSEPHUS

DELNESTE

TORNACENSIS.

Lovanii die 9. Martii 1769. hora 2. pomeridianâ.

LOVANIÏ TYPIS ACADEMICIS.

beneficiis". Vrij vertaald wil dat zeggen 'Aanklacht tegen een testament en schenking waarbij verwanten niet begunstigd worden (dus getuigend van gebrek aan liefde); en een aanklacht tegen prebendes, kerkelijke beneficiën'. Deze repetitio was gebaseerd op de twaalf disputaties die Roemers als decanus van het collegium baccalaureorum had georganiseerd in de periode van 9 maart tot en met 1 juni 1769.⁴⁴ Elke week had een student binnen het kader van het hoofdthema een these moeten beargumenteren en verdedigen ten overstaan van voorzitter Roemers en andere aanwezigen. Als voorbeeld van zo'n disputatie kan die van Joannes Baptista Augustinus Josephus Delneste uit Doornik dienen welke op 9 maart 1769 's middags vanaf 2 uur gehouden werd (zie afbeelding 6).⁴⁵

Voor zijn stelling dat niemand uit wraak een testament kan openbreken, verwees Delneste naar die plaatsen in de Codex waar uitgelegd staat hoe en op welke manier ouders, kinderen en broers onterfd kunnen worden. Hij roemde de opperste wijsheid van de keizer, de "summam Justiniani prudentiam" ook met betrekking tot dit onderwerp en wees de opvattingen van andere grote geesten uit de Oudheid hierover af. Het laatste punt van de disputatio van Delneste handelde over het beneficium, de prebende. Met een verwijzing naar de besluiten van het Concilie van Trente stelde hij dat de overtollige opbrengsten van een beneficium niet van rechtswege maar uit naastenliefde aan goede doelen uitgegeven dienden te worden.

Op dezelfde wijze werden de disputationes van de elf andere deelnemers aangekondigd. Van het eigenlijke verloop van deze disputationes is helaas niets bekend. Alleen de aankondigingen hebben de tijd overleefd. Onder de aankondiging van de laatste disputatio schreef Roemers kort een dankwoord, "docturi more", spelend met de sleutelwoorden uit de disputationes van zijn 'pupillen', te weten querela, beneficium, inofficiosus en testamentum, bedankte hij de baccalaureaten voor hun deelname en sprak hij de hoop uit dat zij hem hun gunsten, beneficia, in de toekomst zouden blijven schenken. Hij op zijn beurt zou niet te kort schieten in zijn bewijzen van vriendschap opdat hij niet, als hijzelf een betoog hield over liefdeloze testaments, "inofficiosa testamenta", het verwijt zou krijgen liefdeloos te zijn, "inofficiosus animus". Met andere woorden: zijn vriendschap was zijn testament voor hen die zo liefdevol hadden meegewerkt aan de disputationes.⁴⁶

Roemers had dus op deze manier twaalf stellingen met hun argumenten voor het onderwerp van zijn eigen repetitio bijeengebracht en verdedigd ten overstaan van professor Van Billoen en anderen. Helaas is ook hiervan geen verslag bekend. Na afloop werd hij, zoals het gebruik wilde, door de doctores van de faculteit naar de Sint Pieterskerk geleid om daar na een gebed door de kanselier, na de rector de hoogste ambtsdrager van de universiteit, uitgeroepen te worden tot licentiaat in de beide rechten. Wellicht werd deze plichtigheid gevolgd door een feestdis, die ook min of meer gebruikelijk was, mits de vader bereid was de kosten op zich te nemen boven op die van de studie en levensonderhoud, die aanzienlijk geweest waren.⁴⁷

Bij de Artesfaculteit werd jaarlijks van de nieuwe licentiaten de primus vastgesteld. De

eerder genoemde Minckelers was in 1766 als tweede van de 120 kandidaten geëindigd waarvoor zijn stadgenoot Roemers hem had geëerd met het enigszins hatelijke, maar voor Roemers' karakter wel tekenend chronogram "MInCkeLers perpetUo seCUnDUS", 'Minckelers de eeuwige tweede'.⁴⁸ Bij de juristen behaalden in de periode augustus 1769 – februari 1770 35 kandidaten het licentiaatexamen. Onbekend is of bij de Rechtenfaculteit het uitroepen van de primus ook gebruikelijk was. Roemers zelf maakte daar geen melding van. Het kan betekenen, dat hij geen primus geworden was, maar in dat geval is het vreemd dat hij wel bovengenoemd chronogram maakte.

De archieven van de Leuvense universiteit onthullen dus niet of Roemers "cum laude" of zelfs "summa cum laude" afstudeerde. Zijn prestaties moeten echter ook in Leuven bovengemiddeld geweest zijn. Op de eerste plaats is het niet aannemelijk dat medestudenten hem tot hun voorzitter zullen hebben uitroepen als hij niet over voldoende intellectuele en sociale kwaliteiten had beschikt. Op de tweede plaats wordt in de literatuur melding gemaakt van het verschijnsel dat niet alle studenten voor hun disputationes zelf hun theses formuleerden en dat repetitoren daarin vaak een belangrijke rol speelden. Het systeem van disputationes werd uitstekend geacht voor de besten, maar fataal voor de meerderheid wier krachten het te boven zou gaan.⁴⁹

Hoewel licentiaat in de beide rechten, had Roemers gezien zijn Romeins-rechterlijke studie nog weinig of geen notie van eigentijdse edicten en verordeningen, van geschreven en ongeschreven gewoonterecht of van placaten (verordeningen) van de Staten-Generaal. Alvorens zelfstandig als jurist werkzaam te zijn ging hij daarom in het kantoor van een Brusselse advocaat, of wellicht van een procureur of griffier, voor twee jaren als stagiair aan de slag. De noodzaak van een dergelijke voorbereiding op de praktijk van de advocatuur werd enkele decennia later door Keizer Jozef II officieel bevestigd door de invoering van een verplichte stage voor licentiaten.⁵⁰

Brussel was voor zo'n stage de ideale stad. Het was niet alleen het regeringscentrum van de Oostenrijkse Nederlanden, maar ook de Raad van Brabant, het hoogste rechtscollege voor de Oostenrijkse hertogdommen Brabant en Limburg en voor de drie Oostenrijkse landen van Overmaas, Valkenburg, Dalhem en 's Hertogenrade, was er in de Kanselarijstraat gevestigd. De stad telde bij gevolg veel advocaten. In 1789 bijvoorbeeld waren er bij de Raad van Brabant 438 advocaten ingeschreven.⁵¹

Helaas ben ik er niet in geslaagd om te achterhalen bij wie Roemers als stagiair aan de slag ging. Wel kennen we de namen van enkele studiegenoten uit Leuven, die zich meteen na hun studie in de periode 1769 -1771 in Brussel als advocaat bij de Raad van Brabant inschreven: François Dierkens op 23 oktober 1769, Gaspar Carlens op 30 oktober 1771 en Charles Lambert d'Outrepont op 18 december van dat jaar. Dierkens was tegelijk met Roemers afgestudeerd en zou met hem incidenteel later samenwerken. In 1776 machtigde hij Roemers om voor hem in een bepaalde zaak in Maastricht als advocaat op te treden.⁵²

Carlens was één van die baccalaureaten, die onder het gezag van Roemers een disputatio had gehouden. Van hem is verder niets bekend. Van d'Outrepont daarentegen des te meer. Deze baarde al als jong advocaat in 1780 opzien met zijn *Essai historique sur l'origine des dimes*, over het recht van tiendheffing, een werk dat een heftige penningstrijd uittlokte.⁵³ Hij werd in de Franse Tijd collega van Roemers in de Regeringsraad van “België” en later in het Franse parlement, de Raad van Vijfhonderd in Parijs. Roemers zelf was overigens niet van plan om na zijn stageperiode in Brussel als advocaat te beginnen. Hij schreef zich pas ruim twintig jaar later, in 1791, in als advocaat bij de Raad van Brabant.⁵⁴

Enkele gebruiken bij de Raad van Brabant werden ook door de advocaten in Maastricht nageleefd, zoals verderop zal blijken. Zo werd aanvankelijk voor de Raad van Brabant mondeling gepleit, maar op den duur gebeurde dit meer en meer schriftelijk. In de 18^e eeuw was het geschreven pleidooi regel geworden. Met de geschreven en soms ook gedrukte nota's werd niet alleen meer geld verdiend, de advocaten konden zich ook beroepen op de autoriteit van grote rechtsgeleerden, “jurare in verba magistris”. In een geschreven tekst maakten geleerde verwijzingen en aanhalingen immers meer indruk dan in een uitgesproken redevoering. Deze pleidooien werden naar de mode van die tijd ook voorzien van citaten uit de Bijbel, van klassieke schrijvers en van historisch belangrijke figuren.⁵⁵

Het verplichte gebruik van het Latijn werd in de Raad van Brabant slecht nageleefd want het gebruik van het Frans en het Nederlands werd gedoogd. Zowel de advocaten als de magistraten gebruikten deze beide talen naar gelang het uitkwam: “les archives de l'époque sont une mosaïque franco-flamande”, heette het, maar het gebruik van het Frans nam in de tweede helft van de 18e eeuw zeer snel toe en verdrong zowel het Latijn als het Vlaams.⁵⁶

In augustus 1771 was Roemers mede-ondertekenaar van een juridisch advies getiteld “Titius neemt van Marius in pacht een huis of ander goed in den lande van Valkenburg gelegen. Marius alieneert hetzelfde aan Sempronius voor en aleer den toust (= pacht) van Titius geexpireert was.” Ten tijde van het opstellen van dit advies over de vraag of huur vóór verkoop gaat of juist andersom stond Roemers aan het einde van zijn stageperiode in Brussel of helemaal aan het begin van zijn carrière als advocaat in Maastricht. In ieder geval is het opmerkelijk dat hij in het gezelschap van vijf ervaren juristen uit Maastricht en de Landen van Overmaas, te weten de gebroeders Pillera, De Limpens, Levericksvelt en Wilkin heeft mogen meewerken aan een advies over de vraag of in de Oostenrijkse Landen van Overmaas dezelfde wetten golden als in het hertogdom Brabant. Adriaan Pillera was sedert 1764 commissaris-instructeur in Maastricht. In deze functie vertegenwoordigde hij samen met een collega de twee Brabantse commissarissen-deciseurs, die slechts éénmaal in de twee jaar in Maastricht kwamen. Zijn broer Jan Willem was vanaf 1776 meerdere malen, haast continu tot 1794, schepen van Maastricht. De Limpens (Jan Willem of Jan Ferdinand) was een veel gevraagd jurist in de Landen van Overmaas en zelf afkomstig uit het Oostenrijkse deel van het Land van Valkenburg. Wilkin was als Brabantse vice-hoogschout

in Maastricht tevens rechtsgeleerde. Van Leveriksveld is niet meer bekend dan dat twee personen met die naam in de 18^e eeuw als rector (Jan Jacob) en conrector (Hendrik Walter) verbonden waren aan de Maastrichtse Latijnse Gereformeerde Stadsschool.⁵⁷

Dit gezelschap rechtsgeleerden was met een beroep op oudere, gezaghebbende juristen van mening, dat vanwege de aansluiting van de Landen van Overmaas bij Brabant onder Hertog Wenzel (Wenceslaus) in de 14^e eeuw en vanwege het feit, dat er in dat gebied met betrekking tot de onderliggende vraag geen eigen gebruiken bekend of officieel vastgelegd waren “de Generale Costuijme van Brabant teffens tot rigtsnoer moeten dienen der landen van Overmaze”. Hun advies werd onderschreven en overgenomen door een aantal advocaten, notarissen en rentmeesters uit de Oostenrijkse Landen van Overmaas, onder andere van de commanderij van Sint Pietersvoeren (een rijksheerlijkheid in het Land van Dalhem dat eigendom was van de Duitse Orde) en de markies van Hoensbroek. De context van het uitbrengen van dit advies is niet bekend.

Zeker aan het prille begin van Roemers’ carrière kan men nog niet de mening van F.J. Grandgagnage (1797–1877), een Waalse jurist en kenner van de wetgeving van het Ancien Régime, met rede bijvallen, dat hij “un des jurisconsultes les plus remarquables qu’ait produits la province de Limbourg”⁵⁸ was. Toch is het opmerkelijk dat een jonge jurist van 23 jaar al zo’n aanzien had, dat hij betrokken werd bij het vaststellen van jurisprudentie in een (staatkundig) deel van de regio waarin hij in de toekomst zelf werkzaam zou zijn.

1.3 ADVOCaat EN ANDERE FUNCTIES IN MAASTRICHT IN DE PERIODE 1771 – 1794

De periode 1771–1794 laat ik beginnen met Roemers’ loopbaan in Maastricht; ze wordt afgesloten door de komst van de Fransen, die voor hem, zoals ook voor andere Maastrichtenaars, het leven volkomen veranderde, de grenzen letterlijk en figuurlijk verlegde. Uit deze periode is ook beduidend meer informatie over Roemers en zijn tijd beschikbaar dan hijzelf in zijn “Tableau” vermeld heeft. Door daarvan gebruik te maken kan ik zijn handel en wandel meer reliëf geven en zijn leven in een ruimer perspectief plaatsen.

Er is in de historiografie wel eens een cesuur aangebracht tussen de jaren ’70 en de jaren ’80/’90 van de achttiende eeuw. De jaren ’70 werden namelijk nog niet zo overheerst door politieke onrust in binnen- en buitenland, als het geval was in de decennia daarna met revoluties allerwegen. In de Oostenrijkse, Zuidelijke Nederlanden stuitte in de jaren ’70 de centralisatie op politiek, economisch en andere terreinen van het maatschappelijk leven nog niet op heel groot verzet bij de bevolking. Er was in die gebieden bovendien ook sprake van een zekere voorspoed. Dit kon niet gezegd worden van de Republiek waar in delen – zoals in het gewest Holland – de armoede als gevolg van de afnemende economische activiteiten toenam, en evenmin van het prins-bisdom Luik. Hier was veel

werkloosheid met als gevolg bedelarij en het optreden van gewapende bendes, in die tijd 'gauwdieven' genoemd en later zoals gezegd bekend als 'Bokkenrijders'. Zowel de bedelarij als de criminaliteit probeerde François-Charles de Velbrück, die van 1772 tot zijn dood in 1784 prins-bisschop was, te bestrijden. Het meeste verzet tegen zijn regering kreeg deze prelaat van de adel en de hoge geestelijkheid wier privileges, zoals vrijstelling van bepaalde belastingen, hij wilde afschaffen. In de Republiek was sinds 1766 Willem V regerend erfstadhouder nadat eerst zijn moeder, de Engelse prinses Anna van Hannover, na de dood van zijn vader in 1751 het regentschap had waargenomen, in 1759 gevolgd door de hertog van Brunswijk-Wolfenbüttel. In de jaren '70 namen de politieke spanningen weliswaar toe, onder andere als gevolg van onenigheid over het buitenlands beleid, met name nadat vanaf 1773 Amerikaanse kolonisten in opstand waren gekomen tegen de Engelsen. Deze spanningen zouden echter pas vanaf 1780 voor groot tumult gaan zorgen.⁵⁹

1.3.1 De Jaren '70

1.3.1.1 *De organisatie van de rechtspraak in Maastricht, het Land van Overmaas en het Luikerland*

Net zoals Brussel was ook Maastricht een ideale stad voor advocaten, uiteraard op een bescheidener schaal. In Roemers' tijd hadden in Maastricht jaarlijks ongeveer 85 juristen het recht om een praktijk als advocaat uit te oefenen.⁶⁰ Er waren binnen en buiten de stad voldoende mensen die regelmatig een jurist nodig hadden. Te denken valt hierbij aan de leden van een twintigtal adellijke geslachten met aan het hoofd de militaire gouverneurs van het garnizoen, tot 1781 Karel Christiaan prins van Nassau-Weilburg en daarna tot de overgave aan de Fransen in 1794 Frederik landgraaf van Hessen-Kassel, maar ook aan de officieren van het garnizoen, de renteniers, de kooplieden, de kapittels en individuele kapittelheren, de 17 kloosters, de 27 ambachten, de heren van de Vrije Rijksheerlijkheden, de welgestelden en de kloosters in de Landen van Overmaas. Zij allen hadden voor problemen met betrekking tot koop en verkoop, huur en verhuur, erfenissen en schulden juridische adviezen en ondersteuning nodig. Voor civiele en/of strafrechtzaken kon een advocaat ook voor arme(re) burgers noodzakelijk zijn. De stad kende een vorm van pro deo-rechtsbijstand. Een voorbeeld daarvan is de beslissing van het stadsbestuur van 9 oktober 1774 om aan steenhouwer P. Bonnet als advocaat Roemers toe te wijzen om voor diens vrouw de beschuldiging te weerleggen, dat zij 113 rijksdaalders gestolen zou hebben.⁶¹

Maastricht en zijn directe omgeving in het prins-bisdom, de Landen van Overmaas en enkele Rijksheerlijkheden telden de nodige schepenbanken. Zij functioneerden behalve als bestuursorgaan ook als rechtbank. Het waren er geen 600 zoals in de provincie Brabant van de Oostenrijkse Nederlanden in de 18e eeuw⁶², maar de spreekwoordelijke complexiteit

en diversiteit op staatkundig en juridisch gebied in de tijd van het Ancien Régime zorgden ervoor dat in Maastricht en omgeving toch tientallen schepenbanken in meerdere jurisdicties functioneerden.

De stad zelf kende drie of eigenlijk vier schepenbanken: de Luikse, de Brabantse, die beide zowel in bestuurs- als rechtszaken apart maar ook gezamenlijk als Indivieze Raad optraden, en de schepenbank van de Vroenhof. De hof van de Vroenhof omvatte een territoire dat gedeeltelijk in Maastricht lag en verder een aantal dorpen besloeg op de westelijke Maasoever zoals Wolder, Biesland, Heukelom, Montenaken en Oud-Caberg. Deze dorpen hadden 'hoofdvaart' op de Vroenhof. Dat wil zeggen dat zij een beroep konden doen op de schepenbank van de Vroenhof voor advies in zaken waarin zij zichzelf onvoldoende competent achtten. Later werd zo'n advies bindend, een ontwikkeling die ook elders plaats gevonden had. Bovendien konden burgers die het niet eens waren met een vonnis van hun eigen schepenbank, in beroep gaan bij hun hoofdbank.⁶³

In de Indivieze Raad verzorgden de twee burgemeesters en de acht gezworen raden de personele civiele, de zogenoemde lage rechtspraak, en de beide vice-hoogschouten en de veertien schepenen de hoge rechtspraak in civiele zaken en alle strafrechtzaken. Bij afzonderlijk optreden van Luikse of Brabantse zijde, of van de Vroenhof, was er sprake van eenzelfde taakverdeling tussen schepenen en gezworen raden als bij de Indivieze Raad.⁶⁴ De kapittels van Sint-Servaas en Onze-Lieve-Vrouwekerk oefenden de rechtspraak uit over de leden van hun kapittel. Het kapittel van St. Servaas bezat daarenboven in elf dorpen, banken genaamd, de heerlijke rechten, dat van Onze-Lieve-Vrouwekerk in twee, te weten Bemelen en Veldwezelt. Tegen de uitspraken van de Maastrichtse schepenbanken en de twee kapittels kon appèl aangetekend worden bij de Luikse en Brabantse commissarissen-deciseurs afzonderlijk of gezamenlijk.⁶⁵

In de Staatse Landen van Overmaas spraken in het Land van Valkenburg negen schepenbanken recht, in het Land van 's-Hertogenrade drie en in het Land van Dalhem zes. Tegen hun uitspraken kon in beroep gegaan worden bij hun hoofdgerechten respectievelijk in Valkenburg, Gulpen en Dalhem en uiteindelijk ook bij de 'Raad van Brabant en Landen van Overmaze' in Den Haag.⁶⁶

Ook in de Oostenrijkse Landen van Overmaas benoemden de heren in elk dorp en stad schepenen voor de schepenbank met bestuurlijke en rechtsprekende taken en was er in elk van de drie Landen een hoofdgerecht te weten in Oud Valkenburg, 's-Gravenvoeren en 's-Hertogenrade. Uiteindelijk had in appèl de Raad van Brabant in Brussel het laatste woord.

In het prins-bisdom was de situatie in de dorpen en steden hetzelfde. Voor het graafschap Loon, dat sinds 1366 onderdeel uitmaakte van het prins-bisdom en min of meer de huidige Belgische provincie Limburg omvatte, was voor de lokale schepenbanken het Hoge Hof van Vliermaal of dat van Buiten-Bilzen de hoogste appèlinstantie.⁶⁷ In Luik diende de "Conseil Ordinaire" als zodanig. Hij bestond uit negen leden van wie er drie benoemd werden door

de prins-bisschop, twee door het kapittel van St. Lambert in Luik en ook twee door de stand van de adel, verder één door de stad Luik en één door de 21 andere zogenoemde “bonnes villes” van het prins-bisdom. Uiteindelijk kon ook nog beroep aangetekend worden bij het Rijkskamergerecht te Wetzlar en het Reichshofgericht te Wenen. Het prins-bisdom was immers een vorstendom binnen het Heilig Roomse Rijk.⁶⁸

De heren van de Vrije Rijksheerlijkheden zoals Elsloo, Limbricht, Mesch, Stein en Wijnandsrade en van de graafschappen Gronsveld en Wittem hadden ook voor de rechtspraak hun eigen schepenbanken en voor hogere beroepszaken het Rijkskamergerecht te Wetzlar.

Dit veelvoud aan rechtbanken in meerdere rechtsgebieden bemoeilijkt op zich reeds aanzienlijk het onderzoek naar Roemers' activiteiten als advocaat want zoals in 1791 de Maastrichtse regenten over hem schreven: “causas peraravit tum multas tum celebres in hac urbe et in vicinis regionibus transmosanis” (hij behandelde grondig vele en beroemde zaken, zowel in deze stad als in het nabij gelegen gebied van het Land van Overmaas).⁶⁹ Het zoeken werd verder bemoeilijkt doordat in de archieven waar deze rechtsdossiers bewaard liggen (de rijksarchieven van Maastricht en Den Bosch, het Algemeen Rijksarchief van België in Brussel en het staatsarchief in Luik), de processtukken enkel op naam van de procesvoerders en niet op de naam van hun advocaat te vinden zijn. Bovendien bleken ook niet alle archiefstukken toegankelijk of zelfs door brand of anderszins voorgoed verdwenen.⁷⁰ Van volledig inzicht in Roemers' juridische werkzaamheden kan dus geen sprake zijn, hetgeen overigens vanwege de laatst genoemde reden ook geldt voor zijn activiteiten als bestuurder. In eerste instantie heb ik mij derhalve beperkt tot het raadplegen van de rechterlijke archieven van de Maastrichtse schepenbanken, de Brabantse en Luikse commissarissen-deciseurs afzonderlijk en gezamenlijk, die van de hoofdgerichten in de zes Landen van Overmaas en die van de Raad van Brabant in Brussel en Den Bosch en van de Conseil Ordinaire in Luik. De gerechtelijke archieven van de lokale schepenbanken zijn zo goed als volledig buiten het onderzoek gebleven deels om de zoëven genoemde redenen, maar deels ook vanuit de overweging, dat grotere en dus voor Roemers' leven interessante zaken bij de hoofdgerichten en Raden van Brabant terecht zouden komen.

1.3.1.2 *De eerste processen*

Roemers heeft twee jaar als stagiair in Brussel gewerkt. Hij zal dus als advocaat vóór einde 1771 in Maastricht nauwelijks of niet actief geweest zijn. Toch had de Indivieze Raad van Maastricht hem al op 16 oktober 1769 als advocaat toegelaten. Hij is ook in 1770 een drietal keren als getuige opgetreden bij het opstellen van een acte door zijn vader waarbij deze de eerste keer, 21 februari 1770, waarschijnlijk niet gespeend van enige trots, achter de naam en handtekening van zijn zoon vermeldde “der beyder Reghten licentiaat en

advocaat binnen dese stadt”. Vanaf medio 1771 trad hij bij het opstellen van notariële actes zesmaal als getuige op. Vanaf 1772 liep dit terug tot tweemaal en daarna tot de dood van zijn vader in 1777 slechts sporadisch. Men mag aannemen, dat Roemers vanaf de tweede helft van 1771 zich voorgoed opnieuw in Maastricht gevestigd heeft en dat zijn werk als advocaat steeds meer tijd in beslag ging nemen.⁷¹

Het eerste proces van Roemers dat ik aantrof in de archieven, betrof een geldvordering die hij voor H. Ogier, koopman in stenen uit het dorpje Namêche bij Andenne in de Ardennen, op 7 augustus 1771 eiste van J. Minette en G. Prion. Deze aannemers waren bezig met herstelwerkzaamheden aan de torens van de Sint Servaaskerk. Bij contract van 4 april 1768 leverden Ogier en een zeker Ramquin daarvoor de stenen en andere materialen. In november 1769 had het kapittel van Sint Servaas Minette en Prion al gerechtelijk moeten dwingen hun werk aan de klokkentoren op behoorlijke wijze af te maken. Er was op onderdelen ondeugdelijk werk geleverd en het houten binnenwerk van de klokkentoren was onbeschermt tegen regen, sneeuw en wind de winter ingegaan.⁷² Ondanks vriendelijke verzoeken bleven zij ook in gebreke met de betalingen aan Ogier en Ramquin. Op 18 december 1771 vonniste het Luikse Hooggerecht, dat de achterstallige betalingen van f 470,32 plus 4 % rente én de proceskosten door Minette en Prion betaald moesten worden.⁷³

Minder succesvol was Roemers in een appèlzaak voor de Luikse commissarissen-deciseurs De Geloës en De Méan tegen het besluit van de Luikse schepenbank om J.P.F. de Monix (Munich) te verplichten om alle papieren en bescheiden van zijn overleden zinneloze broer H.C. de Monix te overhandigen aan de curator van diens boedel, de procureur H.W. Crahay. De familie De Monix was een Maastrichts patriciersgeslacht.⁷⁴ Roemers had de commissarissen-deciseurs op 27 augustus 1772 in een schriftelijk pleidooi (ook bij de rechtbanken in Maastricht en in de Landen van Overmaas was het geschreven pleidooi *usage*) er niet van kunnen overtuigen dat De Monix, heer van Snauwenberg – genoemd naar diens buitenhuis, “maison de plaisance”, gelegen op de gelijknamige heuvel in de gemeente Voeren⁷⁵ – voor de curator geen belangrijke charters en documenten bezat of “gedemanueert” (achtergehouden) had. Een motivering van het vonnis van 9 september 1774 van de commissarissen-deciseurs ontbreekt, zoals het geval is bij alle vonnissen van het Luiks Hooggerecht en de Luikse commissarissen-deciseurs.⁷⁶

Ook in 1772 was het langstlepend juridisch conflict begonnen tussen de leden van de familie Frissen uit Oirsbeek over de verdeling van de erfenis van moederszijde. Het eindigde pas in 1777 als een appèlzaak voor het Staatse (onder de Republiek vallende) Leenhof van Valkenburg. Roemers was de advocaat van Jacobus Frissen, L.H.W. de Limpens voor diens drie broers en schoonbroer N. Stevens. Gezien het onderwerp van de disputationes die Roemers in 1769 in Leuven als decaan van het Collegium baccalaureorum georganiseerd en geleid had en ook gezien het onderwerp van zijn eigen repetitio voor het licentiaatsexamen dat daarbij aansloot, was Roemers uitstekend voorbereid op zo’n casus over erfenissen en testamenten.

De moeder, Maria Beugels, had als weduwe van haar eerste man Frissen, maar vóór het huwelijk met haar tweede, Franciscus Werden uit Hommen, bepaald dat zij het bezit uit haar eerste huwelijk na haar dood toedeelde aan haar vijf kinderen Frissen. Tijdens haar tweede huwelijk had zij op 21 februari 1769 bij notariële acte deze bepaling herroepen om al haar mobiele effecten en goederen te kunnen schenken aan één zoon, namelijk Jacobus Frissen. De andere broers betwistten de wettigheid van deze verandering. Het kardinale twistpunt tijdens de procesvoering was de vraag of een vrouw tijdens haar huwelijk – Maria was in 1769 al getrouwd met Franciscus Werden – rechtsgeldige handelingen mocht verrichten. De Limpens beweerde van niet, ook al had Werden tot tweemaal toe verklaard in 1769 op de hoogte te zijn geweest van de verandering van het testament door zijn vrouw en dat hij het daar toen en nog steeds mee eens was. Beide advocaten, maar vooral Roemers, haalden in hun pleidooien niet alleen artikelen over het huwelijks- en erfenisrecht aan uit de Codex. Roemers beriep zich ook op kenners van het Romeinse recht zoals de Delftse rechtsgeleerden S. Groenewegen van der Made (1613–1652) en P. Vromans (17^e eeuw) en de hoogleraar recht uit Franeker U. Huber, maar ook op de Fransman Nicolas de Bohier (1469–1539), de Italiaan Baldus de Ubaldis (± 1319–1400) en de in Engeland wonende Italiaan Alberico Gentili (1552–1608). Daarenboven op specialisten op het gebied van het huwelijksrecht zoals de Italiaanse rechtsgeleerde Pietro Niccolò Mozzi die in zijn *Tractatus de contracti* van 1585 een onderdeel had gewijd aan huwelijkscontracten, de Utrechtenaar C. Rodenburg (1618–1668) en de Zuid-Nederlandse jurist P. Stockmans (1608–1671), die in zijn studie *Decisiones Curiae Brabantiae sesquicenturia* een belangrijke plaats had ingeruimd voor arresten over erfeniskwesties. Kortom aan geleerde jurisprudentie had Roemers in deze, zoals ook in latere zaken, geen gebrek.⁷⁷

In eerste instantie had de schepenbank van Oirsbeek in 1773, mede op advies van twee geraadpleegde juristen, F.W. Griessgens en H. Corneli, in het voordeel van Roemers' cliënt geoordeeld, maar nadat De Limpens een getuige had opgeroepen, die onder ede verklaarde, dat Maria Beugels hem gezegd had dat haar man niets van de wijziging van het testament afwist en volgens haar ook niet hoefde te weten, vonniste de schepenbank, wederom op advies van dezelfde rechtsgeleerden, uiteindelijk op 7 december 1775 ten voordele van de broers en bepaalde zij dat Jacobus met zijn broers en ook met de twee kinderen van zijn schoonbroer Stevens tot deling moest overgaan. Roemers was namelijk ook een proces begonnen tegen de schoonbroer. Aangezien diens vrouw, Anna Maria Frissen, al vóór haar moeder was overleden, zou volgens Roemers haar moederlijk erfdeel moeten toekomen aan haar kinderen en niet aan Stevens. Hij kreeg in deze opvatting gelijk van de schepenbank. Roemers ging voor Jacobus op 15 januari 1776 in beroep bij het Leenhof van Valkenburg en dit hof vonniste zonder verdere toelichting op 5 februari 1777, dat het vonnis van 7 december 1775 “qualijck ende ten onrechte” was. Het proces had Jacobus Frissen f 199,-- aan salaris voor zijn advocaat Roemers gekost.⁷⁸

Roemers was in dezelfde tijd als advocaat ook betrokken bij een ander familieconflict

in het Land van Valkenburg. Dit begon, juridisch gezien althans, in 1772 en eindigde pas in 1785. Roemers' cliënt, Wilhelmes Dohmen uit Brunssum, had zijn zwager Peter Heijlants 50 pattacons (zilveren rijksdaalders) gegeven om daarmee na het overlijden van zijn schoonouders zijn aandeel in de ouderlijke schulden te betalen. Heijlants weigerde een bewijs van ontvangst te overhandigen en daarom had Dohmen de schepensbank van Brunssum verzocht om hem daartoe te dwingen of anders het geld terug te laten geven. De schepensbank verplichtte Heijlants daarop, na advies van F.W. Griessgens en H. Corneli, zijn verweer met bewijzen te staven. De bewijsvoering die Heijlants advocaat C. De Limpens hiervoor opstelde, werd door Roemers in zijn verweer van juni 1776 (!) ten enenmale irrelevant genoemd. Ondanks protest van Heijlants moest het proces voortgezet worden, maar pas op 7 december 1780 (!) vonniste de schepensbank dat beide partijen buiten proces werden gesteld. Haar overweging was dat Dohmen bij zijn huwelijk met Catharina, de zus van Heijlants, van haar vader geld te leen had gekregen en dat het billijk was dat de 50 pattacons gezien werden als een deel van de terugbetaling van het geleende geld en beschouwd konden worden als Dohmens bijdrage aan de afbetaling van de schulden van de ouders. Een Salomons-oordeel, maar meer een overwinning voor Heijlants dan voor Roemers' cliënt. Dohmen appelleerde tegen dit vonnis, maar zijn advocaat was nu niet meer Roemers, maar G. Somija. In september 1785 oordeelde het leenhof van Valkenburg, dat dit appèl ten onrechte was.⁷⁹

In 1773 begon een proces tussen de echtelieden Lambert Nijpels en Maria Anna Nijst. De man werd ook hier vertegenwoordigd door C. De Limpens. Roemers vertegenwoordigde de vrouw en vroeg namens haar aan de Luikse schepensbank van Maastricht om haar echtgenoot te laten opnemen in een "beeterhuis" te Luik, aangezien hij haar zonder aanleiding uitschold en mishandelde. Haar dienstmeid Anna Maria Moers en de Augustijner pater P. Thomas hadden daarover ook verklaringen afgelegd. Onder protest werd slager Nijpels in voorlopige hechtenis genomen. Zijn collega's van het Beenhakkersambacht namen het voor hem op en verklaarden voor notaris Ötzeling dat zij dagelijks met Nijpels verkeerden en hem kenden als een eerlijk en degelijk man, die zij nooit onbekwaam of dronken hadden gezien. Zij waren daarentegen als zij Nijpels kwamen helpen bij het slachten van een beest, vaak getuige geweest hoe zijn vrouw en twee dochters hem uitscholden en voor van alles uitmaakten. In zijn repliek van 26 januari 1774 weerlegde Roemers deze en andere beschuldigingen en zijn mandante zag zich nu gedwongen bekend te maken, dat zij kon bewijzen dat haar man niet alleen suspecte huizen bezocht, maar ook beticht kon worden van onbetamelijke handelingen, acties en gesprekken. Helaas is ook het vonnis in deze zaak niet in het archief aanwezig.⁸⁰

Een zaak waarin ego's en wellicht ook standsverschil en standsbesef een grote rol speelden, was het proces tussen J. Maystre en J. van Meven (Mewen/Meeuwen). Op zaterdag 15 oktober 1774 raakte de huurkoets van Maystre bij het wegrijden van de schouwburg met een wiel het rijtuig van Van Meven. De schouwburg was toen nog niet gevestigd in

de Jezuïetenkerk, maar in de verbouwde militaire manege in de smalle Jekerstraat. Van Meven zou na de botsing Florin, de knecht van Maystre die achter op de koets stond, met stokslagen mishandeld en in het gezicht geslagen hebben. Diezelfde avond nog liet Maystre een brief bezorgen bij Van Meven waarin hij op hoge toon om tekst en uitleg en excuses vroeg. De volgende dag antwoordde Van Meven, dat Maystre bij het wegrijden op zijn beurt had moeten wachten, omdat koetsen op die plek elkaar niet konden passeren en Maystre's koets nu eenmaal achter die van Van Meven geparkeerd stond. Hij draaide de zaak om en vroeg hem of hij zich niet genoodzaakt zag de dames in de koets, te weten zijn zwangere vrouw en zijn moeder, zijn verontschuldiging aan te bieden. Maystre stapte daarentegen naar het gerecht om zijn gelijk te halen. Zijn advocaat eiste excuses van Van Meven en bovendien voor Florin acht gouden ducaten als smartengeld en voor Maystre zelf een soort ereschuld bestaande uit 200 gouden ducaten waarvan er 100 aan het katholieke en 100 aan het gereformeerde weeshuis geschonken zouden moeten worden. Roemers schreef daarop voor Van Meven een "Antwoord met superabundanten offer en verklaren". De echtgenote van Van Meven, die negen maanden zwanger was en zijn bejaarde, corpulente moeder waren, na afscheid genomen te hebben van andere schouwburgbezoekers, met name van de militaire gouverneur van Maastricht en diens vrouw, de prins en prinses van Nassau-Weilburg, bezig in hun koets te stappen die voor de toegang van de schouwburg stond. Voordat de laatste goed en wel gezeten was, had de koets van Maystre die van Van Meven tweemaal geraakt. De koets werd daarbij in beweging gebracht en belandde in de goot. Het is begrijpelijk dat Van Meven, zo schreef Roemers, door dat alles zo handelde als hij gedaan had. Hij verwees naar een stedelijke ordonnantie van 28 maart 1768 die voorschreef dat koetsen bij het passeren zoveel mogelijk moesten uitwijken. Hij bestreed ook de mening van Maystre dat zijn cliënt de knecht geslagen zou hebben om Maystre te beledigen.

Uit de toelichting die het Brabants en Luiks Hooggerecht gezamenlijk bij hun vonnis van 2 december 1774 gaven, blijkt dat zowel de rechtbank zelf als anderen geprobeerd hadden om in dit conflict te bemiddelen. Uiteindelijk gaf Maystre toe wat betreft de excuses en werd vastgesteld dat de knecht een schadevergoeding van acht ducaten kreeg. Een paar weken later echter kreeg de rechtbank het verzoek van Maystre om Van Meven de kosten van het proces te laten betalen. De rechtbank bepaalde dat de door haar vastgestelde betaling "van pijn en smart" gezien moest worden als betaling der proceskosten. Zijzelf had geen gerechtskosten in rekening gebracht. Op het beroep dat Maystre daarop aantekende reageerde Roemers op 1 januari 1775 met een "Memorie voor de heer Van Meven". Hierin trok hij allerlei juridische registers open om aan te tonen dat een zaak niet in behandeling genomen hoefde te worden wanneer een appellant weliswaar iets nieuws wenste in te brengen, maar in gebreke bleef met het overleggen van nieuwe feiten of bewijzen. Hij verwees hierbij naar de "Costume deser Stad en de aangrenzende Provincien, de consonante texten der wetten en unanime Leere der Regtschrijvers"⁸¹ en naar de "Ordonnantie

op stuck van Justitie binnen den steden ende ten platte lande van Hollandt van 1580". Uiteindelijk kwamen de commissarissen-deciseurs van beide heren op 2 september 1776 tot de uitspraak, dat het appèl van Maystre ongefundeerd en niet ontvankelijk was en werd hij veroordeeld tot het betalen van de kosten van het proces in tweede instantie.⁸² Het is jammer dat er geen informatie beschikbaar is over Maystre en Van Meven om vast te kunnen stellen of hier ook sprake was van een persoonlijke vete. Opvallend in deze zaak is wel de grote mate van tegemoetkoming van de kant der rechters bij de bemiddeling, de vaststelling van de strafmaat en de kwijtschelding van gerechtskosten.

Een ander conflict, waarin naast eergevoel en prestige bovendien religie een rol speelde, vond enkele jaren later plaats in Gulpen, de bestuurlijke hoofdplaats van het Staatse Land van 's-Hertogenrade. De ontvanger der belastingen aldaar, J.H. Lamberts, had in 1778 Roemers als advocaat in de arm genomen in zijn conflict met de schout, de hoogste vertegenwoordiger van de heer, in dit geval de Staten-Generaal, van het Land van 's-Hertogenrade M. de Swart. Deze had Lamberts tijdens de schepenbankvergadering van 25 augustus 1778 onheus behandeld en grof benaderd. Lamberts had namelijk aan de vergadering gevraagd accoord te gaan met zijn verzoek hem het ambt van collecteur, dat hij al twaalf jaar vervulde, voor een nieuwe periode van zes jaar toe te willen wijzen. De schout had toen verklaard, dat dit niet mogelijk was, omdat hij met een katholieke vrouw getrouwd was en omdat zijn collecteloon, het salaris dat hij als ontvanger der belastingen ontving, te hoog was. Lamberts verweerde zich hiertegen door te antwoorden, dat hij destijds al met deze katholieke vrouw getrouwd was en dat zijn jaarloon van f 900,-- sedert dertig jaar vast stond. De schout sommeerde hem echter te vertrekken en aangezien Lamberts tegenstribbelde om zo weggestuurd te worden zou De Swart uitgeroepen hebben "het is een impertinenten kerel die uw gemaect heeft". In het proces dat Lamberts hierop begon, nam de belediging van zijn vader, die vóór hem het ambt van collecteur der schattingen vervuld had, een belangrijke plaats in. Roemers had verder getuigen opgeroepen, die onder ede en onder toezicht van twee commissarissen uit de Indivieze Raad van Maastricht (die op verzoek van de schepenbank van Gulpen daartoe afgevaardigd waren) verklaarden dat De Swart justitiezaken die absoluut geheim moesten blijven openbaar had gemaakt. De Swart liet zich verdedigen door P. Banens, nota bene een zwager van Roemers. In deze processtukken is nog geen bewijs te vinden van persoonlijke animositeit tussen beiden, waarvan later wel sprake was. Het proces moet gediend hebben voor de Raad van Brabant, maar in zijn archieven is geen vonnis te vinden. Onbekend blijft derhalve of Swart ten overstaan van de schepenbank de goede naam van Lamberts in ere heeft hersteld, zoals Roemers in zijn aanklacht geëist had. Wel kan met zekerheid aangenomen worden dat het argument van Swart dat Lamberts met een katholieke vrouw getrouwd was geen invloed heeft gehad op het uiteindelijke oordeel. Immers, de ontvanger van het Staatse Land van Dalem, C. De Jacobi, verklaarde in 1779 schriftelijk, dat de meeste collecteurs in het Land van Dalem zelf katholiek waren. In hetzelfde jaar schreef de Brabantse vice-hoogschout van

Maastricht W.F. De Jacobi de Cadier, dat naar zijn eigen opvatting een zekere N. Ploem geen meester in het Cremerambacht kon zijn, omdat hij met een katholieke vrouw getrouwd was. Maar de griffier der Staten-Generaal H. Fagel (de Oude) had laten weten dat dit alleen gold voor officieren en ambtenaren die voor het leven aangesteld waren en niet voor diegenen, die een dergelijke betrekking slechts voor een aantal jaren bekleedden.⁸³

Zowel Swart als Lamberts hebben hun functie kunnen behouden. Dit blijkt uit het feit, dat Lamberts tot en met 1794 jaarlijks rekeningschap afgelegd heeft voor zijn werk als collecteur en dat Swart nog in 1782 in een stuk genoemd werd als schout van de bank van Gulpen.⁸⁴

In de rolregisters van het Brabants Hooggerecht staat op 8 juni 1775 een acte genoteerd, die door notaris Rooth was opgesteld. Hierin liet een zekere J.H. Houssart uit Middelburg beslag leggen op de huurpenningen van een huis in de Bokstraat (een niet meer bestaande straat in Maastricht), dat eigendom was van J.B. Henry in Den Bosch. Houssart daagde hem voor het gerecht en eiste van Henry twee-derde deel van de erfenis van zijn overleden schoonmoeder. Voor die niet-gespecificeerde, onroerende goederen eiste Houssart de aanstelling van een curator aan wie alle pacht en huur afgedragen moest worden. Het Brabants Hooggerecht verzocht hij alle nodige eigendomspapieren te verzamelen, ook die buiten het rechtsgebied van de Republiek vielen, namelijk in het gerecht van Pietersheim en dat van 's-Gravenvoeren. Roemers die als advocaat optrad voor Henry, stelde dat de eisen van Houssart dermate extravagant waren dat hij wellicht meende met achterlijken te doen te hebben, met mensen voor wie een man eerst moest hangen voordat men een onderzoek naar hem had ingesteld. Het Brabantse Hooggerecht nam op 11 augustus 1775 Roemers' voorstel over om gedurende het proces geen bezittingen te verkopen en het aanstellen van een curator als prematuur af te wijzen.⁸⁵

Het werd een langdurig en slepend proces waarbij de partijen elkaar ervan beschuldigden de voortgang opzettelijk te willen vertragen. Op 7 augustus 1778 stelde het Brabants Hooggerecht Houssart in het ongelijk. Houssart hield echter aan en probeerde in juli 1779 bij de Staten-Generaal zijn gelijk te halen. In een "Memorie" gericht aan de Staten-Generaal betoogde Roemers, dat Houssart geen steekhoudende argumenten had aangedragen voor zijn eisen en deze zaak bewust traineerde uit "den onbeteugelden drift en passie en sinistre inzigten om den stokouden man (Henry) te matten en hem in de libero perceptie zijner goederen te stooren". De Staten-Generaal vroegen de commissarissen-instructeurs Van Panhuys en Pillera in Maastricht om advies. Van Panhuys antwoordde, dat Houssart geen gehoor had gegeven aan hun eerdere oproep om met bewijzen te komen, maar zich daarentegen rechtstreeks tot de Staten-Generaal had gewend. Zij waren ervan overtuigd dat hij ongelijk had, zozeer zelfs, dat zij op 19 februari 1780 de Staten-Generaal verzochten om niet naar gebruik de komst van de commissarissen-deciseurs naar Maastricht af te wachten voor de definitieve beslissing, maar om hen, de commissarissen-instructeurs,

zoals in het verleden al eerder gebeurd was, daartoe te machtigen.⁸⁶ Wellicht speelden bij de commissarissen-instructeurs ook mee dat zij liever niet zagen dat appellanten zich tot de Staten-Generaal wendden en hielden zij de Maastrichtse zaken liever in eigen hand. Misschien had Roemers rekening gehouden met deze mogelijkheid, hij was immers met één van hen, Van Panhuys, bevriend.

1.3.1.3 *Nieuwe taken en schepen van de stad*

Vanaf 1776 was Roemers ook in andere functies werkzaam. Hij werd in dat jaar de opvolger van zijn vader als secretaris van de vrije Rijksheerlijkheid Elsloo; het kapittel van de Onze-Lieve-Vrouwekerk in Maastricht benoemde hem tot zijn secretaris en de prins-bisschop van Luik stelde hem aan als schepen van de Luikse Raad van Maastricht.

Als secretaris van Elsloo werd Roemers voor het eerst genoemd als de opsteller van het verslag van een zogenaamde limietvisitatie. Een delegatie van Elsloo had op verzoek van het bestuur van de heerlijkheid Vucht in juni 1776 daaraan deelgenomen. De afvaardiging uit Elsloo bestond uit de schout J.C.S. de Limpens, de schepenen en Roemers zelf. Die uit Vucht, een Luikse heerlijkheid in het bezit van het St. Lambertkapittel van Luik, uit baron van Geijhr, domheer van de kathedrale kerk te Luik als heer van Vucht, J. de Heusy, oud-burgemeester van Luik, en de schepenen en secretaris van Vucht. De aanleiding was een meningsverschil over de ligging van een limietsteen als begrenzing van beider jurisdicties. De afgevaardigden van Vucht meenden dat deze moest liggen op een plek genaamd de Claessen-dries, maar die van Elsloo bestreden dat. Men zocht ter plekke twee dagen zonder succes naar de limietsteen. Wel werd men het erover eens, de beek, die van (Maas) mechelen naar de Oude Maas stroomt, als grens tussen Vucht en Eisden te accepteren. Tot aan de tweede brug zou de heer van Elsloo, de graaf van Arberg, het visrecht hebben en daarachter het Luikse kapittel als heer van Vucht. De problemen tussen Vucht en Elsloo bleven echter bestaan. Zo leest men een paar jaar later dat koeherders uit Vucht hun beesten lieten grazen op het gebied van Elsloo. De veldbode van Elsloo moest de koeien in beslag nemen en de overtreding vastleggen.⁸⁷

Een geheel ander onderwerp uit het dagelijks leven van Elsloo dat de secretaris heeft vastgelegd was de bestraffing van Anna Vaessen, de minderjarige dochter van de weduwe Mathijs Vaessen, voor haar onchristelijke levensstijl. Zij had tot schande van de gemeenschap een onecht kind ter wereld gebracht, en werd verplicht om op 11 februari 1779 in een openbare zitting voor het gerecht te verschijnen en met gebogen knieën en met tekenen van leedwezen God en de wereld vergiffenis te vragen voor deze misdaad. Zij voldeed aan de inhoud van dit vonnis.⁸⁸

De belangrijkste zaak die Roemers als secretaris van Elsloo verrichtte was politiek van

aard en bestond uit de adviezen die hij gaf aan de heer van Elsloo, graaf van Arberg, in de jaren 1785–1787 met betrekking tot de positie van diens heerlijkheid Elsloo na het Verdrag van Fontainebleau. Hierop kom ik later terug.

Bij de benoeming tot secretaris van het kapittel van de Onze-Lieve-Vrouwekerk in Maastricht op 26 juni 1776 door de deken en het kapittel van die kerk was geen sprake geweest van het in de 18^e eeuw veel voorkomende verschijnsel, dat de zoon de vader in diens functie opvolgde. Maar al was vader Roemers geen secretaris van het kapittel van de Onze-Lieve-Vrouwekerk geweest, bij de benoeming van zijn zoon in die functie hebben wel andere familierelaties een rol gespeeld.

In 1759 was namelijk Roemers' zus Maria Anna getrouwd met Petrus Banens (1732–1786). Deze was afkomstig uit Beek waar zijn vader Franciscus voor de helft eigenaar was van de grote hof Oensel en de andere helft leende van het Staats Leenhof Valkenburg. Bovendien was hij sinds 1742 eigenaar van de hofstede (het kasteel) Retersbeek onder Klimmen. Zoon Petrus was licentiaat in de rechten. Voordat hij in 1755 naar Maastricht kwam en daar het burgerrecht verwierf, werkte hij als procureur in Schinnen en Geulle. In Maastricht maakte hij niet alleen carrière als advocaat, maar was hij vanaf 1766 bijna onafgebroken schepen en begon hij in 1776 voor de tweede maal aan een tweejarige periode als burgemeester van Luikse zijde. Twee broers van Roemers zwager Banens, Josephus Theodorus (1743–1799) en Franciscus Josephus (1752–1795), waren kanunnik van de Onze-Lieve-Vrouwekerk. In 1764 had Petrus van de keizerlijke postmeester Van der Vrecken een kapitaal van f 4000,-- geleend voor de koop en het herstel van een huis op het territorium van de Onze-Lieve-Vrouwekerk, het huidige Onze-Lieve-Vrouweplein. Het huis lag aan de ene kant naast dat van kanunnik Fosseroul en aan de andere zijde naast dat van zijn broer Josephus Theodorus. Schoonvader Roemers had zich met zijn persoon en goederen voor de lening garant gesteld.⁸⁹ Het is onduidelijk of deze woning voor eigen gebruik of voor broer Franciscus Josephus bedoeld was.

Behalve de familiaal-financiële verbintenis Roemers-Banens was door Charles Clements voorgenomen huwelijk met Anna Maria Nivar op 11 mei 1777 ook de aanstaande verbintenis Roemers-Nivar voor zijn benoemingskansen bij het kapittel niet zonder betekenis. Want ook Wilhelmus Nivar, broer van de schoonvader-in-spe, én de oudste broer van Anna Maria, Guilielmus Nivar, waren kanunniken in het kapittel van de Onze-Lieve-Vrouwekerk.⁹⁰ Het feit, dat vier van de zeventien kanunniken door familiebanden met Roemers verbonden waren of werden, heeft ongetwijfeld een rol gespeeld naast andere, meer kwalitatieve eisen die men aan een secretaris stelde.

Behalve het bijhouden van de protocollen van de kapittelvergaderingen behoorde ook de bekendmaking van de besluiten en vonnissen van het kapittel tot de taak van de secretaris. Een voorbeeld daarvan is het vonnis dat het kapittel op 19 januari 1780 uitsprak over een kapelaan van de Onze-Lieve-Vrouwekerk, een zekere Janssen. Deze had in 1778 op verzoek

van zijn neef, de oud-schepen E. Lousbergs, in een huis aan de Kleine Gracht Willem Steijns op de Bijbel de eed laten afleggen dat hij nooit aan iemand het geheim zou verraden hoe men ‘Pot-asschen’ maakt. Potas, kaliumcarbonaat, is een wit poeder dat wordt gebruikt voor de bereiding van zachte zeep en bepaalde glassoorten.⁹¹ Janssen had echter het gezag niet om als zodanig op te treden. Hij werd veroordeeld om acht dagen lang alle kerkdiensten bij te wonen, waartoe hij normaliter niet verplicht was.⁹²

Maar een louter administratieve functie was het secretarisambt zelden. Ook in Roemers’ geval niet, want de protocollen geven ook blijk van andere activiteiten. De pastoor van de St. Nicolaaskerk, Simon Michael Thimister, was in december 1776 overleden. Roemers werd door kanunnik J.D. Kerens, die namens het kapittel toezicht moest houden op de parochie van Sint Nicolaas, en kanunnik J. T. Banens gelast om ervoor te zorgen dat de omvang en de vruchtgebruikers van het bezit van de pastoor geregistreerd werden zodat de executeurs-testamentair de erfenis ten uitvoer konden brengen. Een hele klus blijkbaar, want zijn werk werd op 29 juli 1779 goedgekeurd door de deken en het kapittel, die toen pas toestemming gaven om over te gaan tot uitvoering van het testament.⁹³

Eind jaren ’70, begin jaren ’80 was er een meningsverschil tussen de proosdij van Meerssen en het kapittel van de Onze-Lieve-Vrouwekerk. De proosdij was van mening dat het kapittel verplicht was een passend aandeel te leveren aan het salaris van pastoor J. Loijens van de kerk van Itteren. Op 19 september 1780 werd hierover ten overstaan van notaris M.F.A. Vaessen een overeenkomst getekend. Enige tijd later ontstond er een meningsverschil over de vraag of de proosdij ook moest bijdragen aan het herstel van de kerk van Itteren. Naar de mening van het kapittel, dat twee-derde deel van de grote tiende over het bezit van de kerk bezat, kwamen de kosten voor het herstel van het schip en de toren voor zijn rekening, en waren de kosten voor het koor voor rekening van de proosdij. Deze bestreed

Afb. 7 zegel van Roemers

echter dat het voor een-derde tiendhouder van Itteren was. De correspondentie hierover werd in zeer hoffelijke bewoordingen gevoerd. Roemers heeft in zijn mooie handschrift als secretaris van het kapittel twee brieven geschreven aan proost P. Crepin. In de eerste nodigde hij hem uit een datum voor te stellen voor overleg over het noodzakelijk herstel. In de tweede herhaalde hij deze uitnodiging aangevuld met het verzoek de nodige documenten mee te brengen. Interessant is dat deze tweede brief, gedateerd 18 december 1781, verzegeld was met een wapen dat op het schild drie roemers toont en naast het schild twee windhonden en erboven een kroon (zie afbeelding 7).⁹⁴

Kennelijk was Roemers zich intussen van zijn stand en status zo bewust dat hij, de kleinzoon van een boer, zich een familiewapen had aangemeten. Hij moet het wapen vrij recent ontworpen hebben. Zijn vrouw was anderhalf jaar eerder, op 5 april 1780, overleden en de drie roemers verwijzen naar hemzelf en zijn twee kinderen.

De secretaris handelde ook andere kwesties af. De kerk te Herk-de-Stad, een stad in het huidige Belgisch Limburg, en de Sint Joriskapel in het nabijgelegen dorp Schulen waren bezit van het kapittel van Onze-Lieve-Vrouwekerk. Roemers heeft, samen met kanunnik M.F. de Sauveur, onderhandeld over het onderhoud van de kerk. Voor het kapittel ondertekende hij ook de notariële acte die pastoor J. Lijnen toestemming gaf om de Sint Joriskapel te verbouwen tot een parochiekerk voor de inwoners van Schulen.⁹⁵ Ook bij kwesties met de parochies van Sint Pieter en van Veldwezelt trad Roemers op als (mede)onderhandelaar, evenals in zaken waar de belangen van het kapittel verdedigd moesten worden bij het bestuur van het prins-bisdom en bij de rentmeester van de Vroenhof.⁹⁶

Een zaak waarmee Roemers als secretaris van het kapittel ook te maken gehad moet hebben waren de problemen, van politieke aard, rond de opheffing van het klooster van de Antonieten. Deze gemeenschap van reguliere kanunniken bestond in 1778 uit slechts zes personen, maar die maakten onderling, maar vooral met hun praeceptor, overste Johan van Geelen, zoveel ruzie dat het zelfs de stadsbestuurders ter ore was gekomen. Aangezien de Staten-Generaal als afgeleide van het capitulatieverdrag van 1632 het recht van goedkeuring vooraf uitoefende over de benoeming van een nieuwe kloosteroverste op voordracht van de zittende, kreeg de Brabantse vice-hoogschout Jacobi de Cadier bevel de gemeenschap een bezoek te brengen en over de gang van zaken te ondervragen. Het leidde niet spontaan tot herstel van rust en orde. In 1780 bekrachtigden de Brabantse commissarissen-deciseurs een nieuw kloosterreglement. De goedkeuring van de geestelijke aspecten, waarvoor de Staten-Generaal geen bevoegdheid had, werd gevraagd aan de pauselijke nuntius te Keulen en niet aan prins-bisschop De Velbrück van Luik tot diens verontwaardiging. De vraag onder wiens gezag kerken, kloosters en katholieke geestelijken op de eerste plaats vielen, was in voorafgaande jaren al vaker aanleiding geweest tot hoogoplopende conflicten tussen de Staten-Generaal en de prins-bisschop. De Staten-Generaal moesten toegeven dat het bezwaar van de prins-bisschop terecht was en trokken in augustus 1781 hun verzoek aan de nuntius in. Intussen waren de spanningen in het klooster verder geëscaleerd. Twee kanunniken werden wegens wangedrag vastgezet in het klooster van de Capucijnen en de overste werd gedwongen ten onrechte ontvangen gelden terug te betalen. De gemeenschap had zichzelf als het ware te gronde gericht. De prins-bisschop ging dan ook accoord met het besluit van de Staten-Generaal om de orde van de Antonieten op te heffen, haar bezit over te dragen aan het kapittel van de Onze-Lieve-Vrouwekerk en de kloosterlingen te laten opnemen in dat kapittel. Eén van de onderhandelende partijen bij de uitvoering van dit besluit van 25 juni 1783 was dan ook het Onze-Lieve-Vrouwekapittel. Zijn afgevaardigden voor de besprekingen waren de kanunniken Kerens, G.B. Jacques en J.T. Banens. Bij gebrek aan gegevens kan niet vastgesteld worden of, en zo ja op welke wijze, Roemers bij deze onderhandelingen zelf een rol heeft gespeeld. Wel heeft hij als secretaris in het Latijn een memorie geschreven over de incorporatie van het klooster der Antonieten in het kapittel, zoals hem dat naar zijn zeggen door de onderhandelaars en het kapittel was toevertrouwd.

Ook heeft hij in 1790 samen met kanunnik Kerens een overzicht gegeven over de herkomst en besteding van de gelden, die afkomstig waren uit een prebende van Sint Anna die gevormd was uit bezit van het voormalig Antonietenklooster.⁹⁷

Aan het begin van de Franse Tijd in 1795 ontstond de vreemde situatie dat Roemers, toen “agent national”, niet als gehoorzame dienaar voor de belangen van het kapittel moest optreden, maar voor die van de Franse bezetter. Het kapittel waarvan hij toen al achttien jaar lang de secretaris was, vroeg hem, mede namens het kapittel van Sint Servaas, om te bemiddelen in verband met een reeds opgelegde belasting van acht miljoen franc en een nieuwe aanslag, die in aantocht was. Hij willigde hun verzoek om een vergadering te beleggen van alle geestelijke instellingen uit het ‘arrondissement Maastricht’ in met het doel een lijst van bezittingen en inkomsten vast te leggen opdat naar rato vastgesteld kon worden wat de bijdrage van elk kapittel en klooster in de opgelegde belasting zou moeten zijn. Deze vergadering werd gehouden op 30 augustus 1795. In diezelfde periode ondertekende hij een verklaring dat alle kapittelleden in Maastricht aanwezig en niet geëmigreerd waren waardoor hun tiendrechten gehandhaafd konden blijven. Doch hij kon de opheffing van het kapittel bij wet van 25 november 1797 uiteraard niet verhinderen en evenmin voorkomen dat daarmee uiteindelijk alle bezittingen van het kapittel aan de Franse staat vervielen.⁹⁸

Op 2 september 1776 werd Roemers door prins-bisschop De Velbrück tot schepen benoemd. Daags daarna volgde zijn installatie.⁹⁹ Van geboorte was Roemers eigenlijk van de Brabantse nativiteit, maar als katholiek kon hij geen lid worden van de Brabantse Raad. Hiervoor kwamen alleen gereformeerden in aanmerking en in Maastricht waren sinds 1632 voldoende protestantse burgers beschikbaar. Om in de Luikse schepenbank van Maastricht benoemd te kunnen worden, nam Roemers zijn toevlucht tot de mogelijkheid om van nativiteit te ruilen. In 1776 wisselde hij met brouwer W.T. Godding. Begin augustus had hij bij de Conseil Privé in Luik daartoe een verzoek ingediend. Op 2 september werd voor die wisseling officieel toestemming gegeven na ingewonnen advies bij de Luikse Raad van Maastricht. Ook de Staten-Generaal moesten met de wisseling accoord gaan. De Brabantse schepen P.P. Bogaert deelde op 26 augustus de Hoogmogenden mede, dat de Luikse Raad de nativiteitswisseling op 14 augustus 1776 had goedgekeurd. Via zijn bediende had Roemers in Luik vernomen dat de bisschop hiermee instemde, maar de bediende had nagelaten het “appointment in forma” te vragen en Roemers had dit dus niet kunnen meesturen naar de Staten-Generaal bij zijn verzoek tot denaturalisatie. De Brabantse schepenen hadden echter een en ander gecontroleerd en verzochten om het verzoek in te willigen, zijnde beide heren “fatsoenlijke en welgeseetene borgers en van egale conditie”. In een schrijven van 28 augustus 1776 berichtte griffier Fagel het fiat van de Staten-Generaal.¹⁰⁰

Dat deze aanstelling hem tijd kostte is evident. De Indivieze Raad vergaderde elke maandagochtend vanaf 9 uur ’s morgens, de Luikse Raad afzonderlijk op woensdag- en

de Brabantse Raad op vrijdagochtend. Helaas hebben de notulen van de Luikse Raad de tijd niet overleefd, zodat Roemers' aandeel in de vergaderingen niet nagegaan kan worden. Overigens werden in de notulen van de Indivieze Raad bij de verslaglegging van de discussies over aan de orde zijnde onderwerpen zelden of nooit de namen van de schepenen genoemd. De besluiten werden met meerderheid van stemmen aanvaard of verworpen. Roemers' persoonlijke standpunten en bijdragen aan de discussies kunnen derhalve slechts gedeeltelijk en indirect getraceerd worden.

Enkele onderwerpen, die in de Indivieze Raad tijdens zijn ambtsperiode aan de orde kwamen, kunnen een indruk geven van de problemen waarmee hij en de collega-stadsbestuurders in die tijd te maken hadden.

Voor het personen- en goederenverkeer was Maastricht behalve op de Maas als waterweg grotendeels aangewezen op onverharde landwegen. In de Zuidelijke Nederlanden was het verharde wegennet van 230 kilometer in 1700 uitgegroeid tot 2850 kilometer in 1794. Alle belangrijke steden waren op deze wijze met elkaar verbonden: Brussel met Luik en Sint Truiden; Luik met Tongeren en Hasselt; een steenweg van Hasselt naar Den Bosch was in aanleg en gevorderd tot Hechtel in de Kempen. Maastricht had echter geen aansluiting op dit wegennet en bovendien liep het goederenvervoer over de Maas terug vanwege het grote aantal tollens en de hoge toltarieven.¹⁰¹

De Indivieze Raad van Maastricht had in 1776 de autoriteiten van het prins-bisdom verzocht om de verharde steenweg van Luik naar Visé door te trekken tot Maastricht. De autoriteiten van de Oostenrijkse Nederlanden waren op dat moment in onderhandeling met het prins-bisdom om hun wegennet richting de Duitse landen te verbeteren. Zij stelden voor om de havenstad Oostende te verbinden met het Rijngebied door de weg in aanleg door de Kempen te verbinden met een steenweg naar het oosten om zo via Stokkem aan de Maas en Sittard het hertogdom Gulik en het Rijngebied te bereiken. Ook stelden zij voor, en dit plan werd gerealiseerd, om vanuit Luik via Soumagne een steenweg aan te leggen naar Herve. Vandaar liep sedert 1753 een verharde weg naar Aken. Op die manier zouden dus twee belangrijke oost-westverbindingen, één ten noorden en één ten zuiden van de stad, gerealiseerd worden waar Maastricht geen aansluiting op had. De oud-schepenen en Brabantse stadspensionaris A.L. Pélerin gaf zijn stad weinig kans op een positief antwoord op haar verzoek aan de leiding van het prins-bisdom, maar achtte het de enige mogelijkheid om niet geheel afhankelijk te zijn van het wegennet in de Oostenrijkse Nederlanden en om zelf een verbinding met het Duitse achterland te hebben. Hij had de situatie goed geschat, want Luik liet Maastricht weten, dat de prins-bisschop zeer welwillend stond tegenover het verzoek, maar dat voor inwilliging de omstandigheden niet erg gunstig waren vanwege de moeilijke en moeizame relatie tussen het prins-bisdom en de Oostenrijkse Nederlanden. Het prins-bisdom was immers in onderhandeling met Wenen/Brussel dat aanspraak maakte op bepaalde gebieden van het prins-bisdom zoals delen van het graafschap Agrimont en de stad en de abdij van Saint-Hubert. Afgezien van dit politieke motief vermoedt de historicus

Steegen dat de Luikse magistraten de weg vanaf Visé niet tot Maastricht wilde doortrekken uit vrees dat Maastricht op die manier een te duchten concurrent zou worden.¹⁰² Pas een kwart eeuw later, in 1804, kon Loysel, de prefect van het departement van de Nedermaas, bij de eerste steenlegging van de steenweg Maastricht–Tongeren, de zogenaamde “route Bonaparte”, niet zonder reden verklaren dat nu een weg gerealiseerd werd die door het oude regime tevergeefs gewenst was.¹⁰³ Roemers, die bij deze plechtigheid aanwezig was, heeft dit uit eigen ervaring alleen maar kunnen beamen.

Een tweede onderwerp dat tijdens Roemers’ eerste ambtsperiode als schepen aan de orde kwam, was de veiligheid binnen de stad. Ter vergroting daarvan en ter beperking van schade werd op 2 februari 1777 een “Ordonnantie op den Brand” uitgevaardigd, die onder andere strengere eisen ter voorkoming van brand bevatte en ook bepaalde dat vrouwen en kinderen tijdens branden niet als toeschouwers in de buurt mochten komen.¹⁰⁴ Een ander probleem voor de veiligheid zagen de stadsbestuurders in de bedelarij, die steeds toenam en waar de strenge winter van 1776–1777 zeker ook debet aan was. In de literatuur worden het gebrek aan werkgelegenheid bij een groeiende bevolking en de tekortschietende stedelijke en kerkelijke liefdadigheidsinstellingen als redenen voor de bedelarij en het pauperisme genoemd.¹⁰⁵ De Indivieze Raad nam in mei 1777 een verregaande maatregel, niet om de oorzaken, maar dan toch de gevolgen van de bedelarij te bestrijden. Men constateerde dat “veel geringe luiden clandestien in de stad verbleven”. Om deze “onnutte vreemde inwoners” te weren, de orde te handhaven en goed zicht te krijgen op wie er in de stad verbleven, verordonneerde de Raad dat de wijkmeesters registers moesten aanleggen met de namen van de vaste bewoners en huurders in hun wijk met vermelding van hun beroep, karakter of kwaliteit en van waar en wanneer zij gekomen waren. Bij verhuizingen binnen de stad mochten aan niemand, uitgezonderd militairen, kamers verhuurd worden zonder een attestatie van de wijkmeester uit wiens wijk men kwam. Zo’n attestatie kostte vijf stuivers en de aanmelding in de nieuwe wijk één schelling, zes stuivers. Elke drie maanden moesten de wijkmeesters veranderingen in de bewoning van hun wijk controleren. Om hen te motiveren kregen zij twee-derde deel van de inkomsten uit de attestaties en hun knecht een-derde deel. Bovendien zouden zij persoonlijk beboet worden als zou blijken dat zij hun taak niet correct hadden uitgevoerd.¹⁰⁶ Bij naleving zal deze ordonnantie effectief geweest zijn, maar zij was ook zeer streng. Een praktijkvoorbeeld hiervan is het vonnis van de Luikse schepenbank van 29 maart 1779. Zij verbande Jean Hagenne, 20 jaar oud en afkomstig uit Luik, zijnde een vagebond, landloper en zeer suspect van “quaadaardig gedragh” voor 10 jaar uit Maastricht op straffe van gevangenneming en “rigoreuselijke” bestraffing. Ook werd op die dag Gabriel Roufos, 22 jaar, eveneens uit Luik afkomstig, voor 30 jaar de toegang tot de stad ontzegd. Hij had zich onder valse naam voor militaire dienst aangemeld bij het Maastrichtse garnizoen.¹⁰⁷

Tegen deze achtergrond maakte het voorstel van de Luikse oud-schepen H.M. de Vlieckx, dat de burgemeesters in de vergadering van 13 maart 1779 naar voren brachten, weinig

kans. Hij wilde een fonds vormen, betaald door alle burgers en ingezetenen van de stad, om de armen en behoeftigen van het nodige te voorzien. Bedelarij zou dan wel verboden zijn. Volgens de Franse journalist A.J. Havé, die in 1784 kort in Maastricht was, was het plan van Vlieckx door de clerus tegengewerkt. Als het door zou gaan, zouden de geestelijken van plan zijn om de bedelaars, die van hen afhankelijk waren, tegen Vlieckx op zetten. In de Franse Tijd werkte Vlieckx samen met Roemers in het bestuur en de rechtspraak, maar bij gebrek aan bewijs moet men het antwoord schuldig blijven op de vraag of hij het in 1779 eens was met Vlieckx' ideeën over bestrijding van de armoede. Roemers was overigens in 1779 geen schepen, maar gezworene en nam als zodanig geen deel aan de schepenvergaderingen. Pas in de Franse Tijd zou armenzorg een staatstaak worden om vervolgens daarna door Koning Willem I weer afgeschaft te worden.¹⁰⁸

Een derde belangrijk onderwerp, dat aan de orde kwam in Roemers' eerste zittingsperiode was de (her)oprichting van een katholieke Latijnse school. Met de opheffing van de Jezuïetenorde in 1773 was ook het Jezuïetencollege verdwenen en was de Latijnse maar gereformeerde Stadsschool de enige mogelijkheid om middelbaar onderwijs te volgen. In de vergadering van 12 september 1777 kwam dus ter sprake, dat sinds de opheffing van de Orde er voor de katholieke jeugd geen Latijnse school meer was, zodat de jongens naar een school buiten de stad moesten en de stad ook de inkomsten miste die het huisvesten en het onderhoud van jongens van buiten Maastricht opleverden. Het stadsbestuur had echter zijn jaarlijkse bijdrage van f 750,- aan het Jezuïetencollege na 1773 doorbetaald aan notaris/ gezworen stadsklerk Roemers sr., die tot taak had een fonds van f 4000,- te creëren voor de oprichting van een katholieke Latijnse school. Nu was de tijd gekomen om de beide "heren" van de stad om toestemming te vragen. Binnen een maand was hun goedkeuring binnen. De Brabantse, dus protestantse, burgemeester Van Schuylenburg werd geprezen om zijn inzet voor deze zaak in Den Haag. Al in de vergadering van 28 oktober werd het reglement van de nieuwe school in de vergadering voorgelezen en bekrachtigd en werden de priesters L.J. Stassignon, Hendriks en J.H. Bonnemaïjers als leraren benoemd. In het reglement valt op, dat naast het beheersen van het Latijn ook het correct schrijven van "le flamand" vanaf de eerste klas bijgebracht diende te worden aan de hand van een goede, niet nader genoemde, Hollandse auteur. Bij de aanwijzingen voor tweede klas werd uitgebreid stilgestaan bij de noodzaak van goed onderwijs van het Frans, de taal die men onontbeerlijk achtte om kennis te kunnen nemen van de Franse literatuur, het buitenlands nieuws en de wetenschap. Grieks stond niet langer op het lesprogramma.¹⁰⁹

Als schepen moest Roemers ook aanwezig zijn bij de inschrijvingen van overdrachten van onroerende goederen in de zogenaamde gichtregisters. Wettelijke overdrachten werden door de schepenen op deze wijze bekrachtigd. Hij deed dit steeds samen met zijn collega-schepen en stadsfourier van Brabantse zijde, A.C. Hesselt van Dinter. In deze functie registreerde hij soms zijn eigen handelen, zoals bijvoorbeeld met het inschrijven van de verkoop van een huis van stadssecretaris M. K. Lenarts waar hijzelf bij het opmaken

van de notariële acte als getuige was opgetreden, of bij de registratie van een lening die hijzelf voor Sepulchrijnen, de vrouwelijke religieuzen van het Heilige Graf, had opgesteld. Voor deze Orde behartigde hij wel vaker de zakelijke belangen. Samen met Hesselt van Dinter was hij ook verantwoordelijk voor het toezicht en de controle op de uitgaven van het bejaardenhuis ‘de Twaalf Apostelen’ en de Armentafel van Sint Martinus, waarvan zijn vader tot zijn dood in 1777 de rentmeester was. Ook controleerden zij de boeken van het Vleeshouwersambacht.¹¹⁰

Dat van de vergaderingen van de Luikse schepenbank op woensdagochtend het archiefmateriaal de tijd niet overleefd heeft, is des te meer jammer, omdat de protocollen van de vergaderingen van de Luikse Conseil Privé en van haar ambtsberichten in het staatsarchief van Luik voor de jaren 1776–1780 zozeer zijn verbrand dat ook weinig of niets is overgebleven van de correspondentie tussen de Luikse schepenbank in Maastricht en de autoriteiten in Luik. Wel kan vastgesteld worden dat Roemers, afwisselend met collega’s Matthijs en A. Bemelmans, aanwezig was bij de inschrijving in de zogenaamde ‘rollen’, de registers van zaken die voor het Luikse Hooggerecht behandeld moesten worden. In één zaak is hij niet als rechter, maar als advocaat opgetreden. Het was wederom een zaak op het terrein van zijn expertise: testamenten en erfrecht. De zaak begon in juli 1777 en eindigde maart 1781, dus na het einde van Roemers’ ambtsperiode als schepen en gezworene. Roemers en zijn cliënt, de Maastrichtse arts J.G. Knaepen, verloren het geding. De inzet was de nalatenschap van Knaepens tante Barbara Wouters. Haar testament was uitgebreid en kende veel begunstigen en voorwaarden. Eén van die voorwaarden was, dat voor begunstigen die bezwaar zouden maken tegen het hun toegekende deel, de erfenis onmiddellijk moest vervallen en toebedeeld moest worden aan het Rooms-Katholieke Armenhuis. Knaepen had dus een groot risico gelopen door het testament aan te vechten, maar zijn inzet was, dat sommige leengoederen, landerijen, niet onder het bezit van de overledene vielen omdat zij er geen exclusief recht van gebruik voor had. Deze landerijen zouden om die reden buiten de testamentaire bepalingen vallen, en dus niet automatisch toebedeeld zijn aan de universele erfgenamen, haar neven Nes en nicht Brouwers-Nes uit Hasselt. Roemers eiste inzage in de registers van de nagelaten leengoederen. De universele erfgenamen zouden de lijst van leengoederen uit het huis van de overledene ontvreemd hebben. Er werden de nodige nota’s heen en weer geschreven waarbij opvalt, dat Roemers met *dédain* spreekt over de geschriften van één van de advocaten van de tegenpartij, J.C.S. de Limpens, schout van de heerlijkheid Elsloo, een man met wie hij ook als secretaris van die heerlijkheid te maken had. Hij noemde diens juridische teksten meer futiele praatjes dan meesterlijke gedachten. Maar ondanks zijn verwijzingen naar rechtsgebruiken in Frankrijk, het prins-bisdom en de Oostenrijkse Nederlanden (hertogdom Brabant) of zijn beroep op rechtsgeleerden zoals Stockmans en C. de Méan (1604–1674), dé autoriteit op het gebied van het recht en rechtsgebruik in het prins-bisdom en in Maastricht, bereikte Roemers zijn doel, inzage in de lijst van leengoederen van de overledene, niet. Het Luikse Hooggerecht

vonniste in 1781 overeenkomstig het advies van de beide stadspensionarissen J.A. Olislagers en A.L. Pélerin. Nes c.s. hadden naar behoren voldaan aan het verzoek tot inzage in de lijst van leengoederen door onder ede voor een notaris in Hasselt een verklaring af te leggen over de leengoederen, de charters en andere bescheiden. Andere argumenten die de pensionarissen gaven, waren, met verwijzing naar De Méan, dat Nes c.s. nooit in der minne was aangesproken, hetgeen Roemers in zijn eerste nota wel beweerd had. Bovendien was hier sprake van een “leengoed zonder octroij” en een dergelijke zaak viel buiten de competentie van het Luikse gerecht. Zij kon alleen voor een leenhof behandeld worden.¹¹¹

Een nederlaag voor Roemers, maar misschien had hij zijn hand overspeeld door zijn gelijk te willen halen op basis van te geringe rechtsgronden. Misschien ook had men hem een lesje in bescheidenheid willen bijbrengen. Onbekend is of Knaepen met het vonnis zijn erfdeel, een huis en een deel van het zilverwerk en inboedel, is kwijtgeraakt aan het Rooms-Katholieke Armenhuis.

Na zijn eerste periode als Luiks schepen behoorde Roemers, eveneens voor een periode van twee jaar, tot de acht gezworenen. Zij vergaderden elke dinsdag met hun burgemeesters om “justitie te administreren”. Zij gingen over het zogenaamde laaggerecht, dat al die zaken van civiele aard behandelde die niet tot de jurisdictie van de beide hooggerechten behoorden. De reeds genoemde onduidelijke afbakening van beider bevoegdheden leidde al in de Middeleeuwen tot voortdurende conflicten.¹¹² Maar blijkbaar ook daarna. Zo was er in Roemers’ ambtsperiode een hoogoplopende ruzie tussen het laaggerecht en het Brabantse Hooggerecht waarin hijzelf een belangrijke rol speelde.

Op 4 januari 1780 was een zekere A. de la Rocque door het Brabants Hooggerecht veroordeeld tot geseling en verbanning uit de stad. Zijn goederen werden verbeurd verklaard. Hij had de leiding gehad over een “tucht- en zinnelooshuis” en had van die positie misbruik gemaakt om vrouwen uit dat huis te schenden en ontucht en losbandigheid in datzelfde huis toe te staan. De gezworen raden Roemers en W.D. Vignon van Brabantse zijde verzochten namens het laaggerecht op 1 februari 1780 aan de Staten-Generaal om vice-hoogschout Jacobi de Cadier en de schepenen van het Brabants Hooggerecht te houden aan een besluit dat de commissarissen-deciseurs in het verleden genomen hadden. Dit bepaalde dat alle personele zaken toevielen aan het Indivies laaggerecht bestaande uit de acht gezworenen. Jacobi de Cadier had namelijk de meubelen van De la Rocque ter veiling laten overbrengen naar het stadhuis. Roemers en Vignon hadden als vertegenwoordigers van het Indivies laaggerecht bij het Brabants Hooggerecht geprotesteerd tegen deze inbreuk op hun jurisdictie: executie van meubels was het recht van burgemeesters en gezworen raden. Zij verwezen daarbij naar de Stadsrecessen caput 24, artikel 22: “By soo verre eenen gecondemneerden voor ’t hooge gericht, voor de kosten en andersints, in sijne meubelen soude mogen gheexecuteert worden, so sal daer toe gerequireert worden het lage gericht ...”. Op hun voorstel werd het probleem voorgelegd aan de vier commissarissen-instructeurs. De autoriteiten in Luik werden enkele dagen later schriftelijk op de hoogte gebracht van het

conflict. Op verzoek van de Staten-Generaal gaf Jacobi de Cadier op 21 februari zijn visie op het geheel. Zijn stelling was duidelijk: het gaat hier niet over een civiele maar om een strafrechtelijke zaak waarin De la Rocque veroordeeld is en het artikel 22 is dus niet van toepassing, want strafrechtzaken komen krachtens artikel 5 van capittel 9 van de Recessen alleen toe aan de hooggerechten. Hij haalde ook processen uit het verleden aan om zijn stelling te onderbouwen. Intussen hadden de commissarissen-instructeurs al een compromis voorgesteld, dat inhield dat de Brabantse schepenen zoveel van de verbeurd verklaarde goederen zouden verkopen als nodig was voor de betaling van de gerechtskosten en dat de rest, waarop door crediteuren aanspraak gemaakt kon worden overgelaten zou worden aan het oordeel van burgemeesters en gezworenen. Maar Jacobi de Cadier legde zich daarbij niet neer. Hij probeerde de Staten-Generaal ervan te overtuigen, dat de commissarissen-instructeurs hun boekje te buiten waren gegaan door zich met de rechtspraak van het hooggerecht te bemoeien en stelde dat de rechten van de Staten-Generaal door dit voorstel geschonden werden. Op een hoger niveau hield men zich ook met deze kwestie bezig. De secretaris van de Conseil Privé, J.-N. de Chestret, had de vertegenwoordiger van de prins-bisschop in Den Haag het Luikse standpunt laten overbrengen aan de Staten-Generaal. Op 15 april 1780 besliste de Staten-Generaal dat de zaak De la Rocque geen civiele, maar een criminele zaak was en gaven zij dus daarmee de vice-hoogschout gelijk.¹¹³

De gezworen raden kozen elk jaar uit hun midden twee “forfaitmeesters” en twee “meskeurmeesters”. De eersten onderzochten aangiftes van belediging en godslastering, de tweede misdrijven waarbij wapens gebruikt waren, maar die niet onder het gezag van het hooggerecht vielen. Van de acties van de meskeurmeesters is geen informatie voor de 18^e eeuw beschikbaar, van de forfaitmeesters wel. Roemers is zelf geen forfaitmeester geweest, maar hij had eerder, in juli 1774, bij hen wel een aanklacht wegens belediging ingediend. Een van de laatste dagen van juli reed hij namelijk in gezelschap van zijn vader, de gezworen (beëdigde) klerk Hupkens en de priester Van Reems, per koets van kasteel Vlieg in Ulestraten terug naar huis. Zij hadden een bezoek gebracht aan M.K. Lenarts, voor wie zowel notaris als advocaat Roemers regelmatig diensten verrichtten. Onderweg werden zij lastig gevallen door een zekere Hermanus, die ondanks waarschuwingen en vermaningen om dat te laten steeds achter op de koets sprong en het gezelschap zelfs met stenen bekogelde. Toen Roemers dreigde hem bij de stadspoort te laten arresteren, antwoordde Hermanus “dat luijgs du dat ig op de chais geseten heb”. Roemers vroeg de forfaitmeesters de man te ontbieden op het stadhuis om excuses te maken en te verklaren dat hij Roemers als een eerlijk en fatsoenlijk persoon erkende. Bij in gebreke blijven zou Hermanus een geldboete opgelegd moeten worden.¹¹⁴

De aangifte van zo’n incident zegt iets over het karakter van Roemers waarover verder, althans in deze periode zo weinig te vertellen valt. Het lijkt erop dat aanvallen op zijn persoon en integriteit door hem, zoals ook later nog zal blijken, erg hoog opgenomen werden en teruggenomen moesten worden. In dit geval wist hij niet eens de naam van de

beledigende partij. De forfaitmeesters hadden Hermanus getraceerd als de gezel Herman Rademakers, wonende op de Grote Gracht in Maastricht. Zij brachten hem op 1 augustus 1774 op de hoogte van de aanklacht en stelden hem in de gelegenheid hierop schriftelijk te reageren. De afloop van de aanklacht is niet bekend.

1.3.1.4 *Huwelijk met Anna Maria Nivar en de relatie met de familie Nivar*

Op 11 mei 1777 trouwde Charles Clément Roemers met Anna Maria Nivar (1747–1780) in de Sint Jacobskapel. Deze kapel van het gelijknamige gasthuis op de hoek Bredestraat – Jacobstraat, in 1803 gesloopt, fungeerde sinds 1632 als kerk van de Sint Jansparochie, die in 1632 haar eigenlijke parochiekerk, de Sint Jan, had moeten afstaan aan de Hervormde gemeente. Het Sint Servaaskapittel had de kapel in eigendom en bezat het benoemingsrecht van haar pastoor. Het huwelijk werd gesloten met Charles Clément's broer Arnold als concelebrant.¹¹⁵ Arnold was op dat moment pastoor te Lanklaar, een dorp 20 kilometer ten noorden van Maastricht op de linker Maasoevers, maar zou na een tumultueuze procedure waarin ook zijn broer een rol speelde, in 1784 pastoor van Sint Jacob worden.

Getuigen bij het huwelijk waren de broer van de bruid, Dominique, een zus van de bruidegom Carolina, en de priester Belleflamme. Dominique Nivar (1739–1797) was licentiaat in de rechten. In 1767 was hij getrouwd met Isabelle van Noort uit Hasselt, die reeds in 1769 kinderloos overleden was. Dominique is nooit hertrouwd. In 1773 had prins-bisschop De Velbrück hem benoemd tot curator van het opgeheven Maastrichtse Jezuïetenklooster. Iedereen die goederen van het voormalig klooster in bezit of vruchtgebruik had, moest bij hem aangifte doen.¹¹⁶ Carolina was ongehuwd; over haar is verder niets bekend. Belleflamme is waarschijnlijk Jan-Libert Belleflamme, de directeur, geestelijk leidsman en biechtvader van de zusters van het Heilig Graf. Een zus van de moeder van de bruid, M.C. Bauduin, was priorin van deze kloostergemeenschap.¹¹⁷

Het echtpaar kreeg twee kinderen. Maria Emérance Elisabeth, geboren 20 september 1778, en Petrus Franciscus, geboren op 28 februari 1780. De geboorte van haar zoon kostte Anna Maria enkele dagen later het leven. De protocollen van het kapittel van Onze-Lieve-Vrouw, die normaal gesproken enkel zakelijke berichten en zelden of nooit persoonlijke bevatten, vermeldden bij hoge uitzondering op 5 maart 1780, dat “Boosten van Sint Jacobs aan de vrouw van secretaris Roemers de sacramenten van de stervenden heeft toegediend.”¹¹⁸ Enkele dagen later, op 7 maart stierf Anna Maria Roemers-Nivar. Zij werd begraven in de kapel van de H. Barbara in de Onze-Lieve-Vrouwekerk. Een lang huwelijksleven met Anna Maria was Roemers dus niet beschoren. De relatie met de familie Nivar na de dood van zijn “chère et digne épouse” bleef echter intens, levenslang en in meerdere opzichten belangrijk voor zijn verdere maatschappelijke carrière.

Met de bruidsschat van zijn overleden vrouw begon Roemers naar eigen zeggen met

zijn bezitsvorming.¹¹⁹ De omvang van deze bruidschat stond in 1808 in het testament van zijn schoonouders, het echtpaar Nivar-Bauduin, als 115.090 Franse franken vermeld. Het is moeilijk om de waarde daarvan in Maastrichtse guldens van 1780 uit te drukken. Schoonvader Petrus Nivar (1712–1792) kan evenwel een zeer vermogend man genoemd worden. Hij woonde met zijn vrouw Elisabetha en hun kinderen in de Abtstraat op nummer 22. In 1774 kocht hij het woonhuis in de Brusselsestraat van wijlen W. van Neck, professor in de theologie en rustend predikant, voor f 13.600,--. Dit huis diende later als woning voor Roemers, die het ook in eigendom verwierf. Zijn schoonzus Philippina Nivar en haar gezin woonden er na hun overkomst in 1793 uit Valenciennes. Nivars vrouw Elisabetha had bij haar huwelijk in 1737 een aardige bruidschat ingebracht. Zij was één van de zeven kinderen van het echtpaar Bauduin-Scaillet. Haar vader Dominique, van Luik afkomstig en sedert 1714 burger van Maastricht, was een succesvolle Maasschipper en woonde in de Stokstraat in het huis 'De Olifant'. Zij had behalve f 4.000,-- onder andere ook een pachthoeve van 23 ha. geërfd, die in het Bosserveld lag en "het Boomhouwerhofje" ofwel "Belvederie" (Belvédère) werd genoemd.¹²⁰ Nivars schoonzoon Jacques-Géry Colpin noemde hem één van de rijkste handelaren van Maastricht en Nivars weduwe was in 1795 bij de vaststelling van de oorlogsschatting de hoogst aangeslagene van Maastricht.¹²¹ Behalve vermogend was P. Nivar ook een man van aanzien. Hij was bijvoorbeeld in 1756 door prins-bisschop J.-T. Van Beieren benoemd tot schepen van het Luikse dorp Sint Pieter bij Maastricht.¹²²

De precieze herkomst en omvang van Nivars bezit valt buiten het kader van deze studie. Het volstaat hier om te vermelden dat het verworven werd door een uiteenlopend aantal activiteiten. Zo handelde hij bijvoorbeeld in kolen, haalde hij het stadsvuil in Maastricht op, leende hij tegen interest geld uit en was daarnaast ook grootgrondbezitter. Bij het overlijden van zijn weduwe bedroeg dit grondbezit ca. 454 ha. Hij was één van de eersten die in Zuid-Limburg meekrap en tabak verbouwde. Vooral meekrap, de grondstof voor rode verf, was een product dat veel geld opbracht.¹²³ In 1779 was hij samen met andere verbouwers van dit gewas in een juridisch proces verwikkeld met het kapittel van Sint Servaas over de vraag of het kapittel als tiendheffer over dit nieuwe gewas haar tienden mocht heffen in geld en/of natura of alleen in natura, wat Nivar wilde. De advocaat van het kapittel in deze zaak was J.H. Van Slijpe, de latere vice-hoogschout van Brabantse zijde, de advocaat van Nivar en drie andere grondeigenaren (Gadiot, A. Bemelmans en Ceulenaers) was zijn schoonzoon Roemers. In zijn in een levendige stijl geschreven betoog dreef Roemers de spot met de zogenaamde juridische kennis van de kanunniken, en dus ook van hun advocaat Van Slijpe, hetgeen wel eens een oorzaak geweest kan zijn van de moeilijkheden, die enkele jaren later tussen Van Slijpe en Roemers ontstonden. Uiteindelijk werd op 29 november 1779 in het stadhuis een overeenkomst gesloten tussen Nivar c.s. en het kapittel in aanwezigheid van de commissarissen-instructeurs.¹²⁴

De verwantschap met de familie Nivar kwam Roemers dus ook zakelijk ten goede. Met name voor verschillende leden van de familie van zijn schoonmoeder, de Bauduins,

is hij als advocaat en raadsman werkzaam geweest. Zoals eerder vermeld behartigde hij de belangen van de Sepulchrijnen. Zijn schoonmoeders neef, de goudsmid Dominique Bauduin en diens vrouw Maria Henckelius stelden hem in 1784 uit dankbaarheid voor zijn diensten en vriendschap gedurende een groot aantal jaren bewezen – waarvoor zij hem in het verleden echter niet naar behoren hadden kunnen belonen – de toekomstige erfenis van Dominique's zus, Anna Maria, in het vooruitzicht. Deze weduwe van Servais Beckers, ook een goudsmid, was kinderloos en had haar broer bij notariële acte "alles wat haar toebehoorde of zal gaan toebehoren" geschonken in ruil voor kost en inwoning en een lijfrente van f 300,--.¹²⁵ Nadat zij hertrouwd was, had haar man J.L. Ruyters tevergeefs geprobeerd deze donatie ongedaan te maken.¹²⁶

In 1793 behartigde Roemers de belangen voor Dominique en diens broer Simon Bauduin bij de verdeling van hun ouderlijke erfenis. Voor een nicht van zijn schoonmoeder, de Benedictines Marie Catharine Gertruide Bauduin, verdedigde hij de belangen bij de boedelscheiding met haar halfbroer Petrus Bauduin. Haar deel, f 8000, --schonk zij in 1788 aan Roemers tegen een jaarlijkse uitkering van 7 %, maar enkele jaren later vroeg zij de helft terug. Het rentepercentage voor de jaarlijkse uitkering bleef hetzelfde. Aangezien zij Roemers overleefde was dit een (te) duur geschenk voor Roemers, die 50 jaar na de schenking in 1838 overleed.¹²⁷

Hoe nauw de betrekkingen met de Nivars waren blijkt bijvoorbeeld ook uit het feit dat zijn dochter met haar man bij de volkstelling in het jaar XI (1802–1803) bij haar ongehuwde tante Anna Antoinetta Nivar in de Abtstraat woonde en dat in het verslag van Napoleons bezoek aan Maastricht in juli 1803 als Roemers' woning dit huis in de Abtstraat vermeld werd, evenals dat het geval was in de huwelijksacte van zijn zoon in 1809.¹²⁸

De schoonzussen Anna Antoinetta (Antoinette) en Maria Philippina verdienen in dit verband extra genoemd te worden. Met de eerste heeft Roemers, zoals nog zal blijken, zakelijk zeer nauw samengewerkt. De tweede was voor hem eveneens zeer belangrijk, vanwege haar huwelijk met Jacques-Géry Colpin (1745–1819). Deze, volgens eigen zeggen zoon van een vooraanstaande handelaar in "toilettes", kleding, in Valenciennes in Noord Frankrijk, zocht als jongeman voor de zaak van zijn vader in het Duitse rijk naar nieuwe afzetmarkten. Tijdens een van zijn zakenreizen leerde hij in Maastricht Maria Philippina kennen. Hij had het geluk, zo zei hij "in de smaak te vallen bij de dochter van een van de rijkste handelaren in Maastricht".¹²⁹ Kort na zijn huwelijk in 1771 kreeg Jacques-Géry hoog oplopende ruzie met zijn vader. Colpin sr. kwam afspraken met zijn zoon niet na en maakte schulden. Aan dit gedrag waren volgens zijn zoon debet de dood van zijn moeder, een drietal beroertes van zijn vader en een misplaatst vertrouwen van deze in een schoonzoon. Deze laatste kwam in 1784 in de gevangenis terecht vanwege fraude en bedrog in de zaken van zijn schoonvader. In de rechtszaken die Jacques-Géry met betrekking tot deze familiale problemen voerde, was Philippe Merlin uit Douai in 1784 zijn advocaat geworden. Jacques-Géry raakte met hem bevriend, en ook Roemers leerde toen de man kennen die later zo

belangrijk zou worden voor zijn carrière. Merlin zou immers na de revolutie van 1789 onder andere minister van Justitie worden en één van de directeurs van het Directoire en onder Napoleon nauw betrokken raken bij de nieuwe wetgeving, ook als lid van het Hof van Cassatie. Roemers zelf schreef over zijn eerste contact: “J’en ai souvent conféré avec Merlin, car j’étois avocat de profession et naturellement je m’intéressai au procès de mon beaufrère”. Maria Philippina was overigens niet alleen Roemers’ schoonzus, maar vanaf 1802 ook de schoonmoeder van zijn dochter toen deze in 1802 trouwde met haar neef Jacques-Géry Colpin jr.¹³⁰

1.3.2 De jaren '80: Twisten, oorlogsdreiging, mouterij en revolutie

Het jaar 1780 was voor Roemers persoonlijk droevig begonnen door het verlies van zijn vrouw. Het jaar zou voor hem, evenals voor alle inwoners van de Republiek, ook in mineur eindigen, vanwege het begin van de Vierde Engelse Zeeoorlog die voor de nationale en internationale positie van de Republiek ernstige, zo niet rampzalige gevolgen zou hebben. Bovendien werd Jozef II op 29 november na de dood van zijn moeder heerser over de Habsburgse landen. Diens politiek met betrekking tot de Oostenrijkse Nederlanden en tot de Republiek had ook voor Maastricht en de Landen van Overmaas gevolgen. Roemers kreeg daarmee als advocaat en secretaris van Elsloo te maken. Ook gebeurtenissen en verwikkelingen in Maastricht zelf zorgden in deze periode voor de nodige spanning en onrust.

1.3.2.1 *Stedelijke politiek in Roemers’ advocatenpraktijk*

Als advocaat raakte Roemers in deze periode betrokken bij zaken die een politiek karakter droegen, althans binnen de Maastrichtse verhoudingen. Het behartigen van ‘gewone’ rechtszaken ging daarnaast uiteraard normaal door. Enkele voorbeelden daarvan volgen hier eerst.

Roemers had al in eerdere jaren diensten verricht voor Henri Pélerin. Deze was de tweede zoon van Adriaan Pélerin, de geneesheer-directeur van het Maastrichtse garnizoenshospitaal en broer van de reeds genoemde Brabantse stadspensionaris en luitenant-stadhouder van het Land van Valkenburg Adriaan Lodewijk Pélerin. Henri was lakenfabrikant in Hodimont, een dorpje vlakbij Verviers. In 1775 had hij van het stadsbestuur in Maastricht toestemming gekregen om in de stad een lakenfabriek te beginnen en was hij toegelaten tot het ambacht van de “gewantmakers”, de lakenwevers. Een gedeelte van zijn werklieden liet hij overkomen uit Hodimont en zakelijk associeerde hij zich met een zekere Jean George Ritter. Deze had voor hem in de jaren 1774 –1775 zakenreizen gemaakt naar allerlei Europese steden, vooral in Oost-Europa en met name Sint-Petersburg. Bij zijn familie leende Henri geld, maar

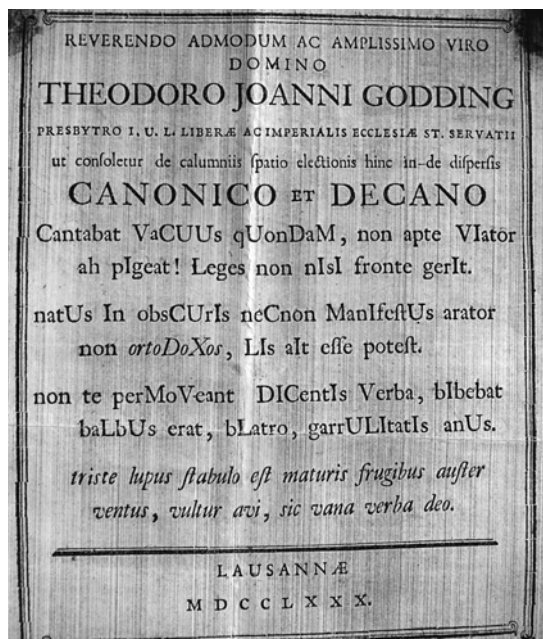
aangezien de eerste verplichte terugbetaling van niet minder dan f 8000,-- niet had plaats gevonden, wilden zijn moeder en schoonbroer de forse geleende bedragen, respectievelijk f 34.000, -- en f 27.040,-- terug ontvangen. Zijn advocaat Roemers hypothekeerde daarvoor op 9 september 1776 al Pélerin's roerende en onroerende goederen voor een bedrag van f 64.040,--.¹³¹ Voor verdere betrokkenheid van Roemers bij deze zaak is geen informatie voorhanden. Voor Pélerin liep het zakelijk slecht af. Nieuwe geldschietters kon hij ook niet terugbetalen met als gevolg dat hij begin 1780 voor de Luikse schepenbank van Maastricht gedaagd werd en uiteindelijk failliet werd verklaard.¹³²

Baron Blankaert, voorzitter van de Geheime Raad, het adviescollege van de keurvorst van de Palts en baron Brossy, hofraad van dezelfde vorst hadden Roemers als advocaat aangetrokken in de zaak die de bankier – de Jood, zoals in die tijd in alle stukken vermeld werd bij aanhangers van de Joodse religie – Benedict Simon had aangespannen tegen de minderjarige rijksgraaf J.L. van Goltstein, heer van Slenaken. Zij waren de voogden van de jonge graaf. Inzet was het beslag dat Simon had gelegd op de hof en goederen van Berghem bij Gulpen en op de penningen van de pachter. Het hooggerecht van het Staatse Land van 's-Hertogenrade vonniste 11 maart 1782 dat het beslag ten onrechte was en de Raad van Brabant, bij wie Simon de zaak in beroep had voorgelegd, bevestigde bijna drie jaar later dit vonnis. Men bleef echter nadien een tijd lang twisten over een zekere schadevergoeding voor Simon.¹³³

Roemers was ook advocaat in een andere zaak met betrekking tot de hof van Berghem. De secretaris van de schepenbank van Gulpen, J. R. van Craen, had van graaf Van Goltstein de rechten van deze hoeve en bijbehorende landerijen gekocht. Hij weigerde hiervoor de twaalfde penning, een belasting op verkoop van goederen, te betalen aan de grondheer van Gulpen en Margraten, baron L.B. de Hayme. In een uitvoerige verhandeling van maar liefst 234 punten betoogde Roemers dat zo'n belasting alleen betaald hoefde te worden over zogenaamde laatgoederen en niet over leengoederen. Berghem was een leengoed van de Onze-Lieve-Vrouwekerk van Aken en viel dus buiten de grondheerlijke rechten van De Hayme. Helaas ontbreekt het vonnis in deze zaak.¹³⁴

Enige tijd later kwamen Roemers en Craen tegenover elkaar te staan naar aanleiding van een door Roemers veronderstelde nalatigheid van Craen als secretaris van de schepenbank Gulpen bij het vorderen van een niet volledig betaalde pachtschuld. Roemers sprak Van Craen niet meer aan als "Mijnheer en Vriend" zoals hij in eerdere correspondentie had gedaan¹³⁵, maar uitte zijn teleurstelling over hem en dreigde de zaak voor de Raad van Brabant te brengen. Craen haastte zich in "Pro instructione voor Zijn Weled; Gestr. De Heer Roemers" uit te leggen dat alles op een ongelukkig misverstand berustte veroorzaakt door zijn tijdelijke afwezigheid. Roemers' client, kanunnik Milliard uit Maastricht, zou het nog resterende deel van de pachtsom van f 50,-- verhoogd met rente uitbetaald krijgen. Het is de vraag of de betreffende pachter daartoe volledig in staat is geweest. Ter betaling van de pacht was zijn bezit al eerder geveild en had f 140,-- opgebracht. Voor de restschuld was nog f 20,-- over.¹³⁶

Een zaak van een heel andere orde werd veroorzaakt door de rivier de Maas. Deze zorgde door haar overstromingen regelmatig voor veel overlast. In 1787 was na een reeks van natte jaren uiteindelijk ook een deel van de weg van Maastricht naar Smeermaas weggespoeld. De boerderij van een zekere G. Hustinx was door het Maaswater ingesloten en Hustinx kon via de grote weg noch zijn landerijen noch Maastricht of Smeermaas bereiken tenzij hij gebruik mocht maken van een stuk land van P. Nivar, dat hoorde bij diens buiten Belvédère. Roemers had voor zijn schoonvader een antwoord geschreven aan de commissarissen-deciseurs, die door Hustinx benaderd waren om een oplossing te vinden voor zijn probleem. Roemers plaatste het probleem in een ruimere context. Ook Nivars huis Belvédère werd door het water bedreigd zolang de rivier niet beteugeld zou worden door maatregelen van de Staten-Generaal. Natuurlijk wilde zijn schoonvader zijn buurman te hulp komen en hem doorgang verlenen, maar hij wilde zijn grondgebied niet voor al het verkeer tussen Smeermaas en Maastricht openstellen. Roemers was met de heer van Smeermaas, graaf De Mérode, ter plaatse geweest en had deze bereid gevonden om met de commissarissen-deciseurs over een oplossing te praten. Het resultaat was, dat de commissarissen-deciseurs de Staten-Generaal adviseerden het sedert 1773 verloren land als verlies te nemen. Herstel van de oorspronkelijke situatie zou te duur zijn en niet in verhouding met het belang van de Staten-Generaal in die uithoek. Zij stelden voor maatregelen te treffen om verder verlies tegen te gaan en om een nieuw stuk weg aan te leggen hetgeen begroot werd op f 3000,-. Over het verdere verloop van deze kwestie is mij niets bekend.¹³⁷

Afb. 8 Anoniem pamflet, 1780

Als eerste van vier processen die meer politiek geladen waren, bespreek ik de zaak, die de Luikse hoogschout, graaf J.I. de Liedekerke (1725–1807), liet aanspannen tegen de stadsdrukker J.T. van Gulpen. Begin 1780 was G. Pluegmackers, sinds 1739 deken van het Sint-Servaaskapittel, overleden. Op 4 april hadden de kanunniken Th.J. Godding tot hun nieuwe deken gekozen. Diens naam is tegenwoordig eervol verbonden aan de vondst van de eerste mosasaurus op zijn landgoed Maaszicht op de Pietersberg, maar in die tijd was zijn keuze tot deken het onderwerp van roddel en achterklap wat uitliep op een proces wegens laster. In de stad waren namelijk na 4 april enkele honderden exemplaren van een anoniem pamflet¹³⁸ in omloop gebracht waarin sympathie werd betoond met Godding terwijl een reeks overigens ongenoemde personen min of meer belachelijk werd gemaakt. De tekst was in het Latijn gesteld (zie afbeelding 8) en luidde in vertaling:

Aan de zeer eerwaarde en voortreffelijke man, de heer

Theodorus Johannes Godding
kanunnik en deken

licentiaat in de beide rechten en priester van de vrije rijkskerk van Sint-Servaas

Om hem troost te bieden voor de lasterpraatjes die bij deze verkiezing links en rechts over hem verspreid werden

Eens zong ongepast een waardeloze reiziger
ach moge hij er spijt van krijgen! Alleen uiterlijk voldoet hij aan de voorwaarden.

Van duistere/ onaanzienlijke afkomst is een ander en duidelijk een boer,
niet van zuivere opvattingen, 'geschillen', zegt hij, 'moeten er kunnen zijn'

Mogen de woorden van de derde die spreekt u niet hevig schokken, hij was altijd een drinker, een stamelaar, kletste er op los als een oud wijf

Zoals de wolf voor de kudde is, de stormwind voor de rijpe gewassen, de gier voor het gevogelte, zo zijn ijdele/lege woorden voor God

Lausanne
1780

De drukker van dit anonieme pamflet, stadsdrukker Van Gulpen, werd door G. Somya namens de Luikse hoogschout aangeklaagd wegens smaad en laster. Volgens hem was deze “pasquinade” beledigend voor verscheidene personen van aanzien in de stad. De drukker had het verdacht moeten vinden, dat Lausanne als plaats van publicatie vermeld werd en niet zoals naar waarheid zijn eigen stad Maastricht. In het proces betoogde Roemers als Van Gulpens advocaat, dat het stuk afkeurenswaardig was, maar dat niet de drukker doch de auteur daarvoor gestraft moest worden. De drukker had enkel tegen betaling een opdracht uitgevoerd en was niet op de hoogte geweest van de bedoeling van het paskwil. Hij beheerste ook te weinig het Latijn om de inhoud ten volle te kunnen begrijpen. Ook was hij niet de verspreider geweest, maar had hij de pamfletten afgeleverd bij de opdrachtgever. Aangezien de stad niet het instituut van “*ensor librorum*” kende, kon Van Gulpen ook niet verweten worden de tekst niet door de autoriteiten te hebben laten examineren. Roemers bestreed het argument dat Somya inbracht, dat de gewoonte van de vorige stadsdrukker, H. Landmeeter, om de stadsalmanak pas in druk uit te brengen nadat deze door de hoogschouten ingezien was, als bewijs zou mogen gelden, dat drukkers ten allen tijde hun drukwerken vooraf moesten laten beoordelen.

Intussen was de auteur van het pamflet bekend geworden. Michaël A.F. Lenarts had op 25 augustus 1780 ten overstaan van notaris Ötzeling bij acte vastgelegd dat hij de schrijver was. Hij wilde met het geschrift de nieuwe deken van St. Servaas, zijn vriend Godding, troost bieden bij al de geruchten en lasterpraat, die door een ‘zeker persoon’ ook in het openbaar geuit waren. Het is niet duidelijk of hijzelf zijn auteurschap in de openbaarheid heeft gebracht of dat dit anderszins gebeurd is. Lenarts was in 1763 op vijftienjarige leeftijd lid geworden van het kapittel van Sint Servaas. Hij volgde daarmee zijn oudere broer Mathias Karel op, die in 1749 als tienjarig jongetje zonder priester te zijn of te willen worden een zogenaamd “non-capitulair” lid van het Sint Servaaskapittel was geworden en daarmee weliswaar geen stemrecht kreeg, maar wel in het genot kwam van een prebende, hetgeen ook de bedoeling was van zijn intrede. Aangezien Mathias in 1763 wilde trouwen nam zijn jongere broer Michaël onder dezelfde voorwaarden en met dezelfde motivatie in het kapittel zijn plaats in. Behalve de inkomsten, die Michaël gezien zijn dure levensstijl al snel goed kon gebruiken, had zijn lidmaatschap van het kapittel als voordeel dat hij niet ter verantwoording geroepen kon worden voor een wereldlijke rechtbank, maar enkel voor die van het Sint-Servaaskapittel.

Hoogschout De Liedekerke kon hem als auteur dus niet aanklagen wegens laster. Zijn kapittel kon dat wel. De protocollen van het Sint Servaaskapittel laten zien, dat de kapittelheren al op 26 augustus 1780 op de hoogte kwamen van de inhoud van de acte van Lenarts en dat de advocaat van het kapittel de opdracht kreeg de zaak verder te onderzoeken. In de -onvolledige- rechtsarchieven van het kapittel zijn echter geen sporen te vinden, dat dit onderzoek tot een rechtszaak of veroordeling heeft geleid.¹³⁹

De processtukken die horen bij de aanklacht tegen drukker Van Gulpen geven meer

duidelijkheid over de achtergrond van deze zaak en onthullen ook wie de beledigde partijen waren. Bij de keuze van een opvolger van de overleden deken Pluegmackers bleek het kapittel in twee facties verdeeld te zijn. Eén steunde Godding en de andere één van de adellijke broers Van der Straeten, Antoon Jozef of Jan Hendrik, beiden kanunnik van het kapittel. Van der Straeten werd in het pamflet in de eerste strofe ‘viator’ genoemd, dat reiziger betekent, maar waar ook het woord ‘via’ ‘weg’ of ‘straat’ in zit. Over hem werd geen andere informatie verstrekt dan dat hij ten onrechte meedong (meezong) naar de functie van deken. Met de boer in de tweede en de stamelaar in de derde strofe waren de twee broers Banens bedoeld. De oud-burgemeester van Maastricht P. Banens, de zwager van Roemers, en één van diens broers, J.T. of F.J. Banens, zoals gezegd beiden kanunnik van de Onze-Lieve-Vrouwekerk, zouden hemel en aarde bewogen hebben om Van der Straeten te laten winnen. Volgens Somya waren zij de voorname personen die belasterd werden.

Zoals eerder vermeld was de familie Banens oorspronkelijk een welgestelde boerenfamilie uit het Staatse Land van Valkenburg. Door Maastrichtse burgers werd volgens de aanklager ‘dou boer’ als scheldwoord gebruikt voor iemand, die niet in Maastricht maar op het platteland geboren en getogen was. Oud-burgemeester Banens was ook advocaat en daarnaar kan in de tweede strofe verwezen zijn. Ook is het mogelijk, dat de verwijzing naar de geschillen en het niet zuiver/recht in de leer zijn inspeelde op een ruzie in de Indivieze Raad. De directeuren van de ‘stadsfabriek’ (de dienst Openbare Werken zou men nu zeggen) oud-burgemeester Banens en diens Brabantse collega Van Schuylenburch hadden in 1779 kaarsen voor de stad en het garnizoen ingekocht zonder toestemming te vragen aan de betaalmeesters, die daarvoor wel nodig was volgens het wetboek van de stad.¹⁴⁰ Kanunnik Banens van Onze-Lieve-Vrouwekerk werd vanwege een spraakgebrek ‘de stamelaar of ‘stroddelaar’ genoemd, “balbus” in de derde strofe. Gezien het feit, dat de jongste van de twee kanunniken Banens, F.J., later in de protocollen van het kapittel “imbecillus”, ‘zwakzinnige’ werd genoemd, ligt het voor de hand dat hij hier bedoeld werd.

De laatste strofe, het “motto” van het pamflet is vrij naar Vergilius’ *Bucolica* III, 80–81: *“Triste lupus stabulis, maturis frugibus imbres/arboribus venti, nobis Amaryllidis irae”*. De boosheid van het mooie herderinnetje Amaryllis is door Lenarts dus vervangen door de ongenade van God. In het hele pamflet zat als chronogram 1780.

Bijna een jaar later, op 20 juni 1781, volgde Van Gulpens veroordeling: f 100,-- boete en betaling van de proceskosten. In hun toelichting van 8 augustus 1781 stelden de schepenen van het Luikse Hooggerecht dat het pamflet willens en wetens personen beledigde en belasterde want ook al werden zij niet bij name genoemd, met gissingen kon men hen achterhalen. De drukker kon zich niet beroepen op zijn geringe kennis van het Latijn. Hij had de verplichting de tekst te laten onderzoeken. En ook al was er in de stad geen officiële censor, het drukken van schimpschriften was evenmin geoorloofd zoals kwaad doen dat is, ook als niemand het ziet.

Van Gulpen ging via Roemers in beroep, maar in een “Nadere Regtsinstructie voor den

Hoog geb. Heere Grave De Liedekerke”, weer een jaar later op 19 augustus 1782 opgesteld door de Luikse commissarissen-instructeurs, werd het appèl ongefundeerd verklaard. Dit gebeurde in zulke bewoordingen, dat duidelijk was, dat in deze zaak kost wat kost een veroordeling moest komen. Het stuk begon met de aanhef “Den appellant moet meer als onbeschaamd, meer als vermeiten (vermetel) zijn, van Zijne verfoeijelijke daad te derven brengen enz.”. En de conclusie was, dat vrijspraak van schuldige betrokkenheid van de drukker het signaal zou zijn, dat ieder zou kunnen doen wat hij wilde en openlijk alle heilzame wetten kon overtreden en zich ongestraft tegen zijn meerderen, autoriteiten zou kunnen verzetten.

Het proces dat de Luikse hoogschout had geëntameerd tegen een vrijmoedig gebruik van de drukpers in Maastricht was ook in de geest van de hogere overheid in de Republiek. De Staten-Generaal hadden in oktober 1781 ook in Maastricht het plakkaat laten verspreiden waarin zij een premie van 1000 gouden ridders uitloofden voor degene die kon ontdekken wie de auteur of auteurs waren van wat zij noemden “het oproerig en lasterlijk libel” *Aan het Volk van Nederland* het beroemde pamflet van Joan Derk van der Capellen over de eeuwenlange onderdrukking door regenten en stadhouders en zijn oproep voor herziening en democratisering van het staatsbestel. Het nadrukken of verspreiden van dit libel werd op straffe van een boete van f 6000,-- en ten minste verbanning verboden. Een jaar later herhaalden zij deze oproep, dit verbod en deze straf voor een *Brief over de ware oorzaak van 's Lands ongeval, gevonden tusschen Utrecht en Amersfoort*, een eveneens anonieme aanklacht tegen stadhouder Willem V en zijn vertrouwelingen.¹⁴¹

Het is duidelijk dat deze rechtszaak voor Roemers vanaf het begin geen gewone rechtszaak kon zijn. Zijn zwager was er immers als beledigde partij bij betrokken en bovendien ook een kanunnik van het kapittel van Onze-Lieve-Vrouwekerk waarvan hij de secretaris was. Naar zijn motivatie om desalniettemin in dit proces als advocaat voor Van Gulpen op te treden is het gissen. Mogelijk was zijn verhouding met zijn schoonbroer -waarover later meer- reeds toen al zo slecht dat hij daarom de man verdedigde, die aangeklaagd werd voor belediging van zijn schoonbroer. Ter ondersteuning van deze mogelijkheid kan verwezen worden naar een opmerking van de oud-burgemeesters Banens en Van Schuylenburch in het conflict over de aanschaf van kaarsen. Zij vroegen namelijk dat mocht het in de Raad tot stemming komen over de eventuele laakbaarheid van hun handelwijze, Roemers als zwager van Banens zich van stemming zou onthouden om elke vermenging van ambt en persoonlijke betrokkenheid te voorkomen.¹⁴² Dat was een opvallend verzoek, dat men misschien doet als men niet zeker is van de steun van de betrokkene of niet overtuigd is van het eigen absolute gelijk. Hun gelijk kregen zij toen niet. De commissarissen-deciseurs vonnisten op 1 september 1780 ten nadele van beide heren en droegen hen op zich te houden aan de uitspraak van de Raad over de verplichte samenwerking tussen hen en de peymeesters.

Een ander argument waarom Roemers Van Gulpen heeft willen steunen, ondanks of wellicht juist omdat zijn zwager de beledigde partij was in dit proces, vormden de processen

van de stadspastors tegen vier kloosters, die in diezelfde tijd gevoerd werden. Ook hier stonden Banens en Roemers als advocaat fel tegenover elkaar en haalde Roemers enkele keren fel uit naar zijn zwager, zoals verderop nog aangetoond zal worden.

Maar wellicht was voor Roemers zijn vriendschap met Van Gulpen en sympathie voor diens ideeën doorslaggevend geweest. De stadsdrukker wordt in de literatuur namelijk een “progressieve en omwentelingsgezinde burger” genoemd.¹⁴³ Wellicht vond Roemers het ongehoord dat de drukker veroordeeld zou worden en niet de schrijver, omdat die zich kon beroepen op zijn immuniteit als kanunnik, een kanunnik bovendien die zijn collega’s door zijn gedrag te schande maakte. Niet alleen zou Lenarts in 1784 vanwege zijn geldverkwisting door het kapittel onder curatele gesteld worden, hij was mogelijk ook de anonieme auteur van *Les aventures de mademoiselle van Wevelinckhoven*, een verslag in 31 brieven van een reis van enkele maanden, die hij tijdens de periode van het proces Van Gulpen samen met een juffrouw van die naam in 1780–1781 gemaakt zou hebben vóór haar huwelijk, met een ander dan Lenarts wel te verstaan.¹⁴⁴ Tenslotte kan een combinatie van al deze overwegingen bij Roemers een rol gespeeld hebben om Van Gulpen en zodoende de drukpersvrijheid te verdedigen.

Een tweede politiek geladen proces begon toen de Brabantse vice-hoogschout Jacobi de Cadier zich op 7 september 1780 bij zijn commissarissen-deciseurs beklagde over het feit dat “kloosterlingen met geheven kruis de ganse stad doortrokken om overledenen ter begrafenis in hun kloosterkerken op te halen”. Zij beroofden daardoor niet alleen de pastors van hun inkomsten, maar handelden daarmee volgens hem ook in strijd met de voorschriften van de bisschop van Luik hierover. De monniken begroeven, zo schreef hij, vooral de rijkere burgers en lieten de pastors de armen. Nog geen week later, op 12 september 1780, beslisten de Brabantse commissarissen-deciseurs W.A. van Spaen en P.J. van der Goes, die voor hun tweejaarlijks bezoek in de stad waren, dat kloosterlingen een overledene niet in processie mochten ophalen, maar de overledene aan hun kerk- of kloosterpoort moesten opwachten waar de pastoor van de parochie van de overledene deze dan voor de eigenlijke begrafenis overdroeg aan het klooster. De begraafrechten, c.q. –kosten voor deze zogenoemde “*Levatio funeris et crucis*”, ad f 5,-- moesten door de erfgenamen aan de pastoor worden uitbetaald en niet meer, zoals voorheen, aan het klooster.¹⁴⁵

Dit besluit werd de opmaat van een proces, dat Roemers kwalificeerde als het meest uitgebreide en wijdlopijge sinds 50 jaar. Pas in 1788 zou het definitief worden afgesloten. De processtukken beslaan dan ook vier archiefdozen in het Regionaal Historisch Centrum in Maastricht.¹⁴⁶ Het werd niet alleen een juridisch gevecht tussen de diverse partijen – de pastors, de monniken en de Brabantse vice-hoogschout met in de coulissen de Brabantse commissarissen-deciseurs en de Staten-Generaal in Den Haag –, ook de bevolking was er ten eerste bij betrokken. Zodanig zelfs, dat de advocaten van de pastors en de monniken,

de zwagers Banens en Roemers, in 1784 per gedrukte brochure, c.q. boekwerkje, de bevolking op de hoogte brachten van het verloop van het proces en van de juistheid van het eigen standpunt met (juridische) argumenten en het ongelijk van en het ontbreken van deugdelijke juridische onderbouwing bij de tegenpartij.¹⁴⁷

De monniken in kwestie waren de Augustijnen, de Begaarden, de Predikheren (Dominicanen) en de Recollecten (Franciscanen). Zij hadden Roemers als advocaat. De pastoors, Joannes Jacobus Cyrus, van de St. Matthysparochie, Joannes Cuypers, van de St. Nicolaasparochie, en Pascasius Ludovicus Delruelle, van de St. Maartensparochie lieten hun belangen verdedigen door P. Banens. De pastoor van de vierde parochie, van Sint Jacob, ontbrak. De pastoor van deze parochie, W.F. Lansmans noch zijn opvolger na zijn dood in 1783, Arnold Roemers, hadden stelling willen nemen tegen de kloosters. De positie van A. Roemers in deze zaak én de wijze waarop zijn benoeming tot pastoor had plaatsgevonden, waarover later meer, vergrootten de emotionele en persoonlijke aspecten van het conflict.

Namens de kloosters had Roemers op 9 juli 1782 bij de Brabantse commissarissen-deciseurs ondanks het besluit van hun voorgangers twee jaar eerder, de handhaving verzocht van het “eeuwenoude gebruik” om doden die in de kerken van kloosters begraven werden te mogen ophalen aan het sterfhuis zonder tussenkomst van parochiegeestelijken en hen eveneens zonder hun tussenkomst te mogen begraven in hun eigen kerken. Naar zijn mening werd deze gewoonte gegarandeerd door het capitulatietractaat van 1632. Hierin was door stadhouder Frederik Hendrik ook aan de kloosters de handhaving van hun bezit, privileges, exempties enz. gegarandeerd alsmede de “publique exercitie vande roomsche catholijkcke religie in de kercken, cloosters ende overal, soo d’selve tot noch toe geexerceert is geweest, sonder eenighe verhinderinge ofte belet”.¹⁴⁸ Roemers had in zijn schriftelijke pleidooien niet alleen een vijftal pauselijke bullen opgenomen ter ondersteuning van dit recht, maar ook een tiental notarieel geattesteerde verklaringen van burgers, dat dit in Maastricht sinds mensenheugenis de gebruikelijke praktijk was. Namens de pastoors had Banens op 26 december 1782 bezwaar aangetekend tegen dit verzoek tot handhaving, c.q. herstel van het recht van de kloosters. Naar zijn mening hadden de kloosters het besluit van Van Spaen en Van der Goes in 1780 aan het publiek voorgesteld als een misdaad van de pastoors en insinueerden zij op minne wijze, dat het de pastoors enkel om geld te doen zou zijn. De list, de heimelijke kuiperijen, de omvang van de aanhang van de kloosters, hun bloedverwantschap met Maastrichtse families hadden, zo betoogde Banens, de aandacht van het publiek getrokken en de gemoederen verdeeld.

Op 15 september 1784 werd in de Brabantse schepenkamer van het stadhuis het vonnis van de commissarissen-deciseurs voorgelezen. De kloosters werden in hun eis/verzoek niet ontvankelijk verklaard. Zij mochten geen “lijken lichten” zonder de tussenkomst van de pastoors en werden bovendien veroordeeld tot betaling van de kosten. Prompt daarop publiceerde Banens zijn slotpleidooi, een boekwerk van 187 pagina’s. Deze publicatie moest de lezer op de eerste plaats opnieuw duidelijk maken, dat geld niet de enige

reden voor het procederen door de pastoors was geweest. Aan de hand van de *Elements d' histoire générale ancienne et moderne* van de Franse historicus C.F.X. Millot (1726–1785) nam hij uitgebreid de kerkgeschiedenis door. Hij schonk daarbij veel aandacht aan de Middeleeuwen toen pausen als Bonifatius VIII (1295–1303) het oppergezag eisten in wereldlijke en geestelijke zaken. Dat zaaide onrust in heel Europa, maar paus Bonifatius had inderdaad de bedelmonniken het recht van “*levatio funeris et crucis*” gegeven. Kloosters waren immers zijn handlangers om het wereldlijke gezag ondergeschikt te maken aan het zijne. Gelukkig hadden de bisschoppen op het concilie van Konstanz (1414–1418) aan de macht van de paus een halt toegeroepen door de aanneming van het decreet “*Sacrosancta*”, dat verklaarde dat het concilie zijn gezag onmiddellijk aan Christus ontleende en dat ook de paus inzake geloof en hervorming aan het concilie gehoorzaamheid verschuldigd was.

Roemers' brochure, met 16 folio-pagina's qua omvang veel bescheidener dan Banens' boekwerk, vermeldde dat Banens' inleiding op het eigenlijke juridische betoog weliswaar onwaarheden bevatte, maar dat hij daarop niet wilde in gaan, omdat dan ook verschillende zaken uit het proces aan de orde moesten komen terwijl de rechters al een uitspraak gedaan hadden. Roemers wilde niet het verwijt krijgen, dat hij het vonnis niet zou willen eerbiedigen. De reden van zijn publicatie was te laten zien, dat hij zich uitsluitend tot de zaak zelf beperkt had en daarvan niet was afgeweken zoals zijn tegenstander gedaan had door met name pausen te betichten van bandeloosheid, dwingelandij, afpersing, woeker, haat, nijd en moord. Het hoofdpunt van zijn betoog kwam tot uiting in het motto dat aan Aristoteles ontleend was: “*Patrios mores convellere, ubique gentium nefarium habetur*”, oftewel ‘Alle volkeren beschouwen het als een gruwel, in te gaan tegen voorvaderlijke gewoontes of gebruiken’. Het recht kende daarvoor volgens Roemers het begrip “*possessio maxime antiqua*”, door hem opgevoerd als “*Immemorieele Possessie*”. Uiteraard zocht hij bij de uitwerking van dit artikel steun bij gerenommeerde rechtsgeleerden zoals de Vlaming P. Stockmans (1608–1671), de Franse jurist en historicus F. Dunod de Charnage (1679–1752) en bij voorstanders van het volkeren- en natuurrecht zoals de Nederlanders Hugo Grotius (1583–1645) en F. Van der Marck (1710–1800). Van Stockmans citeerde hij zowel in het Latijn als het Nederlands uit diens tractaat *De Jure Belgarum* van 1645 onder andere: “De Veranderinge, die men plotzelyk maakt omtrent zaaken, van ouds gepleegt, stoort de gemeene rust, en geeft aanleiding tot schandaalen en oneenigheden: En het is om die reeden, dat door den Paus in de Canonieke Regten gezegt word: Wij agten het Raadzamer Ons te voegen naar het gedrag en naa de gebruyken van de meeste Lieden dan iets nieuws daar tegen in te voeren tot verstooring en argernis van het Volk.” Het recht van “*levatio funeris et crucis*” was voor de Maastrichtse kloosterlingen volgens Roemers zo'n eeuwenoud gebruik, dat om de rust te handhaven behouden diende te blijven. Ook al zouden de kloosterlingen gezien bullen van opvolgers van Bonifatius VIII het recht van *levatio* niet hebben, zoals Banens beweerde, dan nog was het volgens Roemers en de door hem geraadpleegde juristen zo dat de pastoors deze “*possessio maxime antiqua*” bij

de invoering ervan hadden moeten aanvechten. Maar de pastoors in Maastricht hadden daarover enkele eeuwen gezwegen. Daarom, stelde Roemers, was het recht van “*levatio funeris et crucis*” voor de kloosterlingen niet “*precair*” dat wil zeggen als gunst verkregen. De pastoors zouden moeten bewijzen dat de kloosters hun ooit deze gunst gevraagd hadden en dat zij die ook gegeven hadden. Bovendien, zo vervolgde hij, wanneer in Maastricht iemand overlijdt binnen de jurisdictie-ruimte van de kapittels en men deze persoon in een kloosterkerk wil begraven, dan moet het betreffende klooster toestemming vragen aan de deken van het kapittel om de overledene “te lichten en af te halen”. Maar de deken van Sint Servaas bijvoorbeeld was q.q. ook de “*pastor primarius*”, de officiële pastoor van St. Jacob, en die parochie was veel groter dan het jurisdictie-gebied van het kapittel en viel dus grotendeels daarbuiten. Bij sterfgevallen binnen die parochie, maar buiten de ‘*claustrale singel*’ hoefden de kloosters aan de deken als *pastor primarius* geen toestemming te vragen. Bij gevolg, zo hield Roemers de twee commissarissen-deciseurs voor, was het “zo klaar als den dag aan de Zonne straalt, dat de kloosters niet *Precario*, maar *Sibi*, niet *Nomine Pastorum*, maar *Nomine Suo*, hunne *Immemorieele Possessie* geoefent hebben.”¹⁴⁹

Banens had echter tegenover dezelfde heren betoogd dat er geen onderwerp in het recht was waarover zo verschillend werd geoordeeld als over de “*immemorieele possessie*”. Onder verwijzing naar het “*Jus ecclesiasticum protestantium*”, dat J. H. Böhmer in 1714 in het Duitse Halle gepubliceerd had¹⁵⁰, trok hij de conclusie dat de “*immemorieele possessie*” haar recht en billijkheid verloor als men kon bewijzen dat het beginsel van die possessie zonder rechtsgrond was. Welnu, het recht van “*levatio funeris et crucis*” was een wezenlijk onderdeel van de rechten van een pastoor. In het verleden hadden sommige kloosters toestemming gekregen parochiale bedieningen uit te voeren, maar daarvan was geen sprake in de Maastrichtse situatie. Bovendien was er ook nog het verbod om de lijken te lichten, opgelegd aan de monniken door de voorgangers van prins-bisschop De Velbrück. De opvatting van de tegenpartij, dat de bisschop van Luik niet tot zo’n verbod gerechtigd was aangezien de pauselijke macht boven de zijne ging, verwierp Banens uiteraard. De protestanten van het Brabants Hooggerecht en hun eveneens protestantse commissarissen-deciseurs, die zeker de macht van Rome niet wilden ondersteunen, zullen het daarmee hartgrondig eens geweest zijn. De verwijzing naar de jurist Böhmer, die beschouwd kan worden als de hervormer van het kerkelijk recht in protestantse, Lutherse, zin, moet daartoe eveneens bijgedragen hebben. Met een voorbeeld uit de praktijk probeerde Banens ook het eeuwenoude gebruik van de monniken te relativiseren. Er waren getuigenissen van oude Maastrichtenaren die zeiden dat in de parochie van St. Maarten pastoors bij het begraven buiten de parochie de overledenen tot aan de parochiegrens begeleid hadden.

De commissarissen-deciseurs hadden de kloosters dus in september 1784 ondanks Roemers’ pleidooien wederom in het ongelijk gesteld. Zij hadden ook Roemers’ verzoek tot uitstel van het proces wegens ziekte afgewezen. Op 31 juli was Roemers namelijk op advies van zijn arts naar Spa vertrokken om daar door rust en gebruik makend van de minerale

wateren tot herstel te komen. Verklaringen van de behandelende arts in Spa en die van een andere bezoeker, een zekere baron De Grovenstein, mochten niet baten evenmin als zijn eigen verklaring, dat hij onder ede durfde te zweren dat alleen herstel van zijn gezondheid de reden van zijn vertrek naar Spa was. Naar de mening van de commissarissen-deciseurs was voldoende bewezen dat de monniken er alles aan deden om een beslissing op de lange baan te schuiven. De verklaringen van onvermogen van Roemers achtten zij futiel en “dubbelledig”. Bovendien kon een andere advocaat de zaak overnemen. Roemers nam het vooral zijn zwager Banens kwalijk geen begrip te tonen voor zijn situatie: “t is niet gepermitteert dat mijn eigen zwager mij op zulke wijze persecuteert.”¹⁵¹ Overigens zal er met de gezondheid van Roemers waarschijnlijk toch wel iets aan de hand geweest zijn. In een rechtszaak die tegelijkertijd gevoerd werd tussen leden van de familie Bauduin was hij de advocaat van juffrouw M.G. Bauduin. Deze vroeg herhaaldelijk uitstel van behandeling aan waarbij zij zich aanvankelijk beriep op “de menigvuldige affaires” van haar advocaat en zijn betrokkenheid bij “de grote zaak van de kloosters tegen de pastoors”. Bovendien had zij als argument, dat hij bij terugkeer van zijn kuur in Spa op zondag 29 augustus 1784 een abces aan zijn linkerbeen had, dat veel pijn veroorzaakte en werken onmogelijk maakte.¹⁵²

Zoals te doen gebruikelijk gaven de commissarissen-deciseurs bij hun vonnis geen toelichting. De vraag intrigeert derhalve des te meer waarom de Brabantse vice-hoogschout Jacobi de Cadier in 1780 het balletje aan het rollen had gebracht met zijn verzoek aan de commissarissen-deciseurs om in te grijpen in de praktijk van de kloosterlingen. Zes jaar eerder, in 1774, had hij zich tot de Staten-Generaal gewend om het zedelijk verval in de stad aan de kaak te stellen. Zelfs priesters, onder wie een kanunnik van het Sint Servaaskapittel, bezochten bordelen in de stad voerde hij daarbij aan.¹⁵³ Zijn protest in 1779 bij de Staten-Generaal tegen de aanwezigheid van een meester in het Cremerambacht die getrouwd was met een katholieke vrouw, kan niet anders uitgelegd worden dan als een poging om de katholieken in de stad in het bestuurlijk-maatschappelijk leven op hun plaats te houden. De historicus M.G. Spiertz geeft een mogelijk antwoord op de vraag waarom De Jacobi het recht van de kloosterlingen ter discussie wilde stellen. Hij stelt, dat de exemptie van de kloosters in Maastricht, dat wil zeggen dat zij niet onder de rechtsmacht van de plaatselijke bisschop, maar rechtstreeks onder de paus geplaatst waren, de Staten-Generaal een doorn in het oog was. Zij streefden er naar om ook voor de kloosters het recht van “placet”, te verwerven, dat wil zeggen goedkeuring door de wereldlijke overheid van de toepassing van pauselijke en bisschoppelijke besluiten, zoals zij daarin al geslaagd waren bij de kapittels en de pastoors.¹⁵⁴ Tegen die achtergrond verbaast het minder dat Banens in zijn pleidooien het pausschap zo op de korrel nam en Roemers daar met zoveel verontwaardiging tegen protesteerde. De Jacobi's motivatie was dus naar alle waarschijnlijkheid meer om controle over de kloosters te krijgen dan bezorgdheid over de financiën van de stadspastoors, laat staan de rechten van de prins-bisschop.

Afb. 9 J.H. van Slijpe, H. Goovaerts,
'naar een oud portret',
1908. Stadhuis Maastricht

Alvorens het verdere verloop van dit conflict te bespreken dient eerst een derde conflict behandeld te worden dat ermee samenhangt.

Sedert 29 oktober 1781 was Johan Hubert van Slijpe (1732–1791) (zie afbeelding 9) de nieuwe Brabantse vice-hoogschout. Hij behoorde tot een protestantse regentenfamilie, die vanaf het midden van de 17^e eeuw voor de Staten-Generaal belangrijke functies vervulde in Maastricht en de Staatse Landen van Overmaas. Zijn vader Godart was drossaard (bestuurder) geweest in het Land van Valkenburg, zijn grootvader burgemeester van Maastricht. Vóór zijn benoeming tot vice-hoogschout was Van Slijpe schepen en burgemeester van de Brabantse Raad geweest. Hij had zich echter in 1776 na vier jaar teruggetrokken uit zijn openbare functies, teleurgesteld en verbitterd, zoals hij zelf schreef, doordat bepaalde personen hem zwart gemaakt hadden bij

de toenmalige militaire gouverneur van de stad. Hij zag zichzelf als iemand met “trouw, eerbied, gehoorzaamheid en aankleevinge aan de heren van de Staten-Generaal en aan ’t eeuwig gezeegend Oranjehuis.”¹⁵⁵ Hij was dus ook een echte Orangist. In de literatuur wordt deze vice-hoogschout gekenschetst als een man, die al snel vijanden maakte, eerzuchtig en bemoeizuchtig als hij was en behept met een zeer hoge dunk van zichzelf, maar met weinig begrip voor andere opvattingen dan de zijne.¹⁵⁶

Nog geen maand na zijn installatie als vice-hoogschout had Van Slijpe inderdaad al een confrontatie met Roemers. De non Isabella Hupkens was uit Aken naar Maastricht gevlucht, omdat het in haar eigen klooster in die stad niet ordelijk zou toe gaan. Zij vroeg om protectie bij de vice-hoogschout en deze plaatste haar voorlopig in het Bonnefantenklooster waar een tante van Roemers vrouw priorin was. Deze beklagde zich bij de Staten-Generaal over de handelwijze van de vice-hoogschout en verzocht via Roemers, tevergeefs, of zij Hupkens niet uit haar klooster mocht zetten. Zij vroeg, eveneens tevergeefs, om een uitspraak van de Staten-Generaal dat zij niet verplicht was om dergelijke vreemde personen in haar klooster op te nemen zonder uitdrukkelijk bevel uit Den Haag. Van Slijpe had namelijk toestemming gevraagd om in de toekomst kloosters ook al wilden zij niet meewerken, te kunnen verplichten om tijdelijk een persoon in hun gemeenschap op te nemen.¹⁵⁷

De grote botsing tussen Roemers en Van Slijpe begon echter twee jaar later toen Arnold Roemers op 22 december 1783 door het kapittel van Sint Servaas met algemene stemmen benoemd werd tot pastoor van Sint Jacob, de parochiekerk van Sint Servaas. Aangezien hij tegelijkertijd werd toegelaten als kanunnik van het Sint Servaaskapittel met bijhorende prebende, moesten de Staten-Generaal met zijn benoeming accoord gaan. Zij

hielden de juiste naleving van de kapittelrechten scherp in het oog.¹⁵⁸ Haar verklaring, dat de benoeming “wel en wettig” was, kwam pas een half jaar later, op 8 juli 1784. In de tussenliggende periode was er een verbeterde strijd gevoerd tussen de vice-hoogschout enerzijds, die de benoeming aanvocht, en de gebroeders Roemers anderzijds, die hemel en aarde moesten bewegen om te bewijzen, dat de benoeming correct en rechtsgeldig was. Zoals bij de (voorlopige) beëindiging van het conflict tussen de pastoors en de kloosters een paar maanden later ook zou gebeuren, gaven de strijdende partijen na afloop van het besluit van de Staten-Generaal een brochure uit waarin zij het publiek van het gelijk van hun handelen probeerden te overtuigen.¹⁵⁹

Op 10 februari 1784 had Arnold Roemers persoonlijk het verzoek aan de Staten-Generaal om zijn benoeming goed te keuren afgegeven ten huize van de vice-hoogschout. De volgende dag reeds had Van Slijpe aan het kapittel gevraagd om een kopie van A.F. Roemers’ sollicitatiebrief met bijlagen. Aan Arnold Roemers zelf schreef hij enkele dagen later, dat hij diens sollicitatie zonder de vooringenomenheid waarvan Roemers hem in een brief aan het kapittel beschuldigd had, zou behandelen. Volgens de brochure van Charles Roemers had zijn broer op 9 februari 1784 inderdaad aan het kapittel geschreven, en wel omdat Van Slijpe publiekelijk verkondigd had dat hij het kapittel schriftelijk had laten weten A.F. Roemers een “onqualificeert subject” te vinden.¹⁶⁰ Naar de mening van Van Slijpe kon Roemers niet tot pastoor benoemd worden aangezien hij niet voldeed aan de eisen die de RK Kerk daaraan stelde op basis van de bul van Paus Paulus V van 16 april 1617. Niet alleen ontbrak zijn licentiaatsbul theologie “in originali” maar hij voldeed ook niet aan de verplichte termijn van vijf jaar onafgebroken theologiestudie. Via het kapittel vroeg hij A.F. Roemers verschillende keren om de nodige papieren en het kapittel zelf stuurde twee leden naar Leuven voor nader onderzoek. Op 13 maart 1784 liet het kapittel Van Slijpe weten, dat er inderdaad onvoldoende bewijs was dat A.F. Roemers volledig aan de eisen voldeed. Van Slijpe schreef daarop uitvoerig aan de Staten-Generaal en stelde voor de benoeming te annuleren en het kapittel tot een nieuwe verkiezing te laten overgaan. Hij stelde ook voor om A.F. Roemers ten overstaan van het kapittel aan hem excuses te laten vragen voor zijn onbezonnen gedrag en ongegronde verdenkingen en om hem een boete op te leggen van f 2000,--. Op een of andere manier kwam Arnold Roemers achter de inhoud van deze brief en verzocht hij vervolgens de Staten-Generaal opnieuw zijn benoeming goed te keuren en het onderzoek daartoe in handen te leggen van de Brabantse commissarissen-instructeurs. Zijn verzoek werd ingewilligd en op basis van het rapport van deze commissarissen-instructeurs verklaarden de Staten-Generaal niet alleen, dat A.F. Roemers verkiezing “wel en wettig” was, maar moesten de vice-deken en die kanunniken van het kapittel, die na de eerste unanieme verkiezing op 22 december 1783 op onrechtmatige wijze oppositie hadden gevoerd, de inkomsten die A.F. Roemers gehad zou hebben als zijn verzoek tot goedkeuring van 10 februari 1784 door de Staten-Generaal ingewilligd ware geweest, aan hem vergoeden alsmede de door hem gemaakte kosten.¹⁶¹

Het is niet duidelijk of Van Slijpe voor zijn handelwijze een reprimande heeft gekregen van de Staten-Generaal. Hij heeft wel in een lange brief aan de Staten-Generaal omstandig uiteengezet dat hij enkel zijn plicht gedaan had en geen vervolging/heksenjacht tegen Roemers had ingesteld. Deze had weliswaar kunnen aantonen, dat hij van 1759 tot 1771 in Leuven studeerde maar niet vijf jaar onafgebroken theologie, een van de eisen. In 1764 had hij zijn licentiaat in de theologie behaald, maar omdat hij niet eerder dan in 1760 aan deze studie was begonnen, en eerst filosofie had gestudeerd, had hij dus hooguit vier jaar en vier maanden onafgebroken theologie gestudeerd. Roemers had ook beweerd de bul verloren te hebben, maar Van Slijpe bleef bij zijn mening, dat hij hem niet wilde laten zien, omdat er wellicht een dispensatie op vermeld stond waaruit zou blijken dat hij inderdaad niet aan de vereiste vijf jaar theologiestudie voldeed.¹⁶² Deze laatste beschuldiging had pastoor Roemers al eerder in een schrijven aan het kapittel op 27 februari 1784 als haarkloverij en absurditeit betiteld. Verder had hij voor Van Slijpe kwalificaties gebruikt zoals blind en dwaas en schreef hij: “dergelijke absurditeiten kunnen egter in geene herssenen vallen, ten zy in die geene, welke door de Calomnie bezielt, en door de passie verblind zijn.”¹⁶³

Ook de commissarissen-instructeurs hadden bij de Staten-Generaal hun ongenoegen kenbaar gemaakt over de wijze waarop Van Slijpe over hun rapport had geschreven en hun conclusies als het ware in twijfel had getrokken en zijn gelijk nog steeds verdedigde. Zij klaagden ook over de voortdurende onaangenaamheden die zij met hem hadden en de wijze waarop hij hun gezag ondermijnde.¹⁶⁴ Vermeld dient hierbij te worden dat één van deze commissarissen-instructeurs W.H. Van Panhuys was, een vriend van Charles Roemers, die enige tijd later door toedoen van Van Slijpe in grote moeilijkheden zou komen.

Het kapittel van Sint Servaas werd terecht op de vingers getikt voor zijn aandeel in de hele gang van zaken. In 1765 reeds had Arnold Roemers bij het kapittel gesolliciteerd naar de toen vrijgekomen pastoorspost van de Sint Mathijkskerk en daarbij wel degelijk de originele verklaring van vijf jaar theologiestudie in Leuven en de bul van zijn licentiaat in de godgeleerdheid overlegd. Deze stukken had hij later aan de nuntiatuur te Brussel overhandigd maar nooit meer teruggekregen. Gelukkig had de toenmalige secretaris van het kapittel van de genoemde sollicitatiepapieren kopieën gemaakt. In een brief aan de Staten-Generaal over die sollicitatie was bovendien door de toenmalige deken van het kapittel vermeld dat de kandidaat kon aantonen dat hij voldeed aan twee eisen, vijf jaar studie en licentiaat theologie, maar niet aan de derde, die van de minimale leeftijd van 30 jaar. Charles Roemers publiceerde deze gegevens in zijn brochure *Omstandig detail*¹⁶⁵ en legde daarmee de vreemde rol bloot die het kapittel, althans een deel daarvan, in de benoemingskwestie gespeeld had. Achteraf bleek dat een aantal kapittelleden, onder aanvoering van vice-deken P.F.J. Feuten, oppositie tegen Roemers was gaan voeren, omdat zij eigenlijk aan een andere kandidaat de voorkeur gaven. De betaling van de proceskosten en schadeloosstelling van gederfde inkomsten van Roemers, die de commissarissen-instructeurs hen hadden opgelegd was voor de betrokkenen geen vanzelfsprekendheid. Arnold Roemers moest de

hulp inroepen van de commissarissen-instructeurs om zijn schadevergoeding betaald te krijgen en Feuten kwam tot tweemaal toe niet opdagen om zich te verantwoorden en bleek zelfs op een gegeven moment hiervoor de stad verlaten te hebben zonder een adres achter te laten.¹⁶⁶ De verdere afhandeling van deze zaak is niet bekend.¹⁶⁷

Van Slijpes verbeterheid in deze zaak en zijn onwil tot aan het einde toe om de aantekeningen van de secretaris van het kapittel over A.F. Roemers' papieren als voldoende bewijs van diens kwalificaties te accepteren tonen aan dat hij bewust gezocht heeft naar een argument of argumenten om de benoeming te verhinderen, ondanks zijn bewering van het tegendeel. Hij kan dit gedaan hebben om zijn eigen kandidaat, de ex-Jezuïet A. Beckers, benoemd te krijgen. Zeker zal ook meegespeeld hebben, dat hij in het optreden van A.F. Roemers een aantasting van zijn integriteit en positie zag, aangezien hij in zijn vertoog vermeldde, dat Roemers noch op basis van zijn kwaliteiten noch nota bene op die van geboorte, het gezag en de autoriteit had om hem, de vice-hoogschout, van partijdigheid te beschuldigen en zijn eer aan te tasten.¹⁶⁸ Ongetwijfeld zal ook meegespeeld hebben dat de belangen van A.F. Roemers verdedigd werden door diens broer, die in de zaak van de pastoors en de kloosters, die tegelijkertijd speelde, de advocaat was van de kloosters waarvan ook Van Slijpe de positie wilde inperken.

Terugkerend naar het conflict tussen de kloosters en de stadspastoors blijkt dat de controverse na de beslissing van de commissarissen-deciseurs in september 1784 waarbij de kloosters wederom in het ongelijk waren gesteld, zowel in de praktijk van alle dag als in de rechtskamers van de Raad van Brabant verder ging. De kloosters hadden met de pastoors afgesproken dat de kloosterlingen alleen en zonder kruis naar een sterfhuus zouden komen en dat de pastoor de dode vóór het sterfhuus zou overdragen aan de kloosterlingen die hem vervolgens per koets zouden vervoeren naar de kloosterkerk waar de uitvaart en begrafenis zou plaatsvinden. Pastoor Roemers had op 6 oktober 1784 notarieel vastgelegd, dat hij zich aan deze afspraak zou houden, maar drie dagen later kwam hij met de vier kloosters eveneens notarieel overeen, dat zij voor zijn parochie de doden in hun kerken mochten begraven zonder bemoeienis van de pastoor. Hij was van mening dat hij daartoe de vrijheid had, omdat zijn voorganger, in tegenstelling tot zijn collega's, geen bezwaar had aangetekend tegen het verzoek dat zijn broer op 9 juli 1782 had neergelegd bij de Brabantse commissarissen-deciseurs om het recht van de kloosters om overledenen in hun kloosterkerken te mogen begraven zonder tussenkomst van de pastoors te handhaven.¹⁶⁹ In zekere zin doorbrak pastoor Roemers dus de solidariteit van de groep. De historicus J.M.H. Mosmuller stelt ten onrechte, dat pastoor Roemers' stellingname in dit conflict de oorzaak was voor het verzet binnen het kapittel tegen zijn benoeming want zijn bewijsvoering bestaat enkel uit bronnen, die komen uit de tijd na het definitieve besluit van de Staten-Generaal van 24 mei 1784 om A.F. Roemers benoeming tot pastoor van Sint Jacob en kapittelheer van Sint Servaaskerk goed te keuren.¹⁷⁰

Ruim een week na pastoor Roemers' afspraak met de kloosters legden een twintigtal notabele Maastrichtenaren, onder wie oud-burgemeester Munix en oud-schepen Loyens, een klacht neer bij de Staten-Generaal. Zij protesteerden tegen de verplichting de overledene per koets te vervoeren en betoogden bovendien, met bewijsvoering, dat de pastoor van de Sint Catharinakerk bij de nabestaanden van een overledene op 20 september 1784 f 5,-- in rekening had gebracht "pro levatione funeris et crucis". Zij vroegen de Staten-Generaal om hiertegen op te treden. De kloosteroversten lieten de HoogMoogenden weten de klachten van deze burgers te ondersteunen en vroegen om een reglement waarin vastgesteld werd, dat geen van beide partijen nieuwigheden mochten invoeren. Zij meldten verder, dat dezelfde pastoor in strijd met de gewoonte met opgeheven kruis en een schare geestelijken in liturgische gewaden op 25 februari 1784 het lijk van Maria van der Maesen was gaan ophalen. Op 23 november besloten de Staten-Generaal, dat de pastoors hangende een definitief besluit van de commissarissen-instructeurs, zich van alle nieuwigheden dienden te onthouden.¹⁷¹ Daags daarvoor had Banens als advocaat voor de drie pastoors eveneens bij de Staten-Generaal zijn interpretatie van de ontwikkelingen in Maastricht neergelegd. De twintig burgers waren volgens hem allen op een of andere manier nauw bij de monniken betrokken. Een zoon van Munix was in de leer bij de advocaat van de monniken en nam bij afwezigheid diens zaken waar. Munix zelf was dik bevriend met de broers Roemers, zowel met de advocaat als met de pastoor. De klachten waren volgens hem bedoeld tot wat hij noemde "opruckinge der monniken welker ontembaaren en oproerigen geest niet gedoogd mag worden." Zij zetten de burgers op tegen de pastoors en probeerden hen daarvoor een papier te laten ondertekenen. Een notarieel gewaarmerkt exemplaar daarvan was als voorbeeld bij de stukken ingesloten.¹⁷² De vice-hoogschout Van Slijpe had de Staten-Generaal eveneens zijn mening gegeven. Hij was van oordeel dat het besluit van de commissarissen-deciseurs tot gevolg moest hebben, dat de kloosters verplicht waren het eerdere besluit van 12 september 1780 na te leven. Dat zou betekenen dat de pastoors de doden tot aan de deur van de kloosterkerk zouden brengen en dat zij voor elke "levatio funeris et crucis" f 5,--ontvingen. Hij schreef te vrezen, dat in de stad door het ijveren van deze turbulente monniken "desordres" konden ontstaan. Zij zetten "op sinistere wegen de bevolking op tegen hun pastoors" en proberen "een monicale dwang, die niet genoeg kan besnoeit worden, zoals de voornaamste Mogendheeden van gevoelen zijn" te introduceren. De dreigende onrust door de ongehoorzaamheid van de monniken kon naar zijn mening de eendracht die altijd geheerst had tussen protestanten en katholieken in gevaar brengen.¹⁷³

Intussen was Roemers bij de Raad van Brabant een proces begonnen. Hij beriep zich, zoals hij ook voor de commissarissen-deciseurs had gedaan, op het capitulatieverdrag van 1632 waarin stond dat alle kloosters mochten blijven bestaan en hun rechten, goederen, privileges enz. behouden zouden blijven. De bisschoppelijke ordonnantie van 1756 die de kloosters in het Luikse diocesis verbood de doden in de parochies op te halen was

niet door de Staten-Generaal goedgekeurd en ontbeerde derhalve in het tweeherige Maastricht rechtsgeldigheid. Een argument dat de Hoogmogende Heren toch zou moeten aanspreken.¹⁷⁴

Behalve een resolutie van de Staten-Generaal van 4 januari 1788 die bepaalde dat vóór de zomer door de commissarissen-deciseurs op voordracht van de commissarissen-instructeurs in deze zaak een finale beslissing genomen moest worden,¹⁷⁵ ontbreken officiële gegevens over de afloop van deze zaak. Toch kan geconcludeerd worden, dat de kloosters en hun advocaat de verliezers waren. De kloosters moesten voor de kosten van de procesvoering betalen, zoals voor de verliezers van een proces te doen gebruikelijk was. In een dik “libel van kosten” waren voor de pastoors door hun advocaat Banens de proceskosten beraamd op f 4610,17. Hoe slecht de relatie tussen de zwagers Banens en Roemers was geworden komt goed tot uiting in de verdere afhandeling van deze betaling. Roemers vond het bedrag extravagant hoog en berekende een totaal aan minderkosten van f 3819,12. Uiteindelijk moest in 1789 door de kloosters f 1567,11 betaald worden. Het commentaar dat Roemers gaf bij deze gang van zaken spreekt boekdelen, niet alleen over de geldzucht van zijn zwager en zijn motief om zoveel in rekening te brengen, maar ook over zijn optreden in het proces: “T is selfs beklagelijk dat hedendaags de advocaaten hunne edele professie soo schandelijk door de geld-sugt prostitueren en dat sij op hun geweeten durven versekeren duijsende guldens gemeniteert te hebben om impertinentien en vuijle calumnien te schrijven, geene betrekking hebbende tot de merites van saake, ja dat sij hunne crediteurs op den eventuelen honoraris assigneeren en tot goedmaeking van hunne verschuldheid desen honoraris exorbitantelijk opstellen.”¹⁷⁶

Tot slot van dit overzicht van belangrijke processen waarbij Roemers betrokken was, analyseer ik een zaak die volgens Roemers zelf niet alleen van particulier, maar ook van publiek belang was. De zaak toont tevens, dat Roemers niet zonder meer pro of contra de Rooms-Katholieke Kerk, dan wel voor de reguliere of seculiere geestelijkheid optrad. De casus betreft een zekere Paulus Pauli die bij testament van 1767 als legaat verschillende gronden en eigendommen nagelaten had aan de kapel van Neer-Reepen, een gehucht bij Tongeren. Thomas Jadoul, de bij testament aangewezen erfgenaam, had voor de schepenbank van Nederheim en Paifve, dorpen tussen Tongeren en Luik, tevergeefs bezwaar aangetekend tegen dit legaat. In de appèlzaak was Roemers de advocaat van Jadoul en zijn zwager P. Banens van de uit Luik afkomstige kanunnik Pascasius Tilkin, die als het ware de kapel vertegenwoordigde. Opvallend in deze processtukken is de meeslepende betoogtrant van Roemers. Het is alsof hij zijn geschreven memorie uitsprak ten overstaan van een publiek.

Het proces was volgens Roemers daarom voor iedereen zo belangrijk, omdat uit bevestiging van het eerste vonnis van 15 december 1784 zou volgen, dat voor testateurs (erflaters die een testament opstellen) de weg vrij gemaakt werd om allerhande goederen op indirecte

wijze aan “de dode handen te verzekeren”, dat wil zeggen niet aan natuurlijke personen, maar aan geestelijke/ kerkelijke instellingen te schenken. Dit was volgens hem tegen de fundamentele wetten van het land en tegen de strengste orders van de soevereinen. Hij verwees hiervoor naar het plakaat van 4 januari 1649 uit het *Grootplaccaatboek*, lib. 1 tit. 4 part 1a, pagina 207 dat stelde, dat op geen enkele wijze goederen uit een erfenis mochten worden afgezonderd om deze na te laten aan kerken, godshuizen, geestelijke of andere convicten. Het legaat was dus volgens Roemers van nul en generlei waarde. Hij wees er op, dat het om het testament van een geestelijke ging, opgemaakt door een notaris met twee geestelijken als getuigen en dat de begunstigde, de kapel, c.q. Tilkin eveneens een geestelijke was. Zijn argumenten mochten echter niet baten, evenmin als zijn verwijzingen naar de rechtsgeleerden J. Brunemannus, Ph. Bugnion, A. Matthaeus sr. (1601–1654) en F. Perezius. Op 1 september 1785 vonniste het hooggerecht van de Vroenhof, dat het appèl ten onrechte was. In hun toelichting stelde de rechtbank geen reden te zien om af te wijken van het axioma uit het Romeins recht “quod successio legitima non habeat locum quamdiu testamentaria subsistit”, dat wil zeggen, dat volgens de wettelijke regels voor algemene gevallen erfopvolging niet plaats kan vinden zolang als er een bij testament geregelde erfopvolging voorhanden is. De schepenbank ontliet dus een inhoudelijke discussie, volgens henzelf omdat de zaak zonneklaar was. Zij verwierpen verder de aanname van Roemers, dat Paulus Pauli willens en wetens de kapel had willen begunstigen. Daarvoor was niet het minste bewijs en er mocht dus geen aandacht aan besteed worden; het gezegde, eveneens uit het Romeins recht, luidde immers “Da mihi facta, dabo tibi ius”, oftewel de advocaat dient de feiten aan te dragen waarop de rechter recht zal spreken.¹⁷⁷

Jadoul en Roemers lieten het hier niet bij en legden in 1786, na afwijzing van hun beroep door het Brabants Hooggerecht een jaar eerder gedaan, de casus voor aan de Brabantse commissarissen-deciseurs. Roemers schreef, nu geassisteerd door zijn jonge partner advocaat Munix, voor deze gelegenheid een nieuwe rechtskundige verhandeling. Hierin verwees hij naar een ander plakaat van de Staten-Generaal, van 14 oktober 1655, (*Groot Placcaatboek*, pagina 2420) dat hij zei zelf aanvankelijk over het hoofd te hebben gezien. Volgens deze verordening mocht in het hele gebied van de Staten-Generaal geen enkele geestelijke corporatie, godshuis, kapel of andere dode hand goederen bij testament verwerven. Het vonnis van de commissarissen-deciseurs heb ik in de archieven niet kunnen vinden, maar in een aan hen uitgebracht advies van vier rechtsgeleerden werd Roemers gelijk gegeven. Het lijkt derhalve aannemelijk, dat de commissarissen-deciseurs dit advies gevolgd hebben.¹⁷⁸

Terugkijkend naar deze vier processen die alle een politiek aspect bevatten, kan gesteld worden dat het proces tegen drukker Van Gulpen paste binnen het kader van toenemende beperking van de vrijheid van meningsuiting in de Republiek. Ook Maastrichtse regenten, zowel van Luikse als Brabantse zijde, wilden deze blijkbaar zoveel mogelijk beknotten.

Bij de processen tussen de kloosters en de pastoors die zich uitstrekten over zowat het gehele decennium 1780–1790, speelde ook een belangrijke rol de wens van de Staten-Generaal en de Brabantse vice-hoogschouten om meer controle te krijgen over de Maastrichtse kloosterordes. Roemers verdedigde de belangen van de kloosters door een beroep te doen op het capitulatietraktaat van 1632.

In het proces dat Roemers moest voeren tegen vice-hoogschout Van Slijpe om de benoeming van zijn broer tot pastoor van Sint Jacob veilig te stellen, lijkt niet direct een politiek aspect een rol te spelen. Van Slijpe leek meer gemotiveerd om een andere kandidaat benoemd te krijgen en wilde daarbij zijn gezag laten gelden. Wellicht speelden ook Roemers' denigrerende opmerkingen over zijn juridische kwaliteiten een rol, zoals hij die bijvoorbeeld geuit had in het proces tussen Nivar c.s. en het kapittel van Sint Servaas waarin zij als advocaten tegenover elkaar stonden. Ook de houding van A.F. Roemers ten opzichte van Van Slijpe als hoogste gezagdrager in Maastricht namens de Republiek kan hij als ongepast en beledigend ervaren hebben.

In het proces Jadoul-Tilkin over een schenking met de 'dode hand' was Roemers uiteindelijk succesvol. Hij had daarbij gebruik gemaakt van plakATEN van de Staten-Generaal die tot doel hadden verrijking van (katholieke) geestelijke/ kerkelijke instellingen te bestrijden. Zijn zwager Banens had in de processen tussen de pastoors en de kloosters niet alleen de belangen van de pastoors verdedigd maar impliciet ook dat van de protestantse bestuurders. Hij sprak over de ontembare macht van de monniken en hekelde de machtspolitiek van pausen. Roemers had het zijn zwager zeer kwalijk genomen dat hij in dat verband "impertinentiën en vuile calumnien" had gebezigd en bijvoorbeeld pausen beticht had van zaken zoals dwingelandij, afpersing, woeker en haat. Men zou kunnen zeggen dat Roemers in het proces Jadoul-Tikin eveneens zijn gelijk wilde halen door gebruik te maken van antiroomse sentimenten bij de bestuurders van de Republiek. De toon daarbij was echter zakelijk-juridisch. In hoeverre daarbij zijn persoonlijke opvattingen over de onwenselijkheid van kerkelijk bezit een rol speelden is niet direct vast te stellen. Enige tijd later, in de Franse Tijd, zou hij geen moeite hebben met de onteigening van kerkelijk bezit, integendeel was hijzelf een belangrijke koper van voormalige kerkelijke goederen.

1.3.2.2 *Maastricht betrokken bij internationaal en nationaal politiek spel*

In de rechtszaak tussen de kloosters en de pastoors werd hierboven de uitspraak van de Brabantse vice-hoogschout Van Slijpe van 30 oktober 1784 aangehaald, dat "een monicale dwang niet genoeg besnoeit kan worden, zoals de voornaamste Mogendheeden van gevoelen zijn". Van Slijpe zal hier ongetwijfeld gezinspeeld hebben op het beleid dat Keizer Jozef II in de Zuidelijke Nederlanden voerde. In het kader van zijn centralisatiepolitiek en zijn streven om de RK Kerk dienstbaar te maken voor de samenleving had hij in maart 1783 in de

Oostenrijkse Nederlanden 165 kloosters opgeheven. Zij hielden zich niet bezig met nuttige zaken zoals onderwijs, zielzorg of ziekenzorg en hadden daarom naar zijn mening geen recht van bestaan. Hun bezit kon maatschappelijk beter en nuttiger aangewend worden. Deze maatregel zagen mensen als Van Slijpe wellicht als voorbeeld ter navolging. Maar Jozef II ontmantelde ook de Barrièresteden en maakte vervolgens in mei 1784 zijn vermeende rechten op Maastricht en de Staatse Landen van Overmaas bekend. Zijn politiek werd hiermee niet langer enkel voor de Maastrichtse kloosters en kapittels een schrikbeeld.¹⁷⁹

In 1673 had de Republiek de stad Maastricht en haar deel van de Landen van Overmaas aan de Spaanse koning Karel II beloofd in ruil voor steun in de oorlog tegen Frankrijk. Honderd jaar later achtte Jozef II als erfgenaam van de Zuidelijke Nederlanden de tijd rijp om de Republiek aan deze belofte te herinneren. Deze was intern verdeeld en stond op dat moment helemaal alleen in een oorlog tegen Engeland. Het ging de keizer echter niet op de eerste plaats om Maastricht en het Land van Overmaas, maar om de vrije vaart op de Schelde. Sinds 1585 hield de Republiek deze rivier gesloten voor elk handelsverkeer. De keizer kon zich echter wat de Schelde betreft niet beroepen op oude beloftes. De afsluiting was opgenomen en verankerd in het vredesverdrag dat de Republiek en Spanje in 1648 in Münster hadden gesloten. Jozef II stelde in zijn diplomatieke aanval op de in crisis verkerende Republiek een “Tableau sommaire des prétentions de l’Empereur” op, dat op 4 mei 1784 aan de gezanten van de Republiek voorgelezen werd. Hieruit bleek dat de keizer zijn aanspraken op Maastricht en de Landen van Overmaas als wisselgeld wilde gebruiken voor zijn hoofddoel.

Jozef II dreigde zelfs met oorlog als de Republiek de vaart op de Schelde niet vrij gaf. De Staten-Generaal stuurden daarop versterkingen naar Zeeuws-Vlaanderen en het garnizoen van Maastricht. Op 8 oktober 1784 voer het schip *Louis* vanuit Antwerpen de Schelde op richting Noordzee, maar werd prompt beschoten. Omdat alleen een soepketel geraakt werd, was de naam “Keteloorlog” of “Guerre de la marmite” geboren. De situatie werd steeds ernstiger, aangezien de Keizer hoog van de toren blies en dreigde 80.000 soldaten naar de Zuidelijke Nederlanden te sturen. De Staten-Generaal waren echter absoluut niet bereid de Schelde vrij te geven of Maastricht als belangrijke garnizoensstad en toegangspoort tot de Republiek af te staan. Beide partijen zochten steun bij Frankrijk dat, bevreesd voor verstoring van het machts evenwicht in Europa¹⁸⁰, bemiddelde en de Keizer duidelijk maakte, dat hij niet kon rekenen op hulp om met geweld de opening van de Schelde af te dwingen. Jozef II moest zijn verlies nemen. Op voorstel van Frankrijk werd een constructie bedacht waarbij de Republiek, weliswaar volgens haar eigen opvattingen ten onrechte, Maastricht en haar bezittingen in de Landen van Overmaas aan Oostenrijk afstond, maar tegelijkertijd weer terugkocht. Een soort financiële troostprijs voor de Keizer dus. Na maanden van onderhandelen over de hoogte van dit bedrag werd op 10 november 1785 in Fontainebleau het gelijknamige verdrag gesloten waarbij de Republiek voor 9,5 miljoen gulden de stad en de gebieden terugkocht. Frankrijk zou 4,5 miljoen van dit bedrag

Afb. 10 Anonieme spotprent op het verdrag van Fontainebleau 1785¹⁸¹

voor zijn rekening nemen. De Republiek sloot tevens een defensief verbond met Frankrijk. De gouden dagen van de Zeven Provinciën waren ver heen want na de vrede met Engeland in 1784 werd nu in Parijs ook de vrede met Oostenrijk duur betaald, zoals in spotprenten duidelijk tot uiting werd gebracht (zie afbeelding 10).

Al deze ontwikkelingen hadden uiteraard hun weerslag op de bevolking van Maastricht. Het garnizoen was uitgebreid tot 10.000 man. De Indivieze Raad vroeg de Staten-Generaal in november 1784 om een lening van f 50.000,-- om de nodige levensmiddelen te kunnen inslaan voor de eigen bevolking en het garnizoen. De stad kreeg dit bedrag, maar het was niet genoeg. De Raad vroeg dus de Staten-Generaal om verdere financiële ondersteuning voor het dagelijks groeiend aantal soldaten en de stijging van de kosten van levensonderhoud.¹⁸²

Ook de andere 'heer' van de stad, de prins-bisschop, werd om hulp gevraagd, maar deze was minder toeschietelijk. Een geldbedrag werd niet overgemaakt en de hulp van de Staten-Generaal moest worden ingeroepen om het verbod op invoer van graan uit het Luikerland ongedaan gemaakt te krijgen. Weliswaar was daarover al in 1772 een afspraak gemaakt tussen de Staten-Generaal, de stad Maastricht en het prins-bisdom, maar in de jaren daarna waren daarover moeilijkheden blijven bestaan. Uiteindelijk hadden de verzoeken van de Indivieze Raad van Maastricht en de ambassadeur van de Republiek in Lui k/Brussel resultaat en mocht vanuit het prins-bisdom graan naar Maastricht vervoerd worden.¹⁸³ Op 18 november 1784 had de Staten-Generaal een plakkaat uitgevaardigd voor de ingezetenen van de Landen van Overmaas en de graafschap de Vroenhof. Binnen tien

dagen moesten grondeigenaren hun graan in Maastricht te koop aanbieden. Wat niet verkocht werd, werd opgeslagen. Men ontving dan een leveringsbewijs met de verzekering dat de middelste van de drie hoogste prijzen die de komende drie maanden in Maastricht voor graan betaald gingen worden aan hen uitgekeerd zou worden.¹⁸⁴

In het kielzog van de spanningen en dreigingen als gevolg van de politiek van Jozef II en de verloren Vierde Engels-Nederlandse Oorlog was binnen de kring van de Maastrichtse bestuurlijke elite een nieuw conflict ontstaan, dat ook een nationale dimensie vertoonde. Hierbij was Roemers zijdelings, meer achter de schermen betrokken. Wat Maastricht betreft waren de hoofdrolspelers de Brabantse commissarissen-instructeurs Van Panhuys en Pillera en de Brabantse vice-hoogschout en vurige Orangist Van Slijpe. Naar aanleiding van geruchten over geheime correspondentie en contacten tussen personen in Maastricht – onder wie Van Slijpe – en de hertog van Brunswijk-Wolffenbüttel, die tot doel hadden Maastricht in handen van Jozef II te spelen, hadden de Staten-Generaal hun advocaat fiscaal J.G. Van Oldenbarneveld op 7 maart 1785 voor nader onderzoek naar Maastricht gestuurd. De patriot J. Romswinkel, lid van de Staten-Generaal, vergezelde hem.¹⁸⁵ De hertog van Brunswijk was, zoals bekend, de oud-voogd en adviseur van stadhouder Willem V en kapitein-generaal in het leger van de Republiek. In 1784 was hij onder druk van de Patriotten en de ontwikkelingen in de Vierde Engelse oorlog uit al zijn functies ontzet en had hij zich terug getrokken in Aken. In zijn onderzoek liet Oldenbarneveld zich adviseren door beide Brabantse commissarissen-instructeurs. Binnen tien dagen kreeg hij op zijn verzoek van Den Haag toestemming om Van Slijpe te arresteren en zijn correspondentie te doorzoeken naar belastend materiaal. Van Slijpe kreeg een huisarrest dat vijf weken zou duren. Het onderzoek leverde wel het bewijs van contacten met van Brunswijk op, hetgeen Van Slijpe ook niet ontkende, maar niet van een verraderlijke correspondentie. Ondanks het besluit van de Raad van State, het belangrijkste rechtscollege van de Republiek, dat er geen aanleiding was voor een strafrechtelijk onderzoek, kreeg Oldenbarneveld van de Staten-Generaal op zijn verzoek toestemming zijn onderzoek naar Van Slijpe voort te zetten. In zijn rapportage van 3 oktober 1785 kwam Oldenbarneveld met nieuwe beschuldigingen. De vice-hoogschout had beledigende artikelen in de pers geplaatst, intrigeerde binnen de Staten-Generaal en faalde in de uitvoering van de rechtspraak in Maastricht. De bespreking van het rapport in het Secreet Besogne, de commissie van de Staten-Generaal waarin vertrouwelijke zaken werden behandeld, ging langs de scheidslijnen Patriotten-Oranjegezinden. Hoewel de Raad van State hierna wederom besloot de zaak als afgedaan te beschouwen, besloot de meerderheid van de Staten-Generaal de nieuwe beschuldigingen ter beoordeling voor te leggen aan het Hof van Holland. Van Panhuys en Pillera moesten Oldenbarneveld officieel bij dit onderzoek behulpzaam zijn. Het Hof van Holland gelastte uiteindelijk in 1786 eveneens tot stopzetting van dit onderzoek en teruggave van alle papieren.

Het ging hier duidelijk om een politiek proces. De vooringenomenheid van Oldenbarneveld

ten opzichte van Van Slijpe en het fanatisme waarmee hij zijn onderzoeken uitvoerde en doorzette zijn opvallend. Bij zijn eerste aankomst in Maastricht nam Oldenbarneveld geen contact op met Van Slijpe, maar koos als adviseurs meteen personen die tegen hem ingenomen waren.¹⁸⁶ Het is niet duidelijk aan te tonen dat Roemers hierbij betrokken was, hoewel Spiertz dit wel suggereert.¹⁸⁷ De belangstelling van de Hollandse Patriotten in de Staten-Generaal voor de zaak-Van Slijpe zou in eerste instantie ingegeven zijn geweest door hun verlangen de positie van de stadhouder te verzwakken door aan te tonen dat die via zijn vurige aanhanger in Maastricht staatsgevaarlijke contacten onderhield met de weggestuurde Brunswijk. Toen dit niet mogelijk bleek, zouden zij vervolgens het ontslag van Van Slijpe hebben willen bewerkstelligen door hem aan te klagen wegens slecht bestuur.¹⁸⁸ Dat was een wens die in Maastricht zeker gedeeld werd en ongetwijfeld ook geuit was door de commissarissen-instructeurs en Roemers gezien hun ervaringen met de vice-hoogschout. Onduidelijk is echter of bij hen naast persoonlijke ook politieke overwegingen een rol gespeeld hebben.

1.3.2.3 *Roemers en de discussie over Elsloo als vrije rijksheerlijkheid*

In het verdrag van Fontainebleau was voor beide Landen van Overmaas de uitruil van enkele gebieden opgenomen, zodat de wirwar van de grenzen in deze regio enigszins beperkt zou worden en verbindingen genormaliseerd werden. Hierbij was de heerlijkheid Elsloo toegewezen aan de Republiek. Het was één van de bezittingen van Nicolas-Antoine graaf van Arberg (1737–1813). Deze edelman was veldmaarschalk in het Oostenrijkse leger in de Zuidelijke Nederlanden, gouverneur en hoogschout van Henegouwen en verbleef daarom vaak in Bergen maar ook in Brussel, aangezien hij daar een functie aan het hof van de landvoogd had.¹⁸⁹ In Elsloo werden zijn belangen waargenomen door de rentmeester, de schepenen en de secretaris. Roemers heeft Arberg in diens stellingname met betrekking tot de overgang van Elsloo naar de Republiek geadviseerd en zelfs geprobeerd hem in deze te sturen. In de archieven van de rijksheerlijkheid Elsloo bevinden zich een aantal notities en memoranda over deze kwestie in Roemers' handschrift. Van Arberg schreef vanuit Brussel dat hij hem zeer erkentelijk was voor al dit werk.¹⁹⁰

Tijdens de besprekingen in Parijs over het opstellen van het verdrag tussen de keizer en de Republiek over de Scheldekwestie en de Landen van Overmaas had Arberg een *Mémoire Justificatif, servant de preuve, que la Baronnie d'Elsloo a été de tout le tems, et l'est encore Terre Libre et Imperiale* naar F. de Mercy-Argenteau gestuurd, Jozefs ambassadeur in Frankrijk. Roemers had voor dit memorandum veel documenten moeten verzamelen en doornemen. Een groot deel daarvan was niet afkomstig uit de griffie van Elsloo – daar was veel door een overstroming van de Maas verloren gegaan – maar uit het bezit van de broer van de heer van Elsloo, Charles-Alexander, bisschop van Ieper. Voor Roemers

was het zonneklaar, schreef hij aan Arberg, dat Elsloo vrij en keizerlijk was dat wil zeggen, een zelfstandig landje binnen het Heilig Roomse Rijk, een onafhankelijk leen dat in het verleden rechtstreeks door de keizer geschonken was. In het Partagetractaat van 1661/63, de definitieve deling tussen Spanje en de Republiek na de Tachtigjarige Oorlog, hadden de beide erfgenamen van de hertogen van Brabant, de Spaanse koning en de Staten-Generaal, besloten dat het gebied van Elsloo onverdeeld zou blijven. Zij maakten daarmee impliciet duidelijk dat geen van beiden een exclusief recht op dat gebied kon of wilde laten gelden. Arberg vroeg via Mercy aan de Keizer te erkennen dat Elsloo als vrije rijksheerlijkheid tot het Heilig Roomse Rijk behoorde.¹⁹¹ De Keizer had echter in het Verdrag van Fontainebleau alle rechten over Elsloo aan de Republiek afgestaan. Achteraf gezien lijkt het standpunt van Arberg/Roemers over het vrije en keizerlijke karakter van Elsloo nog het dichtst bij de waarheid te komen. De rechtshistoricus P. L. Nève constateert in navolging van anderen, dat Jozef niet als keizer van het Heilige Roomse Rijk, maar als opvolger van de hertog van Brabant het Verdrag van Fontainebleau tekende en dat hij bovendien zonder toestemming van de Rijksdag eigenlijk geen grondgebied van het Heilig Roomse Rijk had mogen afstaan.¹⁹²

Na het mislukken van hun pogingen om de keizer en zijn onderhandelaars in Parijs ten gunste van Elsloo te beïnvloeden, richtten Arberg en Roemers hun pijlen op de Republiek. Voor Roemers deed zich daarbij het probleem voor, zoals verderop toegelicht zal worden, dat de directe onderhandelaar aan de kant van de Republiek zijn vriend W.H. van Panhuys was. Deze was niet alleen, zoals bij de beschrijving van de moeilijkheden omtrent Van Slijpe vermeld is, commissaris-instructeur van Maastricht, maar ook rentmeester van de Staatse bezittingen van de Republiek in de Landen van Overmaas. In deze laatste hoedanigheid was hij als kenner van de Landen van Overmaas toegevoegd aan de delegatie die namens de Republiek in Parijs onderhandelde over het verdrag tussen de Keizer en de Republiek. Na het sluiten van het Verdrag van Fontainebleau hadden de Staten-Generaal hem vervolgens op 11 januari 1786 aangesteld om de uitwerking van het verdrag in de Landen van Overmaas te regelen.¹⁹³

Allereerst verzocht in februari 1786 Arberg de Keizer om alsnog de regering in Brussel of de ambassadeur in Den Haag opdracht te geven de Staten-Generaal mede te delen, dat de Keizer Elsloo als onderdeel van het Duitse rijk erkende. De ambassadeur zou vervolgens de Staten-Generaal moeten vragen het voorbeeld van de Keizer te volgen, en als zij daarop niet wilden in gaan, voorstellen om de bemiddelaar van Fontainebleau, de koning van Frankrijk, hierover te laten beslissen. Uit Roemers' aantekeningen blijkt dat hij dit laatste Arberg had aangeraden en niet het advies van 'anderen' te volgen. Zij (hij noemde geen namen) hadden voorgesteld om over Elsloo's verlies van de status van vrije rijksheerlijkheid een klacht in te dienen bij het Reichshofgericht in Wenen. Naar Roemers' mening kon deze kwestie beter voorgelegd worden aan de Franse koning. Tegen diens beslissing, die naar de schatting van Roemers gunstig zou uitvallen voor Arberg, zou de Republiek niet de moed hebben zich te verzetten.¹⁹⁴

Het is niet bekend naar welke adviseur Arberg precies geluisterd heeft, maar hij heeft zich op advies van Roemers wel fysiek verzet tegen de inlijving van zijn heerlijkheid bij de Republiek. Van Panhuys had op 21 juli 1786 de opdracht gekregen om alle voormalige Oostenrijkse gebieden officieel namens de Staten-Generaal in bezit te nemen als nieuw grondgebied van de Republiek. De Staten-Generaal wezen echter zijn verzoek af om de weerstand van Elsloo daartegen met geweld te breken en om 120 man van het garnizoen van Maastricht in Elsloo te legeren.¹⁹⁵ De directe aanleiding voor Van Panhuys' plan om gewapenderhand bezit te nemen van Elsloo was het uitdagende optreden van notaris P. Lintjens uit Sittard geweest. Deze was, op voorstel van Roemers en in opdracht van de heer van Elsloo, naar de pastoor van Elsloo gegaan met het bevel de klok te luiden om de bevolking op te roepen ter kerke te komen. Vervolgens was hij voor de ingang van de kerk gaan staan. Hij las daar een verklaring voor, eerst in het Frans, daarna in het Nederlands, dat Keizer Leopold I op 20 mei 1684 aan de onderdanen van de vrije rijksheerlijkheid bevolen had dat zij alleen de soevereiniteit van de Keizer mochten erkennen. De huidige bevolking mocht derhalve geen eed afleggen in handen van rentmeester Van Panhuys. Verder protesteerde de notaris uit naam van de graaf van Arberg tegen alle acties die Van Panhuys reeds ondernomen had tegen Elsloo en tegen zijn voornemen om de functionarissen en inwoners van de vrije rijksheerlijkheid Elsloo trouw te laten zweren aan de Republiek.¹⁹⁶

De auctor intellectualis van dit optreden was dus Roemers. Hij had de notaris uit Sittard als intermediair voorgesteld, omdat deze als inwoner van het hertogdom Gulik buiten de jurisdictie van de Republiek viel en zelf ook geen bezit had binnen de Republiek. Roemers was bang, zo bekende hij aan Arberg, dat hij en andere functionarissen in dienst van Elsloo, zoals de schepenen A. M. Gudi en P. Frederix, die alle drie onderdanen van de Republiek waren, door hun werkzaamheden voor Elsloo tot de bedelstaf gebracht zouden worden. Letterlijk zei hij: *“Je serois perdu pour moi et mes deux enfants si jamais il parvint à la connaissance de notre Republique que je travaille pour vous.”* Van Panhuys, met wie hij zei bijzonder verbonden te zijn, had hem al gevraagd of hij de verdediging van zijn heer boven die van zijn soeverein stelde. Roemers zou daarop geen antwoord gegeven hebben. Voorzichtheidshalve had hij daarom aan Arberg gevraagd een onderdaan van het keizerrijk bovengenoemde boodschap over te laten brengen en om zeer voorzichtig te zijn en niet hem, Roemers, als bron van andere belangrijke informatie te vermelden, en brieven aan hem onder couvert naar zijn broer, de pastoor, te zenden.¹⁹⁷ Tegen de achtergrond van het proces rondom de vermeende verraderlijke correspondentie tussen Van Slijpe en de hertog van Brunswijk is deze angst van Roemers goed te begrijpen, temeer daar aangenomen kan worden, dat er in Maastricht wel personen waren, die iemand uit de groep Oldenbarneveld/Van Panhuys/Pillera graag een koekje van eigen deeg wilden bezorgen.

Eind oktober 1786 ontving Van Panhuys uit handen van Roemers een memorandum van Arberg getiteld ‘Protestatie, Interdictie en Insinuatie’. Hierin herhaalde hij wat eerst aan de Keizer was medegedeeld over de staatsrechtelijke positie van Elsloo door de eeuwen heen.

De rechtsgeleerde A.L. Pélerin, die behalve pensionaris van Maastricht ook plaatsvervanger van de afwezige stadhouder/voogd van het graafschap Valkenburg was, weerlegde de meeste argumenten. Al sinds het einde van de 16e eeuw was Elsloo een buitenleen van Valkenburg, dat wil zeggen weliswaar geen deel van het graafschap, maar er juridisch wel aan ondergeschikt. De Staten-Generaal hadden in 1711 bij resolutie bepaald, dat het leenhof van Valkenburg als appèlrechter moest dienen voor de schepenbank van Elsloo.¹⁹⁸

Daarna gooide Arberg het roer radicaal om. Hij wilde afstand doen van de heerlijkheid en haar verkopen aan de Republiek. W.A. Lestevenon, één van de onderhandelaars voor de Republiek in Parijs, had hem verzekerd, dat de Republiek alleen belangstelling had voor zijn grondbezit en de heerlijke, feodale rechten ervan nooit zou verkopen. Arbergs broer, de bisschop, en Roemers verzetten zich tegen dit plan. Op 30 maart 1787 gaf Roemers Arberg enkele argumenten die tegen een verkoop pleitten. Alle families van Elsloo zouden getroffen worden omdat zij allerlei belastingen moesten gaan betalen en een dominee moesten onderhouden; het kerkelijk bezit van de pastoor en de drie beneficies, die door de voorouders van de graaf ingesteld waren, zouden zeker geconfisqueerd worden; de inkomsten uit het bezit van de parochiekerk zouden voor andere doeleinden gebruikt gaan worden; de goederen van de heer zouden ongetwijfeld voor veel geld aan buitenlanders verkocht en de heide waarop nu arme boeren woonden zou zeker aan de meestbiedende gelaten worden. Roemers benadrukte, dat hijzelf geen enkel belang had in de heerlijkheid en dat hij vooral opkwam voor de belangen van de inwoners. “Au nom de Dieu ayez pitié de ces infortunés” eindigde hij dit vurig pleidooi tegen verkoop. In zijn antwoord een paar dagen later herhaalde Arberg, dat Lestevenon hem verscheidene malen verzekerd had de heerlijke rechten van Elsloo niet te zullen verkopen. Het voorstel van Roemers om gebruik te maken van zijn krediet bij het stadhoudelijk paars wees hij af, omdat naar zijn inzicht Willem V in deze niets vermocht. Arberg was bang, schreef hij, dat als hij niet zou verkopen hij (!) en zijn onderdanen aangevallen zouden worden waarbij veel verwoest zou worden. Een proces tegen zo’n brutale schending van zijn heerlijkheid bij het Rijkskamergerecht in Wetzlar zou lang duren, niet gunstig uitvallen en hem veel geld gaan kosten. Verkoop zou zijn huidige inkomsten uit de heerlijkheid verdubbelen.¹⁹⁹

Hierna stopte de affaire. De politieke ontwikkelingen maakten op onvoorziene wijze de vraag irrelevant of Elsloo al dan niet een vrije rijksheerlijkheid was, die al dan niet verkocht zou moeten worden aan de Republiek. In 1789 vond in de Oostenrijkse Nederlanden de Brabantse Omwenteling plaats. Arberg was als veldmaarschalk aan de bestrijding daarvan volop betrokken. Enkele jaren later maakte de Franse invasie van 1794 een einde aan het feodale stelsel. Na de dood van Arberg werden het kasteel en de landerijen in 1818 verkocht aan de familie De Geloës.

Opvallend is de verbetenheid en de hartstocht waarmee Roemers zich heeft ingezet voor de belangen van zijn heer en de wijze waarop hij daar op het einde van afweek in het nog hogere belang, naar hij zei, van de plaatselijke bevolking. In zijn argumentatie valt op dat hij

de nadruk legde op de nadelen voor de katholieke bevolking van Elsloo als gevolg van het protestantse karakter van de Republiek.

Toch was er voor hemzelf wel degelijk ook een belang in het spel geweest. Hij had van al zijn inspanningen voor Arberg en van diens waardering daarvoor gebruik willen maken om zijn maatschappelijke positie te verbeteren en carrière te maken in een nieuwe, meer diplomatieke, richting. In 1787 schreef Arberg hem dat graaf G.C.G. de Mérode (Westerlo) de nieuwe Oostenrijkse gezant in Den Haag werd. Deze functie was eerst Arberg aangeboden, maar deze had die tot teleurstelling van Roemers geweigerd, omdat hij op zijn leeftijd niet aan een nieuwe carrière wilde beginnen en bovendien naar alle tevredenheid aan het hof in Brussel verbonden was. Roemers had blijkbaar gehoopt op de post van legatiesecretaris in Den Haag want Arberg schreef hem in dezelfde brief, dat De Mérode hem had geantwoord, dat de huidige secretaris, helaas, op zijn post bleef. Wellicht heeft behalve Arbergs weigering om met hem mee te denken inzake de verkoop van Elsloo ook deze teleurstelling meegespeeld bij zijn beslissing, medio 1788, om vrijwillig zijn ambt als secretaris van Elsloo neer te leggen. Overigens behielden Arberg en Roemers contact, zij het sporadisch.²⁰⁰

1.3.2.4 *Ruziënde magistraten of partijstrijd?*

De eerste helft van de jaren '80 was voor Maastricht al onrustig verlopen, maar in de tweede helft kwam de stad in een maalstroom terecht die, voor zoverre deze niet voortkwam uit intern verstoorde verhoudingen, in de Republiek veroorzaakt werd door de strijd tussen Patriotten en de Prinsgezinden, bij de burens door de Luikse en de Brabantse Revolutie en, weliswaar verder weg maar steeds alarmerender van aard, door de gebeurtenissen in Frankrijk sinds mei 1789.

In de Republiek, met name in het gewest Holland, had de weerstand en het verzet tegen het patronagestelsel van de stadhouder en het nepotisme van de regenten waardoor getrouwen van het Huis van Oranje-Nassau of familieleden en vrienden van de regenten in lucratieve ambten benoemd werden, steeds meer aanhangers gekregen. Deze worden allen aangeduid met de verzamelnaam 'Patriotten', maar hun onderlinge verschillen waren groot. De meest radicalen onder hen, de democratische Patriotten, wilden liefst met behulp van het hele volk doelen bereiken zoals een representatieve volksregering, persvrijheid en gelijkheid voor alle burgers. Zij streefden ook naar de gelijkstelling van de generaliteitslanden aan de zeven gewesten. De meer gematigde Patriotten, ook wel verwarrenderwijs de aristocraten genoemd, waren meestal zelf regenten, die in de democratisering van de samenleving minder ver wilden gaan en vooral beducht waren voor uit de hand lopende ongeregelde heden van het volk. Tussen deze uitersten bestonden allerlei gradaties van 'patriottisme' en er was zeker geen sprake van eenheid van gedachten

of echte partijvorming. Vaak bepaalden regionale en lokale omstandigheden het handelen. Door Prinsgezinden werden hier en daar betogingen en opstootjes van het gewone volk tegen de Patriotten georganiseerd. In sommige steden kregen burgers van hun Patriotse regenten het recht om zich te wapenen en vormden zij zogenaamde ‘vrijkorpsen’ ter bescherming van deze regenten, maar al snel werden zij ook gebruikt om specifiek Patriotse doeleinden te realiseren. In het gewest Holland namen in 1785 de Staten beslissingen met betrekking tot het garnizoen van Den Haag, een prerogatief van de Stadhouder. Deze vertrok daarop begin september uit de hofstad en vestigde zich op paleis Het Loo en uiteindelijk op het Valkhof in Nijmegen. In augustus 1786 werd in opdracht van de Staten van Gelderland militair opgetreden tegen de steden Elburg en Hattem, waar sterke Patriotse bewegingen actief waren, bijvoorbeeld het vrijkorps in Hattem onder de leiding van Willem Daendels. Dit optreden werd gevolgd door plunderingen op grote schaal die onbestraft bleven.²⁰¹

Op 23 oktober 1786 was Roemers opnieuw geïnstalleerd als Luiks schepen van Maastricht. Hij nam nota bene de plaats in van zijn zwager P. Banens, die door de prins-bisschop tot peymeester van de stad was benoemd. Aangezien hij enkele jaren later voor een derde keer tot schepen werd verkozen, behield Roemers zijn schepenambt tot medio september 1790.

Dankzij het bewaard gebleven deel van de correspondentie van de Luikse commissaris-instructeur J.L.H. Olislagers met prins-bisschop C.C.F. van Hoensbroek is van Roemers als schepen bekend dat hij kort na zijn installatie ontdekte dat in het vaststellen van het serviesgeld, de belasting die de stad jaarlijks moest betalen voor het huisvesten van het garnizoen, misbruiken, c.q. fouten waren geslopen. De nieuwe berekening leverde de stad een winst op van f 6000,--.²⁰² Een conflict waarmee hij te maken kreeg en waarin hij een rol speelde, was niet politiek van aard, maar ging over de onkreukbaarheid van de Luikse Raad als rechtbank. Advocaat J.M. Timmermans had de Luikse schepenen ervan beschuldigd, dat zij in één van de door hem in behandeling genomen zaken al geoordeeld en veroordeeld hadden alvorens de aangeklaagde gehoord was. Een publicatie van deze klacht had de schepenbank nog kunnen voorkomen, maar niet dat Timmermans deze genoteerd had in het openbare rolregister van het Luiks Hooggerecht. De precieze bewoordingen van zijn verwijten en beschuldigingen kunnen niet meer worden nagegaan, omdat het rolregister voor deze periode ontbreekt in de archieven van het RHCL. Timmermans weigerde vrijwillig zijn excuses aan te bieden en de gewraakte passages in het rolregister te schrappen. Daarop besloot het Luikse Hooggerecht op 22 juni 1787 dat hij zou worden geschorst krachtens het principe “contemni non se patiatum”, dat inhoudt dat de rechtbank niet kan dulden dat met geringschatting of minachting over haar gesproken wordt. Ter rechtvaardiging verwees de schepenbank naar een besluit van de commissarissen-deciseurs van 4 oktober 1738 dat alle advocaten verbood smadelijke uitdrukkingen in de rol te schrijven. Tegen dit besluit kon geen beroep worden aangetekend. Daarom schreef Timmermans naar de prins-bisschop. In de Conseil Privé werd op advies van de commissarissen-instructeurs in Maastricht besloten om de schepenen te verplichten rapport uit te brengen over deze

zaak zodat eventueel een proces kon plaats vinden. In Roemers' handschrift bestaat een kladversie van de achttien bladzijden tellende memorie die de schepensbank medio augustus 1787 als zijn antwoord naar Luik stuurde, ondertekend door haar griffier, D. Nivar, Roemers' zwager. Hij heeft hiermee de Conseil Privé kunnen overtuigen correct gehandeld te hebben, want besloten werd de klacht van Timmermans en diens verzoek tot vervolging van de schepensbank terzijde te leggen.²⁰³

Meer politiek van aard waren de conflicten die speelden in de boezem van de Indivieze Raad. Een maand voor Roemers' benoeming (september 1786) had vice-hoogschout Van Slijpe verklaard dat in de Groote Sociëteit, een besloten gezelligheidsvereniging met leden uit het officierencorps, de adel en de gezeten burgerij, "twee infame libellen" waren aangetroffen. Het ging om exemplaren van de *Oprechte Extra Nederlandsche Courant* van Dirk Schuurman, Patriots drukker en uitgever te Amsterdam van onder andere werk van de radicale Patriotten Gerrit Paape en J.H. Swilders. In de bladen van Schuurman werd naar de mening van de Oranjegezinde vice-hoogschout Van Slijpe de Stadhouders beledigd. Op voorstel van Van Slijpe besloot de Raad om dergelijke "nieuwspapieren" te verbieden in publieke huizen, zoals sociëteiten. Indien iemand toch probeerde deze lastergeschriften ergens neer te leggen moest hij opgepakt en uit de stad verbannen worden. De burgerij moest bevolen worden zich op geen enkele wijze vóór of tegen een der partijen uit te spreken.²⁰⁴ Enkele maanden later werd door Van Slijpe de al eerder genoemde stadsdrukker J.T. van Gulpen ter verantwoording geroepen omdat in zijn krant, de *Courier de la Meuse*, op 14 juli een artikel verschenen was met volgens de vice-hoogschout beledigende inhoud voor stadhouder Willem V. Van Gulpen had weliswaar de dag daarvoor twee proefnummers van de krant van de volgende dag laten afgeven aan het stadhuis voor een preventieve censuur door beide vice-hoogschouten, maar dit had niet tot een publicatieverbod geleid. Desondanks werd hij dus toch ter verantwoording geroepen en werd zijn krant verboden.²⁰⁵

De achtergrond van dit incident is het optreden van Patriotten in met name de gewesten Holland en Utrecht met als hoogtepunt het tegenhouden van de echtgenote van de stadhouder, Wilhelmina van Pruisen, bij Goejanverwellesluis op 28 juni 1787. Zij was van Nijmegen op weg naar Den Haag om aldaar het gezag van haar man hersteld te krijgen. In het *Handboek voor de geschiedenis van Limburg* noch in *Tweeduizend jaar Maastricht* wordt met een woord gerept over het optreden van Patriotten in Maastricht of elders in de territoria van de Republiek in de huidige provincie Limburg en evenmin over uitingen van sympathie met Patriotten in de rest van het land. Ook P. Theeuwen, de biograaf van Pieter 't Hoen, de oprichter en redacteur van *De Post van den Neder-Rhijn*, vermeldt dat dit Patriotsgezind blad van 1781 tot en met 1787 nooit een bericht over de interne politieke situatie in Maastricht ontvangen had dat de moeite van het publiceren waard was.²⁰⁶ Voor zover bekend heeft vanuit Maastricht alleen Van Slijpe meegedaan aan de landelijke pennenstrijd tussen Orangisten en Patriotten, en wel door het schrijven van twee gedichten: *Vrye maagd van Nederland klaagende dog teffens triumpheerende*, en

een jaar later *Versameling van eenige gedigten, toepasselyk op deesen tegenswoordigen tyd gemaakt en uytgegeven*. Zij zijn gepubliceerd en onder andere te raadplegen in de stadsbibliotheek van Maastricht.

Spiertz spreekt in zijn studie over Maastricht in het laatste kwart van de 18^e eeuw over “de partijstrijd vóór of tegen J.H. van Slijpe, of anders gezegd tussen de aristocratische Patriotten enerzijds en hun orangistische collega’s in Maastricht en de Landen van Overmaas anderzijds”.²⁰⁷ Op basis van processen tussen Van Slijpe en zijn tegenstanders heeft hij geconcludeerd, dat Van Slijpe in de Brabantse Raad op ruime steun kon rekenen. Maar liefst tien van de zestien leden van de Brabantse Raad ondersteunden hem en vijf van hen worden door Spiertz Orangisten genoemd. Van deze tien magistraten waren vier leden door familiebanden verbonden met de vice-hoogschout, te weten zijn eigen zoon P. van Slijpe, zijn schoonzoon J.M. Geyer en twee vaders van schoonzonen, A.Q. Collard en A.C. Hesselt van Dinther. Eveneens volgens Spiertz werd onder de ontwikkelde katholieke burgerij steeds minder geaccepteerd dat een kleine protestantse minderheid de belangrijkste openbare functies bekleedde, die voor katholieken vanwege hun geloof in combinatie met hun Brabantse nativiteit onbereikbaar waren, terwijl vier-vijfde deel van de bevolking katholiek was. Volgens hem konden in de Indivieze Raad Roemers en de secretaris van de Brabantse Raad, L.W. van den Heuvel, als de voornaamste vertegenwoordigers gezien worden van een groepering die niet alleen op dit punt verandering wilde maar ook het autoritaire optreden van Van Slijpe bestreed.²⁰⁸

Het is overigens niet zonneklaar, om een geliefde uitdrukking van Roemers te gebruiken, of de tegenstelling tussen hem en Van Slijpe naast een persoonlijk aspect ook een politiek, c.q. religieus karakter had. In de processen tussen de stadspastors en de kloosters en tussen Van Slijpe en Roemers’ broer kan men sporen van beide waarnemen. Zo ook in het proces, dat in 1788 tegen W.H. van Panhuys gevoerd werd en waarin Roemers zijn vriend te hulp schoot in diens verdediging tegen de aantijgingen van de vice-hoogschout. Maar ook hier was, zoals nog aangetoond zal worden, de politieke motivatie niet altijd van de persoonlijke te onderscheiden en omgekeerd.

Het onderzoek naar Roemers’ optreden in de Indivieze Raad kan wellicht meer duidelijkheid brengen over de aard van de geschillen binnen de gelederen van de Maastrichtse magistratuur. Er speelden tegelijkertijd ook andere controversiële kwesties, zoals het oprichten van een priesteropleiding in Maastricht. Keizer Joseph II had in de Zuidelijke Nederlanden alle priesteropleidingen opgeheven en in Leuven een Seminarie-Generaal opgericht. De bedoeling was dat daar onder staatstoezicht priesters in de geest van de Verlichting en onder controle van de staat opgeleid werden. Veel theologiestudenten, en hun leiders, protesteerden niet alleen heftig tegen deze gang van zaken, maar weigerden ook om hun studie aan het nieuwe seminarie te beginnen of voort te zetten. In Maastricht werd in de vergadering van 8 januari 1787 van de Indivieze Raad het verzoek aan de Staten-Generaal voorgelezen om in Maastricht naar het voorbeeld van Jozef II ook een ‘generaale

studie voor de theologie' in te richten. De Staten-Generaal gingen daarmee accoord, maar er kwam veel verzet van de kant van de prins-bisschop van Luik, de pauselijke nuntius A.F. Chigi-Zondadari te Brussel en verschillende geestelijken uit Noord-Nederland. Uiteindelijk bleef realisatie van het plan uit.²⁰⁹

Spiertz wekt de indruk, dat Roemers een van de initiatiefnemers van het oprichten van dit seminarie in Maastricht geweest zou zijn. Ik heb daar geen bewijs voor gevonden. De dag waarop het plan voor het eerst in de Indivieze Raad ter sprake werd gebracht was Roemers waarschijnlijk afwezig.²¹⁰ Wel is duidelijk dat zijn broer Arnold, de priester, bevriend was met Josse Le Plat (1732–1810), een van de grootste Belgische juristen van zijn tijd en vurig verdediger van de nieuwe theologie-opleiding zoals ook van andere besluiten van Jozef II. Le Plats publicaties over onder andere het huwelijksrecht en zijn colleges waarin hij kritiek leverde op de geestelijkheid en religieuze Orden hadden zo'n verzet opgeroepen dat hij Leuven moest ontvluchten en van 19 juni tot 28 december 1787 zijn toevlucht had gezocht bij Arnold Roemers in Maastricht. Het is meer dan waarschijnlijk dat behalve zijn broer ook Roemers zelf in deze periode contact met hem had. Le Plat was al tijdens de studie van Roemers in Leuven betrokken bij het onderwijs in het recht. De broers hadden bovendien meer gezamenlijke vrienden, bijvoorbeeld de theoloog en historicus S.P. Ernst (1744–1817), kanunnik van het klooster Rolduc. Na zijn terugkeer naar Leuven verdedigde Le Plat het onderwijs aan het "Studium Generaal" tegen de veroordeling van deze opleiding door de kardinaal-aartsbisschop van Mechelen J.H. von Frankenberg. Arnold Roemers zou door toedoen van de Zuid-Nederlandse hoge geestelijkheid een benoeming als hoogleraar aan het "Studium Generaal" mis gelopen hebben. Zelf schreef hij daarover aan de Franse abbé G. Dupac (de Bellegarde) in Utrecht dat hem een professoraat in de theologie in Leuven was aangeboden op voorspraak van Le Plat. Hij had dit aanbod echter afgewezen aangezien hij zijn rust en gezondheid belangrijker vond. De vooringenomenheid en het fanatisme, ook bij oude vrienden, waren naar zijn mening te groot en hij zou de beledigingen die professoren moesten verduren niet kunnen verdragen.²¹¹

In de zomer van 1787 bereikte in de Republiek het conflict tussen Patriotten en Prinsgezinden zijn hoogtepunt. Prinses Wilhelmina van Pruisen, de echtgenote van de stadhouder, was zoals gezegd bij haar poging om terug te keren naar Den Haag door Patriotten tegengehouden aan de grens van het gewest Holland. Zij reisde terug naar Nijmegen en de Stadhouder riep de hulp in van zijn zwager, de Pruisische koning. Deze stuurde in september een leger van meer dan 20.000 soldaten onder de leiding van Karel Willem van Brunswijk-Wolfenbüttel, een neef van de ontslagen kapitein-generaal. Op 16 september was Utrecht veroverd, de 20ste keerde de Stadhouder in triomf terug in Den Haag en op 10 oktober gaven ook in Amsterdam de Patriotten zich over. Velen vluchtten naar het buitenland. Hier en daar vonden wraakacties plaats, zoals in Den Bosch, waar begin november het garnizoen aan het muiten sloeg en huizen van burgers beschadigde en plunderde.²¹²

In Maastricht was ook het een en ander gaande. De Indivieze Raad had op 2 juli 1787 een publicatie uitgevaardigd waarin f 500,-- beloofd werd aan degene, die wist te ontdekken wie de dader of daders waren van straatschendingen. De juiste achtergrond van deze ongeregelde heden heb ik niet kunnen achterhalen, maar zij kunnen ook in Maastricht veroorzaakt zijn door het optreden van in de stad gelegeerde soldaten. Op 12 november werd door de Indivieze Raad de oproep van 2 juli herhaald. Grote problemen ontstonden pas echt toen, na het onderdrukken van de mouterij en plunderingen in Den Bosch, het regiment van generaal-majoor Fr. U. von Münster naar Maastricht kwam. Onder hen bevonden zich soldaten die in Den Bosch aan de wandaden hadden deelgenomen.²¹³ Er is een ooggetuigenverslag van de gebeurtenissen die toen in Maastricht plaatsvonden. Roemers' vriend J.A.S. Munix, schreef daarover op maandag 26 november 1787 aan zijn Bossche neef die hem eerder bericht had over "de woede en onmenselijkheid der raazende wolven" in Den Bosch. De Maastrichtenaren was de schrik om het hart geslagen toen bekend werd dat een deel van de muiters in hun stad in garnizoen zou komen. Men bracht zijn kostbaarheden in veiligheid in Luik, Aken, Tongeren en andere omliggende plaatsen. Het eerste bataljon (500 man) van het regiment Von Münster kwam op woensdag 21 november, het tweede op de vrijdag daarna de stad binnen. Men vreesde het ergste "wijl dezelve zo schurkagtig uitzagen, en zelfs in het inkoomen blijken van hun ongebondenheid en slegte (slechtheid/misdadigheid) ziende". Zaterdagochtendvroeg begon het plunderen in Wijck, het stadsdeel op de rechter Maasoever. De muiters hadden de poorten bij de Maasbrug gesloten. Het tweede bataljon lag aan de andere kant van de stad bij de Brusselse Poort. Pas om 3 uur 's middags had garnizoenscommandant W.L.B. van Welderen de situatie onder controle gekregen. Bij de doorzoeking van de muiters was een onvoorstelbare hoeveelheid goud, zilver, juwelen, horloges, gespen, sloten en beugeltassen, linnen en servetten, bedden, spreien, te voorschijn gekomen. Juwelen waren vaak onder hun haren verstopt en hele rollen ducaten zaten verborgen in hun paardenstaart.²¹⁴

De raadsnotulen vertellen over de maatregelen die in de periode tussen 12 en 26 november genomen zijn om de situatie onder controle te krijgen. Na 9 uur 's avonds mochten geen groepen van drie of meer personen door de stad rondlopen, na 10 uur mocht niemand zich meer op straat vertonen "tenzij met behoorlijk vlamligt", en herberg-, wijn- en koffiehuisen moesten vanaf dat tijdstip gesloten zijn. Schreeuwen, spelen, zingen, fluiten of anderszins lawaai maken op straat was verboden. Alle verkopers van kruit en lood moesten op het stadhuis hun voorraden komen opgeven en dagelijks een lijst met verkochte goederen en hun kopers komen overleggen. De onrust werd door al die maatregelen echter niet bedwongen. Op 21 november maakte de Raad daarom bekend, dat ieder die medeplichtig was aan plunderingen, het inslaan van ruiten, inbraak of anderszins met de dood bestraft zou worden en dat ieder die op heterdaad betrapt werd zonder vorm van proces zou worden opgehangen. Al het goud, zilver en kostbare gesteenten die door verdachte personen aangeboden werden moesten naar het stadhuis

worden gebracht en vijf personen zouden “secreetelijk” toezicht houden op de naleving van de verordeningen.²¹⁵

Op 26 november leek alles voorbij. De Indivieze Raad besloot garnizoenscommandant Van Welderen met een beloning te bedanken niet alleen voor zijn optreden tegen de muiters, maar ook voor de wijze waarop hij de afgelopen vier jaar tijdens het dreigend oorlogsgevaar de rust en orde in de stad had weten te handhaven. Van Welderen weigerde dit aanbod, maar accepteerde wel een bedrag van f 2500,-- ter verdeling onder de soldaten en onderofficieren van het garnizoen. Toch bleef de situatie gespannen, aangezien de Raad op 26 november tevens besloot dat op de feestdagen van Sint Andries (30 november), Sint Barbara (4 december) en Sint Nicolaas (6 december) geen kramen op de openbare plaatsen mochten worden opgesteld. Bovendien mocht niemand in verband met het Sinterklaasfeest verkleed over straat lopen of verkleed ergens aankloppen en met Kerstmis mochten de kapellen en kerken in de Kerstnacht niet open zijn en de diensten mochten niet beginnen voor 5 uur 's ochtends.²¹⁶

In januari en februari 1788 werden op de Markt zes muiters opgehangen en vier werden na geseling en brandmerken uit de Republiek verbannen. In Wijck werden zeven muiters buiten de Duitse Poort opgehangen. In de Pieterspoort werden 175 muiters gevangen gezet en de rest werd opgesloten in de barakken. Bij het vertrek van het overgebleven deel van het Bossche regiment weigerde Maastricht het gebruikelijke serviesgeld, de vergoeding van de stad voor de in garnizoen liggende soldaten, te betalen. A.F. Roemers schreef in april 1788 aan abbé Dupac in Utrecht, dat deze soldaten in groepen van 70 man naar Venlo werden overgebracht en daar uit de dienst ontslagen, naar Indië gestuurd dan wel opgenomen in het Pruisische leger.²¹⁷

De Bosschenaren moesten lang wachten voordat zij hun geroofde goederen terug kregen. Het stadsbestuur van Maastricht vroeg een vergoeding voor de gemaakte kosten, die naar de mening van de Raad van Den Bosch echter te hoog was en niet getuigde van goed nabuurschap. Pas op 15 september 1788 had de Indivieze Raad de definitieve kosten vastgesteld die Den Bosch moest betalen voor de inspanningen om de gestolen goederen te achterhalen.²¹⁸

Als schepen had Roemers uiteraard met de ongeregelde heden van november 1787 te maken. Zijn individuele rol is daarin echter niet te herkennen aangezien, zoals eerder gezegd, de notulering van de Raadsverdragen nauwelijks of geen vermelding maakt van de ideeën en het handelen van individuele raadsleden. Alles overziende kan men vaststellen, dat weliswaar vóór het optreden van het Pruisische leger tegen de Patriotten ook in Maastricht melding werd gemaakt van straatschendingen, die wellicht samenhangen met spanningen tussen Patriotten en Prinsgezinden, maar dat tijdens en na de militaire handelingen in de Republiek in september/oktober 1787 in Maastricht geen sprake was van militaire represailles tegen individuele Patriotgezinde personen zoals elders wel gebeurde.

Integendeel, het stadsbestuur en de vaste bezetting van het garnizoen hadden eendrachtig en naar beider tevredenheid samengewerkt bij de komst van muiters, die in andere steden, zoals in Elburg, Hattem en Den Bosch, volledig of lange tijd ongestraft hun gang hadden kunnen gaan.

Dit wil niet zeggen dat er helemaal geen sprake was van (politieke) spanningen onder de Maastrichtse bevolking. Men kan dit afleiden uit de aankondiging van het stadsbestuur begin februari 1788, dat op 8 maart, de verjaardag van de stadhouder, publiekelijk en feestelijk gevierd zou worden “de gelukkige revolutie welke binnen de Vereenigde Nederlanden onlangs heeft plaats gehad.” Tegelijkertijd waarschuwde het stadsbestuur de bevolking, dat rustverstoorders op die dag in het openbaar gestraft zouden worden. De eerder voorgenomen illuminatie van het stadhuis ging niet door vanwege de kosten en vanwege bepaalde niet nader toegelichte “inconvenienten”. In plaats daarvan vond twee dagen na (!) de officiële feestdag in het stadhuis een bal plaats. Dit moet de stad natuurlijk ook geld gekost hebben, maar kon waarschijnlijk minder uit de hand lopen dan een feest op de Markt of het Vrijthof waaraan Jan en alleman konden deelnemen. De eerdere oproep aan de burgers om hun huizen feestelijk te versieren bleef achterwege. Zelfs een half jaar later was nog steeds niet alle spanning uit de lucht. Voor het toen naderende bezoek van de Stadhouder in september 1788 werden de burgers opgeroepen op gepaste wijze uiting te geven aan hun vreugde, bijvoorbeeld door illuminatie. Tegelijkertijd werd, om wanorde en baldadigheden te voorkomen, het schieten met pistolen, snaphanen en moordslagers, een soort vuurwerk, het werpen van voetzoekers, en dergelijke verboden. Ouders werden verantwoordelijk gesteld voor hun kinderen en meesters voor hun knechten.²¹⁹

Kortom, men kan toch wel aannemen, dat de rust in de stad in september 1788 nog niet helemaal teruggekeerd was. Dit was zeker niet het geval bij de stadsbestuurders zelf. De spanningen tussen de Brabantse en Luikse Raad liepen zelfs zo hoog op, dat de gezamenlijke vergaderingen van de Indivieze Raad tot tweemaal toe, op 15 en 22 december 1788, niet doorgingen. De leden van de Luikse Raad wilden met uitzondering van Membrede en Lenarts niet ter vergadering verschijnen. De inzet was de benoeming van een nieuwe Luikse pensionaris na de dood van P. Banens. De Stadhouder had tijdens zijn bezoek aan Maastricht aan de Luikse burgemeester A.C. Membrede mondeling toegezegd en later schriftelijk bevestigd dat hij diens kandidatuur voor het pensionarisschap ondersteunde. Membrede zou in ruil daarvoor niet langer de oprichting van een “Seminarie Generaal” in Maastricht bepleiten.²²⁰ Een brief van de Brabantse Raad aan de Staten-Generaal bevestigt de ondersteuning van Membrede door Willem V.²²¹

Op voorstel van burgemeester A.Q. Collard had de Brabantse Raad begin december de Luikse commissarissen-deciseurs schriftelijk gevraagd om met Membredes kandidatuur in te stemmen om zodoende de aanbeveling van de stadhouder niet te bruuskeren. De sinds 18 augustus 1788 functionerende Luikse commissaris-deciseur P. C.F. A. de Méan had echter per ommegeante geantwoord, dat hij M. van Heijlerhoff voor die functie had

aanbevolen. De Luikse Raadsleden hadden toen hun “edele-achtbaare, bijzondere goede vrienden en co-regenten” voorgesteld om bij de keuze vast te houden aan de twee principes die steeds in acht waren genomen, namelijk aanwezigheid van evenveel leden van beide raden en bij egaliteit van stemmen de keuze bij “lot oft cavelinge” te laten plaats vinden. De collega’s van de Brabantse Raad gingen hierop echter niet in. Zij hielden vast aan een ander gebruik, dat bij stemming de kandidaten zelf niet aanwezig mochten zijn. Membrede en Van Heijlerhoff waren beiden lid van de Luikse Raad. De Brabantse Raad was dus altijd in meerderheid en zeker van de benoeming van Membrede. Om dit te verhinderen boycotten de Luikse Raadsleden de vergaderingen van de Indivieze Raad. De Brabantse Raad bracht de Staten-Generaal op de hoogte van de situatie en sprak van partijchap aan de Luikse kant, die koste wat het kost gelijk wilde krijgen. Zij, de Luikse raadsleden, hadden ook de prins-bisschop erbij betrokken. Deze had voorgesteld om de gezamenlijke vergaderingen te hervatten ter afhandeling van de lopende zaken en de benoemingskwestie daar buiten te laten. De Staten-Generaal had dit overgenomen en beval de Brabantse Raad overeenkomstig. In februari 1789 bereikten de beide overheden een accoord over deze zaak en bepaalden dat wanneer een meerderheid van de Brabantse Raad een pensionaris wilde benoemen de Luikse Raad zich daarbij neer moest leggen en omgekeerd eveneens.²²² Enkele vergaderingen later werd M. van Heijlerhoff geïnstalleerd als Luikse pensionaris.

De kruitdampen in de raadskamers van het stadhuis waren nauwelijks opgetrokken of er ontstond opnieuw hevige commotie onder de magistraten. Dit keer ging het niet op de eerste plaats om tegenstellingen tussen de Brabantse en Luikse Raad, maar om moeilijkheden die veroorzaakt werden door het optreden van, alweer, Van Slijpe, nu tegen de secretaris van de Brabantse Raad L.M. Van den Heuvel. Hoewel Roemers’ eventueel aandeel in deze kwestie niet bekend is, wil ik haar toch kort aanstippen vooral vanwege de opvallende overeenkomsten tussen het ontstaan en de afloop van deze ruzie en die welke ontstaan was met betrekking tot de pastoorsbenoeming van A.F. Roemers enkele jaren eerder.

In de vergadering van de Indivieze Raad van 20 april 1789 had Van Slijpe de raadsleden schriftelijk op de hoogte gebracht van het feit dat secretaris Van den Heuvel op eigen initiatief en weliswaar met medeondertekening van de Luikse burgemeester P. Kerens, maar dus zonder fiat van de Indivieze Raad, lees de Brabantse Raad, een verklaring had opgesteld voor L.M. Gilissen op basis waarvan deze een beurs voor zijn studie aan het “Studium Generaal” in Leuven kon aanvragen. Dit leidde in een volgende vergadering tot heftige debatten, die naar het gebruik van die tijd naar hun karakter in de notulen kort werden aangestipt maar inhoudelijk niet weergegeven werden. Van Slijpe vond het zijn plicht deze zaak van in zijn ogen “verregaande onvoorzichtigheid” ook aan de Staten-Generaal te melden. Van den Heuvel had op zijn beurt de Staten-Generaal verzocht de redenen van Van Slijpe’s aanklacht tegen hem te mogen vernemen. Ook wilde hij graag weten of de Staten-Generaal opdracht tot onderzoek had gegeven of dat het puur een

eigen initiatief van Van Slijpe was. Dit, zo voegde hij er fijntjes aan toe, opdat hij de juiste toedracht in het notulenboek van de Indivieze Raad kon vermelden. Verder vroeg hij nog of er ooit klachten over zijn werk als secretaris waren binnengekomen bij de Staten-Generaal. Reeds op 5 juni stuurde Fagel, de griffier van de Staten-Generaal, de resolutie terzake. Hieruit bleek dat de vice-hoogschout geen opdracht had gekregen om de handelwijze van de secretaris te onderzoeken. De vice-hoogschout was ambtshalve echter wel gerechtigd om een strafrechtelijk proces tegen de secretaris aan te spannen “suo periculo”, op eigen risico, en Van den Heuvel was vrij om zich tegen de beschuldigingen te verdedigen op een wijze die hemzelf goed dacht.²²³

Zoals in de benoemingskwestie van A.F. Roemers bereikte Van Slijpe niet wat hij beoogde, namelijk het ontslag van Van den Heuvel. Wel kreeg de secretaris een reprimande voor zijn onvoorzichtig handelen en liep Gilissen zijn studiebeurs mis.²²⁴

In dezelfde tijd speelde nog een ander incident waarin persoonlijke haat en nijd wellicht vermengd met een politiek motief een rol speelden. Wederom was vice-hoogschout Van Slijpe een hoofdrolspeler in dit drama waarin uiteindelijk niet alleen hijzelf letterlijk te gronde ging maar waarin ook anderen meegesleept werden in een diepe maatschappelijke en economische val onder wie twee boeren en hun families, die zich door wat geld hadden laten verleiden tot gewenste, maar onjuiste uitspraken. Het gaat over “de zaak van de rentmeester” zoals F.M. Gerards het genoemd heeft in zijn gelijknamig artikel waarin hij de gehele affaire uit de doeken doet.²²⁵

Afb. 11 W.H. van Panhuys,
anoniem, privé-collectie

De rentmeester in kwestie was Roemers' vriend W.H. van Panhuys (zie afbeelding 11), die behalve commissaris-instructeur van Maastricht ook “rentmeester der domeinen in de drie Staatsche landen van Overmaas” was. Bovendien had hij, zoals ik eerder aangaf, de territoriale wijzigingen uitgevoerd die voortvloeiden uit het Verdrag van Fontainebleau.

Kort gezegd kwam het erop neer, dat sinds het onderzoek naar het zogenaamde hoogverraad van Van Slijpe, waaraan Van Panhuys in 1785 had meegewerkt, lasterpraatjes en beledigingen aan Van Panhuys' adres werden verspreid onder de “bescherming van die geene aan wien de handhaving van de Justitie en Politie was aanbevoelen”, zoals Van Panhuys het zelf formuleerde en waarmee hij Van Slijpe bedoelde. Naast Van Slijpe was ook luitenant-kolonel J.A. de Salve de Bruneton een vijand van Van Panhuys om een persoonlijke reden, namelijk vanwege tolgelden die hij weigerde te betalen aan de rentmeester. De moedwillige verspreiding van het gerucht dat kolonel Rogier baron Suljard in juni 1788 veertien dagen op het buiten van Van Panhuys, kasteel Haeren, verbleven zou hebben, was voor Van

Panhuys de druppel die de emmer deed overlopen. Deze Suljard was officier in Staatse dienst geweest. Hij had Patriotse sympathieën en had tijdens de Pruisische inval mee geholpen om militante Oranjegezinden te arresteren. Daarom werd hij na de nederlaag van de Patriotten in oktober 1787 gearresteerd, gevangen genomen, veroordeeld en verbannen uit de Republiek. Als *persona non grata* mocht hij uiteraard geen omgang hebben met, laat staan ontvangen worden door een ambtsdrager van de Republiek, zoals Van Panhuys. Deze, getergd door eerdere pesterijen en zich bedreigd voelend in zijn ambt en eer, bestreed daarom de beschuldiging met een verklaring die hij aflegde voor de advocaat-generaal van de Republiek, die tot taak had te zorgen voor de arrestatie en berechting van opstandige Patriotten, ook onder ambtsdragers. Daarenboven loofde hij maar liefst 100 gouden ridders uit als iemand het tegendeel van zijn verklaring kon bewijzen.

Van Panhuys' verklaring werd ook naar Van Slijpe gestuurd die ze doorspeelde naar De Salve. Deze vond via zijn lijfknecht twee personen, P. Habets en N. Trachts, die een belastende verklaring tegen Van Panhuys wilden afleggen. Zij verklaarden op 3 maart 1789 voor notaris Rooth, Suljard in juni 1788 gezien te hebben op het landgoed Haeren. Zij ontvingen van De Salve ieder twee schellingen, twaalf stuivers, "voor het tydversuym" en de belofte "zo het wel uitvalt, zal ik uw ieder een goede koeij in uwen stal geeven". Hij had de twee wijsgemaakt, dat het om een weddenschap tussen heren ging. Daags daarna zwoeren beiden voor de Brabantse Raad dat hun verklaring de waarheid was.

Op dezelfde dag had Roemers tijdens een bezoek aan de Grote Sociëteit waarvan hij sinds 1780 lid was, van de verklaring van Habets gehoord en begon hijzelf over deze kwestie informatie in te winnen, onder andere bij Suljards schoonzus. Een kleine week later, op 9 maart, na afloop van de vergadering waarin nota bene M. van Heijlerhoff door de Indivieze Raad tot de nieuwe Luikse pensionaris was benoemd en niet Membrede, was burgemeester J.A.S. Munix bij Roemers op bezoek en besloten zij een bezoek te brengen aan hun vriend A. Mamin op diens buiten Cortenbach, vlakbij kasteel Haeren.²²⁶

In Klimmen stapten zij uit en spraken er met Trachts, één van de getuigen. Deze had of kreeg nu berouw en schuldgevoelens over zijn verklaring. Hij legde voor Roemers en Munix een nieuwe verklaring af, die door Roemers werd genoteerd. Twee dagen later herriep Trachts opnieuw zijn eerste verklaring en herhaalde het getuigenis dat hij voor Roemers en Munix had afgelegd, maar nu officieel voor notaris Swildens in Voerendaal en in aanwezigheid van twee getuigen. In opdracht van de advocaat-fiscaal van de Raad van Brabant H.J. van Oldenbarneveld – niet te verwarren met zijn halfbroer de eerder genoemde J.G. van Oldenbarneveld –, en in samenwerking met Van Panhuys en zijn collega commissaris-instructeur A.G. Pillera, werden eind maart Habets en Trachts min of meer ontvoerd en naar Maastricht gebracht en voor verder verhoor naar Den Haag gestuurd.

Van Panhuys bleef ongerust over een voor hem goede afloop, zo schreef hij op 15 juni 1789 aan F. van der Hoop, raadsheer in de Raad van State. Hij hoopte op een spoedige beslissing, die zijn goede naam in ere zou herstellen en een einde zou maken aan de lasterpraatjes en

de spanningen die deze veroorzaakten in zijn gezin. Hij karakteriseerde Van Slijpe als “een persoon dewelke gewoon is, sig van sijne publique qualiteit te preevaleeren, dewelke onder een uijtterlijke schijn van deftighijdt, en onder voorwendsel van hooge ordres en authorisatie, de middelen weet te gebruiken om lieden tot het geeven van verklaeringen te inducereen”.²²⁷

Op 19 juni 1789 besloot de Staten-Generaal een onderzoekscommissie naar Maastricht te sturen voor ondervraging van alle betrokkenen. Het onderzoek duurde van begin juli tot half september. Pas begin september herriep ook Habets zijn eerste verklaring. Op 16 september werden Habets en Trachts op vrije voeten gesteld. Van Slijpe en De Salve probeerden daarna Habets tevergeefs de uitspraak te ontlokken dat hij betaald zou zijn voor zijn nieuwe verklaring.

Van Slijpe beseftte, dat hij in een netelige situatie was beland en vroeg ontslag aan bij de Staten-Generaal, maar tegelijk om een onderzoek naar zijn gedrag in de hoop dat daarmee aangetoond zou worden, dat hij altijd naar eer en geweten zijn werk had gedaan en dat men hem zoals ook eerder om zijn Orangistische denkbeelden en hoge taakopvatting vervolgde. Op 29 september werd hij ontslagen. Een half jaar later, op 11 februari 1790 werden Trachts en Habets opnieuw gearresteerd, nu op beschuldiging van meened. Hun goederen werden verbeurd verklaard. Later volgden de arrestaties van De Salve, Van Slijpe en van notaris Rooth, die de eerste valse getuigenissen had gewaarmerkt. Van Slijpe overleed in de gevangenis op 8 mei 1791 voordat een vonnis had kunnen plaatsvinden. In maart 1792 werd voor Habets en Trachts als straf geëist geseling, brandmerken, verbanning uit de Republiek en betaling van de proceskosten, die later evenwel werden kwijt gescholden. Rooth werd veroordeeld voor nalatigheid en verregaande onverschilligheid in zijn taakopvatting. Hij mocht zijn ambt niet meer uitoefenen, moest ook andere openbare functies neerleggen, de proceskosten betalen en werd eveneens verbannen uit de Republiek. De Salve werd uit militaire dienst ontslagen, verbannen en veroordeeld tot betaling van de proceskosten ad f 17.554,-- een bedrag dat later op zijn verzoek werd teruggebracht tot f 7200,--.

Het geruzie van de magistraten had nu dus ook mensen uit het gewone volk getroffen. In hoeverre in deze affaire de politiek een rol speelde is de vraag. Van Slijpe was weliswaar een Orangist, maar had ook door de wijze waarop hij zijn ambt van vice-hoogschout uitoefende vijanden gemaakt. Oldenbarneveld, de aanklager van de twee boeren en later ook van de Maastrichtse magistraten, wordt weliswaar een felle Orangist en Patriottenhater genoemd, maar trok tijdens het onderzoek desondanks partij voor Van Panhuys. Hij zorgde ervoor, dat Van Panhuys en Pillera op een onorthodoxe, wellicht niet-legitieme, wijze Trachts en Habets konden arresteren en zette de vrouw van laatstgenoemde onder druk om haar man te bewegen zijn eerste verklaring in te trekken. Dergelijke hulp voor Van Panhuys verwacht je niet van een felle Orangist en Patriottenhater, tenzij zijn verre familieverband met de Oldenbarnelds hierbij een rol speelde. Oldenbarneveld noemde zich in de correspondentie met Van Panhuys diens neef.²²⁸

Het had overigens niet veel gescheeld of niet Van Slijpe, maar Van Panhuys had in deze affaire een smadelijke nederlaag geleden, die een definitief einde gemaakt zou hebben aan zijn carrière als niet op het juiste moment Roemers te zijnen gunste handelend was opgetreden. Roemers speelde namelijk, zoals aangetoond, een hoofdrol in het leveren van getuigen à décharge voor Van Panhuys.

Er vonden in de tweede helft van de jaren '80 binnen de Indivieze Raad dus verschillende conflicten plaats. Hierbij speelde de tegenstelling tussen de groep magistraten rond Van Slijpe en die rond Van den Heuvel en Roemers een rol, waaraan mogelijk het verschil in politieke opvattingen debet was, maar zeker ook meer persoonlijke motieven. Deze werden veroorzaakt door het autoritaire en hooghartige optreden van Van Slijpe dat naast karakterologische oorzaken mogelijk mede werd veroorzaakt door diens gevoel van onschendbaarheid dankzij zijn verbondenheid met de Oranjes. De stadhoudelijke partij was in de strijd met de Patriotten als overwinnaar uit de bus gekomen, maar in Maastricht was door stedelijke en militaire autoriteiten eendrachtig en resoluut opgetreden tegen de muitende soldaten. Ook hadden er geen represailles plaats gevonden tegen Patriotten in de stad, tenzij men 'de affaire van de rentmeester' als zodanig wil betitelen. De hoogoplopende ruzie tussen de leden van de Luikse en van de Brabantse Raad over de benoeming van een Luikse pensionaris laat een ander soort conflictstof zien. Het katholieke politieke establishment duldde geen aantasting van haar rechten door de protestantse elite die in Maastricht weliswaar een kleine minderheid vertegenwoordigde, maar zich als vertegenwoordiger van de Staten-Generaal superieur achtte.

1.3.2.5 *De laatste jaren voor de komst van de Fransen*

Intussen kampte men in Maastricht ook met problemen van geheel andere aard en orde. De winter van 1788–89 was zo streng en de koude zo extreem dat het kapittel van Onze-Lieve-Vrouwekerk op 5 januari 1789 een mis opdroeg om te bidden voor de verlossing van de koude en de Indivieze Raad een week later aan de armen drie karren kolen extra liet uitdelen. Er was ook sprake van voedseltekort. Een nieuw verbod van de prins-bisschoppelijke administratie op uitvoer van graan uit het land van Luik trof de stad zeer. Veel landbouwgronden lagen in het gebied van het prins-bisdom en het was een oud probleem om vandaar de oogsten zonder moeilijkheden in Maastricht te krijgen. Aan de prins-bisdom werd begin 1789 verzocht om de uitvoer naar Maastricht niet onder een algemeen uitvoerverbod te laten vallen. Het antwoord was positief op voorwaarde dat de Raad er op toezag, dat niet meer graan ingevoerd werd dan voor de consumptie in Maastricht zelf nodig was. Die voorwaarde was ook in 1768, 1770 en 1784 gesteld, onder vergelijkbare omstandigheden. Enkele maanden later werd opnieuw een dergelijke vergunning verleend,

maar nu met de toevoeging, dat het graan niet gebruikt mocht worden voor het stoken van brandewijn.²²⁹ De aanvoer uit het Luikerland was blijkbaar toch niet voldoende om voor de gehele bevolking de voedsel- en prijsproblemen voor langere tijd op te lossen, want in de nacht van 22 op 23 augustus 1789 was aan de muur van het stadhuis een anoniem plakkaat bevestigd waarin onder uiting van allerlei dreigementen aan het adres van de overheid onder andere geklaagd werd over de duurte van het brood. De autoriteiten namen dit incident hoog op. Om elke vorm van opstandigheid te onderdrukken werd een beloning van f 1000,-- uitgelooft voor degene, die de naam van de aanplakker of van de auteur van de tekst kon geven. In de publicatie werd verder gewaarschuwd tegen het ophitsen van de bevolking tegen de autoriteiten. De Indivieze Raad liet weten van mening te zijn dat het pamflet enkel van een of andere oproerige vreemdeling kon komen of van een ‘onkundige’ uit de laagste klasse van de burgerij.²³⁰

Zowel de ‘verzetsdaad’ als de scherpe reactie van de magistraat hadden naar alle waarschijnlijkheid te maken met het uitbreken van de revolutie in het prins-bisdom in augustus 1789. De Luikse troebelen bemoeilijkten bovendien de voedselvoorziening voor Maastricht nog meer. Op 17 augustus had prins-bisschop C.C.F. van Hoensbroek toegegeven aan de eisen van radicale elementen. Onder hun druk schafte hij het “Reglement van 1684” af, dat door de toenmalige prins-bisschop was ingevoerd en dat een einde maakte aan de politieke invloed van de gilden. De volgende dag maakten revolutionaire Luikenaren, patriotten zoals ook zij zich noemden, zich meester van de citadel. Voor hen was dit bolwerk het symbool van de absolute macht van de prins-bisschop zoals de Bastille dat een maand eerder voor de Parijzenaars was geweest. Vanaf 26 augustus waren in Polleur, een plaats ten zuiden van Verviers, revolutionairen in een congres bijeen gekomen. Naar het voorbeeld van de Franse Nationale Vergadering publiceerden zij op 16 september een “Déclaration des droits de l’homme et du citoyen”. De prins-bisschop was al naar Trier uitgeweken, het bestuur van zijn land overlatend aan J.N. de Chestret, de secretaris van zijn Conseil Privé. Vooral in Luik radicaliseerde de situatie en één van de leiders van de opstandelingen, een neef van de secretaris, richtte een “garde patricienne” op om het al te opstandige volk onder controle te kunnen houden.

In de directe omgeving van Maastricht waren op het grondgebied van de Republiek ook enkele Luikse patriotten actief. Op 30 september werden in het dorp Wolder vier vrouwen, die met levensmiddelen onderweg waren naar de markt in Maastricht, lastiggevalen door de Luikse grenswachter en drie of vier andere personen die zich Patriotten noemden. De vrouwen werden beroofd van hun koopwaar. In de nacht van 30 september op 1 oktober werd in het gehucht Lafelt een man door een gewapende groep van twaalf à dertien personen uit zijn bed geroepen. Zij wensten een slok brandewijn. Ook legerde er in dezelfde plaats een groep van vijftien Luikse Patriotten.²³¹

Het grootste probleem voor de Indivieze Raad bleven de graanleveranties uit het Luikerland. Ondanks de binnenlandse moeilijkheden in het prins-bisdom slaagde zij er in

oktober in om wederom toestemming te krijgen graan in te voeren mits ook de Hollandse enclaves in het prins-bisdom graan mochten leveren in het prins-bisdom. Roemers had vervolgens voor het vervoer van het graan naar Maastricht persoonlijk de bemiddeling gezocht van H. van der Hoop, de gevolmachtigde minister van de Republiek in Luik.²³² Ook daarna bleef de levering van graan een probleem en duurden de onderhandelingen hierover voort. In de vergadering van 2 december 1789 werd in de Raad uitvoerig het voornemen besproken om de Staten-Generaal om hulp te vragen in verband met de hoge kosten van levensonderhoud. Bovendien vreesde de Raad de ondergang van menige brandewijnstoker en ook nadelige gevolgen voor bijvoorbeeld de boeren, die met het graanafval hun dieren plachten te voederen en hun landerijen te bemesten. Men wilde het stoken van brandewijn daarom weer toelaten met de belofte dat hiervoor alleen graan uit vreemde gebieden gebruikt zou worden, dat wil zeggen graan dat binnen moest komen via Venlo, Beek of Heerlen. De Indivieze Raad rekende de Hoogmogende heren in Den Haag voor, dat de stad in de periode september tot december 1789 f 34.174,80 uitgetrokken had om niet alleen voor de eigen ingezetenen maar ook voor de militairen van het garnizoen de broodprijs redelijk te houden. In februari stuurde men een brief van deze strekking naar de Staten-Generaal waarin voor deze kosten voor het laatste kwartaal van 1789 uiteindelijk een bedrag werd genoemd van f 38.483,--.²³³

Inmiddels had de koning van Pruisen op verzoek van de prins-bisschop in november een leger van 5000 man naar het prins-bisdom gestuurd. Dit herstelde de rust, voorlopig althans, want na het vertrek van de Pruisische troepen in april 1790 kregen de rebellen gedurende een half jaar, tot 20 januari 1791, de macht opnieuw in handen. Met een legertje probeerden zij de revolutie te handhaven, maar uiteindelijk moesten zij voor het Oostenrijkse leger capituleren.²³⁴

Tijdens het half jaar dat de revolutionairen in het prins-bisdom aan de macht waren, kreeg het dorp Sint Pieter, dat als het ware onder de rook van Maastricht lag maar volledig tot het Luikerland behoorde, te maken met de nieuwe, democratische opvattingen over het bestuur. Op 18 mei 1790 werden in aanwezigheid van “de afgevaardigde van de Derde Stand van het Luikerland en het graafschap Loon”, een zekere Collard, met meerderheid van stemmen een nieuwe burgemeester en drie gezworenen gekozen en dus niet meer benoemd zoals voorheen. De nieuw-gekozenen hadden vervolgens in handen van Collard trouw gezworen aan de natie en de wet en beloofden mee te helpen de revolutie te handhaven. Ongetwijfeld was Sint Pieter hiermee de eerste Nederlandse gemeente die een bestuur kreeg volgens de beginselen van de Franse Revolutie.²³⁵

Roemers kreeg in zijn functie van secretaris van het kapittel van Onze-Lieve-Vrouwekerk te maken met dit revolutionaire dorpsbestuur. In 1747 was de kerk van Sint Pieter in verband met de dreigende oorlogssituatie afgebroken en hadden de dorpelingen daarna “op de berg”, dat wil zeggen op veilige afstand van de vesting, een nieuw kerkje gebouwd. Het kapittel van Onze-Lieve-Vrouwekerk was de tiendheffer van Sint Pieter en had al in 1771 met

de pastoor over de vergoeding van de bouw van deze kerk een verschil van mening gehad. Op 8 juli 1790 had het nieuwe gemeentebestuur van Sint-Pieter, in de woorden van de notulist van het kapittel gekarakteriseerd als “manans ameutes”, dat wil zeggen opgehitste boerenpummels, een door notaris De Bruyn geattesteerd document aan de kanunniken overhandigd waarin hun werd opgedragen de kosten van de herbouw van de kerk binnen 24 uur te betalen. Zoniet dan zouden in plaats daarvan de tienden in beslag genomen worden. Aangezien het kapittel op deze vordering niet inging, had een zekere J. Zollet de tienden opgehaald en opgeslagen in de grotten van de Pietersberg. Op 25 juli liet het kapittel deze man in Maastricht arresteren door de gerechtsbode van de Staten-Generaal. Het beriep zich daarbij op artikel 9 van de “Alde Caerte”, het document dat sinds 1284 de verhouding tussen de Luikse bisschop en de Brabantse hertog in het tweeherige Maastricht regelde. Hierin stond, dat een Maastrichtse burger die gevangen werd genomen of wiens bezittingen werden afgenomen, zijn belager als hij hem later in Maastricht aantrof, mocht vasthouden tot hij genoegdoening gekregen had. Het kapittel negeerde daarbij het feit, dat de gevangen Zollet een onderdaan was van één van de twee heren van Maastricht, maar beriep zich met de arrestatie met recht op het vervolg van paragraaf 9 dat bepaalde dat ook Maastrichtenaren van de andere onderhorigheid een gedupeerde moesten helpen. Blankers, de pas gekozen burgemeester van Sint Pieter, had inmiddels op zijn beurt de hulp ingeroepen van de Staten van de Derde Stand van Luik. Deze bepaalden op 12 augustus, dat de gemeente Sint Pieter terecht gehandeld had. Uit solidariteit werd beslag gelegd op alle goederen van het kapittel in het Luikerland en bepaald, dat de inkomsten daaruit het dorp ten goede moesten komen.

De Brabantse commissarissen-deciseurs bevalen op 18 september de onmiddellijke teruggave van de goederen en inkomsten van het kapittel. Zolang dit niet geschied was, zouden burgemeester J. Blankers en alle andere ingezetenen van Sint Pieter, ja alle Luikenaren gearresteerd worden en hun goederen in beslag genomen worden zodra zij een voet op het grondgebied van de Republiek zouden zetten. Roemers nodigde op 7 oktober namens het kapittel het gemeentebestuur van Sint Pieter uit om met een deputatie naar Maastricht te komen, onder garantie van vrijgeleide, om de gerezen problemen te bespreken. Verwacht werd wel dat deze afvaardiging met een verzoek kwam dat met alle verschuldigde respect aan het kapittel en niet beladen met revolutionair gedachtegoed of woordgebruik geformuleerd zou zijn. In het onderhoud dat een delegatie van het kapittel, onder wie Roemers, met de deputatie van het gemeentebestuur van Sint Pieter had, werd afgesproken dat de toestand van vóór 8 juli hersteld moest zijn alvorens in minnelijk overleg over de verlangens van Sint Pieter gepraat kon worden. Het kapittel eiste van Sint Pieter wel de betaling van alle kosten. Daarmee was de kous echter nog niet af, want ruim twee jaar later werd het kapittel door de secretaris van de Luikse Conseil Privé opgeroepen een deputatie naar Luik te sturen om onder zijn leiding en samen met een afvaardiging van Sint Pieter een oplossing te vinden voor hun meningsverschil. Kanunnik Banens sr. en Roemers

werden hiervoor gekozen en kregen van het kapittel de ruimte om het conflict naar eigen inzicht op te lossen. De bijeenkomst had plaats op 11 maart 1793. Men kwam tot een accoord over de door Sint Pieter in de revolutionaire periode niet afgedragen tienden. De condities werden in de verslaglegging niet nader genoemd.²³⁶

Het einde van de eerste revolutionaire periode in het Luikerland en de terugkeer van de prins-bisschop naar Luik leidde in Maastricht tot een nieuw conflict tussen de Luikse en de Brabantse Raad. De laatstgenoemde en de militaire gouverneur van de stad, de landgraaf von Hessen-Kassel, werden hierin gesecondeerd zo niet gesouffleerd door de Staten-Generaal. Roemers had met dit conflict weinig direct te maken, aangezien hij sinds september 1790 geen schepen meer was. Toch is het de moeite waard aan dit conflict aandacht te besteden. De beschikbare vrij gedetailleerde beschrijving maakt het met terugwerkende kracht mogelijk om de aard van de conflicten binnen het stadsbestuur uit het voorafgaande decennium duidelijk in beeld te brengen. De beschrijving is weliswaar van de hand van iemand die de Brabantse Raad 'onze kant' noemde, maar hij heeft ontegenzeggelijk geprobeerd om een zo getrouw mogelijk beeld te schetsen. Sommige door hem vermelde zaken staan ook genoemd in de Raadsverdragen en bevestigen zijn versie.²³⁷

Toen eind 1790 de overwinning van de Oostenrijkers op het legertje van de Luikse revolutionairen steeds duidelijker werd, wilden in Maastricht de leden van de Luikse Raad publiekelijk uiting geven aan hun vreugde over het einde van de troebelen en de verwachte terugkeer van de prins-bisschop. De Brabantse burgemeester C. De Jacobi (niet te verwarren met de overleden vice-hoogschout W.F. De Jacobi de Cadier) had namens de Brabantse Raad te kennen gegeven hierin wel mee te willen gaan, maar dat zij zich zouden moeten houden aan de richtlijnen van Den Haag en dat daarom de Staten-Generaal om advies gevraagd zou worden zoals de Luikse raadsleden in dergelijke gevallen dat ook plachten te doen aan Luik. Vervolgens besloten de Luikse raadsleden in hun eigen vergadering op 13 januari 1791, dat zij om uiting te geven aan hun vreugde een portret van de bisschop aan een zwart en wit lint op de borst zouden dragen. Zij vroegen de Brabantse raadsleden om hetzelfde te doen. De volgende dag bleek, dat de Luikse raadsleden ook aan bodes en ander personeel ten stadhuize strikken en cocardes van zwarte en witte linten hadden uitgereikt en dat zij een vlag in die kleuren hadden klaar liggen om aan de gevel van het stadhuis te bevestigen. De Brabantse raadsleden waren verrast en enigszins onttstemd over deze gang van zaken en vroegen aan griffier Fagel van de Staten-Generaal wat hun te doen stond. Zij schreven dat de Luikse raadsleden op een despotische manier voor de prins-bisschop dezelfde huldeblijken wilden afdwingen als men tot op heden gewoon was enkel voor de stadhouder en diens familie te bewijzen. Fagel antwoordde dat de Staten-Generaal het afkeurden dat de Brabantse raadsleden en de gouverneur niet op de hoogte waren gebracht van de plannen van de Luikse raadsleden. Den Haag had er echter geen

bezwaar tegen dat de Brabantse raadsleden de cocardes en linten zouden dragen als de Luikse raadsleden daarop zouden staan. Ook de militaire gouverneur had naar Den Haag geschreven. Hij ontbood beide burgemeesters bij zich en deelde hun mede, dat hij als gouverneur van een garnizoensstad de handelswijze van de Luikse Raad niet kon dulden, maar dat hij vanwege de goede zaak het voorgevallene wilde laten passeren.

De kwestie leek daarmee afgedaan en beide raden namen deel aan een Te Deum in de Onze-Lieve-Vrouwekerk, 's avonds gevolgd door een feestelijke illuminatie en 's anderendaags met een souper en bal op het stadhuis. Tijdens deze twee feestdagen droegen ook de Brabantse raadsleden de zwart-witte linten.

De Luikse raadsleden wilden vervolgens een deputatie naar Luik sturen om de prins-bisschop te feliciteren met zijn terugkeer en eerherstel en om hun trouw aan hem te bewijzen. De Brabantse Raad ging hiermee accoord, maar de deputatie moest wel beperkt worden tot de twee burgemeesters, de Luikse pensionaris en de Brabantse secretaris. Op aandringen van de Luikse Raad ging zij later toch accoord met een uitgebreidere deputatie. Afsproken werd dat in Luik geen linten gedragen zouden worden, maar enkele dagen voor het vertrek naar Luik bleken de Luikse raadsleden dit toch van plan te zijn. Onder protest gaven de Brabantse raadsleden wederom toe op voorwaarde dat de linten alleen tijdens de audiëntie gedragen zouden worden. Bij nader inzien waren de Brabantse burgemeester en pensionaris, de heren De Jacobi en Pélerin, van mening dat de Staten-Generaal het hun kwalijk zouden kunnen nemen, dat zij als onderdanen van de Republiek vreemde kleuren, die van een andere overheid, zouden dragen. Zij besloten daarover bij aankomst in Luik de gevolmachtigde minister van de Republiek bij de prins-bisschop, Van der Hoop te raadplegen. Deze adviseerde aanvankelijk om geen linten te dragen, maar de Luikse commissaris-deciseur De Méan, hiertoe aangespoord door de Luikse raadsleden, sprak tot tweemaal toe hierover met Van der Hoop met als resultaat dat deze de Brabantse gedeputeerden schriftelijk liet weten, dat zij moesten handelen zoals hun naar omstandigheden zelf goeddacht. De anonieme schrijver eindigt zijn verslag dan met "En vermits ons was voorgekomen, dat Hun Hoog Moogende intentie was dat wij alle moeylikheeden met de Luykschen zouden prevenieeren, en dezelve op het sterkste insisterende, hebben wij met hun ten dage dat wij ter audientie van Zijne Hoogheid zijn geweest, alsmede den volgende dag, wanneer aen het Hof ter middagmael zijn onthaald geworden het Portrait van den Heere Bisschop en Prince aen eene Witte en Zwarte Strik gedraegen."

Spiertz heeft gelijk als hij zegt dat het in dit en de voorafgaande conflicten in de Indivieze Raad ging om het streven naar gelijkwaardigheid van de Luikse Raad aan de Brabantse. Ongelijk heeft hij echter met zijn opvatting, dat de Brabantse Raad in de boven beschreven zaak zijn gezag aan de Luikse collega's had opgelegd.²³⁸ Integendeel zelfs, de Luikse magistraat heeft zijn zin gekregen en bereikte dat de prins-bisschop met dezelfde égards en eerbewijzen werd begroet door de gehele Indivieze Raad als tot dan alleen gebruikelijk

was voor de stadhouder bij zijn komst naar Maastricht of bij heugelijke gebeurtenissen in de stadhouderlijke familie.

Opvallend bij dit laatste conflict was de tegemoetkomende houding van met name de Staten-Generaal. Een verklaring zou kunnen zijn de gespannen internationale situatie en de dankbaarheid voor de toegestane graantoevoer gekoppeld aan voorzichtigheid om komende leveranties niet in gevaar te brengen. De Brabantse Raad was wel strijdvaardiger, maar opereerde voorzichtig en ging niet tot het uiterste om zijn positie als primus in bestuurlijk Maastricht te bewaren. Het ontbreken van een man als Van Slijpe, de felle Orangist, gelijkhebberig van aard en niet bereid tot compromissen, kan daarvoor mede een verklaring zijn.

Roemers was tijdens zijn laatste ambtsperiode als schepen opvallend vaak afwezig bij de wekelijkse vergaderingen van de Indivieze Raad. Bij gebrek aan archiefmateriaal zijn de redenen daarvoor niet goed te achterhalen. Zijn zij te vinden in de privésfeer en kampte hij bijvoorbeeld met zijn gezondheid zoals in 1784? Verbleef hij vaak in Valenciennes in verband met familiezaken of bezocht hij regelmatig zijn zoon François die volgens zijn oom bij de paters van Sint Maur in Rebais (Frankrijk) een “education charmante” ontving? Had hij vaker opdrachten uit te voeren zoals die welke de burgemeester van Heerlen P. Römer hem in september 1791 opdroeg om in Neuilly (Frankrijk) de verzilvering van de nalatenschap van Ph. Th. Croon te regelen?²³⁹ In ieder geval was hij eind 1791, een jaar na het beëindigen van zijn schepenambt, volgens de nieuwe secretaris van Elsloo vertrokken naar Brussel. Deze schreef aan de bisschop van Leper dat Roemers Maastricht verlaten had om zich in Brussel te vestigen onder de leiding van baron de Feltz. Hij voegde daaraan toe dat hij er niet aan twijfelde of Roemers zou alles in het werk stellen om zich daar overal in te werken.²⁴⁰ G.A.F. de Feltz (1744–1820) was een uit Luxemburg afkomstige jurist en diplomaat in Oostenrijkse dienst die in de jaren van de hervormingen van Joseph II vertrouwelijke functies en opdrachten voor het Oostenrijkse bestuur vervulde. Feltz had familiale binding met de Landen van Overmaas. Zijn moeder Marie-Elisabeth van Mewen kwam er vandaan en een zus was gehuwd met Willem van Mewen, vrijheer van de heerlijkheden Leuth, Eisdien en Heeswijk. Na diens overlijden in 1788 was Roemers diens executeur-testamentair geweest en op die wijze zou het contact tussen Roemers en Feltz ontstaan kunnen zijn.²⁴¹

In § 6 van zijn “Tableau” vermeldt Roemers zelf dat hij in 1792 werd voorgedragen voor het ambt van raadsheer in de Brusselse Raad van Brabant en enige tijd daarna als raadsheer bij de Grote Raad van Mechelen. Het kan zijn dat hij, zoals zijn opvolger in Elsloo, J.L. Van Hees, suggereerde, voor het verwerven van deze voordracht gebruik heeft gemaakt van zijn relatie met Feltz, maar ook de hulp van graaf van Arberg kan goed mogelijk zijn geweest. Deze beschikte immers, zoals gezegd, over uitstekende relaties aan het hof in Brussel. Vanuit Maastricht had Roemers op zijn verzoek van de Indivieze Raad een in het

Latijn opgestelde getuigenis van goed gedrag gekregen, gedateerd 26 november 1791. Alle raadsleden prezen daarin unaniem zijn onberispelijk gedrag en geleerdheid. Zij verklaarden dat hij in Maastricht en omgeving groot aanzien genoot zowel voor zijn openbaar als privéleven. Roemers was dankbaar voor deze lovende woorden en schreef op 1 december vanuit Brussel een briefje waarin hij de raadsleden beloofde hun zijn grote dankbaarheid te zullen tonen als het lot en de omstandigheden dit mogelijk zouden maken. Ook prins-bisschop Van Hoensbroek verklaarde enkele maanden later, dat C.C. Roemers, advocaat en oud-schepen van Maastricht, zich had onderscheiden in zijn hoedanigheid als advocaat en als rechter.²⁴²

Roemers werd op 14 november 1791 ingeschreven als advocaat bij de Raad van Brabant onder nummer 2280, maar raadsheer van de Raad van Brabant of van de Grote Raad van Mechelen is hij niet geworden.²⁴³ Een reden voor het uitblijven van deze benoemingen kan gelegen zijn in de veranderingen die in het bestuur van Oostenrijk en bij gevolg ook in de Oostenrijkse Nederlanden hadden plaats gevonden na het overlijden van keizer Joseph II in 1790. Diens opvolger Leopold II had in december 1790 een einde gemaakt aan de opstand tegen het Oostenrijkse gezag in de Zuidelijke Nederlanden die bekend staat als de “Brabantse Omwenteling” en de “Republiek der Verenigde Nederlandse Staten” en die een jaar geduurd heeft. Na de dood van Leopold II in maart 1792 voerde de nieuwe keizer, zijn zoon Frans II, een harde reactie door en zuiverde het bestuursapparaat van verlichte aanhangers van zijn oom Jozef II. Het ligt daarom niet voor de hand dat hij Roemers, een sympathisant met de ideeën van Jozef II, zou willen benoemen in zijn hoogste rechtscolleges in de Oostenrijkse Nederlanden.

De mening van sommigen²⁴⁴ dat Roemers pas eind 1792 nieuw emplooi in Brussel zocht, moet echter gecorrigeerd worden. Ten eerste was hij immers al een jaar eerder naar Brussel vertrokken. Ten tweede heeft hij daar slechts korte tijd of tijdelijk vertoefd aangezien hij in de *Nieuwe nauwkeurige Almanach* van 1792 nog steeds werd vermeld als advocaat in Maastricht en hijzelf in zijn “Tableau” (§ 10) schrijft dat hij begin februari 1793, vóór het begin van de eerste belegering van Maastricht, in Maastricht woonde. Volgens de *Maastrichtse stadsalmanach* in de Brusselsestraat op nummer 102, thans 32.²⁴⁵ De verbondenheid met Maastricht is in ieder geval nooit verbroken geweest. Voor het kapittel van Onze-Lieve-Vrouwekerk heeft hij in de periode augustus 1791– augustus 1792 nog twee processen gevoerd. Van C.S. baron De Rosen van de heerlijkheid Borgharen had hij de opdracht gekregen om op 22 april 1792 in Den Haag een proces te voeren voor de Raad van State in een conflict dat De Rosen had met de ontvanger van de domeinen van de Staten-Generaal in de Landen van Overmaas, Van Schuylenburch. Dit handelde over het visrecht in de Maas en het eigendomsrecht over een eilandje, dat recent tegenover het kasteel van Borgharen in de Maas was ontstaan.²⁴⁶

Een belangrijke, zo niet de belangrijkste reden voor Roemers om Brussel weer te verlaten, lag echter in de politieke sfeer. De revolutionaire ontwikkelingen in Frankrijk zoals executies

Afb. 12 Intocht van generaal Charles François Dumouriez in Brussel, 14 november 1792. De poorten van de stad worden voor de Franse troepen geopend²⁴⁷

van teruggekeerde emigrés en op 23 januari 1793 zelfs van de koning, gevolgd door de oorlogsverklaring aan Engeland en aan de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden op 1 februari van dat jaar en de intocht van Dumouriez in Brussel en Luik, die enkele maanden eerder op 14 en 28 november 1792 hadden plaatsgevonden, hadden geleid tot een massale vlucht van met name edelen en geestelijken uit Frankrijk en de Zuidelijke Nederlanden. Ook Roemers was dus teruggekeerd naar Maastricht. Velen van de uitwijkelingen zochten hun toevlucht in deze stad. Enkel en enkele hebben daarover geschreven. Bijvoorbeeld H.A. von Fersen, de Zweedse officier/diplomaat, die in de zomer van 1791 tevergeefs geprobeerd had de Franse koninklijke familie uit Frankrijk te laten vluchten. Hij verbleef in november 1792 vier dagen in Maastricht. In een tijdbestek van drie dagen waren volgens hem meer dan 11.000 vreemdelingen de stad binnengekomen.²⁴⁸ De Indivieze Raad wilde in eerste instantie vanwege de schaarste aan levensmiddelen het aantal vreemdelingen zoveel mogelijk beperken. Ieder die langer dan drie dagen in Maastricht wilde verblijven, zou niet meer dan drie bedienden bij zich mogen hebben en voor een koets met twee paarden één koetsier en voor een koets met meer paarden ook nog een palfrenier. Enkele dagen later bepaalde zij echter, dat vanwege de veiligheid in de stad helemaal geen vreemdelingen meer mochten worden toegelaten en dat de wijkmeesters de reeds aanwezige vreemdelingen in hun wijk moesten registreren.²⁴⁹

De vluchtelingen probeerden niet alleen zichzelf in veiligheid te brengen, maar ook hun bezittingen. Het kathedrale kapittel van Luik had bijvoorbeeld zijn meest waardevolle objecten ondergebracht bij het kapittel van de Onze-Lieve-Vrouwekerk.²⁵⁰

Volgens een andere Fransman, een zekere markies de Tressan, waren er meer dan 2000 Franse edellieden en meer dan 500 Franse geestelijken in en rond Maastricht aanwezig. Andere bronnen vermeldde de aanwezigheid van 1100 geestelijken in Maastricht, onder wie twee aartsbisschoppen en vijf bisschoppen, en 1800 edelen. Eén van de Franse geestelijken, Jean Louis Dez, uit het diocees Reims, logeerde bij Roemers in de Brusselsestraat. Tressan en andere officieren uit het voormalige Franse Koninklijke leger waren van oordeel dat de stad slecht voorbereid was op een aanval. Een aantal van hen bood aan om in ruil voor toelating mee te helpen de stad te verdedigen. Gouverneur Van Hessen-Kassel ging daarmee akkoord en er vormde zich een speciale Franse militaire eenheid. In totaal werden 1199 edelen als militair ingeschreven en in de stad toegelaten, en daarnaast ook 500 geestelijken, die zich zouden belasten met de verpleging van de gewonden en met het blussen van branden die tijdens de bombardementen konden ontstaan.²⁵¹

Vanaf 24 februari 1793 begon de belegering van Maastricht door het revolutionaire Franse leger onder leiding van generaal F. de Miranda. Vanaf 23.30 uur op 24 februari tot in de nacht van 2 op 3 maart werd de stad gebombardeerd. Eén van de Fransen die in de stad verbleef, abbé P. Jarry, schreef hierover. Er zouden in die week 6000 bommen gevallen zijn, die aan 21 mensen het leven hadden gekost, 32 personen zwaar verwond en 120 huizen zeer zwaar beschadigd hadden.²⁵² Ook Roemers' huis werd tijdens het beleg door de beschietingen getroffen ("Tableau" § 8). Er vielen naar zijn zeggen vijf bommen en twaalf kogels op het huis zelf en twee bommen hadden zich in zijn tuinmuur geboord. Daaronder liet hij na het opbreken van het beleg door de Fransen de volgende chronogrammen aanbrengen:

*Is gLobVs eXeVnte febrVarlo
MIssVs fVlt a regICIDIs gaLLIs*

*Les assassIns DV VertVeVX roY
en VoYerent Cette boMbe ICY*

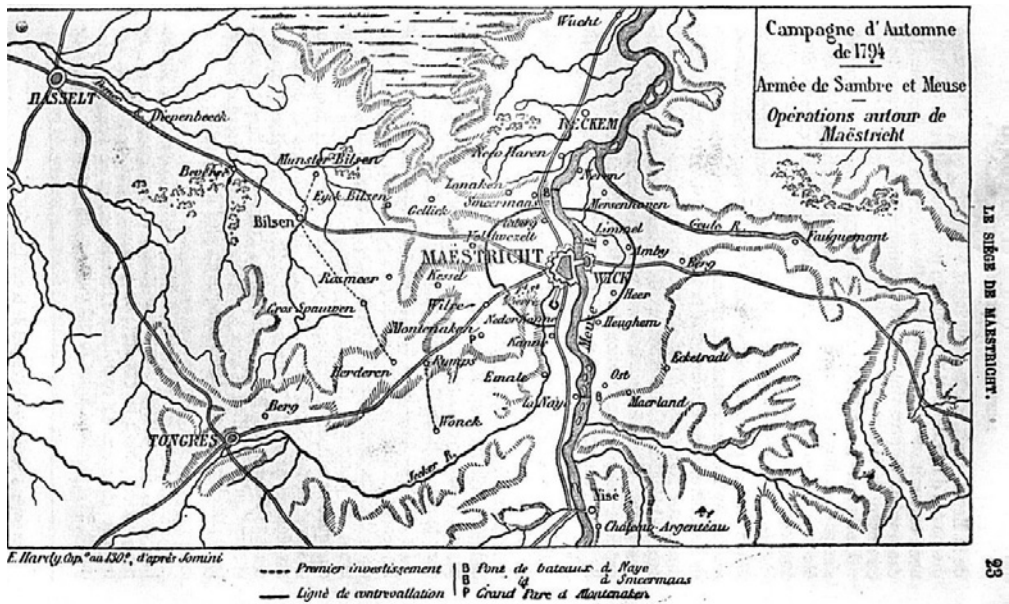
Wanneer men in de Franse tekst de twee 'stokjes' van de Y elk voor één telt komt men uit op 1793, het jaar van de belegering van Maastricht. In de Franse Tijd zouden Roemers' tegenstanders deze inscriptie als een veroordeling van de Franse Republiek voorstellen om hem in diskrediet te brengen bij de Franse autoriteiten. Hij had de twee bommen zeker niet in zijn tuinmuur laten zitten noch de tekst eronder geschreven om zijn teleurstelling over het mislukken van de Franse aanval te camoufleren zoals Spiertz lijkt te suggereren.²⁵³

Het wegtrekken van het Franse revolutionaire leger gebeurde uiteindelijk niet dankzij de inzet van de Franse edelen of van het eigen garnizoen van de stad, maar door de komst van de troepen van de Oostenrijkse veldmaarschalk prins F. von Coburg. Hij versloeg op 2 maart het Franse leger bij Aldenhoven in de buurt van Aken. Als gevolg daarvan werd de dag daarna de belegering van Maastricht opgeheven. Na de beëindiging van de belegering liet het stadsbestuur een inventarisatie opmaken van de herstelkosten. Men kwam op een totaalbedrag van f 193.315,-- Luykse koers. Voor Roemers' huis was f 60,-- begroot, voor

dat van zijn moeder f 130,-- en voor een schuur van Nivar f 1100,--.²⁵⁴

Er zou in de stad ook hongersnood geheerst hebben. Men zou dagenlang paarden- en kattenvlees en kikkers gegeten hebben.²⁵⁵ Een onbekende Maastrichtenaar heeft over de belegering in een brief aan zijn kinderen verslag gedaan. Hij schreef over de angst tijdens de bombardementen en voor de verwachte plunderingen na de overgave. Toen hij het in zijn eigen huis te gevaarlijk vond worden, was hij naar dat van zijn 'nicht Van Slijpe' gevlucht, maar uiteindelijk brachten zij daar de angstigste uren in de kelder door, nadat bij de overbuurman een bom in de tuin terecht was gekomen.²⁵⁶

Medio 1794 vielen Franse troepen opnieuw het grondgebied van de Oostenrijkse Nederlanden aan. Op 27 juli trok de voorhoede van generaal Jourdan Sambre-et-Meuseleger Luik binnen. In Maastricht steeg de spanning weer. Reeds op 20 juli had de Indivieze Raad bekend gemaakt dat alle vreemdelingen die geen familie, functie of vaste woon in Maastricht hadden, binnen tweemaal 24 uur de stad moesten verlaten.²⁵⁷ In september werd het garnizoen versterkt met 7375 soldaten in Oostenrijkse dienst zodat het in totaal uit 9745 man bestond. Op 25 september was de stad definitief ingesloten door ± 35.000 Franse soldaten onder leiding van generaal Kléber (zie afbeelding 13). Ter voorkoming van muiterij onder met name de Oostenrijkse soldaten werd een financieel beroep gedaan op de burgers, kapittels en kloosters om voldoende soldij, voeding en kleding ter beschikking

Afb. 13 Le Siège de Maëstricht. L'Armée de Sambre-et-Meuse, pendant la campagne d'automne de 1794 par É. Hardy de Périni, 1878

te kunnen stellen. Hulp van buiten af, zoals in 1793, was vanaf begin oktober niet meer te verwachten. De Oostenrijkse legers waren teruggedrongen tot achter de Rijn. De burgerij vreesde, terecht naar achteraf bleek, een herhaling van de bombardementen van 1793. Velen hadden vóór 25 september de stad verlaten. De kersverse mevrouw Geertruida Van Santheuvel-Hogendorp, die één van hen was, schreef in juli aan haar broer Gijsbert Karel “als de uittocht zo doorgaat treft men hier een verlaten stad aan.” Roemers en zijn gezin brachten de belegering in Meerssen door.²⁵⁸ De beschietingen begonnen in de nacht van 31 oktober en na enkele weigeringen tot overgave capituleerde het garnizoen op 4 november. Volgens een Franse ooggetuige was de stad verworden tot één grote brandhaard. Meer dan 2000 huizen en grotere gebouwen waren geheel of gedeeltelijk verwoest.²⁵⁹

Over de capitulatievoorwaarden was intern overleg geweest tussen de militaire gouverneur, de Indivieze Raad, vertegenwoordigers van de twee kapittels en twee dominees van de Waalse kerk. De Indivieze Raad had op 3 november de gouverneur gevraagd al het mogelijke te doen om de vernietiging van de stad te voorkomen. Deze was bereid “la gloire d’un long siège” op te offeren als hij een acceptabel voorstel van de Fransen zou krijgen. Kléber accepteerde met kleine wijzigingen de voorgestelde capitulatievoorwaarden. Wel werd het verzoek van de gouverneur geweigerd om met slaande trom, ontrolde vaandels en schietklaar veldgeschut de stad te verlaten. Op 8 november om 8 uur ’s ochtends verliet het garnizoen via de Duitse Poort de stad en legde de wapens neer voor het gereedstaande bezettingsleger. Het Hollandse garnizoen, ± 4000 man, werd richting Den Bosch gestuurd, het Oostenrijkse, ± 7000 man richting Keulen waar het 12 november de Rijn overstak.²⁶⁰

HOOFDSTUK 2

In dienst van de Franse Republiek (1794–1797)

- § 11 *Op 30 november 1794 werd ik opgevorderd om de functie van nationaal agent uit te oefenen. Verschillende van mijn medeburgers werden op dezelfde wijze tot bestuurders benoemd (iedereen weet wat in die tijd de opvordering betekende).*
- § 12 *Hoe heb ik mij in die ongelukkige tijd gedragen? In die tijd van beroering, verovering, roof en alle denkbare rampen?*
- § 13 *De eerste stap die ik deed, was de volksvertegenwoordiger duidelijk maken dat mijn medeburgers enkel en alleen niet in de stad waren vanwege hun angst voor het het bombardement. Ik vroeg hem toestemming om hen paspoorten te sturen opdat zij veilig in de stad konden terugkeren- en hij gaf mij die. In de marge: Dit feit is algemeen bekend: indien nodig kan ik er duizend getuigen voor leveren.*
- § 14 *Een groot aantal van die vluchtelingen keerde terug; sommigen alleen, anderen met hun echtgenotes en gezinnen. Ik kan hen onmogelijk allemaal noemen. Enkelen zijn de heren Hollard, Pillera, Pichot, van Panhuys, Tielens, Schrammen, van Heijlerhoff, Olislagers enz. Niemand kan mij het minste verwijt maken: indien er toch iemand is die dit wil doen dan wil ik met hem in contact gesteld worden en ik ben ervan overtuigd dat ik hem in verlegenheid zal brengen. Zij moeten allen toegeven (en het is trouwens algemeen bekend) dat zij terugkeerden dankzij de paspoorten die ik had gestuurd naar hun adres in Holland of in het gebied aan de overkant van de Rijn.- Zij moeten ook toegeven dat zij de gehele tijd dat ik aan het hoofd van het bestuur stond nooit zijn lastig gevallen door mij of door de bestuurders van het arrondissement.*
- § 15 *Tijdens hun afwezigheid hadden de oorlogcommissarissen hun huizen verzegeld – zodra zij terug waren, liet ik de zegels in hun aanwezigheid verbreken; en zij moeten allen erkennen (wat trouwens algemeen bekend is) dat zij er, dankzij mijn zorgen en die van de arrondissementsbestuurders, al hun meubels en spullen aantroffen.*
- § 16 *Vóór het begin van het bombardement waren in Maastricht zeer veel kostbare zaken gedeponeerd die toebehoorden aan buitenlandse vluchtelingen uit Frankrijk, Luik, Brabant enz., bijvoorbeeld schilderijen- en prentenverzamelingen, aanzienlijke boekencollecties, zilver, archieven, oorkondes, meubels en andere goederen. Door de besluiten van de volksvertegenwoordigers waren al deze voorwerpen tot bezit van de Republiek verklaard. Dezelfde arresten hadden de eigenaren op straffe van de doodstraf verplicht om schriftelijk aangifte te doen van hun bezittingen bij de agenten, magistraten en gemeentelijke overheden. Alle (zeer aanzienlijke) roerende goederen van de heer Van den Steen, oud-schepen van de stad Luik, waren op deze wijze in Maastricht ondergebracht in het huis van de heer Vanderstraeten-de Waillet,*

een respectabel mens. Hij leeft nog. Hij kwam mij spreken in verband met de besluiten waarover ik het hier heb. Wat moest hij doen? Wij kwamen overeen, dat hij 's nachts alle voorwerpen naar mijn huis zou brengen; en zo gebeurde in drie of vier nachten. En alles is op die manier gered en veel later teruggeven aan de werkelijke eigenaar, de heer Van den Steen. In de marge: Idem + de heren Vanderstraeten en Van den Steen zullen het zeker bevestigen.

§ 17 Zeer veel mensen bij wie de vluchtelingen hun kostbaarste zaken hadden gedeponereerd, hebben naar aanleiding van diezelfde besluiten hun geschreven verklaringen ingeleverd bij mij in mijn kwaliteit als (nationaal) agent en bij het bestuur van het arrondissement (de lijst is genummerd nr. 3). Nooit heb ik deze verklaringen of de gedeponereerde voorwerpen kenbaar gemaakt; Geen bewaarder of eigenaar is er voor lastig gevallen. In de marge: In mijn bezit zijn de originele verklaringen, op verzoek kunnen zij vertoond worden.

§ 18 Vergelijkbare verklaringen, en in groten getale, waren schriftelijk ingeleverd bij de rechtbank van Maastricht (deze was namelijk nog in functie). Om zich te onttrekken aan elke verantwoordelijkheid, heeft de rechtbank ze gedeponereerd bij de griffie van het arrondissement die onder mijn verantwoordelijkheid viel (zie de lijst met nr.4). Ik nam ze meteen in beslag en nam ze mee naar huis om kennisneming ervan te voorkomen door de regeringsambtenaren die constant rondzwierven in de buurt van de griffie. Zij zijn nooit bekend geworden, noch bij die ambtenaren of bij wie dan ook. Niemand van de bewaarders of de eigenaren zijn opgespoord. In de marge: Ik heb de originele exemplaren die op verzoek onmiddellijk getoond kunnen worden.

§ 19 Kort na het bombardement werd de stad overspoeld door assignaten. Het is bekend dat op weigering hen als betaalmiddel te accepteren de doodstraf stond en dat dezelfde straf gold voor hem die de waarde van de assignaten deed dalen. De heer Breuls, de schepen, en zijn zus, wier vermogen berustte op hypotheekrenten, bezochten mij en kondigden met groot verdriet aan dat zij op het punt stonden volledig geruïneerd te worden omdat debiteuren zich hadden aangediend met de bedoeling om verschillende kapitalen in assignaten terug te betalen. Kortom, ik nam het besluit om, met gevaar voor eigen leven, een memorie in te leveren bij volksvertegenwoordiger Gillet. Ik baseerde mij daarbij deels op de belofte tot veiligheid en handhaving van bezit gedaan bij de capitulatie van de stad en deels op de vreselijke gevolgen die dergelijke terugbetalingen gingen hebben. Zij waren op niets minder gericht dan op het beroven van vermogende mensen om gauwdieven ten koste van deze mensen te verrijken. En om niet de indruk te wekken de assignaten te geringschatten gaf ik hem mijn ontwerpbesluit in overweging, een middel waarvan de aannahme als resultaat moest

hebben de redding van de geldschieters en de uitschakeling van de onrechtvaardige speculaties van de gauwdieven. Dat middel slaagde en men kan het terugvinden in artikel 2 en 3 van bijgaand arrest. In de marge: het is genummerd nr. 5

- § 20 *Zodra ik de ondertekening van dat arrest had ontvangen, haastte ik mij om het in de twee talen te laten drukken. Ik liet het onmiddellijk publiceren en overal ophangen. En het had een zeer groot succes, want sinds de publicatie is er zowel in de stad als in het arrondissement geen enkele terugbetaling in assignaten geweest, ofschoon dit arrondissement toen veel groter was dan het latere departement van de Nedermaas. In de marge: zie hetzelfde arrest.*
- § 21 *De Franse regering had beslag gelegd op het bezit Pietersheim van de graaf De Merode-Westerlo, die op dat moment in Pruisen verbleef. Pietersheim ligt een mijl verwijderd van Maastricht. Omdat de eigenaar naar België wilde terugkeren heb ik hem paspoorten gestuurd en ik heb het bestuur van mijn arrondissement toestemming gevraagd en gekregen om de beslaglegging op te heffen. In de marge: Graaf de Merode zal het zeker bevestigen.*
- § 22 *Kortom, ofschoon ik opdracht had lijsten met emigrés op te stellen en over moest gaan tot het verdelen van hun goederen tussen aan de ene kant de families van die emigrés en aan de andere kant de Republiek, heb ik er nooit iets aan gedaan, omdat de wetgeving daarover mij opstandig maakte. Een voorbeeld daarvan vindt men aan het einde van § 27*
- § 23 *Helaas zijn die lijsten wel gemaakt en hebben de verdelingen wel plaatsgevonden nadat ik mijn functie had neergelegd. Twee buitenlanders, plagen van mijn gewest, genaamd Rogier en Picquery, de een nationaal agent (die mij heeft opgevolgd) en de ander lid van het arrondissementsbestuur, hebben die onrechtvaardigheden met mateloze hardheid begaan.*
- § 24 *En voor de rest, buiten beschouwing gelaten mijn eigen gewetensovertuiging dat ik zo goed mogelijk heb gehandeld als ik kon, verwijs ik naar de getuigenis die het gehele arrondissementsbestuur op 29 september 1795 naar mij opstuurde, twaalf dagen nadat ik mijn functie had neergelegd. Onder de ondertekenaars van deze getuigenis bevindt zich de heer Van Panhuys, die nu lid is van de Staten-Generaal: moge hij zich uitspreken als het niet waar is dat ik in die ongelukkige tijd zo goed als mogelijk was, gehandeld heb voor mijn gewest!*

§ 25 *Dit alles heeft tot gevolg dat ik zou kunnen nalaten om te antwoorden op een gespreksonderwerp dat over mij ging in Den Haag op 16 januari van dit jaar, te weten: dat ik naar voren was gekomen om de Franse grondwet bekend te maken. Ik geef meer details over de plaats en de omstandigheden van dit gespreksonderwerp in § 28, tweede alinea. Maar, in welk verband of met welk doel dit gesprek gehouden is, ik verklaar reeds nu op mijn woord van eer, dat ik nooit enig toneel beklommen heb, en dat ik nooit de Franse grondwet wereldkundig heb gemaakt. En om uiteindelijk nauwkeuriger op deze vermeende aanklacht te kunnen antwoorden wacht ik met gerust gemoed een nadere toelichting af; en ik twijfel er niet aan of ik zal volledig van blaam gezuiverd worden.*

§ 26 *Ik heb mijn functie als nationaal agent op 17 september 1795 neergelegd omdat ik op dezelfde dag benoemd werd tot lid van de Regeringsraad die in Brussel gevestigd was. En omdat ik daar gewoond heb, hoop ik dat men er naar mijn gedrag informeert. Ik ben er ten stelligste van overtuigd dat er ten nadele van mij geen enkele ongunstige mening naar voren gebracht zal worden.*

§ 27 *Ik kom bij het tijdperk dat België bij Frankrijk werd gevoegd. Opnieuw benoemd tot nationaal agent bij de Centrale Administratie van Maastricht, maar afkerig geworden van alles wat neigt naar een bestuurlijke carrière en omdat mijn gezondheid verzwakt was, weigerde ik niet alleen deze post maar elke mogelijke functie. Toch werd deze weigering niet aanvaard, en de volksvertegenwoordigers dwongen mij om de plaats van commissaris bij de civiele en strafrechtbanken van de stad Maastricht en van het arrondissement te aanvaarden. In de marge: zie stuk nr. 7.*

Hoewel ik tegen mijn wil teruggekeerd was in deze nieuwe loopbaan, was ik niettemin in de gelukkige omstandigheid om het leven van een ongelukkige, graaf d'Hademar, te redden. Hij was voor een militaire commissie gedaagd als Franse emigré. De verdachte werd voor de strafrechtbank gedaagd waaraan ik verbonden was. Hij had het geluk vrijgesproken te worden. Het is bekend dat volgens de wrede wetgeving van die tijd de rechters slechts deze ene vraag konden stellen: is de verdachte de persoon in kwestie? Ook weet men dat zij verplicht waren hem ter dood te veroordelen als hen gebleken was dat hij de juiste persoon was. Graaf d'Hademar, ofschoon beschuldigd geboren te zijn op San Domingo, werd door de rechtbank vrijgesproken. Hij werd dat op grond van een geboorte-uitreksel waarop stond dat hij niet op San Domingo, een Franse kolonie geboren was, maar op San Domingo, een Engelse kolonie. Graaf d'Hademar heeft me eens in Parijs gezien en uitgebreid zijn dank uitgesproken dat ik te hulp was geschoten om zijn leven te redden.

2.1 NATIONAAL AGENT VAN HET ARRONDISSEMENT MAASTRICHT (NOVEMBER 1794– SEPTEMBER 1795)

Op 8 november 1794, de dag dat Oostenrijkse en Hollandse troepen Maastricht verlieten, trok een Franse troepenmacht van ongeveer 4000 man de stad binnen. Dit nieuwe garnizoen stond onder de leiding van generaal J.B.J. Bernadotte. Zijn superieur, Kléber, schreef hem dat hij zijn best moest doen om de waardering van de bevolking te winnen en dat hij dus zijn soldaten moest opdragen de gewoontes en “*préjugés*” van de bevolking te respecteren en de geestelijkheid en hun kloosters en kerken te ontzien. Deze laatste aansporing was niet overbodig aangezien bij de verovering van de Oostenrijkse Nederlanden sprake was geweest van antireligieuze acties waarbij enkele grote abdijen geplunderd en vernietigd waren, zoals die van Aulne en Lobbes, beide gelegen ten zuiden van Charleroi, en van Villers la Ville in Waals Brabant.¹

Het Sambre-et-Meuseleger werd vergezeld door afgevaardigden van de Franse Nationale Vergadering, nu eens “*conventionnels*” dan weer “*représentants du peuple (en mission)*” genoemd. Hiertoe behoorden onder anderen de juristen P.M. Gillet, P.C.J. Briez, A. Frécine, L. Joubert en de handelaar in stoffen N. Haussmann.² Een decreet van 18 juli 1794, één van de laatste uit de tijd dat het Comité de Salut Public, het uitvoerend bewind van de Franse Republiek, onder leiding van Robespierre stond, had deze afgevaardigden grote bevoegdheden gegeven. Zij hielden toezicht op het burgerlijk bestuur in het veroverde gebied en bepaalden wat het leger geleverd moest krijgen. Zij konden daarvoor de bevolking vorderingen van voedsel, karren en paarden opleggen en een oorlogsbelasting, die tweemaal de jaarlijkse inkomsten van het oude bestuur bedroeg. Deze draconische politiek werd duidelijk verwoord door L. Carnot van het Comité de Salut Public. Hij zei tegen de volksvertegenwoordigers dat het belangrijk was dat men zich niet verbroederde met de bevolking en dat men uit het veroverde gebied al het mogelijke haalde dat de vijand bij een eventuele herovering van nut kon zijn, inclusief kunstwerken.³

Toch had meteen na de verovering “*conventionnel*” Gillet de Indivieze Raad van Maastricht de opdracht gegeven om aan de bevolking bekend te maken, dat alles bij het oude zou blijven, niet alleen het bestuur en de rechtspraak, maar ook de belastingen, al zouden die nu wel ten goede komen aan de Franse Republiek. Alle overheden waren ondergeschikt aan de commandant van Maastricht. Voor oorlogsgeweld gevluchte personen konden binnen veertien dagen terugkeren; daarna werden zij beschouwd als emigrés en zouden hun goederen geconfisqueerd worden.⁴

In de praktijk bleef echter allerm minst alles bij het oude en de zeer strenge winter van 1794–1795 maakte de situatie alleen maar erger.⁵ Gillet schreef aan het Comité de Salut Public dat de Fransen nu moesten vechten tegen het slechte weer, de honger, het ontbreken van voldoende en geschikte kleding en schoeisel voor de soldaten. Er waren geen voorraden en de bevolking was uitgeput. Paarden crepeerden en in de open lucht bivakkeren zou in

deze situatie voor de soldaten hun dood betekenen. Op zijn verzoek werd daarom een hele divisie verspreid over Luik, Maastricht, Aken en Gulik ondergebracht, dat wil zeggen dat voor 10.000 tot 30.000 soldaten in die steden huisvesting moest worden gevonden.⁶

Bestuurlijk werd het veroverde gebied in twee grote eenheden verdeeld: de “Centrale administratie van België” met als hoofdplaats Brussel en de “Centrale administratie van het Land tussen Maas en Rijn” met als hoofdplaats Aken. “België” was onderverdeeld in acht zogenaamde “Administrations”, ook wel “Arrondissements” genoemd en het “Land tussen Maas en Rijn” in zeven. Onder het arrondissement Maastricht vielen de stad, het dorp Sint Pieter, de Oostenrijkse en Staatse Landen van Overmaas met uitzondering van het Land van Dalhem, maar ook de voormalige heerlijkheden Elsloo, Gronsveld, Slenaken, Stein, Wittem en Wijlre, het voormalig graafschap Horn en de districten Weert, Thorn, Wessems en Kessenich; verder de gehele Luikse Kempen en het voormalig graafschap Loon, bestaande uit de steden en districten Tongeren, Bilsen, Borgloon, Hasselt en Herck. Het arrondissement Maastricht ressorteerde onder de “Centrale administratie van het Land tussen Maas en Rijn”. Dit bestuurscollege, gevestigd in Aken, was het uitvoeringsorgaan van de besluiten van de “*représentants du peuple en mission*”.⁷

Hausmann had, in overleg met zijn collega’s Frécine en Joubert, na de verovering van Maastricht besloten om bij de gebiedsafbakening tussen de Centrale Administraties van Aken en Brussel het prins-bisdom Luik te splitsen. De stad Luik, haar directe omgeving en het deel van het Land van Luik ten westen van de Maas vormden één administratie en kwam onder Brussel te vallen. Het deel van het Luikerland ten oosten van de Maas, Maastricht en de Luikse Kempen kwamen onder het gezag van Aken, en Luikse enclaves in de voormalige Oostenrijkse Nederlanden werden opgenomen in de administraties van Namen en Brabant, die onder Brussel vielen. Als reden voor deze versplintering werd de wens genoemd om de geest van verzet tegen de Fransen in het voormalige prins-bisdom te breken.⁸

Een geheel nieuwe bestuurlijke constellatie dus, waarmee met name de Luikenaren niet gelukkig waren. Luik was als hoofdstad van het prins-bisdom met 400.000 inwoners teruggebracht tot de hoofdstad van een arrondissement waarin het inwoneraantal gekrompen was tot 160.000, net iets meer dan de 156.850 inwoners van het hele arrondissement Maastricht. Bovendien kwam de Luikse administratie onder het gezag van Brussel te staan, de voormalige hoofdstad van de Oostenrijkse Nederlanden, terwijl de revolutionairen in Luik hadden gehoopt op een onmiddellijke aanhechting met Frankrijk.⁹

Meer dan drie weken na de verovering, op 30 november 1794, was Roemers door volksvertegenwoordiger L. Joubert benoemd tot nationaal agent, dat wil zeggen civiel hoofd van het arrondissement Maastricht. Hij werd belast met de tenuitvoerlegging van de Franse wetten en maatregelen en moest ongehoorzaamheid hieraan melden. Verwaarlozing van zijn plichten kon leiden tot het verlies van zijn burgerrechten en confiscatie van een derde deel van zijn inkomsten.¹⁰

Deze benoeming mag bijzonder genoemd worden. In “België” waren in alle acht

arrondissementen Franse staatsburgers nationale agenten en in het “Land tussen Maas en Rijn” waren twee van de drie nationale agenten, die achtereenvolgens de leiding hadden van haar Centrale administratie, N. Descamps en L.P.Caselli eveneens Fransen. De derde, J. Lamotze, was een Luxemburger. Er moet dus een bijzondere reden geweest zijn om Roemers als niet-Fransman in de belangrijkste burgerlijke functie van het arrondissement Maastricht te benoemen. Naar mijn mening is deze te vinden in de persoonlijke relatie tussen Roemers en Merlin (de Douai). Sinds 1 september 1794 was deze laatste lid van het Comité de Salut Public, dat ook de benoemingen van belangrijke functionarissen regelde. In hoofdstuk 1 is al vermeld, dat beiden elkaar kenden uit de tijd van de rechtszaken waarin Roemers’ zwager in Valenciennes verwickeld was geweest en waarin Merlin als diens advocaat was opgetreden. Mevrouw Colpin-Nivar had in 1784 aan Merlins echtgenote geschreven, dat haar familie eeuwig dankbaar was voor de verbondenheid met de familie Merlin.¹¹ Men kan dus spreken van een min of meer vriendschappelijke relatie tussen de beide families. Deze connectie, de inzichten in Roemers’ kwaliteiten die hij tijdens de beraadslagingen over de processen van diens schoonbroer Colpin (“Tableau” § 54) opgedaan had, en wellicht ook in latere contacten tussen hem en Roemers, zullen Merlin wellicht ertoe bewogen hebben om Roemers voor te dragen. “Répresentant du peuple en mission” Joubert was er in ieder geval van overtuigd dat met Roemers een goede keuze gemaakt was. Op de dag van de benoeming berichtte hij vanuit Maastricht zijn collega’s in Brussel, dat het “civisme” en de intelligentie van “citoyen” Roemers bij hem het vertrouwen hadden gewekt, dat hij zou voldoen aan hun wensen. De collega’s konden Roemers voor alles met betrekking tot zijn arrondissement benaderen.¹²

Roemers zelf sprak in zijn “Tableau” over zijn benoeming als een dwingend verzoek waartegen hij zich gezien de omstandigheden niet kon verzetten (§§ 11–12). Maar hij heeft in 1816 deze omschrijving naar alle waarschijnlijkheid bewust gebruikt om de indruk te wekken dat hij niet vrijwillig, ja zelfs tegen zijn zin met de Fransen was gaan samenwerken. Het verwijt van te nauwe samenwerking met de régicide Merlin, die als volksvertegenwoordiger voor de dood van Lodewijk XVI had gestemd, was immers een belangrijke reden geweest waarom hij ter verdediging zijn “Tableau de ma vie privée et public” was gaan schrijven. We kunnen echter vaststellen dat Roemers al enige tijd naar een andere functie streefde. Vóór de komst van de Fransen had hij moeite gedaan om hetzij als legatiesecretaris in Den Haag hetzij als raadsheer in Brussel carrière te maken. Nu bood zijn relatie met Merlin carrièrekansen in Franse dienst.

Joubert benoemde op 30 november 1794 behalve Roemers ook de veertien leden van het bestuur van het arrondissement Maastricht. Zeven van hen waren woonachtig in Maastricht, de zeven anderen woonden verspreid in het ‘buitengebied’. Van de zeven Maastrichtse leden waren er vijf, J. Calckbrenner, C. Coenegracht, J.Th. van Gulpen, G. Maurissen, en D. Nivar van de Luikse nativiteit en twee van de Brabantse te weten W. Bléron en J.H. Ploem. Joubert (en eventueel Roemers) liet zich dus weinig gelegen liggen

Afb. 14 graafschap Loon

aan de traditionele verdeelsleutel voor de magistraatsfuncties in Maastricht. Mogelijk was de belangstelling bij de Brabantse burgers voor deze functies ook minder groot.

Door de stad Hasselt werd bezwaar aangetekend tegen haar indeling bij het arrondissement Maastricht. Zij noemde als belangrijkste argument dat zij door de leiding van de administratie naar verhouding te zwaar belast werd met vorderingen. Enige tijd na zijn benoeming tot nationaal agent schreef Roemers hierover aan “répresentant du peuple en mission” P.C.J. Briez (evenals Merlin afkomstig uit Douai), dat de Hasseltse magistraten mogelijkerwijs tot hun klacht

waren aangespoord vanuit Luik en dat zij wellicht ook gedreven werden door het feit dat het arrondissement Luik in tegenstelling tot dat van Maastricht op dat moment (nog) niet belast was met een zware belasting. Hij noemde het verzoek van de Hasseltse magistraten kortzichtig en in strijd met het belang van de stad en de inwoners van het voormalige graafschap Loon, een gebied dat een groot deel van de huidige Belgische provincie Limburg besloeg (zie afbeelding 14), en sedert 1366 in personele unie verbonden was met het prins-bisdom Luik. Hij gebruikte als argument de taalkundige en culturele verwantschap van het graafschap Loon met de rest van het arrondissement Maastricht, een argument dat hij later ook zou gebruiken bij de vorming van het departement van de Nedermaas. Men sprak, zo schreef hij Briez, dezelfde taal waardoor alle registers, publicaties en rechtszaken in het Vlaams geschreven en gehouden konden worden. Voor de magistraten en de bevolking bestonden er dus geen taalprobleem. Bovendien hadden de Walen uit het voormalige prins-bisdom nooit enige sympathie getoond voor de bewoners van het Vlaamssprekende gedeelte. Hij noemde ook nog een ander motief om bij Briez te klagen over de Hasseltse magistraten. Van Frécine had hij begrepen dat hij bij het “Comité de surveillance”, het orgaan dat vijandigheid ten opzichte van het bestuur diende op te sporen, beschuldigd was van partijdigheid bij het verdelen van de opgelegde vorderingen. Hij stuurde kopieën van deze vorderingen op als bewijs van zijn onschuld in deze.¹⁴ Of deze brief de doorslag gaf of niet, Hasselt bleef in ieder geval binnen het arrondissement Maastricht.

In zijn “Tableau” vermeldde Roemers naast het gedwongen karakter van zijn benoeming de hulp die hij verleende aan Maastrichtenaren die gevlucht waren voor de bombardementen. Dankzij hem konden zij veilig terug keren. Ook had hij ervoor gezorgd dat niet alleen de in bewaring gegeven kostbaarheden van emigrés veilig waren, maar ook de emigrés zelf,

door heimelijk hun namenlijsten achter te houden. En tot slot was door zijn optreden een einde gekomen aan het geknoei met assignaten (§§ 11–22). Daar het de bedoeling van zijn “Tableau” was om aan te tonen dat hij zich gedurende de Franse Tijd in strijd met de geruchten die in 1815–1816 over hem in Den Haag de ronde deden, steeds goed en eervol gedragen had, is deze selectie begrijpelijk. De vraag is of zij ook geheel waar is.

Bij het vermelden van zijn goede daden gebruikte Roemers soms grote woorden. Volgens een lijst opgesteld door de secretaris van de Indivieze Raad, Lenarts, hadden 208 personen de stad verlaten voordat de bombardementen begonnen waren. Het aantal van ‘duizend getuigen’, dat Roemers voor zijn bemiddeling bij hun terugkeer zei te kunnen oproepen moet dus wel wat gerelativeerd worden. Bovendien had Gillet meteen na de verovering verklaard dat voor de bombardementen gevluchte Maastrichtenaars binnen veertien dagen probleemloos konden terugkeren. Roemers noemde niet toevallig van de ‘duizend’ personen de namen van acht mensen die in 1816 lid waren van de Maastrichtse gemeenteraad, onder wie de Oranjegezinden G. Hollard en E. D. Pichot (§ 14). Onvermeld liet hij verder dat onder de teruggekeerden zich ook zijn schoonfamilie Colpin-Nivar bevond, die hij met behulp van “conventionnel” C. Roberjot (ex-priester) medio 1795 veilig naar Maastricht kon laten terugkeren. Ook het “oneindig aantal” Maastrichtenaars, dat strafbaar was, omdat zij bezittingen van émigrés bewaarden en wier namen hij voor de Franse overheid verborgen hield, dient te worden gerelativeerd. De lijsten van zijn eigen bijlagen 3 en 4 bij zijn “Tableau” vermelden hiervoor in totaal 58 personen.¹⁵ De hulp die Roemers aan graaf De Mérode verleende, werd eveneens niet zonder reden door hem nadrukkelijk vermeld. Tot einde 1815 stond deze edelman in de gunst van koning Willem I, maar na zijn weigering om lid te worden van de Eerste Kamer viel hij bij de vorst in ongenade.¹⁶ Roemers kon dus, tegen zijn verwachting in, niet meer rekenen op enige voorspraak van De Mérode bij Willem I.

De kwestie van de assignaten, die Roemers sterk benadrukt, verdient enige aandacht. In 1793 vertegenwoordigden de assignaten, die in 1789 door de Franse revolutionaire regering als betalingsmiddel waren ingevoerd, nog slechts 52% van hun waarde ten opzichte van het muntgeld. Via oud-schepen J.F.X. Breuls was Roemers erachter gekomen, dat in het arrondissement schulden vervroegd werden afgelost met assignaten. Gillet werd door hem daarvan inderdaad op de hoogte gesteld, maar “met gevaar voor eigen leven” is wel weer dik aangezet. Melding maken van andermans geknoei met assignaten en zelf ermee knoeien, een daad waarop inderdaad de doodstraf stond, is niet hetzelfde. Zeker niet omdat Roemers’ voorstel ter bestrijding ook voordelen had voor de Franse staat. Het was dan ook geen wonder dat hij toestemming kreeg om te verordenen, dat schulden gemaakt vóór 4 november 1794 alleen in geld afbetaald konden worden bij de betaalmeester van het Franse leger. Deze betaalde de schuldeiser dan vervolgens uit in assignaten. Het muntgeld kwam dus in de schatkist terecht. Schulden gemaakt ná 4 november 1794 konden alleen afgelost worden in assignaten. Volgens Roemers had na de afkondiging van deze maatregel

op 26 december 1794 in het gehele arrondissement geen enkele vervroegde afbetaling meer plaatsgevonden.¹⁷

Roemers is echter bij meer zaken betrokken geweest dan enkel bij de hierboven genoemde uit zijn “Tableau”. Hij kreeg meteen na zijn aanstelling te maken met vorderingen “sans fin et sans nombre” zoals hij na enkele weken aan J. Lamotze, de nationaal agent van de Centrale Administratie van het ‘Land tussen Maas en Rijn’ schreef. Op 16 januari bijvoorbeeld werd het arrondissement gelast 25.000 schoenen te leveren voor het Franse leger. Soms trad hij bij vorderingen met succes eigenmachtig op, zoals bij de klachten van de inwoners van Spaubeek over de levering van hoornvee voor het Franse leger. Hij bepaalde in die zaak namelijk, dat de gewone man, die slechts één of twee koeien bezat, ontzien moest worden. Hij controleerde ook of bepaalde vorderingen terecht waren. Een zekere Hébert, “préposé de la 7e commission exécutive pour le rassemblement des chevaux”, vroeg hem om de drossaard van Valkenburg opdracht te geven een aantal gemeenten in het Land van Valkenburg te dwingen twaalf reeds gevorderde paarden daadwerkelijk te leveren. Roemers vroeg daarop de volksvertegenwoordigers “en mission” te Brussel om hem zo spoedig mogelijk mee te delen of deze vordering terecht was. Hijzelf twijfelde daaraan namelijk.¹⁸ Soms kon hij alleen maar blij zijn dat bepaalde vorderingen niet aan hem zelf werden opgelegd, zoals bijvoorbeeld een van Frécine. Deze was begin januari enkele dagen in Maastricht en verlangde 200 flessen goede wijn – weliswaar liefst uit de kelders van de émigrés – en opmerkelijk specifiek uit de kelder van ene Olislagers (waarschijnlijk is bedoeld de Luikse commissaris-instructeur Jean, Léonard, Hubert) nog eens 100 flessen Moezelwijn. Wellicht moest volgens Frécine een dergelijke vordering gezien worden als een “uiting van dankbaarheid aan de edelmoedige bevrijders”, zoals hij enkele dagen later in een brief aan het arrondissement de rekvisities in het algemeen omschreef.¹⁹ De bevolking van het veroverde gebied riep hij in diezelfde tijd op zich te verheugen over de komst van de Fransen. Eens zouden zij met de Franse Republiek verenigd worden, maar nu moesten zij zich ten behoeve van het leger dat streed tegen de tirannen nog enkele rekvisities getroosten, die gevorderd zouden worden door hun eigen medeburgers. Zij waren dat hun bevrijders, maar ook zichzelf verschuldigd, luidde het in zijn ronkende taal.²⁰

De strenge winter van 1794/95 en de vorderingen van voedsel voor het leger zorgden onder de bevolking voor een noodsituatie. Vlak voor Kerstmis meldde een groep van 30 à 40 personen zich bij Roemers’ kantoor. De mensen hadden honger en eisten brood. Roemers sprak lange tijd met hen en moest beloven, dat er onmiddellijk brood zou komen. Hij wist dit te realiseren door de “commissaire des guerres” D. E. Godon over te halen hiervoor 10 zakken meel uit het militaire arsenaal te leveren. Met behulp van Gillet werden rogge en tarwe vanuit Bilzen naar Maastricht gehaald en ook koopwaar uit Holland en Nijmegen mocht eindelijk de stad in. Verder moesten alle pachters van kerkelijke instellingen uit het hele arrondissement binnen acht dagen een kwart van hun achterstallige pacht aan rogge en tarwe leveren. Er zou een magazijn voor granen worden aangelegd, dat onder toezicht

van Roemers' zwager, administrateur Nivar kwam te staan. Toch bleek dit niet voldoende soelaas te bieden, want op 29 maart schreef het stadsbestuur aan Roemers dat het meer dan ooit diens hulp nodig had. Onafgebroken klaagden arbeiders over tekort aan brood en weigerden zij te werken als niet tevoren een garantie ter zake gegeven werd.²¹ Enkele weken later legde Roemers via zijn vriend W.H. van Panhuys contact met David Poelien, heer van Nuland en Rijsoord. Bij dit hoofd van een vooraanstaande handelonderneming in Dordrecht kon Roemers volgens zijn zeggen tegen een billijke prijs graan kopen.²² Weer enige tijd later, in mei, schoot Roemers L.P. Caselli, de nationale agent van Aken, te hulp, die met hetzelfde probleem kampte, en zorgde hij ervoor, dat er graan naar Aken gestuurd werd.

Een ander probleem voor de bevolking tijdens deze zeer strenge winter was het gebrek aan brandstof. De Indivieze Raad riep ook hiervoor de hulp van Roemers in. Op 31 december stuurde zij een verzoek van de gezusters De Roy naar hem door. Deze dames, die blijkbaar een kolenhandel of transportonderneming leidden, konden bij gebrek aan karren, die massaal door de Fransen gevorderd waren, geen kolen naar de stad laten vervoeren. Gezien de weersomstandigheden waren die echter bitter nodig. Ook het dichtvriezen van de Maas verhinderde dat kolen uit de Luikse mijnen naar Maastricht werden getransporteerd.²³ Het is niet duidelijk of Roemers in dit probleem hulp heeft kunnen bieden, maar het is zeker dat hij vanuit Aken diverse aanmaningen kreeg vanwege het achterblijven van de levering van karren voor het leger.

Behalve het leveren van voedsel en materieel moesten de inwoners van het arrondissement ook belasting betalen. Op Nieuwjaarsdag van 1795 ontving Roemers het bericht, dat het arrondissement Maastricht voor een bedrag van 4 miljoen Franse ponden, ongeveer 3,2 miljoen gulden²⁴, werd aangeslagen. Hij schreef op 19 januari aan Briez, dat de aanslag voor het arrondissement Maastricht disproportioneel hoog was. Tevergeefs, het bedrag bleef gehandhaafd. Wel besloot het Comité de Salut Public in februari, dat het nog resterende bedrag voor de helft in assignaten en voor de helft in munten voldaan kon worden, maar vóór 20 april moest alles betaald zijn. Lamotze schreef Roemers dat deze belastingen noodzakelijk waren in verband met de verovering van Holland.²⁵

Begin januari was het Franse leger met succes de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden boven de grote rivieren binnengedrongen. De stadhouder was op 18 januari uitgeweken naar Engeland en in verschillende steden waren de leden van de vroedschappen vervangen door nieuwe, pro-Franse bestuurders. De "Fluwelen Revolutie" was in volle gang. Op 20 januari 1795 hadden de volksvertegenwoordigers die het Franse leger vergezelden, onder wie Roberjot en Joubert, de zelfstandigheid van de Bataafse Republiek erkend. Ruim een maand later, op 28 februari, moest feestelijk gevierd worden, dat "de Batavieren, onze broeders, van het Stadhouderslijk Juk" bevrijd waren en dat daaruit "onberekenbare voordelen voor de landen tusschen Maas en Rijn" ontstaan waren. Bij die gelegenheid hield Roemers bij de vrijheidsboom op het Vrijthof een redevoering²⁶

waarin hij op bloemrijke wijze de Fransen complimenteerde met hun overwinning in “den hardnekkigsten winter die men ooit bij menschen geheugen gezien heeft”. Voor de edelmoedige houding der Fransen ten opzichte van het veroverde gebied verwees hij naar de belastingverlaging voor het gebied tussen Maas en Rijn, het afschaffen van de meeste rekwisities en het wegruimen van de hindernissen voor handel en bedrijf. Dit zijn wel merkwaardige woorden voor iemand die ruim een maand eerder zonder succes aan Briez had gevraagd om de te hoge belastingaanslag voor het arrondissement Maastricht te verlagen en die in zijn correspondentie met Aken en de legerleiding alles op haren en snaren moest zetten om de vorderingen voor het leger enigszins onder controle te houden of beter gezegd onder controle proberen te krijgen. De door hem genoemde weldaden waren tot dan toe meer wensen dan feiten te noemen, eerder woorden van hoop dan loftuitingen voor bewezen voordelen van de lieflijke vrede die Fransen gebracht zouden hebben. Zijn slotwoorden, “laat ons dan alle vrees, alle ongerustheid verbannen”, lijken deze hoop te willen onderstrepen en in het juiste perspectief te willen plaatsen.

Om zijn eigen zaken en die van het arrondissement Maastricht te regelen moest Roemers veel reizen. In februari 1795 was hij naar Parijs geweest, in juni/begin juli en medio augustus naar Brussel, in augustus/begin september naar Bonn en op het einde van september waarschijnlijk weer naar Parijs en Bazel.

Voor de reis naar Parijs in februari had Lamotze, de nationale agent van Centrale Administratie te Aken, eind januari toestemming gegeven. Diens opvolger Descamps had het om een niet nader toegelichte reden liever niet gezien, maar legde zich met tegenzin bij de beslissing van zijn voorganger neer. In Parijs had Roemers op de eerste plaats privébelangen te behartigen. In 1784 hadden de Staten van Frans-Vlaanderen een lening van 10 miljoen pond (8 miljoen gulden) uitgeschreven en Roemers, zijn moeder en zijn kinderen hadden daarin een belang van 140.000 pond (112.000 gulden) genomen. Vóór 18 februari moesten de Staten dit bedrag terugstorten en in dat verband was volgens Roemers zijn aanwezigheid in Parijs gewenst. Gezien de door de revolutie veranderde situatie was deze afbetaling geen vanzelfsprekende zaak. Hij kreeg hierbij hulp van Merlin de Douai. Ook twee Brusselaars hadden zich met deze zaak bemoeid, schreef Roemers eind april aan Merlin. Namens alle crediteuren van de lening van tien miljoen hadden een zekere B. Tort-De la Sonde en een notaris Van Meerbeeck met succes bij de Nationale Conventie hun zaak bepleit en gevraagd om twee jaar na het beëindigen van de oorlog de lening met de verschuldigde rente terug te betalen. Als extra argument verklaarden zij dat alle betrokkenen hun uiterste best zouden doen om de “*représentants du Peuple en mission*” bij hun werkzaamheden van dienst te zijn. Één van deze volksvertegenwoordigers, J. Lefebvre (uit Nantes), had de beide heren geantwoord dat hij bij zijn aankomst in Brussel daar onmiddellijk werk van zou maken. De Franse Republiek zou haar verplichtingen nakomen. Het probleem was ook, zo schreef Roemers aan Merlin, dat de Brusselse heren

voor hun bemiddeling 5 % commissiegeld vroegen en stelden dat alle eigendomspapieren ter verificatie enkel bij het kantoor van Van Meerbeeck ingeleverd konden worden. Hij vroeg aan Merlin om Lefebvre mede te delen, c.q. te verzoeken dat hij en anderen dit ook konden doen bij notaris Walckiers in Brussel bij wie zij de obligaties gekocht hadden. Merlin zond Roemers' brief op 13 mei door naar Lefebvre. Hoe het precies is afgelopen heb ik niet kunnen achterhalen, maar in juni vroeg Roemers aan volksvertegenwoordiger F. Meynard om Lefebvre nog eens aan zijn brief en de aanbeveling van Merlin te herinneren.²⁷

Voor Roemers in februari naar Parijs vertrokken was, had de Indivieze Raad van Maastricht hem dringend verzocht te bemiddelen bij de "representants du peuple" of bij de Nationale Conventie ter voorkoming van het geplande grootschalige transport van boeken uit de stadsbibliotheek. De Raad had hem daarbij vleidend aangesproken met "gij die vermaakt scheidt in het aanwakken der, en prijs stelt op de waare konsten en wetenschappen." Men kan er van verzekerd zijn, dat Roemers gehoor heeft gegeven aan deze oproep, maar op welke wijze en of hij daarin succes heeft geboekt is niet duidelijk. Er is geen inventaris gemaakt van de in beslag genomen boeken, en correspondentie over eventuele teruggave dateert pas vanaf 1798. Hierbij was Roemers nadrukkelijk betrokken. De historicus H. Wouters, in leven archivaris-bibliothecaris van de stad Maastricht, schat dat medio februari 3 à 400 banden naar Parijs gingen, verzonden in 13 kisten.²⁸ In een eerder convoi van drie wagens was op 3 februari een andere vracht naar Parijs vertrokken. Hieruit blijkt dat de Fransen naast boeken, handschriften en schilderijen ook landbouwwerktuigen, zaden, hout, granen, mineralen, fossielen en opgezette dieren meenamen. De botanicus en specialist op het gebied van het enten van gewassen A. Thouin was met het leger meegekomen en had een lijst van 23 groenten en gewassen uit de streek rond Maastricht opgesteld en een overzicht gemaakt van de namen en beschrijvingen van 24 soorten gereedschap voor tuin-, bos- en veldwerk en bovendien een lijst met fruitsoorten en zaden en een lijst met diersoorten, die hij tijdens zijn missie naar Maastricht ter plaatse had aangetroffen. Roemers had aan de verantwoordelijke voor dit convoi instructies meegegeven voor drie kisten met waardevolle voorwerpen, die in Parijs afgeleverd moesten worden bij het presidium van de Nationale Vergadering. Een inventaris van de inhoud van deze bijzondere kisten heb ik niet gevonden.²⁹

Enkele weken na zijn lofrede over de komst van de Fransen kreeg Roemers van Joubert bericht dat L.P. Caselli benoemd was als nieuwe nationaal agent van de "Administratie van het Land tussen Maas en Rijn".³⁰ Met deze superieur kreeg Roemers al snel hoogoplopende ruzie over de wijze waarop hij in het arrondissement Maastricht het bestuur uitoefende en de bevelen van Aken uitvoerde en in de ogen van Caselli vaak negeerde en zelfs tegenwerkte. Caselli, afkomstig uit Lille, was een ambtenaar en vóór deze functie als inspecteur werkzaam geweest bij de 'agence de commerce' in Brussel. Roemers wist of wenste zich niet te plooiën in een hiërarchische verhouding met de Centrale Administratie

te Aken, wat Caselli juist wel van hem vroeg, zo niet eiste. In hoofdstuk 1 vermeldde ik reeds dat in 1791 Roemers' opvolger als secretaris van de heerlijkheid Elsloo, Van Hees, er niet aan twijfelde of Roemers zou in Brussel zijn uiterste best doen om bij iedereen in het geveleij te komen. Deze karaktertrek of beter gezegd manier van werken had Roemers ook vanaf het begin van de Franse bezetting benut en zo had hij gezorgd voor goede relaties met mensen als Gillet en andere belangrijke Fransen. In 1795 drong hij bij Caselli verschillende keren aan op een persoonlijke ontmoeting. Binnen tien minuten zou Caselli hem dan beter hebben leren kennen dan uit de correspondentie van een heel jaar, schreef hij op 11 april, om op 23 mei te herhalen "nogmaals wanneer kom je?" Eind juli moest hij evenwel concluderen, dat dit charmeoffensief bij Caselli niet gewerkt had en hij, zoals hij Caselli schreef, alleen nog maar zakelijk met hem te maken wilde hebben.³¹

De moeilijkheden tussen beiden waren meteen begonnen na Caselli's aantreden op 20 maart 1795 als de nieuwe nationaal agent. Er lag al enkele weken een verzoek van Roemers bij de Centrale Administratie om het bureau van het arrondissement Maastricht te mogen uitbreiden met twee Franse militairen als klerk. Toen Roemers op 21 maart, daags na Caselli's installatie, in Aken was, had hij zich rechtstreeks tot volksvertegenwoordiger F.L. Dubois gewend. Deze gaf hem met terugwerkende kracht toestemming voor de benoeming van de twee Fransen.³² Roemers had hiermee Caselli, zijn nieuwe superieur, gepasseerd.

De drukke werkzaamheden en de daarmee gepaard gaande spanningen eisten bij Roemers hun tol. Op 11 april was hij op straat plotseling verlamd geraakt. Ruim tien dagen moest hij zijn werk neerleggen. Uit een reactie van Caselli op Roemers' brief over zijn ziekte kan men opmaken dat voor de behandeling ervan ook sprake was van een chirurgische ingreep. Roemers had in diezelfde brief ook een copie meegestuurd van een schrijven waarin hij belasterd werd. Uit Caselli's reactie met de vraag "of hij zich met Lipkens verzoend had", zou men kunnen opmaken dat hij daarmee de persoon bedoelde, die lid was van het "comité de surveillance révolutionnaire", het twaalf personen tellende orgaan dat tot taak had niet alleen de vreemdelingen in de stad in de gaten te houden, maar ook om lijsten aan te leggen van alle 'verdachte' personen. Dit Comité had Roemers verweten te weinig op te treden tegen illegale graanhandelaren en een lakse houding aan te nemen in de bestrijding van de honger onder de armen. Ook waren zij ontevreden over hun eigen salariering.³³

In de maanden erna ging de relatie tussen Roemers en Caselli snel bergafwaarts. Op 17 april was de pastoor van Bunde overleden. De benoeming van een nieuwe pastoor was het recht van de proost van Meerssen, maar deze had in september 1794 bij de nadering van de Fransen met zijn vier monniken de wijk genomen naar Düsseldorf en was vandaar niet teruggekeerd. Volgens één van de sollicitanten voor de vacature, M. Pluymaekers, bezat nu de Franse natie als eigenares van de proosdij het benoemingsrecht. Hij was voor de volksvertegenwoordigers ook de beoogde opvolger. Roemers had echter al bekend laten maken, dat de Bundenaren zelf hun pastoor mochten kiezen en zij hadden, een dag voordat Roemers van Caselli het bericht ontving dat Pluymaekers benoemd moest worden, in grote

meerderheid gekozen voor M. Kerkhoffs uit Beek. Roemers benadrukte in zijn verweer, dat er geen sprake was geweest van kwaad opzet en wist bij de volksvertegenwoordigers Roberjot en Dubois te bereiken, dat zij instemden met de keuze van de Bundenaren. Caselli kon niet anders dan zich daarbij neerleggen, maar was razend op Roemers en vergaf hem dit (tweede) eigengereid optreden niet.³⁴

De belastingen waren wel de grootste twistappel, niet alleen tussen Roemers en Caselli, maar ook tussen het arrondissement Maastricht en de Centrale Administratie van Aken. Van de aanslag van 4 miljoen pond die het arrondissement zoals gezegd op 1 januari 1795 ontvangen had, moest de geestelijkheid 3 miljoen opbrengen, de adel 600.000,-- en de burgerij 400.000,--. De verdeling binnen de drie standen en de inning van deze en een tweede aanslag die in juni zou volgen, hadden nogal wat voeten in aarde en zijn bij gebrek aan documentatie helaas niet volledig in kaart te brengen. In grote lijnen ging het echter als volgt.

De kapittels van Sint Servaas en Onze-Lieve-Vrouw, die van mening waren dat zij in verhouding tot andere geestelijke instellingen te hoog waren aangeslagen, zochten bij de Centrale Administratie in Aken en bij volksvertegenwoordiger Roberjot vermindering van hun aanslag te bereiken. De Indivieze Raad van Maastricht nam contact op met Roemers over de 80.000 pond (f 64.000,--), die de stad was opgelegd. De 40 rijkste burgers besloten de betaling van f 12.390,-- op zich te nemen. De weduwe Nivar-Bauduin droeg het op drie na hoogste bedrag bij, f 2100,--, de weduwe Roemers-van den Bergh f 150,--, het laagste bedrag, dat trouwens door meerdere burgers opgebracht werd. Roemers zelf kwam op deze lijst niet voor.³⁵

De Centrale Administratie in Aken en met name Caselli accepteerden de verklaring van het arrondissement Maastricht niet dat het zijn aandeel in de belastingen niet kon opbrengen. Het bestuur werd kwade opzet verweten. Caselli schreef Roemers op 23 mei zelfs, dat deze de druk op de belastingplichtigen moest verhogen wilde hij zichzelf “hors de reproches” stellen.³⁶ Een vorm van chantage dus. Een week later ontving Caselli een anoniem bericht dat de Indivieze Raad over de belastingen een brief had geschreven aan het Comité de Salut Public en dat de stad Maastricht met een beroep daarop weigerde het opgelegde belastingquotum te aanvaarden en zelfs de reeds afgedragen bedragen terugbetaalde aan de burgers en corporaties. Deze brief was inderdaad verzonden meldde Roemers geruime tijd later aan Caselli, maar van terugbetaling was geen sprake. Caselli was, niet onbegrijpelijk, bij het vernemen van het bericht woedend en gelastte de Indivieze Raad om binnen 24 uur twee afgevaardigden naar Aken te sturen om verantwoording af te leggen. Roemers moest desnoods gewapenderhand de belastingen innen. In Maastricht leidde Caselli's reactie tot een pijnlijke confrontatie tussen Roemers en één van de leden van de Indivieze Raad, G.D.J.L. De Crassier. Deze was samen met A. Veugen aangewezen om in Aken de verlangde verantwoording af te leggen. De Crassier had aangenomen dat het bevel om naar Aken te gaan van Roemers was uitgegaan en was daarover in de vergadering van de Indivieze

Raad in woede uitgebarsten. De andere raadsleden waren achter Roemers gaan staan en hadden Caselli's brief aan Roemers laten zien waarin ook verwijten naar hem werden genoemd. De Crassier had daarop zijn excuses aangeboden.³⁷ Ondanks de schrobbering die de twee Maastrichtse raadsleden op 4 juni in Aken in ontvangst moesten nemen, zond het stadsbestuur enkele dagen later een koerier naar Parijs om het Comité de Salut Public ook mondeling om vermindering van belasting te vragen. Met succes, want op 14 juni schreef secretaris Van den Heuvel van de Indivieze Raad aan het arrondissementsbestuur dat het stadsbestuur uit Parijs positieve berichten hadden ontvangen, dat alle twistpunten waren opgeruimd en de stad binnen een paar dagen haar aandeel in de belasting in de schatkist van het arrondissement zou storten.³⁸

De opluchting was echter voorbarig. Op 13 juni had E. Pérès (de Lagesse), die op 16 mei door de Nationale Vergadering in Parijs als haar afgevaardigde naar de 'Centrale administratie van het Land tussen Maas en Rijn' in Aken was gestuurd, besloten om voor zijn gebied een nieuwe belasting in te voeren. C. Coenegracht en A. Wilmar, leden van het arrondissementsbestuur Maastricht, brachten uit Aken het verbijsterende bericht mee naar huis, dat het hele gebied van het Land tussen Maas en Rijn nog eens 22 miljoen moest opbrengen en hun eigen arrondissement 3 miljoen. De arrondissementsbestuurders protesteerden zowel bij het Comité de Salut Public als bij Pérès tegen dit besluit. Bij Pérès tevergeefs. Hij wilde ook niet ingaan op de uitnodiging van Roemers om op de terugweg naar Parijs in Maastricht af te stappen om bij hem "prendre la soupe". Hij zou via Luik reizen en daar souperen, antwoordde hij Roemers op 8 juli, die nog niet wist dat hij op diezelfde dag ontslagen was als nationaal agent.³⁹

Meer succes hadden zij bij het Comité de Salut Public en de volksvertegenwoordigers Gillet en Meynard. Laatstgenoemde was tot 16 mei als "conventionnel" gedetacheerd geweest bij de Centrale administratie van het Land tussen Maas en Rijn en in die functie dus de voorganger van Pérès. Hij had in Brussel dezelfde functie voor "België" gekregen. Op zijn weg daarheen was hij de laatste dagen van mei de gast van Roemers geweest en beiden hadden daaraan goede herinneringen overgehouden.⁴⁰ Meynard maakte bij het Comité de Salut Public, wellicht door Roemers daartoe verzocht, bezwaar tegen de nieuwe belasting. Hij verwees naar de slechte omstandigheden waaronder het gebied veroverd was, naar de zware rekwisities die daardoor aan de bevolking opgelegd waren, maar die toch echt niet altijd betaald konden worden.⁴¹ Gillet was nog duidelijker. Het Comité de Salut Public had hem als oud-afgevaardigde en dus 'kenner' van het gebied tussen Maas en Rijn op 7 juli de brief van het arrondissement Maastricht gestuurd met het verzoek om commentaar. Gillet vond de belastingaanslag veel te hoog. Pérès had dat kunnen weten als hij meer zijn best gedaan had het land te leren kennen of geluisterd had naar mensen die hem goede raad hadden kunnen geven. Het grootste deel van het gebied ten oosten van de Maas was namelijk te onvruchtbaar om zoveel geld te kunnen opbrengen en de eens zo bloeiende textiel- en ijzerindustrie was door de oorlog vernietigd. Zijn conclusie

was dat tot dan toe de vertegenwoordigers van de Franse Republiek alles gedaan hadden om zich bij de bevolking gehaat te maken. Het werd tijd het vertrouwen van de mensen te winnen: “l’amour d’un peuple vaut bien des millions” was zijn conclusie.⁴² Roberjot, ook een ‘kenner’ van het gebied, onderschreef de visie van Gillet. Hij was eveneens van mening dat Pérès teveel gevraagd had. Op 16 juli verlaagde het Comité de Salut Public de aanslag tot 10 miljoen. Het duurde nog tot 16 augustus voordat aan het arrondissement Maastricht officieel medegedeeld werd, dat haar aandeel in de nieuwe belasting teruggebracht was tot 1 miljoen pond of f 800.000,-- dat wil zeggen tot een derde van de oorspronkelijke vordering.⁴³

Toch was daarmee de problematiek niet opgelost. In september kreeg het arrondissement vanuit Aken te horen, dat het voor één jaar 15.400 pond extra moest overmaken. Membrede, Roemers’ opvolger als nationaal agent, schreef op 26 oktober aan zijn voorganger dat Aken hen definitief een belasting had opgelegd van 1.855.758 pond. Bijna het dubbele dus van de aanslag van augustus, maar wellicht was daarbij ook nog het restant van de eerste aanslag inbegrepen. De leden van het arrondissementsbestuur waren erg teleurgesteld over het resultaat van hun ijver de zaak van de republiek goed te dienen. Coenegracht had zijn ontslag al gevraagd en Membrede en de anderen overwogen hetzelfde te doen. Roemers, die intussen in Brussel woonde, schreef meteen “à son Ami Membrede et à tous ses Amis Membres de l’Administration”. Hij bezwoer hen niet het voorbeeld van de lafhartige Coenegracht te volgen en de plagerijen van Aken te weerstaan in de wetenschap, dat voor het arrondissement de scheiding van Aken en de aanhechting bij “België” nabij waren. Zij bleven inderdaad aan en vertrouwden op deze scheiding, terecht, zoals later zal blijken.⁴⁴

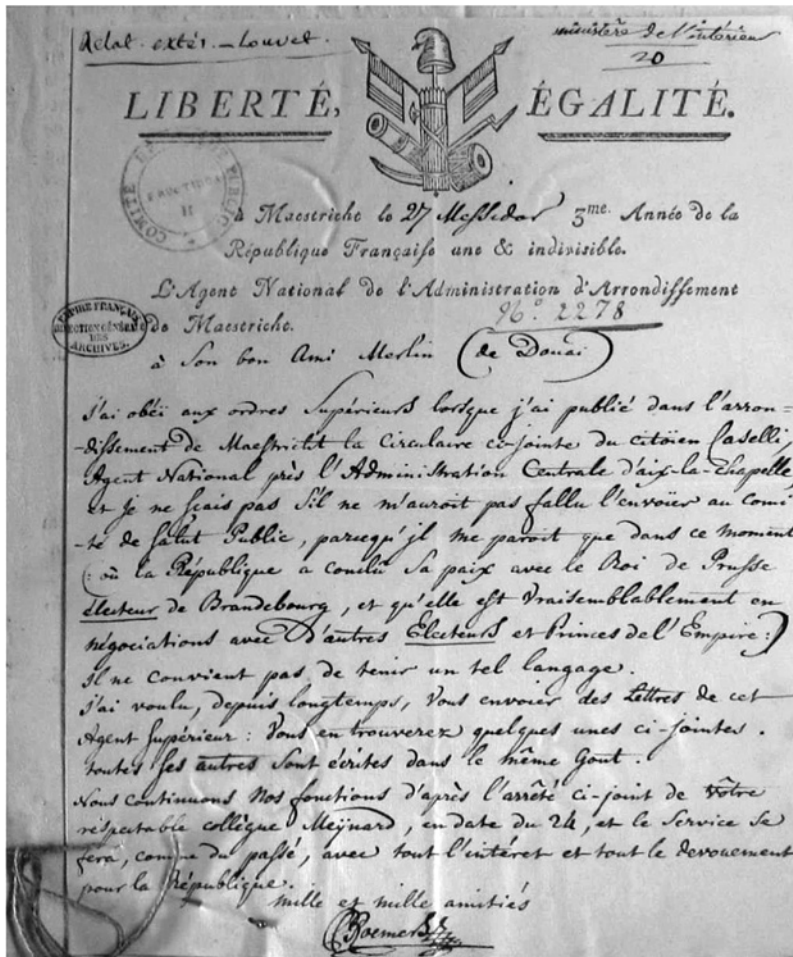
In december 1795 stuurde de Afdeling Financiën van de Centrale Administratie een overzicht van het nog te betalen bedrag door het arrondissement Maastricht. Volgens dit overzicht was de totale opgelegde som weer anders dan die waarover Membrede in oktober aan Roemers schreef, namelijk 1.100.639 pond (f 880.511,--). Hiervan moest nog betaald worden 201.985,194 pond (f 161.588,--). Het leeuwendeel hiervan, 116.036,186 pond (f 92.828,--) kwam voor rekening van de twee Maastrichtse kapittels en de Commanderie van de Duitse orde. Hun aanslag was in totaal 405.536 pond geweest (f 324.428,--).⁴⁵ Nog eind 1796 schreef het bestuur van het nieuwe departement Nedermaas, sinds oktober 1795 de opvolger van het arrondissement Maastricht, in een rapport aan Parijs dat het voormalige arrondissement Maastricht door Aken met belastingen overbelast was geweest. Daarenboven was het van mening, dat de militaire operaties en de vorderingen voor het leger funest waren geweest voor het gebied.⁴⁶

De maanden mei en juni van 1795 werden in belangrijke mate beheerst door deze belastingperikelen, maar ook op ander gebied groeiden de tegenstellingen. Op 20 juni schreef Roemers opnieuw aan Caselli, dat hij het niet goed maakte en het vele werk niet

aankon. Drie van zijn administrateurs in Maastricht waren weliswaar goede Republikeinen, maar niet berekend voor hun taak. Hij vroeg toestemming om hen te vervangen door drie ervaren bestuurders, de twee stadspensionarissen M. Heylerhoff en A. Pélérin en W.H. van Panhuys. Caselli wantrouwde de bedoeling van Roemers en weigerde, met het formele argument dat betrokkenen zelf niet om ontslag gevraagd hadden en hun ontslag derhalve als een belediging opgevat kon worden. Hij waarschuwde Roemers er meteen voor om niet bij de volksvertegenwoordigers te gaan reclameren – als een “intrigant” in de woorden van Caselli- om op die manier alsnog zijn gelijk te halen. Roemers bleef echter aandringen op de bestuurswisseling en dreigde ontslag te zullen nemen als Caselli weigerde om daaraan mee te werken. Administrateur Coenegracht schreef aan Caselli op 1 juli dat Roemers al vier dagen om gezondheidsredenen het huis hield en een dag of tien naar het platteland ging om te herstellen van zijn oververmoeidheid.⁴⁷

Roemers had echter geen verlof genomen om te herstellen, maar om naar Brussel te reizen. Van Meynard had hij vernomen, dat Merlin daar zou zijn. Helaas was deze bij Roemers’ aankomst alweer teruggekeerd naar Parijs, zodat de gehele onderneming voor niets lijkt te zijn geweest. Het is niet duidelijk of de bedoeling van Roemers’ reis volledig op privéterrein lag, bijvoorbeeld de terugbetaling van de lening aan de Staten van Frans-Vlaanderen, of dat hij ook naar Brussel was gegaan in verband met zijn moeilijkheden als nationaal agent. Bovendien is het opvallend, dat twee dagen voor Roemers’ vertrek naar Brussel op 26 juni in Parijs het Comité de Salut Public had besloten dat het arrondissement Maastricht bestuurlijk onder “België” zou komen te vallen.⁴⁸ Hij kan de reis ook ondernomen hebben om contacten te leggen met zijn nieuwe superieuren.

Caselli was begrijpelijkerwijs woedend bij het vernemen van de werkelijke reden van Roemers’ afwezigheid. In die tijd stuurde volksvertegenwoordiger Pérès, al dan niet op instigatie van Caselli, een lid van de Centrale Administratie naar Maastricht om na te gaan hoe zowel het stads- als het arrondissementsbestuur functioneerden. Hij moest onderzoek doen naar de uitvoering van de omstreden belastingmaatregel van Pérès, naar de inning ervan en naar de ‘zedelijke en burgerlijke moraal’ van de bestuurders. Er is geen verslag van dit onderzoek bekend, maar enkele dagen na de terugkeer van deze administrateur legde Pérès op 6 juli een herschikking van beide besturen voor aan de Centrale Administratie. Deze ging hiermee zonder wijzigingen accoord. Roemers zou als nationaal agent vervangen worden door nota bene Pélerin en president worden van de rechtbank in Maastricht. Meteen na het bekend worden van dit besluit stuurden zowel Roemers en zijn administrateurs, als het stadsbestuur en de leden van de rechtbank, een brief naar Meynard om te protesteren tegen het besluit. Zij benadrukten, dat Pérès deze beslissing genomen had zonder hun advies gevraagd te hebben. Binnen een week antwoordde Meynard, dat het besluit ongeldig was en de situatie voor alle instellingen bij het oude bleef. Het arrondissementsbestuur stuurde hem 15 juli een uitvoerige bedankbrief, die persoonlijk door hun lid Ploem aan hem overhandigd werd.⁴⁹ Pérès leed tegelijkertijd ook op een ander front een nederlaag

Afb. 15 Brief van Roemers aan Merlin van 15 juli 1795 met klachten over Caselli

en verlies in aanzien, aangezien het Comité de Salut Public op 16 juli, zoals eerder vermeld, besloot om zijn belastingaanslag drastisch te verlagen.

Roemers had ook Merlin de Douai op de hoogte gebracht van zijn problemen met Caselli getuige een brief van 15 juli 1795 (zie afbeelding 15)⁵⁰. In de laatste alinea blijkt, dat Roemers een kopie van het vernietigingsbesluit van Meynard had doorgestuurd naar Merlin. In zijn brief aan 'zijn goede vriend' vermeldde hij als voorbeeld van het foutieve handelen van Caselli diens opdracht aan Roemers om in elk dorp een circulaire aan te plakken waarin gewaarschuwd werd tegen handlangers van de Duitse vorsten die de gewone man voorhielden, dat deze nog steeds hun wettige heersers waren, dat zij zouden terugkeren en de opgelopen schade voor de boeren en andere burgers zouden vergoeden. Een niet zo'n verstandig besluit, volgens Roemers, op het moment dat de

Republiek met die vorsten vrede had gesloten of op het punt stond dat te doen.

Enkele weken later bood het lot Roemers de gelegenheid om te laten zien, dat hij een goede Republikein was en het hart op de juiste plaats had zitten. Op 29 juli was in Aken onder de Franse soldaten muiterij uitgebroken als gevolg van voedseltekorten en het niet uitbetalen van soldij. Twee dagen eerder was het als een soort voorteken oorverdovend stil gebleven toen, na zijn redevoering ter gelegenheid van de viering van de val van Robespierre en het einde van de Terreur een jaar eerder, Meynards “vive la République” niet werd beantwoord door de verzamelde soldaten. Massaal werden vervolgens enkele dagen lang de gewassen op het veld geplunderd.⁵¹ Blijkbaar was de situatie voor Meynard persoonlijk bedreigend geweest, want op 1 augustus had Roemers hem schriftelijk uitgenodigd om naar Maastricht te komen ‘waar zulke dingen niet gebeurden’. Wel stuurde hij in samenwerking met de Indivieze Raad De Crassier en J.C. van Panhuys naar Aken om bij Meynard aan te dringen op krachtdadig optreden ter voorkoming van uitbreiding van de excessen. Voorgesteld moest worden om elke soldaat 15 stuivers uit te betalen als voorschot op zijn soldij. Aangezien Meynard niet meer in Aken maar in Spa was, zochten de beide afgevaardigden hem daar op. Meynard zegde hen toe zijn plicht na te zullen komen maar over de bruikbaarheid van de voorgestelde financiële regeling pas iets te kunnen zeggen zodra hij meer inzicht had in de inkomsten en uitgaven van de Centrale Administratie van Aken. De verdere afloop van deze zaak is niet bekend.⁵²

Vanaf 11 augustus was Roemers met toestemming van Meynard tien dagen in Brussel. De Centrale administratie van “België” had in februari aan het Comité de Salut Public om aansluiting bij Frankrijk gevraagd. In april kreeg zij opdracht van de volksvertegenwoordigers J. Lefebvre (uit Nantes) en D. V. Ramel-Nogaret, beiden jurist, om een nieuwe territoriale indeling van “België” te maken. Het bestuurslid C.L. D’Outrepont, een studiegenoot van Roemers uit Leuven, moest met een voorstel komen. Het was een kwestie, die ook voor het arrondissement Maastricht van belang was, aangezien zoals eerder gezegd, het Comité de Salut Public eind juni besloten had dat het bij “België” gevoegd werd.

In het eerste voorstel van D’Outrepont, die zelf uit Herve in het voormalige prins-bisdom afkomstig was, vormde het gehele gebied van de toenmalige Administraties/ Arrondissementen Luik en Maastricht één departement, dat van de Nedermaas met Luik als hoofdstad. Hierover ontstond verschil van mening tussen de Maastrichtse afgevaardigden Roemers en Membrede enerzijds en de Luikenaren P. Lesoinne en J.H. Fabry anderzijds. De Maastrichtenaren schreven om de volksvertegenwoordigers van hun gelijk te overtuigen op 14 augustus een “Memoire présenté aux Représentants du Peuple Lefebvre (de Nantes) et Ramel”, waarin zij hun argumenten voor splitsing van het voorgestelde departement uiteenzetten.⁵³

Volgens Roemers en Membrede ondersteunden de zeden, de taal en de relaties tussen beide volkeren, “peuples”, een samengaan in één departement niet. Zij bedoelden daarmee de Franstaligen enerzijds en de Vlaamssprekenden anderzijds. Verder stonden zij stil bij

de gunstige ligging van Maastricht voor de handel. Via Maastricht was er sprake van een kortere wegverbinding tussen Leuven en Keulen dan via Luik. De ligging van de stad zou nog beter benut worden als een oud plan uitgevoerd werd en Mechelen via de rivier de Demer en een nog te graven kanaal verbonden werd met Maastricht. Er zou dan een waterweg beschikbaar zijn van Antwerpen tot Maastricht en vandaar over de Maas tot steden in Oost-Frankrijk. Maastricht zou het bestuurlijk centrum van dit geheel moeten worden. Als een andere stad (lees Luik) de hoofdplaats zou worden zou daar geen animo bestaan om deze natuurlijke voordelen voor Maastricht en de Franse Republiek te benutten.

Een andere overweging om het departement in tweeën te splitsen zagen zij in de lange afstanden. In D'Outreponts voorstel lag de hoofdstad Luik 19 à 20 Duitse mijlen, dat wil zeggen 140 à 148 kilometer verwijderd van de stad Venlo in het meest noordelijke deel van het departement. Het eventuele bezwaar dat men tegen hun eigen voorstel zou kunnen inbrengen, te weten dat de departementale hoofdsteden Luik en Maastricht dicht bij elkaar lagen, pareerden zij met de constatering dat het verleden had bewezen, dat men steeds in goede nabuurschap en respect voor elkaar had samengeleefd, met oog voor de

Afb. 16 De negen “Belgische” departementen onder het Franse bewind 1795-1814

wederzijdse belangen. Met andere woorden, zij hadden weinig gezamenlijke belangen. Tot slot beschreven ze gedetailleerd de omvang van het te vormen departement. Welk besluit uiteindelijk ook genomen zou worden, men mocht Maastricht en het Land van Valkenburg niet van elkaar scheiden, omdat laatstgenoemde de graanschuur van Maastricht was, en sowieso veel Maastrichtenaren vooral in dat gebied geïnvesteerd hadden en daar hun landbouwgronden hadden liggen.

Roemers en Membrede hadden eer van hun werk. Reeds op 22 augustus schreef Ramel-Nogaret aan het Comité de Salut Public, dat het ontwerp voor “België” klaar was, dat Merlin de Douai er zich intensief mee bemoeid had en dat de departementen van Maastricht en van Luik op beider (!) verzoek apart gehouden waren. Op 31 augustus gaf het Comité de Salut Public zijn fiat aan de indeling van “België” in negen departementen waaronder dat van de Ourthe met als hoofdstad Luik en dat van de Nedermaas met als hoofdstad Maastricht (zie afbeelding 16).⁵⁴ Te weinig bekend, zo niet onbekend, is dat Roemers zo dus aan de wieg heeft gestaan van zowel Belgisch als Nederlands Limburg.

Na deze succesvolle onderhandelingen in Brussel was Roemers nog een maand in functie als nationaal agent van het arrondissement Maastricht. In deze periode bleven Maastricht en Aken elkaar over en weer beschuldigen van verkeerd bestuur. Eind augustus was het arrondissementsbestuur op het spoor gekomen van een speculatie in hooi en haver, de zogenaamde hooi- en haveraffaire-Bauduin. De naam Bauduin verwijst naar alle waarschijnlijkheid naar Gilles Bauduin, een koopman en reder uit Urmond én een neef van Roemers’ schoonmoeder.⁵⁵ In haar eerste reactie op 3 september beschuldigde de Centrale Administratie het arrondissementsbestuur ervan, dat zij speculanten de gelegenheid had geboden om zichzelf te verrijken, omdat zij voor deze producten een veel te hoge vaste prijs bepaald zou hebben. Roemers, blijkbaar zelf niet betrokken bij deze zaak, eiste van zijn administrateurs de bevestiging of ontkenning van het gerucht dat in Aken circuleerde, dat ook enkele leden van het arrondissementsbestuur bij deze affaire betrokken waren. Indien dit zo was zouden zij niet langer in functie kunnen blijven. Op 16 september berichtte de Centrale Administratie aan het arrondissement Maastricht dat er geen aanwijzingen waren, dat een van de leden van het arrondissementsbestuur baat gehad zou hebben bij de speculatie.

Doordat iets eerder, maar gedeeltelijk ook tegelijk met de hooi- en haveraffaire- Bauduin, de Centrale Administratie plannen naar buiten had gebracht voor een haars inziens beter en goedkoper bestuur ontstond een laatste grote confrontatie, niet alleen tussen Roemers en Caselli, maar ook tussen de besturen in Maastricht en Aken. De Centrale Administratie had over het arrondissementsbestuur Maastricht haar beklag gedaan bij Meynard. Aken schreef hem, dat dit arrondissement alles in het werk stelde om haar operaties tegen te werken en dat het de voorschriften van zijn superieuren, dat wil zeggen de Centrale Administratie, op ongepaste toon en met ongewone zegswijzen durfde tegen spreken. Als bewijs daarvan stuurde zij een missive van 16 kantjes mee, die het arrondissement

Maastricht zelf in haar notulen op 17 fructidor III (3 september 1795) had genoteerd onder de titel “Geschreven aan de Administration Centrale over eenige moraaale pointen.”⁵⁶ Hierin verklaarden de Maastrichtse bestuurders, dat zij zo vrijmoedig hun mening over het functioneren van de Centrale Administratie durfden te geven, omdat zij als bestuurders moesten waken over het welzijn van de bevolking en het goede voorbeeld dienden te geven door de waarheid te spreken en het recht te handhaven als zij althans de publieke achting wilden blijven verdienen en behouden, die onontbeerlijk zijn om beleid te kunnen uitvoeren. Zij maakten hiervoor een vergelijking met het leger, dat geen overwinning kan behalen zonder het vertrouwen van de manschappen en officieren. De maatregelen die Aken bezig was te nemen waren volgens de bestuursleden van het arrondissement Maastricht ingegeven door wantrouwen en gaven daardoor de verkeerde signalen aan de bevolking. Het ging hen met name om de maatregel, dat het arrondissement Maastricht elke drie maanden zijn inkomsten moest storten in de kas van de Centrale Administratie en om het besluit, dat het arrondissement Maastricht zonder toestemming van Aken geen beslissingen mocht nemen die meer dan 30 pond zouden kosten. Ook de salarisverlagingen werden bekritiseerd. Er waren bestuurders, die voor hun levensonderhoud afhankelijk waren van deze inkomsten. Bovendien liep de uitbetaling al meer dan drie maanden achter. Enerzijds werd er bezuinigd op personeel, anderzijds werden er nieuwe functies gecreëerd zoals algemene ontvanger voor het hele gebied en twee commissarissen voor het toezicht op het onderhoud van de wegen, drie functies die al snel meer dan twintig extra lagere beambtenbanen zouden kunnen genereren. Maastricht betitelde deze maatregelen als machtsmisbruik en in strijd met de bevoegdheden, die de Centrale Administratie waren gegeven krachtens het inrichtingsbesluit van 4 november 1794. Met dat besluit voor ogen moesten de collega’s in Aken zich realiseren dat *“bien loin de vous avoir constitué nos législateurs, nos maîtres, et nos supérieurs, il vous a laissé ce que vous étiez, nos frères, nos concitoyens, nos surveillants, voilà ce que vous êtes, voilà ce que vous devez rester.”* Met andere woorden: jullie mogen ons weliswaar controleren, maar niet de wet voorschrijven.

Voor Roemers was dit als het ware zijn afscheidsbrief aan de Centrale Administratie. Het is niet precies duidelijk wat de afloop is geweest van dit laatste conflict waarbij hij betrokken was. De indruk bestaat, dat het voordeel meer bij het arrondissement Maastricht dan bij Aken lag. Uit een aantekening in de notulen van de Centrale Administratie van 21 september blijkt namelijk, dat bestuurslid N. Cromm tevergeefs had geprobeerd Meynard met betrekking tot het arrondissement Maastricht van gedachten te doen veranderen.⁵⁷

Op verzoek van de Indivieze Raad was Roemers begin september nog naar Bonn geweest om aan Meynard te vragen de soldaten van het Franse garnizoen in Maastricht net als alle burgers de accijnzen op levensmiddelen te laten betalen. Een dergelijke regeling bestond er ook in de ‘Hollandse’ periode, was de motivatie. Meynard ging hiermee op 8 september 1795 accoord.⁵⁸ De laatste daad die Roemers als nationaal agent verrichtte was een andere opdracht van de stad Maastricht. De Indivieze Raad had hem gemachtigd om naar Parijs

en Bazel te gaan om de handels- en politieke belangen van zijn arrondissement onder de aandacht te brengen van het Comité de Salut Public en van de Franse ambassadeur in Bazel, F. Barthélemy. Het is niet duidelijk wat hij precies moest of kon bewerkstelligen. In Bazel had Frankrijk namelijk vrede gesloten met Pruisen, Spanje en het Landgraafschap Hessen-Kassel. Op het moment dat Roemers vertrok, waren de onderhandelingen hierover al afgerond. Ook met de Bataafse Republiek was al in mei in Den Haag een vredesaccord gesloten.⁵⁹

Op 20 september had Roemers zijn benoeming tot lid van de *Regeringsraad van "België"* ontvangen. De 28ste diende hij zijn ontslag in bij Meynard en daags daarna bij het arrondissement Maastricht. Beide lieten hem ongaarne gaan. Meynard vond het jammer, dat zo'n goede medewerker hem ontviel en het arrondissementsbestuur sprak van een "perte réelle". Roemers mocht van Meynard zijn opvolger voordragen. Per 1 Oktober 1795 was A.C. Membrede de nieuwe nationale agent van het arrondissement Maastricht.⁶⁰

De resultaten van mijn onderzoek naar Roemers optreden als nationaal agent van het arrondissement Maastricht in de periode november 1794 tot en met september 1795 maken het mogelijk de terloopse opmerkingen in de oudere historiografie bij te stellen en te corrigeren. Volgens Spiertz hoefde het stadsbestuur voor de aanpak van nijpende problemen zoals hongersnood en ondervoeding niet op Roemers te rekenen, aangezien hij en zijn medebestuurders meer bezorgd waren om het welzijn van de gelegeerde troepen.⁶¹ Zelf stel ik vast dat het stadsbestuur regelmatig en met succes een beroep deed op Roemers, ook op het terrein van de voedselvoorziening. In december zorgde hij voor noodrantsoenen van brood. Het stadsbestuur riep ook zijn hulp in om kolen naar de stad te kunnen vervoeren. Zijn bemiddeling loste het probleem van de schaarste aan voedsel en andere primaire levensbehoeften niet blijvend of in voldoende mate op, maar dat was gezien de omstandigheden ook een onmogelijke opgave. Behalve het onderhoud van duizenden Franse militairen speelde ook de extreem strenge winter daarbij een belangrijke rol. Sowieso kan men moeilijk volhouden, dat het welzijn van de Franse soldaten Roemers meer ter harte ging dan dat van zijn medeburgers. De veelvuldige verwijten van de kant van de Fransen over te trage en te geringe leveringen en zijn te slappe houding ten opzichte van de inning van belastinggelden getuigen daarvan. Het stadsbestuur deed trouwens ook op andere terreinen een beroep op Roemers. Te denken valt daarbij aan de naasting van de stadsbibliotheek door de Fransen, zijn bemiddelingen bij het reduceren van de belastingdruk en het ijveren om het garnizoen de normale belastingen te laten betalen. Hij bezweek niet onder de druk van Franse autoriteiten zoals van Pérès en Caselli, die weinig oog hadden voor de noden van de lokale bevolking.

Was het zo dat Roemers van de nieuwe heersers een betere toekomst verwachtte dan de heersers van het Ancien Régime aan de bewoners van zijn geboortestreek geboden hadden?⁶² Daarop duidt wellicht de *Memorie*, die Roemers samen met Membrede in

augustus schreef voor Ramel-Nogaret en Lefebvre, waarin zij de opvatting uitten dat de komst van de Fransen een mogelijkheid was om samen de armoede te bestrijden en de welvaart te verhogen door verbetering van de infrastructuur en daardoor aansluiting met de haven van Antwerpen en het Franse achterland te realiseren. Het verdere verloop van Roemers carrière zal aantonen in hoeverre hij wat dit betreft de daad bij het woord gevoegd heeft. Zijn *Memorie* en de opdracht van het stadsbestuur om in Parijs en Bazel ook de handelsbelangen van Maastricht te behartigen zijn daarvoor weliswaar een indicatie, maar nog onvoldoende bewijs.

De vele conflicten met Caselli laten zien dat Roemers niet erg geschikt was om binnen het kader van een ambtelijke hiërarchie werkzaam te zijn. Daarvoor was hij te eigengereid, of zo men wil, te zeer een (gewezen) regent. Zijn opvolger als nationaal agent A.C. Membrede, eveneens een oud-schepen van Maastricht, kon daarentegen wel goed overweg met Caselli. Deze dankte hem zelfs bij zijn vertrek als nationaal agent voor de bewezen vriendschap en hij schreef verheugd te zijn dat Membrede de vriendschap wilde aanhouden.⁶³ Afgezien van de karaktersverschillen tussen Roemers en Membrede die deze vriendschappelijke samenwerking kunnen verklaren, is haar duur van slechts één maand te kort om definitief te kunnen vaststellen dat de moeilijke en moeizame relatie tussen Roemers en Caselli volledig op het conto van Roemers te schrijven valt. Zijn goede relaties met verschillende “représentants du peuple” tonen aan dat hij snel een netwerk kon opbouwen onder invloedrijke Fransen. Zij hadden zijn voortijdig ontslag als nationaal agent voorkomen.

2.2 LID VAN DE REGERINGSRAAD VAN “BELGIË” (20 SEPTEMBER – 20 NOVEMBER 1795)

Roemers was aanvankelijk erg ingenomen met zijn benoeming tot lid van de Regeringsraad van “België”. Hij kreeg net als de negen andere leden in Brussel een gemeubileerde woning toegewezen en een salaris van 500 pond (f400,--) per maand. Toch zal de teleurstelling over zijn nieuwe functie snel groot zijn geweest. Niet alleen bleef de Regeringsraad uiteindelijk slechts twee maanden in functie, ook had zij enkel een adviserende taak. De volksvertegenwoordigers E. Pérès en L.F. Portiez (de l’Oise) waren de werkelijke machthebbers. Zij hadden de bevoegdheid om de invoering van de Franse wetten en de bestuurlijke aanhechting van “België” aan Frankrijk te realiseren. Daarnaast hadden zij als opdracht om de publieke opinie op de juiste, dat wil zeggen ‘revolutionaire’ wijze te vormen. Zij waren op 30 oktober 1795 in Brussel aangekomen als leden en vertegenwoordigers van de “Conseil des Cinq-Cents”, oftewel de Raad van Vijfhonderd. Deze was op 23 september 1795 in werking getreden en vormde samen met de “Conseil des Anciens” (Raad der Ouden) de wetgevende vergadering volgens de bepalingen van de nieuwe Franse grondwet van 22 augustus 1795, de derde sinds 1791. Zeker ongelukkig vanuit het perspectief van Roemers

was dat Pérès de man was die hem enkele maanden eerder vergeefs als nationaal agent van het arrondissement Maastricht had willen ontslaan.⁶⁴

In feite was Roemers' deelname aan de activiteiten van de Raad nog korter dan de twee maanden van haar bestaan. Hij woonde pas op 5 oktober 1795 voor het eerst haar vergaderingen bij en vroeg reeds twee dagen later schriftelijk verlof voor een periode van veertien dagen, die hij bovendien eigenmachtig vanuit Maastricht verlengde tot ruim drie weken. Zijn komst naar Brussel twee weken na de eerste vergadering van de Regeringsraad kan samenhangen met zijn missies naar Parijs en Bazel in opdracht van Maastricht. De redenen voor zijn verlof zijn onbekend, maar kunnen mede te maken hebben gehad met de verhuizing naar Brussel. Aangezien hij ook al op 24 of 25 november zijn afscheidsbezoek aan volksvertegenwoordiger Portiez had gepland kan men concluderen, dat zijn effectief verblijf in Brussel slechts een maand duurde.⁶⁵

De Regeringsraad vergaderde dagelijks één- à tweemaal. Vóór Roemers' komst discussieerde men vier dagen lang over de vraag welke bewoners uit de negen nieuwe "Belgische" departementen stemrecht zouden moeten krijgen en op welke wijze deze uitverkorenen in de toekomst hun autoriteiten zouden mogen kiezen. Vanaf de komst van de twee volksvertegenwoordigers, die ongeveer gelijk viel met Roemers' terugkeer uit Maastricht, werd vooral gediscussieerd over de vraag welke wetten men wilde invoeren en op welke wijze dit zou moeten gebeuren. Individuele standpunten hierover zijn moeilijk te traceren, aangezien noch de discussies noch de individuele standpunten en meningen in de notulen zijn weergegeven.

Men had de keuze uit meer dan 20.000 wetten en besluiten, die sinds het begin van de Revolutie van kracht waren geworden. Geen wonder dat men besloot tot een geleidelijke en gedeeltelijke invoering. Vanaf 1 oktober tot 6 december 1795 werden meer dan 1100 Franse wetten en besluiten van kracht verklaard. Het Directoire, krachtens de grondwet van 22 augustus 1795 het nieuwe uitvoerend gezag in Parijs als opvolger van het Comité de Salut Public, besloot op 6 december 1795, dat alle nieuw aangenomen wetten vanaf dat tijdstip ook automatisch voor "België" golden. Ondertussen ging de discussie voort over de vraag welke andere wetten van vóór 1 oktober 1795 in "België" van kracht moesten worden. Uiteindelijk trok Merlin, sedert 3 november 1795 minister van Justitie en dus namens het Directoire verantwoordelijk voor de uitvoering van zijn beleid, dit werk naar zich toe. Hij maakte een keuze van 424 wetten en decreten, die op 19 maart 1797 onder de naam "Code Merlin" van kracht werden.⁶⁶

Binnen de Regeringsraad werd Roemers op 23 oktober aangesteld als "commissaire du pouvoir exécutif" bij het bureau Financiën voor de departementen "des Forêts" (Luxemburg) en "de l'Ourthe" (Luik). De beste vertaling van zijn functie is eigenlijk inspecteur of toezichthouder namens en voor de regering, aangezien krachtens de artikelen 191 en 192 van de grondwet van 22 augustus bij elke bestuurslaag een ambtenaar werd aangesteld, die namens het Directoire toezicht moest houden op de naleving en uitvoering van de wetten

op het betreffende niveau. In deze functie deed Roemers op 28 oktober een voorstel tot de financiering van het onderhoud van het wegnnet niet alleen in 'zijn' departement "des Fôrets", maar in alle "Belgische" departementen. Het onderhoud en herstel van de wegen moest zijns inziens op de eerste plaats betaald worden uit de inkomsten, die vóór de komst van de Fransen daarvoor ook al gebruikt werden. Probleem was wel, dat bepaalde douane-inkomsten door de aanhechting bij Frankrijk waren weggefallen. Hij stelde voor om alle departementsbesturen op te dragen aan de Regeringsraad de stand van zaken met betrekking tot de wegen door te geven en een overzicht te maken van de beschikbare fondsen. Ook dienden zij aan te geven wat er in 1796 aan onderhoud en herstel van de wegen nodig zou zijn, want, zo schreef hij, "een goed wegnnet is belangrijk voor de handel en het leger."⁶⁷ In feite was Roemers met dit rapport niet alleen als inspecteur/controleur bezig, maar ook als beleidsmaker. Het was zijn ambitie om bij het besturen niet alleen te zorgen voor de naleving van wetten, maar om bij de oplossing van problemen ook zijn eigen inzichten naar voren te brengen, een eigenschap die hem als nationaal agent al zoveel problemen had bezorgd.

In de vergadering van 11 november was de indeling van het bestuur van het departement van de Nedermaas aan de beurt. De (voorlopige) administrateurs van de Nedermaas en de nationale agent Membrede hadden een lijst van kandidaten ingediend. Roemers verklaarde zich bereid om over de geschiktheid van de voorgestelde personen advies uit te brengen aan Pérès en Portiez. Hij vroeg daarbij dringend om hemzelf niet voor een openbaar ambt te vragen aangezien zijn zwakke gezondheid hem niet meer toestond grote opdrachten aan te nemen. Dit verzoek werd niet goed ontvangen en zelfs genegeerd. De volksvertegenwoordigers benoemden hem voorlopig tot commissaris van het Directoire, toezichthouder namens de regering op het bestuur en de bestuurders in de Nedermaas. Enkele dagen later maakten zij de definitieve samenstelling van het departementaal bestuur van de Nedermaas bekend: de Fransman J.L. Rogier, tot dan toe chef-de-bureau bij Roemers in Brussel, C. Coenegracht uit Maastricht, de juristen P.P.P.J. Petit uit Roermond, Corneli uit Rimburch en G.R. Cox uit Hasselt werden administrateurs, bestuursleden, en A.C. Membrede commissaris van het Directoire. Laatstgenoemde bedankte echter voor de eer. Hij schreef de volksvertegenwoordigers dat zijn karakter hem ongeschikt maakte voor functies die krachtig optreden en voortvarendheid vereisten. Onder grote druk van zijn vrienden had hij na het vertrek van Roemers naar Brussel zijn werkzaamheden bij de rechtbank opgegeven en de functie van nationaal agent aanvaard. Hij had ervaren dat hij voor een dergelijke functie niet geschikt was. In de nieuwe bestuurlijke indeling zouden de werkzaamheden nog talrijker en gecompliceerder zijn. Als vriend van de Republiek stelde hij zich graag beschikbaar voor een andere functie die beter aansloot bij zijn talenten. Met uitzondering van Rogier weigerden overigens ook de andere uitgezochte kandidaat-bestuurders om hun benoeming te aanvaarden. Uiteindelijk werd het bestuur van het departement gevormd door vijf Fransen, te weten L.J. Carion, D'henin (De Haynin), B.L.C.

Picquery en J.H.J. Tarte en slechts door één uit het departement zelf: J.J.E. Van de Weerd (Wardt). Rogier werd de commissaris van het Directoire bij dit bestuur. De verhouding tussen Fransen en regionale bestuurders was dus precies het tegenovergestelde geworden. Het nieuwe bestuur werd op 15 december geïnstalleerd.⁶⁸

Meteen na de regeling van het bestuur van de Nedermaas werd door Pérès en Portiez ook de organisatie van de rechtspraak in het departement geregeld. De Nedermaas was bestuurlijk al onderverdeeld in 31 kleinere eenheden, kantons genaamd. In elk kanton kwam een vredegerecht bestaande uit een vrederechter, bijgestaan door twee assessoren.

Afb. 17 Het voormalig Commandement in Maastricht⁶⁹

Hij behandelde zaken die tot maximaal 50 pond gingen en beroepszaken tot 100 pond. Samen met de assessoren vormde hij verplicht een zogenaamd “bureau de paix et de conciliation” om in geschillen eerst tot een schikking te komen. Alle andere civiele zaken werden behandeld door de civiele rechtbank, die in Maastricht gevestigd werd in het voormalige Statenhuis. Zij moest uit minimaal twee rechters, vijf rechter-plaatsvervangers, één commissaris van het Directoire, diens plaatsvervanger en een griffier bestaan. In Maastricht kwam ook de departementale strafrechtbank. Zij werd gehuisvest in het zogenaamde Commandement in de Tongersestraat (zie afbeelding 17) en bestond uit een voorzitter, een aanklager, vier rechters uit de civiele rechtbank, één commissaris

van het Directoire, diens plaatsvervanger en een griffier. Deze strafrechtbank behandelde zwaardere misdrijven en werkte met een jury. Daarnaast kwamen in Hasselt, Sint Truiden, Roermond en Maastricht correctionele rechtbanken voor de kleinere misdrijven met een maximale gevangenisstraf van twee jaar. Veroordeelden konden in beroep gaan bij de departementale strafrechtbank.⁷⁰

Op 28 november 1795 werd bekend, dat Roemers benoemd was tot de commissaris van het Directoire bij zowel de civiele- als de strafrechtbank van het departement Nedermaas. Zijn plaatsvervanger was de jurist Costerius uit Weert.⁷¹ Bij deze benoeming dringen zich enkele vragen op. Op de eerste plaats kan men zich afvragen waarom Pérès Roemers tot commissaris van het Directoire bij het gerecht in de Nedermaas wilde benoemen terwijl hij hem enkele maanden tevoren, in juli, had willen ontslaan als nationaal agent van wat toen nog heette het ‘Arrondissement Maestricht’. Temeer daar Roemers zelf had aangegeven voor herbenoeming in deze nieuwe, enigszins vergelijkbare functie geen interesse te hebben. Was het om Roemers dwars te zitten, wilde hij toch gebruik maken van de kwaliteiten van Roemers of werd hij van hogerhand, bijvoorbeeld door Merlin, daartoe gedwongen? Van de andere kant is het eveneens verwonderlijk, dat Roemers deze benoeming desondanks accepteerde.

Volgens zijn eigen zeggen (“Tableau” § 27) werd hij door de volksvertegenwoordigers ook tot deze functie gedwongen. Maar waarom weigerde hij deze functie niet zoals zijn vriend Membrede wel had gedaan met die van commissaris van het Directoire bij het bestuur van de Nedermaas? Had niet de dwang van de volksvertegenwoordigers Pérès en Portiez daarvoor gezorgd, maar had wellicht Merlin hem overgehaald om deze benoeming wel te accepteren? Merlin was immers sinds enkele weken minister van Justitie. Hij was een gerenommeerd jurist, die al vóór de Revolutie cliënten in heel Frankrijk had en vanaf de Revolutie als lid van de Nationale Vergadering zeer nauw betrokken was bij de inrichting en organisatie van het nieuwe rechtssysteem.⁷² Zocht Merlin een capabele jurist en hoopte Roemers wellicht op een carrière in het nieuwe Franse rechtssysteem en wilde hij bij de verdere uitbouw daarvan nader betrokken worden? Kortom, Roemers’ acceptatie van de nieuwe benoeming roept vragen op die echter bij gebrek aan bronnen niet afdoende beantwoord kunnen worden. Wel is zeker, dat Roemers zich met het aanvaarden van deze nieuwe functie wederom veel problemen op de hals haalde.

2.3 COMMISSARIS VAN HET DIRECTOIRE BIJ DE RECHTBANK VAN DE NEDERMAAS (28 NOVEMBER 1795 – APRIL 1797)

Met het implementeren van de bestuurlijke en rechterlijke organisatie van de negen departementen was op 20 november 1795 de adviserende taak van de Regeringsraad beëindigd. Roemers vertrok naar Maastricht en Pérès en Portiez bleven ter afhandeling nog tot het einde van het jaar in Brussel. Zij droegen op 21 december hun macht over aan L.G. de Bouteville (1746–1821) (zie afbeelding 18), die reeds op 22 november door het Directoire benoemd was tot regeringscommissaris in de negen nieuwe Franse departementen. Afkomstig uit Péronne had deze jurist in 1789 als lid van de Derde Stand deelgenomen aan de bijeenkomst van de Staten-Generaal in Versailles en was hij de eerste jaren van de Revolutie verbonden geweest aan de rechtbank van Péronne. Tijdens de Terreur belandde hij als gematigde revolutionair in de gevangenis waaruit hij door tussenkomst van Merlin bevrijd werd. Vanaf 4 december 1794 was hij nationaal agent van het arrondissement Luik en daarna tot zijn benoeming als regeringscommissaris, commissaris van het Directoire van het departement “Ourthe”.⁷⁴

Afb. 18 L.G. de Bouteville⁷³

De bevoegdheden van Bouteville waren geringer dan die van Pérès en Portiez. Hij mocht niet zelfstandig benoemingen verrichten, politiemaatregelen nemen of het leger bevelen.

Voor alles moest hij de instructies van de ministers volgen en de opdrachten van het Directoire uitvoeren. Het was zijn opdracht om functies bij het departementaal, stedelijk en kantonnaal bestuur en bij de verschillende rechterlijke instanties bemand te krijgen. Verder moest hij zorgen voor de belastingen van de Franse staat en in de negen departementen de kieswetten, de wetten met betrekking tot de religieuze orden, het notariaat, het belastingstelsel, het onderwijs en de pers tot uitvoering brengen. In de literatuur wordt de met al deze functies zeker overladen Bouteville gekenschetst als vurig en enthousiast, maar tegelijkertijd menselijk, prudent en rechtvaardig. Men spreekt over hem als iemand die meer in theorie dan in de praktijk een revolutionair was. Hij was wel fel antiklerikaal, met name ten opzichte van de kloosterorden, maar toonde ook zijn menselijke kant als het ging om het lot van individuele kloosterlingen.⁷⁵

In de literatuur wordt een enkele keer ook gesteld, dat de relatie tussen Roemers en Bouteville vriendschappelijk was.⁷⁶ Als bewijs wordt aangehaald, dat Bouteville Roemers verdedigde bij minister van Politie C. Cochon naar aanleiding van beschuldigingen aan het adres van Roemers van vriendjespolitiek en onvaderlands gedrag. Mij lijkt dit echter niet voldoende voor de kwalificatie 'vriendschap', aangezien in de betreffende zaak, zoals nog aan de orde zal komen, ook sprake was van zelfverdediging door Bouteville. Bovendien ben ik in de correspondentie tussen beiden nooit de aanhef 'ami' tegengekomen. Men moet er trouwens voor oppassen dit woord niet eigentijds te interpreteren in de zin van een persoonlijke goede band tussen twee personen. Mijn indruk is, dat het in de 18^e eeuw (ook) gebruikt werd door mensen die in werkverband goed met elkaar overweg konden en elkaar waardeerden. Vergelijkbaar met de oude gewoonte in academische kringen om elkaar in correspondentie met 'amice' aan te spreken.

Roemers ambtelijke correspondentie uit deze periode wordt in belangrijke mate beheerst door de problemen met betrekking tot het vinden van personen die de rechterfuncties wilden vervullen. Net een maand terug in Maastricht schreef hij op 30 december 1795 aan Bouteville dat hij er alles aan zou doen om in de kantons zo snel mogelijk de vrederechters en hun bijzitters benoemd te krijgen. Bouteville besloot echter persoonlijk naar Maastricht te komen, aangezien hij van commissaris Rogier bericht had ontvangen, dat bij de departementale rechtbanken slechts zeven van de benodigde twintig personen hun benoeming wensten te aanvaarden. Hij vertrok 11 januari 1796 vanuit Brussel, maar kwam pas 13 januari in Maastricht aan, vanwege de extreem slechte wegen in het departement van de Nedermaas. Een ambtelijk stuk uit 1796 bevestigt dit oordeel over het wegennet. Op een afstand van drie à vier mijl van Maastricht was er geen enkele geplaveide of kiezelweg. De zandwegen waren in het naseizoen onbruikbaar en niet aangelegd met de bedoeling om goed contact te onderhouden met de hoofdstad van het departement, met andere woorden: niet alle wegen leidden naar Maastricht. Aangekomen in Maastricht, wist Bouteville naar eigen zeggen de weigeraars over te halen hun benoeming te aanvaarden. Persoonlijk installeerde hij de rechters van de departementale burgerlijke en strafrechtbank.

Bij deze gelegenheid hielden Membrede en Roemers een toespraak. Bouteville roemde beide sprekers in een brief aan de leden van de rechtbank van het departement Sambre-et-Meuse, die geklaagd hadden over allerlei moeilijkheden die zij bij hun werk ondervonden. Beiden gaven er blijk van, hield Bouteville de klagende magistraten voor, de Franse wetten te kennen en te koesteren en waren gedreven om ze in de praktijk te brengen.⁷⁷

Terwijl Bouteville zorgde voor de departementale rechters was het Roemers' taak om in de Nedermaas voldoende vrederechters te vinden. Na enkele weken kon hij Bouteville een lijst van potentiële kandidaten en hun vervangers voorleggen en op 8 februari installeerde hij, na goedkeuring van Bouteville, in Maastricht vier rechters. Het vervolg ging echter minder vlot en leidde tot een crisis. Op 24 februari had hij Bouteville gemeld, dat “de aristocratie” erin geslaagd was om verschillende personen ertoe te bewegen de plaatsen van vrederechters en aanklagers niet te accepteren. Met deze uitdrukking werd doorgaans niet alleen de adel bedoeld maar al diegenen, ook uit het patriciaat en de gezeten burgerij, die als tegenstander van de Franse Republiek werden gezien. In concreto bedoelde Roemers wellicht de Orangisten en mensen zoals Pélerin en Van Heylerhoff, die het Roemers, maar ook Membrede kwalijk genomen zouden hebben, dat zij in de zomer van 1795 in Brussel onderhandeld hadden over een rechtstreekse aansluiting bij Frankrijk, en die niet, zoals zij, voorstander waren van aansluiting bij de Bataafse Republiek.⁷⁸

Een groot aantal kandidaten voor de posten van vrederechter en bijzitters had zich dus op het laatste moment voor een benoeming teruggetrokken. Daarom vroeg Bouteville ook aan de pas benoemde Maastrichtse rechters om geschikte kandidaten voor de nog openstaande plaatsen voor te dragen. Roemers, die nota bene in een vorige functie verschillende keren zelf zijn superieur (Caselli) gepasseerd had, voelde zich door deze vraag in zijn wiek geschoten en diende zijn ontslag in. Hij zag het verzoek van Bouteville aan de departementale rechters als een diepe belediging, als gebrek aan vertrouwen en als ontkenning van zijn inzet. Hij had immers al het mogelijke gedaan om de vredegerechten bemand te krijgen en meende niet verantwoordelijk gesteld te kunnen worden voor het zeer tegenvallende resultaat. Bouteville antwoordde Roemers dat hij geenszins zijn waardering voor hem verloren had en dat hij ervan overtuigd was dat Roemers menselijkerwijs gedaan had wat mogelijk was. Wat betreft het verzoek aan de rechters van de departementale rechtbanken schreef hij dat deze mensen evenzeer als Roemers goede patriotten waren en als zodanig behandeld verdienden te worden. In dit verband verwees hij fijntjes naar zijn vriend Merlin die in dergelijke situaties ook steeds de direct betrokkenen benaderde. Bouteville meende – en dat getuigde van goed inzicht – dat Roemers in dit soort zaken overgevoelig was. In alle vriendschap gezegd vond hij dat Roemers een beetje als een kind handelde naar aanleiding van een incident dat op zich niet zo belangrijk was.⁷⁹ Roemers reactie op deze vriendelijk gestelde, maar duidelijke terechtwijzing is niet bekend, maar zijn ontslag ging niet door en hij zette zijn zoektocht naar geschikte vrederechters voort. De rechters van de departementale rechtbanken hadden hem in hun vergadering van 1 maart

gevraagd om geschikte kandidaten voor te dragen en om naar die kantons te gaan waar hij meende zijn persoonlijk gewicht te moeten aanwenden om de benoemingen rond te krijgen. Het aantal kantons dat bezocht moest worden was echter voor hem alleen te groot en daarom werd aan zes rechters gevraagd om hetzelfde te doen. Op 20 maart konden de beide rechtbanken Bouteville mededelen, dat in alle kantons, met uitzondering van die van Roermond en Achelen, de vrederechten geïnstalleerd waren. Zij hadden het rapport mee gestuurd, dat Roemers had opgesteld van zijn vijfdaags werkbezoek aan de kantons van Stevensweert, Venlo en Roermond. Vanwege de winterse omstandigheden was de reis naar Stevensweert zeer gevaarlijk geweest. Gezien de geïsoleerde ligging van dit stadje en zijn inwonersaantal van slechts 600 personen was besloten de hoofdzetel van dit kanton te verplaatsen naar Echt. Men had daar voldoende personen bereid gevonden om de functies van vrederechter of bijzitter te vervullen. In Venlo moest men lang zoeken en hard pleiten voordat vier personen zich voor deze functies beschikbaar wilden stellen. Zij hadden wel als voorwaarde gesteld, dat zij vóór het einde van elke maand hun salaris moesten ontvangen en ze verwachtten 100 pond per maand. Voor Roermond had Roemers drie dagen nodig gehad en uiteindelijk toch bot gevangen. Na twee gesprekken met een achttal notabelen kwam één van hen vlak voor de installatie op zijn aanvankelijke toezegging terug en de anderen volgden hem daarin. Een poging met een nieuwe groep notabelen leverde alleen de benoeming van een zekere Messing op. Roemers' conclusie was, dat in Roermond een geest van partijdigheid en kwaadwilligheid heerste en dat de overheid hier alleen met dwangmaatregelen resultaat zou kunnen bereiken.⁸⁰ De onwil van de Roermondse notabelen om van harte mee te werken aan de Franse organisatie van de rechtspraak is echter begrijpelijk als men bedenkt dat Roermond tot de komst van de Fransen de hoofdstad was van het Oostenrijkse Overkwartier: weliswaar een klein territorium maar met de Hof van Gelre voorzien van een eigen zelfstandige rechtbank. Men was daar niet gelukkig met het feit dat in de nieuwe situatie het gerechtelijk zwaartepunt in Maastricht was komen te liggen.⁸¹

Intussen had Bouteville, veel te voorbarig zoals snel zou blijken, aan de minister van Binnenlandse Zaken P. Bénézech reeds geschreven dat de organisatie van de rechterlijke macht in de Nedermaas zo goed als rond was en onder de wijze leiding van Roemers stond, die hij in staat achtte de publieke opinie te corrigeren en te verbeteren. Roemers had immers Bouteville een concepttekst gestuurd waarin hij de rechters in zijn departement vermaande hun vaderlandse plicht te doen en hun taak als rechter op zich te nemen. Bovendien schreef hij, dat hij bezig was met het opstellen van een boekje met instructies, getiteld *Les devoirs et la competence des juges de paix*.⁸²

Naast de principiële bezwaren die men kon hebben om als rechter voor de Fransen te werken – bijvoorbeeld omdat men de eed tegen het koningschap niet wilde afleggen of uit onzekerheid over de duur van het nieuwe regime – speelde bij de aanvaarding van de functie de zeer trage en onvolledige uitbetaling van de salarissen zeker een belangrijke

rol. Bouteville ontving daarover menige klacht en berichtte daarover aan verschillende ministers en hoge ambtenaren in Parijs. Ook Roemers wees Bouteville voortdurend op dit probleem en de gevolgen ervan voor het (dis)functioneren van de rechterlijke macht. Zo meldde hij eind mei 1796 dat hijzelf en de rechters al twee maanden lang hun salaris niet hadden ontvangen en dat de door hem vurig gewenste plaatsvervanger zijn functie niet wilde aanvaarden omdat functionarissen in overheidsdienst niet betaald werden. Een maand later nam een rechter ontslag, omdat hij al zeven maanden geen salaris had ontvangen. Ook andere rechters hadden laten weten om die reden ontslag te willen nemen. In november van hetzelfde jaar haakte een gewenste kandidaat, notabene door Roemers' broer Arnold voorgedragen, af voor een rechterfunctie in Hasselt, want – zo schreef hij – “travail sans recompense tue l'industrie”. Aan minister van Justitie Merlin schreef Roemers in augustus, dat hij met pijn in het hart moest constateren, dat de civiele rechtbank niet langer kon werken omdat alle schrijvers op de griffie hun baan opgezegd hadden vanwege het uitblijven van betaling van hun salaris. Zelfs voor elementaire zaken zoals papier, inkt en pennen was geen geld beschikbaar.⁸³ Nog na het neerleggen van zijn functie ontving Roemers van de president van de civiele rechtbank van de Nedermaas een brief met daarin onder andere de opmerking, dat het personeel van de rechtbank het salaris van prairial IV (mei/juni 1796) en vendémiaire VI (september/oktober 1797) nog niet ontvangen had. Roemers beloofde de Maastrichtse “citoyens et amis” er alles aan te doen, dat dit alsnog geregeld werd. Blijkbaar met succes, gezien een positief schrijven hierover van de nieuwe minister van Justitie C. Lambrechts (1753–1823). Deze uit Sint Truiden afkomstige en in Leuven gevormde jurist en oud-rector van de Alma Mater was sinds 4 september 1797 de opvolger van Merlin, die lid was geworden van het Directoire.⁸⁴

Op 15 december 1795 hadden Pérès en Portiez voor de strafrechtspraak de “Code des délits et des peines” van kracht verklaard in de negen “Belgische” departementen waaronder dat van de Nedermaas. De artikelen 292 tot en met 296 van deze wet bepaalden de eigenlijke werkzaamheden van Roemers als commissaris bij de departementale rechtbanken, in het bijzonder bij het strafhof. Hij had tot taak te controleren of de stukken en aktes op de juiste, door de wet voorgeschreven wijze tot stand waren gekomen. Hij of zijn plaatsvervanger werden geacht bij de openbare behandeling en vonniswijzing aanwezig te zijn. Achteraf kon hij eventueel cassatie van een uitspraak aanvragen bij de Hoge Raad. Indien de stukken in orde waren schreef hij onderaan “la loi autorise” met daaronder zijn handtekening; zo niet, en een enkele keer was dat het geval, schreef hij “la loi défend”. Dit deed hij bijvoorbeeld bij een rechtszaak in mei 1796. De inhechtenisneming van een bepaald persoon was niet volgens de voorschriften geschied, schreef hij als toelichting aan de voorzitter van het strafhof, Membrede. Het arrestatiebevel was niet verzegeld, niet ondertekend door de vrederechter en het grootste deel van het bevel was in het “Vlaams” geschreven terwijl Frans verplicht was. Bovendien waren de doorhalingen en verwijzingen niet geparafeerd. Enige tijd later kregen de verbeterde stukken dan alsnog zijn fiat.⁸⁵

Bij onzekerheid hoe te handelen wendde Roemers zich rechtstreeks voor advies, c.q. aanwijzing tot de minister van Justitie. Zo bijvoorbeeld begin 1796 met de vraag hoe moest worden omgegaan met processen, die vóór de invoering van de nieuwe juridische organisatie begonnen, maar nog niet afgehandeld waren. Merlin antwoordde hem, dat artikel 204 van de grondwet bepaalde, dat slechts een oudere, eerder uitgevaardigde wet de rechters kon afhouden van de taken die hun bij wet waren toevertrouwd. Aangezien volgens hem daarvan bij de onderhavige processen geen sprake was, moesten zij opnieuw gevoerd worden.⁸⁶

Roemers stelde zich bij dergelijke vragen niet altijd passief op. Met betrekking tot het proces over een aanslag met dodelijke afloop die Engelbert De Bounam op 13 november 1795 op zijn voogd, de jurist en rechter G. Somija, had gepleegd, kwam zijn vraag voort uit ongenoegen over de uitspraak van het Luiks Hooggerecht, dat de jongeman tot tien jaar gevangenschap had veroordeeld. Roemers wilde deze zaak in beroep laten behandelen bij de departementale strafrechtbank, omdat de Luikse schepenbank haar vonnis niet had gemotiveerd en geen recht had gedaan aan de vraag om schadeloosstelling van de weduwe Somija. Hij was echter onzeker over de juridisch juiste aanpak, aangezien de zaak was onderzocht en afgedaan onder een rechtbank van het oude regime. Hij wilde antwoord op de vraag of bij deze zaak sprake was van voortzetting van een proces, of begin van een nieuw proces. In het laatste geval zou men volgens Roemers gebonden zijn aan de “Code pénal”. Merlin antwoordde, dat Maastricht als plaats van het delict op 13 november 1795 weliswaar al onderdeel van de Franse Republiek was, maar dat er nog geen rechtbank werkzaam was volgens de Franse grondwet van augustus 1795. Wel functioneerde er het “Tribunal Supérieur”, dat op 30 november 1794 op bevel van Joubert was geïnstalleerd. De openbare aanklager had alle zaken waar in eerste instantie volgens de wetgeving van het oude regime vonnis was gewezen, bij dit tribunaal moeten deponeren, dus ook de casus-De Bounam. Bij de introductie van de departementale rechtbanken eind 1795 was deze zaak nog niet afgehandeld. Artikel 38 van de wet van 19 vendémiaire IV (11 oktober 1795), bepaalde dat alle zaken die in behandeling waren bij het tribunaal moesten worden afgehandeld door de pas opgerichte civiele rechtbank van het departement. Na deze instructie van de minister van Justitie vonnistte de rechtbank op 24 december 1796 De Bounam bij verstek, aangezien hij na zijn ontsnapping in juni uit het huis van bewaring in Maastricht nog steeds voortvluchtig was. Zij erkende, dat volgens het oude strafrecht op de juiste wijze was gehandeld, dat het de opzet van De Bounam was geweest om zijn voogd te verwonden en niet om hem te doden en ook dat de strafmaat juist was toegepast. Volgens de “Code pénal”, artikel 27, titel 2, 1ste sectie, had de doodstraf opgelegd moeten worden, maar aangezien deze wet tijdens de aanslag in het departement nog niet van kracht was, besloot de rechtbank, gehoord ook de commissaris van de rechtbank – Roemers – en overwegende dat De Bounam niet was komen opdagen, in te stemmen met de eis van de aanklager ad hoc, Van den Heuvel, rechter bij de civiele rechtbank van de Nedermaas, en

werd De Bounam veroordeeld tot vijftien jaar gevangenschap en betaling van alle kosten.⁸⁷ De door Roemers gewenste motivatie was dus formeel en niet inhoudelijk, en van een eventuele vergoeding aan de weduwe was helemaal geen sprake. Roemers zal dus niet geheel tevreden geweest zijn met de afhandeling van deze zaak. Bovendien was de vogel gevlogen.

Een ander advies waarin ook zijn eigen mening vervat zat, vroeg Roemers aan Merlin in februari 1797. Twee mannen, een zekere H. Hermans en W. Windmolders, hadden ingebroken bij ene J. Mantels en daarbij hem en zijn vrouw mishandeld. Het strafhof had deze zaak op 12 februari behandeld. Roemers had de zitting niet als commissaris kunnen bijwonen, aangezien hij aanwezig was bij de behandeling van een andere zaak voor de civiele rechtbank. De twee inbrekers moesten ondanks belastende verklaringen van achttien getuigen tot woede van de rechters en verontwaardiging van het publiek worden vrijgesproken. Vier van de acht juryleden hadden namelijk geweigerd met de anderen te beraadslagen over de vragen, die hun voorgelegd werden met betrekking tot het delict en de schuldvraag. De vier dissidenten zouden volgens een informant van Roemers – één van de juryleden – geweigerd hebben te overleggen “uit haat tegen de nieuwe instellingen”, zoals Roemers het formuleerde tegenover Merlin. Roemers had, zelf eveneens verontwaardigd over deze gang van zaken, hen echter opnieuw laten insluiten. Hij vroeg Merlin met terugwerkende kracht toestemming daarvoor en tevens om cassatie van het vonnis op basis van de artikels 385 en 414, die bepaalden dat uitspraken van een jury waar geen gezamenlijk overleg had plaatsgevonden, geen geldigheid hadden. Merlin antwoordde hem, vier maanden later, dat het Hof van Cassatie de kwestie bekeken had en inderdaad van oordeel was, dat het handelen van de jury onrechtmatig was geweest en het vonnis dus nietig was.⁸⁸

Merlin werd over de rechtspraak in de Nedermaas niet alleen door Roemers, maar ook door anderen goed geïnformeerd en hield de gang van zaken nauwlettend in het oog. In één kwestie kreeg Roemers een reprimande. Merlin had al in augustus 1796 aan hem geschreven, dat hem ter ore was gekomen, dat in de Nedermaas douaniers lastig werden gevallen bij de uitoefening van hun functie. Hij sprak zelfs over rebellie waartegen de autoriteiten te weinig optraden. Hij wilde dat er maatregelen genomen werden. Een halfjaar later, in januari 1797, werd in een proces een zekere J. Campioni vrijgesproken van de aanklacht, dat hij Engelse goederen in strijd met de wet ingevoerd zou hebben. Merlin was verbaasd dat Roemers dit vonnis, dat volgens hem in allerlei opzichten niet deugde, had laten passeren. Hij geloofde niet meteen in kwade opzet, maar Roemers moest in de toekomst beter toezicht houden op de rechters om “nonchalance en gebrek aan reflectie” bij dezen te voorkomen. Roemers reageerde verontwaardigd, zoals hij gewoon was zodra zijn integriteit en/of inzet in het geding waren. Zoals de minister wist, stond hij helemaal alleen in de taakuitoefening van commissaris bij de rechtbanken, ondanks herhaalde verzoeken om een plaatsvervanger. Hij kon daarom niet altijd bij alle processen persoonlijk

aanwezig zijn. Zo ook niet bij dit proces tussen de Regie van de Douane en Campioni. Hij verwees naar een andere zaak waar deze dienst en haar directeur bij betrokken waren geweest en waar door Roemers' tussenkomst de staat 1400 pond had verdiend.⁸⁹

Bij het proces tegen B.L.C. Picquery was Roemers zowel ambtelijk als persoonlijk nauw betrokken. Picquery, jurist uit Maubeuge, was, zoals ik eerder aangaf, tegelijk met drie andere Fransen in december 1795 door Pérès benoemd tot bestuurder van de Nedermaas. Al snel na zijn installatie bereikten Bouteville negatieve berichten over zijn functioneren. De man hield er een luxueuze levensstijl op na ondanks het feit dat hij geen bijzonder groot eigen vermogen bezat. Bouteville werd aanvankelijk gerustgesteld door Rogier, die als commissaris van het Directoire bij het departementsbestuur dezelfde functie vervulde als Roemers bij de rechtbanken van het departement. Beter gezegd, Rogier strooide hem zand in de ogen, aangezien hijzelf betrokken bleek te zijn bij de praktijken van Picquery.⁹⁰ Een meer betrouwbare bron, N. Girard, collega van Picquery en vertrouweling van Bouteville, schreef Bouteville begin augustus 1796 dat hij bewijs had voor machtsmisbruik van Rogier en een zekere Sermoise, commissaris van het Directoire in het kanton Tongeren. Beiden hadden in de herberg “Maréchal Turenne” in Maastricht een afspraak gemaakt met de zaakgelastigde van de Sint Gerlachus-abdij in Houthem. Tegen betaling van 60 Louis d’or (1440 pond) werd een belastingaanslag van 3000 pond geannuleerd. In een brief aan de belastingcommissaris in Roermond had Rogier geschreven, dat de abdij niet in staat was dit bedrag te betalen en dat er verder geen dwang tot betaling op de abdij uitgeoefend mocht worden. Girard meende, terecht zoals zou blijken, dat ook Picquery bij deze zaak betrokken was. Volgens Girard ging het hier om één van de vele – duizenden in zijn woorden – ambtsmisdrijven die bij de bevolking tot afkeer van het Franse bestuur leidden.⁹¹

Na Girards bericht raakte de kwestie in een stroomversnelling. Picquery probeerde zich bij Bouteville te verdedigen en beschuldigde enkele dagen later *en passant* Roemers van partijdigheid in de rechtspraak. In een zaak tussen de Republiek en het kapittel van Sint Servaas over een stuk grond dat het kapittel voor de verdedigingswerken rond de stad moest opofferen zou Roemers steeds in het belang van het kapittel gesproken hebben. Bovendien “zegt men”, schreef Picquery aan Bouteville, dat Roemers al lange tijd de advocaat van het kapittel was en daarvoor 2000 pond per jaar zou ontvangen.⁹² Het mocht niet baten, want Bouteville kwam persoonlijk naar Maastricht om deze, zoals hij zelf omschreef, delicate zaak af te handelen. Merlin had hem opdracht gegeven om Picquery, Rogier en Sermoise te arresteren. Zij werden ontslagen uit hun functie en gevangen gezet. Medebestuurders Van de Wardt en De Haynin traden uit zichzelf af. Picquery tekende tevergeefs protest aan bij Merlin en beklagde zich zowel bij Bouteville als bij Roemers over het trage verloop van zijn proces. Roemers hield Merlin op de hoogte over het verloop van de processen. Hij vond Picquery een immoreel mens getuige bijvoorbeeld de verachtelijke dingen die hij over zijn eigen moeder verkondigde. Hij noemde haar een gemeen wijf en een hoer, die wat hem betrof guillotineerd had mogen worden. De aanklacht tegen het drietal was tienledig

en kwam er op neer, dat burgers en kloosterlingen via hen verplichte betalingen konden afkopen. Ook was het voorgekomen, dat het drietal de betalingen zelf volledig in eigen zak stak. Volgens de aanklager waren ook Van de Wardt, alsmede een (ex)kloosterling uit de abdij van Rolduc en een bestuurder uit het kanton Heijthuisen bij deze corruptiezaken betrokken. De laatste was naar de Bataafse Republiek gevlucht, maar ondanks een verzoek tot opsporing via de Franse ambassadeur Noël in Den Haag bleef de man voortvluchtig. Van de Wardt was naar Pruisen uitgeweken en daardoor onbereikbaar.

De afloop van het proces tegen Picquery en Girard is onduidelijk. Bouteville schreef op 23 januari 1797 aan de minister van Politie dat een jury Picquery onschuldig had verklaard en aan het begin van die maand had Roemers aan Merlin geschreven dat hij blij was dat Picquery naar Parijs vertrok. Maar volgens “Le Censeur public du Département de la Meuse Inferieure” – een obscuur blaadje waarover zo dadelijk meer – waren Rogier en Picquery op 14 januari 1797 weliswaar door een jury vrijgesproken, maar werden zij door de Directeur van de jury en de Commissaris bij de rechtbank (Roemers) nog langer vastgehouden.⁹³

Tijdens de strafrechtelijke onderzoeken naar het gedrag van Picquery c.s. werd Roemers enkele malen ook door anderen beschuldigd. Eind december 1796 schreef een zekere Van Lard een brief naar de minister van Politie met daarin beschuldigingen tegen Roemers, diens collega commissaris bij het bestuur van het departement N. Girard en tegen de openbare aanklager J. Michiels. Van Lards identiteit is nooit komen vast te staan, maar het was duidelijk zijn bedoeling om de aandacht af te leiden van de beschuldigingen tegen Picquery c.s. door de aanklagers en de rechters in de beklaagdenbank te plaatsen. De onbetrouwbaarheid van Roemers moest blijken uit de tekst, die hij in 1793 onder de kanonskogels had laten plaatsen die tijdens de belegering van 1793 in zijn tuinmuur waren ingeslagen (“Tableau” § 8). Verder uit het feit dat hij zijn familieleden uit Valenciennes had geholpen. De leden van de rechtbank werden door Van Lard de “clique Roemers” genoemd. Volksvertegenwoordiger Pérès zou over Roemers een boekje kunnen opendoen. Niet duidelijk is of minister Cochon bij Pérès te rade is gegaan, maar wel dat hij Bouteville om toelichting vroeg. Deze stelde zich vierkant achter Roemers op en schreef niet te geloven in de feitelijke juistheid van de beschuldigingen of in de bewering van Van Lard, dat Roemers tijdens een rechtszitting gezegd zou hebben: “De rechters doen hun plicht, de regering niet de hare omdat zij de rechters niet betaalt.” In Maastricht oordelen, schreef hij verder, de Republikeinen verdeeld over Roemers: sommigen waarden hem, anderen vinden hem kwaadaardig, een Jezuiet. Persoonlijk vond hij dat Roemers voortreffelijke kwaliteiten bezat. De man was bovendien, voegde hij er betekenisvol aan toe, sinds lang bevriend met Merlin.⁹⁴

Helemaal de waarheid schreef Bouteville niet aan minister Cochon. Hij was wel degelijk op de hoogte van de inscripties onder de kogelgaten in Roemers’ tuinmuur. In mei van datzelfde jaar had Roemers hem in een postscriptum in een brief geschreven, dat het

‘kabinet’ achter in zijn tuin spoedig hersteld zou zijn, zodat men niet meer de bominslagen zou zien.⁹⁵ Waarom zou Roemers een dergelijke mededeling van huiselijke aard aan zijn superieur doorgeven anders dan om duidelijk te maken dat controle van de inscripties dan niet meer mogelijk was? Ook is het aannemelijk, gezien de moeilijkheden als gevolg van de hierboven beschreven slechte betaling van de rechters en het karakter van Roemers, dat hij zich over achterblijvende betalingen openlijk uitgesproken heeft. En inderdaad, de familie Colpin-Nivar was niet alleen voor de revolutie uit Valenciennes gevlucht en in Maastricht opgevangen door Roemers en de familie Nivar, maar Roemers had er ook voor gezorgd, dat zij (en anderen) na de bombardementen van 1794, waarvoor zij gevlucht waren, veilig konden terugkeren naar Maastricht.

Er zijn geen aanwijzingen gevonden, dat Roemers van de aanklacht van Van Lard op dat moment nadeel heeft ondervonden. Wel werd hij enkele maanden later bij zijn aantreden als lid van de Raad van Vijfhonderd in april 1797 wederom onder vuur genomen als onbetrouwbare Republikein, zoals verderop aan de orde zal komen.

Eveneens eind december 1796 werd in “Le Censeur public du Département de la Meuse Inférieure” ook kritiek uitgeoefend op Roemers. Dit blaadje, dat in Maastricht gedrukt werd door G.B. van Gulpen, zou vanaf 30 december 1796 elke 5e en 10e van de maand verschijnen. In feite verschenen er slechts vier afleveringen, de laatste op 13 februari 1797. In de “Prospectus”, de aankondiging van het blad, had de anonieme redactie – volgens Roemers waren Picquery en Rogier de redacteurs van het blad – uitgelegd dat het haar bedoeling was om in het belang van de Republiek en haar idealen de handel en wandel van de autoriteiten en magistraten van het departement te volgen.⁹⁶ In de eerste drie nummers werd ruime aandacht besteed aan het proces tegen Picquery en Rogier. Zij waren volgens de auteur(s) van de rubriek “Observations” het slachtoffer van de vijanden van de Republiek en de ambities van anderen. In de rubriek “Variétés” werd in het tweede nummer van het blad Roemers rechtstreeks aangevallen. De auteur was zeker Picquery gelet op de ondertekening P...y. In het eerste nummer, zo schreef hij, was geklaagd over het achterwege blijven van maatregelen tegen notarissen die hun verplichting om duplicaten van door hen opgemaakte aktes bij de rechtbank te deponeren niet nakwamen. De verklaring was volgens hem dat de commissaris van het Directoire bij de rechtbank, Roemers dus, het te druk had met andere zaken, zoals het zelf redigeren van de vonnissen. Hij had ook twee maanden lang zijn werk in het departement laten liggen, omdat hij in Parijs moest pleiten tegen het opheffen van het departement. Daarbij had hij een omweg gemaakt naar het departement “Nord” en de schrijver insinueerde dat de lezer wel wist waarvoor. Waarschijnlijk bedoelde hij voor een bezoek aan Merlin, die immers uit Douai kwam.⁹⁷

Een derde kritiek op Roemers uit dezelfde tijd was een eveneens anoniem pamflet dat verscheen onder de titel “L’ami de l’homme. Gazette extraordinaire de Liège ce 25 Thermidor” en ondertekend was met “Serviteur”. Het exemplaar dat in het Regionaal

Historisch Centum Limburg ligt, is met de hand geschreven en waarschijnlijk overgenomen van een origineel, gedrukt stuk.⁹⁸ De datum 25 thermidor, 12 augustus, is onvolledig; naar mijn mening moet het 12 augustus 1796 zijn. Het was, evenals de brief van Van Lard en de artikelen in “Le Censeur” een aanklacht, echter niet alleen tegen Roemers, Girard en Michiels, maar tegen zo goed als alle leden van het bestuur van het departement van de Nedermaas, de stad Maastricht en tegen leden van de rechtbanken in Maastricht. Voor het departementaal bestuur betrof het de bestuursleden N. Girard en A.F. Prisse en secretaris J.M.Reintjens. Opvallender wijze bleven ongenoemd de drie andere leden van het departementaal bestuur op dat moment: Picquery, die gevangen zat op beschuldiging van corruptie, De Haynin en Van de Wardt die enkele weken later ontslagen werden. Dit kan mijns inziens geen toeval zijn, temeer daar de namen en het prestige van de in het pamflet wel genoemde bestuurders en rechters door het slijk werden gehaald. Daarom neem ik aan, dat ook dit stuk afkomstig is uit de kring rond Picquery c.s.

De kritiek van “L’ami de l’homme” op de Maastrichtse bestuurders/notabelen begon met een verzonnen reis van Prisse en Rogier naar Parijs om de bloedzuiger, de minister van Financiën, te vertellen, dat de schatkist van het departement leeg was en er enkel nog wat te halen viel bij Jacobijnse schurken zoals Bonhomme, Coenegracht, Nivar, Wouters, Bauduin, Bleron, Bemelmans en Maurissen, die hun geld begraven hadden en dit enkel opgroeven om er kerkelijke goederen mee te kopen. Uit angst voor de komst van de Oostenrijkers namen deze heren de benen, inclusief alle andere bestuurders, rechters en enkele andere personen. In de tekst werden zij ge(dis)kwalificeerd en werd vermeld hoe en bij wie zij hun heil zochten. Ik geef hiervan de grote lijn weer, maar ben me ervan bewust dat de finesses van de beledigingen/ beschuldigingen mij in belangrijke mate ontgaan vanwege het ontbreken van voldoende persoonlijke gegevens over deze personen en van de lokale omstandigheden.

De rechter H. W. Nijpels die evenals C. Coenegracht op 24 augustus benoemd zou worden in het departementaal bestuur, zou naar Potsdam vertrokken zijn om daar toezichthouder bij de garde te worden. C. Coenegracht, “Robespierre”-Coenegracht volgens het pamflet, schreeuwde om de guillotine om de helft van de bevolking een kopje kleiner te kunnen maken. Roemers’ zwager D. Nivar, ontvanger-generaal van het departement, werd te sullig geacht om zelf een besluit te nemen en werd met algemene stemmen naar zijn buiten Belvédère gestuurd om daar kool te verbouwen en varkens vet te mesten. Secretaris van het departementaal bestuur J.M. Reintjens wilde opnieuw peperkoeken gaan bakken om daarmee het ongedierte te doden. Colpin, Roemers’ zwager (die naar mijn mening toentertijd geen openbare functie bekleedde, maar hier desondanks genoemd werd) maakte met zijn donderstem bekend, dat hij terug ging naar Valenciennes, maar dat hij het heel vervelend vond het beroep van oplichter, zwendelaar, waarin hij zich zo wel voelde, daarvoor te moeten opgeven. Roemers zelf zou naar Berlijn gaan om de lompe Koning Frederik Willem te leren dansen en pirouettes te draaien. De wijze Membrede, op dat

moment president van het strafhof, ging naar Engeland om George III te onderrichten over de mensenrechten en vervolgens naar Constantinopel om de sultan van het Ottomaanse rijk hetzelfde bij te brengen. Siméon, afkomstig uit de Centrale Administratie van Aken en nu commissaris bij de correctionele rechtbank in Maastricht, was zijn zwerversbestaan moe en vertrok naar Düsseldorf om er weer les te gaan geven. J.C.S. Limpens, rechter, ging als stomme naar de Groot Mogol in India. Rechter H. P.E. Joppen had enkele collega's uitgenodigd op zijn landgoed, bijvoorbeeld rechter J.F.X. Breuls, een hartstochtelijk man die zich voorgenomen had geen onwettig kind meer op de wereld te zetten, en rechter J.H. Ploem, die nooit iets opmerkte. Ook de zoetsappige dokter Franssen behoorde tot zijn genodigden. Overdag konden de heren jagen op het landgoed, al was dat niet erg groot, en 's avonds konden zij dan discussiëren over hun eed van haat tegen het koningschap. Joppen meende, dat elke avond de duivel op zijn deur klopte en hem voorhield dat hij zijn ziel voor wat geld verkocht had. Rechter L. van den Heuvel speelde de clown en zei dat een eed meer of minder terecht afgelegd hem niet deerde. Collega J. Cazaux, tot nietsdoen veroordeeld, had van de gelegenheid gebruik gemaakt om bij zijn eigen of een andere vrouw een kind te verwekken. De griffier A. C. Wilhelmi, voorheen ontvanger van de commanderij De Nieuwe Biesen en getrouwd met Roemers' zus Marie, vertrok naar de grootmeester van de Duitse Orde, die hem met open armen ontving. P. Fermin, arts en plaatsvervangend rechter, vertrok met de klisterspuit op zak naar Pommeren. De nederige H.M. De Vliex, die zonder "*De*" ter wereld was gekomen, ging troost zoeken in de armen van zijn mooie Hortence en in de jacht op pels- en vederwild. De respectabele W. van Panhuys, die meende dat hij vanwege zijn rechtschapenheid en belangeloosheid beter was dan zijn collega-samenzweerders, had heel verstandig ontslag genomen om te voorkomen dat hij levend gevild zou worden, wat desondanks toch zou gebeuren. De oude A. Bernard, vrederechter te Maastricht, ging zich warmen bij het vuur van zijn vrouw, o nee Sels (Selys?) ging dat doen. Het gemeentebestuur van Maastricht had de lomperik P.E. Monachon, van oorsprong Zwitser, protestant en (gelegenheids)- componist⁹⁹, naar de paus gestuurd om die muziekonderricht te geven, de carmagnole te leren dansen en hem tot het protestantisme te bekeren. Nadat hij zijn missie volbracht had zou hij naar Philadelphia gaan waar A. Mamin, vriend van Roemers en lid van het gemeentebestuur van Maastricht, een speelbank had opgericht. Hun collega L. Rigano zou ook naar Amerika vertrekken, om er de negers te onderrichten over de Franse ideeën over gelijkheid en broederschap en hen te bevrijden. Hij was van mening dat ze goed gek waren om voor een schavuit zoals hij zelf was te werken – Rigano was in Maastricht fabrikant. J. Soiron, architect en raadslid, zwoer zijn grootsheid af en wilde metselaar worden zoals zijn voorouders. Burger J. Vliex, apotheker in Wijck, ging naar huis om daar te blijven, en de arts en raadslid J.H. Bosch, zoon van een knecht, ging naar Noord-Amerika waarheen zijn effecten hem reeds waren voor gegaan en vestigde zich bij de Iroquois-indianen om hen de pols te nemen en te kijken of ze de moeite waard waren. Zijn lieve wederhelft deed evenzeer mee en was van plan aan

de Iroquois een dwaas voorbeeld te laten zien van een dame, gekleed volgens de laatste voorschriften.

Al met al lijkt het erop dat het de bedoeling was van de auteur(s) om een niet gering deel van de Maastrichtse elite in diskrediet te brengen – maar wat het precieze, politieke, doel was, blijkt merkwaardig genoeg niet uit de tekst. Het is een bizar stuk, niet alleen wat de compositie betreft. Enerzijds werd de aangeklaagden radicale revolutionaire gezindheid verweten, anderzijds werd althans een aantal van hen ook voorgesteld als vertegenwoordigers van het Ancien Régime. Het lijkt een nogal emotionele ontleding. Vreemd, en men zou zeggen in zekere zin ook contraproductief, was de slotverklaring. Hierin werd gesteld, dat de aanklacht was geschreven in het bordeel van de beroemde prostituee Gon Janssen die meerdere bastaardkinderen had van wijlen W.D. Vignon, een Maastrichtse magistraat. Zij werd ook nog het liefje genoemd van G. Hollard, de Brabantse schepen van vóór 1795, van een zekere, blijkbaar kaalhoofdige Lenarts, van ene Strijgnarts – wellicht is bedoeld de architect J. Strengart- de hoorndrager wiens eigen vrouw in verwachting was van haar zevende bastaard van wie zij de vader niet kende, en tenslotte ook van G. Crassier, die het stadsmagazijn had leeggeroofd en met zijn vriend J.H. Stas het klooster van de Begaarden in brand had gestoken om hun diefstal te verdonkermanen. Volgens “L’ami de l’homme” belasterden al deze mannen fatsoenlijke mensen uit woede dat zij ontslagen werden.

Uit de periode dat Roemers commissaris van het Directoire bij de rechtbanken van Maastricht was, heeft hij één voorval in zijn “Tableau” vermeld. In § 27 schreef hij dat door zijn persoonlijk toedoen graaf D’ Hademar (J.B.J. D’ Adhémar de Cransac) vrijgesproken werd van de aanklacht een Franse “émigré” te zijn, een misdaad waarop de doodstraf stond. De gang van zaken was dat Bouteville anoniem had vernomen, dat D’Adhémar in het departement van de Nedermaas verbleef. Vervolgens had hij de aanklacht ter behandeling doorgestuurd naar Maastricht. D’Adhémar was officier in het leger van Lodewijk XVI geweest en had in 1792 in het emigrantenleger van de prins van Condé deelgenomen aan een mislukte veldtocht tegen de Franse Republiek. Daarna was hij naar het Luikerland uitgeweken waar hij in hetzelfde jaar trouwde met Philippine van der Maesen (de Sombreff). Tot 1796 verbleef hij in de Bataafse Republiek en vervolgens vestigde hij zich in Hasselt. Nu werd hij dus aangegeven als “émigré”. Na uitgebreid onderzoek naar zijn verblijfplaats door het strafhof concludeerde het bestuur van de Nedermaas op 5 april 1797 dat D’Adhémar niet als zodanig beschouwd hoefde te worden. Eén van hun argumenten was dat hij sinds zijn vertrek uit Saint-Domingue (Haïti), het eiland waar hij geboren was en zijn jeugd had doorgebracht, geen vaste woon- of verblijfplaats in Frankrijk had gehad. Het enige dat men over Roemers’ aandeel in deze zaak kan vaststellen is dat hij als commissaris in ieder geval geen bezwaar heeft aangetekend tegen het verloop van het proces.¹⁰⁰ Dat hij na de Franse Tijd zichzelf in zijn “Tableau” opwierp als de redder van D’Adhémar, paste in zijn streven

zich bij Koning Willem I te afficheren als een rechtschapen mens, die geen vijand van de adel was.

In de archiefstukken van de civiele rechtbank van het departement van de Nedermaas zijn minder aanwijzingen aangetroffen van Roemers' bemoeienis met de rechtspraak dan bij het strafhof. Uit de stukken opgesteld door de advocaten blijkt op geen enkele wijze zijn bemoeienis. Ook was er geen sprake van correspondentie met Merlin over civielrechtelijke zaken. In het begin van zijn ambtsperiode heeft hij éénmaal processtukken teruggestuurd naar de president van de civiele rechtbank met een voorstel voor een te vellen vonnis, waarvan hij de uiteindelijke redactie overliet aan de rechters.¹⁰¹ Onzeker is of dit de enige keer is geweest dat zo'n gang van zaken zich voordeed, maar het geeft wel aan hoe groot zijn invloed op de rechtspraak kón zijn.

Na de door hem weer ingetrokken ontslagindiening van eind februari 1796 heeft Roemers nog driemaal ontslag uit zijn rechterlijke functie willen nemen, begin juni en eind oktober 1796 en einde maart 1797. Steeds na een maand of vier was bij hem de maat vol. Zijn argumenten waren in alle gevallen niet (alleen) zijn gekwetst ego, maar ook de (te) hoge werkdruk in combinatie met zijn zwakke gezondheid.

Voorafgaand aan zijn ontslagaanvraag in juni noteerde hij op de documenten van de rechtbank als bewijs van zijn lange werkdagen niet alleen de dag, maar ook het tijdstip waarop hij de stukken bestudeerd had. Bijvoorbeeld "7 prairial IV à minuit et un quart".¹⁰² In deze periode speelde ook de affaire-Picquery die zijn emoties wellicht ook beïnvloed heeft. Roemers meende bovendien dat zijn post uit Parijs geopend werd. Hij had hierover een brief geschreven naar minister Cochon. Naar Merlin stuurde hij een kopie van deze brief, ongetwijfeld met de suggestie de brieven toch vooral goed te verzegelen, zodat niemand ongeoorloofd hun correspondentie kon volgen.¹⁰³

Begin juni vroeg hij Merlin om hem de functie van "conservateur des hypothèques" te willen geven. In die functie hoefde hij niet al zijn tijd achter zijn bureau door te brengen, maar kon hij ook van tijd tot tijd de frisse buitenlucht opsnuiven, zoals hij het formuleerde. Zijn zittend leven en de lange werkdagen waren funest voor zijn gezondheid. Als hypotheekbewaarder zou hij de Republiek kunnen dienen zonder zijn gezondheid volledig teniet te doen. Merlin wist hem over te halen om aan te blijven. In een brief, die vleiend begon met "Je sais mon cher ami", ging hij verder in die trant en hij hield Roemers voor, dat de Republiek mensen zoals hij hard nodig had en dat het een verkeerd signaal naar haar vijanden zou zijn als zij er de brui aan zouden geven. Bovendien, schreef hij, en dat moet Roemers ook aangesproken hebben en het werd waarschijnlijk ook om die reden gezegd, zou hij de eerste zijn die Roemers later zou compenseren voor al zijn moeite en inspanningen verricht voor de goede zaak.¹⁰⁴

Eind augustus ging Roemers vijf dagen met ziekteverlof. Naar eigen zeggen was zijn gezondheid volledig ontregeld. Daarna nam hij zijn werk weer op, maar op 23 oktober

diende hij bij Bouteville, schriftelijk deze keer, opnieuw zijn ontslag in. Ook deze vroeg Roemers dringend om terug te komen op dit besluit. Alvorens in te stemmen met Roemers' beslissing wilde hij bovendien eerst met Merlin overleggen. Deze beloofde, dat hij Roemers onder druk zou zetten om zijn functie te hervatten; pas als hij bleef weigeren moest Bouteville op zoek gaan naar een plaatsvervanger. Het moest een man met talent en karakter zijn, want het departement van de Nedermaas was niet gemakkelijk te leiden. Hij raadde voor deze post Stas, rechter te Gent aan. Ruim tien dagen later had Merlin evenwel Roemers overgehaald om te blijven door middel van een brief die Roemers in zijn ziel geraakt had.¹⁰⁵ Naast zijn "vaderlandsliefde" en hun vriendschap moest toch ook het verzoek van de gezamenlijke magistraten om aan te blijven hem aanspreken, betoogde Merlin. De president van de civiele rechtbank Vlieckx had namelijk Bouteville gewezen op de ernstige gevolgen van het vertrek van Roemers met al zijn kennis en het vertrouwen dat men in hem had. Hij was bang dat nog meer rechters hun baan zouden opgeven zoals rechter Joppen dat gedaan had meteen nadat Roemers de leden van de rechtbank op de hoogte had gebracht van zijn ontslagaanvraag. Ook door de vleiende woorden van Bouteville werd Roemers overgehaald om op zijn post te blijven. Hij wilde echter allereerst herstel van zijn gezondheid om een goede vader te kunnen zijn voor zijn twee kinderen; Merlin kende hen immers. Hij vroeg daarom een verlof van drie maanden, dat hij later terugbracht tot zes weken. Hij stuurde Merlin en Bouteville, maar ook de presidenten van de departementale rechtbanken, ter onderbouwing van de noodzaak van een ziekteverlof een doktersverklaring van de arts H.J. Neijs. Hierin stond, dat Roemers aan een aandoening leed, die pijn in de borst en de maag veroorzaakte en dat hij een moeizame en slechte spijsvertering had als gevolg van een te zittend leven en teveel werk. Roemers wilde zijn verlof gebruiken om in Parijs een goede dokter te consulteren. Het zou absoluut geen verloren tijd zijn, schreef hij Bouteville, want in Parijs wilde hij rechtszaken volgen om zich te bekwamen in de nieuwe jurisprudentie. Merlin stemde in met dit verzoek. Roemers kreeg 40 dagen verlof en was vervolgens tot medio januari 1797 niet in functie.¹⁰⁶

Echter, enkele maanden later, in maart 1797, dreigde Roemers voor het laatst het bijltje erbij neer te gooien. Hij klaagde bij Merlin dat hij dag en nacht aan het werk was en dat de toezeggingen van een plaatsvervanger en van twee schrijvers nog steeds niet gerealiseerd waren. Als daarvoor niet snel een oplossing kwam, moest hij vanwege zijn gezondheid alsnog ontslag nemen.¹⁰⁷ Zover kwam het echter niet. De verkiezingen voor de Raad van Vijfhonderd waren aanstaande. De kiezers van het departement van de Nedermaas konden daaraan voor het eerst deelnemen en Roemers was één van de kandidaten om afgevaardigd te worden naar Parijs.

2.4 TOT SLOT

Tweeënhalf jaar was Roemers in drie functies in dienst geweest van de Franse Republiek. Eerst nationaal agent, daarna gedurende de zeer korte levensduur van dit orgaan, lid van de “Regeringsraad van België”, en tenslotte voor de langste periode – anderhalf jaar – commissaris van het Directoire bij de departementale rechtbanken van de Nedermaas. Zelf vermeldde hij in zijn “Tableau” over deze periodes vooral, dat hij onder dwang deze functies moest aanvaarden maar dat hij zich daarin desalniettemin verdienstelijk gemaakt had voor zijn stadsgenoten en vele “émigrés”. Deze verklaringen blijken bij nader onderzoek niet als onwaar, maar op onderdelen wel als onvolledig beoordeeld te moeten worden. Anderen die door de Fransen aangezocht werden voor een of andere functie hadden dit geweigerd of legden, zoals Membrede dat deed, bij grote teleurstellingen hun functie neer. Roemers heeft verschillende keren om gezondheidsredenen, uit onwilligheid om een ondergeschikte positie in te nemen in de Franse ambtelijke hiërarchie of uit gekwetst eergevoel ontslag overwogen en zelfs ingediend, maar nooit definitief genomen. Uiteindelijk wisten Bouteville en Merlin hem met vleiende woorden en mooie beloften daarvan te weerhouden. Men kan dus niet zeggen dat hij afkerig was van een carrière in Franse dienst, wél van sommige consequenties, zoals hard werken zonder waardering, behoorlijke salariëring en ondersteuning.

Roemers heeft ook zeker “émigrés” geholpen, hoewel zijn voorbeelden – De Mérode en D’Adhémar – vooral tot doel hadden om zijn positie in 1816 te verbeteren. Hij kon ook terecht vermelden, dat hij de Franse grondwet niet publiekelijk verkondigd had. Een paar dagen na zijn aftreden als nationaal agent werd door volksvertegenwoordiger J.C. Giroust de grondwet van 1795 van kracht verklaard in de Nedermaas en kreeg bijgevolg zijn opvolger als nationaal agent – Membrede – de taak om deze te laten drukken en bekend te maken.¹⁰⁸ Hij vermeldde in zijn “Tableau” echter wijselijk niet dat hij in februari van dat jaar een feestrede had gehouden ter gelegenheid van het feit dat “de Batavieren, onze broeders, van het Stadhoudelijk Juk bevrijd waren”. Dat had de zoon van de laatste stadhouder hem zeker niet in dank afgenomen.

Zijn toewijding aan de zaak van de Franse Republiek was kortom groter dan hij in 1816 wilde suggereren. Zijn betekenis voor de bevolking van zijn “pays” was echter ook aanzienlijk groter en belangrijker dan de door hemzelf genoemde hulp die hij verleende aan Maastrichtenaren die na de bombardementen van 1794 terugkeerden naar hun stad. In § 2.1 van dit hoofdstuk heb ik daar voor de periode dat hij nationaal agent was uitvoerig aandacht aan besteed. Eraan toegevoegd kan worden zijn rol en betekenis bij de invoering van de Franse wetgeving en rechtspraak in de Nedermaas. Door het aansluitingsbesluit van 1 oktober 1795 werd het departement zoals de historicus H.A. Kamphuis uitdrukte “opgenomen in het carroussel van de Franse wetgeving en de administratieve handelingen die daaruit voortvloeiden.”¹⁰⁹ Voor Roemers als commissaris van het Directoire bij de

departementale rechtbanken betekende dit een enorme opgave en uitdaging. Niet alleen moest hij de vredegerechten bemand zien te krijgen, hetgeen vanwege de onzekerheid van de duur van de Franse overheersing, maar vooral vanwege de slechte beloning een moeilijke klus was, die aan het einde van zijn loopbaan bovendien ook nog niet volledig geslaagd genoemd kon worden. Hij moest daarenboven zelf ook vertrouwd raken met voor hem en de rechters van het departement volledig nieuwe wetten en gerechtelijke procedures en erop toezien dat volgens die nieuwe wetten en procedures recht gesproken werd. Dat hij zichzelf daarbij regelmatig overbelast voelde is begrijpelijk, dat zijn meerderen en de rechters van het departement hem om zijn inzet prezen eveneens. Bovendien werden verschillende pogingen ondernomen om hem bij Bouteville en de machthebbers in Parijs in diskrediet te brengen. Dat hij in maart 1797 toch echt ontslag wilde nemen, is al met al niet helemaal verwonderlijk.

HOOFDSTUK 3

Optreden als volksvertegenwoordiger in Parijs en in zijn departement (1797-1813)

- § 28 *Het was op 10 april 1797 dat de inwoners van het departement van de Nedermaas voor de eerste keer moesten stemmen. En zij stelden vertrouwen in mij en benoemden mij tot lid van de Raad van Vijfhonderd. Aangezien ik er ten diepste van overtuigd ben dat ik op alle mogelijke wijzen dit vertrouwen waardig geweest ben, zal ik op deze plaats antwoord geven op een tweede punt van beschuldiging, dat tegen mij tijdens een besloten diner in Den Haag op 16 januari jongstleden werd ingebracht. Hieraan namen tweeëntwintig personen deel, allen zeer voornaam, sommigen vanwege hun stand, anderen vanwege hun hoge functie. Door één van de disgenoten werd gezegd dat ik de opsteller was geweest van de "Loi sur la responsabilité des communes". Het zal voor mij zeer gemakkelijk zijn om met bewijs en al het tegendeel aan te tonen.*
- § 29 *Ik geef allereerst vijf feiten die zo algemeen bekend zijn dat zij enkel te kwader trouw in twijfel getrokken zouden kunnen worden. Eerste feit: Als een lid van de Raad van Vijfhonderd een motie indiende of een voostel deed aan de Raad werd dit gewoonlijk ter beoordeling doorgestuurd naar een commissie die er verslag over moest uitbrengen. Tweede feit: Zodra de leden van deze commissie door het Bureau waren aangewezen, kwamen zij bijeen om het onderwerp dat hun was toevertrouwd te bespreken en hun bevindingen in een verslag vast te leggen. Derde feit Die leden wezen zelf met meerderheid van stemmen de persoon aan die namens de commissie het verslag moest uitbrengen. Vierde feit: Deze persoon gaf dit verslag niet als zijn persoonlijke mening maar als de bevindingen van de commissie. Vijfde feit: De Raad van Vijfhonderd nam een besluit van goed- of afkeuring over dit verslag. In het eerste geval stuurde hij zijn besluit naar de Raad der Ouden opdat deze er zijn goedkeuring aan gaf. En in het tweede geval gaf hij de commissie ofwel de opdracht om een nieuw verslag op te stellen, ofwel hij voegde nieuwe leden aan de commissie toe, ofwel hij wees het onderwerp aan een andere commissie toe.*
- § 30 *Om nu te beoordelen of ik de opsteller van de "Loi sur la responsabilité des communes" ben geweest, kijken we eerst naar degene die het initiatief tot die wet genomen heeft. Het hierbij gegeven stuk (in de marge: nr. 8) bewijst met de grootst mogelijke duidelijkheid dat het initiatief op 7 frimaire an 6 (27 november 1797) werd genomen door een zekere Jean Débry. Het bewijst, zeg ik, dat aan het einde van zijn motie een speciale commissie werd opgedragen om een onderzoek in te stellen en een verslag te doen over de Wet van 10 vendémiaire an 4 (2 oktober 1795) over de politie en (haar) verantwoordelijkheid. Ik merk op dat ik op 2 oktober 1795 nog geen lid was van de Raad van Vijfhonderd.*

- § 31 Een nader hierbij gegeven stuk (in de marge: nr. 9), bewijst op pagina 8 dat diezelfde dag deze Jean Débry en vier leden (te weten: Gay-Vernon, Lemoine, Tallien en ik) door het Bureau werden aangewezen om die commissie te vormen.
- § 32 En omdat die vier leden mij opdroegen het verslag uit te brengen (wat ik niet mocht weigeren) heb ik het gedaan (zoals het was vastgelegd door de commissie) op 28 frimaire an 6 (18 december 1797).
- § 33 Dat rapport werd evenwel niet aangenomen door de Raad van Vijfhonderd; want, in tegendeel, hij voegde aan die vijf leden eerst twee en later drie speciale commissies toe met de bedoeling nieuwe verslagen aan te bieden. In de marge: zie voor de bewijzen de stukken 10 en 11.
- § 34 Die drie commissies waren: de eerste (met opdracht om de bepalingen van de wet van 10 vendémiaire an 4 over de verantwoordelijkheid van de gemeenten aan te vullen) bestond uit Thiessé, rapporteur, ik, Favart, Constant en Scherlock. In de marge: zie stuk nr. 12. De tweede (met opdracht middelen voor te stellen om landloperij te voorkomen en te bestrijden) bestond uit Grandmaison, Talot, Rollin, Beaugard, Legorrec, Dupire en Bertrand, rapporteur. In de marge: zie stuk nr. 10, bladzijde 2, de noot onderaan. En de derde (met opdracht landloperij te voorkomen en vreemdelingen en onbekenden op te pakken) bestond uit Thiessé, Favart, Membrede, Grandmaison, Talot, Rollin, Beaugard, Legorrec, Dupire, ik en Bertrand, rapporteur. In de marge: zie stuk nr. 11, bladzijde 1, de noot onderaan.
- § 35 Welnu, al de werkzaamheden van deze samengevoegde commissies werden afgekeurd door de Raad van Vijfhonderd op 12 messidor an 7 (30 juni 1799). Want op die dag benoemde hij een speciale commissie bestaande uit andere leden, te weten: Berlier, Bardou-Boisquetin, Clémenceau, Talot, Guesdon, Delabuisse en Garreau. Zij kreeg als opdracht om een wetsvoorstel te doen als aanvulling op die van 10 vendémiaire an 4, met betrekking tot de verantwoordelijkheid van de gemeenten, en om de verschillende voorstellen met betrekking tot dit onderwerp te onderzoeken. (zie het hierbij geleverde stuk). In de marge: nr. 13, onderaan bladzijde 15, nr. 912.
- § 36 En zes dagen later, te weten op 18 messidor an 7 (6 juli 1799) bood Brichet namens deze commissie een voorstel aan, dat door de Raad van Vijfhonderd werd goedgekeurd, en op 24 messidor (12 juli 1799) door de Raad der Ouden bekrachtigd. In de marge: Zie stuk nr. 14. Men kan zich ervan gewissens in de Bulletins des Lois, deel 8, bulletin 295.

- § 37 *Ik heb dus aangetoond: 1° dat niet ik, maar Jean Débry de opsteller en de initiatiefnemer van de wet over de verantwoordelijkheid van de gemeenten was. 2° dat noch het verslag dat ik in opdracht van de eerste commissie moest uitbrengen, noch de werkzaamheden van de samengevoegde commissies, die er later aan toegevoegd waren, de goedkeuring van de Raad van Vijfhonderd hebben gekregen. En 3° dat die commissies alle zijn vervangen door een speciale, die uit zeven personen bestond, en dat hun voorstel werd aangenomen door de Raad van Vijfhonderd en gesanctioneerd werd door de Raad der Ouden.*
- § 38 *Ik zeg dat ik dat alles heb aange-toond; want ik heb daarvoor de overtuigende en toenmalige officiële stukken geleverd: stukken die ik voor mijn rechtvaardiging nodig had en moest opzoeken in een menigte papieren.*
- § 39 *Maar aangezien nijd en afgunst mijn openbaar leven in diskrediet proberen te brengen, is het voor mij nog uiterst belangrijk om te bewijzen waarom ik niet een van die zeven leden ben geweest waaruit de laatste speciale commissie bestond.*
- § 40 *Er is maar één motief om mij uit te sluiten; dat is dat de raddraaiers, de geëxalteerden en de revolutionairen in de beraadslagingen ervan overtuigd waren dat ik niet tot hun kamp behoorde; ik gaf hun niet het vertrouwen dat zij nodig hadden voor het binnenhalen van de aanvaarding van hun gewelddadige maatregelen.*
- § 41 *En laat men niet zeggen dat ik thans die taal gebruik om mezelf van alle blaam te zuiveren voor mijn toenmalig gedrag.*
- § 42 *Want het wordt totaal niet gerechtvaardigd door de slinkse streken en beschuldigingen ten tijde van het fameuze achttien fructidor toen in de Raad en in de aanstootgevende bladen deze kreten en schreeuwen weerklonken: dat ik een verwante van emigrés was – onwaardig om lid te zijn van de Raad – gedeporteerd moest worden – naar Madagascar of Cayenne gestuurd moest worden vanwege mijn antirepublikeinse principes, vanwege mijn relaties met de Clichy-bende en vanwege mijn betrekkingen met de koningsgezinde samenzweerders.*
- § 43 *Men leze de kranten van die tijd. Men zij zo goed om de moeite te nemen om naast andere ook die door te nemen die ik pas opgespoord heb (in de marge: zij zijn genummerd 15, 16, 17, 18), en met name de originele brief die was gericht aan de redacteur van de krant met de mooie naam l'ami des lois, die eigenlijk had moeten zijn calomniateur infernal (duivelse lasteraar). In de marge: nr. 19. En men zal er het onweerlegbare bewijs vinden voor wat ik te berde breng. Kortom, als*

men alle processen-verbaal van de Raad van Vijfhonderd en alle meningen die ik naar voren heb gebracht naziet ben ik ervan overtuigd dat men mij het recht laat wedervaren dat ik verdien, namelijk dat ik die stormachtige assemblee met moed, eer en bescheidenheid doorgemaakt heb. Dit moet overigens wel het geval zijn: want na gedurende vijftien jaar onafgebroken lid geweest te zijn van die assemblee en vervolgens van het Corps-législatif, heb ik van mijn medeburgers de meest eervolle getuigenis van hun tevredenheid, hun vertrouwen, en (als ik het mag zeggen) van hun dankbaarheid ontvangen, gezien het feit dat ik door het kiescollege van mijn departement in 1812 met meer dan een absolute meerderheid als kandidaat voor de Senaat voorgedragen werd.

§ 44 *Ik veroorloof mij om te zeggen ‘van hun dankbaarheid’. En ik ga dat baseren op de veelvuldige diensten die ik gelukkig kon verlenen aan de bewoners van mijn regio toen ik lid was van de Raad van Vijfhonderd.*

§ 45 *Baron van Wassenaar, hoogproost van het kapittel van Sint Servaas in Maastricht, en zes andere personen, te weten Bruno, Mulkens, Tuinbreeker, Dolmans en de twee broers Soiron (allen geestelijken) werden alvorens naar Cayenne gedeporteerd te worden op grond van een besluit van de regering, het Directoire, van de ene naar de andere militaire post gebracht. Zij waren reeds tot aan Compiègne geraakt toen ik in Parijs ervan op de hoogte kwam door brieven uit Maastricht, onder andere van brigadechef Augier, die bij baron van Wassenaar had gewoond (men gelieve de brief te lezen). In de marge: nr. 20. Meteen na de ontvangst van dat nieuws heb ik alles in het werk gesteld om die daad van willekeurig overheidsoptreden herroepen te krijgen. Met dat doel schreef ik een memorandum naar het Directoire, zoals het bericht van ontvangst van de secretaris- generaal bewijst. Door hem werd ik doorverwezen naar de minister van Politie. In de marge: nr. 21. Ik herhaalde mijn dringend verzoek bij deze, en na een oneindig aantal demarches gedurende meerdere maanden en vooral door mijn betogen van 28 brumaire en 2 nivôse jaar 8 (19 november en 23 december 1799) lukte het uiteindelijk om hen vrij te krijgen. Ik heb die betogen niet meer, maar ik heb een aantekening gevonden die hun datum vermeldt. Met behulp van deze data zouden zij gemakkelijk bij het ministerie van Politie te achterhalen moeten zijn.*

§ 46 *De heer De Leonardts, inwoner van de gemeente Achelen (waar hij thans burgemeester is) die afwezig was geweest, werd bij zijn terugkeer voor een militaire commissie aangebracht als emigré. In de marge: hij is op het moment voor de Ridderstand lid van de Provinciale Staten van Limburg (aantekening van 19 maart 1819). Toen dit nieuws mij gegeven was door zijn niet-officiële verdediger, wijlen advocaat Visschers, gaf ik mij pas rust nadat het gelukt was om hem uit handen te krijgen van de militaire*

commissie en bereikt te hebben dat hij onder toezicht van zijn gemeenteraad kwam te staan. Het feit kan niet in twijfel worden getrokken: men leze slechts de hierbij gevoegde copie, destijds door mij geschreven, die ik van de brief van de minister van Politie bewaard heb. Men zou de waarachtigheid ervan kunnen controleren, aangezien die copie de afdeling, het bureau en het nummer van het ministerie vermeldt. In de marge: nr. 22.

§ 47 *De heer Ignace de Thier, heer van Canne bij Maastricht, die op grond van een besluit van het Directoire door de marechaussee woest was weggehaald uit zijn kasteel onder het voorwendsel dat hij had deelgenomen aan een opstand, werd naar de gevangenis van Sint Pélagie in Parijs gebracht en vervolgens naar die van de Temple. Hij vond een middel om mij van zijn gevangenschap op de hoogte te brengen en zonder dralen nam ik het op me om hem daaruit te halen. Zonder twijfel zal hij mij de dienst bewijzen om te bevestigen dat ik alles daarvoor ondernomen heb en dat ik mij voor hem heb borg gesteld. Ook zal hij nog willen bevestigen dat hij zijn in vrijheid stelling te danken had aan mijn niet aflatende bemoeienissen. In de marge: Hij is op het moment voor de Ridderstand lid van de Provinciale Staten van Limburg (aantekening van 19 maart 1819).*

§ 48 *Zes andere streekgenoten, de heren Vandermeer, Vandeborne, Cornelis, Vandeneynde, Smeyers en Deborman, die op dezelfde manier door de marechaussee waren meegenomen en naar de gevangenis gebracht (waar een zevende, de heer Gelders, die ontsnapt was aan de marechaussee, bij hen gevoegd werd) hebben hun vrijlating enkel aan mij te danken. En om dit Tableau niet onnodig dik te maken, verwijs ik naar de bijgesloten brief, waarin mijn diensten die ik deze medeburgers verleende uitvoerig worden vermeld. In de marge: Hij is op het ogenblik lid van de Provinciale Staten van Limburg (aantekening van 19 maart 1819). Nr. 23.*

§ 49 *Vijfentwintig anderen, wier namen, voorletters en titels in de bijgesloten lijst te vinden zijn, waren tot deportatie veroordeeld. In de marge: Nr. 24. En het is aan mijn zorgen en demarches te danken geweest dat zij in vrijheid werden gesteld. De aantekening die ik ervan gemaakt heb, laat dat zien: zie mijn betogen gericht aan de minister van Politie, tweede afdeling, eerste bureau, nr. 484. In geval van twijfel kan men zich daar van de juistheid ervan overtuigen.*

§ 50 *Door mijn inspanningen is ook de heer Jean François Louis d'Everlange, kanunnik van de kapittelkerk van Tongeren, aan deportatie waartoe hij veroordeeld was onttrokken. Ik heb er aantekening van gemaakt; mijn klacht ligt bij de eerste afdeling, eerste bureau als nr. 1345 bij de minister van Politie.*

- § 51 *Tenslotte, Nicolas de Borman, Arnould Claessens, Jacques Claessens, Laurent Cardiaels, Lambert Neeven en Jacques Hofman werden op meedogenloze wijze weggehaald uit hun huizen en door de marechaussee naar het kasteel van Ham in Picardië gebracht onder het voorwendsel dat zij met de Engelsen handel hadden gedreven. Ik zal niet in detail treden van wat ik gedaan heb om hen vrij te krijgen, maar ik vraag om de hierbij gevoegde brief te lezen; hij is aan mij geschreven door degene die met hun volmacht mij in Parijs was komen opzoeken; ik zal er enkel aan toevoegen dat zij zonder mij ongetwijfeld in de gevangenschap zouden zijn omgekomen. In de marge: nr. 25. Hij (De Borman-Ja) is op het ogenblik lid van de Provinciale Staten van Limburg (aantekening van 19 maart 1819).*
- § 52 *Welaan dus, recapitulerend gesteld ben ik er in geslaagd om drieënvijftig personen uit mijn departement ofwel uit de gevangenis te halen, of hen te onttrekken aan militaire commissies of hen te bevrijden van deportatie.*
- § 53 *En al die diensten (ik ben verplicht het toe te geven) zou ik nooit hebben kunnen verlenen als ik niet Merlin de Douai gekend zou hebben en deze mij bij mijn demarches niet geholpen zou hebben met zijn gezag. Zie bijvoorbeeld stuk nr. 22: het bewijst duidelijk dat dankzij het gezag van Merlin ik erin geslaagd was mijn streekgenoot de heer De Leonards te onttrekken aan een militaire commissie en hem onder toezicht van zijn gemeenteraad geplaatst te krijgen.*

3.1 GEKOZEN TOT AFGEVAARDIGDE IN DE CONSEIL DES CINQ-CENTS

Na de val van Robespierre op 9 thermidor an II (27 juli 1794)¹ had de Nationale Conventie haar macht en overwicht op het dagelijks bestuur van de Republiek, het Comité de Salut Public herwonnen. Van alle kanten werd haar positie echter ernstig bedreigd. Radicale republikeinen, de Jacobijnen, eisten de invoering van de zeer democratische grondwet van 1793. Zij werden hierin gesteund door het volk van Parijs, dat ook vanwege armoede en broodgebrek meedeed aan demonstraties, opstootjes en zich tot in de vergaderzaal van de Nationale Conventie in de Tuilerieën liet horen. Met de hulp van het leger had de Nationale Conventie hieraan in mei 1795 een einde kunnen maken. Aanvankelijk vooral buiten Parijs, met name in het zuiden van het land, maakten de acties van teruggekeerde emigrés, fanatieke katholieken en nabestaanden van slachtoffers van het Schrikbewind van Robespierre c.s. onder de naam van “Terreur Blanche” korte metten met de heerschappij en vaak ook met de levens van Jacobijnen.

Tussen deze twee uitersten bevonden zich de zogenaamde “Clichyens”, genoemd naar de Rue de Clichy in Parijs, waar zij hun bijeenkomsten hielden. Een groot deel van de aanhang van deze groepering behoorde tot de gematigde republikeinen en bestond uit leden van de Nationale Conventie die tijdens de dictatuur van Robespierre gevangen waren genomen. Het waren gezeten burgers, die over het algemeen de afschaffing van de monarchie en de standenmaatschappij wilden handhaven, ondernemers de ruimte wilden geven, de armen onder controle wilden houden en onder geen beding opnieuw onder het juk van Jacobijnen en aanhangers van een sociale democratie wilden komen. Een deel bestond echter ook uit royalisten, die ervan overtuigd waren dat alleen een monarchie Frankrijk bijeen kon houden en die hoopten op een nieuwe Hendrik IV, “le bon roi Henri” (1589–1610), die een einde had gemaakt aan de godsdienstoorlogen en naar men zei de welvaart in Frankrijk had hersteld.²

Tegen deze achtergrond van spanning, onzekerheid en niet te vergeten de oorlog met Frankrijks buitenlandse vijanden had de Nationale Conventie een jaar lang over een nieuwe bestuursstructuur voor de Republiek nagedacht en gedebateerd. Op 22 augustus 1795 werd de nieuwe grondwet afgekondigd. Hierin waren de uitvoerende en wetgevende machten streng gescheiden, maar de manier van hun onderlinge samenwerking was niet precies omschreven. De wetgevende macht bestond, zoals eerder vermeld, uit twee kamers: de Conseil des Cinq-Cents (CCC) met 500, en de Conseil des Anciens (CA) met 250 leden. Het uitvoerend bewind bestond uit het Directoire dat vijf leden telde. De CCC had het recht van initiatief en amendement en de CA kon enkel de besluiten, “resolutions”, van de CCC goed- of afkeuren en daarmee de resoluties al dan niet tot wet maken. Elk jaar wees het lot aan welk lid van het Directoire vervangen moest worden. De CCC stelde daartoe een lijst met kandidaten op waaruit de CA de nieuwe Directeur koos. Het Directoire gaf leiding aan negen bureaus, ministeries. De ministers werden benoemd en ontslagen door

het Directoire en waren aan het Directoire ook verantwoording verschuldigd.³

De raden van de wetgevende macht werden via een getrappt censuskiesstelsel gekozen. In elk kanton werden voor het departementale kiescollege, de zogenoemde “assemblée electorale”, één of meer leden gekozen door de mannelijke burgers van 21 jaar en ouder, die minstens een jaar in de Republiek woonden, zich ingeschreven hadden in het burgerregister van hun kanton en een of andere vorm van directe belasting betaalden. Zij vormden de zogenaamde “assemblées primaires”, en de door hun gekozen leden van de “assemblée electorale” waren de meer vermogende mannen, die minstens 25 jaar oud waren en een kapitaal hadden gelijk aan 200 daglonen of een huis of grond van vergelijkbare waarde. De leden van de “assemblée electorale” kozen voor hun departement de afgevaardigden voor de CCC en CA.

Bij de invoering van de nieuwe grondwet had de Nationale Conventie in 1795 echter ook gedecreteerd, dat voor de eerste verkiezing van de leden voor de CCC en CA tweederde deel van de afgevaardigden uit de zittende leden van de Nationale Conventie (749 personen) gekozen moest worden. Bij de volksstemming over de nieuwe grondwet hadden 1.057.390 Fransen voor de nieuwe grondwet gestemd en 49.978 tegen. Maar ook het besluit over de verplichte twee-derde meerderheid van zittende “conventionnels”, spottend “les perpétuels” genoemd, was aan het Franse volk voorgelegd en dat was slechts met 205.498 stemmen goedgekeurd terwijl 108.754 kiezers het hadden afgewezen. De correcte totstandkoming van laatstgenoemde uitslag werd bovendien betwist, met name in Parijs waar men tevergeefs om hertelling vroeg. Begin oktober 1795 brak in de hoofdstad opnieuw een opstand uit, deze keer niet van Jacobijnen maar van gematigde republikeinen en royalisten die zich verzetten tegen wat zij noemden het herstel van dictatuur en terreur. Vóór het einde van de maand was deze opstand met behulp van het leger onderdrukt. Dit had echter niet kunnen voorkomen dat bij de eerste verkiezingen voor de CCC en CA van de nieuw gekozenen de royalisten en katholieken in de meerderheid waren.⁴

Anderhalf jaar later mochten de kiezers van het departement van de Nedermaas voor het eerst deelnemen aan de verkiezingen voor de jaarlijkse vervanging van een-derde deel van de leden van de CCC en CA. Vooruitlopend daarop had minister van Politie Cochon medio maart 1797 aan N. Girard, de commissaris van het Directoire in het departement, geschreven dat hij naar aanleiding van berichten daaromtrent vreesde dat bepaalde personen in de “Belgische” departementen stemgerechtigde mannen probeerden over te halen om niet deel te nemen aan de verkiezingen uit protest tegen de aanhechting bij Frankrijk. Hij hoopte dat Girard al het mogelijke zou doen om dit te bestrijden. Tegelijkertijd stuurde hij een lijstje met de namen van geschikte Fransen die voor het departement van de Nedermaas afgevaardigd zouden kunnen worden naar de CCC of CA. Bijvoorbeeld Th. Berlier, aftredend lid van de CCC, J.J.R. Cambacérès, die samen met Merlin de Douai bezig was de nieuwe wetten te classificeren en in een corpus onder te brengen, en P. Daunou, eveneens aftredend lid van de CCC en één van de opstellers van de grondwet van 1795.

Girard antwoordde de minister enkele dagen later dat het best mogelijk was dat de bevolking in zijn departement het Franse bewind niet gunstig gezind was, maar dat dit dan toch te wijten was aan het wangedrag, de “immoralité”, van vele overheidsdienaren. In dezelfde geest had hij een half jaar eerder Bouteville geschreven naar aanleiding van de ambtsmisdrijven van Picquery, Rogier en Sermoise. Verder verzekerde hij Cochon dat de bevolking van zijn departement veel te passief was om een door de minister gevreesde obstructie op touw te zetten. Het aantal ‘patriotten’, aanhangers van het bewind, in de Nedermaas was wellicht het minste van alle departementen, maar hij voorspelde dat de verkiezingen desondanks rustig zouden verlopen.⁵

Girard leek met zijn voorspelling gelijk te krijgen. Roemers meldde op 29 maart aan Merlin dat hij was gekozen tot lid van het kiescollege van het departement en dat dit kiescollege hem tot zijn secretaris had benoemd. Dat wil zeggen dat hij bij deze interne verkiezing op één na de meeste stemmen had gekregen. De meeste stemmen benoemden een voorzitter. Het is helaas niet bekend wie dit was geworden en evenmin wat de stemverhoudingen waren. Ruim een maand later, op 16 april 1797, berichtte Girard aan Merlin de Douai, de minister van Justitie, dat J.J. Hubar (1749–1804), jurist afkomstig uit Sint Truiden en rechter aan de civiele rechtbank van de Nedermaas, door het kiescollege met 40 van de 74 stemmen was gekozen tot hun afgevaardigde in de CA en Roemers met 60 van de 76 stemmen in de CCC. De verkiezingen waren ordelijk en rustig verlopen. Merlin bedankte Girard per kerende post voor dit bericht en constateerde met genoegen dat alles dus bevredigend was gegaan.⁶

Helemaal vlekkeloos waren deze verkiezingen echter toch niet verlopen. Eén van de eerste opdrachten die Roemers als lid van de CCC te vervullen zou krijgen was om samen met twee andere leden een klacht te onderzoeken die bij de Raad was ingediend door bewoners uit het kanton Herck in het departement van de Nedermaas. Niet alleen de verkiezingen in de “assemblée primaire” van hun kanton, maar ook in de kantons Stevoort en Lummen zouden illegaal en ongeldig geweest zijn. Niet alle kiezers hadden zich namelijk ingeschreven in het burgerregister hoewel dat verplicht was. Bij notariële acte hadden zij laten vastleggen, dat zij van deze verplichting niet op de hoogte gesteld waren. Roemers trok zich echter om niet nader genoemde, maar wellicht begrijpelijke, reden(en) terug uit deze onderzoekscommissie.⁷

In de acht andere “Belgische” departementen waren de verkiezingen volgens de Franse bronnen eveneens rustig verlopen, met uitzondering van die in het departement van de “Twee Nethen”, met name in de hoofdstad Antwerpen. Een minderheid van de kiezers had daar de meerderheid belemmerd om in het voormalig Karmelietenklooster zijn stem uit te brengen. De stemmen van de minderheid werden door de CCC nietig verklaard en die van de meerderheid, die elders bij elkaar was gekomen, goedgekeurd.⁸

In de rest van Frankrijk hadden de verkiezingen heel wat meer onrust en moeilijkheden teweeg gebracht. De royalisten waren als overwinnaar uit de bus gekomen. Van de CCC

en CA samen werden maar elf vertrekkende afgevaardigden herkozen en van de nieuwe gedeputeerden noemden zich 70 personen royalist. De CCC koos de royalist generaal Pichegru tot zijn voorzitter. De CA koos “Clichy” F. Barthélemy tot het nieuwe lid van het Directoire. Roemers zou als kersvers lid van de CCC persoonlijk te maken krijgen met de onrust als gevolg van deze verkiezingsuitslag, die uiteindelijk enkele maanden later zou leiden tot een staatsgreep.⁹

3.2 LID VAN DE CONSEIL DES CINQ-CENTS (20 MEI 1797 – 9 NOVEMBER 1799)

3.2.1 Positie en optreden binnen de Conseil des Cinq-cents

In de paragrafen van zijn “Tableau de ma vie public et privée” over deze periode vermeldde Roemers wederom alleen die zaken, die hij in 1816 voor zijn verdediging van belang of opportuun achtte. Hij wilde aantonen dat hij niet de opsteller was geweest van de “Loi sur la responsabilité des communes” van 24 messidor an 6 (12 juli 1799) (§§ 30–37), dat hijzelf bijna het slachtoffer was geworden van de heksenjacht op émigrés en hun verwanten (§§ 38–42), en dat hijzelf 53 personen uit de Nedermaas geholpen had om hun vervolging te voorkomen of te doen stoppen (§§ 43–53). Om te achterhalen in hoeverre dit de waarheid was en om zo goed mogelijk vast te kunnen stellen wat hij tijdens zijn lidmaatschap van de CCC als volksvertegenwoordiger gedaan heeft, heb ik zijn advies uit § 43 opgevolgd en de processen verbaal, de notulen van de CCC, doorgenomen. Een handicap daarbij is dat in deze verslagen zelden de namen van de sprekers genoemd werden, maar meestal volstaan werd met “un membre dit” afgewisseld met “un autre membre dit”. Dit probleem kon ik gelukkig ondervangen door de *Gazette nationale ou le Moniteur universel* te raadplegen. Dit dagblad, dat in 1789 door C.J. Panckouke was opgericht, was het officiële orgaan van de regering en vooral bedoeld om de parlementaire debatten weer te geven. Het vermeldde wel de namen van de sprekers maar niet consequent de bemanning van parlementaire commissies, in de termen van die tijd “speciale commissies” geheten. In de notulen van de CCC gebeurde dit weer wel maar hier werd niet altijd teruggekomen op het resultaat van het werk van deze commissies. De grondwet schreef voor dat het parlement geen vaste comités of commissies mocht instellen, maar dat het voor elk onderwerp dat het nader uitgezocht wilde zien een speciale commissie kon instellen, die onmiddellijk na de bestudering en de presentatie van het resultaat aan de voltallige CCC of CA weer ontbonden diende te worden. De leden voor zo’n speciale commissie werden door het Bureau, het presidium van de Kamer, al dan niet op voorstel van de parlementsleden aangewezen. Het Bureau zelf, bestaande uit een voorzitter en maximaal vier secretarissen, werd elke maand opnieuw door de parlementsleden uit hun midden gekozen.¹⁰

In de vergadering van 20 mei 1797 hadden de CCC en CA de verkiezing van Roemers geldig verklaard. Op die dag ook moesten de nieuwe leden van de Raad krachtens de grondwet voor het eerst ter vergadering verschijnen. Er is geen presentielijst van deze zitting in druk verschenen, maar Roemers zal ongetwijfeld acte de presence hebben gegeven. Roemers' eerste benoeming in een speciale commissie vond plaats op 9 juni 1797, drie weken later. Ook werd hij van 21 december 1797 tot 19 januari 1798, één van de vier secretarissen van het Bureau.¹¹ Dat betekent dat veel van zijn collega's al na een half jaar vertrouwen in zijn persoon en kwaliteiten hadden gekregen. Toch had het daar in september nog niet naar uitgezien. Toen werd in de Raad vergaderd over Roemers' eventuele royement als volksvertegenwoordiger. Nog geen veertien dagen nadat hij samen met de andere nieuw gekozenen de eed van haat tegen de monarchie en anarchie en van trouw aan de Republiek en de grondwet van het jaar III had afgelegd, diende namelijk een zekere Cajot op 19 september een memorandum in bij de CCC waarin gesteld werd dat Roemers verwant was aan een emigré en dus volgens de wet geen recht had op een zetel in de volksvertegenwoordiging. Een speciale commissie bestaande uit J.F. Woussen, J.J.H. Jacomin en P. Grelier kreeg de opdracht deze beschuldiging te onderzoeken. Zij waren alle drie jurist en Jacomin was ook lid geweest van de Assemblée Nationale, een "conventionnel" dus.¹²

Het is interessant te vermelden, hoe de aanklacht tegen Roemers tot stand kwam. De basis lijkt een publicatie te zijn in *L'ami des Lois*, een krant die enkele jaren eerder was opgericht door de ex-monnik, militair en oud-lid van de CA, F.M. Poultier. Het was een gematigd republikeins blad, dat eigendom was van J.J. Lagarde, de secretaris-generaal van het Directoire en dat hoofdzakelijk de besluiten van het Directoire afdruckte. In de editie van 9 september 1797 stond een brief van een zekere Louis, een verder anoniem gebleven employé bij het leger van Sambre-et-Meuse. Hij beschuldigde Roemers ervan destijds Roberjot misleid te hebben door te verzwijgen dat Colpin een emigré was. Op deze slinkse manier had hij een paspoort gekregen om de familie Colpin, die bij de komst van de Fransen over de Rijn gevlucht was, weer naar Maastricht te kunnen laten komen. Roemers zou bovendien in het geheim ook behoren tot de samenzweerders van de Rue de Clichy en in zijn departement zou hij contacten hebben met priesters die de eed van trouw aan de revolutie niet wilden afleggen. De redactie van het blad concludeerde dat Roemers als schoonbroer van de emigré Colpin geen recht had om in de CCC zitting te hebben.¹³

Daags nadat de CCC besloten had Cajots aanklacht ter bestudering in handen te geven van de genoemde speciale commissie, werd door twee andere Parijse bladen, *L'ami du peuple* en *Le Révéléateur* eveneens gesteld dat Roemers geen lid mocht zijn van de CCC. *Le Révéléateur* ging het verst in zijn kritiek en was van mening dat Roemers met zijn schaamteloze ontkenning van de verwantschap met Colpin naar Madagascars gestuurd moest worden, samen met zijn goede vrienden de "Clichyens", of naar Cayenne met de priesters, zijn dierbare beschermelingen, die hij had weerhouden om trouw aan de Republiek te zweren.¹⁴

Deze bladen, die in de loop van 1798 door het bewind verboden zouden worden,¹⁵ werden ook gelezen door de toezichthouder op het departementaal bestuur van de Nedermaas, commissaris Girard. Hij schreef op 18 september aan zijn collega bij de gemeenteraad van Maastricht, P.E. Monachon, dat hij in verschillende kranten had gelezen dat Colpin nog niet definitief geschrapt was van de lijst van émigrés. Diens schoonbroer Roemers had desondanks verschillende functies bekleed bij de departementale rechtbanken en was thans volksvertegenwoordiger in Parijs. Hij vroeg aan Monachon of deze informatie juist was. Het is niet duidelijk wat hij precies beoogde, maar men krijgt de indruk, dat hij het eens was met de hierboven genoemde bladen en van mening was dat Roemers niet kon aanblijven als volksvertegenwoordiger.¹⁶

De speciale commissie bracht op 9 oktober verslag uit van haar onderzoek. Roemers' zwager J.G. Colpin stond inderdaad op de lijst van émigrés voor het departement du Nord. Hij had Frankrijk namelijk verlaten na 1 juli 1789 en was niet voor 9 mei 1792 teruggekeerd. Roemers ontkende dit ook niet. Hij had de speciale commissie voorgehouden, dat Colpin echter noch zijn schoonbroer noch zijn verwante was. Door zijn huwelijk was Roemers alleen de schoonbroer van Colpins vrouw Philippina geworden. De mannen van de twee vrouwen Nivar waren enkel verwant met de zus van hun echtgenote. Verder had Roemers bestreden dat zijn schoonzus als émigré beschouwd kon worden, aangezien zij in 1792 met een pas van de stad Valenciennes het grondgebied van de Republiek had mogen verlaten. De speciale commissie had deze verklaring bevredigend gevonden en had bovendien van collega L. Portiez de l'Oise een zeer gunstige beoordeling over Roemers ontvangen. Deze had verklaard dat Roemers al de dag na de overgave van de stad nationaal agent van het 'arrondissement Maestricht' was geworden en dat hij daarna, steeds naar volle tevredenheid van de "représentants en mission", lid van de Regeringsraad van België en regeringscommissaris bij de rechtbank van het departement van de Nedermaas was geweest. Gezien beide verklaringen kwam Roemers naar het oordeel van de speciale commissie in aanmerking voor lid 3 van artikel 2 van de wet van 15 november 1794 die bepaalde wie uitgezonderd waren van de maatregelen tegen émigrés en hun verwanten. Zij gaf daarmee een ruime interpretatie aan genoemd artikel, aangezien er staat, dat uitgezonderd zijn "Fransen die voor de regering opdrachten uitvoeren in het buitenland".¹⁷ Vóór de inlijving van Maastricht bij Frankrijk op 1 oktober 1795 kon Roemers immers niet als Frans burger beschouwd worden. Verder deelde de speciale commissie ter verdediging van haar standpunt nog mede dat ieder die Roemers als functionaris of als volksvertegenwoordiger of burger ontmoet had, overtuigd was van zijn burgerzin en rechtschapenheid. Hij werd bovendien 'Hollands patriot' in de revolutie van 1787 genoemd en had zich daarenboven enthousiast getoond over de komst van de Franse Revolutie. Zij stelde daarom voor om over te gaan tot de orde van de dag en de aanklacht als afgehandeld te beschouwen. De Raad stemde daarmee in; met welke stemverhouding is niet bekend. Het rapport van de speciale commissie werd niet gedrukt ondanks een niet nader genoemd verzoek daartoe.¹⁸

De loftuitingen van Portiez zijn misschien wat overdreven, aangezien Roemers niet reeds de dag na de verovering van Maastricht nationaal agent was geworden, maar pas drie weken later op 30 november 1794. Bovendien waren er ook wel mensen minder positief over Roemers' optreden in dienst van de Franse Republiek, zoals Caselli en Pérès. Opvallend is, dat de speciale commissie Roemers een 'Hollandse patriot in de revolutie van 1787' noemt. Ik heb enkel kunnen vaststellen dat hij in 1787 als schepen samen met de andere leden van de Indivieze Raad en de plaats-vervangend commandant van het garnizoen, graaf Van Welderen, krachtdadig was opgetreden tegen de naar Maastricht gekomen soldaten van het regiment-Mönster. Zijn enthousiasme voor de Franse Revolutie vanaf het begin moet bovendien gerelativeerd worden door zijn inscriptie onder de bominslagen in zijn tuinmuur. Daarin noemt hij de revolutionairen koningsmoordenaars.

De acties tegen Roemers binnen en buiten het parlement kwamen niet uit de lucht vallen en stonden ook niet op zichzelf. In het Directoire was bij drie van de vijf leden, P. Barras, J.F. Reubell en L.M. La Révellière-Lépeaux, ongerustheid ontstaan over de meerderheid van royalisten in het parlement na de verkiezingen van april 1797. Men vreesde een terugkeer van de Bourbons, vooral na het bericht dat generaal Pichegru, één van de nieuwe gedeputeerden in de CCC, die bovendien onmiddellijk tot voorzitter was gekozen, in dienst zou staan van de jongere broer van de vermoorde Lodewijk XVI, die in het buitenland zijn terugkeer als koning Lodewijk XVIII aan het voorbereiden zou zijn. De Directeuren hadden steun gezocht en gekregen van Lazare Hoche, de succesvolle jonge generaal van nog geen 30 jaar oud, die de contrarevolutionaire opstanden in de Vendée en in Bretagne onderdrukt en invasies van Engelsen en emigrés in Bretagne met succes bestreden had. Deze had als commandant van het Sambre-et-Meuseleger al in juli 6000 soldaten naar Parijs gestuurd. In de nacht van 4 september 1797 (18 fructidor an V) werden Pichegru en andere royalistische parlamentsleden gevangen genomen. De volgende dag werden voor 47 van de 98 departementen de verkiezingen ongeldig verklaard en verving het Directoire er de autoriteiten en volksvertegenwoordigers die door de "assemblées électorales" gekozen waren door zijn eigen kandidaten. Voor de negen departementen van "België" trof dit alleen het departement van de Twee Nethen. Dertig kopstukken van wat genoemd werd de 'royalistische samenzwering' werden naar het eiland Oléron in de Golf van Biskaije gestuurd om van daaruit vervolgens verbannen te worden naar Cayenne in Frans-Guyana. Onder hen Cochon, de oud-minister van Politie, en Barthélemy, een van de Directeuren.¹⁹

De poging om Roemers uit de CCC verwijderd te krijgen vond dus plaats in de nasleep van deze staatsgreep van 18

Afb. 19 Ph. A. Merlin de Douai,
Directeur van 8 september
1797 tot 18 juni 1799

fructidor – zoals de Fransen deze belangrijke gebeurtenis noemen. Dat hij mocht blijven zitten, was niet alleen te danken aan de uitspraak van de speciale commissie, en de lovende woorden van Portiez de l'Oise, maar ongetwijfeld ook aan Merlin de Douai. Deze was enkele dagen na 18 fructidor, op 8 september 1797, Barthélemy als lid van het Directoire opgevolgd (zie afbeelding 19).²⁰

Afb. 20 Ambtscostuum van een lid van de Raad van Vijfhonderd

Het eerste half jaar van Roemers' zittingsperiode in de CCC vonden de vergaderingen onder andere plaats in het Odéon, een theater dat in 1779 gebouwd was voor de Comédie Française. Op 21 januari 1798 werd plechtig een nieuwe, eigen vergaderruimte in gebruik genomen, die was ingericht in het Bourbonpaleis op de linker Seine-oever tegenover de Tuileriën. Daar is tot op heden de Franse Nationale Vergadering gehuisvest. In optocht waren de 500 parlamentsleden naar het nu zo genoemde "Palais national du Conseil des Cinq-Cents" getrokken. Zij waren gekleed in hun nieuwe, zwaar klassicistisch ambtskostuum (zie afbeelding 20). Op de twee binnenplaatsen plantten zij twee eiken als symbool van de Vrijheid. Voor hun werk verzamelden de parlementariërs zich elke ochtend in de kleedruimte van het paleis en gingen vandaar in hun voorgeschreven ambtskostuum, en voorafgegaan door de bodes en ander personeel, naar de vergaderzaal, waar klokslag twaalf uur de dagelijkse zitting begon, die gewoonlijk tot vier uur in de middag duurde.²¹

Roemers was geen parlementariër die vaak het spreekgestoelte beklom of collega's interrompeerde zoals bijvoorbeeld de door hem in zijn "Tableau" genoemde Jean Debry, L.H. Gay Vernon en N.F. Thiessé. Zij hadden de neiging om uitgebreid en omstandig verklaringen af te leggen zodra zaken aan de orde kwamen als de onschendbaarheid van de grondwet, de persvrijheid of andere meer principieel getinte thema's. Roemers gaf slechts een enkele keer ongevraagd zijn mening. Wel liet hij zich horen als lid van een speciale commissie. Hij heeft 25 maal deel uitgemaakt van zo'n commissie, de eerste keer zoals gezegd op 9 juni 1797 en de laatste keer twee jaar later, op 20 juni 1799.²² Niet alle werkzaamheden binnen het kader van deze speciale commissies verricht, hoeven vermeld te worden om een duidelijk beeld te schetsen van de thema's waarmee Roemers zich bij zijn parlementair werk vooral bezighield. Dat waren de bestrijding van het banditisme, de organisatie van de rechtspraak, het dragen van de nationale cocarde en het erfrecht. Daarnaast was hij ook betrokken bij de controle van de verkiezingsuitslagen en bij de manipulatie daarvan, zodanig dat de positie van het Directoire niet in gevaar kwam. Het feit dat zijn vriend Merlin de Douai deel uitmaakte van de regering speelde daarbij een belangrijke rol. De val van Merlin als Directeur medio 1799 beïnvloedde dientengevolge ook Roemers' positie in de CCC.

Op 24 november 1797 nam hij voor het eerst – althans voor het eerst als zodanig vermeld – het woord in een algemene vergadering van de CCC. Hij gaf zijn mening over een ontwerp-resolutie. De CCC had op verzoek van het Directoire een speciale commissie ingesteld onder voorzitterschap van de jurist J.C. Poullain de Grandprey. Het onderwerp was de zittingsduur van de rechters, openbare aanklagers en griffiers bij de strafrechtbanken. De grondwet schreef voor de groep magistraten bij de civiele rechtbanken een zittingsduur van vijf jaar voor (artikel 216), maar voor de strafrechtbanken ontbrak een tijdslimiet. De speciale commissie had op 1 november 1797 een ontwerp-resolutie aan de vergadering voorgelegd waarin zij voorstelde de zittingsduur van magistraten bij de strafrechtbanken korter te laten zijn, te weten twee jaar voor de rechters-voorzitters, drie jaar voor de aanklagers en vier

jaar voor de griffiers. Roemers ondersteunde in zijn toespraak van 24 november dit voorstel. Voor openbare aanklagers en voorzitters van de strafhoven was naar zijn mening een periode van vijf jaar te lang. Hun benoemingsduur moest beperkter zijn, omdat hun macht zo groot was en vanwege het risico van corruptie. Dat dit nodig was, hadden de afgelopen twee jaar volgens hem aangetoond. Voor de rechters moest de aanstellingsduur het kortst zijn, want zij vonnisten zelfstandig. Voor de aanklagers, die in opdracht van de minister van Justitie optraden en namens de samenleving een klacht neerlegden bij de rechter, kon het een jaar langer zijn. Voor de griffiers, die verder afstonden van de rechtspraak als zodanig, achtte hij een zittingsduur van vier jaar acceptabel. Hij pleitte verder voor een wet die de fouten preciseerde waaraan rechters, griffiers en openbare aanklagers zich schuldig konden maken. Na gebleken misbruik zouden magistraten voortijdig ontslagen moeten kunnen worden. Het Directoire zou overtreders van hun bevoegdheden moeten kunnen aanklagen bij het Hof van Cassatie, dat op zijn beurt een rechtbank zou moeten aanwijzen, die overtredingen van deze bevoegdheden moest onderzoeken en bestraffen. Zo zou volgens hem recht gedaan worden en tegelijkertijd de onafhankelijkheid van de rechtspraak gehandhaafd blijven. Tegenstanders van de beperking van de zittingsduur tot minder dan vijf jaar probeerde hij met een citaat van Montesquieu de wind uit de zeilen te nemen: ‘als de onschuld niet verzekerd is, bestaat de vrijheid niet meer.’²³

De ontwerp-resolutie werd aangenomen zoals de speciale commissie had voorgesteld, ondanks voorstellen van andere volksvertegenwoordigers om de zittingsduur van de magistraten bij de strafhoven en civiele rechtbanken gelijk te laten. Zij waren van mening dat de regeringscommissarissen bij de departementale rechtbanken – een functie die Roemers in het departement van de Nedermaas vervuld had – toezicht moesten houden op het handelen van de magistraten. Het Directoire moest niet de mogelijkheid krijgen om deze functionarissen naar willekeur te benoemen of te ontslaan. Deze vrees bleek niet geheel ongegrond. Artikel 2 van de nieuwe wet bepaalde dat de zittingsduur van de magistraten die in oktober 1795 door de departementale kiescolleges gekozen waren, verstreken was en artikel 3 gaf het Directoire het recht om tot aan de nieuwe verkiezingen, die weliswaar al een jaar later zouden plaatsvinden, hun vervangers te benoemen. Voor het Directoire was de wet dus ook een mogelijkheid om, behalve in hun ogen onbetrouwbare elementen onder de gekozen bestuurders, nu ook onbetrouwbaar geachte gekozen magistraten te kunnen ontslaan. De meerderheid in de CCC was het hiermee eens, aangezien het nodig was, zoals de speciale commissie vermeldde, om strafhoven te verhinderen misdaad te beschermen en onschuld in gevaar te brengen zolang er aanslagen werden gepleegd en regeringscommissarissen en politieagenten nog door de “poignards des royalistes” vermoord werden.²⁴

Enkele dagen na Roemers’ ondersteuning van de ontwerp-resolutie Poullain de Grandprey, op 28 november 1797, stelde een volksvertegenwoordiger – volgens Roemers de jurist en “conventionnel” Jean Debry – voor om een onderzoek in te stellen naar de mogelijkheden,

c.q. tekortkomingen in de bestaande wetgeving ter bestrijding van overvallen en aanslagen op en langs de openbare wegen. Al eerder had de CCC een bericht doorgestuurd naar het Directoire met klachten vanuit het departement Ardèche over terreuracties en moordaanslagen, die door emigrés en opstandelingen (“chouans”) tegen de aanhangers van de Republiek gepleegd werden. Het verzoek van Debry werd gehonoreerd en in de speciale commissie die hiervoor in het leven werd geroepen, zaten behalve Debry zelf, ook J.L.Tallien, L.H. Gay Vernon, J.T.L. Lemoine en Roemers. De collega’s van Roemers in deze speciale commissie waren allen “conventionnels”, Gay Vernon was bovendien bisschop. Op de vraag naar de oorzaken van de overvallen had het Directoire een overzicht gegeven van de gewapende aanslagen op postkoeriers en andere overheidsdienaren die gebruik maakten van de grote wegen, maar ook van gewapende inbraken in woningen waarbij zelfs moord niet geschuwd werd. Het Directoire vroeg om wettelijke maatregelen hiertegen en deed zelf ook enkele suggesties.²⁵ Roemers deed als voorzitter van deze speciale commissie in de vergadering van 18 december 1797 een eerste voorstel aan zijn collega-volksvertegenwoordigers. De commissie was het eens met het Directoire dat de doodstraf geëist moest worden tegen mensen die al dan niet in bendeverband reizigers en koeriers overvielen. De commissie ging ook accoord met de voorstellen van het Directoire om de gearresteerde misdadigers te laten berechten door militaire raden en om gemeenten en arrondissementen verantwoordelijk te stellen voor de misdaden die binnen hun grenzen plaatsvonden. Naar de mening van de commissie was het een daad van menselijkheid om streng te straffen en om op die manier de onschuldige en vreedzame burger te beschermen, bezit te respecteren, handel mogelijk te maken door veilige wegen te garanderen en het vaderland te vrijwaren van een burgeroorlog. Om te voorkomen dat de misdadigers hun arrestatie zouden ontlopen, stelde de commissie voor om aan elke regeringscommissaris van een gemeenteraad, commissaris van politie en officier van de gendarmerie het recht te geven arrestaties te verrichten. Niet elke gemeente had immers een overheidsdienaar in de persoon van een vrederechter (kantonrechter) die wettelijk dit recht bezat. Bovendien moest elke politiemann die een misdadiger arresteerde hiervoor een beloning van 50 franc ontvangen. Van elke misdaad moest een proces-verbaal opgesteld worden in aanwezigheid van de regeringscommissaris van de gemeenteraad. Twee experts moesten de schade vaststellen en weduwen en wezen moesten op enigerlei wijze schadeloos gesteld worden rekening houdend met de staat en het beroep van de vermoorde en de leeftijd en behoeften van de nabestaanden. De gemeente of het arrondissement waarin de moord plaatsvond, zou dit bedrag moeten betalen.²⁶

Vanaf eind december 1797 tot medio januari 1798 kwam dit onderwerp in vijf algemene vergaderingen ter sprake. Volksvertegenwoordiger A.J. Renault verklaarde zich op 29 december tegen de invoering van de doodstraf. Hij twijfelde aan de effectiviteit ervan. In Moskou, zo betoogde hij, werden veel overvallen met dodelijke afloop gepleegd ondanks het bestaan van de doodstraf voor dergelijke misdaden, terwijl in Engeland waar voor

die misdaden geen doodstraf bestond, wel veel gestolen maar niet gemoord werd. Hij haalde ook C. Beccaria (1738–1794) en andere rechtsfilosofen aan die tegen de doodstraf waren. Roemers antwoordde, dat filosofische ideeën en menslievende theorieën helaas weerlegd werden door de tijd waarin zij leefden. Hij waarschuwde ervoor, dat als men te lang zou wachten met het nemen van maatregelen, men overspoeld zou worden door een onbeheersbare stroom van aanslagen.²⁷ Daags erna verklaarde Roemers het eens te zijn met de visie van het Directoire, dat de overvallen gezien moesten worden als een revolutie tegen de Republiek, die geleid werd door Engeland en door Lodewijk XVIII c.s. vanuit Pruisen. Volksvertegenwoordiger P.B.F. Bontoux verklaarde zich in diezelfde vergadering, evenals Renault daags daarvoor, tegen de doodstraf. Bovendien was hij er tegen om het recht van in hechtenisneming ook te verlenen aan anderen dan de wettelijk daartoe bevoegde magistraten. Van de voorstanders van het voorstel van de speciale commissie vroeg de jurist P. Gauthier ook aandacht te besteden aan de overvallen in dorpen en op afgelegen boerderijen. Hij was van mening, dat de gemeenten bij zulke overvallen geen nalatigheid verweten kon worden; evenmin kon van de bewoners in afgelegen streken verwacht worden dat zij naast hun zware dagelijkse arbeid ook nog eens nachtdiensten zouden instellen om misdaden te voorkomen. De volksvertegenwoordigers J.P. Chazal en J.I. Jacqueminot, beiden jurist, wilden slechts tijdelijk, voor een periode van één jaar, de doodstraf als strafmaat ingevoerd zien. Dit voorstel werd tenslotte door de commissie overgenomen en kwam als artikel XXII in de wet. Jacqueminot vond bovendien dat men de overvallers preciezer moest definiëren. Moest een alleen opererende dief ook voor een militaire rechtbank verschijnen? Hij was van mening, dat men inderdaad voor de veiligheid van de burgers moest zorgen, maar ook voor de handhaving van hun grondrechten. Jacqueminot werd toegevoegd aan de speciale commissie.²⁸ In de vergadering van 3 januari 1798 stelde J. Garnier de Saintes, Jacobijn en oud-conventionnel, voor dat de vergoeding voor het arresteren van een overvaller teruggebracht zou worden tot 30 franc. Dit bedrag zou pas uitgekeerd worden na de veroordeling van de verdachte, om misbruik en premiejacht te voorkomen. De commissie en de Raad namen dit slechts gedeeltelijk over, aangezien in artikel XVIII van de wet bepaald werd dat de vergoeding 50 franc bleef voor de agenten die gezamenlijk overvallers op heterdaad arresteerden; bij het uitvoeren van arrestatiebevelen kregen zij slechts 25 franc. Over het tijdstip van uitbetalen werd verder niet gerept. Het voorstel van volksvertegenwoordiger L.J. Savary tenslotte (eveneens jurist en “conventionnel”) om het Directoire het recht te geven agenten die hun plicht verzaakten te ontslaan, werd eveneens overgenomen en kwam als artikel XIX in de uiteindelijke wettekst te staan. Weer een dag later werd het ontwerp nog eens in zijn geheel en met de voorgestelde amendementen behandeld. Nu werd ook nog als artikel IV toegevoegd het voorstel van Jacqueminot dat individueel optredende misdadigers door de gewone rechters beoordeeld zouden worden en dat in geval van groepsgewijs optreden van meer dan twee personen een militaire rechtbank zou oordelen. Ook personen die ervan

verdacht werden de aanstichters van aanslagen en overvallen te zijn, maar die daarbij niet zelf actief betrokken waren, zouden door deze bijzondere rechtbank berecht worden. Het oorspronkelijke idee van schadevergoeding voor de nabestaanden werd verlaten. Opmerkelijk is dat ook de door de commissie in eerste instantie beoogde bepaling van het verplichten van gemeenten en arrondissementen om aangerichte schade te vergoeden was komen te vervallen. Een omissie, vond men later, en de bepaling werd anderhalf jaar later alsnog in de “Loi sur la responsabilité des communes” opgenomen waarover verderop meer.²⁹

Op 16 januari 1798 werd de ontwerpresolutie van Roemers’ speciale commissie doorgestuurd naar de CA, ondertekend door Boulay de la Meurthe, E.P.A. Villetard en Roemers zelf in hun kwaliteiten van voorzitter en secretarissen van de CCC van die maand. Twee dagen later kwam de goedkeuring van de CA en verscheen de resolutie onder de naam “loi contenant des dispositions pénales contre les vols commis à force ouverte, ou par violence, sur les routes et voies publics, et dans les maisons habitées avec effraction ou escalade”, kortweg naar de datum van aanname de “loi du 29 nivôse an 6” (18 januari 1798) genoemd. Zij bestond uit 22 artikelen en zou met een jaar verlengd worden tot 18 januari 1800.³⁰ Volgens de Belgische historicus X. Rousseaux is de toepassing van deze wet weinig bestudeerd. Hijzelf heeft dat wel gedaan voor de negen “Belgische” departementen, met name in de periode van de “révolte de l’an 7”, ook wel bekend onder de naam “de Boerenkrijg” (1798–1799). Zijn conclusie is, dat de ervaringen met de toepassing van deze wet door het militaire gezag (de 24ste en 25ste divisie) in de “Belgische” departementen ertoe geleid heeft, dat beter onderscheid gemaakt kon worden tussen ‘opstandeling’ en ‘gewone boef’ – een probleem waarvoor Jacqueminot ook al aandacht had gevraagd tijdens de behandeling van de ontwerpresolutie. Bovendien werden volgens Rousseaux als resultaat van de ervaringen met deze wet in februari 1801 speciale strafrechtbanken opgericht waarin zowel civiele als militaire rechters zitting hadden.³¹

In zijn “Tableau” heeft Roemers zijn substantiële bijdrage aan het ontstaan van deze wet niet genoemd. Wel deed hij het voorkomen of de speciale commissie van 28 november 1797 was omgevormd tot de commissie die de “loi sur la responsabilité des communes” voorbereidde. Uit die speciale commissie was hij inderdaad in de eindfase, zoals nog aan de orde komt, ‘verwijderd’. Deze “loi sur la responsabilité des communes” bevatte hardvochtige maatregelen ten opzichte van de familieleden van emigrés en voormalige edelen. Het was in 1816 de bedoeling van Roemers om aan te tonen dat hij daarvoor geen verantwoordelijkheid gedragen had. Dat was ook juist, maar deze wet bevatte ook bepalingen over de verantwoordelijkheid van de gemeenten bij overvallen en aanslagen en over de bestraffing van overvallers, die volgens de processen verbaal van de CCC al eind 1797 door Roemers (mede) bepleit en voorgesteld waren.

In het gehele land werden tussen 9 en 19 april 1798 verkiezingen gehouden voor de “assemblées électorales” van de departementen. De leden van deze kiescolleges moesten vervolgens voor 437 parlamentszetels nieuwe vertegenwoordigers kiezen of zittende parlementariërs herkiezen. In januari had de CA een resolutie die door de CCC was aangenomen verworpen. Daardoor was voorkomen dat de toelating tot de “assemblées électorales” verruimd en de aanhang van de meer vooruitstrevende republikeinen vergroot werd.³² In het Directoire was men desalniettemin bevreesd voor de uitslag van de verkiezingen. Directeur Barras schreef in zijn memoires, dat Talleyrand, op dat moment minister van Buitenlandse Zaken, het Directoire had aangeraden om het voorbeeld van de Engelsen te volgen – voor wie “l’argent est le ressort des élections comme il est le nerf de la guerre” – en via vertrouwensmensen gezaghebbende personen binnen en buiten de “assemblées électorales” met geld over te halen het belang van de regering te bevorderen. Ondanks de morele verwerpelijkheid van deze handelswijze in een land waarin principes een deugd zijn, zoals Barras het formuleerde, volgde het Directoire met schaamrood op de kaken – alweer volgens Barras – dit advies op. In totaal werd voor de uitvoering van dit plan 185.281 franc uitgetrokken, waarvan volgens Barras 1200 franc bij Roemers terecht kwamen.³⁴ Als dekmantel voor de operatie gebruikte men de inspectie van de in zeer slechte staat verkerende grote wegen. Al eerder was afgesproken, dat voor de financiering van het herstel tol zou worden geheven. Op 22 februari 1798 besloot het Directoire, dat inspecteurs de grote wegen gingen controleren om te bepalen waar en hoe tolhuizen en tolbomen hersteld of geplaatst zouden moeten worden. In feite echter waren deze inspecteurs spionnen van de regering, die in elk departement de politieke gezindheid moesten peilen. Ook moesten zij in de “assemblées électorales” tweedracht zaaien, zodat het parlement zelf na de verkiezingen de ‘juiste’ groep gekozen vertegenwoordigers zou kunnen vaststellen.³⁵ Enkele weken vóór de verkiezingen had het Directoire bovendien een verklaring afgegeven die verspreid werd in elke plaats waar een “assemblée electorale” bijeenkwam en die bevestigd moest worden op de deuren van de stembureaus. Hierin werden de kiezers opgeroepen om zich bewust te zijn van hun verantwoordelijkheid om geen mensen te kiezen, die ten bate van zichzelf of van hun groepering de staat omver wilden werpen. Zulke mensen waren tegenstanders van de grondwet van 1795 en hoorden niet thuis in de wetgevende vergaderingen. Hiermee werden enerzijds degenen bedoeld die de monarchie en de R.K. Kerk in al hun pracht en praal wilden herstellen en anderzijds zij, die alles en iedereen aan een absolute gelijkstelling wilden onderwerpen, de Jacobijnen dus of hun radicale opvolgers.³⁶

Geld noch propaganda leidden tot een rechtstreeks overwinning van de regeringsgezinden. Maar in 25 departementen hadden zij wel, constaterend dat zij in hun “assemblée électorale” een minderheid vormden, een afsplitsing geforceerd. De CCC, tot 20 mei nog in haar oude samenstelling, kreeg op zijn verzoek nadere informatie van het Directoire over het verloop van de verkiezingen in deze departementen. Roemers maakte deel uit van

één van de speciale commissies die op verzoek van het Directoire ingesteld waren om de uitslagen te ‘onderzoeken’ en vast te stellen welke personen toegelaten konden worden tot de CCC. In een begeleidend schrijven aan de CCC sprak het Directoire over anarchisten, die geprobeerd hadden de keuze van het volk te beïnvloeden. Met de wet van 11 mei 1798 (22 floréal an VI) werd besloten om 106 gekozen afgevaardigden niet toe te laten tot de CA of de CCC, aangezien zij hadden deelgenomen aan een samenzwering tegen de staat. In de historiografie van de Franse Revolutie wordt dit de staatsgreep van 22 floréal genoemd.³⁷

De verkiezingsuitslag van de “assemblée électorale” van het departement van de Nedermaas werd geldig verklaard. Het resultaat moet Roemers bevallen hebben. Michiels, de openbare aanklager in het departement, was met 83 van de 92 stemmen gekozen tot afgevaardigde in de CA en Membrede, president van het strafhof in Maastricht en in 1795 door Roemers zelf aangewezen als zijn opvolger in de functie van nationaal agent, zelfs met 92 van de 92 stemmen tot afgevaardigde in de CCC. Girard, het hoofd van het bestuur van de Nedermaas, kwalificeerde beiden in zijn bericht aan de minister van Binnenlandse Zaken F. S. Letourneux als mannen met “talens, moralité, civisme épuré, attachement sincère à la constitution de l’an 3”. In zijn decadaire rapporten, de verplichte verslagen van de situatie in zijn departement die hij elke decade, dus om de tien dagen moest opsturen, had hij de minister ook op de hoogte gehouden van de problemen rondom deze verkiezingen. De belangstelling om deel te nemen aan de “assemblées primaires” was in sommige kantons zo gering geweest, dat er nauwelijks dertig kiezers waren komen opdagen. Als de kwade genii hierachter beschouwde hij anti-republikeinse priesters, die vooral bij de vrouwen zo’n haat en afkeer tegen de verplichte eedsaflegging tegen de monarchie had aangekweekt, dat sommigen zouden hebben geweigerd gemeenschap te hebben met hun mannen die dat wel gedaan hadden.³⁸

In de vergadering van 27 april 1798, ruim een week na het einde van de verkiezingen, was door een volksvertegenwoordiger naar voren gebracht dat bij het Hof van Cassatie door de uitkomst van de parlamentsverkiezingen voortijdig rechtersplaatsen waren vrijgekomen. De grondwet verbood in artikel 202 de gelijktijdige uitoefening van de functie van rechter en lid van de wetgevende of uitvoerende macht. Aangezien geen wet erin voorzag op welke wijze in dergelijke gevallen in de opvolging van deze plaatsen niet alleen bij het Hof van Cassatie, maar eveneens bij de andere rechtbanken voorzien moest worden, werd een speciale commissie ingesteld om hiervoor een oplossing te zoeken. Roemers was de rapporteur. De andere leden waren de al eerder genoemde Debry, de jurist F.M.J. Riou de Kersalaün, J.M. Martin, koopman, en de ex-priester F.T. Viller.³⁹ Bij de behandeling van dit onderwerp in de CCC raakte de vervanging van de rechters echter al snel op de achtergrond en werd de eigenlijke bedoeling duidelijk. Men wilde verhinderen dat ongewenste verkiezingsuitslagen ook op het gebied van de (straf)rechtspraak invloed zouden hebben.

Roemers had al op 1 mei verslag uitgebracht van de mening van zijn commissie over deze kwestie. Zij stelde voor om niet alleen voor de in het parlement benoemde rechters,

maar voor alle rechters wier benoemingstermijn afliep het Directoire het recht te geven om tot de nieuwe verkiezingen van maart/april 1799 vervangers te benoemen. Zittende leden wier termijn afliep zouden ook in de gelegenheid gesteld moeten worden om tot die tijd aan te blijven met als argument dat de keuze voor de tijdelijke benoemingen enige tijd in beslag kon nemen en men de loop van het recht zo min mogelijk wilde verstoren.⁴⁰ De aanvaarding van dit voorstel zou dus betekenen, dat de rechters van de departementale en kantonale rechtbanken (de vrederechters), die zojuist door hun “*assemblées primaires*” en “*électorales*” gekozen waren, gepasseerd konden worden.

Het rapport werd vervolgens in vier zittingen besproken. Het leidde soms tot heftige debatten, geen wonder, want dit was inderdaad een obstructie van het democratisch proces en een politieke ‘zuivering’ van de rechtsprekende macht. De juristen A. Bergier, Boulay de la Meurthe en Jacqueminot waren van mening dat de zittende, maar tot vertrek verplichte rechters konden aanblijven. De jurist en “*conventionnel*” A.F. Pison du Galland steunde het voorstel van de commissie, omdat de verkiezingen ongeldig waren verklaard, aangezien zij door een samenzwering waren beïnvloed. Een uitzonderlijke situatie vergde naar zijn idee een uitzonderlijke maatregel. Renault bleef ook hier bij zijn principes en wilde de uitvoerende macht de voorgestelde bevoegdheid niet geven. De geschiedenis leerde, betoogde hij, dat uitvoerende machten die zich van de rechtsprekende macht meester wilden maken, altijd ertoe neigden despotische besturen te worden. A. Bourg-Laprade en de jurist F. J. Beyts waren ook tegen. Laatstgenoemde, Bruggenaar van geboorte, hield een fel pleidooi voor de onafhankelijkheid van de rechtsprekende macht. Ook de jurist M.F. Falcon was om principiële redenen tegen het voorstel van de commissie. Garnier de Saintes meende dat iedereen het probleem van te grote macht bij het Directoire wel inzag. Maar volgens hem was de samenzwering die op 18 fructidor was uitgeschakeld, binnen de gelederen van de rechtbanken voorbereid. Bovendien, zo onderrichtte hij zijn collega's, een eenmaal benoemde rechter had niets van het Directoire te vrezen, want een rechter kon niet door het Directoire afgezet worden. Door in te stemmen met het voorstel van de speciale commissie kon de CCC het handelen van het Directoire in deze beperkt houden.

Op 16 mei las Roemers zijn collega's de ontwerpresolutie van zijn commissie voor, daarbij enkele keren fel onderbroken door Beyts. Roemers benadrukte dat het Directoire alleen personen als nieuwe leden van de rechtbanken kon benoemen die al een publieke functie door de keuze van het volk vervuld hadden. Hun benoeming gold slechts voor de duur van de resterende zittingsperiode van die rechters die moesten vertrekken. De normale vervangingsprocedure (een-vijfde trad jaarlijks af en elke rechter zat vijf jaar) stond los daarvan. In diezelfde vergadering werd de ontwerpresolutie goedgekeurd en twee dagen later werd zij gepubliceerd als “*loi qui charge le Directoire exécutif de nommer jusqu'aux élections de l'an VII, les présidents, accusateurs publics et greffiers des tribunaux criminels.*” De twee artikelen van deze wet bevatten de kenmerken, die Roemers op 16 mei naar voren had gebracht.⁴¹

Na een jaar in Parijs werkzaam te zijn geweest kreeg Roemers op 18 mei 1798 voor vier decades, dat wil zeggen veertig dagen, verlof om thuis familiezaken te regelen. Op 30 juni verzocht hij vanuit Maastricht schriftelijk om verlenging met twee decades.⁴² In het jaar dat begon en eindigde met een staatsgreep van het Directoire, had Roemers zich een ijverig lid van de CCC betoond. Hij had zijn bijdrage geleverd aan pogingen om de rust in het land te herstellen en de positie van het Directoire te handhaven. Na zijn terugkeer in Parijs twee maanden later bleek dat het vinden van de juiste maatregelen ter bestrijding van de binnenlandse onrust nog steeds hoog op de agenda's van het CCC en het Directoire stond. Maar door de verslechterende militaire situatie van de Republiek was ook de kritiek op het Directoire gegroeid.

Ondanks de "loi du 29 nivôse an 6" was het banditisme langs de grote wegen nog niet onder controle gebracht. Minister van Justitie Lambrechts maakte medio augustus 1798 melding van moord en doodslag in de departementen Côtes-du Nord, Mayenne, Morbihan en Sarthe in Bretagne en West-Frankrijk. De wandaden die daar werden bedreven, werden door het Directoire ook gezien als stemmingmakerij tegen de Republiek. Royalisten en de Engelse regering zouden de drijvende krachten achter die aanslagen zijn. De oorlogspropaganda tegen Engeland was weer opgelaaaid sinds Napoleon eind mei begonnen was met zijn veldtocht naar Egypte en Nelson begin augustus bij Aboukir in Egypte de Franse Middellandse Zeevloot had verslagen. Het Directoire vroeg de CCC om de wetgeving met betrekking tot de bestrijding van het banditisme af te ronden door de gemeenten een grotere verantwoordelijkheid te geven. Gemeenten meenden in deze pas een verantwoordelijkheid te hebben wanneer hun eigen inwoners betrokken waren bij overvallen en aanslagen. Hun betrokkenheid moest echter naar de mening van het Directoire veel actiever zijn. Het verwees naar het rapport van Roemers van december 1797 waarin dezelfde ideeën en oplossingen stonden, die het Directoire ook toen al had bepleit. Roemers kreeg hiervoor destijds echter onvoldoende steun vanuit de CCC en moest toen de voorgestelde eisen aan de gemeenten laten vallen, zoals ik hierboven schreef.⁴³

Een speciale commissie voor nader onderzoek werd ingesteld op 19 augustus 1798, de dag van de ontvangst van een bericht van het Directoire over aanslagen in Zuid Frankrijk en in Bretagne. Het verzoek was uitgegaan van P. Constans, gedeputeerde van het departement Bouches-du-Rhône. Hij deelde mee dat in zijn departement niet alleen royalisten en Engelsen verantwoordelijk waren voor bloedige aanslagen op Republikeinen, maar ook rechters, die naar zijn zeggen de medeplichtigen en beschermers van de moordenaars waren. In de commissie zaten naast Constans de juristen F. Andrieux (deze werd door Roemers in zijn "Tableau" § 34 niet vermeld), G.J. Favard de Langlade en N.F. Thiessé, de militair S. Scherlock en Roemers. De Raad besloot dat deze commissie moest komen met voorstellen voor wettelijke maatregelen om de openbare orde in de Midi en het Westen te herstellen, nalatige rechters te bestraffen en de mogelijkheid te onderzoeken tot verlenging van de wet van 6 juli 1798, die het Directoire gemachtigd had om voor de periode van een maand

huiszoekingen te verrichten om Engelse agenten, teruggekeerde emigrés of teruggekeerde verbannen priesters, leiders van bandieten of opstandelingen te arresteren.⁴⁴

Het CCC ontving op 12 september nog nadere informatie van het Directoire over de wijze waarop tegen de aanslagen in het departement Bouches-du-Rhône en andere departementen uit het Zuiden, zoals Var en Vaucluse opgetreden zou moeten worden. De maatregelen van het Directoire waren in het verleden vaak stukgelopen op de inertie van de rechtbanken. Er waren rechters, openbare aanklagers en bestuurders die zelf deelnamen aan aanslagen of er leiding aan gaven. Slachtoffers durfden vaak geen rechtszaak te beginnen en moordenaars werden door jury's vrijgesproken. Het Directoire zou daarom graag de wettelijke mogelijkheid hebben om tegen openbare aanklagers, juryvoorzitters en politieofficiëren die hun plicht aan hun laars laptten op te treden. Het wilde op geen enkele wijze de CCC de wet voorschrijven, maar wilde wel kwijt dat artikel XXVI van de wet van 5 september 1797 erg nuttig was geweest in het nemen van maatregelen tegen emigrés en ongehoorzame priesters. Dat artikel gaf de mogelijkheid om ieder die de betreffende wet tegenwerkte tot twee jaar gevangenisstraf te veroordelen.⁴⁵

De commissie legde twee voorstellen aan de CCC voor. Het eerste werd met een uitvoerige toelichting naar voren gebracht door Thiessé. Het behandelde de maatregelen die genomen moesten worden tegen rechters, die volgens aangifte van de commissarissen van het uitvoerend bewind bij een kantongerecht, strafhof van een arrondissement of van een departement of door de directeur van de jury of de openbare aanklager ervan verdacht werden dat zij gehandeld hadden uit haat tegen de republiek. De zaak moest in zo'n geval opnieuw behandeld worden door het Hof van Cassatie. Weigering of gebrek aan medewerking zou worden bestraft. Bij gebleken partijdigheid van de rechter en andere magistraten zou hun ontslag volgen.⁴⁶

Drie dagen later, op 20 oktober 1798, bracht Roemers in de CCC het tweede verslag uit van zijn commissie. Hij sprak in zijn inleiding over het onmiddellijke succes, dat 'zijn' "loi du 29 nivôse an 6" had opgeleverd, waardoor de grote wegen niet meer geteisterd werden door horden rovers en moordenaars die betaald werden door hen "die ons niet konden overwinnen en aan hun eigen volk wilden laten zien dat de vrijheid slechts misdaad oplevert". Hij refereerde verder aan het voorstel van het Directoire om de gemeenten meer verantwoordelijkheid te geven in de strijd tegen dit banditisme. De Raad was daarop eind 1798 niet in gegaan, maar, zo betoogde Roemers nu, het voorstel moest gezien worden als een oproep aan de burgers om het egoïsme te bestrijden en verantwoordelijkheid te nemen voor elkaars leven en bezit. Voorkomen moest worden dat het land ten onder ging aan misdaad én onverschilligheid. In de thans door Roemers' commissie voorgestelde ontwerp-resolutie, die 42 artikelen telde, werd deze morele oproep met name uitgewerkt in artikel 12. Dit bepaalde, dat in een gemeente waarin iemand gedood werd en waar hulp ter voorkoming duidelijk ontbroken had, alle gezagsdragers met zwarte sjerpen omhangen de begrafenis moesten bijwonen. In de begrafenisstoet moesten ook de trommels zwart

omfloerst zijn en de stoet moest worden vooraf gegaan door een omroeper, die aan het begin van elke straat moest roepen: “Un homme est mort; la République a perdu un citoyen, parce que vous n’avez pas secouru”. De artikelen over het bepalen en vergoeden van de aangerichte schade, die tegen Roemers’ zin en die van het Directoire niet in de wet terecht waren gekomen, werden nu opnieuw voorgesteld, zij het in gewijzigde vorm. De weduwen moesten het maximum bedrag vergoed krijgen dat de Republiek aan de verdedigers van de Republiek placht uit te keren, dat wil zeggen voor de rang van gewoon soldaat. Voor mensen die door een aanval/overval invalide waren geworden gold een vergelijkbare regeling. De gemeenten moesten alle proceskosten betalen. Indien een gemeente in gebreke bleef, moesten de twintig inwoners van de gemeente met de hoogste belastingaanslag voor deze kosten opdraaien. Verder wilde de commissie met betrekking tot het verlenen van paspoorten het Directoire de bevoegdheid geven om die maatregelen te nemen die het zelf het meest geschikt achtte ter voorkoming van misbruik.⁴⁷

Twee sprekers hadden kritiek op het voorstel van Roemers: J. F. Vezin (Vesin) en J.M.J. (Jouye de) Grandmaison, beiden juristen. De eerste had waardering voor het voorstel in zijn geheel, met name ook voor de morele oproep die erin vervat was aan alle Fransen om de aanslagen te verhinderen en te bestrijden. Het was zijn ervaring en, meende hij, ook van veel andere volksvertegenwoordigers, dat veel tegenstanders van de Republiek misdadigers in bescherming namen en de hand boven het hoofd hielden. Hij meende echter dat het effectiever zou zijn als de inwoners van een gemeente niet de slachtoffers rechtstreeks schadeloos stelden, maar dat na een aanslag in een bepaalde gemeente de belastingen onmiddellijk verhoogd zouden worden. Dit zou beter werken omdat zo’n extra belasting zwaar zou wegen: geld was nu eenmaal het meest geschikt om de medewerking van mensen te verkrijgen.⁴⁸

De kritiek van Grandmaison was ernstiger. Hij besprak de overbodigheid en onderlinge strijdigheid van enkele artikelen, maar maakte vooral bezwaar tegen de verantwoordelijkheid die de commissie had neergelegd bij de burgers. Naar zijn mening was het niet juist om burgers verantwoordelijk te maken voor de fouten en misdaden van anderen of voor het slecht functioneren van overheidsdienaren.⁴⁹ Het voorstel van Roemers werd teruggestuurd naar de commissie.

Het probleem van aanslagen tegen de Republiek en haar vertegenwoordigers was echter intussen nog groter geworden, onder andere door de opstand in de “Belgische” departementen vanaf oktober 1798, een half jaar later gevolgd door opstand in het pas veroverd koninkrijk Napels. De al eerder genoemde volksvertegenwoordiger J.F. Woussen maakte op 7 november 1798 melding van de rebellie, die in de ‘negen Belgische departementen’ was uitgebroken naar aanleiding van de invoering van de militaire dienstplicht voor alle jongemannen tussen 20 en 25 jaar. Overigens was de invoering van deze wet volgens hem niet de enige reden voor de ongeregelde heden. Er was ook sprake van opruiing door de vijanden van de Republiek. Hij pleitte dan ook voor kwijschelding

van vervolging of zelfs beloning voor personen die hierover informatie konden geven. Hij verwees in dit verband naar de artikelen 545 tot en met 547 van de “Code des délits et des peines”, die een dergelijke regeling bevatte voor valsemunters die hun collega’s verklikten. Op voorstel van Roemers werd de suggestie van Woussen doorgestuurd naar zijn speciale commissie.⁵⁰

Roemers legde op 8 januari 1799 een nieuwe ontwerpresolutie aan zijn collega’s voor, die grotendeels hetzelfde behelsde als die van 20 oktober 1798. De belangrijkste wijziging betrof de hoogte van de vergoedingen aan de nabestaanden van slachtoffers van aanslagen. Weduwen en ouders van slachtoffers zouden minimaal 2000 franc moeten ontvangen, kinderen zonder moeder elk 500 franc. Op 28 december had het Directoire, gezien de grote hoeveelheid aanslagen vanuit Engeland georganiseerd, nog eens aangedrongen op haast: “Citoyens représentans, le besoin de manger s’ajourne très difficilement.”⁵¹

Twee maanden later, op 3 maart 1799, deelde Roemers zijn collega’s mee, dat hij weliswaar al een voorstel had ingediend over de verantwoordelijkheid van de gemeenten bij overvallen en aanslagen, maar dat de vele brieven met meldingen van de meest wrede aanslagen, die zijn commissie de laatste tijd ontving van bestuurders uit het westen en het zuiden van het land, hem deden beseffen dat deze voorstellen niet voldoende waren. Er waren bijzondere en meer uitgebreide maatregelen nodig. De CCC ging hiermee accoord. In de nieuwe speciale commissie zaten naast Roemers, Ph. R. Bardou-Boisquetin (oud-conventionnel), de agronoom J.M. Heurtault de Lammerville, en de juristen Berlier, (oud-conventionnel), J.L. Chalmel, J.J.V. Genissieu en P.L. Pons de Verdun (beide laatsten eveneens conventionnels).⁵² Het zou nog drie maanden duren alvorens de nieuwe speciale commissie met een ontwerpresolutie kwam. Deze zou bovendien verworpen worden onder invloed van de ontwikkelingen en verschuivingen die intussen hadden plaatsgevonden in de binnen- en buitenlandse verhoudingen.

Immers, vanaf 22 maart 1799 was Frankrijk niet alleen in oorlog met Engeland, maar ook met Oostenrijk en Rusland. De Franse troepen in Italië onder leiding van generaal en oud-minister van Oorlog B.L.J. Schérer werden op 5 april bij Magnano door de Oostenrijkers verslagen. Het parlement stelde het Directoire verantwoordelijk voor de verslechterde militaire situatie en verweet het machtsmisbruik en streven naar dictatoriale bevoegdheden. Het Directoire durfde de jaarlijkse departementale en landelijke verkiezingen in april niet op voorhand te manipuleren op de wijze zoals het dat in de voorafgaande jaren gedaan had. Wel had het begin maart de kiezers in een proclamatie opgeroepen te stemmen vóór de welvaart en de veiligheid van de Republiek en dus niet op royalistische en anarchistische kandidaten. Volgens Barras zag Merlin overall het gevaar van anarchisten die de positie van de regering bedreigden en las hij elke ochtend aan het begin van de dagelijkse vergaderingen van het Directoire korte berichten voor over wat hij noemde aanslagen van anarchisten tegen de Republiek.⁵³

Na de verkiezingen van maart/april 1799 bleken van de 143 door het Directoire gewenste kandidaten er slechts 71 gekozen te zijn en van de 44 van de 143 kandidaten die speciaal door één der Directeuren waren aanbevolen zelfs maar 6. De nieuwe parlementsleden waren over het algemeen tegenstanders van het Directoire. Ze waren echter van uiteenlopende politieke opvattingen en waren niet allen (Neo-)Jacobijnen laat staan anarchisten te noemen. De aanhang van het Directoire in het CCC bestond na de verkiezingen uit 36,3%. Van de rest behoorde 19,2 % tot de Neo-Jacobijnen, 7,3 % tot de Vooruitstrevende Republikeinen en 23,8 % tot de Conservatieven. De politieke stellingname van 13,4 % van de volksvertegenwoordigers was onbepaald c.q. onbekend. De verdeling in de CA was ongeveer hetzelfde.⁵⁴

In het departement van de Nedermaas waren er tijdens deze verkiezingen spanningen geweest. Een speciale commissie van de CCC had een onderzoek verricht naar de handelingen van wat zij noemde de “moeder” en een “afgescheiden” “assemblée électorale”. De samenstelling van deze commissie heb ik niet kunnen achterhalen, wel dat Roemers verantwoordelijk was geweest voor de berichtgeving aan het Directoire over de het verloop van deze verkiezingen. De stemmen die uitgebracht waren in de zaal genoemd “La Liberté” werden geldig verklaard, maar de uitslag van de stemming uitgebracht door een dissidente groep van elf (of dertien) kiezers ten huize van burger A.A. Fransen, de Hof van Tilly, werd geannuleerd. Daarmee was de jurist L.S. Chenard gekozen tot lid van de CCC. Hij was afkomstig uit Bergen (Mons) en sedert december 1796 lid van het departementsbestuur van de Nedermaas, op het moment van de verkiezingen als voorzitter. Hij was een vertrouweling van Roemers, maar de commissaris van het Directoire bij het departementsbestuur Girard waarschuwde de minister van Binnenlandse Zaken N. François de Neufchâteau voor Chenard. Hij noemde hem een onbetrouwbaar persoon met mooie praatjes.⁵⁵

In Parijs was kort na de verkiezingen zowel binnen als buiten het parlement grote beroering ontstaan over de aanslag op drie Franse diplomaten in Rastatt. Zij overlegden in deze Duitse stad al vanaf september 1797 met Pruisische en Oostenrijkse collegadiplomaten over de gevolgen van de Franse veroveringen op de linker Rijnsoever. In april 1799 waren de besprekingen door de Oostenrijkers gestaakt en de naar huis terugkerende Franse vertegenwoordigers waren op 28 april door Oostenrijkse huzaren overvallen waarbij twee van hen, A. Bonnier en Roberjot, gedood werden en één, J.A.J. Debry, zwaar gewond. Laatstgenoemde kwam op 20 mei in de CCC omstandig en onder luide toejuichingen aan zijn collega's verslag doen van deze verraderlijke aanslag en schending van de diplomatieke mores waarbij hij, onder algehele bijval, uitvoer tegen de vijand Oostenrijk en de emigrés. Hij werd staande de vergadering voor de volgende periode gekozen tot voorzitter van de CCC.⁵⁶

De ontevredenheid over het regeringsbeleid groeide, ook bij de legerleiding. Generaal J.B. Jourdan, die trouwens ook zitting had in de CCC, had Barras, de enige Directeur die

hij zei te vertrouwen, een lange brief geschreven over zijn onvrede, die volgens hem door velen gedeeld werd. Hij riep Barras op om mee te werken aan het herstel van de democratie door het parlement weer zijn plaats te geven en het despotisme te bestrijden van een minderheid, die door hem “le parti Directorial” werd genoemd. Voor deze minderheid viel de Republiek gelijk met hun eigen persoon. Hij noemde de strijd tegen het zogenaamde terrorisme absurd en in wezen bedoeld om alle ware vrienden van de Republiek uit te schakelen. Van een andere generaal en lid van de CCC, Bernadotte, is de uitspraak, dat een handvol soldaten het Directoire wel zou kunnen verjagen: “Un caporal et quatre hommes c’est bien assez pour faire déguerpir les avocats.”⁵⁷

Naar aanleiding van bloedige aanslagen op overheidsdienaren in het departement van de Bouches-du-Rhône op 1 juni, kwam Roemers wederom met een aanpassing van het voorstel van zijn speciale commissie. Dit tweede herziene stuk droeg duidelijk de sporen van de recente gebeurtenissen en was een uitbreiding en verzwaring van het originele voorstel van oktober 1798. Het bestond nu uit 4 artikelen meer, in totaal dus 46. Voor moorden op zowel overheidsdienaren als burgers werden de gemeenten verantwoordelijk gesteld. Rechters dienden snel recht te spreken en een appel tegen hun vonnis moest binnen twee decades plaatsvinden.⁵⁸

De definitieve behandeling van het voorstel bleef echter ook nu weer uit. Medio juni zette het parlement openlijk de aanval in op het Directoire. Aan het begin van de maand had de CCC aan de regering om tekst en uitleg gevraagd over de stand van zaken met betrekking tot de oorlogvoering aan de verschillende fronten en de oorzaken van de onrust in verschillende delen van de Republiek en wat de regering daaraan dacht te doen. Een antwoord van het Directoire was echter uitgebleven. Tien dagen later eiste de CCC een onmiddellijk antwoord en deelde mee niet als vergadering uiteen te zullen gaan alvorens dit ontvangen was. Op 17 juni ontving het Directoire ’s nachts om twee uur het bericht van de CA dat Directeur J.B. Treilhard moest aftreden, aangezien er bij zijn benoeming geen jaar verstreken was tussen zijn terugtreden als afgevaardigde in de CCC en zijn toetreden tot het Directoire, een tijdsinterval die artikel 132 van de grondwet voorschreef. Later die dag koos de CA de jurist en oud-minister uit de tijd van de Nationale Conventie L.J. Gohier tot Treilhards opvolger. Vervolgens viel het antwoord van het Directoire op de vraag van het parlement over de stand van zaken met betrekking tot de oorlog en de binnenlandse situatie bij de CCC niet in goede aarde. Bertrand de la Hosdinière verweet het Directoire dat het de vrijheid genukt en goede republikeinen vervolgd had. Volgens Boulay de la Meurthe had het Directoire het parlement sinds de verkiezingen van 1797 aan zijn beleid onderworpen en voor eigen doeleinden gebruikt. Onlangs nog zou Directeur La Révellière getracht hebben een besluit van de CCC tegen te houden. W. Digneffe uit het departement van de Ourthe, waar hij in 1789–1790 tijdens de Luikse revolutie een leidende rol had gespeeld, wilde Directeur Merlin in staat van beschuldiging stellen. Hij noemde hem de

hoofdverantwoordelijke voor de slechte wijze waarop met name “België” bestuurd werd. Hij verweet hem de ambitie te hebben om voor deze gewesten de rol van Alva te willen spelen. Volgens hem konden de afgevaardigden uit “België” en het Luikerland getuigen dat er een plan bestaan had om een prins uit het huis Hannover of Oranje aan de macht te brengen in de voormalige Oostenrijkse Nederlanden. Men eiste en kreeg ook het ontslag van Merlin en La Révellière. Het is dan 30 prairial an VII, 18 juni 1799, de dag die in de historiografie van de Franse Revolutie bekend staat als overwinning van de wetgevende macht op de uitvoerende macht, ook al duurde die door de latere staatsgreep van 18 brumaire an VIII, 9 november 1799, nog geen vijf maanden.⁵⁹

De commotie rondom het conflict met het Directoire, die uiteindelijk op 18 juni had geleid tot het vertrek van Merlin, La Révellière en Treilhard, was waarschijnlijk de reden dat pas op 30 juni een discussie plaatsvond over het tweede aangepaste voorstel van Roemers’ speciale commissie. Afgevaardigde F. Guesdon bracht naar voren dat men niet in het algemeen burgers verantwoordelijk kon stellen voor misdaden die zij niet hadden kunnen verhinderen. Hij wilde de personen verantwoordelijk stellen die koningsgezinde bandieten steunden. Volgens hem berustte de verantwoordelijkheid voor elke misdaad die uit haat tegen de Republiek gepleegd werd bij de voormalige edelen, bij de eed-weigerende en de eed-brekende priesters, bij de leiders van allerlei soorten benden en bij hun respectievelijke familieleden. Op voorstel van P.A. Garreau werd een nieuwe speciale commissie in het leven geroepen van zeven personen, die alle voorstellen die er geweest waren nog eens door moest nemen en binnen vier dagen met een ontwerp-resolutie moest komen. Maatregelen waren namelijk dringend nodig. De commissie bestond uit Bardou-Boisquetin, Berlier, de ‘conventionnels’ R. M. Clémenceau en M.L. Talot, J.B.J. Delabuisse, Guesdon en Garreau zelf. De juristen Bardou-Boisquetin en Berlier waren lid geweest van Roemers’ speciale commissie, Clémenceau en de juristen Delabuisse en Garreau waren afgevaardigden die in de CCC weinig van zich lieten horen, Guesdon en oud-conventionnel Talot waren tegenstanders van Merlin, La Révellière en Treilhard.⁶⁰ Roemers zelf zat dus niet in deze commissie.

Tien dagen later, op 10 juli, vond de finale behandeling van dit onderwerp plaats.

Uiterekend op die dag ging Roemers’ tweede verlof in. Hij had op zijn eigen verzoek zes decades verlof gekregen voor het herstel van zijn gezondheid. Hij bleef in totaal drie maanden weg, van 10 juli tot 14 oktober 1799. Hij had namelijk vanuit Meerssen, waar hij sinds 1797 een buiten bezat, de Proosdij, verlenging met drie decades gevraagd, aangezien, zo schreef hij, zijn gezondheid nog altijd zeer zwak was.⁶¹ Zijn vriend Merlin was enkele dagen eerder uit Parijs vertrokken naar Oisy-le-Verger in het departement Pas de Calais waar hij in alle rust kon leven, zo schreef hij aan het Directoire, en onbereikbaar was voor de absurde en gemene laster die dagelijks in de kranten over hem verscheen.⁶²

Afgevaardigde F.A. Bichet diende op 10 juli een ontwerp-resolutie in die twee dagen later praktisch ongewijzigd na goedkeuring door de CA afgekondigd werd als “loi sur la répression

du brigandage et des assassinats dans l'intérieur". Het is onduidelijk of dit voorstel een persoonlijk initiatief was van Brichet, van een nieuwe ad-hoc commissie of toch van de speciale commissie van Bardou-Boisquetin c.s. kwam. Roemers schrijft in zijn "Tableau", § 36 dat Brichet namens de speciale commissie Bardou-Boisquetin c.s. sprak. Misschien had men Brichet verzocht om de ontwerp-resolutie voor te dragen ter ondersteuning van de noodzaak van de verregaande maatregelen die genomen moesten worden. Brichet vernam namelijk tijdens die vergadering dat vijf van zijn burens en verwanten door opstandelingen waren ontvoerd en gedood.⁶³

Deze wet is meer bekend en berucht onder de naam "loi des otages". Zij kon door de CCC op voorstel van het Directoire van kracht verklaard worden in elk departement, kanton of gemeente waar burgerlijke ongeregeldeheden plaatsvonden. In zo'n gebied werden vervolgens de familieleden van emigrés en voormalige edelen persoonlijk en burgerlijk verantwoordelijk gehouden voor aanslagen gericht tegen de Republiek en haar vertegenwoordigers. Uit die kringen werden gijzelaars genomen, die op eigen kosten op één plaats werden ondergebracht. Zodra er een aanslag werd gepleegd op een functionaris, verdediger van het vaderland of opkoper van een nationaal domein, werden voor elke vermoorde vier gijzelaars gedeporteerd. Eenzelfde aantal gold ook voor ontvoeringen van genoemde personen of van hun familieleden. Daarnaast moest door de verwanten van de emigrés en door de voormalige edelen voor elke vermoorde of ontvoerde aan de staat een schadevergoeding worden betaald van 5000 franc, aan een weduwe minstens 6000 franc en 3000 franc aan elk kind van de vermoorde. Aan slachtoffers van aanslagen die invalide waren geworden moesten zij minstens 6000 franc betalen. Vernielingen en plunderingen moesten zij ook vergoeden. Burgers, politieagenten en militairen die voortvluchtige te deporteren edelen, priesters of bendeleiders met succes konden aangeven, werden hiervoor beloond met minimaal 300 en maximaal 2400 franc. Voor het aanbrengen van gewone bendeleden ontvingen zij 200 à 600 franc. Ook dit werd betaald door de familie van emigrés en voormalige edelen. De wet zou van kracht blijven tot het tekenen van de algehele vrede.⁶⁴

Tijdens de discussie over het ontwerp van Brichet kwam de vraag aan de orde of deze wet niet met de grondwet in strijd was en of het wel juist was om alle voormalige edelen verantwoordelijk te houden voor de aanslagen. Commissielid Berlier antwoordde hierop, dat de Republiek beschermd moest worden en dat er een einde moest komen aan de roverij en opstanden in het land. Het was volgens hem niet in strijd met de grondwet om de Republiek te willen redden. Hij stelde, met succes, voor om een speciale commissie van vijf leden in het leven te roepen die zou moeten aangeven op welke wijze voormalige edelen konden aantonen, dat zij de zaak van de Republiek gediend hadden en dus niet geplaagd hoefden te worden op de lijst van hen die in geval van aanslagen gegijzeld konden worden en alle bovengenoemde kosten zouden moeten betalen.⁶⁵

Samenvattend kan dus geconcludeerd worden dat Roemers in zijn "Tableau" terecht

beweerde dat hij niet de (mede)auteur was van deze zéér omstreden “loi des otages” die zulke vergaande strafmaatregelen mogelijk maakte tegen contrarevolutionairen en nadrukkelijk de schuld van dit verzet legde bij een deel van de adel, de geestelijkheid en bij de émigrés. Hij was zelf in zijn drie voorafgaande ontwerp-resoluties niet zo ver gegaan. Wel was hij al vanaf eind november 1797 nauw betrokken geweest bij het zoeken naar mogelijkheden om overvallen en aanslagen op openbare wegen te bestrijden. Hij had daarover zoals eerder gezegd in zijn “Tableau” onvermeld gelaten dat hij de (mede)auteur was van de “loi du 29 nivôse an VII” (18 januari 1798), die hoewel veel minder draconisch, toch deels de voorganger was van de “loi des otages”. Eveneens liet hij onvermeld dat hij sindsdien van mening was gebleven, dat er meer ingrijpende maatregelen genomen moesten worden om het verzet tegen de Republiek onder controle te krijgen. Uit de laatste speciale commissie die uiteindelijk op 12 juli 1799 leidde tot de “loi des otages” was hij naar eigen zeggen (§ 40) door de andere leden geweerd, omdat hij niet tot hun partij behoorde. Hij kwalificeerde hen als geëxalteerde raddraaiers en revolutionairen. Deze verklaring lijkt steek te houden. In zijn “Tableau” legde Roemers een oorzakelijk verband tussen deze afwijzing en de eerdere gebeurtenissen in september 1797 toen er tegen zijn keuze als afgevaardigde in de CCC actie werd gevoerd, omdat hij verwant zou zijn aan émigrés, de Colpins uit Valenciennes. Ongetwijfeld wilde hij hiermee duidelijk maken hoe onmogelijk het was om hem, die bijna zelf het slachtoffer was geworden van radicalen, in verband te brengen met de “loi des otages”. Toch werd het passeren van Roemers als lid van de laatste commissie die met het voorstel voor deze wet kwam, naar mijn mening, vooral veroorzaakt doordat hij behoorde tot wat Jourdan in zijn brief aan Barras genoemd had de “parti Directorial”, meer in het bijzonder tot de groep die Directeur Merlin om zich heen had verzameld. Hij was, om één van de mémoireschrijvers uit die tijd, Victorine de Chastenay (1771–1855) te citeren, een vriend van Merlin: “mon père avait recherché des amis de ce directeur (Merlin), et il nous avait fait faire une connaissance utile avec M. Le Tellier, secrétaire intime du directeur, et M. Roemers, député de Maestricht.”⁶⁶ Niet de verwantschap met de émigré Colpin, maar de vriendschap met Merlin kostte Roemers zijn positie in de CCC. De vragen of Roemers zag aankomen hoe ver de mede door hem geïnitieerde wetgeving zou strekken en of hij zijn verlof zo plande dat hij bij de stemming niet aanwezig was, blijven onbeantwoord.

Bij zijn terugkeer in Maastricht/Meerssen bleek dat de val van Merlin en Roemers’ relatie met hem niet onopgemerkt was gebleven. Op 7 augustus verscheen in de pas opgericht *Journal du Département de la Meuse Inferieure* een anoniem stuk. Roemers zou volgens de auteur bij zijn terugkomst uit Parijs in Meerssen op een diner onthaald worden. Op sarcastische toon stelde de schrijver aan het daar verzamelde gezelschap notabelen en autoriteiten voor om bij die gelegenheid een eerste toast uit te brengen op de overwinning van de Republiek op het triumviraat (Treillard, La Révellière en Merlin) en hun aanhangers van 18 juni jongstleden. Vervolgens om voor een tweede toast het glas te heffen op de terechte afstraffing van Merlin en diens schending van de burger- en politieke rechten onder

het voorwendsel van behoud van de grondwet. De schrijver ondertitelde, om duidelijk te maken waar hij stond, met *Un abonné qui dîne chez soi*.⁶⁷ Zijn identiteit heb ik niet kunnen achterhalen.

Roemers was na de terugkeer van zijn verlof in juli 1798 intensief betrokken geweest bij de aanvulling van de de “loi de 29 nivôse an 6”, waarvan hierboven verslag is gegeven. In diezelfde tijd nam hij ook deel aan de werkzaamheden van een tweetal andere commissies die minder controversiële onderwerpen betroffen.⁶⁸ Hij raakte echter ook betrokken bij een ander politiek gevoelig onderwerp. Het Directoire had de CCC verzocht om met een voorstel te komen dat de weigering om de nationale cocarde te dragen strafbaar stelde. Vanaf 1792 was dit verplicht voor ieder die in Frankrijk woonde of door Frankrijk reisde. Sindsdien waren er nog enkele bepalingen verordend maar geen enkele die de weigering om “le signe sacré de notre liberté” te dragen strafbaar stelde. Volgens het Directoire waren er nogal wat mensen die zich niet aan de verplichting hielden en daarmee, vooral op het platteland, een verkeerd signaal gaven aan hun medeburgers. Het Directoire stelde de CCC daarom voor om dit euvel met een boete en een in hechtenisneming van enkele dagen te bestrijden.⁶⁹

De CCC gaf een speciale commissie de opdracht om met een voorstel te komen. Zij bestond naast Roemers uit de al eerder genoemde Talot en F.S.C. Delaporte. Eind november kwam Roemers namens deze commissie met een ontwerp-resolutie, die uit slechts zes artikelen bestond.⁷⁰ Voor het niet of niet zichtbaar genoeg dragen van de cocarde stelde de commissie een gevangenisstraf voor van minstens één en hoogstens drie dagen, bij recidive van minstens tien en maximaal twintig dagen. Maar wie de cocarde bespote, afrukte, vertrapte of verscheurde kon rekenen op vier jaar gevangenisstraf. Hiermee bleek het probleem echter niet opgelost te zijn. De ontwerp-resolutie werd de ouverture van heftige debatten die ruim vier maanden zouden duren en een tiental reacties opleverden die in druk verschenen. De historicus J.M. Devocelle heeft dit proces bestudeerd en er verslag van gedaan. Zijn bevindingen worden hier gevolgd.⁷¹

Devocelle plaatst deze discussies, volgens mij terecht, tegen de achtergrond van het begin van de Tweede Coalitieoorlog, de aanslag in Rastatt en de aanslagen tegen vertegenwoordigers van de Republiek in het algemeen. De verplichting om de cocarde te dragen was bedoeld om de vaderlandsliefde bij de Fransen te mobiliseren. Het dragen was een oud militair gebruik en de uitdrukking “prendre la cocarde” betekende ‘in militaire dienst gaan’. Tijdens de behandeling van het voorstel van Roemers’ commissie bleken er grofweg twee hoofdopvattingen te bestaan. De ene wilde het dragen niet alleen verplichten, maar ook exclusief enkel en alleen toestaan aan de mannelijke burgers en niet aan vrouwen of aan buitenlanders. Volksvertegenwoordiger P. J. Pollart ging zelfs zover, dat hij voorstelde buitenlanders herkenbaar te maken door hen te verplichten een zwart lint op hun hoed te dragen met daarop het woord “étranger” geborduurd. Een andere volksvertegenwoordiger, F. Bonnaire, maakte onderscheid tussen burgers van geboorte

en buitenlanders, die Fransman geworden waren volgens de eisen van artikel 10 van de grondwet. De eersten waren de echte Fransen, de verdedigers van de Republiek. Vrouwen waren volgens hem sowieso uitgesloten van het dragen van de cocarde, omdat zij geen soldaat konden worden en dus geen recht hadden om het ‘embleem van de strijders’ te dragen.

De tweede hoofdpvatting ging bewust niet uit van de militaire voorgeschiedenis van de cocarde, maar beschouwde haar als het symbool van het verzet tegen onderdrukking en als het embleem van een vrij volk. De cocarde moest derhalve door iedere Fransman gedragen worden zonder onderscheid naar leeftijd, sexe of rang. Voorkomen moest worden dat het een nieuw onderscheidingsteken werd zoals dat het Kruis van de Orde van de Heilige Lodewijk was geweest voor verdienstelijke officieren met daaraan verbonden allerlei privileges.

Roemers’ rol in deze kwestie is na de presentatie van het voorstel waarschijnlijk minimaal geweest. In de verslagen van de debatten werd zijn naam niet meer vermeld. Hij heeft enkel op 22 december 1798 namens zijn commissie verklaard bereid te zijn de ontwerp-resolutie te herzien en het verplicht dragen van de cocarde door buitenlanders te verwijderen.⁷² Volksvertegenwoordiger P.A. Garrau werd in diezelfde vergadering als (nieuw?) lid van de speciale commissie genoemd en gaf als zijn mening, dat de cocarde alleen gedragen mocht worden door de echte Franse, mannelijke burgers. Opmerkelijk is ook, dat Bonnaire, die evenmin van het begin af aan commissielid was, enkele dagen later zijn mening gaf onder de titel “Opinion de Bonnaire (du Cher) contre le projet de résolution présenté au nom d’une commission spéciale par Roëmers”. De conclusie lijkt mij dat Roemers in deze discussies terzijde is getreden of beter gezegd geschoven. De debatten hadden zich dan ook totaal anders ontwikkeld dan de bedoeling was geweest van het Directoire. Dit had immers gevraagd om bestraffing te regelen voor het niet willen dragen van de cocarde terwijl de discussies vooral waren gegaan over wie het recht had om de cocarde te mogen dragen. Tot wetgeving kwam het niet. Op 18 mei 1799 werd voor het laatst aandacht besteed aan dit onderwerp.

Eind november 1798 was Roemers lid geworden van een speciale commissie, die in januari van dat jaar was ingesteld om een onderzoek in te stellen naar de wetten van 26 oktober 1793 en 6 januari 1794 over schenkingen en nalatenschappen. Zijn collega’s waren de juristen A. Bergier en F.S. Bezard. De eerste was een financieel expert en de tweede een oud-conventionnel en vurig verdediger van de Republiek.⁷³ Het is niet bekend of Roemers was gevraagd om toe te treden tot deze commissie of dat hij zichzelf daarvoor had aangemeld. Het onderwerp sloot in ieder geval goed aan bij zijn afstudeeronderwerp over testamenten en schenkingen van bijna 30 jaar daarvoor en ook bij zijn praktijkervaringen als advocaat in Maastricht.

In de gedrukte versie van haar rapport deed de commissie in maart 1799 verslag van haar werkwijze en de reden van de uitbreiding van haar opdracht. Het rapport bestond

uit 139 pagina's met 215 wetsartikelen, heel wat meer dan de 16 artikelen van de wet van 26 oktober 1793 en de 90 artikelen en 14 pagina's van de wet van 6 januari 1794. De commissie had dan ook alles wat met erf- en schenkrecht te maken had en gedecreteerd was, bijeen gebracht. Bovendien had zij een uitgebreid notenapparaat toegevoegd waarin opmerkingen van anderen en haar antwoorden, c.q. verantwoording werden weergegeven.

Aanvankelijk zouden alleen de artikelen XXIII en XXIV van de wet van 26 oktober 1793 nader uitgewerkt dienen te worden. Deze bepaalden dat alle testamenten en erfenissen vanaf 14 juli 1789 onderhevig waren aan de nieuwe wetgeving, ook testamenten en wilsbeschikkingen die vóór die datum officieel waren vastgelegd. Een zekere burger Gerard had echter, gebruikmakend van zijn grondwettelijk recht van petitie, de commissie op 4 oktober 1798 een brief geschreven waarin hij aandacht vroeg voor de wanorde die de nieuwe wetgeving veroorzaakte. Hij wees erop dat over dit onderwerp vanaf maart 1790 de wetgeving keer op keer was aangevuld, vervangen en gedeeltelijk ingetrokken. Hij vroeg om één wet, die alles met betrekking tot schenkingen en erfenissen duidelijk en precies zou behandelen. De commissie wilde daaraan graag gehoor geven. Zij was het namelijk met Gerard eens en toonde haar collega's in de CCC met voorbeelden, dat de wetgeving over deze onderwerpen negen jaar lang inconsistent en wispelturig was geweest. Zij achtte de tijd nog niet rijp om de CCC een heus voorstel voor een geheel nieuwe wet voor te leggen, maar wilde wel vijf controversiële punten in kaart brengen en ter discussie stellen. Deze waren: 1° erven zonder testament; 2° het terugwerkend karakter van bepaalde artikelen; 3° de artikelen over erflaters zonder directe nakomelingen; 4° de invulling van de lacunes in een aantal artikelen wat betreft de bevoegdheid en leeftijd waarop men gratis bezit kon nemen van een erfenis, de vorm van de actes waarin verdelingen dienden te worden opgemaakt, de toepassing van het gelijkheidsbeginsel bij erfgerechtigden, en tot slot 5° artikelen over de schenkingen en contracten, die vóór 14 juli 1789 opgemaakt waren.

De commissie wilde tot een juiste interpretatie van de bestaande wetten en decreten komen in de hoop, dat deze opgenomen zou worden in de beoogde "code civil" van de Republiek. Een klein aantal nieuwe wetsartikelen bedoeld om omissies ongedaan te maken en vergissingen te herstellen, wilde zij meteen ingevoerd zien.⁷⁴

Het valt buiten het vooral politieke kader van deze studie om deze wetgeving over schenkingen en erfenissen in detail te bespreken. Het is duidelijk dat het verslag van de commissie een belangrijke tussenfase was in het wordingsproces van de wetgeving op dit terrein vanaf 1789 tot de introductie van de "code civil" in 1804, die in Frankrijk en België tot op heden, uiteraard met aanpassingen, gebruikt wordt en in veel andere landen als basis diende voor menig aspect van het burgerlijk recht. Het moet de drie juristen heel wat tijd en moeite hebben gekost om de materie te beheersen en haar in een goed juridisch raamwerk te plaatsen. Het rapport werd gepubliceerd in juni/juli 1799, toen Roemers voor zijn tweede verlof naar Maastricht/Meerssen vertrokken was.

In de processen-verbaal van de CCC wordt na afloop van Roemers' verlof op 14 oktober 1799 geen melding meer gemaakt van zijn deelname aan een discussie over enigerlei onderwerp en evenmin van deelname aan een speciale commissie. Nog geen maand na zijn terugkeer kwam in het paleis van Saint Cloud, 10 kilometer ten westen van Parijs, een einde aan het Directoire, de CCC en de CA. Eind september had generaal A. Masséna weliswaar een dreigende invasie van Russische troepen bij Zürich verhinderd en begin oktober was de invasie van Engelsen en Russen in Holland gestopt, maar dit had de positie van het Directoire niet kunnen versterken. Napoleon was op 22 oktober vanuit Egypte in Parijs teruggekeerd en werd ondanks zijn weinig succesvolle veldtocht als een held vereerd. Samen met anderen, onder wie de Directeuren E. J. Sieyès en P. Roger-Ducos en zijn broer Lucien, die vanaf 23 oktober voorzitter van de CCC was, bereidde hij een staatsgreep voor. Op 18 brumaire an VIII (9 november 1799) maakte de CA gebruik van artikel 102 van de grondwet dat haar het recht gaf de vergaderplaats van het parlement te verplaatsen. Vanwege de 'dreiging van een opstand van Jacobijnen' besloot zij de zittingen van beide Kamers in Saint Cloud te gaan houden. De CCC begon hier daags erna, 19 brumaire, om 11 uur haar vergadering. Er moest een voordracht voor drie nieuwe leden van het Directoire opgesteld worden, aangezien Sieyès en Roger-Ducos vrijwillig en Barras onder dwang waren afgetreden. Tijdens de vergadering arriveerde Napoleon, maar hij kwam nauwelijks aan het woord, werd uitgejouwd als dictator en fysiek bedreigd. Soldaten joegen daarop de vergadering uiteen. 's Avonds om 9 uur kwamen 300 à 350 afgevaardigden opnieuw bijeen. Op voorstel van de jurist Chazal en verdedigd onder anderen door Boulay de la Meurthe, werd een resolutie aangenomen, die het Directoire ophief. Voor het uitvoerend bewind werden drie consuls benoemd, Sieyès, Napoleon Bonaparte en Roger-Ducos. De zittingen van het parlement werden verdaagd tot 22 december. In de tussentijd kwamen er twee wetgevende commissies, elk bestaande uit 25 van de zittende volksvertegenwoordigers. De commissie van de CCC kreeg het recht van initiatief op het gebied van de politie, wetgeving en financiën, de commissie van de CA het recht de besluiten van de eerste commissie goed- of af te keuren. De beide commissies moesten samenwerken aan een verbeterde versie van de grondwet en de "code civil" voorbereiden. In de commissie van de CCC zaten Boulay de la Meurthe, Jacqueminot en Thiessé, volksvertegenwoordigers met wie Roemers in speciale commissies had samengewerkt, en Villetard met wie hij tegelijkertijd secretaris van de Raad was geweest. De volksvertegenwoordigers die in de avondzitting van 19 brumaire bijeen waren, royeerden 62 collega's, vanwege hun deelname aan de 'excessen en aanslagen' (op Napoleon) tijdens de vergadering eerder die dag. Hieronder zaten eveneens collega's met wie Roemers had samengewerkt, namelijk Bertrand, Garrau, Grandmaison, Delaporte en Poullain de Grandprey. Volgens een mededeling van G. Stas, waarvoor hij geen bron geeft, zou Roemers bij de bijeenkomst van 18–19 brumaire aanwezig geweest zijn, maar het is niet duidelijk of hij ook de avondzitting bijwoonde en actief meegewerkt heeft aan de val van het Directoire en het parlement en aan de

machtsovername door Sieyès, Napoleon en Roger-Ducos. Een brief van zijn hand vanuit Parijs geschreven en gedateerd 28 december 1799 bewijst in ieder geval, dat hij eind december 1799 in de hoofdstad was.⁷⁵

3.2.2 De relatie met het departement van de Nedermaas in deze periode

3.2.2.1 Hulp aan individuele personen

Roemers spreekt in zijn “Tableau” over de veelvuldige diensten die hij aan de bewoners van zijn regio gegeven heeft in de tijd dat hij lid was van de Raad van Vijfhonderd. Hij noemt 53 personen die hij ofwel uit de gevangenis heeft gehaald of voor wie hij deportatie heeft weten te voorkomen. Hij zou al die mensen hulp hebben kunnen bieden dankzij zijn relatie met Merlin (§§ 44–53). Het merendeel van deze mensen was geestelijke (37 personen), een tweetal was van adellijke afkomst en 14 personen waren afkomstig uit de burgerij. Allen waren zij sinds de inlijving bij Frankrijk “citoyen” van de Franse Republiek en behoorden zij zich dus te onderwerpen aan de Franse wetten.

Voor de geestelijken betekende het burgerschap van de Franse Republiek dat zij de nationalisering van het kerkelijk bezit moesten aanvaarden, evenals de bepalingen van de “Constitution civile du clergé” van 12 juli 1790. Deze stelde nadrukkelijk de onderworpenheid van de clerus aan de Republiek, reorganiseerde bisdommen en parochies, en bepaalde dat de “assemblées électorales” van de departementen pastoors en hun bisschop konden kiezen zoals zij ook andere overheidsdienaren kozen. Begin oktober 1797 verplichtte het bestuur van het departement van de Nedermaas de geestelijken de eed van ‘haat tegen het koningschap en de anarchie en van trouw aan de grondwet’ af te leggen zoals de volksvertegenwoordigers – Roemers onder anderen – en de andere overheidsdienaren na de staatsgreep van 5 september 1797 al gedaan hadden. De gevluchte prins-bisschop van Luik, De Méan, en de eveneens gevluchte bisschop van Roermond, Van Velde de Melroy, én de aartsbisschop van Mechelen, kardinaal von Frankenberg, hadden zich tegen het afleggen van deze eed verklaard. Zij die de eed weigerden af te leggen werden vervolgd en hun kerken en pastorieën geconfisqueerd. Commissaris Girard wilde vurig dat de bepalingen nageleefd werden, maar moest in zijn decadaire rapporten aan de minister van Binnenlandse Zaken toch steeds melding maken van een geringe bereidheid van de geestelijken, met name op het platteland, om deze eed af te leggen. Zij werden in hun verzet ondersteund door de bevolking.⁷⁶

De bemiddelingspogingen die Roemers in zijn “Tableau” vermeldde betroffen naast de eedweigerende priesters ook een aantal burgers en edellieden die ervan verdacht werden zich individueel of in groepsverband verzet te hebben tegen de Fransen en hun maatregelen. Vanaf oktober 1798 woedde ook in het departement van de Nedermaas een

vorm van min of meer georganiseerd verzet die in de historiografie “de Boerenkrijg” is gaan heten.⁷⁷ Er waren verschillende oorzaken en motieven voor dit gewelddadig verzet, maar de invoering van de dienstplicht was daarvan voor velen toch wel de belangrijkste. Met de woorden van historicus L. Dhondt: “hetgeen de Republiek tot dan toe had gebracht kan die prijs niet waard geschenen hebben.”⁷⁸ Het merkwaardige verschijnsel deed zich dus voor dat Roemers in Parijs actief deelnam aan het opstellen van wetgeving ter bestrijding van aanslagen op Franse functionarissen en het verzet tegen de invoering van de Franse wetten, en dat hij tegelijkertijd zich inspande om personen uit zijn eigen departement vrij te krijgen, die terecht of ten onrechte verdacht werden van betrokkenheid bij dergelijke aanslagen of ongehoorzaamheid aan het Franse gezag.

De reconstructie van de wijze waarop de door Roemers genoemde personen geholpen werden, kan bij gebrek aan voldoende gegevens helaas niet volledig zijn.

Allereerst vermeldt Roemers de hulp aan zeven, eigenlijk acht Maastrichtse geestelijken. Op bevel van de minister van Politie volgde in Maastricht op 23 januari 1798 de arrestatie van proost T.W.J. van Wassenauer en drie oud-kanunniken van Sint Servaas (Vautier – Vossius volgens Roemers – en de gebroeders Soiron) en drie oud-kloosterlingen. Generaal J.B. Augier, met wie Roemers naar eigen zeggen bevriend was (“Tableau”, § 45), had hem in maart 1798 vanuit Maastricht op de hoogte gebracht van de arrestatie van deze Maastrichtse geestelijken en gevraagd er actie tegen te ondernemen. Volgens Roemers’ brief aan Van Wassenauer op 23 december 1799, dus bijna twee jaar na het arrestatiebevel tegen deze zeven geestelijken, hadden hij en de andere afgevaardigden van de Nedermaas verscheidene malen bij het Directoire om hun vrijlating of onder-toezicht-plaatsing in Maastricht gevraagd. Uiteindelijk werden zij, na een hernieuwd verzoek van Roemers, in december 1799 in vrijheid gesteld. Roemers had in zijn petitie aan de minister van Politie J. Fouché het weigeren van de eed niet verdedigd of bestreden, maar beklemtoond dat hij de geestelijken persoonlijk kende. Hij schreef dat zij nooit iets crimineels hadden gedaan noch ooit de goede orde hadden verstoord. Blijkens een schrijven van F. A. Cavenne, sedert 13 juni 1799 voor korte tijd de nieuwe commissaris van het uitvoerend bewind van het departement van de Nedermaas, kwamen daarna in ieder geval de gebroeders Soiron in Maastricht onder toezicht te staan. Vanaf wanneer precies vermeldt hij niet, maar hij gaf de broers toestemming, weliswaar nog steeds onder de voorwaarde van ondertoezichtstelling, om naar Venlo te vertrekken, omdat zij financieel niet in staat waren om in Maastricht te blijven wonen.⁷⁹

Dat deze geestelijken eind 1799 in vrijheid gesteld werden kan moeilijk gelegen hebben aan de invloed van Merlin persoonlijk, zoals Roemers in § 53 van zijn “Tableau” vermeldde. Deze had immers een half jaar eerder zijn congé gekregen als Directeur. De in vrijheidstelling moet naar mijn mening veeleer verklaard worden uit de meer gematigde houding in godsdienstzaken van het Consulaat, sedert 9 november 1799 het nieuwe bewind in Frankrijk. Enkele dagen nadat Roemers Van Wassenauer had bericht over zijn

poging om hem en de anderen vrij krijgen, besloten de drie consuls op 28 december 1799, dat geestelijken en gelovigen weer vrijelijk over hun kerken konden beschikken, mits deze niet waren onteigend. De kerken konden ook weer 's zondags gebruikt worden voor de katholieke eredienst. Bovendien besloten zij, dat in de eed op de nieuwe grondwet de bepaling van haat tegen het koningschap en de anarchie verdween en men enkel getrouwheid aan de grondwet hoefde te beloven.⁸⁰

Generaal Augier had Roemers in zijn bovengenoemde brief ook de arrestatie vermeld van Roemers stads- en leeftijdsgenoot en vriend, Alexander Dolmans (1748–1824), pastoor aan het begijnhof in het Vlaamse Mechelen. Ook hij was gearresteerd vanwege de weigering de eed af te leggen. Dolmans had echter al een jaar eerder dan de zeven andere genoemde geestelijken als vrij man op weg naar huis kunnen gaan, zoals hij op 10 mei 1798 aan zijn moeder schreef. Een maand eerder nog had Roemers een verwante van Dolmans bericht dat het hem erg speet dat hij er niet in geslaagd was om hem vrij te krijgen.⁸¹ Het is niet met zekerheid te zeggen waarom en met wiens hulp Dolmans al in mei 1798 in vrijheid werd gesteld, maar in zijn geval zou bemiddeling van Merlin al dan niet op voorspraak van Roemers wel een verklaring kunnen zijn.

In zijn “Tableau” geeft Roemers ook een lijst van 29 priesters, gedateerd 7 april 1799, voor wie hij naar zijn zeggen deportatie wist te voorkomen. Op 12 maart 1799 had het Directoire besloten om de deportatie van 23 geestelijken uit de Nedermaas op te schorten en onder toezicht van hun gemeente naar huis te sturen met als reden hun leeftijd, ouder dan 60 jaar, en/of hun zwakke gezondheid. Op de lijst van Roemers valt te zien dat 24 van hen ouder waren dan 60, vijf tussen de 50 en 60 en slechts één 36 jaar oud was. Zij vielen dus onder de pardonregeling van het Directoire. Het is niet na te gaan of en op welke wijze Roemers de besluitvorming van het Directoire, c.q. Merlin in deze beïnvloed heeft.⁸²

Ook voor Jean François Louis d'Everlange, kanunnik van de Onze Lieve Vrouw-kerk in Tongeren, is niet met zekerheid Roemers' hulp vast te stellen. Deze geestelijke was op 3 mei 1799 aangehouden in de gemeente Beaufays in het departement van de Ourthe. Hij had een geldig paspoort bij zich, ook al was hij een refractaire, dat wil zeggen een eedweigerende priester, zo schreef het bestuur van het departement van de Ourthe aan Girard. Er werd om inlichtingen gevraagd om passende maatregelen te kunnen nemen. Uit een kattebelletje, dat onderdeel uitmaakt van de correspondentie met betrekking tot d'Everlange, blijkt dat J.N. Bassenge, commissaris bij het uitvoerend bewind van het departement van de Ourthe, tot de conclusie was gekomen dat de man ziek was en niet vervoerd kon worden, laat staan gevangen gezet. Hij schreef op 24 augustus 1799 dat de kanunnik in het Luikse onder toezicht werd geplaatst in afwachting van een besluit over zijn lot door de minister.⁸³ Op welke wijze Roemers daarna eventueel verbanning heeft kunnen voorkomen, zoals hij beweerde in zijn “Tableau” (§ 50), is onbekend. Maar wellicht speelden ook in dit geval de veranderde omstandigheden na de staatsgreep van 18 brumaire een rol.

Op 28 november 1798 werd een arts – zijn naam heb ik niet kunnen thuis brengen

–, om zeven uur 's ochtends ontboden naar het Huis van Bewaring in Maastricht. Hij onderzocht daar P.G.G.J. Leonard(t)s, heer van Grevenbroek uit Achel in de Belgische Kempen. Vanaf drie uur 's nachts lag deze met hoge koorts en stuiptrekkingen op zijn brits. De arts diagnosticeerde een koortsaanval “de caractère nerveuse” veroorzaakt door zijn aanstaande deportatie. Hij kwam de dagen daarna nog enkele keren op ziekenbezoek en concludeerde dat de patiënt voorlopig niet vervoerd kon worden. Een dag of tien later schreef de minister van Politie J.P. Duval aan Girard, dat Leonardts onmiddellijk in vrijheid gesteld moest worden, maar wel onder toezicht moest komen te staan. Volgens Roemers was de aanklacht tegen Leonardts geweest dat hij een teruggekeerde emigré was – in het archief te Maastricht zit zijn dossier ook onder die benaming opgeborgen – en dat de vrijlating te danken was aan zijn persoonlijke interventie bij Duval (“Tableau”§ 46).⁸⁴

De andere adellijke heer was baron Ignace De Thier van Neercanne. Hij was ervan beschuldigd dat hij in de grotten van de Sint Pietersberg achter zijn kasteel eedweigerende priesters had laten onderduiken en de mis laten opdragen. Naar eigen zeggen heeft Roemers hem vrij gekregen uit de Templegevangenis in Parijs, maar gaf in zijn bijlagen daarvoor niet het bewijs (“Tableau”§ 47). Het zal niet toevallig zijn dat Leonardts en De Thier op het moment dat Roemers zijn redding van beiden aan de koning bekend maakte, zij lid waren van de Provinciale Staten van Limburg. Het moet voor hem teleurstellend zijn geweest dat de heren enkele maanden later door de koning benoemd werden tot lid van Gedeputeerde Staten, een functie waarvoor hijzelf gepasseerd werd.

De burgers Gelders, Vandermeer, Vandeborne, Cornelis, Vandeneynde, Smeyers en De Borman waren op 28 april 1799 gevangen genomen. Hun namen waren gevonden in de documenten, die de leider van het verzet tegen het Franse bewind in het departement van de Nedermaas, de eedweigerende priester P. Daniëls uit Zonhoven, bij zich had toen hij op 14 april 1799 tijdens zijn arrestatie werd neergeschoten. Zij werden overgebracht naar een gevangenis in Parijs.⁸⁵ Reeds op 15 mei daarop volgend werden zij echter door minister van Politie Duval in vrijheid gesteld. Girard had laten weten, dat met de arrestatie en de dood van Daniëls een geplande opstand was voorkomen. Er was geen bewijs gevonden, dat de gearresteerden in hun gemeente – Bree, Maaseik, Maastricht, Thorn of Weert – leiders van het verzet tegen de Fransen waren. Bovendien had volksvertegenwoordiger Roemers voor allen gepleit.⁸⁶ De Borman en Gelders hadden na de Franse Tijd – op verzoek van Roemers – een bevestiging geschreven dat zij inderdaad door zijn bemiddeling vrijgelaten was. Beiden waren in 1816 net zoals Roemers benoemd tot Limburgse Statenleden en konden dus van nut zijn voor zijn verdere loopbaan.⁸⁷

In een begeleidend rapport schreef Duval ook over ene Neijs. Deze was niet tegelijk met bovengenoemde mannen gearresteerd, maar zat om een totaal andere reden vast. Hij werd verdacht van landverraad omdat hij in oorlogstijd geld had overgemaakt naar vijandig gebied, naar een bank in Wenen. Een onterechte beschuldiging zoals zou blijken.⁸⁸ Het is vreemd dat Roemers zijn bemiddeling in de vrijlating van Neijs niet vermeld heeft

in zijn “Tableau”. Neijs was namelijk een goede bekende van hem, het was de arts die in mei 1796 verklaard had dat hij aan een zenuwaandoening leed die pijn in de borst en de maag veroorzaakte en dat hij een moeizame en slechte spijsvertering had als gevolg van een te zittend leven en een teveel aan werk. Maar de reden is wellicht simpelweg dat Neijs in 1816 voor Roemers’ carrière niet belangrijk was. Roemers had voor Neijs en zijn medegevangenen én voor De Thier inderdaad bij de minister om hun vrijlating gevraagd. Vervolgens had hij de minister verzocht om hen zo snel mogelijk van paspoorten te voorzien, omdat het verblijf in Parijs met een gehuurde koets, drie paarden, een koetsier en diens knecht hen erg op kosten had gejaagd.⁸⁹

Voor de mededeling van Roemers in zijn “Tableau” (§ 51) dat door zijn toedoen zeven burgers vrijgelaten werden die op beschuldiging van verboden handel drijven met de Engelsen gevangen zaten, heb ik geen bewijs kunnen vinden.

Roemers heeft zich ook ingespannen voor nog andere personen uit zijn departement die hij in zijn “Tableau” niet vermeld heeft. Van sommige van deze interventies kan men dit begrijpen, omdat zij niet direct als aanbeveling beschouwd kunnen worden, voor andere is dat minder duidelijk en is het soms zelfs verwonderlijk dat hij ze niet opgenomen heeft.

De inzet voor zijn broer Arnold bleef begrijpelijker wijze achterwege in het “Tableau”. Zodra Roemers het bericht had ontvangen van het overlijden van zijn schoonbroer Dominique Nivar had hij op 16 november 1797 een briefje aan Merlin geschreven waarin hij zijn broer aanbeval als Nivars opvolger in de functie van ontvanger-generaal van het departement van de Nedermaas. Reeds de dag erna ondertekende Merlin het besluit van het Directoire om Arnold in deze functie te benoemen. Ik heb geen stukken gevonden waaruit blijkt dat hij als zodanig actief is geweest. Hij werd in 1806 weliswaar de hoofdontvanger van de dienst “Droits réunis”, sinds 1805 de benaming van een aantal indirecte belastingen, voor het arrondissement Maastricht genoemd, maar van zijn optreden in deze functie vond ik geen documenten.⁹⁰

De hulp die Roemers aan de leden van de departementale rechtbank bood bij het uitbetaald krijgen van hun achterstallig salaris is al eerder vermeld. Hier zij daaraan nog toegevoegd, dat Roemers als tegenprestatie verlangde dat zij als een daad van vaderlandsliefde een geldbedrag zouden storten om de voorgenomen Franse landing in Engeland mede te financieren. In februari 1798 kon hij in de CCC aankondigen dat leden van het gerecht in het departement van de Nedermaas 700 franc gestort hadden op de rekening van de algemeen ontvanger (zijn broer) als hun bijdrage in de strijd tegen Engeland. Het is niet bekend of Roemers heeft kunnen voldoen aan de vraag van de rechters in Maastricht om bij de minister van Justitie Lambrechts te informeren of hun collega Ploem zowel de functie van vrederechter als die van ontvanger van de “fondations pieuses” kon vervullen. Feit is wel dat Ploem vanaf 8 juni 1801 regeringscommissaris bij de correctionele rechtbank te Roermond was en vanaf 20 juli 1803 bovendien kassier van de Bank van Lening in Maastricht.⁹¹

In de Archives Nationales heb ik ook enkele bewijzen gevonden van Roemers' bemoeienissen om een aantal personen te laten schrappen van de "Liste des émigrés" van wie hij in zijn "Tableau" ook geen melding maakte. Iedereen die Frankrijk tijdens de eerste jaren van de revolutie om een of andere reden verlaten had en niet vóór 1 januari 1792 binnen de grenzen van de Republiek was teruggekeerd werd als emigré bestempeld. Er werd beslag gelegd op diens bezit en bij terugkeer dreigden nog allerlei andere strafmaatregelen met als ultieme de doodstraf. Al op 1 december 1797 had Roemers bij minister van Politie Sotin schriftelijk gepleit om A. Van Re(i)nsdorp, een rijke planter uit Suriname die in Maastricht woonde en daar wilde terugkeren, van deze lijst te schrappen. Hij benadrukte dat zo'n welgesteld persoon binnen de landsgrenzen ook voordelen had voor de Republiek. Tevergeefs echter, want ruim een jaar later vroeg hij zijn collega in de CCC Thiessé omwille van hun vriendschap in deze zaak nadere stappen te ondernemen bij de nieuwe minister van politie Duval. Thiessé zond Roemers verzoek door naar Duval, maar de verdere afhandeling van dit verzoek is onduidelijk. Zoals ik al aangaf werden tijdens het Consulaat ook de maatregelen tegen de émigrés al gauw ingetrokken, te beginnen met de wet van 19 oktober 1800.⁹²

In hetzelfde dossier als dat van Van Re(i)nsdorp zit de correspondentie die Roemers gevoerd heeft in het belang van de weeskinderen De Geloës. Ook voor hen had hij de bemiddeling van Thiessé bij Duval gezocht en hem kopieën van eerdere correspondentie over deze kinderen toegestuurd. Hun vader G.A.B. De Geloës (van Eijdsen) had allerlei functies in dienst van de prins-bisschop van Luik vervuld, waaronder vanaf 1788 het ambt van commissaris-deciseur van Maastricht. Hij was in 1794 overleden. Hun moeder was voorlopig geschrapt van de 'Lijst van émigrés', maar het beslag op haar goederen was niet opgeheven. Zij was in 1797 overleden. De voogden van de kinderen, hun ooms, hadden Roemers over de problematiek benaderd. Zij konden niet beschikken over de erfenis van de kinderen. Roemers schreef hierover aan Merlin, die de brief doorstuurde naar de minister van Financiën Ramel-Nogaret. Deze liet Roemers weten niets te kunnen doen zolang het Directoire niet de beslissing had genomen om de weduwe, post mortem weliswaar, definitief van de lijst te schrappen. In zijn verzoek aan Merlin benadrukte Roemers dat de zaak veel verontwaardiging en deining veroorzaakte in Maastricht en de vijanden van de Republiek in de kaart speelde. Minister M. J. F. P. Le Carlier, de directe voorganger van Duval als minister van Politie, berichtte Roemers dat hij, alvorens een beslissing te nemen, de papieren moest hebben van het moment dat de moeder en haar kinderen waren teruggekeerd in de Republiek en als inwoners van Maastricht waren ingeschreven. Op 13 januari 1799 deelde zijn opvolger Duval Roemers mede dat hij de benodigde papieren ontvangen en correct bevonden had en dat de kinderen nu geschrapt konden worden van de 'Lijst van émigrés'.⁹³

Roemers had zich begin 1798 bij Merlin ook ingezet voor het schrappen van de Lijst van mevrouw Roux-Pfaltz die hij zei persoonlijk goed te kennen. Zij was de weduwe

van een uit Zwitserland afkomstige Roux, naamgenoot van de dominee van de Waalse gemeente in Maastricht, maar geen familie, zo verzekerde hij Merlin. Bovendien behoorde zij in Maastricht tot de kringen “die onze bevrijders met de grootst mogelijke vreugde verwelkomden”, voegde hij daaraan toe. Zij was in Zwitserland geweest in verband met een erfeniskwestie en Roemers vroeg om haar toestemming te geven terug te keren in Maastricht en het beslag op haar bezittingen op te heffen. Het resultaat van dit verzoek heb ik niet kunnen terugvinden.⁹⁴

Er is ook de nog de enigszins vreemde zaak van J.N. van der Schoor waarvoor Roemers op 17 maart 1798 schriftelijk de aandacht van Merlin vroeg. Van der Schoor was volgens Roemers ten onrechte op de ‘Lijst van émigrés’ terecht gekomen door toedoen van notaris J.M. Dodé. Zij kwamen beiden uit het kanton Maaseik. Van der Schoor was vóór de komst van de Fransen in 1794 in het rijksvorstendom Thorn hoogschout en raadsman van de vorstin-abdis geweest. In 1790 was Dodé vanwege machtsmisbruik geschorst als notaris. Van der Schoor had in opdracht van de vorstin-abdis, die zelf in Essen verbleef, beschuldigingen daarvan onderzocht en later de zaak voor het gerecht gebracht. Dodé had op allerlei manieren de procesgang vertraagd maar diende vervolgens in 1791 bij het Rijkskamergerecht in Wetzlar een klacht in voor het op de lange baan schuiven van zijn proces en verzocht om herstel van zijn rechten als notaris. Beide verzoeken waren afgewezen. De verdere afhandeling van de rechtszaak werd doorkruist door de komst van de Fransen.

Roemers had Dodé leren kennen in de tijd dat hij nationaal agent en later commissaris van het Uitvoerend Bewind bij de departementale rechtbank van de Nedermaas was. Dodé was in januari 1796 door Bouteville benoemd tot commissaris van het kanton Maaseik. De vijandschap die Dodé Van der Schoor toedroeg, was de reden waarom Van der Schoor op de ‘Lijst van émigrés’ was terecht gekomen, schreef Roemers in 1798 aan zijn vriend Merlin. In december 1796 had Dodé namelijk bij Girard om de aanhouding van Van der Schoor verzocht met de beschuldiging dat hij nog steeds zou optreden als belangenbehartiger van de voormalige vorstin-abdis. Van der Schoor was daarop ook naar Essen gevlucht. Het is wel vreemd dat nog geen maand na Dodé’s verzoek aan Girard, Merlin aan Bouteville had geschreven dat hij van Roemers een aanbeveling had ontvangen om Dodé te benoemen tot commissaris van het Uitvoerend Bewind bij het strafhof van Roermond. De reden waarom de benoeming van Dodé niet doorging is onbekend, maar het lijkt mij op grond van bovengenoemde aanbeveling uitgesloten dat Roemers hierin de hand had. In 1798 had zijn verzoek aan Merlin om Van der Schoor te schrappen van de ‘Lijst van émigrés’ niet tot resultaat geleid. Dit gebeurde pas op 22 april 1803. Dodé was toen al gestorven. Hij was op de avond van 6 maart 1799 thuis – dat wil zeggen in de voormalige woning van Van der Schoor- in Thorn neergeschoten toen hij met zijn vrouw aan het avondmaal zat. De moord werd nooit opgehelderd.⁹⁵

Tot slot een voorbeeld van Roemers’ inzet niet voor een individueel persoon, maar voor

een groep. Hij had bij de minister van Financiën gepleit voor de goedkeuring van het besluit van het bestuur van de Nedermaas van 8 januari 1798 om de kapellen van Sint Jacob en Sint Catharina, die te klein waren voor alle katholieken van de parochies van Sint Jan en Sint Mathijs, te ruilen voor de vrijgekomen kerken van de Recollecten (Franciscanen) en de Dominicanen. Vanaf 14 januari 1798 hebben de parochianen van Sint Jan (onduidelijk is of het ook geldt voor de parochianen van Sint Mathijs) kort, dat wil zeggen twee weken, gebruik kunnen maken van de kerk van de Franciscanen. Daarna gebruikten zij, vanwege een gunstiger ligging, de kerk van de Dominicanen.⁹⁶

3.2.2.2 *Bemoeienis met benoemingen, verkiezingen en de naleving van wetten in de Nedermaas*

Er zijn een aantal voorbeelden te geven van Roemers' intensieve bemoeienis met de gang van zaken in het departement van de Nedermaas die door hem buiten het "Tableau" gehouden zijn. Zo intervenieerde hij bij een benoeming in het kanton Wittem. In oktober 1797 waarschuwde hij Merlin voor het voornemen van de regering om 'ex-baron' G.L.F. de Sternbach aan te stellen voor de functie van commissaris van het uitvoerend bewind in dat kanton. De Sternbach was lid van de militaire Orde van de Heilige Lodewijk en hij had bij de komst van de Fransen in de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden een gewapende macht in het leven geroepen om te strijden tegen de Fransen en vóór de stadhouder, schreef hij Merlin.⁹⁷ De Sternbach was inderdaad bij de komst van de Fransen luitenant-kolonel van het corps jagers van het land van Overmaze geweest. Toch was hij in mei 1795, wellicht niet zonder eigenbelang, in dienst getreden van de Franse overheid. Hij kreeg niet de door hem gewenste functie, maar werd door de Centrale Administratie van de Nedermaas wel benoemd tot commissaris belast met het toezicht op de vorming van kadastrale leggers (registers) in het kanton Heerlen.⁹⁸ Commissaris van het uitvoerend bewind in het kanton Wittem werd niet De Sternbach maar G. Jacobi (niet te verwarren met de De Jacobi's uit Maastricht e.o.). Of dit volledig Roemers' invloed was, is niet helemaal duidelijk maar wel waarschijnlijk. Hij beval Jacobi bij Merlin aan als een oud-lid van de Centrale Administratie van het Land tussen Maas en Rijn en een waardige bekleeder van de post als commissaris in het kanton Wittem, want hij was een uitstekende patriot en zeer goede republikein, volgens Roemers ook in de ogen van Pérès, Joubert en Roberjot.⁹⁹

Roemers was ook betrokken bij benoemingen binnen de gelederen van de Centrale Administratie, het bestuursorgaan van het departement. Hier rommelde het in 1798 nogal. De grondwet schreef voor dat elke Centrale Administratie uit vijf personen moest bestaan. Geregeld waren er in de Nedermaas slechts twee à drie administrateurs in functie. In april waren door de "assemblée électorale" S.J. Bousmart, G.R. Cox en A. Gerardi als nieuwe leden gekozen. Voor Cox was het een herverkiezing, maar hij moest enkele maanden later

aftreden. Hij was na de (eerste) annexatie van het prins-bisdom in 1793 als secretaris-griffier van het Hof in Vliermaal in dienst van de prins-bisschop gebleven en mocht om die reden niet aanblijven. Voorzitter L.S. Chenard had hem willen behouden, maar Girard, de regeringscommissaris, had zijn beklag gedaan bij minister van Binnenlandse Zaken Letourneux, en deze besloot dat Cox moest terugtreden. In juli trad C. Coenegracht om privéredenen terug als administrateur. Hij werd door het Directoire vervangen door A. Vinox. Krachtens de grondwet had de regering het recht om tussentijds afgetreden of afgezette bestuurders te vervangen met eigen kandidaten tot de nieuwe verkiezingen in maart/april.¹⁰⁰ Vinox nam al op 5 oktober zijn ontslag. Zijn gezondheid zou verslechterd zijn na een aanslag, die op hem gepleegd was in de nacht van 18 september. Volgens Girard was de reden dat Vinox in zijn vorige functie als vrederechter opstandige priesters nooit gespaard had en dat hij als administrateur kort daarvoor de verkoop gelast had van het meubilair uit kerkgebouwen, die niet meer in gebruik waren voor de katholieke erediensten.¹⁰¹

Bij de opvolging van Vinox was Roemers zeer nauw betrokken. De administrateurs Bousmart en Gerardi hadden een zekere Fontenelle voorgedragen. Zij werden daarin gesteund door Girard terwijl Chenard, op dat moment het enige andere lid van Centrale Administratie, tegen was. Chenard wilde Jacobi, de kersvers benoemde commissaris van het uitvoerend bewind in Wittem. De meerderheid besliste en drie dagen na Vinox' aftreden vond Fontenelle's benoeming plaats. Van het fiat van het Directoire heb ik geen bewijs gevonden, wel van het ontslag van Fontenelle vijf dagen later op 13 oktober, de dag dat hij geïnstalleerd zou worden. Chenard had namelijk op dezelfde dag van de stemming op 8 oktober in twee brieven aan "citoyen ami Roemers" om hulp gevraagd om de benoeming van Fontenelle ongedaan te maken. Volgens hem was de man, een protégé van Girard, niet geschikt voor die functie, was hij politiek onbetrouwbaar en zijn immoraliteit zou ook in Parijs bekend zijn. Hij zou behoord hebben tot de radicale revolutionairen die onder leiding van J.M. Collot d'Herbois na de val van Robespierre Lyon op de royalisten veroverd hadden en daarbij duizenden mensen gedood en vele huizen van rijke burgers vernietigd hadden. Merlin citeerde in het ontslagdecreet letterlijk uit de brief van Chenard aan Roemers en omschreef evenals Chenard Fontenelle als "anarchiste connu à Lyon en l'an II".¹⁰²

Ruim een maand na het ontslag van Fontenelle werden in november 1798 ook Bousmart en Gerardi afgezet. Chenard had (weer via Roemers?) het Directoire, in casu Merlin, laten weten dat de heren een brief van Fontenelle hadden gepubliceerd waarin deze zich verdedigde tegen de beschuldiging dat hij een terrorist zou zijn.¹⁰³ Zij werden opgevolgd door Jacobi en A. Wilmar. Laatst genoemde was evenals Chenard een goede bekende van Roemers. Hij was vrederechter, landmeter en notaris in Meerssen en in 1794–1795 lid van de "Administration Maestricht" geweest toen Roemers nationaal agent was. Beide heren werden door het Directoire, lees Merlin, op aanbeveling van Roemers, op 24 november 1798 benoemd tot de nieuwe administrateurs van de Nedermaas.¹⁰⁴

Een paar maanden later werden ook Vinois en J.F. de Bruyn ontslagen. Vinois was blijkbaar De Bruyn opgevolgd toen deze vanuit Bilsen vertrokken was naar Beringen om ook daar als commissaris van het uitvoerend bewind van het kanton werkzaam te zijn. Chenard noemde ook hen anarchisten; zij waren uit Brabant afkomstig waar De Bruyn een nationaal domein had gekocht dat hijzelf eerst getaxeerd had.¹⁰⁵ Al met al kan men dus spreken van een zekere ‘zuivering’ van met name het departementaal bestuur waarbij Roemers nauw betrokken was.

Niet alleen de overheidsdienaren, maar ook de organisatie van de verkiezingen leverden problemen op. In hoofdstuk 3.2.1 is daar in verband met de manipulatie van de verkiezingsuitslagen van 1799 door het Directoire en de CCC al het een en ander over gezegd. Hier volgt nog een korte aanvulling die tot doel heeft enig licht te werpen op de gang van zaken bij de verkiezingen in het departement van de Nedermaas zelf en op de stemming in bepaalde kringen ten opzichte van met name Roemers.

Al in 1798 bleken er bij de verkiezingen dezelfde soort problemen aan de orde te zijn geweest als die een jaar later optraden. Girard had van het gemeentebestuur van Maastricht op 14 april, de dag van de verkiezingen, te horen gekregen dat in de Hof van Tilly een alternatieve “assemblée électorale (scissionnaire)” ter stemming was bijeengekomen. In dit gebouw aan het begin van de Brusselsestraat, dat een zekere Fransen voor zijn bedrijf van postvervoer al jaren huurde van de graaf d’Aspremont, heer van Reckhem, was ook een herberg voor passerende reizigers ingericht.¹⁰⁶ Kiezers uit de kantons Beringen, Millen en Roermond hadden er zich verzameld. Girard liet bij hen een bericht bezorgen, dat hij krachtens artikel 43 van de grondwet een proces-verbaal van hun besluiten van die dag verwachtte. Dit proces-verbaal heb ik in de archieven niet kunnen terugvinden. Het enige spoor van de genoemde problemen is de mededeling van Girard in zijn decadaire rapport van 10 april, dat hij zijn berichtgeving aan de minister verwaarloosd had, omdat hij al zijn energie had moeten gebruiken om de verkiezingen te laten slagen naar de zin van de regering.¹⁰⁷ Onbekend is of bij die gelegenheid, en zo ja op welke wijze, Roemers de 1200 franc gebruikt heeft die hem voor eventuele noodzakelijke manipulatie van de verkiezingen ter beschikking waren gesteld.

Na de val van de Directeuren La Révellière-Lépeaux, Treihard en Merlin in juni 1799 werd in een pamflet, dat opgedragen was aan de “braves des Conseils des Cinq-Cents et Anciens”, die Frankrijk verlost hadden van deze despoten, ook aandacht gevraagd voor twee zogenaamde ‘knechten’ van Merlin: Roemers en Chenard. Zij zouden patriotten hebben afgezet zoals Bousmart, De Bruyn, Fontenelle, Gerardi, Girard en Vinois. Chenard zou om in de CCC gekozen te worden een wervingstoer door het hele departement van de Nedermaas gemaakt hebben. De anonieme schrijver of schrijvers hoopte(n), dat deze handlanger van het despotisme, dit creatuur van Roemers, uit de CCC zou worden gezet. Het pamflet waarschuwde ook tegen Roemers zelf. Men moest goed opletten, dat hij niet

nog eens een nationaal domein kon verwerven zonder ervoor te betalen. Bousmart wist daar alles van en had er zelfs een bericht over naar het ministerie van Financiën gestuurd.¹⁰⁸ Zoals in de vorige paragraaf is aangetoond klopte de mededeling dat Bousmart, De Bruyn, Fontenelle, Gerardi en Vinox door Chenard in samenwerking met Roemers door Merlin waren afgezet. Bij Girard kan men echter niet van afzetting spreken. Door zijn meningsverschillen met Chenard, en ook met Roemers, heeft hij wellicht besloten, zoals hij al eerder van plan was geweest, om als commissaris van het uitvoerend bewind in het departement van de Nedermaas terug te treden. Daarbij hebben echter ook andere overwegingen een rol gespeeld. Eind december 1796 was er een aanslag op hem gepleegd. Zijn medewerkers en Bouteville wisten hem toen met moeite over te halen aan te blijven. Bij zijn ontslaaanvraag was er ook sprake van dat hij wilde terugkeren naar Luik – waar hij voor zijn komst in het departement van de Nedermaas verschillende overheidsfuncties bekleed had – omdat zijn vrouw, een Luikse, niet kon aarden in Maastricht. Op dezelfde dag dat F.A. Cavenne benoemd werd tot de nieuwe commissaris van het uitvoerend bewind in de Nedermaas werd Girard benoemd tot inspecteur der directe belastingen in het departement van de Ourthe met als standplaats Luik. Hij hield in Maastricht de handel in wijnen aan die afkomstig waren van de wijngaarden van zijn familie in Bourgondië.¹⁰⁹

Er zijn geen concrete aanwijzingen, dat Roemers nadelige gevolgen ondervond van de beschuldigingen die tegen hem in dit pamflet geuit werden. Misschien hebben zij een rol gespeeld bij zijn tegenstanders in de CCC om hem in de slotfase van de behandeling van de “loi des otages” terzijde te schuiven. Maar dit kan ook gebeurd zijn omdat hij – zoals hijzelf in zijn “Tableau” vermeldde – het inhoudelijk niet met deze wet eens was. De beschuldiging van het verwerven van een nationaal domein zonder daarvoor te betalen leidden niet – indien al overwogen door de ministers van Financiën (Ramel-Nogaret tot juli 1799 en daarna R. Lindet) – tot vervolging van Roemers. Bovendien zat Roemers zelf zowel in 1798 als in 1799 in een speciale commissie, die misbruiken met betrekking tot de koop van nationale domeinen moest onderzoeken. Chenard was in mei 1799 toegelaten tot de CCC en heeft daar tot het einde toe deel van uitgemaakt. Gezien het onderwerp van dit pamflet, mag men aannemen, dat het geschrift als wraak bedoeld was en dat het opgesteld was door één of meer van de genoemde patriotten of afkomstig was uit hun onmiddellijke kennissenkring.

Er is een opmerkelijk voorbeeld te geven van Roemers' bemoeienis met de naleving van de Franse wetten in zijn eigen departement. Opmerkelijk omdat het eedweigerende priesters betreft, die hij bij andere gelegenheden, zoals reeds vermeld is, juist geholpen had om aan hun straf te ontkomen. Het ging in dit voorbeeld zowel om het weigeren van de eed aan sich, als om de obstructie van wetgeving die het kerkelijk gezag onder dat van de wereldlijke overheid geplaatst had. Op 6 juli 1798, tijdens zijn lange verlof voor familiezaken, schreef hij vanuit Meerssen een brief over wat hij noemde enkele belangrijke misbruiken naar

de minister van Politie Lambrechts, zijn “cher ami”. Eedweigerende priesters hielden zich volgens Roemers niet aan de Franse wetten. Zij maakten bekend wie in hun parochie wilden gaan trouwen en bedoelden dan niet de sluiting van het burgerlijk huwelijk door een overheidsdienaar – wat sedert de wet van 20 september 1792 verplicht was – met de kerkelijke inzegening daarna, maar enkel het kerkelijk huwelijk. Ook zouden deze priesters minderjarigen die zonder toestemming van de ouders wilden trouwen, behulpzaam zijn om in het buitenland, te weten de Bataafse Republiek, voor een lokale priester te trouwen. Tegen betaling van negen gulden verleenden zij deze trouwlustigen vrijstelling van de drie huwelijksafroepingen, een recht, dat volgens “onze” wetten, zo schreef Roemers, alleen de gemeentebesturen hadden en niet de geestelijken van de RK Kerk.

Roemers veronderstelde dat Lambrechts zijn idee zou afkeuren om alle monniken en priesters die geweigerd hadden om de eed van haat tegen het koningschap en de anarchie af te leggen, het land uit te wijzen. Hij hoopte wel dat ieder die weigerde deze eed af te leggen, het recht zou worden ontnomen om erfenissen in ontvangst te nemen. Naar zijn mening zouden door die maatregel allen toesnellen om aan deze verplichting te voldoen. Hij schreef ook over een monnik uit Sittard over wie verteld werd dat hij de absolutie weigerde aan die gelovigen, die de missen bijwoonden van priesters die de eed van haat tegen het koningschap en de anarchie hadden afgelegd. Volgens Roemers moesten er snel maatregelen genomen worden, omdat dergelijke misbruiken en onwettigheden met de dag toenamen.

Of Roemers’ bezwaren tegen deze situatie ertoe hebben bijgedragen of niet, feit is dat enkele weken later het Directoire besloot dat de besturen van het departement van de Nedermaas en zijn gemeenten onmiddellijk aan de Minister van Politie de namen moesten doorgeven van de priesters die trouwlustige jongelui toestemming gaven om in het buitenland te trouwen. Voor hen moest artikel 24 van de wet van 5 september 1797 toegepast worden dat het Directoire het recht gaf om priesters te deporteren die de binnenlandse rust verstoorden. De besturen moesten de minister ook doorgeven wie er een paspoort gekregen hadden om in het buitenland te trouwen. De overheidsdienaren die zo’n paspoort hadden uitgereikt moesten disciplinair gestraft worden. Dit besluit van het Directoire moest in alle gemeenten van de Nedermaas gedrukt en aangeplakt worden.¹¹⁰

HOOFDSTUK 4

Législateur in Parijs in dienst van de Nedermaas (25 december 1799 – 1 januari 1812)

Voor dit hoofdstuk verschaffen de nog resterende twaalf paragrafen van Roemers' *Tableau de ma vie privée et publique* geen informatie. Hij besteedde hierin alleen aandacht aan zijn relatie met Merlin tot einde 1799 en geenszins aan zijn verdere carrière als volksvertegenwoordiger tijdens het Consulaat en Keizerrijk. Vanuit zijn eigen standpunt bezien is dat te begrijpen aangezien het "Tableau" enkel de bedoeling had om aan koning Willem I duidelijk te maken, dat hij niets te maken had met de meer radicale elementen uit de periode 1794–1799 en dat hem als vriend van Merlin diens standpunt over het lot van koning Lodewijk XVI, te weten de doodstraf, niet verweten kon worden. Na zijn gedwongen ontslag als Directeur in juni 1799 was Merlins leidinggevende politieke rol uitgespeeld. Onder Napoleon werd hij procureur-generaal bij het Hof van Cassatie en vanaf 1806 had hij zitting in de Staatsraad, het adviescollege van de regering, dat onder andere de wetsvoorstellen van de regering moest redigeren.

4.1 LÉGISLATEUR

De rol van Roemers als volksvertegenwoordiger veranderde wezenlijk door de nieuwe grondwet, die op de avond van 13 december 1799 (22 frimaire an 8) in het Palais de Luxembourg door de twee vertegenwoordigingen van de CCC en de CA was geratificeerd en ondertekend. Zij was voorbereid en werd voorgelegd door de Eerste Consul Napoleon mede namens de twee andere consuls Sieyès en Roger-Ducos.

De nieuwe constitutie bepaalde dat alle mannelijke Fransen van 21 jaar en ouder, uitgezonderd huishoudelijk personeel, kiesrecht hadden. Het kiesstelsel was een vierstappen systeem. Als men zich als kiezer had geregistreerd mocht men in zijn gemeente/kanton uit de kiesgerechtigden een-tiende deel kiezen waaruit de plaatselijke functionarissen benoemd werden. De benoeming van deze functionarissen moest gesanctioneerd worden door de Eerste Consul, Napoleon dus. De gekozenen van de gemeentelijke/kantonale lijst mochten op hun beurt uit hun midden eveneens een-tiende deel kiezen voor een departementale lijst waaruit de functionarissen voor het departement benoemd werden. En de gekozenen van deze departementale lijst kozen uit hun midden een-tiende deel als hun kandidaten voor de landelijke openbare functies. De "Senat conservateur", kortweg meestal de Senaat genoemd, koos tenslotte uit deze zogenaamde nationale lijsten de leden van het Tribunaat, het Corps Législatif, de drie consuls, de rechters van het Hof van Cassatie en de "commissaires à la Comptabilité", de leden van de Algemene Rekenkamer. Het Tribunaat bestond uit 100 leden, die minstens 25 jaar oud waren, het Corps Législatif uit 300, die minstens 30 jaar oud moesten zijn. Van beide Kamers werd jaarlijks een-vijfde deel der leden vervangen. Leden konden herkozen worden indien zij op de nationale lijsten voorkwamen.

Aan het hoofd van de uitvoerende macht stonden de consuls, die voor tien jaar benoemd

waren door de Senaat. De Eerste Consul bezat alle macht, de twee anderen waren zijn adviseurs. Hij kondigde de wetten af, benoemde en ontsloeg ministers, ambassadeurs, officieren, ambtenaren, leden van de straf- en civiele rechtbanken.

Volgens de grondwet van 13 december 1799, de vierde in successie vanaf 1791, bestond de volksvertegenwoordiging wederom uit twee kamers: het Tribunat en het Corps Législatif. Daarmee hield de overeenkomst met haar voorgangers, de CCC en CA, evenwel op. Alle wetsvoorstellen kwamen van de regering, de consuls dus, en werden ter beoordeling en bespreking voorgelegd aan het Tribunat. Daarna werden de voorstellen doorgestuurd naar het Corps Législatif waar tijdens de behandeling drie Tribunen (leden van het Tribunat) toelichting gaven. Een dergelijke toelichting werd namens de consuls ook gegeven door drie leden van de Staatsraad. Dit orgaan had immers de eerste redactie van het wetsvoorstel verzorgd. De wetsvoorstellen werden in het Corps Législatif niet besproken en bediscussieerd, maar enkel in stilte aangehoord. Vandaar dat het ook wel genoemd werd het “Corps des muets”. Uiteindelijk mochten de leden van het Corps Législatif zonder amendementen aan te brengen in een geheime stemming het wetsvoorstel aannemen of verwerpen. Hun inbreng in de wetgeving was dus minimaal en niet te vergelijken met die van de CCC.

De zittingsperiode van het Corps Législatif begon officieel elk jaar op 21 november, en duurde slechts vier maanden of nog korter.

De Senaat had het laatste woord als een wet door de consuls en/of het Tribunat ongrondwettelijk werd geacht. De Senaat zelf moest uiteindelijk uit 80 leden bestaan, die voor het leven benoemd en minstens 40 jaar oud waren. Zij kozen hun eigen, nieuwe collega's uit een voordracht van drie. Eén werd voorgedragen door het Tribunat, één door het Corps Législatif en één door de Eerste Consul. De eerste 59 senatoren waren echter gekozen door de oud-consuls Sieyès en Roger-Ducos, die zelf ook lid werden van de Senaat, en door hun opvolgers de tweede en derde consul J.J.R. Cambacérès en C.F. Lebrun.

De verschillen in de geldelijke beloning van de leden van de wetgevende en uitvoerende machten geven ook goed het verschil in hun machtspositie weer. Het jaarsalaris van de Eerste Consul was 500.000 franc, van de Tweede en Derde Consul 150.000 franc, van een Senator 50.000 franc, van een Tribuun 15.000 franc en een lid van het Corps Législatif (législateur genaamd) ontving 10.000 franc.¹

Op 25 december 1799 benoemde de Senaat de 300 leden van het Corps Législatif onder wie Roemers en Hubar. In het Tribunat benoemde hij onder andere Chenard. Een aantal “Belgen” protesteerden tegen wat zij de ondervetegenwoordiging van de “Belgen” in belangrijke functies noemden. Lambrechts was de enige “Belg” in de Senaat en in het Tribunat zaten weliswaar Chenard en Bouteville, maar zij waren beiden van origine Fransen. In het Corps Législatif hadden slechts 26 “Belgen” zitting. In een schrijven hierover aan de regering, ondertekend onder anderen door J. H. Fabry (departement van de Ourthe), Hubar (departement van de Nedermaas) en de rechters C.L. D'Outrepoint en de uit Brugge

afkomstige F.J. Busschop van het Hof van Cassatie, benadrukten zij dat in de negen “Belgische” departementen een-tiende deel van de Franse bevolking woonde, maar dat zij slechts voor een-twintigste deel in het parlement vertegenwoordigd waren. Zij spraken, tevergeefs overigens, de wens uit dat meer “Belgen” in belangrijke openbare functies benoemd zouden worden.² Opvallend is, dat Roemers, die zichzelf ook “Belg” noemde, deze petitie niet heeft ondertekend. De reden daarvoor is onbekend.

Van Roemers’ werkzaamheden in het Corps Législatif zijn weinig sporen achter gebleven, hetgeen gezien de bovenstaande toelichting ook niet erg verwonderlijk te noemen is. In twee van de eerste vergaderingen, die van 27 en 31 januari 1800, werd hij door het lot aangewezen om samen met negen andere législateurs de stemmen te tellen voor de voordracht van hun kandidaat voor een vrijgekomen plaats in de Senaat. In drie rondes werd gekozen voor de geleerde C. F. Dupuis, maar deze keuze werd niet gehonoreerd door de Senaat zelf. Hij koos de politicus en diplomaat F. Barthélemy, oud-minister en Directeur ten tijde van het Directoire.³

Een jaar later, na het sluiten van de Vrede van Lunéville op 9 februari 1801 tussen Frankrijk en Oostenrijk, waarin Oostenrijk officieel afstand deed van de Zuidelijke Nederlanden, stuurde het Corps Législatif een afvaardiging van 24 van de 300 leden naar de consuls om hen te feliciteren met dit vredesverdrag. Eén van hen was Roemers. Na een toespraak van de voorzitter van de delegatie en het antwoord daarop van de Eerste Consul werden alle “Belgische” gedeputeerden aan Napoleon voorgesteld. Roemers hield namens hen een korte toespraak. Door de vrede waren, zo zei hij, de “Belgische” departementen definitief onderdeel van Frankrijk geworden. De “Belgische” afgevaardigden brachten Napoleon de eer, die hij als militair, als vredebrenger en als Eerste Consul van Frankrijk verdiende. Roemers sprak de hoop uit dat hun provincies, die zo lang verwaarloosd waren, weer hun oude luister zouden terugkrijgen. De Eerste Consul antwoordde dat de “Belgen” nu net zo goed Fransen waren als bijvoorbeeld de Normandiërs of de Bourgondiërs. Al zou de vijand zijn hoofdkwartier opslaan in de faubourg Saint-Antoine, een voorstad van Parijs, de Fransen zouden nooit afzien van de aansluiting van “België”.⁴ Deze toespraak is niet alleen een eerste getuigenis van Roemers’ verering voor Napoleon, maar ook van zijn wens de welvaart in de “Belgische” departementen en met name in zijn eigen departement te bevorderen.

Begin februari 1801 was Roemers ook aanwezig bij de begrafenis van C. Perier (1742–1801), de opsteller van de statuten van de “Banque de France”, die door Napoleon in 1800 was opgericht, en één van de vijftien leden van haar Raad van Bestuur. Hij was zeer zuinig, een eigenschap die ook aan Roemers werd toegeschreven, en zou overleden zijn omdat hij het te duur vond om zijn slaapkamer ’s nachts te verwarmen.⁵

Napoleon maakte in zijn beleid al snel gebruik van de mogelijkheid om te regeren per ‘senatus consulte’, een senaatsbesluit, dat de kracht van wet had, ook al was het in strijd met de grondwet. Eén van de eerste senaatsbesluiten van dit type was dat van 13 maart 1802. Het lot bepaalde voortaan niet welk vijfde deel van de leden van het Tribunaat en het

Corps Législatif moest aftreden, zoals de artikelen 19 en 20 van de grondwet voorschreven, maar de Senaat bepaalde wie tot het vier-vijfde deel behoorden, die mochten aanblijven. Op deze wijze werden de belangrijkste opposanten van de regering uit beide kamers verwijderd. Vijf dagen later, op 18 maart, besliste de Senaat dat Roemers, samen met 239 anderen, lid mocht blijven van het Corps Législatif.⁶

Op 2 augustus 1802 bleek, dat meer dan 3.500.000 Fransen ‘ja’ geantwoord hadden op de vraag of Napoleon consul voor het leven moest worden en slechts 8272 ‘nee’. In het departement van de Nedermaas waren deze antwoorden respectievelijk 25.801 en 4.⁷ Het Corps Législatif had enkele maanden eerder al massaal ingestemd met dit plebisciet, op drie nee-stemmers na. Het besloot op voorstel van voorzitter P. Rabaut-Dupuis een delegatie naar de Eerste Consul te sturen om hem te bedanken dat hij voor zijn wens levenslang Eerste Consul te zijn het Franse volk had willen raadplegen. Een teken van respect voor de volkswil! De delegatie bestond uit de oudste in leeftijd van elk departement. Voor de Nedermaas was dat Roemers.⁸

In september 1807 deelde staatsraad Boulay de la Meurthe, oud-collega van Roemers in de CCC, bij de sluiting van de zittingsperiode van dat jaar namens Napoleon – sinds 18 mei 1804 *keizer* Napoleon- het Corps Législatif mede, dat krachtens het ‘senatus consulte’ van 19 augustus 1807 de discussies over wetsvoorstellen die tot dan binnen het Tribunaat gevoerd werden voortaan binnen het Corps Législatif zouden plaatsvinden. Hetzelfde ‘senatus consulte’ hief het Tribunaat op. Zittende leden zouden overgaan naar het Corps Législatif. Het Tribunaat dat in 1800 begonnen was als een onafhankelijk orgaan en kritische tegenspeler van de regering, had overigens deze functie al geleidelijk aan verloren. Reeds in augustus 1802 was zijn ledenaantal ‘gezuiverd’ en teruggebracht tot 50.⁹

Volgens een mededeling uit 1812 van J.B. Roggieri, sedert 1806 prefect van de Nedermaas, had Roemers in 1807 bij zijn herverkiezing voor het Corps Législatif voor het eerst serieuze concurrentie ondervonden. Door het arrondissement Roermond was K.L. van Keverberg (van Kessel), onder-prefect van het departement van de Roer, met 58 van de 78 stemmen als eerste kandidaat voorgedragen en Roemers als tweede met 51 van de 78. Het departementaal kiescollege droeg later in de eerste ronde met 83 van de 113 stemmen Membrede als kandidaat voor het Corps Législatif voor en enkele dagen later in de tweede ronde Roemers met 71 van de 93 stemmen. Op 7 maart 1807 ondersteunde de Senaat de voordracht van het kiescollege van de Nedermaas en herbenoemde zij Roemers als lid van het Corps Législatif. Doch ook de voordracht van Membrede nam hij over en deze begon aldus aan zijn eerste zittingsperiode in het Corps Législatif.¹⁰

Roemers’ tweede termijn als législateur liep officieel op 31 december 1811 af. In 1812 deed hij niet meer mee aan de verkiezingen voor het Corps Législatif, maar kandideerde hij voor de Senaat. Volgens Roggieri hadden hij en Membrede de afspraak gemaakt dat Membrede zijn stemmen voor de Senaat aan Roemers zou geven en Roemers de zijne voor

het Corps Législatif aan Membrede. Hoe dat precies in zijn werk ging, vermeldde prefect Roggieri in zijn bericht aan minister J.P. de Montalivet niet, maar Roemers kreeg 128 van 145 uitgebrachte stemmen en de andere kandidaat voor de Senaat, G.G.F. De Borchgrave (van Altena) 99. Bijgevolg werd Roemers als eerste voorgedragen en De Borchgrave als tweede.¹¹

Zowel de voorzitter van het kiescollege, senator graaf C. Van der Heyden de Belderbusch, die door Napoleon speciaal voor deze taak was aangesteld, als de prefect van de Nederraas Roggieri hadden ten behoeve van de senatoren een korte karakteristiek van beide heren opgestuurd naar Parijs. Belderbusch noemde Roemers aanzienlijk door het fortuin dat hijzelf vergaard had. Naar zijn mening werd hij in het departement meer gevreesd dan geacht. De Borchgrave werd door hem eveneens aanzienlijk genoemd maar niet alleen vanwege zijn vermogen maar ook vanwege zijn familie en prestige. Beiden waren vrienden van de regering, maar Roemers vooral gezien de gegeven omstandigheden. Hij had weinig bekeerlingen gemaakt. De Borchgrave steunde de regering omdat hij tot de oudste adel van het land behoorde en als spreekbuis van de groep ook de regering steunde. Het is duidelijk dat Belderbusch de voorkeur gaf aan De Borchgrave en Roemers zag als een opportunist die bovendien weinig aanhang had in zijn departement. Belderbusch zelf was weliswaar in 1749 geboren in kasteel Terworm bij Heerlen, maar bracht een belangrijk deel van zijn leven in Frankrijk door, eerst aan het hof van Lodewijk XVI. Vanaf 1802 werd hij door Napoleon tot prefect van het departement L'Oise benoemd en in 1810 tot lid van de Senaat. In zijn functies beijverde hij zich in het bevorderen van de belangen van zijn kennissen uit het Ancien Régime.¹² Hij zal zijn mening over Roemers dus vooral gebaseerd hebben op de mening van anderen wier identiteit wij niet kennen.

De karakteristiek die Roggieri van beide heren gaf, had kenmerken van een meer psychologische kenschets. Hij schreef dat De Borchgrave zich voor de tweede keer kandidaat stelde voor de Senaat. Hij was getrouwd met een lid van de familie Van Renesse (Breibach), die tot de oudste adel van het land behoorde. Zij was een nicht van de keurvorsten van Mainz en Trier. Het echtpaar had geen kinderen en woonde bij vader De Borchgrave in Mechelen-Bovelingen. Hij had een eigen inkomen van 12 à 15.000 franc. Als hoofd van de nationale garde van het departement was hij aanwezig geweest bij de kroning van Napoleon. Hij had een grote toewijding en bewondering voor de keizer. Twee broers waren officier in het Franse leger en hadden gevochten in Pruisen, Polen en Spanje. Hijzelf was kapitein van de wolvenjacht, burgemeester van zijn woonplaats en had in verschillende kleine gemeenten tijdelijk het bestuur waargenomen. Ook in zijn bestuurlijke taken was hij zeer toegewijd. Hij legde graag en gemakkelijk contact met allerlei mensen en dit was goed van pas gekomen om diegenen voor de Republiek terug te winnen die aanvankelijk de eed op de grondwet geweigerd hadden. Als militair had hij bij zijn mannen tijdens de Engelse bezetting van Walcheren in de zomer en het najaar van 1809 de moraal goed kunnen houden. Kortom, zo besloot Roggieri, zijn staat van dienst en zijn toewijding aan de keizer verdienden het

beloond te worden. Hij zou graag gedecoreerd willen worden met het Légion d'Honneur.

Roemers noemde hij van eenvoudige en weinig gefortuneerde afkomst. Zijn maatschappelijke positie was gebaseerd op zijn fortuin en op de eervolle en lucratieve posities die hij bekleedde. Zijn bezit was gebouwd op de erfenis van zijn vrouw en op de nationale domeingoederen die hij in de gunstige tijd had opgekocht. Zijn bezit groeide nog jaarlijks dankzij zijn grote spaarzaamheid, c.q. zuinigheid. Hij had alles over voor zijn dochter en haar man, zijn neef Colpin. Met zijn zoon was hij sinds drie jaar gebrouilleerd. Hij was tegen diens huwelijk met M.A.G. Lenarts, als dochter van M.K. Lenarts afkomstig uit een respectabele, maar weinig gefortuneerde familie. Zijn zoon was overigens van onbesproken gedrag maar niet geschikt voor publieke functies. Zijn doel was altijd gericht geweest op eervolle en lucratieve functies en nu dus op die van senator. Roggieri noemde hem onderlegd en verlicht. Zijn inzet was goed, zijn optreden voorzichtig en zijn politieke opvattingen waren vaag, zo vervolgde hij. Naar zijn mening was Roemers een van de markantste persoonlijkheden van het departement. Zijn vermogen en zijn haast om zo snel mogelijk een positie te verwerven na de komst van de Fransen maakten dat zijn medeburgers hem eerder zagen als iemand die handig van de gelegenheid gebruik maakte dan als iemand die opkwam voor zijn geboortestreek. Maar volgens Roggieri was Roemers toch in alle opzichten een rechtschapen en waardig mens.¹³

Mijn inschatting is dat Roggieri Roemers de meest geschikte kandidaat vond. Toch werden noch Roemers noch De Borchgrave gekozen. Sinds de grondwet van 18 mei 1804 benoemde niet meer de Senaat zelf haar nieuwe leden maar de keizer. Deze deelde op 5 april 1813 de Senaat de benoeming van twaalf senatoren mede en daartoe behoorden Roemers en De Borchgrave niet. In zijn voorstel, kort daarna, van vier nieuwe kandidaten ter vervanging van de overleden senator L.A. de Bougainville kwamen zij evenmin voor. Van de nieuw-benoemde senatoren was er één kardinaal en één bisschop, drie waren er generaal en ook drie hoveling onder wie Napoleons vertrouweling A.A.L. de Caulaincourt, twee hoge ambtenaren, één ambassadeur (in Pruisen) en twee leden van het Corps Législatif onder wie voorzitter Montesquiou-Fezensac.¹⁴

In dezelfde vergadering van het kiescollege van de Nedermaas waarin Roemers en De Borchgrave werden voorgedragen als kandidaten voor de Senaat, werden Membrede en Leonaerds van Achel gekozen als kandidaten voor het Corps Législatif. De Senaat koos voor Membrede en herbenoemde hem op 6 januari 1813. Roemers was dus alleen kandidaat geweest voor de Senaat en niet voor het Corps Législatif. Zijn tweede termijn als législateur was officieel afgelopen op 31 december 1811. De *Annuaire impérial* vermeldde hem in 1812 dan ook niet meer als lid van het Corps Législatif.

In 1812 was er echter geen zitting van het Corps Législatif geweest. De eerstvolgende begon pas op 14 februari 1813 toen Napoleon enkele maanden terug was in Parijs na zijn mislukte veldtocht tegen Rusland. Roemers schreef op 20 januari 1813 aan zijn vriend Ernst dat Membrede naar Parijs vertrok, maar dat het voor hem geen zin had om naar *la bête* te gaan.¹⁵

4.2 SPANNINGEN TUSSEN BEËDIGDE EN EEDWEIGERENDE PRIESTERS

La posterité qui examinera de sens froid cette controverse sera bien surprise qu'une question de fait où il ne s'agit pas ni de question dogmatique, ni d'hérésie, ni de morale, ni de discipline ait pu diviser à ce point le troupeau du divin Pasteur, nourrir les animosités et eterniser un schisme aussi absurde.

D. Bauduin, oud-kanunnik Onze-Lieve-Vrouw-Kerk Maastricht¹⁶

Eerder is vermeld, dat Roemers in de zomer van 1798 bij minister van Justitie Lambrechts had aangedrongen op streng optreden tegen die eedweigerende priesters in zijn departement die handelden in strijd met de wettelijke voorschriften, bijvoorbeeld met betrekking tot de huwelijkssluiting. Maar met betrekking tot de eedweigerende priesters speelde een meer algemeen probleem. Sinds september 1797 gold ook voor alle geestelijken van de Nedermaas de verplichte 'eed van haat tegen het koningschap en anarchie en van trouw aan de grondwet van 1795'. Hierover was in het departement een verschil van mening ontstaan onder de RK-clerus, dat leidde tot een gezagscrisis en behalve de geestelijkheid ook de gelovigen verdeelde. De bisschoppen van Luik en Roermond hadden zich uitgesproken tegen het afleggen van deze eed. Zij verbleven echter in het buitenland en de hoogste baas van de geestelijken in het Luikse bisdom, vicaris-generaal H. de Rougrave, had de priesters van zijn bisdom de verplichting opgelegd de eed juist wél af te leggen. Paus Pius VI daarentegen was ook tegen de eedsaflegging gekant, maar had zich daarover niet officieel, ex cathedra, uitgelaten. Volgens kerkhistoricus Ch. de Clercq hadden in het departement van de Nedermaas slechts 252 van de 1423 priesters de verplichte eed 'van haat tegen het koningschap en de anarchie en van trouw aan de grondwet van 1795' afgelegd. In het kanton Maastricht vormden zij met 117 van de 220 geestelijken een kleine meerderheid en in dat van Rolduc met 22 van de 29 zelfs de grote meerderheid. Spiertz verklaart de grotere bereidheid van de geestelijkheid in Maastricht en de omliggende voormalige Staatse dorpen uit het feit, dat zij reeds lang gewend waren te leven en te werken onder het gezag van een niet-katholieke overheid. In het kanton Rolduc noemt hij ter verklaring de invloed van S.P. Ernst.¹⁷

In de pennenstrijd, die rondom dit onderwerp ontstond, was Simon Pieter Ernst, oud-kanunnik van de abdij van Rolduc en pastoor van het dorpje Afden vlakbij deze abdij, een hoofdrolspeler. Hij beseftte dat de veranderingen in de maatschappelijke verhoudingen en in de relatie tussen Kerk en Staat van meer blijvende aard zouden zijn en hij wilde met een zo pragmatisch mogelijke benadering van de nieuwe wetten en voorschriften, maar met behoud van de fundamentele geloofswaarheden collega-pastores in de nieuw ontstane werkelijkheid ondersteunen in de uitvoering van hun taken als zielzorgers. Hij verdedigde

in brochures zijn standpunt dat, gezien de omstandigheden, het afleggen van de eed geoorloofd was en hij probeerde onder andere het standpunt van zijn tegenstanders dat gelovigen geen missen mochten bijwonen die opgedragen werden door priesters die de eed hadden afgelegd, te weerleggen.¹⁸

Na de staatsgreep van 18 brumaire an VIII (9 november 1799) van Napoleon c.s. werd de ‘eed van haat tegen het koningschap en de anarchie en van trouw aan de grondwet van 1795’ afgezwakt tot enkel een belofte van getrouwheid aan de nieuwe grondwet van 13 december 1799. Dit maakte echter nog geen einde aan het geruzie tussen beëdigde en eedweigerende priesters. Ernst riep de hulp in van oud-minister en senator Lambrechts. Zijn tegenstanders eisten namelijk, dat de beëdigde priesters hun eed van haat officieel zouden herroepen voordat zij de nieuwe belofte van trouw aflegden. In de ogen van Ernst zouden de beëdigde priesters hierdoor als verdoolde schapen gezien worden, die weer teruggeroepen waren in de kudde. Hij vroeg Lambrechts zijn invloed te gebruiken en te bewerkstelligen dat de Eerste Consul duidelijk zou maken dat de eed van ‘haat tegen het koningschap en de anarchie en van trouw aan de grondwet’ enkel bedoeld was geweest als verklaring voor het feit dat men geen herstel van het Franse koningschap wilde en men zich aan de wetten van de Republiek zou houden. De nieuwe belofte van trouw aan de grondwet beoogde wat dit laatste betreft immers hetzelfde. Ernst schreef verder aan Lambrechts dat législateur Roemers al een brief van hem aan diens broer de priester Arnold Roemers – vriend en medestander van Ernst – over deze kwestie had doorgestuurd naar Lucien Bonaparte, de minister van Binnenlandse Zaken. Deze had op zijn beurt de brief doorgeleid en toegezegd, dat hij zijn best zou doen om de gemoederen op dit punt te kalmeren.¹⁹

Een klacht die pastoor Roemers eind december 1800 bij burgemeester Lefebvre van Maastricht had ingediend, kan ter illustratie dienen van de verziekte verhouding tussen beëdigde en eedweigerende priesters. Kwaadwillenden, dat wil zeggen eedweigerende priesters en hun medestanders, wilden verhinderen, zo schreef pastoor Roemers, dat de overleden priester Bergmans, die de eed van trouw aan de Republiek had afgelegd, begraven zou worden volgens de katholieke ritus. Lefebvre besloot daarop dat pastoor Roemers Bergmans op de geëigende katholieke manier zou begraven.²⁰

De rust keerde echter niet snel terug en een brief van Ernst, rechtstreeks aan Roemers geschreven met het verzoek om Napoleon of Lucien Bonaparte te vragen snel duidelijkheid te verschaffen, had ook weinig geholpen. In een politieverordening maakte de prefect van de Nedermaas J. H. Becays Ferrand in april nog bekend, dat ondanks het feit dat de consuls de eed van haat vervangen hadden door de belofte van trouw aan de grondwet nog steeds een groot aantal priesters ongehoorzaamheid aan de wet predikten. Minderbroeder Lutkenhuisen was in dit verband gearresteerd en gevangen gezet. De prefect waarschuwde dat hij dit ook zou doen met andere priesters die verdeeldheid en oproer bleven veroorzaken.²¹

Pas na het sluiten van het Concordaat op 15 juli 1801 door Napoleon en namens de

nieuwe paus Pius VII (1800–1823) door kardinaal E. Consalvi, kwam er schot in de zaak. Met dit Concordaat werd onder andere de Franse Republiek erkend en enkele dagen na het sluiten van het Concordaat gaf de paus opdracht aan de nuntius in Keulen, kardinaal Annibale della Genga (de latere paus Leo XII (1823–1829)) om een einde te maken aan wat hij noemde het schandaal van de verdeeldheid tussen beëdigde en eedweigerende priesters in “België”. De beëdigde priesters moesten hun eed herroepen en erkennen dat zij een dwaling hadden begaan waarvoor zij weliswaar niet bestraft waren. De eedweigerars verdienden waardering voor hun standvastigheid, maar werden door de paus berispt voor de grimmigheid waarmee zij hun tegenstanders hadden bestreden. Tot slot ordoneerde hij dat voortaan alle publicaties over deze kwestie verboden waren.²²

De uitvoering van deze pauselijke opdracht geschiedde door kardinaal G. B. Caprara, die sinds 5 oktober 1801 de pauselijke gezant, ‘legatus a latere’, bij de Franse regering was. Op 2 december 1801 publiceerde hij een breve over de problematiek van de eedaflegging door de priesters in “België”. Alle beëdigde priesters moesten hun herroeping van de eed van haat opsturen naar hun bisschop, de kapittelheren naar Caprara persoonlijk. Er werd voor deze herroeping geen vaste formulering gegeven.²³

Ernst beklagde zich in dezelfde periode, eind 1801 of begin 1802, bij Roemers over het uitblijven van een standpunt van de regering over deze kwestie. Roemers had deze brief doorgestuurd naar J.E. Portalis, de staatsraad die naast zijn werk in de redactie van de Code civil ook belast was met de zaken betreffende de godsdiensten. Deze had op 21 januari 1802 een onderhoud met Roemers over de kwestie waarin hij toezegde, dat de regering zich te zijner tijd over de zaak zou uitspreken. Tot dan moest men de rust en kalmte bewaren, maar men kon ervan verzekerd zijn, dat de regering de beëdigde priesters nooit in de steek zou laten.²⁴ Intussen had Ernst, die onder het gezag van de aartsbisschop van Keulen viel, in diezelfde periode zijn herroeping van de eed van haat ingediend bij vicaris-generaal W. Marx van het bisdom Keulen. Marx was sinds de dood van de laatste Keulse prins-bisschop Maximiliaan-Frans van Oostenrijk in juli 1801 ook de administrator apostolicus van dit bisdom. Hij had voor de beëdigde priesters voor de herroeping van hun eed van ‘haat tegen het koningschap en de anarchie en van trouw aan de grondwet van 1795’ op 30 januari 1802 een zeer milde *Formula Declarationis* gepubliceerd. De beëdigde verklaarde hierin dat hij met de eed bedoeld had, dat hij op geen enkele wijze zou samenzweren om in Frankrijk het koningschap of de anarchie te herstellen, de republiek of haar grondwet van 19 Fructidor an V (5 september 1797) te vernietigen. Met deze verklaring voldeed hij destijds aan wat wettelijk van hem geëist werd. In het tweede deel van deze formule verklaarde de beëdigde, dat hij de mate waarin paus Pius VII deze eed had afgekeurd voor nu en altijd ondersteunde. Hiermee zouden zowel de beëdigde als eedweigerende priesters tevreden kunnen zijn. Ook de paus zou dat kunnen want in het laatste deel beloofde de ondertekenaar voor nu en altijd zijn volledige onderwerping en gehoorzaamheid aan de Heilige Stoel.²⁵

Portalis schreef daags voor de officiële bekendmaking van de “Loi du 18 germinal an X (8 april 1802) approuvant le Concordat de 1801 et les articles organiques organisant en France les cultes catholique et protestants” aan Roemers dat hij ervan overtuigd was dat deze wet de gemoederen zou kalmeren. De wet is vooral bekend vanwege de zogenaamde Organieke Artikelen. Zij regelden de uitwerking van het Concordaat en waren na het tekenen van het Concordaat door de Franse regering eenzijdig opgesteld en voorgeschreven aan de Franse geestelijkheid als staatsdienaren. Artikel XXVII bepaalde, dat pastoors pas in functie konden treden nadat zij bij de prefect de eed hadden afgelegd zoals die was voorgeschreven door de regering en de Heilige Stoel. Roemers stuurde de brief door naar Ernst. Hij zag de wet als het standpunt van de regering waar hij in januari namens Ernst om had gevraagd. Hij hoopte dat de gemoederen in de Nedermaas zouden kalmeren en men geen onderscheid meer zou maken tussen de eerder beëdigde en eedweigerende priesters. Hij eindigde met het compliment dat naar zijn mening de Kerk van Frankrijk de gelukkigste van alle zou zijn als alle geestelijken zo redelijk en goed ingelicht als Ernst waren.²⁶

Het Concordaat met de Organieke Artikelen maakte het ook mogelijk dat de Franse regering de indeling van de bisdommen reorganiseerde en nieuwe bisschoppen benoemde. Het bisdom Roermond werd opgeheven en het gedeelte van het diocees dat binnen de Franse grenzen viel, werd bij het bisdom Luik gevoegd. De Méan, de laatste Luikse prins-bisschop die in ballingschap vertoefde, werd onder druk van de Franse regering door de paus ontslagen. De nieuwe bisschop van Luik – van wereldlijke macht als prins-bisschop was geen sprake meer – werd de Elzasser J.E. Zaepffel. De priesters van het bisdom Luik moesten allen een verklaring ondertekenen dat zij instemden met het Concordaat, in vrede leefden (‘dans la Communion’) met de heer Jean-Évangéliste Zaepffel, bisschop van Luik, die benoemd was door de Eerste Consul en wiens benoeming bekrachtigd werd door de paus. Door de herschikking van de diocesen kwam Afdon onder het bisdom Luik te vallen. Bisschop Zaepffel stelde Ernst aan als vertrouwenspersoon in het kanton Rolduc met als opdracht om de belofte van trouw aan de Republiek namens hem van zowel de beëdigde als de eedweigerende priesters in ontvangst te nemen.²⁷

Roemers bleef met Portalis contact onderhouden over het Concordaat. Op 2 mei schreef hij hem dat hij op dezelfde dag dat de parlamentsleden enkele weken eerder de tekst van het Concordaat en de Organieke Artikelen ontvangen hadden, hij zijn exemplaar had doorgestuurd naar zijn broer, de pastoor in Maastricht. Deze had hem geantwoord dat hij hiermee als eerste in het departement over deze documenten beschikte, zelfs nog eerder dan de prefect. Hij had de teksten in tweeën gedeeld en de ene helft aan Nypels en de andere aan Veugen gegeven om ze door deze drukkers zo snel mogelijk te laten vermenigvuldigen. Volgens pastoor Roemers waren in de Nedermaas de reacties op het Concordaat verdeeld. Er waren mensen die bewondering hadden voor de paus, maar anderen zagen in hem een pion van de Eerste Consul. De eedweigerende priesters bleven er volgens hem alles aan doen om het verzet tegen de regering levend te houden. Hij noemde in dit verband

ook de herderlijke schrijvens van de (oud) bisschoppen van Luik en Roermond, De Méan en Van Velde de Melroy. Hij stuurde zijn broer bovendien de brief die hij van A. Schmising ontvangen had. Deze bejaarde Dominicaan was oud-rector en leraar theologie en H. Schrift geweest aan het seminarie van Roermond. Hij had in december 1797 de eed op de grondwet afgelegd en ondervond daarvoor veel kritiek van de eedweigerende priesters en van gelovigen in de stad Roermond. In de brief was sprake van kritiek op Roemers en de naam van kardinaal C. Brancadoro werd in dit verband genoemd. Brancadoro was in de Romeinse Curie een tegenstander van de verzoeningspolitiek met Napoleon. Paul van der Vrecken (1777–1868) een priesterstudent uit Houthem, die in Rome theologie studeerde, was enige tijd zijn secretaris. Schmising had in de brief een vraag voorgelegd waarover Roemers verder niet uitweidde in zijn brief aan Portalis, maar voor het beantwoorden waarvan hij graag eerst met deze overleg wilde plegen. Over dit overleg noch over het antwoord aan Schmising heb ik informatie kunnen vinden.²⁸

Men is geneigd om de aan het begin van deze paragraaf geciteerde mening van Bauduin te onderschrijven. Men moet daar echter wel de kanttekening bij plaatsen dat het conflict ging om meer dan enkel het al dan niet ondertekenen van de eed van haat. Het ging er ook om of men zich kon neerleggen bij de revolutionaire veranderingen met betrekking tot de kerk. Deze was haar bezit en privileges kwijt geraakt en bijgevolg was het inkomen van de geestelijken verdampt, waren kloostergemeenschappen opgeheven en lag de status van de geestelijkheid onder vuur. Zij waren in veler ogen gedegradeerd tot staatsambtenaren.

4.3 EEN SEMINARIE IN DE VOORMALIGE ABDIJ VAN ROLDUC?

De Organieke Artikelen van het Concordaat stonden de nieuwe bisschoppen toe om voor de opleiding van priesters zogenaamde seminaries op te richten. De staat nam evenwel de financiering van deze priesteropleidingen niet op zich en de bisschoppen konden geen aanspraak maken op de verkochte gebouwen en andere verkochte bezittingen van de seminaries uit het Ancien Régime. De staat bezoldigde wel de salarissen van de leraren. De seminarierglementen die de bisschoppen wilden uitvaardigen moesten aan de Eerste Consul ter goedkeuring worden voorgelegd.²⁹

De nieuwe aartsbisschop van Mechelen onder wiens gezag het bisdom Luik samen met elf andere bisdommen viel, de Fransman Jean-Armand de Roquelaure, huurde einde april 1803 de voormalige seminariegebouwen van het aartsbisdom te Mechelen van de nieuwe eigenaar en startte daarin op 7 december een priesteropleiding. Enkele dagen later, op 12 december 1803, besloten de oud-kanunniken van Rolduc op initiatief van onder andere S.P. Ernst om een bepaald deel van de door hen van de Franse staat teruggekochte gebouwen en bezittingen van de abdij te bestemmen voor de huisvesting en financiering van een seminarie voor hun bisdom. Bisschop Zaepffel raadde Ernst aan om Roemers hun plannen

te laten voorleggen aan J. A. Chaptal, de minister van Binnenlandse Zaken. Ernst volgde deze raad op en 18 maart 1804 schreef Roemers aan zijn ‘cher ami’ terug, dat enkele dagen eerder de “Loi relative à l’établissement de Séminaires” was aangenomen in het Corps Législatif. Volgens de acht artikelen van deze wet moest er in elk aartsbisdom een aartsbisschoppelijk seminarie komen. Dit seminarie werd de verplichte opleiding voor elke priesterstudent die hoopte ooit bisschop, vicaris-generaal, kanunnik of pastoor eerste klas te worden. Deze toekomstige priesters zouden hier onderwezen worden in de moraal, de dogma’s, de kerkgeschiedenis en de grondregels van de Gallicaanse kerk, dat wil zeggen de bepalingen van het Concordaat. De studenten moesten hierover staatsexamens afleggen. De directeur en professoren zouden benoemd worden door de Eerste Consul op voordracht van de bisschoppen. Elk aartsbisschoppelijk seminarie kreeg een gebouw en bibliotheek toegewezen en een passend geldbedrag voor het onderhoud. Het een en ander zou nog nader bij wet geregeld worden.

Roemers suggereerde in dezelfde brief aan Ernst dat hij en zijn collega’s voor de huisvesting van het aartsbisschoppelijk seminarie van de kerkprovincie Mechelen in Rolduc moesten gaan ijveren. Zij moesten echter geen voorstellen willen doen over de inhoud of organisatie van de opleiding. De wet bepaalde immers, dat dit door de Franse overheid geregeld zou worden. Hij verzekerde hem dat men wat dit laatste betrof alle vertrouwen kon hebben in de huidige overheid: “le Gouvernement consulaire (...) protège particulièrement notre religion et tout ce qui concerne notre culte”. Hij raadde aan om notarieel vast te leggen dat men de gebouwen en het (teruggekochte) bezit van de abdij aan de overheid overdroeg op voorwaarde dat de regering hiermee instemde en zij de geschonken gebouwen en bezittingen bestemde voor de oprichting van het “séminaire metropolitain”, de opleiding van het nieuwe kader geestelijken in het aartsbisdom Mechelen.³⁰ De Clercq merkt in zijn studie over Rolduc met betrekking tot deze aansporing van Roemers laconiek op, dat het weliswaar een vestiging was op het kruispunt van drie taalgemeenschappen – de Duitstalige bisdommen Aken, Trier en Mainz op de linker Rijnsoever maakten immers ook deel uit van deze kerkprovincie –, maar dat het niet goedgekeurd werd door het “Belgische” episcopaat.³¹

Bisschop Zaepffel bleef werken aan de realisatie van zijn wens om ook in zijn diocese een eigen seminarie te vestigen. Eind oktober 1804 vertrok hij naar Parijs voor de keizerskroning van Napoleon op 2 december. Hij schreef aan Ernst, dat hij daar met Roemers zou samenwerken voor de oprichting van dit seminarie. Deze samenwerking verliep niet helemaal vlekkeloos en naar genoegen van Zaepffel. In een latere brief aan Ernst beklagde hij zich over Roemers’ manier van optreden, die van weinig respect zou getuigen tegenover kerkelijke gezagsdragers.³²

Zaepffel zou voor de huisvesting van het seminarie al in 1803 zijn oog hebben laten vallen op het klooster Beauregard van de Norbertijnen in Luik. Bijna een jaar na zijn terugkeer uit Parijs schreef hij aan Ernst dat hij over het seminarie nog geen positieve informatie kon

geven, maar hij voegde eraan toe dat de afstand van Rolduc tot Luik ook een probleem kon zijn, aangezien de kerkelijke voorschriften bepaalden dat het seminarie binnen een straal van elf lieues, dat wil zeggen 44 km, moest liggen ten opzichte van de bisschoppelijke residentie. De afstand Kerkrade – Luik is ongeveer 60 kilometer. Waarom dachten Ernst en zijn collega's er niet aan, zo suggereerde Zaepffel, om hun bezit ook te gebruiken voor een huisvesting binnen de voorgeschreven grens? De ex-kanunniken van Rolduc zijn hier niet op ingegaan. Zij overwogen nu de mogelijkheid om hun bezit aan een ander goed doel te besteden, zoals een middelbare school of een tehuis voor gepensioneerde priesters. Bij decreet van 12 september 1806 stelde Napoleon ten bate van het bisschoppelijk seminarie van Luik de niet onteigende goederen en niet overgedragen tegoeden van het voormalig seminarie van Sint Truiden ter beschikking. In 1809 ging de opleiding van priesters in Beauregard van start. Rolduc kreeg pas in 1831 een seminarie dat wil zeggen een klein-seminarie, de Latijnse school of het gymnasium als vooropleiding voor de jongens die daarna op het seminarie, in de nieuwe terminologie groot-seminarie geheten, hun priesteropleiding wilden gaan volgen.³³

Zowel Roemers als Ernst waren er dus niet in geslaagd om in Rolduc een priesteropleiding te realiseren. Uit deze tijd dateert echter wel hun blijvende vriendschap. Zo waarschuwde Roemers Ernst dat er geknoeid was aan de gouden munten waarmee Ernst hem voor een bepaalde zaak betaald had. Ook bestelde hij voor hem in Parijs drie boeken en kocht hijzelf via Ernst werken van Erasmus en Lipsius. De heren bezochten elkaar in Afdon en Meerssen. Zij corresponderden onder andere over de juiste ligging van de Romeinse nederzetting Coriovallum. Roemers zou Ernst ook geholpen hebben met diens postuum uitgegeven *Histoire de Limbourg*. In 1815 hielp Roemers Ernst met het verkrijgen van een baan als belastingambtenaar voor zijn neef P. Tillmann. Ook hield hij hem in 1816 op de hoogte van zijn teleurstellende pogingen in Den Haag om koning Willem I zijn diensten aan te bieden.³⁴

4.4 BEMOEIENIS MET GERECHTELIJKE EN BESTUURLIJKE BENOEMINGEN

In hoofdstuk 3.3.2. is aan de orde geweest, dat Roemers zich als lid van de CCC gevraagd en ongevraagd bemoeide met benoeringen in de Nedermaas. In de periode 1800 -1812 was dat niet anders, met dit verschil, dat Merlin de Douai daarbij geen bemiddelende en/of vragende rol meer speelde, in ieder geval niet openlijk en aantoonbaar. Roemers moest in Parijs dus (ook) op andere wijze autoriteiten benaderen en bespelen voor het bereiken van zijn doeleinden. De gegevens over zijn leven in Parijs zijn te spaarzaam om zijn netwerk in het hoofdstedelijke sociale en politieke circuit in kaart te kunnen brengen. Zijn eventueel krediet bij de landelijke autoriteiten komt derhalve slechts tot uiting telkens wanneer hij een beroep op hen deed of omgekeerd.

Voor de Nedermaas had Roemers voor wat betreft de hoogste vertegenwoordigers

van het nationale gezag te maken met de prefecten J.H. Becays Ferrand (1800 – 1801), P. Loysel (1802–mei 1805) en J.B. Roggieri (1806–mei 1814). Becays Ferrand (1726–1805) was een succesvol militair, ook in de tijd van het Ancien Régime. Hij was vanaf 1773 garnizoenscommandant van Valenciennes geweest en getrouwd met een Valenciennoise. Het is niet bekend of Roemers met hem, mogelijk via zijn schoonfamilie Colpin die ook uit Valenciennes kwam, een meer persoonlijke relatie had. Becays Ferrand beëindigde in 1805 zijn kortstondig verblijf in de Nedermaas om gezondheidsredenen en werd vervangen door P. Loysel (1731–1813).³⁵ Roemers kende deze advocaat, die gespecialiseerd was in de uitgave van assignaten en muntgeld, wellicht uit Parijs toen deze lid was van de CA. Loysel ruilde zijn functie van prefect van de Nedermaas na 3,5 jaar in voor die van prefect van het departement Pô in Italië.³⁶ Zijn opvolger J.B. Roggieri (1761–1827) was geboren in Diano Marina een stadje aan de Ligurische kust tussen Genua en Ventimiglia. Na de verovering van Noord-Italië door Napoleon vervulde hij in de Ligurische Republiek van 1797 tot de inlijving bij Frankrijk in 1805 belangrijke functies. Met ingang van 31 juni 1806 werd hij benoemd tot prefect van de Nedermaas.³⁷ Tijdens het halve jaar tussen het vertrek van Loysel en de komst van Roggieri was J.F. Hennequin (1772–1846) prefect ad interim. Hij was uit Frankrijk afkomstig en als kapitein in het Franse leger in de Nedermaas terecht gekomen. Hij stapte over naar het burgerlijk bestuur en was de gehele periode 1800-1814 lid van de Raad van de prefectuur van de Nedermaas, het adviesorgaan van de prefect. Als bestuurder zou hij oog gehad hebben voor de belangen van de bevolking. Bisschop Zaepffel vond het in ieder geval jammer dat Roggieri en niet Hennequin benoemd was tot prefect. Hennequin was in 1802 gehuwd met Roemers' nichtje Marie Elisabeth Colpin en pastoor Roemers was getuige geweest bij het opmaken van hun huwelijkscontract. Het echtpaar Hennequin-Colpin woonde met de ouders Colpin-Nivar in het huis van Roemers in de Brusselsestraat.³⁸

In de Nedermaas zal in ieder geval Hennequin voor Roemers een belangrijke informatiebron over het reilen en zeilen in de bestuurlijke kringen van het departement geweest zijn. Bovendien had Roemers in de Nedermaas vele bestuurders en magistraten in het recente verleden zelf geïnstalleerd. Hij was vanaf 1800 ook vaker en langere periodes in Maastricht of Meerssen, aangezien hij als législateur elk jaar slechts enkele maanden in Parijs hoefde te verblijven. Met prefect Roggieri zal zijn relatie ook goed geweest zijn, gelet op het feit dat hij na de Franse Tijd in 1819, tijdens een verblijf in Parijs, ook van plan was om Roggieri een bezoek te brengen.³⁹

Begin 1801 had minister van Justitie A.J. Abrial de afgevaardigden van de Nedermaas in het Corps Législatif Roemers en Hubar om advies gevraagd in verband met de vervulling van de posten van plaatsvervangend regeringscommissaris bij de correctionele rechtbanken van Maastricht, Hasselt en Roermond. Roemers had Pierre Babut Dumarès jr. (ook wel Babut Desmares of Babut (du) Marès geschreven) en J.H. Ploem aanbevolen. De hugenotenfamilie Babut Marès was van Franse origine. De vader, die eveneens Pierre

heette, was als musketier van de Franse koning in Maastricht terecht gekomen en in 1755 gehuwd met M.J. Possart. Hun zoon Pierre huwde op zijn beurt in 1778 in Maastricht met J.J. de Jacobi, dochter van burgemeester Christaan de Jacobi. P. Babut Dumarès jr. begon zijn carrière in het Staatse leger, maar maakte vanaf 1784 carrière in de magistratuur. Hij was voor de Franse tijd schepen van Vroenhoven. J.H. Ploem was een goede bekende van Roemers en had hem in 1794 opgenomen in het arrondissementsbestuur. In 1801 was Ploem lid van de municipale raad van Maastricht.⁴⁰

In een tweede advies voegden Roemers en Hubar aan het tweetal Babut-Dumarès en Ploem voor de correctionele rechtbank in Hasselt in eerste instantie Pitteurs jr. toe, maar enkele weken later vervingen zij hem door G. Siaens. Als argument hiervoor gaven zij dat Pitteurs gezien zijn functies vóór de Revolutie meer geschikt zou zijn als rechter bij een civiele rechtbank. G. Siaens, regeringscommissaris in het kanton Sint-Truiden en een verwoed vervolger van 'brigands' en eedweigerende priesters, werd inderdaad benoemd, evenals Babut Dumarès en Ploem.⁴¹ Het toeval wil, dat Roemers sedert medio 1800 met Pitteurs of met een ander lid van deze aanzienlijke familie uit Sint-Truiden een conflict had over een grondaankoop, dat pas in 1808 door een keizerlijk besluit ten voordele van Pitteurs zou worden opgelost.⁴² Het kan dus ook zo zijn dat deze eigendoms kwestie, die acht jaar lang juridisch werd uitgevochten, een rol heeft gespeeld bij het terugkomen op het eerste advies aan Abrial en om in tweede instantie bij de minister Siaens aan te bevelen in plaats van Pitteurs.

Een beroemde stadsgenoot, Philippe Fermin, kreeg van Roemers ondersteuning in zijn poging een vaste functie als rechter te verkrijgen bij het strafhof in Maastricht. Al in 1885 vermoedde de rijksarchivaris in Limburg A. Flament dat de sollicitatie van ene Ph. Fermin als rechter bij de strafrechtbank in Maastricht de arts en bioloog van deze naam betrof. Hij kon dit echter niet bewijzen. Fermin, die in 1730, waarschijnlijk in Eijsden, was geboren, was in 1754 voor tien jaar naar de kolonie Suriname vertrokken. Over zijn ervaringen aldaar als arts, maar ook als amateur-bioloog, -natuuronderzoeker én als waarnemer en verdediger van de slavenmaatschappij heeft hij een achttal werken geschreven. Na zijn verblijf in Suriname vestigde hij zich in Maastricht waar hij verscheidene malen gezworene en schepen was geweest in de Brabantse Raad.⁴³

Tweede consul Cambacérès had op 22 juni 1802 Roemers uitgenodigd om op 26 juni samen met hem en anderen, onder wie Hubar, de lijst met kandidaten door te nemen voor vrijgekomen posten bij de rechtbanken in de departementen van de Ourthe, Samber en Maas en de Nedermaas. Deze uitnodiging had Roemers niet op tijd bereikt omdat hij al eerder, de 14^e juni, uit Parijs vertrokken was naar Meerssen. Hier ontving hij de uitnodiging twee dagen nadat de vergadering had plaats gevonden. Roemers betreurde deze gang van zaken, vooral omdat hij niet voor de benoeming van Fermin had kunnen pleiten. Daarom schreef hij vanuit Meerssen op 15 oktober 1802 alsnog een aanbevelingsbrief aan de pas benoemde minister van Justitie C.A. Régnier. Hij kende Fermin als een uitstekende

bestuurder en rechter schreef hij, en hij verwees ook naar Fermens kwaliteiten als wetenschapper. De beroemde bioloog G.L. de Buffon vermeldde in zijn *Histoire naturelle* het resultaat van Fermens onderzoekingen in Suriname en met name diens beschrijving van de pipa, de tongloze kikker, ook wel Surinaamse pad genoemd. Daarom en omdat Fermin nauwelijks andere inkomsten had en hij al zeker 70 jaar oud was, vroeg Roemers aan de minister om hem als rechter te benoemen bij het strafhof van Maastricht, zodra de plaats van een zekere Meller vrij kwam, die gesolliciteerd had naar een rechterspost bij het strafhof van Keulen, zijn geboorteplaats.⁴⁴

Fermin zelf had aan B.G. de Lacépède een exemplaar van een van zijn werken over Suriname opgestuurd. De Lacépède was een leerling en vriend van Buffon geweest en zelf een bekende zoöloog. Hij was behalve een zeer invloedrijk man op het gebied van de wetenschap ook iemand met politieke invloed. Hij was niet alleen secretaris van de Academie van Wetenschappen, maar ook senator en hij werd in 1804 groot-kanselier van het Légion d'Honneur. Roemers stuurde naar de minister een kopie van het antwoord van De Lacépède aan Fermin. Deze prees daarin Fermens boek en sprak de hoop uit dat de regering vertrouwen in zijn kwaliteiten zou hebben. Vertrouwen was er naar alle waarschijnlijkheid genoeg, maar het probleem was dat er geen vrijgekomen plaats was. In juni 1803 herhaalde Fermin zijn verzoek om in Maastricht benoemd te worden als rechter. Volgens Flament is hij dat uiteindelijk ook geworden, maar wel enkele jaren later. Volgens hem bleef Fermin tot 1811 'juge suppléant' (plaatsvervangend rechter). Hij kan daarna hooguit twee jaar het ambt van rechter uitgeoefend hebben, aangezien hij in 1813 op 83-jarige leeftijd stierf.⁴⁵

In 1803 deden Roemers en Hubar ook nog een drietal aanbevelingen voor functies bij de correctionele rechtbank van Hasselt.⁴⁶ Over het resultaat hiervan kan ik niets naders mededelen. Wel is er meer informatie voorhanden over de voordrachten en benoemingen van de Maastrichtse juristen F.B. Visschers en J.L. de Behr. In 1807 was Membrede lid geworden van het Corps Législatif in Parijs. Door zijn vertrek was er in het strafhof te Maastricht een plaats vrijgekomen. Hij beval in een brief aan de minister van Justitie hiervoor de advocaat F. B. Visschers aan. Roemers deed enkele weken later hetzelfde. Deze jongeman was in 1802 getuige geweest bij het huwelijk van zijn dochter Marie Emérance met Jacques Géry Colpin. Er was echter nog een andere kandidaat. J.L. de Behr had vanuit Maastricht een sollicitatiebrief naar de minister gestuurd vergezeld van een aanbeveling van de minister van Staat generaal J.G. Lacuée en van senator G. Monge. Deze laatste, een geleerde wiskundige afkomstig uit Beaune, was een favoriet van Napoleon en door hem begiftigd met een zogenaamd 'sénatorerie'. Op deze wijze beloonde de keizer zijn trouwste aanhangers met een groot stuk grond en geld. Monge had van hem de 'sénatorerie de Liège' ontvangen dat bestond uit het voormalige buitenverblijf van de prins-bisschop van Luik in Séraing en een jaarinkomen van 20 à 25.000 franc. Een soort eigentijdse vorm van apanage. Later kreeg De Behr ook nog de aanbeveling van de voormalige prins-bisschop

van Luik De Méan. Ondanks deze gewichtige ondersteuning werd per 1 juni 1806 niet hij maar Visschers benoemd tot rechter bij het strafhof van de Nedermaas ter vervanging van Fabre die rechter werd bij het Hof van Beroep in Luik. Visschers overleed echter binnen enkele jaren en Roemers en Membrede stuurden toen vanuit Maastricht in september 1809 gezamenlijk voor De Behr een aanbeveling naar de minister van Justitie. De Behr stierf in 1813 als rechter te Maastricht.⁴⁷

De machtsvername van 18 brumaire an VIII (9 november 1799) had ook gevolgen voor de stadsbesturen. Maastricht kreeg een dagelijks bestuur bestaande uit een burgemeester en twee adjunct-burgemeesters en een politiecommissaris. Zij werden officieel benoemd door de Eerste Consul en in feite door de minister van Binnenlandse Zaken. Roemers was vanaf het begin rechtstreeks of indirect bij deze benoemingen betrokken.

Op 22 juni 1801 schreef Roemers vanuit Maastricht een brief aan de jurist Poirier⁴⁸ in Parijs. De toon was vriendschappelijk en Poirier was blijkbaar een goede bekende van Roemers' familie, aangezien hij de hartelijke groeten (*milles choses affectueuses*) kreeg van zijn kinderen en schoonzus Antoinette. De brenger van de brief was E.J. Lefebvre (1772–1828), een notaris uit Maastricht, die sedert 28 april 1800 de eerste burgemeester nieuwe stijl van Maastricht was. Hij was echter met ingang van 8 juni 1801 uit zijn functie ontslagen. Hij was beschuldigd van illegale graanexport en was naar Parijs gegaan om bij de minister van Binnenlandse Zaken zijn ontslag aan te vechten. Roemers vroeg zijn vriend Poirier om hem daarbij ter zijde te staan. Roemers kende Lefebvre, die pas 29 jaar oud was, vanaf diens prille jeugd en hij maakte veel gebruik van zijn bemiddeling als notaris bij de aankoop van nationale goederen. Hij beschreef hem voor Poirier als een fatsoenlijk mens in wiens onschuld hij geloofde. Lefebvre had de prefect, Becays Ferrand, gevraagd om de namen te noemen van de personen die hem beschuldigd hadden. Hij had het vermoeden dat het om een represaille ging voor de maatregelen die hij de afgelopen winter juist tegen illegale graanhandel had genomen. De prefect geloofde evenals Roemers in zijn onschuld. Toch handhaafde de minister van Binnenlandse Zaken het ontslag, maar ontsloeg nu ook de maire-adjoint (adjunct-burgemeester) N. Bonhomme, het lid van de Raad van de Prefectuur L. Nijpels en de reeds eerder genoemde K.L. Keverberg, die lid was van de Raad van het departement. Wellicht zijn deze ontslagen een aanwijzing dat de klacht van Lefebvre enigermate gegrond was.⁴⁹

Op voorstel van Chaptal benoemde Bonaparte op 8 juni 1801 als opvolger van Lefebvre J. Homberg sr. en G. Colpin jr. tot eerste adjunct-burgemeester van Maastricht. Beiden aanvaardden hun benoeming echter niet. Homberg liet de prefect vanuit Eupen weten, dat zijn activiteiten als koopman hem geen tijd overlieten om de eervolle functie van burgemeester van Maastricht te kunnen vervullen. Colpin, Roemers' neef en toekomstige schoonzoon, verklaarde in de Municipale Raad, dat hij geen interesse in deze functie had, maar enkel het besluit van de prefect eerbiedigde, dus tegen zijn zin aanvaardde. Tot de

benoeming van P. E. Monachon tot burgemeester en F. van Panhuys(-Heldevier) tot adjunct-burgemeester in augustus van datzelfde jaar (1801) heeft Colpin zijn functie uitgeoefend.⁵⁰

Monachon (1731–1811), van oorsprong een Zwitser die voor de komst van de Fransen als kapitein deel had uitgemaakt van het Maastrichtse garnizoen, had bij zijn sollicitatie naar het burgemeestersambt Roemers als referentie opgegeven.⁵¹ Met ingang van 2 mei 1808 werd Chr. Coenegracht (1755–1818) Monachons opvolger. Hij bleef burgemeester van Maastricht tot 16 mei 1815. Het is niet duidelijk of Roemers voor diens benoeming gepleit heeft. Hij had in 1795 Coenegrachts' vertrek uit het bestuur van het 'arrondissement Maesticht', zoals eerder gezegd, sterk afgekeurd. Desalniettemin sprak hij hem in 1811 aan met "mon cher ami". Deze amicaliteit was ongetwijfeld ook ingegeven door eigenbelang. Er was namelijk naast zijn buitenverblijf De Proosdij in Meerssen een afdeling soldaten gehuisvest. Deze deden hun behoeften en deponeerden hun afval op een braakliggend stukje land tussen hun behuizing, de oprit naar de Proosdij en de openbare weg. Buren en kinderen gingen hetzelfde doen en Roemers was bang voor infecties. Hij had voor de oplossing van dit probleem geen gehoor gevonden bij Lecourt- Villierre, een hoge officier van het garnizoen. Hij riep Coenegrachts hulp in om hier een einde aan te maken en stelde zelf als oplossing voor, dat hij het betreffende stuk grond van de gemeente of elke andere eigenaar zou kopen.⁵²

In november 1810 voelde Roemers zich, zo schreef hij vanuit Meerssen, zeer vereerd dat prefect Roggieri hem gevraagd had om met een voorstel te komen voor de opvolging van burgemeester Schoenmaeckers van Houthem. Naar de mening van Roemers kwamen daar Schoenmaeckers' drie zonen uit respectievelijk Amby, Raer en Sibbe allen voor in aanmerking, maar die van Amby, Jean Martin, was volgens hem het meest geschikt. Deze werd een paar weken later inderdaad in die functie benoemd.⁵³

Misschien was Roemers in bovenstaande brief daarom zo hoffelijk en vleidend naar Roggieri, omdat deze hem vlak daarvoor had mede gedeeld, dat zijn eigen zoon Pierre François bij de prefect zijn ontslag als burgemeester van Meerssen had ingediend. Roggieri had op 31 december 1807 Roemers jr. tot maire van Meerssen benoemd. Ik heb niet kunnen vaststellen of zijn benoeming op voordracht van vader Roemers geschied was, maar enig verband lijkt meer dan waarschijnlijk. De relatie tussen vader en zoon Roemers was echter niet goed te noemen. Voor het huwelijk van zijn zoon met Maria Agatha Jacqueline Lenarts op 5 oktober 1809 had Roemers niet zijn toestemming willen geven. De bruid kwam nochtans uit een patricische familie. Haar vader was tijdens zijn leven secretaris van de stad Maastricht geweest. J. W. Roemers had als notaris voor Lenarts diensten verricht en als jong advocaat had Roemers zijn vader vergezeld naar kasteel Vliek, de woning van de familie Lenarts-Penninck. Wellicht was het gebrek aan pecunia de reden, zoals Roggieri vermoedde. Roemers schreef aan Roggieri, dat zijn zoon zonder zijn toestemming zijn ontslag ingediend had, zoals hij ook zonder zijn toestemming getrouwd was in strijd met de formele belofte die hij tegenover zijn vader en oom Arnold Roemers had afgelegd om

nooit dat huwelijk te zullen sluiten. Hij kon van harte J. A. Wilmar als de opvolger van zijn zoon aanbevelen. Deze was sinds oktober 1808 al als adjunct-burgemeester werkzaam in Meerssen. Vanaf 1810 wordt deze zoon van de destijds door Roemers benoemde administrateur A. Wilmar inderdaad als burgemeester van Meerssen genoemd.⁵⁴

4.5 OP DE BRES VOOR ANDERE BELANGEN

Roemers heeft zich ook ingezet voor andere zaken en andere belangen dan benoemingen of de betrekkingen tussen de katholieke geestelijken en de Franse Republiek over de weigering van een groot aantal van de clerici om het gezag en de maatregelen van de Republiek te accepteren. Soms werd hij hiervoor gevraagd zoals in 1802, toen prefect Loysel hem verzocht om in Parijs zorg te dragen voor de verzending van de boeken die de minister van Binnenlandse Zaken beschikbaar had gesteld voor de Maastrichtse stadsbibliotheek.⁵⁵ Maar niet altijd wilde hij gehoor geven aan een beroep dat op hem werd gedaan. In 1804 vroeg Loysel hem tevergeefs om de kosten op zich te nemen van het ophalen van het archief en enkele kostbaarheden van de voormalige proosdij Meerssen in Duisburg. Zij waren door de laatste proost C. Deboille meegenomen bij zijn vlucht voor de Fransen in 1794 en uiteindelijk in deze Pruisische stad terecht gekomen. Roemers verklaarde echter geen enkel belang te hebben bij deze archiefstukken. Alleen de regering had dat, vanuit historisch oogpunt gezien. Hij zelf had in 1802 de prefect op de hoogte gebracht van de verblijfplaats van deze archieven en kostbaarheden en was toentertijd wel bereid geweest om ze op zijn kosten naar Maastricht te halen. Hij zag er namelijk een mogelijkheid in om ten voordele van de armen van Meerssen uit de inkomsten van die bezittingen van de voormalige proosdij die *niet* tot nationaal domein waren verklaard, een kapitaal van 2800 gulden te creëren. Thans, zo ging hij verder in zijn antwoord op Loysels verzoek, was dit niet meer mogelijk, aangezien Bleron jr., de ontvanger der nationale domeinen, dit bezit voor een zacht prijsje had gekocht.⁵⁶ Loysel had waarschijnlijk op zijn medewerking gehoopt na de aankoop van de gebouwen en landerijen (242 hectares) van de Proosdij in 1797 door Roemers' schoonzus Antoinette. In 1808 zou dit bezit door ruiling Roemers'eigendom worden.⁵⁷

In 1803 was Roemers wel bereid geweest om een schilderij uit de Sint Nicolaaskerk terug te halen naar Maastricht. In opdracht van volksvertegenwoordiger Frécine, die in januari 1795 korte tijd in Maastricht verbleef, was dit schilderij overgebracht naar Parijs. Het werd later opgenomen in het 'musée Napoléon' in het Louvre- paleis en uiteindelijk aan de stad Mainz geschonken. Het is niet duidelijk of Roemers in dit geval op verzoek of eigen initiatief gehandeld heeft, maar dankzij zijn bemiddeling bij de minister van Binnenlandse Zaken Chaptal en museumdirecteur D. Vinant Denon kwam het schilderij terug in Maastricht. Welk schilderij uit de Sint Nicolaaskerk het betrof is helaas niet duidelijk.⁵⁸

Roemers heeft de musicus J.L. Hoeberechts op min of meer illegale wijze een pas

bezorgd. Deze Maastrichtenaar van geboorte had meer dan dertig jaar vanwege zijn beroep, “artist-musicien”, rondgetrokken in binnen- en buitenland. In 1810 was hij vanuit Engeland in Maastricht aangekomen met de bedoeling zich er blijvend te vestigen. Zijn gezondheid stond het rondtrekkend leven niet langer toe. Hij wilde echter kortstondig terug naar Engeland om daar, zoals hij zei, een deel van zijn fortuin op te halen en naar Frankrijk te brengen. Engeland was echter de grote vijand van Napoleon en de invoering van het Continentaal Stelsel in 1806 had contacten met deze vijand alleen maar moeilijker gemaakt. Zijn verzoeken om een reispas voor Engeland waren dan ook steeds geweigerd. Op aandringen van Roemers bij zijn “cher ami” burgemeester Coenegracht werd aan Hoeberechts in 1812 een pas voor de Verenigde Staten uitgereikt. Hij ging hiermee niet verder dan Engeland met als gevolg dat hij bij zijn terugkomst in 1813 korte tijd werd vastgehouden in Oostende en er in Maastricht om uitleg werd gevraagd.⁵⁹ Het idee om een paspoort aan te vragen voor de Verenigde Staten om toch in Engeland te geraken was slim bedacht, waarbij Roemers er wel voor gezorgd had dat er van zijn betrokkenheid geen schriftelijk bewijs bestond. In zijn brief aan Coenegracht stond namelijk enkel dat deze moest doen wat de bringer van de brief, Hoeberechts, hem zou vragen. Op grond van deze handelwijze zou men zich kunnen voorstellen dat Roemers wel vaker dergelijke slimmigheden toepaste. Het versterkt in ieder geval de gedachte dat intrigeren hem niet (helemaal) vreemd was, maar ook dat zijn invloed groot was.

Door zijn oud-opdrachtgever, graaf van Arberg werd Roemers verschillende malen benaderd om zijn invloed aan te wenden bij de departementale autoriteiten. Het betrof voornamelijk grondzaken.⁶⁰

Familie was voor Roemers belangrijk. Het gezin van zijn zus Marie Françoise Agathe heeft langere tijd op wel zeer speciale wijze zijn aandacht gekregen, zoniet gevergd in het belang van de goede naam van de familie. Zij zus was getrouwd met de jurist Christophe Wilhelmi. Deze was in ernstige moeilijkheden geraakt omdat hij als ontvanger van de bezittingen van de Nieuwe Biesen, het klooster van de Duitse Orde in Maastricht, de Franse staat voor een bedrag van 17.187, 86 franc had benadeeld, gedeeltelijk door ‘rekenfouten’ en verduistering. Bovendien had hij 108 kwitanties uitgeschreven voor pachters van landerijen van het klooster waarvoor hij niet het verplichte zegelpapier gebruikt had, waardoor de Franse Staat dus inkomsten was misgelopen. Hiervoor werd hij alsnog aangeslagen voor 10.800 franc. De rechtbank in Maastricht had hem wat de kwitanties betreft vrijgesproken van kwade opzet, maar daarmee was de gerechtelijke procedure nog niet afgesloten. De gedwongen verkoop van zijn inboedel bracht 188,69 franc op, wat wel een opvallend laag bedrag is voor de inboedel van een jurist. Wilhelmi was uit Maastricht vertrokken en bleek ondanks zijn ‘strafblad’ rechter geworden te zijn in Nijvel in het departement Dijle. De staat wilde beslag leggen op zijn salaris, maar zijn inkomsten uit die betrekking waren nauwelijks voldoende om zijn gezin te onderhouden. Inning van de rest van de schuld werd bijgevolg onmogelijk geacht. Op 2 augustus 1810 was Wilhelmi’s zwager pastoor A. Roemers

overleden. Deze had zijn broer Charles Clément tot universeel erfgenaam gemaakt en in zijn testament vastgelegd dat Roemers binnen twee jaar het resterende bedrag van het verduisterde geld aan de Franse staat moest uitbetalen op voorwaarde dat deze het bedrag van misgelopen zegelrechten, 10.800 franc, zou kwijtschelden. Roemers kweet zich van zijn taak en de minister van Financien M. Gaudin (hertog van Gaeta) accepteerde het voorstel.⁶¹

Uit een aantekening in 1829 blijkt dat Roemers jarenlang een dochter van Wilhelmi financieel ondersteund heeft. Hij had evenwel niet veel waardering voor haar en omschreef haar naar aanleiding van een maandelijkse ondersteuning van 25 franc die zij van hem vroeg als “cette coquine van wie ik zo lang en zo vaak de dupe ben geweest”.⁶²

Ter bevordering van zijn eigen belang wist Roemers ook de juiste wegen te bewandelen. Voor de verbouwing en verfraaiing van de proosdij en de omliggende landerijen maakte hij gebruik van zijn relaties met het bestuur van het departement. Zijn schoonzoon G. Colpin vroeg namens hem in 1805 aan de prefect toestemming om het riviertje De Geul, dat sterk meanderend door het landbezit van Roemers tussen Houthem en Meerssen stroomde, te mogen kanaliseren. Het stromen van de rivier kostte ter plaatse niet alleen veel landbouwgrond maar ook het onderhoud was kostbaar. Roemers wilde een kanaal van ongeveer 100 meter lengte graven waardoor het water opnieuw de bedding kon bereiken die ze 30 jaar geleden had. Bij het verlaten van zijn domein zou de Geul opnieuw de hoofdstroom bereiken. Niemand zou hier last van hebben, integendeel het zou ook voordelig zijn voor verschillende andere grondbezitters, aangezien de loop van de rivier minder gehinderd werd en overstromingen bijgevolg minder in aantal zouden zijn. Er tekende geen enkele burger protest aan tegen dit verzoek en ook de Raad van Meerssen ging accoord. Prefect Roggieri stelde op 14 juli 1807 de burgemeester van Meerssen op de hoogte van Napoleons toestemming. De loop van de Geul mocht zelfs over een lengte van 300 meter gewijzigd worden.⁶³

Op 21 augustus 1811 klaagde Roemers bij het departementaal bestuur over het feit, dat de officieren van het in Maastricht gelegerde regiment sinds een dag of acht gingen jagen in de velden ten oosten van Maastricht. Generaal L. Charbonnier, de commandant van het departementsgarnizoen, werd hiervan op de hoogte gesteld en deze verbood zijn officieren om vóór 12 september uit jagen te gaan. Roemers zal het belang van de boeren en uiteraard ook van zichzelf als grondeigenaar op het oog hebben gehad. De oogsttijd zal eind augustus nog niet volledig ten einde geweest zijn.⁶⁴

Een voorbeeld van ongevraagde bemoeienis van Roemers met andermans zaken is het briefje dat hij in 1811 naar H.J. Michiels van Kessenich, burgemeester van Roermond, stuurde. Een eerlijk en fatsoenlijk iemand had hem verteld, zo schreef hij, dat deze van Michiels van Kessenich zelf vernomen had, dat hij de prefect ongeveer een jaar geleden tafellinnen cadeau had gedaan. Onlangs was Roemers te eten gevraagd bij de prefect en deze vertelde hem, dat hij voor dat tafellinnen aan de ontvanger van Roermond 410,75 Franse kronen betaald had. Om te voorkomen dat Michiels de onvoorzichtigheid zou

hebben een dergelijke verkeerde voorstelling van zaken ook aan anderen te geven, wat vroeg of laat voor hem tot onaangenaamheden zou leiden, schreef Roemers hem bij wijze van attentie dit briefje. Die attentie was in feite een terechtwijzing.⁶⁵ Dezelfde Michiels van Kessenich had anderhalf jaar daarvoor een brief ontvangen van Membrede, Roemers' collega in het Corps Législatif in Parijs. Membrede vroeg hem om in alle vertrouwelijkheid pogingen te doen om te voorkomen dat Roggieri, die in het departement, maar ook in Parijs gewaardeerd werd, zou solliciteren naar een beter betaalde post als prefect van een ander, belangrijker departement dan de Nedermaas. Membrede adviseerde Michiels van Kessenich om namens de Conseil général van het departement, waar hij deel van uit maakte, Parijs te verzoeken om Roggieri een salarisverhoging toe te kennen. Ook al zou dit geweigerd worden, dan zou Roggieri het verzoek toch kunnen waarderen en zou het hem wellicht beïnvloeden om in Maastricht op zijn post te blijven. Wellicht paste het aanbieden van het tafellinnen in de poging Roggieri aan de Nedermaas te binden, hoewel geld daarvoor vragen daarmee weer in strijd is. Maar het is uiteraard ook mogelijk dat Roemers' informant het bij het verkeerde eind had met de mening dat het tafellinnen een geschenk was.⁶⁶ Feit blijft dat het briefje van vergaande bemoeizucht getuigt.

4.6 VERBETERING VAN DE INFRASTRUCTUUR EN ECONOMIE VAN DE NEDERMAAS

4.6.1 De wegen

De slechte staat en de geringe omvang van het wegennet in de streken die vanaf oktober 1795 het departement de Nedermaas vormden, waren een erfenis van het Ancien Régime. Eerder is vermeld dat Roemers in 1776 samen met de andere schepenen van de Indivieze Raad van Maastricht tevergeefs aan de autoriteiten van het prins-bisdom verzocht om de verharde steenweg van Luik naar Visé door te trekken naar Maastricht. Bijna twintig jaar later had hij samen met Membrede in Brussel bij de Franse volksvertegenwoordigers met succes gepleit voor de splitsing van het geplande grote departement Nedermaas in een Franstalig departement van de Ourthe en een Vlaams van de Nedermaas. Eén van hun argumenten daarvoor was de mogelijkheid om op die manier het Vlaamse departement van de Nedermaas economisch beter te kunnen ontwikkelen. Maastricht bezat volgens hen dankzij zijn gunstige ligging handelsmogelijkheden, maar die waren onvoldoende tot ontplooiing gebracht door het ontbreken van land- en vaarwegen. Via Maastricht zou een wegverbinding tussen Leuven en Keulen aangelegd kunnen worden, die korter was dan de bestaande weg, die over Luik liep. Hulp uit Parijs hiervoor kwam er inderdaad, maar wel voor zover en voor zolang dat door de regering en in het bijzonder door Napoleon noodzakelijk werd geacht.

Immers ook de Franse autoriteiten klaagden vanaf het begin over de slechte wegen in de Nedermaas. Zoals gezegd weet Bouteville in 1796 de lange reis van twee dagen van Brussel naar Maastricht aan de extreem slechte wegen. Een ambtelijk stuk uit datzelfde jaar vermeldde dat op een afstand van enkele mijlen van Maastricht er geen geplaveide of kiezelweg meer was en dat de zandwegen in het naseizoen onbruikbaar waren. Uit een mededeling van prefect Becays Ferrand uit 1800 of 1801 weten we dat drie grote wegen het departement doorkruisten. Een daarvan was de geheel bestrate weg van Oostende naar Aken via Brussel, Sint Truiden en Luik. Deze ging slechts voor een klein gedeelte, in de zuidwesthoek, over het grondgebied van de Nedermaas. Daarnaast was er de eveneens geheel bestrate weg van Besançon naar Den Bosch via Metz, Luxemburg, Luik, Tongeren en Hasselt, die in zijn volle lengte van zuid naar noord door het westelijk deel van het departement liep. Ten derde was er de slecht bestrate en 's winters zeer moeilijk te berijden weg van Maastricht naar Aken via Berg-Valkenburg-Heerlen. Richting Meerssen-Valkenburg en richting Sittard waren er ook bestrate wegen, maar deze waren met zand bedekt en moesten goed gereinigd worden. Becays Ferrand pleitte voor een wegverbinding van Maastricht met Sint Truiden via Tongeren. Daarmee zou Maastricht aansluiting krijgen op de grote wegen naar Den Bosch, Brussel en Luik. Als bovendien de weg naar Aken verbeterd werd, kon heel het departement doorkruist worden en kon Maastricht handel drijven met Brabant, Luik en Duitsland.⁶⁷

Becays Ferrand's opvolger als prefect van de Nedermaas, Loysel, was dezelfde mening toegedaan. In het voorwoord van de *Statistique du département de la Meuse-Inferieure* van F.A. Cavenne (dezelfde die in 1799–1800 korte tijd commissaris bij het Uitvoerend Bewind van de Nedermaas was geweest) schreef hij, dat de vroegere staatkundige versnippering van het gebied van de Nedermaas en het ontbreken van wegen de bevolking letterlijk in een isolement hadden gehouden. Cavenne zelf noemde in zijn werk, dat een overzicht gaf van de omvang van de bevolking, de industrie, landbouw, infrastructuur enz., ook nog de geplaveide weg van 17 kilometer, die de abt van Rolduc als aftakking van de weg Maastricht – Aken had aangelegd in verband met het vervoer van de steenkolen die op het grondgebied van de abdij gewonnen werden.⁶⁸

De mening van de autoriteiten over de wegen in het departement werd onderschreven door twee 'volksvertegenwoordigingen' van het departement: de 'Raad van het arrondissement Maestricht' (de Nedermaas was onderverdeeld in drie arrondissementen: Maastricht, Hasselt en Roermond) en de 'Algemene Raad van het departement'. Zij deelden het verlangen naar verbetering en uitbreiding van het weggennet en benadrukten daarbij eveneens, dat Maastricht in het verleden niet van zijn gunstige ligging had kunnen profiteren vanwege de versnippering van de regio over verschillende soevereinen.⁶⁹

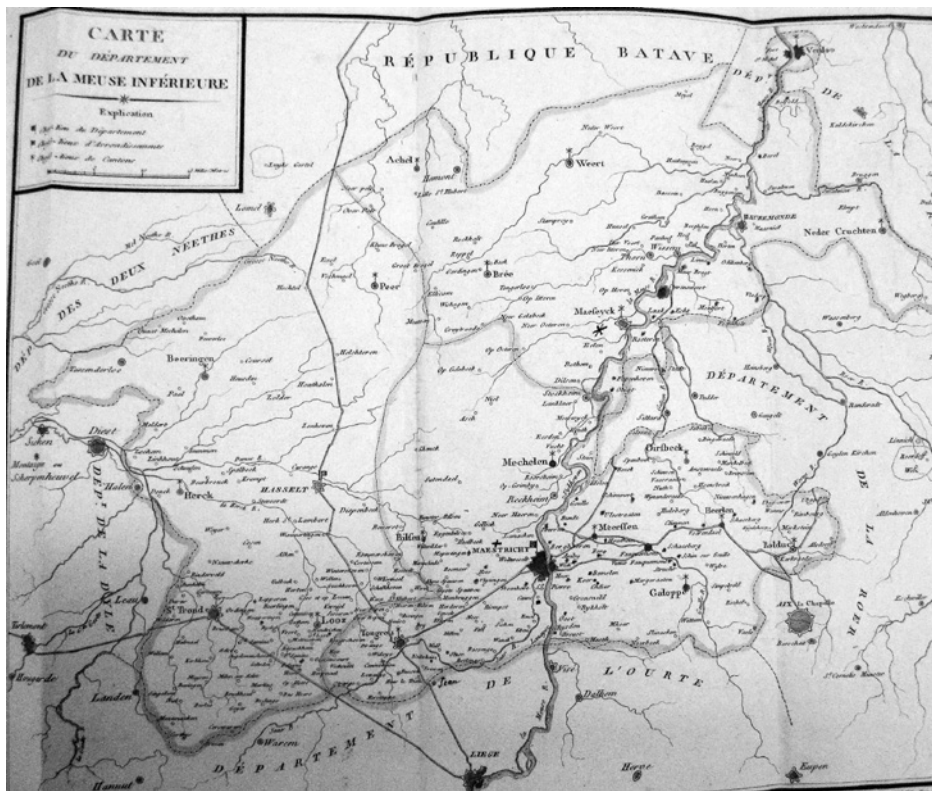
Het departementale bestuur was dus unaniem een voorstander van verbetering van de wegen. Napoleon had in 1803 voordat hij aan zijn inspectietocht door noord-west Frankrijk en "België" begon, generaal J. Lagrange voor onderzoek vooruit gestuurd. Deze moest

hem informatie verschaffen over allerlei zaken in elk te bezoeken departement. Over de Nedermaas vermeldde ook Lagrange onder andere het ontbreken van grote wegen. Van de realisatie hing wellicht de welvaart van het departement af, suggereerde hij. De bestaande wegen waren slecht onderhouden en moesten nodig hersteld worden.⁷⁰

Met de wet van 12 ventôse an 12 (3 maart 1804) besloot de regering in Parijs tot de aanleg van een nieuwe weg van Maastricht naar Sint Truiden. Bij de behandeling van het regeringsvoorstel had staatsraad A.F. Miot verwezen naar de talrijke verzoeken die binnen waren gekomen vanaf het moment van aansluiting van de Nedermaas bij Frankrijk. De totale kosten werden beraamd op 595.000 franc. Deze konden niet uit de gewone middelen betaald worden. Daarom moest het departement zelf tien jaar lang jaarlijks 59.000 franc extra belasting opbrengen. Bij elke franc die betaald werd aan grond-, roerend goed en personele belasting, werd daarvoor 5 centimes opgelegd. Deze maatregel bracht van 1803 tot 1810 jaarlijks 56.100 franc op. Ook de armenhuizen in Maastricht, Tongeren, Loon en Sint Truiden moesten een bijdrage leveren. Voor het jaar 1804–1805 was dat 24.000 franc.⁷¹

Op 15 juli 1804 verzamelden om 10 uur burgerlijke en militaire autoriteiten zich in het stadhuis van Maastricht en trokken vandaar naar de Tongerse Poort om de eerste steen te leggen voor de nieuwe weg die genoemd ging worden “route Napoleon”. Onder hen bevond zich ook Roemers. Aan prefect Loysel werd een loden kistje overhandigd met daarin een koperen plaat waarin gegraveerd stond, dat hij op die datum deze handeling verricht had. Het kistje werd op een diepte van 3 meter onder het plaveisel ingemetseld.⁷²

In 1811 besloot Napoleon tot de aanleg van de “route impériale nr. 3” die van Parijs naar Hamburg zou lopen over het grondgebied van de Nedermaas. Tussen Luik en Tongeren bestond deze weg uit de bestaande weg Luik – Den Bosch, van Tongeren naar Maastricht was het de nieuw aangelegde weg, die in 1811 grotendeels en in 1813 volledig klaar was, en van Maastricht via Maaseik naar Venlo moest hij nog aangelegd c.q. aangepast worden. Voor de aanleg werd ook gebruik gemaakt van dwangarbeiders uit het opstandige Spanje. In 1813 braken onder de arbeiders enkele malen stakingen uit vanwege de slechte betaling. In september van dat jaar was het traject Maastricht – Maaseik gereed. Daarna echter raakte het werk in het slop. In oktober werd Napoleon in de Volkerenslag bij Leipzig verslagen. Er was geen geld en nauwelijks tijd meer voor de militaire voorbereiding van de te verwachten aanval op Frankrijk, en zeker niet voor de aanleg van nieuwe wegen. Begin 1814 verlieten de ingenieurs de Nedermaas. Zij lieten toch een behoorlijk onderhouden wegennet achter (zie Afbeelding 21). Zij hadden in ruim tien jaar tijd 49 kilometer nieuwe weg aangelegd en voor 40 kilometer voorbereidend werk getroffen.⁷³

Afb. 21 Carte des routes du Département de la Meuse Inferieure, 26 maart 1812.⁷⁴ De dunne lijnen geven de wegen weer. De weg naar Maaseik ontbreekt op deze kaart. De dikkere lijnen markeren de begrenzing van het departement en daarin van de drie arrondissementen

4.6.2 Het Grand Canal du Nord

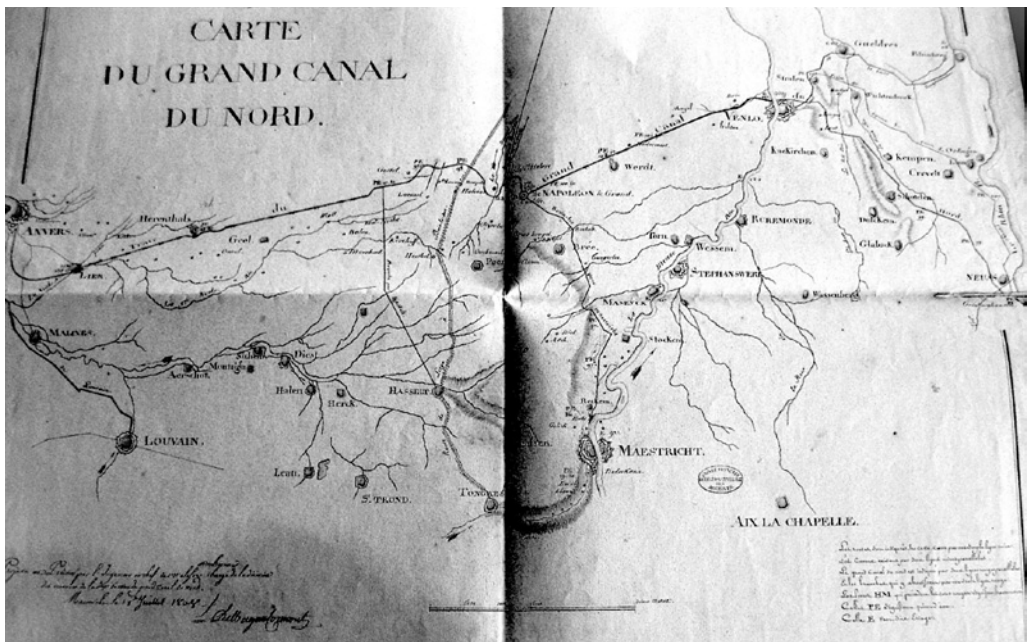
In de al vaker genoemde “Memoire présenté aux Représentants du Peuple Lefebvre (de Nantes) et Ramel-Nogaret ” hadden Roemers en Membrede in 1795 gepleit voor de uitvoering van wat zij noemden een ‘oud plan’, te weten om via de rivier de Demer en een nog te graven kanaal Maastricht te verbinden met Mechelen in het departement van de Twee Nethen. Vanaf deze stad kon dan via de rivieren de Rupel en de Schelde de haven van Antwerpen bereikt worden. Het plan was inderdaad oud, want ook de Spanjaarden hadden door de aanleg van een Schelde-Maas-Rijnkanaal de Maas- en Rijnhandel van de Noordelijke Nederlanden willen beconcurreren. Zij hadden echter enkel het traject van Rheinberg aan de Rijn naar Venlo gerealiseerd, de zogenaamde Fossa Eugenia. Het verbaast niet dat beide heren, Maastrichtenaars, in hun voorstel Venlo voor hun eigen

stad inruilden. Volgens hen zou met deze wijziging een waterweg beschikbaar zijn van Antwerpen tot Maastricht en vandaar over de Maas tot steden in Oost-Frankrijk. Het kan echter ook zijn, dat zij met een ‘oud plan’ een recenter maar nooit uitgevoerd idee van Antwerpenaren uit 1783 bedoelden. Zij wilden de Schelde met de Maas verbinden om de drinkwatervoorziening van hun stad veilig te stellen en om de handel en ontwikkeling van de Kempen te bevorderen.⁷⁵

Het zal ook geen verbazing wekken dat alle autoriteiten uit de Nedermaas die de uitbreiding van het wegnnet voorstonden, ook voor een waterwegverbinding met Antwerpen waren. In januari 1800 publiceerde Membrede, die na de opheffing van de CCC was teruggekeerd in Maastricht en benoemd was tot president van het strafhof, in drie afleveringen het “Rapport fait par Membrede au nom d’un commission spéciale sur le projet présenté au CCC de joindre par un canal de communication l’Escaut au Demer, à la Meuse & au Rhin”. Dit verslag was in werkelijkheid nooit aangeboden geweest aan de leden van de CCC, maar wel al in druk verschenen met als datum ‘jaar VIII’. Aangezien jaar VIII begon op 23 september 1799 en anderhalve maand later op 9 november de staatsgreep van Napoleon plaatsvond, moet dat de reden geweest dat het voorstel niet meer in de CCC aan de orde kon komen. Terug in Maastricht had Membrede vernomen, dat enkele ondernemende personen plannen overwogen waarin de aanleg van dit kanaal zou kunnen passen. Hij publiceerde daarom het verslag in het *Journal du département de la Meuse-Inferieure*.⁷⁶

Membrede noemde helaas geen van de door hem vermelde ondernemende personen bij naam. In een latere publicatie van de hand van J.B.J. Vifquain (1789–1854) over de vaarwegen in België, gebeurde dit evenmin. De auteur, van huis uit architect, maar in de tijd van het Verenigd Koninkrijk ook ingenieur bij de Dienst Waterstaat, schreef hierin dat vanaf het moment dat “België” en de linker Rijnsoever verenigd waren met Frankrijk kooplieden en anderen in Brussel, Antwerpen en Maastricht aan een verbinding tussen de Schelde en de Rijn dachten.⁷⁷ Eén van hen kan de uit Antwerpen afkomstige A.B. Beerenbroek geweest zijn. Dit oud-lid van de CCC juichte in 1802 in een pamflet dat “bientôt la navigation de l’Escaut, par la communication avec la Meuse et le Rhin, nous assurera la commerce du transit et rendra notre cité le premier entrepôt de l’Europe”.⁷⁸

In 1802 werd inderdaad een verzoek tot aanleg van een dergelijk kanaal ingediend bij de regering. De hoofdingenieur van de afdeling “Ponts et Chaussées” van het departement Dijle, J. Alis des Granges, had een ontwerp gemaakt. Dit werd Napoleon aangeboden tijdens zijn bezoek aan Brussel in juli 1803. De keizer gaf ter plekke de opdracht tot de aanleg van een kanaal, dat de Schelde, de Maas en de Rijn met elkaar moest verbinden. Het project kreeg de naam “Grand Canal du Nord”. Drie jaar later, op 10 mei 1806, werd door het Corps Législatif met 217 tegen 15 stemmen de wet aangenomen “relative à l’ouverture d’un Canal de navigation entre l’Escaut et le Rhin”. Het wetsvoorstel was verdedigd door de staatsraden J.F. Bégouën en E. de Loë-Imstenraedt, die onder andere het kasteel te

Afb. 22 Grand Canal du Nord, anoniem. Een dunne zwarte lijn geeft het voedingskanaal van Smeermaas (Hocht) naar het Bassin Napoléon le Grand; een dikke zwarte lijn markeert de ligging van het kanaal vanaf het bassin naar Venlo en vandaar naar Neuss aan de Rijn; een andere lijn geeft het kanaal weer vanaf het bassin naar Herenthals, Lier en Antwerpen. Ook een aftakking vanaf Gestel/Lommel naar Hasselt is aan gegeven.⁸¹

Mheer bezat, en door de Gentenaar C. van Hulthem namens het Tribunaat. De kosten werden geschat op 12.845.910 franc. Vanaf 1807 zouden 10 jaar lang de departementen die profiteerden van de aanleg van dit kanaal de helft van de kosten moeten opbrengen. Voor de Nedermaas betekende dat, dat op de personele –, grond en roerend goedbelasting 4 centimes werden opgelegd.⁷⁹

De ingenieurs van de dienst “Ponts et Chaussées” hadden voorbereidend onderzoek gedaan. Zij zezen het idee om voor de verbinding van de Schelde en de Maas gebruik te maken van het water uit de rivieren de Demer en de Jeker af, omdat beide daarvoor te weinig water konden leveren en de Jeker bovendien bij de uitmonding in de Maas onbevaarbaar was voor de Rijnschepen die vanaf Venlo kwamen. Het kanaal werd dus meer noordelijk, in de Kempen, geprojecteerd. Vanaf Antwerpen ging het via Lier, Herenthals, Gestel, Kaulille, Weert, Meijel en Maasbree naar Venlo. Het water moest uit de Maas komen. Hiervoor zou een voedingskanaal van ruim 41 kilometer gegraven worden. Het begin van het voedingskanaal was op verzoek van de legerautoriteiten bij Smeermaas geprojecteerd, op ongeveer drie kilometer afstand van de vesting Maastricht. Het kanaal

zou eindigen bij het plaatsje Kaulille in de Kempen. Daar werd het water opgevangen in een groot bassin, toepasselijk “Bassin Napoléon le Grand” geheten (zie afbeelding 22). De gemeenteraad van Maastricht heeft in een schrijven aan de prefect van 14 maart 1807 en vervolgens in een petitie aan Napoleon in de zomer van 1808 tevergeefs geprobeerd het begin van het kanaal in Maastricht te krijgen. De economische belangen waren voor de stad groot, zo werd betoogd, en de mogelijkheden van technische en commerciële aard aanwezig. De raadsleden schreven te vrezen voor het ontstaan van een nieuwe stad bij de abdij van Hocht, een kilometer ten noorden van Smeermaas.⁸⁰

Men begon de aanleg met het graven van het voedingskanaal. Op 24 maart 1808 startten de graafwerkzaamheden en in 1810, toen het werk werd stilgelegd, was het grotendeels gegraven, maar de aanleg van bruggen en sluizen nog niet voltooid. Van de begrote som van 6,5 miljoen franc was 3,9 miljoen uitgegeven. Vanaf Kaulille richting Venlo was men nog bezig met de graafwerkzaamheden toen Napoleon besloot verdere werkzaamheden te staken. De minister van Binnenlandse Zaken De Montalivet verklaarde op 29 juni 1811 in een vergadering van het Corps Législatif, dat het “Grand Canal du Nord” voor een derde deel klaar was, maar dat de werkzaamheden gestopt waren omdat het sinds de aanhechting van het koninkrijk Holland aan Frankrijk in juli 1810 “inutile” was geworden.⁸²

Na het beëindigen van de werkzaamheden heeft Roemers samen met anderen nog geprobeerd het project te redden. M. Molé, staatsraad en directeur-generaal van de “Ponts et Chaussées”, had op 31 december 1810 aan prefect Roggieri laten weten, dat Napoleon een commissie wilde instellen, die hem moest adviseren over het nut van de gereed gekomen werken. Deze commissie moest bestaan uit acht leden, afkomstig uit Antwerpen, Keulen en de departementen Nedermaas en Monden van de Rijn (Bouches du Rhin). Voor de Nedermaas werden door de prefect Roemers en Membrede aangewezen. Roemers werd de voorzitter, de vergaderingen werden in Maastricht gehouden en elk commissielid ontving 1000 franc onkostenvergoeding, te betalen uit het fonds van het “Grand Canal du Nord”. Ter vergelijking: een arbeider aan het kanaal kreeg als dagloon 1 franc.⁸³

De commissie moest vóór 1 mei haar advies uitbrengen aan Molé. De volgende vier vragen waren haar ter beantwoording voorgelegd: Moet het voedingskanaal uitmonden op een rivier die naar Den Bosch stroomt? Is het voordeliger dat dit gebeurt in de Grote en/of Kleine Nethe? Richting Antwerpen dus. Welk voordeel valt er te halen uit de reeds gerealiseerde delen, in het bijzonder van het voedingskanaal? Welk gebruik kan men het best maken van de opcenten die men voor de aanleg van het “Grand Canal du Nord” de betrokken departementen heeft opgelegd en die men als belasting wil handhaven?

Op 18 april kwam de commissie met haar advies, ondertekend door Roemers als voorzitter. Zij beantwoordde de gestelde vragen als volgt. Het voedingskanaal moet eventueel uitmonden in de Dommel, maar het liefst in de Aa om op die manier een bevaarbaar kanaal te maken tot Den Bosch. Ook het alternatief richting Antwerpen is voordelig voor de handel en de ontginning van de Kempen. De commissie was verdeeld over de keuze tussen

beide mogelijkheden. Zij wilde niet bij meerderheid stemmen, maar liet de uiteindelijke beslissing over aan de regering.

Wat betreft de punten 3 en 4 stelde de commissie dat door het stoppen van de verdere aanleg van het “Grand Canal du Nord” een groot deel van de reeds zeven miljoen uitgegeven franken verloren zou gaan. Bovendien zouden de “Belgische” departementen en vooral die van de Ourthe en de Nedermaas dan verstoken blijven van de voor hen zo belangrijke verbinding met de Rijn. In het belang van de handel in het algemeen zou de laatste verbindingstak, die van Venlo naar de Rijn, daarom gerealiseerd moeten worden.

De commissie stelde tenslotte voor de kosten te drukken door de verdere realisatie in bescheidener vorm uit te voeren. Zij hoopte dat daardoor de doorgang van houtvloten voor het arsenaal in Antwerpen niet in gevaar zou komen.⁸⁴ Op subtiële wijze werd met deze laatste opmerking verwezen naar de moeilijkheden die Napoleon ondervond met de aanvoer van hout voor de scheepsbouw juist vanwege het ontbreken van een kanaalverbinding met het Duitse achterland. In 1803 was in Antwerpen een begin gemaakt met de bouw van een marinewerf. Het constructiehout kon alleen via water uit Duitsland aangevoerd worden. Sedert de geslaagde aanval in 1809 van de Engelsen op Walcheren waarbij zij alleen door eigen falen de verovering van Antwerpen misliepen, was Napoleon bezig de Scheldestad te maken tot een “point d’attaque mortel à l’ennemi”. Voor de bouw van zijn arsenaal en oorlogsschepen was dit hout onontbeerlijk.⁸⁵

Toch werd het voorstel van de commissie niet de redding van het plan van het “Grand Canal du Nord”. In Parijs werd besloten de werkzaamheden voor onbepaalde tijd op te schorten. Door Napoleons veldtocht naar Rusland en zijn nederlagen daar en in Duitsland verdween het project volledig van de agenda. Na de Franse Tijd werd tijdens de regering van Koning Willem I besloten om het voedingskanaal te verbreden en in het noorden door te trekken naar Den Bosch en in het zuiden tot Maastricht. Het Bassin werd hier het eindpunt. Op 21 augustus 1826 vond de plechtige opening van het kanaal plaats, dat de Zuid Willemsvaart als naam kreeg.⁸⁶

4.6.3 De landbouw en plannen tot ontginning van de Kempen en de Peel

Commissaris Girard schreef al vanaf eind 1796 in zijn decadaire rapporten over de noodzaak maar ook de mogelijkheden om de landbouw in zijn departement te verbeteren. In veel kantons liet men, met name op de armere gronden, het bouwland nog eenmaal in de drie jaren braak liggen. Hij beschouwde dit als een misstand en verklaarde haar uit het tekort aan mankracht. Desondanks kon men naar zijn idee de immense heidevelden in de Kempen – hij schatte dat deze bijna een-derde deel van het grondgebied van het departement besloeg – vruchtbaar maken. De te ontginnen gronden zouden met succes bemest kunnen worden met moer, het afval van de graanjeneverstokerijen die in ruime

mate in het departement aanwezig waren. Een ander hulpmiddel bij de ontginning van de heidevelden zag hij in het gebruik van de vele leegstaande kloosters als kazernes voor de cavalerie. In vreedstijd (!) konden daarin naar zijn schatting 25.000 paarden gehuisvest worden en hun mest kon uitstekend gebruikt worden voor de bemesting van de ontgonnen gebieden. Bovendien zou zijn voorstel ook de soldaten ten goede komen, die ver weg van de steden minder verdorven en krachtiger konden worden. Hun vrouwen en kinderen konden wel in “cabanes”, hutten, in de buurt van de kloosters/kazernes ondergebracht worden. Naast hun militaire verplichtingen konden de soldaten een stukje grond bewerken en op die manier de welvaart van hun gezin en uiteindelijk van de hele regio vergroten. Het hele gebied kon aldus met eenvoudige middelen welvarend gemaakt worden. Het verbaasde hem dat het niet eerder gebeurd was. Maar ja, zo concludeerde hij, “il est vrai que ce pays était dominé par un prêtre”.⁸⁷ Deze variant van Caesars kolonisatieprogramma door en voor zijn veteranen bereikte via Bouteville ook de minister van Binnenlandse Zaken Bénézech. Deze ging echter niet tot handelen over.

Een opvolger van Girard, prefect Roggieri stuurde vijftien jaar later, eind 1811, een nieuw voorstel naar de toenmalige minister van Binnenlandse Zaken De Montalivet. Hij betoogde dat de heidevelden in de Kempen, die hij op een omvang van ongeveer 120.000 hectares schatte, niemands bezit waren. Het was een woestenij die bevolkt moest worden. Allereerst zouden woningen gebouwd moeten worden voor de ontginners van de heidevelden die als beloning een deel van de grond kregen. Voor één gezin voldeed 7 à 9 hectare van de beste gronden van de heidevelden. Zijn plan had de ondersteuning van de grondeigenaren “les plus éclairés”, maar hij noemde geen namen. Voor de realisatie van zijn project had hij alvast een wetsvoorstel van 15 artikelen opgesteld en meegestuurd.⁸⁸ Montalivet nam het voorstel van Roggieri serieus en won enkele adviezen in. Hij stuurde het memorandum ook naar N. François de Neufchâteau. Deze veelzijdige man was behalve jurist, politicus en literator ook agronoom, landbouwdeskundige. Gesteund door Montalivet en in opdracht van de “société d’agriculture”, waarover verderop meer, ging hij in juni – juli 1813 op onderzoek uit in de uitgestrekte woeste gronden tussen Schelde en Maas. Tijdens deze studiereis deed hij ook Maastricht aan en bezocht hij wellicht behalve Roggieri ook Roemers, die hij mogelijkwerwijs kende uit hoofde van zijn functies als lid van het Directoire en/of als minister van Binnenlandse Zaken en senator uit het Consulaat en Keizerrijk.⁸⁹

Roemers nam in ieder geval in juli 1813 deel aan een conferentie die François de Neufchâteau in Den Bosch belegd had over de ontginning van de Kempen en de drooglegging van de Peel. François de Neufchâteau had hem drie vragen ter beantwoording voorgelegd. Welke bepalingen had Frederik II van Pruisen (1712–1786) uitgevaardigd voor de ontginningen in Pruisisch Geldern? Wat was er geworden van de ontginningen, die op kosten van Engeland waren verricht in Hannover, Brunswijk en Osnabrück, en wat zou het gevolg geweest zijn als men elke ontginning ongedeeld had gelaten?⁹⁰

In zijn schriftelijk antwoord van 19 september 1813 verwees Roemers met betrekking tot

de eerste vraag naar een kopie van de brief van W.A. van Spaen uit Kleef, die hij over de vraag geraadpleegd had. Van Spaen was in 1793–1794 de laatste Brabantse hoogschout van Maastricht geweest. Hij was een specialist op het gebied van de Gelderse geschiedenis.⁹¹ Volgens Van Spaen waren er geen gedrukte ordonantiën over de ontginningen voorhanden. Er waren wel documenten over de ontginningen zelf, maar die waren, zo merkte hij fijntjes op, door de Fransen bij hun komst vernietigd of zo verwaarloosd, dat zij niet meer bruikbaar waren. Een oude Pruisische ambtenaar had hem verteld, dat ze waren blootgesteld aan de open lucht en door kruideniers als verpakking waren gebruikt. Dezelfde man had hem ook nader geïnformeerd. In Pruisisch Gelderen kende men drie categorieën onbebouwde gronden. De eerste, de kleinste, was van de staat en met bomen beplant, de tweede was van particulieren die hun land naar eigen keuze al dan niet konden ontginnen, en de derde, de gemene gronden, mochten door elke vreemdeling die dat wilde ontgonnen worden. De koning van Pruisen zag daarbij dan af van de tienden en de ontginner genoot voor vijftien jaar volledige vrijheid van belasting. Daarna kwam de grondbelasting ten gunste van de gemeenten en werd de pachter, de ontginner, voor de persoonlijke (inkomsten)belasting aangeslagen.

Roemers was ook naar Well gereisd om daar met P.W. de Liedel, kamerheer van Napoleon sinds 2 mei 1813, over de eerste vraag te spreken, maar deze was niet thuis. Hij had een brief achtergelaten over de bedoeling van zijn reis, maar daarop en op de brief die hij De Liedel de Well op 12 augustus vanuit Maastricht geschreven had, had hij nog geen antwoord ontvangen.⁹²

Voor het antwoord op de tweede vraag had Roemers zich gewend tot de heer Von Galen, afgevaardigde in het Corps Législatif voor het departement Boven Eems, een oud-collega dus. Deze had hem vanuit zijn kasteel Dinklage laten weten de vraag niet zelf te kunnen beantwoorden, maar daarvoor nadere inlichtingen te willen inwinnen. Tot op heden had Roemers daarover niets vernomen.⁹³ De derde vraag werd door Roemers of zijn informanten niet beantwoord.

Op eigen initiatief had Roemers onderzoek gedaan naar de gebruiken en gewoonten met betrekking tot ontginningen in de “Limburgse” enclaves van Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden. Hij had hiervan enkele voorbeelden gevonden in de Plakkaten van de Staten-Generaal. Herman Kroon en Jacques van Pelt hadden in 1743 toestemming gekregen om 60 bunder heide bij Heerlen te ontginnen. Zij betaalden aan de rentmeester der domeinen jaarlijks voor elke bunder 7 sol (sou/stuiver), maar waren acht jaar lang vrijgesteld van elke vorm van grondbelasting en daarna voor de helft. Verder was aan een zekere Stas op 27 augustus 1778 door de Staten-Generaal het eeuwig erfrecht toegekend van 40 bunder heide bij Beek, genaamd Graetheide. Hij moest na zes jaar voor elke bunder ontgonnen heide jaarlijks aan de ontvanger van Beek tien gulden betalen. De belasting die voor die grond aan de Dienst der Domeinen betaald moest worden kwam voor rekening van de gemeente Beek. Vanaf het in cultuur brengen moest Stas na zes jaar de domaniale

tienden betalen. Voor oktober 1784 moest het gehele gebied in cultuur gebracht zijn. Tot slot had Roemers in zijn bron ook nog gevonden, dat de Staten-Generaal op 11 augustus 1785 aan G.L.F. De Sternbach toestemming hadden gegeven om 100 bunder heide bij Heerlen te ontginnen op voorwaarde, dat hij eenmalig aan de gemeente Heerlen 20 gulden zou betalen. Vanaf 1786 betaalde hij aan de Domeinen zeven sol per bunder, maar de eerste acht jaar hoefde ook hij geen belasting te betalen.⁹⁴

Nuttige en bruikbare informatie wellicht, maar voor de Fransen kwam zij te laat. Na de verliezen in Duitsland, de Volkerenslag bij Leipzig in oktober, en even later ook de verliezen in Frankrijk trad Napoleon af en verdwenen de ontginningsplannen van tafel. Pas in de tweede helft van de 19^e eeuw zouden de ontginning van de Kempen en de drooglegging van de Peel op grote schaal door de Nederlandse regering worden aangepakt. In de Belgische Kempen werd vanaf het einde van de 19^e eeuw begonnen met de exploitatie van het Kempens steenkoolbekken.

Behalve door ontginningen wilden de Franse autoriteiten ook door verbetering van de kennis van landbouwmethodes de agrarische ontwikkeling bevorderen. François de Neufchâteau had als minister van Binnenlandse Zaken in 1797–1798 de zogenaamde ‘sociétés d’agriculture’ heropgericht. Deze maatschappijen/verenigingen hadden ten tijde van het Ancien Régime een belangrijke rol gespeeld in de bevordering van de landbouw in Frankrijk, maar waren in 1793 verboden.⁹⁵ In de Nedermaas deed onder andere Girard pogingen om een afdeling van de ‘société d’agriculture’ in het leven te roepen en een zekere Grane noemde zich in 1799 haar secretaris en oprichter. Volgens zijn opgave telde de vereniging 52 leden.⁹⁶ Door reorganisaties binnen het ambtelijk apparaat, de verhuizing van enkele leden en de afwezigheid van weer anderen raakte zij al snel in het slop, schreef perfect Becays Ferrand in oktober 1800 aan de minister van Binnenlandse Zaken. Hij beloofde echter een herstart. De eerste vergadering hiervan werd kort daarna, op 30 november 1800, gehouden in de prefectuur, de voormalige ambtswoning van de militaire gouverneur van Maastricht in de Bouillonstraat. Enkele weken later kondigden Minckelers, docent natuur- en scheikunde aan de Ecole Centrale, en G. Colpin, grootgrondbezitter en neef en toekomstig schoonzoon van Roemers, respectievelijk voorzitter en secretaris van de ‘Société d’économie rurale du département de la Meuse Inferieure’, een algemene vergadering aan voor 19 februari 1801. Zij vond plaats in de Ecole Centrale, die gehuisvest was in het voormalige Dominicanerklooster in de Helmstraat in Maastricht. In deze vergadering werd het reglement vastgesteld, dat uit 37 artikelen bestond. Het tweede artikel gaf als doelstelling van de maatschappij weer, dat zij zich bezig wilde houden met de landbouw en specificerde dat als de zorg voor en vermeerdering van nuttige dieren en het uitroeien van schadelijke, de zorg voor veeartsenij, plantkunde, natuur- en scheikunde voor zover deze betrekking hadden op haar andere doelstellingen, de bouw van landbouwgebouwen, het gebruik van landbouwproducten en alles wat te maken had

met de landbouweconomie. Het was ondertekend door 39 personen onder wie Roemers.⁹⁷

Veel valt er niet te achterhalen over de werkzaamheden van de ‘société d’agriculture’ noch over Roemers’ rol daarbij. Slechts een tweetal initiatieven vallen er te vermelden. Het eerste behelsde een verzoek aan het ministerie van Binnenlandse Zaken om bepaalde collecties van planten of zaden van bomen en struiken ter bevordering van verschillende cultures in de Nedermaas. Het ministerie had hier positief op gereageerd. Het tweede betrof het fokken van zogenaamde merinoschappen, ook wel Spaanse schappen of Rambouillletschappen genoemd. Deze verschillende benamingen werden gebruikt, omdat deze schappen in 1786 voor het eerst vanuit Spanje in Frankrijk waren ingevoerd en men een fokprogramma begonnen was in Rambouillet ten zuiden van Parijs. Zij waren gewild vanwege de kwantiteit en kwaliteit van hun wol. In Vaals had men één ram en enkele ooien van dat ras en experimenteerde men met kruisingen met Ardense en Kempische rassen. De Sternbach wordt genoemd als de eigenaar van deze kleine kudde.⁹⁸

4.6.4 De bevordering van industriële activiteiten

De industrie had evenals de landbouw Napoleons volle belangstelling. Niet alleen omdat door de oorlogen met Engeland en de wederzijdse handelsblokkades de aanvoer van grondstoffen en koloniale producten praktisch stil was komen te liggen en er dus naarstig naar vervanging gezocht moest worden, maar ook omdat Napoleon en mensen zoals Chaptal, Montalivet en François de Neufchâteau ervan overtuigd waren, dat door een rationele aanpak de productiviteit vergroot kon worden. Ook wilde Napoleon de bevolking laten zien dat zijn keizerrijk voor welvaart zorgde. “C’est moi qui ai créé l’industrie Française” zou Napoleon in 1812 zijn naaste medewerker De Caulaincourt toevertrouwd hebben.⁹⁹ Tijdens zijn bezoek aan Maastricht in de zomer van 1803 vroeg burgemeester Monachon om net zoals in de ‘Hollandse tijd’ in Maastricht een garnizoen te huisvesten. Dit had immers veel inwoners een middel van bestaan verschaft en de opheffing ervan had velen tot armoede gebracht. Napoleon antwoordde dat hij liever zag dat de burgers zich aan de industrie zouden wijden. Op die manier konden zij naar zijn mening een zekerder bestaan opbouwen.¹⁰⁰

In Parijs was op 31 oktober 1801 de ‘société d’encouragement pour l’industrie nationale’ opgericht. Minister van Binnenlandse Zaken Chaptal werd haar eerste voorzitter. Zij kreeg adhesiebetuigingen uit geheel Frankrijk. Via het ‘Bulletin’ van deze maatschappij / vereniging wilde men door informatie over technische vernieuwingen op het gebied van handwerk, landbouw, scheikunde, economie en handel de economische vooruitgang bevorderen. Vanaf het begin zaten in haar gelederen, politici, hoge ambtenaren, geleerden, bankiers, handelaren en fabrikanten. Volgens de historicus P. Verhaegen zouden de uit Gent afkomstige ondernemer L. Bauwens en Roemers betrokken geweest zijn bij de oprichting

van deze vereniging. In de bronnen die hij hiervoor geeft, heb ik daarvan geen bevestiging gevonden en evenmin in het 'Bulletin' van de maatschappij. Roemers behoorde niet tot de oprichters van de maatschappij, maar werd wel al op 30 december 1801 als lid vermeld. Nog in 1811 en zelfs jaren later, in 1832, werd hij in het 'Bulletin' als zodanig genoemd. Hij heeft in het 'Bulletin' zelf geen artikel gepubliceerd.¹⁰¹

HOOFDSTUK 5

Toegewijde en gelauwerde aanhanger van Napoleon

5.1 NAPOLEONS BEZOEK AAN MAASTRICHT IN DE ZOMER VAN 1803

Tijdens zijn zittinsduur in de CCC had Roemers zich een paladijn van het Directoire en met name van Merlin de Douai betoond. Na 18 Brumaire werd hij een bewonderaar van Napoleon en gelet op de eerbewijzen die hij ontving, bleef dat niet onopgemerkt. Als eerste openbare uiting van zijn bewondering vermeldde ik al de lofrede die hij hield na het sluiten van de vrede van Lunéville in 1801. Hij prees toen Napoleon als vredebrenger en als de hoop op een betere toekomst voor de “Belgische” departementen. Een volgend blijk van zijn bewondering vond twee jaar later in de zomer van 1803 plaats.

Napoleon maakte toen een inspectietoer door Noord-West Frankrijk en de “Belgische” departementen. De reden was de oorlogsverklaring van Engeland. De Fransen hadden in 1798 het eiland Malta tijdens de expeditie naar Egypte in bezit genomen, maar de Engelsen hadden dit eiland op hun beurt in 1800 op de Fransen veroverd. In de Vrede van Amiens (27 maart 1802) was afgesproken dat het eiland zou worden terug gegeven aan zijn eigenaar, de Maltezer Orde, voluit genaamd de Soevereine- Militaire Hospitaal Orde van Sint Jan van Jeruzalem. Engeland wilde echter Malta voor zichzelf behouden vanwege de gunstige strategische ligging midden in de Middellandse Zee. Bovendien waren Engelse politici verontrust over de toenemende macht van Frankrijk op het vasteland zoals die onder meer bleek uit de omvorming van de vazalstaat in Noord Italië, de Cisalpijnse Republiek, tot de Italiaanse Republiek met Napoleon als president, en de Franse invloed in het Zwitserse Eedgenootschap, dat in 1798 de Franse vazalstaat de Helvetische Republiek was geworden. Op 18 mei 1803 had Engeland opnieuw de oorlog verklaard aan Frankrijk. Napoleon zou in verband daarmee tegen de Pruisische gezant, van Italiaanse afkomst, G. Lucchesini gezegd hebben dat hij binnen drie dagen met behulp van mist en gunstige omstandigheden zich meester kon maken van Londen.¹ Dat bleek echter een illusie en uiteindelijk werd een invasie zelfs afgeblazen.

Op 25 juni 1803 vertrok Napoleon, vergezeld van Joséphine en hun entourage, vanuit Parijs voor de inspectiereis, die ook wel zijn ‘voyage anglais’ genoemd wordt. Via Amiens ging hij eerst naar de kuststeden Boulogne sur Mer, Calais, Duinkerken, Nieuwpoort, Oostende, Cadzand, Vlissingen en Antwerpen. Op 21 juli arriveerde hij in Brussel, waar hij een week verbleef. Vervolgens kwam hij op 30 juli in Maastricht aan. Twee dagen later was hij alweer vertrokken naar Luik en vandaar vervolgde hij zijn reis naar Namen, Givet, Mezières, Sedan en Reims om deze inspectieronde langs de noord-west kust en de versterkte steden aan de noord-oost grens van Frankrijk op 11 augustus af te sluiten in het kasteel van Saint Cloud bij Parijs.²

Tijdens zijn tweedaags bezoek aan het departement de Nedermaas werd Napoleon behalve door zijn uit Egypte meegebrachte Mamelukken ook vergezeld door een erewacht te paard, die onder leiding stond van nota bene Roemers’ schoonzoon Colpin. Het gezelschap werd bij aankomst in Maastricht om 5 uur ‘s avonds ontvangen door de

Afb. 23 Het gouvernementspaleis,
Bouillonstraat 1

departementale en stedelijke autoriteiten. In een open rijtuig ging men vervolgens door versierde straten naar het logeerafres de prefectuur, de voormalige woning van de militaire gouverneur van de vesting Maastricht in de Bouillonstraat (zie afbeelding 23). Diezelfde avond nog bezocht Napoleon te paard de verdedigingswerken van de stad, maar van een bezoek aan de schouwburg waar voor hem een ereloge was ingericht voor het bijwonen van de komische opera “La belle Arsène” had hij afgezien, tot grote teleurstelling van de volle zaal.³

De volgende dag werden autoriteiten en hoogwaardigheidsbekleders door de Eerste Consul ontvangen. Ik heb geen lijst van genodigden gevonden en kan dus niet met zekerheid zeggen of ook Roemers hiertoe behoorde. Het lijkt mij echter alleen al gezien zijn functie als volksvertegenwoordiger van het departement wel waarschijnlijk. Vervolgens werd op het Vrijthof een defilé gehouden en inspecteerde de Eerste Consul zijn troepen, dat wil zeggen de in Maastricht aanwezige soldaten, zijn lijfwacht en de door de burgerij gevormde eregades te voet en te paard. Een uit Roermond afkomstige muziekband van 22 mannen, gekleed in de stijl van de Mamelukken en zich noemend “les amateurs de la musique Turque de Ruremonde” luisterde de plechtigheid op en kreeg veel bijval. Daarna ging Napoleon opnieuw de verdedigingswerken rond de stad inspecteren en bezocht hij het gangenstelsel in de Sint Pietersberg. Joséphine maakte een rijtoer door de stad langs de verschillende “transparents”. Dit waren afbeeldingen op geolied papier, die verlicht werden door erachter aangebrachte lampen. Één van deze transparanten, een triomfboog, was opgesteld aan het begin van de Abtstraat, en een andere bevond zich aan de voorgevel van Abtstraat 292, het woonhuis van Roemers’ schoonzus Antoinette Nivar. De triomfboog voor de woning stelde het schip van staat voor, versierd met de letters van de naam Napoleon Bonaparte, temidden van een vloot die op weg was naar Albion. Fortuna zweefde er boven en eronder stonden de woorden, die ontleend waren aan de 35ste ode van Horatius waarin de godin Fortuna om een veilige terugkeer van keizer Augustus uit Brittannië gevraagd wordt: *Serves iturum consulem in ultimos orbis Britannos*. Aannemende dat Roemers, kenner van Horatius, de auteur van deze tekst was, had hierbij het originele ‘caesarem’ vervangen door ‘consulem’, zodat de zegewens in vertaling luidt: *Moge jij (Fortuna) zorg dragen voor de behouden terugkeer van de consul van zijn reis naar het verre Brittanië*.⁴ Voor de zeven vensters van de tweede verdieping hingen zeven coupletten van een gedicht in het Frans, dat ongetwijfeld door Roemers, de dichter, gemaakt was (zie bijlage 4). Het beminde staatshoofd werd daarin welkom geheten in Maastricht en de Nedermaas waar dankzij zijn vernuft en daden vrijheid en vrede heersten. Iedereen droeg hem liefde toe, was hem dankbaar en zag in hem de redder van de staat. Aan hem waren de wegen, kanalen en scholen te danken en

de zolang gewenste “Code civil”, een werk van wijsheid dat door ieder bewonderd werd. Hij had gezorgd voor de terugkeer van het gezag, de godsdienst in ere hersteld en een einde gemaakt aan dwalingen en verdeeldheid. De financiën waren weer op orde gebracht. Hij was de wanhoop van Engeland en joeg zijn ambitie schrik aan. Weliswaar hadden Windham, Pitt, Grenville en Clarence gedreigd Frankrijk te zullen straffen, maar snel zou men zien hoe Napoleon door zijn schitterende daden deze onbeschaamde taal afstrafte. De dichter beriep zich daarbij op al diens overwinningen, zijn genie en de onsterfelijke eer waarmee de hemel hem en zijn daden begeleidde omdat hij streed voor Frankrijk en zijn rechten.

Roemers had dus althans publiekelijk niets dan lof voor de weldaden die Napoleons regering al gebracht had of naar hij hoopte nog zou brengen. Immers, de nu al geroemde nieuwe wegen en kanalen ontbraken in 1803 nog in de Nedermaas en Engeland was nog niet verslagen.

5.2 LID VAN HET LÉGION D'HONNEUR

Op 19 mei 1802 was de wet van kracht geworden die het Légion d'honneur in het leven riep. Het was een wens van Napoleon die niet onomstreden was. Sommigen zagen er de herleving in van de religieuze ridderordes, anderen wilden alleen militairen toelaten en weer anderen, vooral in het parlement, zagen er een aantasting van het gelijkheidsprincipe van de Republiek in. In de Staatsraad werd het wetsvoorstel met 14 tegen 10 stemmen aangenomen, in het Tribunaat met 58 tegen 38 en in het Corps Législatif met 166 tegen 110.⁵

Militairen die bijzondere daden in dienst van de staat hadden verricht konden lid worden, maar ook burgers die door hun kennis, talenten en deugden hadden bijgedragen aan de vestiging of verdediging van de principes van de Republiek, aan de naleving van het recht of het respect voor het openbaar bestuur. In de periode tot 1814 werden 46.600 militairen opgenomen in het Légion d'honneur tegen slechts 1400 burgers. Alle leden moesten op hun erewoord zweren dat zij zich zouden wijden aan de Republiek, haar regering en wetten en de handhaving van haar grondgebied. Zij moesten bereid zijn alles te doen om vrijheid en gelijkheid te handhaven en te verdedigen. Het hoofdbestuur, de ‘Grand Conseil’, bestond uit de drie consuls en uit een lid gekozen door het Tribunaat (Lucien Bonaparte), de Senaat (generaal F.C. Kellermann sr.), het Corps Législatif (B.G. Lacépède) en de Staatsraad (Joseph Bonaparte), in totaal dus zeven personen van wie drie Bonapartes. Napoleon had op 21 augustus 1803 Lacépède benoemd tot “grand chancelier”. Nieuwe leden werden rechtstreeks door hem aan de Eerste Consul ter goedkeuring voorgedragen.⁶

De eerste benoemingsronde, ‘promotion’, was op 24 september 1803. Het betrof alleen militairen, 2000 in totaal. Op verzoek van Napoleon maakte Lacépède daarna voor het lidmaatschap van het Légion d'honneur ook een voordracht uit de groep van

volksvertegenwoordigers: 51 uit het Tribunat en 52 uit het Corps Législatif. Roemers was één van hen. Op 26 november 1803 vond zijn 'promotion' plaats.⁷ De reden waarom Roemers door Lacépède werd voorgedragen is onbekend. Zijn dossier is in 1871 tijdens de Commune van Parijs verbrand, toen het Hôtel de Salm waarin het hoofdkantoor van het Légion d'honneur gehuisvest was, in brand werd gestoken.⁸ Wellicht had Roemers' aandeel in de ontvangst van Napoleon in Maastricht in de zomer van dat jaar indruk gemaakt. Maar het is ook goed mogelijk, dat Lacépède en Roemers elkaar in Parijs op een of andere manier beter hadden leren kennen, bijvoorbeeld in verband met de door Roemers ondersteunde aanvraag van de geleerde P. Fermin voor een benoeming tot rechter.

Opvallend is dat in het *Journal du département de la Meuse Inferieure* met geen woord gerept werd over Roemers opname in het Légion d'honneur, ook niet toen hij een half jaar later, op 14 juni 1804 bevorderd werd tot commandeur, de op één na hoogste graad. Enkele weken na Roemers' benoeming in het Légion d'honneur was er in die krant wel een berichtje geplaatst dat overheidsdienaren zoals leden van het Tribunat en het Corps Législatif niet automatisch recht hadden op deze onderscheiding, maar dat zij gegeven werd op basis van

Afb. 24a Costuum van een lid van Corps
Législatif¹³

Afb. 24b Ordeteken van een commandeur van het
Légion d'honneur (gedateerd 20 floréal an 10
(10 mei 1802))

individuele kwaliteiten. Blijkbaar werd daaraan in het departement dus getwijfeld. Verder valt op dat dezelfde krant enkele maanden later wel de ‘blijde aankondiging’ vermeldde van de benoeming van Membrede en Michiels sr. Zij waren beiden op dat moment (nog) geen lid van het Corps Législatif.⁹

Hoe het ook zij Roemers was de eerste Nederlander die werd opgenomen in het Légion d’honneur, en niet admiraal C.H. Ver Huell zoals abusievelijk wordt vermeld op de website van wikipedia Nederland. Ver Huells ‘promotion’ vond een half jaar later, op 22 mei 1804 plaats.¹⁰ Bij de volgende ‘promotion’, van 17 juli 1804, werden acht personen uit de Bataafse Republiek opgenomen: J.B. Bicker en G. Brantsen, leden van het Staatsbewind, de regering van de Bataafse Republiek, R.J. Schimmelpenninck, de ambassadeur van de Bataafse Republiek in Parijs, M. van de Goes van Dirxland, staatssecretaris van buitenlandse zaken, de admiraals J.B. de Winter en A. Kikkert en de generaals J.B. Dumonceau en H. W. Daendels.¹¹

Op 2 december 1804 woonde Roemers de kroning van Napoleon in de Notre Dame van Parijs bij in zijn officieel costuum van lid van het Corps Législatif, met om zijn hals de vijfpuntige witte ster van commandeur van het Légion d’honneur (zie afbeelding 24 a,b). Volgens mondelinge mededeling van Roemers jr. waren hij en zijn vader eerst op audiëntie toegelaten bij paus Pius VII, die voor de kroning naar Parijs was gekomen. Zijn vader zou bij die gelegenheid de paus in het Latijn toegesproken hebben, maar een bewijs van deze voordracht heb ik niet kunnen achterhalen.¹²

5.3 HET EERSTE LOFDICHT OP NAPOLEON, 1807

Na de keizerkroning van Napoleon volgde in mei 1805 in Milaan zijn kroning tot koning van Italië. Hij moest vervolgens na de verloren zeeslag bij Trafalgar in oktober 1805 weliswaar afzien van een invasie in Engeland, maar tegelijkertijd behaalde hij op het vasteland de ene overwinning na de andere. In oktober 1805 versloeg hij het Oostenrijkse leger bij Ulm en in december opnieuw bij Austerlitz en bij die gelegenheid ook het Russische leger. Met de Oostenrijkse keizer sloot hij op Tweede Kerstdag 1805 de Vrede van Presburg (Bratislava) en de Russische Tsaar Alexander I had zijn troepen na de nederlaag bij Austerlitz teruggetrokken. Het Heilig Roomse Rijk werd ontbonden verklaard. Zestien vorsten uit Zuid- en West-Duitsland vormden nu de Rijnbond, een vazalstaat van Frankrijk. In oktober 1806 werden bij Jena en Auerstedt de Pruisische legers verslagen en maakte Napoleon zijn intocht in Berlijn. In juni 1807 versloeg hij de Russische legers bij Friedland in Oost-Pruisen en sloot hij met Tsaar Alexander de Vrede van Tilsit.

Tegen de achtergrond van deze reeks van militaire en diplomatieke successen verscheen in 1807 in Parijs bij uitgever C. Arthus Bertrand *Couronne poétique de Napoléon le Grand, empereur des Français, roi d’Italie et protecteur de la Confédération du Rhin, ou Choix*

de poésies composées en son honneur. Arthus Bertrand had ter ere van Napoleon, in zijn woorden ‘de grote regeringsleider’, een bloemlezing samengesteld of laten samenstellen van gedichten van de hand van bekende schrijvers/dichters en van dichtende functionarissen. De (mede)samensteller en/of redacteur van de bundel was de dichter/ advocaat / belastingambtenaar Jacques Lablée. Sommige bijdragen waren al eerder gepubliceerd. In deze bundel stond ook Roemers’ gedicht *Napoleoni Magno, Francorum Imperatori Primo, Italici Regni Fundatori, Pio, Felici, Augusto, in Galliam reduci, applausus* (zie bijlage 5a en b). De reden waarom dit gedicht werd opgenomen is niet bekend. Men mag aannemen dat Roemers bij het ontwikkelde Franse publiek als dichter en als volksvertegenwoordiger vrijwel onbekend was. Arthus Bertrand had echter naar eigen zeggen het advies van N. François de Neufchâteau opgevolgd. Deze oud-minister en senator had hem aangeraden zeer zorgvuldig een keuze te maken anders zou de “couronne poétique” een “couronne d’épines” worden. Wellicht had François de Neufchâteau, die zelf maar liefst zes bijdragen voor de “Couronne poétique” leverde, Roemers voorgedragen.¹⁴

De bespreking van de bundel als zodanig valt buiten deze studie, maar ik wil er toch ter karakterisering een aantal kanttekeningen bij maken. Verspreid over 458 pagina’s waren gedichten in het Latijn, Frans en Italiaans opgenomen, van een vijftigtal auteurs. De meeste gedichten waren slechts een paar versregels of coupletten lang. Roemers’ gedicht, met 112 versregels over 5 pagina’s, behoorde tot de langere bijdragen. Een behoorlijk aantal auteurs leverde meer dan één gedicht. De bijdragen van Lebrun spanden daarbij de kroon. Deze naam prijkte onder twaalf gedichten. Een aantal hiervan is aantoonbaar van Pierre Lebrun (1785–1873). Deze was op dat moment nog leerling aan de militaire academie van Saint Cyr, maar werd later een bekend politicus, dichter en auteur. In 1828 werd hij opgenomen in de Académie Française.¹⁵ De andere gedichten van Lebrun kunnen geschreven zijn door de Derde Consul, C.F. Lebrun (1729–1824), die ook op het gebied der Letteren actief was – hij had bijvoorbeeld de Ilias en Odyssee vertaald-, of van de beroemde dichter P.D.E. Lebrun (1729–1807), ook wel de Franse Pindarus genoemd. Beiden waren lid van het Institut de France en één van de gedichten in de “Couronne poétique” was ondertekend met Lebrun de l’Institut.¹⁶

Een goede tweede, of eigenlijk eerste was met negen gedichten Paul Henri Marron (1754–1832). Hij was een Nederlandse dominee van Franse afkomst – zijn familie behoorde tot de Hugenoten die Frankrijk na de herroeping van het Edict van Nantes in 1685 ontvlucht waren. Sinds 1782 was hij als predikant verbonden aan de Nederlandse ambassade in Parijs. Vanaf 1787, toen Lodewijk XVI de vervolging van de protestanten in Frankrijk officieel had afgeschaft, was hij de eerste dominee die in het openbaar en in alle vrijheid de protestantse gemeente in Parijs kon voorgaan. In de “Couronne” schreef hij o.a. een gedicht over de Vrede van Amiens uit 1802 dat opgedragen was aan R.J. Schimmelpenninck, de ambassadeur van de Bataafse republiek in Parijs en haar afgevaardigde naar de vredesconferentie in Amiens. Het droeg als titel *Pax Ambianensis: ad V.C. Rutgerum-Ianum*

Schimmelpenninck, Reipublicae Batavae ad Gallicam legatum, unum e consessus pacifici quatuorviris spectatissimis. Nog een andere ‘Nederlander’, Herman Bosscha (1755–1819) bezong ook dit vredesverdrag. Deze patriot die in 1807 in Amsterdam hoogleraar was in de geschiedenis van Nederland, bezong in zijn veertien pagina’s tellende bijdrage *Pax Ambianensis* de lof van Napoleon.¹⁷

Er zijn tal van andere interessante bijdragen te noemen zoals die van de dichter Etienne Vigée, de broer van de schilderes E. Vigée-Lebrun. In het negenregelig vers “à Isabey, sur son portrait de Bonaparte” roemde hij de gelijkenis van het portret, dat de schilder van Napoleon had gemaakt.¹⁸ Vermeldenswaard zijn ook de bijdragen van twee feministes avant la lettre. De ene was van Fanny de Beauharnais (1737–1813), de andere van Marie-Emilie de Montanclos (1736–1812). De eerste was de schoonzus van Alexander de Beauharnais, de eerste echtgenoot van keizerin Joséphine en de peettante van Hortense de Beauharnais, de echtgenote van Lodewijk Bonaparte, sinds 1806 koning van Holland. Fanny de Beauharnais was eerst in Lyon en daarna in Parijs actief op het gebied van kunst en wetenschap en gold als ‘savante’. In haar gedicht over het plebisciet van 1802 waarin de bevolking gevraagd was of Napoleon consul ‘voor het leven’ moest worden, betreurde zij het dat vrouwen daarin geen stem hadden gekregen. Overigens waren volgens haar de vrouwen dankzij hun onfeilbare intuïtie al lang overtuigd van de juistheid van deze keuze.¹⁹ Marie-Emilie de Montanclos was schrijfster, componiste en leidde vóór de revolutie enkele jaren het tijdschrift *Journal des dames*. Zij besteedde hierin veel aandacht aan de opvoeding van kinderen en pleitte voor het recht van vrouwen om carrière te mogen maken. In een kort gedicht geschreven ter gelegenheid van Napoleoens keizerskroning in 1804 bekende ze, dat ze al in 1800 boven zijn portret een kroon getekend had.²⁰

Roemers’ bijdrage aan de “Couronne” behandelde Napoleons overwinningen bij Ulm en Austerlitz, respectievelijk in oktober en december 1805. Hij heeft dit gedicht geschreven na 2 december 1805, de dag van de Driekeizersslag bij Austerlitz, en vóór begin oktober 1806, toen Napoleon zijn veldtocht tegen Pruisen begon. Aan deze laatste en volgende veldslagen besteedt hij namelijk geen aandacht. Het is een lofdicht, een ode geschreven in de zogenaamde Alcaeïsche strofen, een Griekse versmaat die ook door de Romeinse dichter Horatius (65–8 v. Chr.) gehanteerd werd in zijn “Carmina”. Volgens Stas was Roemers een grote bewonderaar van deze dichter.²¹

Roemers verhaalt hoe Napoleon op 24 september 1805 vertrok uit zijn paleis te Saint Cloud en zich bij de ‘Grande Armée’ voegde, het leger van ongeveer 200.000 man dat hij samengesteld had uit het ‘invasieleger’ dat bij Boulogne sur Mer lag en uit legereenheden uit de Bataafse Republiek en Hannover, dat in 1803 door de Fransen op de Engelsen veroverd was. Het was zijn bedoeling om hiermee Wenen te veroveren. Napoleon was inderdaad, zoals Roemers dichtte, in de korte tijd van een maand met deze legermacht in Zuid-Duitsland aangekomen. Het uitschakelen van het Oostenrijkse leger in de week van

14 tot 19 oktober door de omsingeling van Ulm was eveneens een knap staaltje van militair genie. Maar het was niet ‘door list alleen’ geschied, zoals Roemers dichtte. Napoleon had ook het geluk dat de Russische troepen van vorst M. Koetoezov nog te ver weg waren om de Oostenrijkers te hulp te kunnen komen, die bovendien zelf enkele fatale fouten in hun strategie hadden gemaakt. Over het aantal slachtoffers van de slag om Ulm zijn uiteenlopende aantallen in omloop, evenals over het aantal krijgsgevangenen. Het aantal van 38.000 krijgsgevangenen ben ik alleen bij Roemers tegen gekomen, bij anderen varieert dit van 20.000 tot 30.000. Het valt te betwijfelen of de vijanden zelf na de val van Ulm Napoleons mildheid bij hun behandeling zo geprezen hebben als Roemers hen toedichtte.²²

Roemers schreef, ook met dichterlijke vrijheid, over de rampzalige moedeloosheid en paniek die de Oostenrijkse keizer en zijn ministers overweldigd zouden hebben na de nederlaag bij Ulm en die leidden tot de ‘vlucht’ van de keizer naar Olmütz in Tsjechië, waar ook het Russische leger van Koetoezov zich had terug getrokken. De Franse legers zochten na de inname van Wenen op 13 november naar een beslissende confrontatie met de Oostenrijkse-Russische legercombinatie. Napoleon sloeg zijn kamp op in Brno (Brünn) ten zuiden van Olmütz en ongeveer 10 km ten westen van Slavkov u Brna, beter bekend als Austerlitz. Hij koos als het ware het tijdstip en het terrein van de slag uit door zijn leger van naar schatting 72.000 man strategisch en uitdagend in een dal op te stellen. Bovendien lokte hij bewust een aanval uit op de (in schijn) zwakke zuidelijke flank van zijn leger en liet hij een ander Frans legeronderdeel onverwachts de vijand aan de noordkant van het slagveld aanvallen. Vervolgens vond op 2 december vanaf 7.00 uur een treffen tussen beide legers plaats dat door de Fransen gewonnen werd. Tegen 16.00 uur was de later zogenoemde Driekeizersslag van 2 december 1805 voorbij.

Napoleon kan moed en strategisch inzicht bij deze veldslag niet ontzegd worden, maar Roemers overdreef met de mening dat hij zich alleen door moed liet leiden en niet door de omvang van zijn leger. Zijn leger was ongeveer even groot als dat van zijn tegenstanders, dat men schat op 73 à 85.000 man, en hij kon bovendien rekenen op meer dan 6000 man hulptrouwen onder leiding van generaal Davout, die in de ochtend van 2 december uit Wenen in Austerlitz aankwamen.²³

De woorden die Roemers zijn held aan de vooravond van de Driekeizersslag liet uitspreken, “*cras, cras, haec acies mea erit*”, zijn de Latijnse vertaling van de vaak geciteerde uitdrukking van Napoleon toen hij vanaf een hoogte op de vijand neerkeek en gezegd zou hebben “*avant demain au soir, cette armée est à moi*”.²⁴ Roemers vermelding van de panische vlucht van de soldaten van de tegenstander komt overeen met berichten van ooggetuigen zoals A.L. Andrault de Langéron, een Franse emigré, die als generaal diende in het Russische leger. In zijn *mémoires* schreef hij, dat iedereen in het wilde weg op de vlucht was geslagen. Hijzelf was te voet ontkomen maar velen waren gewond of uitgeput achter gebleven.²⁵

Opvallend is, dat Roemers in zijn gedicht Engeland de echte vijand van Frankrijk noemde dat Russische en Oostenrijkse ministers “met goud had omgekocht”. Hij negeerde daarmee

de eigen motieven van de Russische tsaar en van keizer Franz II van het Heilige Roomse Rijk maar sinds 1804 keizer Frans I van Oostenrijk. Tsaar Alexander zag Napoleon als een gevaarlijke tiran, zeker na de terechtstelling van Louis de Bourbon-Condé, hertog van Enghien in 1804. Op verdenking van deelname aan een samenzwering, die achteraf, maar ook al tijdens zijn proces, ten onrechte bleek, was deze emigré ontvoerd uit het zelfstandige keurvorstendom Baden en daarna na een schijnproces in Vincennes ter dood gebracht. De Oostenrijkse keizer had, als neef van de vermoorde Marie-Antoinette en als absolute vorst die tegen de ideeën van de Franse Revolutie was, ook zijn eigen beweegredenen om al vanaf het begin van zijn regering in 1792 oorlog tegen Frankrijk te voeren.

Roemers zag als bevestiging van de successen van Napoleon in Ulm en Austerlitz het besluit van de Senaat om 'hem de kroon op zijn gewijde hoofd te plaatsen'. Hij draaide daarbij de volgorde van de feiten om, omdat de Senaat niets anders deed dan het sanctioneren van de wens van Napoleon om een dynastie te stichten. Bovendien plaatste niet de Senaat hem de keizerskroon op het hoofd, maar deed hij dat zelf.

Over de ontvangst en de populariteit van de "Couronne poétique" heb ik geen informatie kunnen vinden. De erudiete 'Belg' van Spaanse afkomst C.A. La Serna Santander (1752–1813) noemde Roemers in het derde deel van zijn studie over het ontstaan van de Europese boekdrukkunst, dat eveneens in 1807 verscheen, een "littérateur éclairé". Wellicht gaf hij deze kwalificatie op basis van Roemers' bijdrage in de "Couronne poétique".²⁶ Bij toeval ontdekte ik in de Biblioteca Reale van Turijn dat in 1806 door de Parijse uitgeverij van F. Baudouin een losstaand exemplaar van Roemers'gedicht gedrukt is. In dit Turijnse exemplaar was met de hand bijgeschreven "le Sénateur Lambrechts de la part de l'auteur." Mijn uitleg hierbij is dat Roemers via Lambrechts zijn gedicht aan P. Loysel geschenken heeft. Deze had in 1805 zijn functie van prefect van de Nedermaas verruild voor die van prefect van het departement van de Po, dat Turijn als hoofdstad had.²⁷

In de stadsbibliotheek van Maastricht bevindt zich geen exemplaar van de "Couronne poétique" zodat ik aanneem dat dit werk niet of slechts in zeer beperkte mate bekend en verspreid was in het departement van de Nedermaas. Wel heb ik in het *Journal du département de la Meuse-Inferieure* in de jaargang van 1810 een inlegvel met de tekst van Roemers' gedicht aangetroffen. Het was, evenals de krant zelf, gedrukt door Nypels. In de collectie van de Maastrichtse stadsbibliotheek bevindt zich een Franse vertaling van het gedicht, met als datum erbij geschreven 'ca. 1806'.²⁸ Het is dus mogelijk dat Roemers' gedicht althans enige belangstelling genoot in de Nedermaas. Wellicht is het anonieme satirische gedicht *Ter eere van den Heere Romers vermaardheid in het kegelspel*, dat volgens een bijgeschreven datering in 1807 verschenen zou zijn, mede als een reactie op Roemers' gedicht te zien, blijkens de volgende passage:

"... t is niet der Dichtren kunst alleen,
die hem bekroond met eer-tropheen..."²⁹

5.4 HET TWEEDE LOFDICHT OP NAPOLEON, 1811

In 1811 had Napoleon het toppunt van zijn macht en roem bereikt. Het grootste deel van het Europese vasteland was onderdeel van het Franse keizerrijk of daaraan als vazalstaat of bondgenoot verbonden. Engeland was de enig overgebleven vijand die zijn hegemonie in Europa bedreigde.

Na de overwinning op Pruisen in 1806 had Napoleon op 21 november van dat jaar in Berlijn het Continentaal Stelsel afgekondigd, dat zijn onderdanen in het keizerrijk en de bewoners in de vazalstaten verbood handel met Engeland te drijven. Engelse goederen werden geconfisqueerd en elke Brit in het keizerrijk werd tot krijgsgevangene verklaard. Portugal werd veroverd omdat het weigerde aan de blokkade van Engeland mee te werken. In Spanje had Napoleon gebruik gemaakt van een bestuurscrisis en was de Bourbonkoning Karel IV overgehaald om te zijner gunste af te treden. Op 6 juni 1808 installeerde Napoleon zijn broer Joseph als koning.³⁰

In zijn strijd tegen Engeland had Napoleon van de Paus toegang tot het grondgebied van de Kerkelijke Staat geëist en eveneens medewerking bij de blokkade van Engeland. De Paus weigerde op deze eisen in te gaan en daarop trokken Franse troepen op 2 februari 1808 Rome binnen. In mei 1809 annexeerde hij de Kerkelijke Staat waarop Paus Pius VII ‘alle rovers van Petrus erfgoed’ excommuniceerde, dus impliciet ook Napoleon. Deze arresteerde op zijn beurt de paus en hield hem eerst in Savona aan de Golf van Genua en vanaf mei 1812 tot januari 1814 in Fontainebleau gevangen.³¹

Begin 1809 had Oostenrijk Frankrijk wederom de oorlog verklaard. Wenen werd voor de tweede keer bezet en in twee veldslagen werd het Oostenrijkse leger verslagen. Krachtens het Verdrag van Schönbrunn, dat eind oktober tussen Frankrijk en Oostenrijk gesloten werd, verloor Oostenrijk belangrijke delen van zijn grondgebied en verplichtte het zich om de anti-Engelse politiek van Napoleon te ondersteunen. Een half jaar later huwde Napoleon een dochter van de Oostenrijkse keizer, de achttienjarige Marie-Louise. Zij schonk op 20 maart 1811 het leven aan een zoon, Napoléon François Charles Joseph, de door Napoleon vurig gewenste dynastieke opvolger. Hij kreeg bij zijn geboorte de titel ‘Koning van Rome’.³²

Tegen deze achtergrond verscheen in april 1811 bij drukkerij Nypels in Maastricht Roemers’ *Poema patriae sacrum*, in vertaling (‘Gedicht gewijd aan het vaderland’, bijlage 6). Het is een lofdicht in 626 verzen geschreven naar aanleiding van de geboorte van de zoon van Napoleon en keizerin Marie-Louise. Het is niet opgenomen in *Hommages poétiques à Leurs Majestés impériales et royales sur la naissance de S. M. le roi de Rome*, uitgegeven door de journalist J.J. Lucet en de historicus J. Eckard. Zij hadden een prijsvraag uitgeschreven voor het beste gedicht, cantate of lied in het Frans, Latijn, Italiaans of Duits. De respons van 1263 inzendingen overtrof hun verwachtingen. Zij kozen voor elke categorie een prijswinnaar

en presenteerden de bekroonde inzendingen samen met 270 andere uitverkoren werken in twee boekdelen tijdens een feestelijke zitting op 25 juli 1811 in het Théâtre Olympique te Parijs. Nog hetzelfde jaar werd deze tweedelige bundel gevolgd door *Appendice aux hommages poétiques à Leurs Majestés impériales et royales sur la naissance de S. M. le Roi de Rome*.

Roemers was ongetwijfeld op de hoogte van dit initiatief en ook in Maastricht was de oproep bekend. Men mag aannemen dat Roemers' gedicht in deze verzamelbundel niet ontbrak vanwege een afwijzing, maar omdat hij het zelf niet ingestuurd had. Het oversteeg met 626 versregels namelijk in ruime mate het aantal van 200 dat Lucet en Eckard als maximum hadden bepaald. Vermeldenswaard is wel dat in de bundel één gedicht in het Nederlands (*Geboortezang*) was opgenomen dat hors concours was ingezonden door de toen achttienjarige J.F. Willems uit Antwerpen, die later de vader van de Vlaamse Beweging genoemd zou worden.³³

Over de oplage noch over het onthaal en de waardering van Roemers' gedicht door zijn tijd- en streekgenoten heb ik informatie gevonden. Voor zover ik heb kunnen nagaan zijn thans slechts vier exemplaren van *Poema patriae sacrum* in een openbare bibliotheek aanwezig. Drie in de stadsbibliotheek van Maastricht en het vierde in de Bibliothèque Ulysse Capitaine in Luik. Eén van de Maastrichtse exemplaren kan afkomstig zijn van Mr. N.F.J. Strens (1764–1821), rechter in Maastricht en vanaf 1800 in Roermond, die het volgens Roemers' zoon persoonlijk van zijn vader gekregen had. Stas suggereert dat Roemers' teleurstelling over Napoleons nederlagen in 1812 en volgende jaren zo groot was dat hij dit gedicht het liefst wilde vergeten en zo min mogelijk verspreid zag.³⁴

De *Aeneis* van de Romeinse dichter Vergilius (70 v. Chr. -19 n. Chr.) is voor Roemers de inspiratiebron en het voorbeeld geweest. Ook Roemers voerde in zijn gedicht Napoleon op als de held die ondanks alle tegenslagen en tegenwerkingen de grondlegger van een groot rijk werd. Hij volgt daarvoor de grote lijn van Vergilius' verhaal, met gebruikmaking van citaten en vergelijkbare situaties, over de omzwervingen van Aeneas wiens zonen de grondleggers zouden worden van de stad Rome, en dus van het latere Romeinse rijk.

Aan het begin van het gedicht bekent Roemers dat hij al enige tijd het levensverhaal van Napoleon wilde beschrijven, maar vreesde daarbij te verdrinken in de zee van heldendaden en zegepalmen. Hij vertrouwt nu op zijn Muze³⁵ dat dit niet zou gebeuren. Vervolgens beschrijft hij kort Napoleons geboorte en jeugd op Corsica en prijst diens ouders voor de voorbeeldige opvoeding die zij hun begaafde zoon hebben gegeven. Als kern hiervan ziet hij de deugd, het onwankelbaar gevoel voor wat juist en rechtvaardig is. Op de militaire academie, zo gaat hij verder, was Napoleon zo'n briljante leerling geweest dat hij al zijn medeleerlingen en zelfs zijn leermeesters versteld had doen staan ("ut omnes redderet attonitos socios, ipsoque magistros"). Daarna beschrijft Roemers hoe de godin Gallia, de beschermster van de Fransen die treurde over het lot van Frankrijk, van de oppergod Jupiter Tonans, de 'luiddonderde Jupiter', de opdracht had gekregen het lot van het Franse

volk, het heil van het vaderland in handen te leggen van een scherpzinnig man, namelijk Napoleon.

Diens eerste heldendaad was het succesvol bestrijden van het monster van de revolutie. Roemers verwijst daarbij (met bronvermelding) naar de laatste woorden van de proclamatie die Napoleon had uitgesproken bij de presentatie van de nieuwe grondwet na de staatsgreep van 18 brumaire an VIII (9 november 1799): “Citoyens, la Révolution est fixée aux principes qui l’ont commencée: elle est finie.” In zijn gedicht benoemt Roemers de resultaten van de overwinning op de chaos, het geweld en de andere uitwassen van de revolutie, te weten representatief bestuur, de heilige rechten van het bezit en gelijkheid en broederschap.

De meeste aandacht besteedt hij aan de strijd tegen het tweede monster, het perfide Albion, Engeland. Volgens hem wilde Engeland ten koste van alles de heerschappij op zee voor zich opeisen evenals het monopolie van de internationale handel. Het vreesde volgens hem dat Frankrijk op voet van gelijkheid wilde wedijveren en om dat te verhinderen kocht het Europese vorsten en hun dienaren om. Volgens Roemers zat Engeland ook achter de aanslag op Napoleon in de rue Saint-Nicaise in Parijs op 24 december 1800, die hij uitvoerig beschrijft. Er was gebruik gemaakt van een zogenaamde ‘helse machine’, een ton gevuld met buskruit, ontvlambare materialen en kogels. Met een geweer met afgezaagde loop kon op afstand de ton in brand geschoten worden. De ontploffing kwam echter te laat zodat Napoleon, per koets op weg naar de Opéra, ongedeerd bleef. Er werden wel 22 andere mensen gedood; een honderdtal raakten gewond en 46 huizen werden geheel verwoest of raakten onbewoonbaar.³⁶ Roemers beschrijft de dood en de verwoesting die deze aanslag aanrichtte: het leek alsof het hemeldak was ingestort en mensen, pleinen, kerken en huizen vernietigd waren. “In heel de stad heeft niets dan het beeld van de dood zich aan ieder opgedrongen en de gemoederen van allen met angst vervuld”, dichtte hij.

Engeland bleef volgens Roemers Napoleon als dictator afschilderen en verleidde de keizer van Oostenrijk en de Duitse vorsten om de wapens tegen hem op te nemen. Hij beschreef ook de slag bij Austerlitz zoals hij al in *Napoleoni magno* had gedaan en citeerde wederom de woorden die Napoleon aan de vooravond van de slag had uitgesproken: “cras, cras, haec acies mea erit”, maar nu met toevoeging van de rol van Engeland: “De Oostenrijkse keizer daagt mij uit tot deze ongerechtvaardigde oorlog, waartoe alleen maar het van razernij vervulde Brittannië hem heeft aangezet: Maar voordat vandaag de ondergaande zon haar stralen aan de aarde onttrokken zal hebben, zal ik deze schaamteloze vijand vernietigen, daarmee een gedenkwaardig voorbeeld stellend voor het misdadig verbreken van de vrede.”

Napoleon had, naar Roemers dichtte, na deze en volgende overwinningen de Oostenrijkse keizer ruimhartig de vrede aangeboden, maar deze was van ‘kwade trouw’ en verbrak deze verschillende keren. De veldslagen tegen de Pruisen en Russen bij Jena, Eylau en Friedland en de definitieve veldslag tegen de Oostenrijkers bij Wagram bevestigden de superioriteit

van Napoleon op het vasteland van Europa. In de woorden van Roemers sloot ‘Napoleon de met ijzer beslagen poorten van de oorlog en gaf de drie vorsten en hun volk het geschenk van een eeuwigdurende vrede.’

Roemers zegt niet de talenten van Homeros of Vergilius te bezitten om op treffende wijze de dankbaarheid van het Franse volk te kunnen beschrijven na de terugkeer van Napoleon. Evenmin beschikt hij over het vermogen om de weldaden te huldigen die zijn held sindsdien over het land had uitgestort in de vorm van economisch nuttige zaken zoals wegen en kanalen, de eenheid in maten en gewichten, wetboeken, maar ook prachtige paleizen, openbare gebouwen en monumenten als piramides en obeliskken. Tot slot laat hij de godin Gallia de Olympos afdalen om Napoleon te verzoeken een echtgenote te zoeken die hem nageslacht kon geven zodat hij de stichter en stamvader zou worden van de vierde dynastie, zo suggererend dat na die van de Merovingen, Karolingen en Capetingen de Bonapartes als de vierde kwamen. Napoleon gaf gehoor aan deze opdracht in het belang van het volk(!) en huwde op 2 april 1810 Marie-Louise van Oostenrijk. Op 20 maart werd hun zoon Napoléon François Charles Joseph geboren. Roemers eindigt met: ‘En jij Gallia (Frankrijk), juich nu de deugdzame Moeder, de Vader en hun Nakroost toe, en breng van ganser harte dank aan God, dat hij je verrijkt met een zo groot geschenk, en wend je met een gestage stroom smeekbeden tot de altaren, dat God de Verheven Ouders met hun Nageslacht moge behoeden.’

Zoals op de tranparanten op de gevel van zijn woning in Maastricht bij het bezoek van Napoleon in 1803 en in *Napoleoni magno* van 1807 sprak Roemers dus ook in 1811 zijn onvoorwaardelijke bewondering uit voor de keizer. Hij beschreef lyrisch en uitvoerig diens militair genie, steunde van harte zijn anti-Engelse politiek, loofde hem als brenger van de binnenlandse orde en rust, vrijheid en welvaart. Natuurlijk ging hij wel selectief te werk door geen aandacht te besteden aan de oorlogen in Italië, Spanje en Portugal. Wel vermeldde hij dat Napoleon in 1801 een eeuwigdurend verbond met de paus had gesloten, maar niet de inval in de Kerkelijke Staat, de bezetting van Rome en de gevangenneming van Pius VII. Hij roemde Napoleon om het beëindigen van de chaos en wanorde van de revolutie met behoud van wat hij noemde het representatief bestuur, maar in feite was hiervan slechts in zeer beperkte mate sprake, niet alleen vanwege het kiessysteem, maar ook gezien de beperkte bevoegdheden van het Tribunaat en het Corps Législatif, waardoor invloed van de gekozen volksvertegenwoordigers op de samenstelling en het functioneren van de Senaat zo goed als ontbrak. Van (pers)vrijheid was vanaf het begin van Napoleons bestuur geen sprake en zijn welvaartspolitiek duurde zolang die samenviel met zijn oorlogspolitiek, zoals Roemers zelf had kunnen vaststellen toen in juli 1810 de werkzaamheden aan het door hem zo gewenste Canal du Nord stop gezet werden.

5.5 BARON DE L'EMPIRE

Een oorzakelijk verband is niet direct aan te tonen, maar nog geen half jaar na publicatie van het gedicht, op 4 augustus 1811, werd Roemers als “baron de l’empire” opgenomen in de door Napoleon gecreëerde adelstand. Na zijn kroning tot keizer in 1804 was Bonaparte begonnen met het geleidelijk invoeren van een eigen, keizerlijke adel. Eerst werden zijn familieleden benoemd tot prins en prinsessen met een jaargeld van één miljoen franc, gevolgd door een enkele vertrouweling zoals Cambacérès die “prince archichancelier” werd en hertog van Parma, en maarschalk Berthier die prins van Wagram werd. In de jaren die volgden werden enkele burgerlijke en vooral vele militaire hoogwaardigheidsbekleders tot hertog verheven, zoals de minister van Politie Fouché en maarschalk Lefebvre, die respectievelijk hertog van Otranto en hertog van Dantzig werden. In 1808 werd de organisatie van de keizerlijke adelstand afgerond door het *Décret impérial concernant les Titres* en het *Décret impérial concernant les Majorats*. Behalve uit prins en hertogen bestond de adel van Napoleon nu ook uit graven, baronnen en ridders. De hoofdgedachte was dat men een titel kon verwerven door zijn verdiensten en prestaties op allerlei terrein en niveaus: “mes titres sont une sorte de couronne civique; on peut les mériter par les oeuvres”, zou Napoleon gezegd hebben tegen madame De Rémusat (1780–1821), hofdame van keizerin Joséphine en bekende chroniqueur van haar tijd en milieu. Ook wilde Napoleon een samengaan tot stand brengen van de adel uit het Ancien Régime met die van de “homines novi”, de verdienstelijke mannen uit de bourgeoisie en in beperkte mate ook uit het gewone volk. Zo werd bijvoorbeeld Talleyrand, lid van een oude, hoog-adellijke familie, prins van Benevento, en C.P.F. Augerau, een verdienstelijke militair, zoon van een bediende en een fruitverkoopster, hertog van Castiglione. Een opmerkelijk verschil met de adelstand van het Ancien Régime was dat de door Napoleon gecreëerde adel geen privileges kreeg en dat expliciet werd gesteld dat zij aan dezelfde wetten onderworpen was als alle andere onderdanen van het keizerrijk. Zoals bij het Légion d’honneur, bestond ook het merendeel (60%) van de geadelden uit militairen.³⁷

In de Parijse archieven heb ik geen dossier aangetroffen met daarin stukken over de redenen voor Roemers’ verheffing in de adelstand. Het enige wat de archieven prijsgaven was de door Napoleon ondertekende Brief van Adeldom (Lettre d’anoblissement) van 4 augustus 1811, en het bericht daarvan dat Cambacérès enkele dagen later naar het Corps Législatif stuurde. In de voorgedrukte tekst van de Brief van Adeldom staat dat de titel werd verleend voor de ijver en trouw die de ontvanger van de titel de keizer betoond had.³⁸

Het wapen dat Roemers mocht gaan voeren (zie afbeelding 25) bestond uit een bergspits van sinopel (groen) tegen een gouden achtergrond. Boven op de spits staan drie rode rozen en daarboven een stralende zon. De kleuren van het wapen mochten gebruikt worden voor de livreeën van het personeel, maar het groen enkel als omzoming.³⁹ Het vierkant in de rechter bovenhoek, het zogenaamde franc-quartier, toont tegen een rode achtergrond een

zilveren korenaar met daarvoor een roos. De korenaar gaf aan dat Roemers als baron was ingedeeld bij de klasse van de “Barons Propriétaires”, één van de zeventien klassen, naast bijvoorbeeld “Baron Militaire”, “Baron Jurisconsulte”, “Baron Évêque” en “Baron Préfet”. Deze laatste titel had de prefect van de Nedermaas Roggieri gekregen, de titel “Baron Évêque” had bisschop Zaepffel van Luik ontvangen. De titel van “Baron Propriétaire” was bedoeld voor diegenen die qua functie niet in één van de zestien andere klassen viel. In totaal hebben 1540 mannen van Napoleon de titel baron gekregen. Naast 920 militairen waren er 620 anderen, te weten 175 hoge functionarissen, 70 bisschoppen, 70 hovelingen en 265 notabelen van wie 40 “barons propriétaires”.⁴⁰

De keuze van de onderdelen van het wapenschild wordt in de archieven niet uitgelegd. Roemers voerde als burger vóór de Franse Revolutie al een wapen, hetgeen niet ongebruikelijk was bij juristen. In 1781 had hij twee brieven die hij in zijn functie als secretaris van het kapittel van Onze-Lieve-Vrouw in Maastricht geschreven had aan Crépin, de proost van Meerssen, met zijn wapen verzegeld. Op het schild staan drie roemers, als schildhouders fungeren twee windhonden, met erboven een kroon (zie afbeelding 26).⁴¹ Zowel de drie roemers als de drie rozen verwijzen naar Roemers en zijn twee kinderen. De roemers naar hun familienaam: aan de voorgevel van het ouderlijk huis van Roemers bevindt zich nog steeds een gevelsteen met als onderschrift *À la montagne couronnée/ in den gecroonden Bergh* met daarboven een gekroonde bergspits (zie afbeelding 27). De berg in het wapen dat hij als “baron de l’empire” voerde, verwijst mijns inziens naar de familie van moederskant, Van den Bergh.

De titel baron was niet per definitie erfelijk, maar men kon hem wel overdragen aan de oudste zoon (maior natu) als men toestemming kreeg een zogenaamd ‘majoraat’ te stichten. Het verzoek hiertoe moest ingediend worden bij de aartskanselier. Hij en de “Conseil du sceau des titres”, die bestond uit drie senatoren, twee staatsraden, één procureur-generaal en één secretaris-generaal, moesten onderzoeken of de aanvrager aan alle voorwaarden voldeed. De belangrijkste daarvan was dat hij kon aantonen dat hij beschikte over een onbelast bezit, inderdaad een “propriété” dat jaarlijks 15.000 franc opbracht. Dit bezit moest door de erfgenamen van de titel onbelast bijeen worden gehouden als een modern

Afb. 25 Wapenschild van Roemers als baron de l’Empire

Afb. 26 Roemers’ wapen vóór de Franse Revolutie

Afb. 27 Gevelsteen aan het geboortehuis van Roemers

soort feudum. Naast de garantie met betrekking tot de inkomsten onderzocht de “Conseil” ook de deugdzzaamheid en de eerbaarheid van de familie. Bij toekenning van de adelbrief moest men eenmalig een-vijfde deel van de jaaropbrengst van het majoraat storten in de kas van het Légion d’honneur.⁴²

Al op 29 juni 1808, dus enkele maanden na de afkondiging van de decreten over de adellijke titels en het majoraat, maar drie jaar voordat hemzelf de titel van baron werd toegekend, had Roemers in Maastricht bij notaris H. Nierstrasz een acte laten opmaken die anticipeerde op een aanvraag van een majoraat voor zijn zoon Pierre François, en niet dus zoals Roggieri meende voor zijn schoonzoon Colpin jr.⁴³ Als onderpand gebruikte Roemers de proosdij en enkele landerijen in Meerssen die hij enkele dagen eerder, op 18 juni, door ruil met zijn schoonzus Antoinette Nivar in zijn bezit had gekregen. Hij specificeerde de borg als volgt:

- 1 Het pasgebouwde herenhuis (het buiten dat de proosdij verving, maar de naam Proosdij behield) met bijgebouwen, vijvers en park. Het geheel ommuurd en 2.65.3 hectare groot. Jaarlijkse opbrengst 1800 franc.
- 2 Twee weilanden en een hopakker. Jaarlijkse opbrengst 600 franc.
- 3 Akkerland genaamd ‘De Proosdij’. Jaarlijkse opbrengst 1200 franc.
- 4 Akkerland genaamd ‘Onder de Herkenberg’. Jaarlijkse opbrengst 1000 franc.
- 5 Een bos op een eiland in de Geul. Jaarlijkse opbrengst 700 franc.

In totaal dus een jaarlijkse opbrengst van 5300 franc. Dat was ruim voldoende voor de prijs van de adelbrief maar nog 10.000 franc te weinig om in aanmerking te komen voor de toekenning van een majoraat. Gelet op deze notariële acte zou men dus menen, dat Roemers een majoraat wilde aanvragen, maar in de Parijse archieven komt zijn naam niet voor op de lijst van de personen die dat gedaan hebben.⁴⁴ De reden waarom is niet duidelijk.

HOOFDSTUK 6

Van het departement van
de Nedermaas naar de provincie Limburg
(october/november 1814 -
24 augustus 1815)

6.1 AFSLUITING VAN ZIJN FRANSE CARRIÈRE ALS MAIRE VAN MEERSSEN

Roemers was zijn politieke/bestuurlijke loopbaan in de Franse Tijd in 1794 begonnen als nationaal agent van het arrondissement Maastricht. Hij beëindigde deze twintig jaar later in 1814 als maire van Meerssen. Al eerder vermeldde ik dat zijn zoon, zeer tegen de zin van zijn vader, in 1810 ontslag had genomen of wilde nemen als burgemeester van Meerssen. J.A. Wilmar werd toen genoemd als de nieuwe maire. Maar in 1812 werd in het register van het departementaal kiescollege P.F. Roemers nog steeds of wederom als burgemeester vermeld. Wellicht heeft Wilmar als adjoint-maire Roemers jr. vervangen als burgemeester totdat op 18 september 1813 Roemers sr. door onderprefect De Rhoer als maire werd geïnstalleerd en deze op zijn beurt Wilmar *herbenoemde* als adjoint-maire.¹ Ook Roemers sr. heeft niet lang gefunctioneerd als burgemeester van Meerssen. Op 27 februari 1814 werd hij vervangen door J. Quaadvlieg. Roemers had zich vanwege de oorlogsdreiging al enige tijd teruggetrokken in Maastricht. Hij deed dit wellicht al snel na Napoleons nederlaag bij Leipzig aangezien reeds begin november 1813 een brief door Wilmar ondertekend werd met maire en niet langer met adjoint-maire.²

Interessant is dat in februari 1813, een half jaar voor Roemers' officiële benoeming, bedreigingen tegen hem geuit waren, alsmede tegen de ontvanger van de gemeente Salomon Soesman en tegen een onbekende derde persoon. Voor het juiste begrip hiervan dient gezegd te zijn dat Napoleon enkele maanden eerder, in december 1812, teruggekeerd was in Parijs na de mislukte veldtocht naar Rusland. De berichten over de enorme verliezen en de verschrikkelijke omstandigheden van de aftocht van de Grande Armée hadden tot onrust geleid, ook in de "Belgische" departementen. Hier werden vervolgens liefst 22 000 jonge mannen opgeroepen voor militaire dienst. Dankzij de ijver van de ambtenaren kreeg de legerleiding bovendien uit "Belgie" 1641 bereden ruiters aangeboden, die echter wel betaald moesten worden door de belastingbetalers.³ Begin februari 1813 had Roemers de prefect eerst mondeling en daarna schriftelijk op de hoogte gebracht van twee beledigende vlugschriften. Deze heb ik in de archieven niet aangetroffen maar Roemers' rentmeester T. Veerlings, die deze geschriften tegen Roemers op de binnenplaats van de Proosdij had gevonden, legde enkele dagen daarna tegenover adjoint-maire Wilmar een verklaring af. Ook prefect Roggieri sprak in zijn bericht van 4 maart aan de minister van Binnenlandse Zaken over dit voorval. De inhoud van de dreigbrieven werd in Wilmars proces-verbaal weliswaar niet in extenso opgenomen, maar duidelijk bleek dat de schrijver Roemers verweet dat hij cavaleristen had uitgerust en ter beschikking van Napoleon had gesteld. De briefschrijver dreigde de Proosdij en andere huizen in de gemeente in brand te steken. Veerlings meende aan het handschrift kleermaker Gerard Vaessen als auteur te herkennen, Soesman dacht dat achter de aan hem gerichte dreigbrief een zekere Jan Konings schuil ging en Roemers zelf opperde ook nog de betrokkenheid van een zekere Kissels, de ontvanger van het Burgerlijk Ambbestuur. De afhandeling van deze zaak heb ik in de archieven niet terug kunnen vinden.⁴

Roemers wilde ook als burgemeester van een kleine gemeente als Meerssen zijn belangrijke maatschappelijke status tot uitdrukking brengen en had op het briefpapier dat hij als burgemeester gebruikte laten drukken: “Le maire de la commune de Meerssen, Baron de l’Empire, l’un des commandans de la Légion d’honneur”. De enige activiteit die van hem als burgemeester van Meerssen te vermelden valt, is op 30 september 1813, in opdracht van de perfect, de installatie van een twaalfstal personen als burgemeester van gemeenten in het kanton Meerssen. Het handelde in bijna alle gevallen om herbenoemingen. De plechtigheid vond plaats in De Proosdij in aanwezigheid van een aantal notabelen waaronder F.L. Corten, de vrederechter van het kanton, Roemers’ schoonzoon Colpin, burgemeester van Eigenbilsen, de man van zijn nichtje Colpin, J.F. Hennequin, lid van de Conseil de Prefecture en zijn adjoint Wilmar. Na afloop hield Roemers een korte toespraak die hij afsloot met ‘Vive l’empereur’.⁵ Deze toejuiching heeft Napoleon niet erg geholpen. Enkele weken later verloor hij de slag bij Leipzig en begon zijn terugtocht tot over de Rijn.

6.2 DE LAATSTE MAANDEN VAN HET DEPARTEMENT VAN DE NEDERMAAS (OKTOBER 1813 – MEI 1814)

Na Napoleons nederlaag bij Leipzig in oktober 1813 begon voor de bewoners van het departement van de Nedermaas een periode van onzekerheid en verwarring die tot medio 1815 zou duren. Er waren genoeg gegadigden voor het bezit van dat ‘Niemandland’ zoals de Nedermaas in deze periode in de literatuur genoemd is, maar in dit anderhalf jaar bleef het lang onbeslist en dus onduidelijk hoe de overwinnaars van Napoleon, de Verbonden of Geallieerde Mogendheden (Oostenrijk, Pruisen, Rusland, Engeland en Zweden), deze Franse creatie zouden gaan verdelen. Daarbij werd al snel duidelijk dat ook de Prins van Oranje, de zoon van de laatste stadhouder van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden, aanspraak maakte niet alleen op de vroegere Staatse territoria in de Nedermaas, maar op het gehele departement.⁶

De historicus Uitterhoeve heeft in zijn studie *1813 – De Haagse bluf* aangetoond dat de vrijwording van de Franse overheersing van ons land eind 1813 begin 1814 een caleidoscopisch beeld vertoonde. Voor 24 plaatsen laat hij zien op welke wijze de Fransen daar verdwenen, c.q. verdreven werden, en welke personen en krachten daarbij een rol speelden. Hij heeft daarbij Nederlands-Limburg buiten beschouwing gelaten. Zijn overweging daarvoor was allereerst de overtuiging dat het lot van dit gebied meer bepaald werd door de ontwikkelingen in het Maas-Rijngebied dan door de ontwikkelingen in “het verre Holland en de overige gewesten van de vroegere Republiek.” De provincie Limburg viel, zo schrijft hij, buiten het centrale perspectief van zijn boek: “de machtsgreep van het Algemeen Bestuur en later de Soevereine Vorst in de winter van 1813–1814 om de vroegere gewesten (inclusief Brabant) in het gareel te dwingen van een eenheidsstaat onder monarchaal gezag.”⁷ De

auteur neemt hiermee een hollandocentrisch standpunt in. Naar mijn mening ten onrechte.

Op de eerste plaats waren in de voormalige ‘Staatse’ garnizoenssteden zoals Maastricht en Venlo bij de bevolking dezelfde vragen aan de orde als die welke in de door Uitterhoeve onderzochte plaatsen gesteld werden zoals: “Zouden de gewestelijke en stedelijke oligarchen op de oude kussens terugkeren?” “Zouden er politieke afrekeningen plaatsvinden?” “Zou het hervormde geloof weer de enige publieke godsdienst worden?” “Zou de Prins van Oranje terugkeren?”. In de tweede plaats voerde de Prins van Oranje, zoals Jeroen Koch in zijn biografie van Koning Willem I laat zien ⁸ (ik kom hierop verderop terug), vanaf het begin een diplomatiek offensief en nam hij concrete maatregelen om ervoor te zorgen dat in ieder geval de voormalige Staatse territoria onder zijn gezag kwamen te staan. Het was voor hem van meet af aan duidelijk dat deze gebieden bij een nieuwe door hem geleide staat thuis hoorden.

Kozakken en Pruisen hadden in november 1813 de zes departementen van het voormalig koninkrijk Holland bevrijd. C.F. Lebrun, de oud-Derde Consul en sinds 1 januari 1811 gouverneur-generaal van deze departementen, vertrok medio november naar Parijs. Op 1 december werd de zoon van de laatste stadhouder in Amsterdam uitgeroepen tot ‘Soeverein Vorst der Nederlanden’. In het departement van de Nedermaas waren in Venlo en Maastricht de Franse soldaten op hun post gebleven. In Maastricht waren zij bovendien versterkt door restanten van de Grande Armée onder leiding van generaal P.H.V. Merle. Buiten de stadsmuren waren de Geallieerde generaals F. von Wintzingerode en J.B.J. Bernadotte de baas. Op 20 december kondigde generaal Merle voor Maastricht de staat van beleg af en kwam de stad onder militair gezag te staan. Von Wintzingerode trok op 18 januari 1814 zonder slag of stoot Luik binnen. Bernadotte, die nota bene in 1794 de eerste Franse gouverneur van Maastricht was geweest, had de hoofdstad van de Nedermaas omsingeld. Hij was in 1810 als zoon geadopteerd door de Zweedse koning Karel XIII, die zelf kinderloos was, en bijgevolg kroonprins van Zweden geworden. In 1812 kwam hij tegenover Napoleon te staan toen de Fransen Zweeds-Pommeren hadden bezet.

Prefect Roggieri schreef op 18 januari 1814 aan de minister van Politie A.J.M.R. Savary, hertog van Rovigo, dat hij voor de verdediging van Maastricht weinig vertrouwen had in Merle. De minister kreeg uit andere bronnen eveneens informatie over de moeilijk te verdedigen positie van de hoofdstad van het departement. Het garnizoen werd bovendien geteisterd door tyfus en andere ziektes. Tussen 1 januari en 10 mei 1814, toen de Fransen de stad verlieten, was de helft van de 3000 soldaten aan deze of een andere ziekte overleden. De bevolking leed onder de tekorten en dus hoge prijzen van voedsel en brandstof. De Maastrichtenaar J.L. de Playe, die de belegering meemaakte, schreef hierover in zijn dagboek in februari “den Borger soo Reijck als Arm begint te claagen en den duuren tijd laat sich reeds gevoelen, de wijnige groentens die men nog coopen kan, sijn buiten prijs gedreeven.... De armoede is onspreekelijk onder den gemeene Man.”⁹

De welgestelden moesten van hun kant behoorlijk bijdragen aan de extra kosten van de belegering. Medio februari had de prefect 33 rijke burgers ‘verzocht’ om 30.600 franc te fournieren om daarmee vlees en andere noodzakelijke levensmiddelen te kunnen aanschaffen. Van deze groep werden 21 personen aangeslagen voor 1000 franc onder wie naast Roemers, zijn schoonzus A. Nivar en schoonbroer Colpin, maar bijvoorbeeld ook Membrede. De overigen betaalden 800 franc.¹⁰ Niet alleen aan levensmiddelen was in Maastricht voor de Franse soldaten groot gebrek, zij waren ook van behoorlijke kleding verstoken. De militaire en burgerlijke overheden deden in maart een oproep aan de meer welgestelde Maastrichtenaren om hemden te leveren voor de ingekwartierde soldaten. In totaal werden 1718 hemden ingezameld. De meeste burgers hadden één of twee hemden geschonken. Er waren enkele uitschieters. De prefect zelf had met 50 stuks het hoogste aantal geleverd. Roemers was met 24 een goede tweede, en derde met 12 hemden eindigden ex aequo de families Colpin en Nivar uit de Abtstraat, de directeur van de gehate belastingdienst Droits réunis, P.J.M. Boucqueau, en burgemeester C. Coenegracht.¹¹ Enkele dagen later, op 31 maart 1814 viel Parijs en begonnen de onderhandelingen over de vredesbepalingen. Desalniettemin verplichtten in Maastricht op 12 april de burgerlijke en militaire autoriteiten een klein aantal rijke personen tot een ‘lening’ van 60.000 franc. Boucqueau, de bankier Gadiot en Roemers moesten ieder 12.000 franc betalen, Breuls en Hettewier 10.000 en Collard 4000. Van de twee laatsten werd als toelichting gegeven dat zij vrijgezel waren. Boucqueau weigerde, zijn inboedel werd verkocht ter vereffening van het opgelegde bedrag. Gadiot weigerde aanvankelijk eveneens, werd gevangen gezet en na een regeling weer vrijgelaten. Van Roemers houding is niets bekend evenmin of hij uiteindelijk deze betaling à fonds perdu nagekomen is.¹²

Vanuit Luik had graaf De Péluse (L. Monge) als speciale afgezant van de keizer laten weten, dat alle ambtenaren op hun post moesten blijven en de versterkte steden niet mochten verlaten. Zij moesten zo lang mogelijk hun taken blijven verrichten, maar er tegelijkertijd voor zorgen dat zij niet in handen van de vijand vielen. De hoofden van dienst en de onder-prefecten hadden schriftelijk aan Roggieri verklaard aan dit bevel te zullen voldoen. Namens de Conseil de Préfecture had J.C. Van Panhuys laten weten dat ook hij en zijn collega’s zich aan dit keizerlijk bevel zouden houden.¹³

Willem I had intussen, om zijn belangen in de Nedermaas veilig te stellen, op 24 januari 1814 de Brabanders Chr. Bangeman Huygens (protestant) en J.B. Hugenhouth tot den Beerenclauw (katholiek) benoemd tot “Commissarissen in de voormalige generaliteitslanden welke geen deel uitmaken van het Departement van de Monden van den Rhijn “, te weten Maastricht, het Staatse land van Overmaas, Venlo en Stevensweert. Zij werden geacht namens hem het bestuur in deze gebieden over te nemen. Aangezien Maastricht nog bezet was, vestigden deze heren zich op 30 januari voorlopig in het bevrijde Luik. De Geallieerde mogendheden hadden echter vlak na de nederlaag van Napoleon bij Leipzig een andere afspraak gemaakt en voor het bestuur van de veroverde gebieden het ‘Zentralverwaltungsdepartement’

opgericht. Dit orgaan stond onder de leiding van Reichsfreiherr H.F.K. vom und zum Stein, een Rijnlander die als ideaal had de oprichting van een Duitse eenheidsstaat tussen Oder, Maas, Rijn en Alpen. Onder dit Zentralverwaltungsdepartement ressorteerden zeven zogenaamde Generaal-Gouvernementen waaronder dat van de Nederrijn. Dit omvatte op zijn beurt de Franse departementen Roer, Ourthe en Nedermaas (zie afbeelding 28). De Gouverneur-Generaal van de Nederrijn was J.A. Sack, een naaste medewerker van Vom Stein. Gouvernementscommissaris, zeg maar prefect, van de Nedermaas werd aanvankelijk een zekere Minuth, maar hij werd vanwege onenigheid onder de nieuwe bestuurders door Bernadotte ontslagen. Vanaf 13 april 1814 vervulde J. Piautaz deze functie.

Afb. 28 Generaal Gouvernementen¹⁴

Hij was uit Frankfurt am Main afkomstig en was vóór zijn functie als commissaris- generaal ambtenaar geweest in dienst van de koning van Westfalen, Jérôme Bonaparte.¹⁵

Onder het Zentralverwaltungsdepartement viel ook het Generaal-Gouvernement van “België” waaronder zes andere overgebleven “Belgische” departementen ressorteerden. Het negende departement, Wouden (Fôrets/Luxemburg), was ingedeeld bij het Generaal-Gouvernement van de Middenrijn (zie afbeelding 28). De Gouverneur-Generaal van “België” was F. A. A. hertog de Beaufort-Spontin (1751–1817). Hij was kamerheer van de Oostenrijkse keizer en kwam tot het laatst op voor de belangen van de Habsburgers en de voormalige Oostenrijkse Nederlanden. De Beaufort-Spontin had op 5 maart J. Brandès benoemd tot onderprefect van het arrondissement Roermond. Volgens Ubachs probeerde De Beaufort op deze wijze vaste voet onder de grond te krijgen in het departement van de Nedermaas. Sporen van Brandès’ activiteiten heb ik in mijn onderzoek slechts éénmaal aangetroffen.¹⁶

Op 27 februari maakten Bangeman en Hugenpoth gebruik van hun bevoegdheden als ‘commissarissen in de voormalige generaliteitslanden’ en vervingen zij Roemers ‘vanwege zijn aanhoudende afwezigheid in Meerssen’ als burgemeester door J. Quaadvlieg. Roemers had zich, zo schreven zij, ‘geretireerd’ te Maastricht.¹⁷

George Hollard (1752–1823) uit Rothem greep deze vervanging aan om Roemers in diskrediet te brengen bij de twee commissarissen. Hij was in dezelfde periode (1786–1791) als Roemers schepen van de Indivieze Raad geweest, benoemd door de Staten-Generaal. Zwitser van geboorte was hij als zovelen van zijn landgenoten op jonge leeftijd naar de Republiek gekomen om in het leger van de Republiek carrière te maken. Zijn zus Victorine was gouvernante van Louise van Oranje, dochter van stadhouder Willem V en Wilhelmina

van Pruisen. In de loop van zijn leven zou hij gebruikmaken van de vriendschap die tussen beide vrouwen gegroeid was en veelvuldig de hulp van Louise invoeren bij zijn voornamelijk financiële problemen. Hoewel hij in 1783 trouwde met Jeanne Roblais, de erfdochter van een rijke lakenfabrikant uit Abbeville in Frankrijk, en hij vier jaar later maar liefst f 30.000,- won in de Staatsloterij, zat hij aan het einde van de Franse Tijd op zwart zaad en zonder noemenswaardige inkomsten. Jeanne was gestorven en haar erfenis was door de Revolutie in rook opgegaan. Hij had in Maastricht drie panden gekocht en laten verbouwen tot één groot pand, Kleine Gracht 22. Zijn tweede vrouw, de Maastrichtse Anna Catharina De Crassier, had gelukkig als bruidschat niet alleen haar adellijke titel meegebracht, maar ook een landhuis met boerderij en 20 ha grond in Rothem. Tijdens de Franse Tijd was Hollard ambteloos burger en leefden hij en zijn gezin van negen kinderen van het bezit in Rothem. Naar eigen zeggen genoot hij wel financiële ondersteuning van het Huis van Oranje. Hollard was in Rothem praktisch buurman van Roemers, maar geen vriend blijkbaar. Hij verklaarde namelijk in een brief van 7 maart 1814 aan beide commissarissen verheugd te zijn met de benoeming van Quaedvlieg, maar de ontvanger van de gemeente, een Jood (hij doelde op S. Soesman), noemde hij de vervloekte ziel van Roemers, die hij als een kameleon betitelde. Ook Wilmar, de adjoint-maire, deugde in zijn ogen niet. Van de vijf of zes raadsleden was Veerlings de rentmeester van Roemers en de anderen waren boeren. Slechts één van hen, niet met name genoemd, was volgens Hollard een fatsoenlijk mens die oog had voor het algemeen belang. Hij hoopte de commissarissen te zien zodra Maastricht terug in Staatse handen was. Hij zou hen dan een drukwerk tonen dat hij in Keulen had laten vervaardigen en dat hun de ogen zou openen.¹⁸

De commissarissen ontvingen vele brieven met verzoeken om eerherstel en (her) benoeming in functies van vóór november 1794, maar de laaghartige insinuaties van Hollard zijn de enige van dien aard, die ik in hun nagelaten documenten aantrof. Niet bekend is of Hollard een onderhoud heeft gehad met Bangeman en Hugenhpoth en evenmin welk drukwerk hij bedoelde, noch de inhoud daarvan. Ook het mogelijke effect van deze aanklacht op het verloop van Roemers' carrière heb ik niet kunnen traceren. De commissarissen hadden blijkbaar wel referenties ingewonnen over hem, want op 23 maart schreef burgemeester Quaedvlieg van Meerssen hun dat Hollard sedert 1799 in Meerssen woonde, dat hij al zijn ambten verloren had en vanwege de kosten niet meer in de stad kon wonen.¹⁹ Verderop zal blijken dat Hollard ook in een andere beschuldiging grof te werk kon gaan.

6.3 OP WEG NAAR HET VERENIGD KONINKRIJK (MEI 1814 – JUNI 1815)

Nog voor de val van Parijs op 31 maart 1814 hadden de Geallieerde Mogendheden op de eerste dag van die maand in het Franse stadje Chaumont een 'innige, harmonieuze en eenstemmige samenwerking' afgesproken voor het herstel van het machtsevenwicht in

Europa na de te verwachten nederlaag van Napoleon. In deze samenwerking was Engeland de sterkste partij. Voor het jaar 1814 stelde het £ 5.000.000,-- ter beschikking aan zijn bondgenoten om daarmee hun bijdragen aan de oorlog tegen Frankrijk te financieren. In een geheim artikel hadden de Mogendheden op papier de nieuwe staat “Nederland” gecreëerd onder de heerschappij van de prins van Oranje met “an increase of territory and the establishment of a suitable frontier” als veelbelovende en tegelijkertijd onduidelijke toevoeging. Voor de prins van Oranje werd, met de diplomatieke ondersteuning van de Engelse minister van Buitenlandse Zaken Castlereagh, geregeld dat de vesting Maastricht op 3 mei overgenomen werd door de Nederlandse, in Maastricht geboren, generaal Willem baron du Pont, en niet door de Saksische generaal Von Gablenz wat eerst de bedoeling was. Op 8 mei werd Venlo uit naam van de prins van Oranje in bezit genomen door de al eerder genoemde J.B. Hugenpoth tot den Beerenclauw.²⁰

Een dag na de militaire overname van Maastricht door generaal Du Pont arriveerde uit Luik ‘commissaris in de voormalige generaliteitslanden’ Bangeman Huygens vergezeld van Bernard Vrijthoff. Hugenpoth tot den Beerenclauw was medio april eervol ontslagen vanwege zijn benoeming naar Venlo. De protestant Vrijthoff, vrederechter te Gulpen, was zijn opvolger en had speciaal tot taak gekregen om toezicht uit te oefenen op de rechtspraak. Op 5 mei proclameerden zij vanaf het stadhuis ten overstaan van naar eigen zeggen een juichende menigte het herstel van het Nederlandse gezag. Diezelfde dag kwam Piautaz als vertegenwoordiger van de Pruisische Gouverneur-Generaal van de Nederrijn in Maastricht aan. De gebieden in de Nedermaas die niet tot het grondgebied van de voormalige Republiek behoorden, vielen onder zijn gezag. Na enkele dagen werd afgesproken dat de drie heren zouden samenwerken totdat de Geallieerde Mogendheden een definitieve beslissing hadden genomen over het departement de Nedermaas.²¹

Enkele weken later werd in het derde en vierde *geheime* artikel van het Verdrag van Parijs, dat de Geallieerde Mogendheden op 30 mei met Frankrijk sloten, bepaald dat de uitbreiding van de Verenigde Nederlanden zou liggen tussen de Noordzee, de noordgrens van Frankrijk en de Maas. Het gebied tussen Maas en Rijn diende te worden gebruikt voor zowel de militaire verdediging van Nederland (in het verdrag spreekt men zoals vanouds steeds van Holland) als van zijn Duitse bureu. Daarnaast was dat gebied ook bedoeld als schadeloosstelling voor Pruisen en andere Duitse staten.²² Willem I aanvaardde de gebieds-uitbreiding en beloofde zich te houden aan de door de Geallieerde Mogendheden in juni 1814 opgestelde Acht Artikelen van Londen, die nota bene door hemzelf waren voorgesteld. Hij beloofde daarin een volledig samengaan, “réunion intime et complète” van Holland en “België”. Ook werden door hem in zijn nieuwe rijk godsdienstvrijheid en gelijke behandeling van alle godsdiensten beloofd.

Op 31 juli 1814 hield Willem I te Brussel zijn intocht als, voorlopig, regent van “België” en benoemde hij G.A.G.Ph. Van der Capellen tot Gouverneur-Generaal van dit nieuwe deel van zijn rijk. Van der Capellen stelde voor de verschillende voormalige Franse departementen

gouvernementscommissarissen aan en benoemde J.A.C. Van Panhuys, gewezen secretaris-generaal van het departement Ems Oriental (Oostereems), als zodanig voor het links van de Maas gelegen deel van het departement van de Nedermaas met uitzondering van de voormalige Generaliteitslanden. Deze bleven onder het bestuur van Bangeman en Vrijthoff.²³ In de zomer van 1814 werd het voormalige departement van de Nedermaas bijgevolg dus bestuurd door vier gouvernementscommissarissen, twee (Bangeman Huygens en Vrijthoff) voor de voormalige Generaliteitslanden in de Nedermaas, één (Van Panhuys) voor dat deel van de Nedermaas op de linker Maasoever dat voorheen niet tot de Republiek behoord had, en één (Piautaz) voor eenzelfde gebied op de rechter Maasoever. De eerste drie hadden als nieuwe baas Willem I / Van der Capellen, de vierde Vom Stein/Sack namens de koning van Pruisen. Drie hadden functies vervuld in het Franse keizerrijk en één, Bangeman Huygens, was in dienst geweest van de Bataafse Republiek en van koning Lodewijk Napoleon van Holland.

Tot november 1814 zijn er geen sporen aan te wijzen van eventuele pogingen van Roemers om bij het nieuwe bestuur een positie te verwerven, zoals bijvoorbeeld burgemeester Coenegracht maar ook anderen gedaan hadden. Zijn naam komt in die periode ook niet voor in de twee deputaties die in augustus naar Willem I afgevaardigd werden om hem namens de notabelen en het bestuur van de Nedermaas eer te bewijzen bij zijn aanvaarding van het regentschap van “België” en zijn opname in de Engelse Orde van de Kouseband.²⁴ Op 24 september bezocht Willem I Maastricht. Volgens de krant en ook volgens De Playe werd hij enthousiast ontvangen door de bevolking. Voor de Tongerse Poort werden, op verzoek van “een groot getal fatsoenlijke burgers alle egaal gekleed, en met een oranje band om den arm vercierd”, de paarden voor zijn koets uitgespannen en werd de koets door hen de stad ingetrokken tot het gouvernementshuis. Daar werd hij opgewacht door een aantal jongedames onder wie dochters van Oranjegetrouwe regenten zoals Geyer, Hollard en Collard. Onder de notabelen en regenten die aanwezig waren bij de verschillende audiënties werd Roemers niet genoemd.²⁵

Toch werd Roemers bij Koninklijk Besluit van 8 november benoemd tot lid van een commissie die een ontwerp-Reglement moest opstellen voor het bestuur van de stad. Er was immers nu nog slechts één landsheer, in de persoon van de Soevereine Vorst/ Regent van “België”, en er moest dus een alternatief komen voor de situatie van vóór 1794 met de Luikse –, Brabantse – en Indivieze Raad, maar ook voor de Municipale Raad uit de Franse Tijd. De andere leden van de commissie waren Membrede, sedert september lid van de Staten van Brabant, evenals J.G.C. Van Slijpe, de burgemeester van Amby en zoon van vice-hoogschout J.H. Van Slijpe, maire C. Coenegracht van Maastricht, de Brabantse regenten van vóór 1794 I. Collard en A. van den Santheuvel (die door zijn (overleden) vrouw geparenteerd was aan de familie Van Hogendorp), en het lid van de Municipale Raad van Maastricht baron G. de Crassier. Van Roemers werd als enige geen functie vermeld.²⁶

De commissie moest zich bij haar werk houden aan de richtlijnen van een landelijke commissie, de zogenoemde ‘commissie van twaalfen’ die onder leiding stond van G.K. van Hogendorp.²⁷

Reeds op 26 november 1814 deed de Maastrichtse commissie een uit 93 artikelen bestaand voorstel. Zij stelde conform de richtlijnen voor om een dagelijks bestuur van drie burgemeesters door de vorst te laten benoemen op voordracht van de gemeenteraad. Het zwaartepunt van het stedelijk bestuur lag bij de burgemeesters. Elk jaar zou één van de burgemeesters aftreden, maar kon ook weer herkozen worden. Zij mochten geen lid van de raad zijn. De raad zelf zou moeten bestaan uit 21 leden, voor het leven gekozen door een kiescollege van 27 man. De raadsleden moesten 25 jaar zijn en jaarlijks minstens f 30,- aan stedelijke belasting betalen. De raad zou gewoonlijk eenmaal per jaar vergaderen op de tweede dinsdag van juli om het budget voor het komende jaar vast te stellen en de burgemeesters verantwoording af te laten leggen voor hun uitgaven van het afgelopen jaar. Deze vergadering mocht zich uitstrekken over maximaal zes dagen.

De leden van het kiescollege zouden drie jaar zitting moeten hebben en elk jaar zou een-derde deel moeten aftreden. Zij moesten gekozen worden door de meerderheid der gezeten burgers, d.w.z. zij die jaarlijks minimaal f 20,- stedelijke belasting betaalden en ouder waren dan 25 jaar.²⁸ In onze ogen een weinig democratisch voorstel, zeker gelet op de wijze van keuze en de bevoegdheden van de raadsleden, maar qua benoemingsprocedure revolutionair te noemen vergeleken met de benoeming van het stadsbestuur van vóór 1794. De Indivieze Raad werd toen immers samengesteld door de Prins-Bisschop van Luik en de Staten-Generaal, en de godsdienst van de raadsleden was bepalend óf en door wie men benoemd kon worden. Ook de keuze van het stadsbestuur in de Franse Tijd kan niet voluit democratisch genoemd worden. De artikelen tien tot en met dertien van de grondwet van 4 augustus 1802 bepaalden weliswaar dat alle mannelijke inwoners van een gemeente boven 5000 inwoners het recht hadden om voor elke raadszetel een voordracht van twee personen te doen, maar zij moesten voorgedragen worden uit de honderd hoogstaangeslagenen en werden voor een periode van tien jaar door de regering benoemd. De benoemingen van de maire en zijn twee adjoint-maires waren trouwens volledig een zaak van Eerste Consul, c.q. de regering.²⁹

Het eerste volgens de nieuwe regels ingestelde Maastrichtse stadsbestuur zou pas tweeënhalf jaar later in mei 1817 in werking treden. Het voorstel van de commissie voldeed namelijk niet in de ogen van de koning en zijn ministers. Zij wilden voor het hele land meer uniformiteit in de reglementering van de gemeentebesturen, zoals verderop aan de orde zal komen.

Per 1 januari 1815 waren Bangeman Huygens en Vrijthoff eervol ontslagen van hun taken als commissarissen van de Souvereine Vorst en kwamen de voormalige generaliteitslanden links van de Maas samen met Wijk, Venlo en de vesting Stevensweert voorlopig onder het provinciaal bestuur van Brabant. De koning benoemde in de Provinciale Staten van Brabant

elf leden die afkomstig waren uit het voormalige Staatse gedeelte van het departement van de Nedermaas. Acht van hen waren antifrans en/of orangist, of gematigd, dat wil zeggen niet pro-frans. De drie anderen, Membrede, H. van Clermont en P. Babut Desmares werden pro-frans en/of Bonapartist genoemd. Roemers ontbrak in dit gezelschap.³⁰ Eind maart 1815 was aan Roemers' oud-collega in het Franse parlement A.C. Membrede samen met J.G.C. van Slijpe door de secretaris van Staat A.R. Falck verzocht om personen voor te dragen voor het stadsbestuur van Maastricht. Op 3 mei daaropvolgend werd door jonkheer J. van der Dussen, lid van Gedeputeerde Staten van Noord-Brabant, de oude raad eervol ontslagen en de nieuwe geïnstalleerd. Bij die gelegenheid sprak aftredend burgemeester Coenegracht, die ook deel ging uitmaken van de nieuwe raad, opvallende vleiende woorden tot de nieuwe machthebbers. Hij verklaarde dat hem de functie van maire door de Fransen als het ware was opgedrongen en dat hij dit ambt zeven jaar lang onbetaald had uitgeoefend waarin hij met vele problemen geconfronteerd was geweest. Maar, zo zei hij bijna triomfantelijk, hij had "het eerst op de tinne dezer stad het teken der Verlossing, de vlag van Neerlands geliefden Vorst" geplaatst. Membrede hield zijn toespraak na de installatie van de nieuwe raad waarvan hij de Eerste burgemeester was geworden, korter en zakelijker en keek niet zozeer terug naar het recente verleden maar meer naar de toekomst. Naar zijn idee was het de opdracht voor de toekomst "om het algemeen belang zo goed mogelijk te dienen onder een krachtdadige ondersteuning van het provinciaal bestuur".³¹ Roemers maakte van deze Raad, die vier burgemeesters en twintig raadsleden telde, geen deel uit. Onduidelijk is of hij zelf dat niet wenste of Membrede en Van Slijpe niet. Van Membrede, een vriend van Roemers, zou dat vreemd zijn, van Van Slijpe begrijpelijk. Twee burgemeesters waren katholiek, A.C. Membrede en Th.J. baron de Billehé de Valensart, twee protestant, J.G.C. van Slijpe en E.D. Pichot, een oud-miltair en geparenteerd aan Van Slijpe. In de gemeenteraad was de gelijke verdeling tussen protestanten en katholieken zoals die vóór 1795 had gegolden, niet aangehouden; verhoudingsgewijs waren de protestanten (7 tegenover 13 katholieken) desalniettemin oververtegenwoordigd, zeker in het college van burgemeesters.

De Geallieerde Mogendheden namen een maand later in de slotacte van het Congres van Wenen (9 juni 1815) het verdrag op dat zij gesloten hadden met Willem I. In de tien artikelen werd officieel het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden erkend en zijn grenzen beschreven. In het tweede artikel stond onder andere dat de grens tussen Pruisen en Nederland nergens de Maas mocht raken en altijd op zijn minst op een afstand van 800 "perches d'Allemagne" van de rechter Maasoever, dat wil zeggen op een afstand van 3, 64 kilometer van de rivier moest lopen.³²

6.4 AUGUSTUS 1815: DE VORMING VAN HET VERENIGD KONINKRIJK EN DE PROVINCIE LIMBURG

Er bestond sinds 29 maart 1814 een grondwet voor de Verenigde Nederlanden, de opvolger van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden, c.q. het koninkrijk Holland, maar met de uitbreiding van dit ‘Hollandse’ koninkrijk met “België” na het Congres van Wenen moest er een nieuwe grondwet komen. Hiervoor werd een Gemengde Grondwetcommissie in het leven geroepen waarin naast de twaalf heren die de eerste grondwet hadden ontworpen ook twaalf heren uit de Zuidelijke Nederlanden zitting hadden. Roemers was niet de eer te beurt gevallen om één van hen te zijn. Wel behoorde hij tot de uitverkorenen die bij het ontbreken van een volksvertegenwoordiging in de Zuidelijke Nederlanden na het gereedkomen van het eindvoorstel van de Gemengde Grondwetcommissie in juli 1815 hun goed- of afkeuring hierover konden uitspreken in zogenaamde notabelen-vergaderingen. Dergelijke vergaderingen werden in elk arrondissement van het Verenigd Koninkrijk gehouden en waren samengesteld in de verhouding één notabele op elke 2000 inwoners.³³

In november 1814 had de ijverige Van Panhuys, vooruitlopend op de officiële vereniging van de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden, voor het departement van de Nedermaas, inclusief Maastricht en het Land van Overmaze, die eigenlijk niet tot zijn ambtsgebied behoorden, via Van de Capellen aan de koning een overzicht gegeven van de voornaamste en meest markante heren die voor een of andere functie in het nieuwe koninkrijk in aanmerking zouden kunnen komen. Dit voorstel was, verzekerde Van Panhuys de koning in een begeleidend schrijven, naar eer en geweten en zonder haat of voorkeur opgesteld. Toch liet hij iets van zijn persoonlijke opvattingen doorschemeren. Bij de Maastrichtse oudschepen P. Van Slijpe (niet de toekomstige burgemeester van Maastricht maar een andere zoon van de Brabantse vice-hoogschout J.H. Van Slijpe) vermeldde hij dat deze zoals het merendeel van de protestantse families in Maastricht verlies had geleden door de Franse Revolutie. Waarschijnlijk doelde hij op die Oranjegezinde regenten die bij het wegvallen van de functies als Brabantse regenten weigerden een functie te aanvaarden in dienst van de Fransen. Bij de bankier B. Visschers, lid van een met Roemers bevriende familie, schreef Van Panhuys dat de Franse Revolutie de burgerij erg begunstigd had en haar op hetzelfde maatschappelijk niveau had gebracht als “les familles les plus anciennes”. Naar mijn idee klinkt in deze beide toevoegingen heimwee door naar de tijd van vóór 1795, toen protestantse patricische families in het bestuur de boventoon voerden. Van Panhuys tekende voor Roemers aan dat deze met een jaarinkomen van 50.000 franc de rijkste ingezetene van het departement werd genoemd. Het persoonlijk commentaar van Van Panhuys was zodanig dat er van een aanbeveling geen sprake kon zijn. Hij noemde hem een “caractère qui sait se plier aux circonstances: intrigant par ambition, peut-être encore plus par avarice. Peu estimé et peu digne de l’être”.³⁴

Roemers werd desondanks door Van de Cappelen op de lijst van notabelen geplaatst en op

Afb. 29 Provincie Limburg in
het Verenigd Koninkrijk

14 augustus 1815 bracht hij, samen met 39 andere notabelen uit het arrondissement Maastricht, zijn stem uit ten gunste van de grondwet. Er waren twaalf tegenstemmers en dertien personen waren niet voor de stemming naar Maastricht gekomen. Geen enkele inwoner van het arrondissement had gebruik gemaakt van de mogelijkheid om zijn afkeuring kenbaar te maken tegen de plaatsing van Roemers op de lijst van de notabelen.³⁵

Met de grondwet van 24 augustus 1815 werd de provincie Limburg opgericht bestaande uit “het geheele departement van de Beneden-Maas (afbeelding 29, het licht gekleurde gedeelte), en die gedeelten van het departement van de Roer, die volgens het tractaat van Weenen tot het Rijk behoren”(de donker gekleurde gebieden).³⁶ Vanaf dat moment kreeg de provincie haar eigen bestuur. Hiermee kwam een einde aan het reeds eerder vermelde bestuur van het Staatse deel van de Nedermaas door het Brabantse provinciebestuur. Ook in de archieven van de provincie Brabant heb ik geen spoor gevonden van enige bestuurlijke activiteit van Roemers na het vertrek van de Fransen uit de Nedermaas in mei 1814. Zij bevatten wel enkele documenten die nader licht werpen op de eerder genoemde Hollard, die ook in de nieuwe gemeenteraad van Maastricht benoemd was. Hoewel zij geen betrekking hebben op Roemers, relativiseren zij de beschuldigingen die Hollard een jaar eerder aan diens adres geuit had.

In juli 1815 had Wilmar, sinds het ontslag van Quaedvlieg eind december 1814 burgemeester van Meerssen, de gouverneur van Noord-Brabant C.G. Hultman zowel schriftelijk als mondeling op de hoogte gebracht van een klacht die Hollard op 10 april tegen hem als burgemeester had gedeponneerd bij de Gouverneur-Generaal van de Nederlanden Middenrijn. Wilmar had op een of andere manier inzage in dit schrijven gekregen en concludeerde dat daarin zijn eer en reputatie maar ook die van zijn vader en familie op een verregaande wijze waren bezoedeld, “bezwalkt” in zijn woorden. Hij had derhalve een klacht van laster neergelegd bij de rechtbank van Maastricht. Daar was op zijn beurt Hollard weer achtergekomen en die was er dermate van geschrokken dat hij Wilmar verzocht had om de klacht in te trekken. Wilmar was daartoe bereid op voorwaarde dat Hollard in een nieuwe brief aan Sack zijn aanklacht introk en zijn excuses zou aanbieden voor zijn foutief handelen. Uit de brief die Hollard vervolgens aan Sack schreef, blijkt dat hij zich vreselijk had opgewonden over de inkwartiering van Pruisische soldaten en over de zijns inziens overdreven verzoeken om voedsel die deze soldaten gedaan hadden. Hollard had op grove wijze Wilmar de schuld van dit alles gegeven, aangezien die als burgemeester hem met deze inkwartiering opgezadeld zou hebben. Hij excuseerde zich nu bij Sack. Hij gaf zelf als verklaring dat hij op dat moment bij wijze van spreken niet toerekeningsvatbaar

was geweest. De verantwoordelijkheid voor zijn grote gezin en het gebrek aan inkomsten zouden zijn verstand beneveld hebben.

In dit dossier zit ook een brief die J. Brandès, de onderprefect van het arrondissement Roermond, op 11 mei 1815 aan Sack geschreven had. Hij had op verzoek van Sack de klacht onderzocht en sprak een vernietigend oordeel over Hollard uit. Diens brief aan Sack met de klacht tegen Wilmar kon volgens hem enkel het werk genoemd worden van een zieke geest en kwaadwillend mens. Brandès refereerde ook aan de eerder genoemde beledigende opmerkingen van Hollard over de ontvanger van Meerssen Soesman met betrekking tot diens Joodse geloof. Als hij onder het gezag van Brandès zou vallen zou hij tegen hem een strafvervolging op gang gebracht hebben, maar zo sloot hij af, Hollard verblijft in het buitenland (!).³⁷ Deze laatste opmerking van Brandès geef ik met opzet weer, omdat zij aantoont hoe verwarrend de bestuurlijke organisatie in de tijd vóór het Verenigd Koninkrijk was. Overigens had Sack als gouverneur-generaal van Nederrijn en sinds 16 juni 1814 ook van de Middenrijn geen gezag in Meerssen of Maastricht, die onder het gezag van de Nederlandse provincie Noord-Brabant vielen.

HOOFDSTUK 7

Het ontstaan en de ontwikkeling van de oppositie tegen het regeringsbeleid van Koning Willem I (1816 – 1830)

- § 54 *Toch bezorgde het kennen van Merlin mij op de bijeenkomst van 16 januari van dit jaar, waarover ik in § 28 sprak, mij het onbegrijpelijke verwijt dat ik zijn grote vriend was. Ik heb Merlin leren kennen in 1784, 1785 en 1786 bij mijn schoonbroer Colpin die toen in Valenciennes woonde naar aanleiding van het volgende: Mijn schoonbroer had bij vonnis van de schepengbank van Valenciennes op 3 juli 1782 in eerste instantie een proces verloren; hij ging in beroep bij het hof van het parlement van Vlaanderen in Douai en had de pech hier nogmaals bij besluit van 15 november 1783, zijn zaak te verliezen. Hij spande tegen deze uitspraak voor hetzelfde hof de “Grande Révision” ofwel het verzoek tot cassatie aan. Bij deze derde rechtszaak maakte hij gebruik van een andere advocaat, te weten Merlin. Krachtens het vonnis van dit hof van 28 mei 1784 won hij zijn proces en de verplichting tot betaling van de kosten van de drie processen. In vierde instantie (cassatie) werd deze uitspraak bevestigd door het arrest van de Privéraad van de koning van 25 augustus 1786. Gedurende de drie laatste instanties van deze procesgang heb ik er vaak met Merlin over beraadslaagd, ik was immers zelf advocaat van beroep, en ik interesseerde mij natuurlijk voor het proces van mijn schoonbroer. Welk rechtschapen en eerlijk persoon kan uit deze omgang met Merlin veronderstellen dat diens, latere, politieke ideeën, ook die van mij zijn geweest?*
- § 55 *Ik zal niet redetwisten over de vraag tot waar deze zogenaamde grote vriendschap zich heeft kunnen uitstrekken, maar het is zeker dat ik aan hem (zoals men zal zien) het succes te danken heb dat ik had bij het redden van mijn onfortuinlijke streekgenoten.*
- § 56 *En waarom maakt men mij dit verwijt?..... waarschijnlijk om te doen geloven dat ik, omdat Merlin op 21 januari 1793 voor de dood van zijn koning heeft gestemd, zijn principes en mening deel.*
- § 57 *Ik zal geen enkele poging ondernemen om de uitwerking van deze valsheid te niet te doen, en me beperken tot het aanvoeren van slechts één getuige, die voor mij op scherpe wijze antwoord zal geven. Die getuigenis is bijgevoegde brief die ik mijn schoonbroer schreef (die op dat moment, 31 januari 1793, de tiende dag dus na de dood van die ongelukkige koning, in Valenciennes verbleef). In de marge: stuk nr. 26. Die getuigenis bewijst onweerlegbaar dat ik hevig aangedaan was door die dood – dat naar mijn mening de levensdagen van Lodewijk XVI in alle glans hadden moeten verlopen- en dat ik om hem te betreuren zoals vele fatsoenlijke mensen deden, mij had opgesloten in mijn studeerkamer. De authenticiteit van die brief, die mijn schoonbroer tussen zijn papieren aantrof, kan geenszins in twijfel worden getrokken vanwege overtuigende kenmerken van die authenticiteit; want 1° het opschrift of adres is bedrukt met het stempel van de brievenpost van Maastricht; 2do is het bedrag van de portokosten er op vermeld die bij aankomst in Valenciennes voor die brief betaald moest worden; en 3° de dag van ontvangst, te weten 8 februari, staat in het handschrift van mijn*

schoonbroer in de brief aangegeven onder de datum van afzending uit Maastricht. Ik moet hier een passage uit die brief toelichten ofschoon die niets te maken heeft met het onderwerp waarover het hier gaat. Er is sprake van mijn handel en van een slechte debiteur, hoewel iedereen weet dat ik nooit in de handel heb gezeten. Wel het gaat over het volgende. Een Franse emigré, een rechtschapen man, bevond zich in Maastricht zonder middelen. Hij wilde geld vragen aan zijn familie in Frankrijk, maar hij vreesde, met reden, haar in moeilijkheden te brengen als zijn brief of wissel werd onderschept. De doodstraf was verordend voor degenen die met emigrés correspondeerden of die hen geld opstuurden. Er werd bijgevolg overeen gekomen dat die emigré ten behoeve van mij een wissel op zijn familie zou trekken, dat hij die zelf zou schrijven en met een verzonnen naam zou ondertekenen. Hij heeft dit gedaan, maar zijn wissel werd vanuit Parijs naar mij terug gestuurd, omdat hij op ongezegd papier was geschreven terwijl het op gezegd Frans papier moest wat de emigré en ik niet wisten. Want geen enkele wissel die uit het buitenland kwam, kon geaccepteerd of betaald worden, zoals de bankier uit Parijs mij had bericht. Dat was de reden dat ik de wissel van 1500 Franse ponden naar mijn schoonbroer stuurde om hem in Valenciennes te laten stempelen.

§ 58 Aan de getuigenis van deze brief voeg ik, als het moet, twee andere toe. In dit geval verwijs ik naar § 8 hierboven, en men zal aan de inscripties zien dat naar mijn persoonlijke mening de veroorzakers van de dood van die koning moordenaars, koningsmoordenaars waren.

§ 59 Maar als men mensen ziet die zich verlagen om dergelijke aantijgingen te doen met de bedoeling om het gedrag en de rechtschapenheid van een individu in diskrediet te brengen, is men geneigd om te concluderen dat het samenzweringen zijn die voortkomen uit afgunst en jalouzie.

§ 60 En moet ik er niet zelf uit op maken (hoe moeilijk dit in eerste instantie ook is) dat zij reeds over mijn leven het gif hebben uitgestrooid of nog zullen gaan uitstrooien van heimelijke kuiperijen en dito verdachtmakingen.

§ 61 Hoe zal ik mij er niettemin tegen verdedigen? Ik ken in dit geval slechts als enig middel de confrontatie met hen en op dat moment wacht ik, omdat ik er zeker van ben dat ik hen in verlegenheid breng.

§ 62 In afwachting van het vertrouwen van het Vaderlijk Bestuur, waaronder ik het geluk heb te leven, zal ik mijn ijver en inspanningen verdubbelen als antwoord op de weldaden van mijn Soeverein en om de voortzetting van de Hoge en Koninklijke goedgunstigheid te verdienen. Maastricht, 16 februari 1816

7.1 DE AFFAIRE MERLIN EN DE GEVOLGEN VOOR ROEMERS

In dit hoofdstuk ga ik allereerst in op de achtergrond van de beschuldiging van zijn vriendschap met ‘koningsmoordenaar’ Merlin de Douai. Roemers karakteriseerde deze en de andere beschuldigingen als samenzweringen, heimelijke kuiperijen die voortkwamen uit afgunst en jaloezie (§§ 59–60). Zij waren naar buiten gebracht in de periode van 20 oktober 1815 – 19 januari 1816 toen hij, zoals hij aan zijn vriend Ernst schreef, in Den Haag was om de koning zijn diensten aan te bieden.

Het paspoort dat voor de reis naar de Hofstad was uitgeschreven geeft enige informatie over het uiterlijk van de dan 67-jarige Roemers. Zijn lengte was 5 voet en 4 duim, dat is ongeveer één meter en 65 centimeter. Hij had een rond gezicht met een gezonde gelaatskleur, grijze ogen, grijs haar, bruine baard en bruine wenkbrauwen. Zijn mond en neus werden normaal genoemd.¹

Ruim een maand vóór zijn komst naar Den Haag had de koning Roemers bij de benoemingen voor de Tweede Kamer gepasseerd. Uit de nieuwe provincie Limburg had hij gekozen voor C.F.J. Keverberg (van Aldegoor), A.C. Membrede, J.A.C. Van Panhuys en E.L. Surlet de Chokier.² Alle vier waren zij in hoge functies bij het Franse bestuur betrokken geweest. Twee van hen, Membrede en Surlet de Chokier, waren ook Roemers’ collega’s geweest in het Corps Législatif; Keverberg was in 1811 prefect van het departement van de Boven Eems geworden en Van Panhuys was eerst secretaris-generaal van Oost-Friesland en vervolgens van Ems Oriental (Oostereems) geweest. Bovendien was een dag later, op 16 september 1815, de Vlaming C. De Brouckère (1757–1850) tot eerste gouverneur van de provincie Limburg benoemd. De reden waarom Willem I deze jurist met een carrière in de rechterlijke macht zowel in het Ancien Régime als in de Franse Tijd uitkoos voor de post van gouverneur van Limburg is niet bekend. Op dezelfde dag werd K.L. Keverberg (van Kessel), de oudste broer van het Tweede Kamerlid met die naam, benoemd tot gouverneur van de provincie Antwerpen. Van hem is bekend dat hij in augustus 1815 in een onderhoud met Gouverneur-Generaal Van der Capellen gesproken heeft over mogelijke kandidaten voor het gouverneurschap van Limburg. Van Panhuys zou hiervoor het meest geschikt zijn, maar als protestant zou dat bezwaar opleveren bij de katholieke geestelijkheid, meende Keverberg. Het zou daarom een katholiek uit de provincie zelf moeten zijn, maar wel een verlicht katholiek, om discriminatie van protestanten te voorkomen. Hij noemde als personen die daarvoor zijns inziens in aanmerking kwamen Van Aerschot, De Marchant et d’Ansembourg, Membrede, Surlet de Chokier en Hennequin. Vooral de twee laatsten zouden zeer geschikte kandidaten zijn. Hij vermeldde in dit gesprek Roemers enkel terloops als een verwante van Hennequins vrouw. Het is opmerkelijk dat Roemers, die toch voldeed aan de genoemde vereisten van verlicht katholiek en afkomstig was uit de provincie, niet eens als mogelijke kandidaat genoemd werd.³

Kortom, ondanks zijn bestuurlijke ervaring als nationaal agent van het arrondissement

Maestricht, de voorloper van het departement van de Nedermaas en de kersverse provincie Limburg, en ondanks het feit dat hij in Parijs bijna vijftien jaar volksvertegenwoordiger was geweest, werd Roemers door koning Willem I en diens adviseurs niet geschikt geacht voor een belangrijke bestuurlijke functie in de nieuwe provincie Limburg of in het landsbestuur. Hij was dus gepasseerd en het is aannemelijk dat hem dit, zacht gezegd, onaangenaam getroffen heeft.

Tijdens zijn verblijf in Den Haag vielen hem wel enkele eerbewijzen ten deel. Op 29 september had de koning de Orde van de Nederlandse Leeuw in het leven geroepen. Zij was bedoeld om diegenen te onderscheiden “die door beproefde vaderlandsliefde, bijzonderen ijver en trouw in het volbrengen hunner burgerpligten of buitengewone bekwaamheid in wetenschappen en kunsten, zich eene billijke aanspraak op de algemeene achting en Onze erkenning verworven hebben.”⁴ Bij de eerste benoemingsronde in november werd Roemers als ridder opgenomen in deze Orde van de Nederlandse Leeuw. Het is niet duidelijk waarom hem deze eer te beurt viel. Wellicht als doekje voor het bloeden? Er is geen bewijs dat hijzelf verzocht heeft tot opname in deze Orde en ook komt hij niet voor op een lijst van personen in het archief van het Kabinet des Konings die daarvoor in aanmerking kwamen.⁵

Nog geen maand later, op 19 december 1815, werd hij door de koning en op voordracht van de minister van Financiën C.C. Six van Oterleek benoemd tot één van de 50 leden van het Syndicaat der Nederlanden, dat per 1 januari 1816 in werking trad. Dit orgaan vorderde achterstallige inkomsten van de staat in, zorgde voor nieuwe staatsleningen, de betaling van de rente over die leningen en de aflossing ervan. Roemers was lid van de Algemene Vergadering, die éénmaal per jaar in Amsterdam bij elkaar kwam. De eerste twee jaarvergaderingen was hij aanwezig, maar vanaf 1818 tot de laatste vergadering in januari 1823 ontbrak hij om onbekende redenen steeds. De leden luisterden op zo’n vergadering naar het jaarverslag van de voorzitter, meestal de minister van Financiën, en keurden de stukken, afgaande op de notulen van deze vergaderingen, zonder discussie goed. De jaarverslagen waren door de Permanente Commissie, het dagelijks bestuur van het Syndicaat, en hun ambtenaren opgesteld. Roemers maakte geen deel uit van deze Permanente Commissie.⁶ Vijf jaar later, in 1823, werd het Syndicaat der Nederlanden vervangen door het Amortisatiesyndicaat, een samengaan van het Syndicaat der Nederlanden met ’s-Lands Amortisatiekas, in 1815 door Willem I opgericht met als taak de aflossing van de staatsschuld van 1500 miljoen gulden te regelen. Het nieuwe Syndicaat stond onder rechtstreekse controle van de koning en moest zorg dragen voor zowel het verminderen van de staatsschuld als voor de financiering van grote projecten zoals het graven van de Zuid-Willemsvaart. In tegenstelling tot de jaarvergaderingen van het eerste Syndicaat bezocht hij tot 1829 trouw de één- soms tweedaagse jaarvergaderingen in Amsterdam.⁷ Wat de werkzaamheden in het Syndicaat verder voor hem betekend hebben weet ik niet. Het is verleidelijk om te veronderstellen dat hij op enigelei wijze betrokken was bij het “Ontwerp tot ontginning en tot kultuur brenging der heiden, woeste gronden,

broeklanden en moerassen in onderscheidene gedeelten van ons rijk” en het voorstel van het dagelijks bestuur van het Syndicaat aan de gouverneur van Limburg om met zo’n ontginning in zijn provincie te beginnen. Ik heb echter geen aanwijzingen gevonden dat Roemers als lid van het Amortisatiesyndicaat de Permanente Commissie met dit plan en met de keuze voor Limburg geholpen heeft.⁸

Roemers was dus niet uitgerangeerd, maar behoorde ook niet tot de nieuwe bestuurselite. De aan het begin van deze paragraaf genoemde beschuldigingen aan zijn adres zouden plaatsgevonden hebben op 16 januari 1816 tijdens een besloten diner van 22 voornamen en hooggeplaatste personen. De bron voor deze aantijgingen was iemand “met veel invloed uit het gebied van Overmaze”, schreef hij enkele maanden later aan Ernst zonder daarbij een naam te vermelden.⁹ Behalve dat hij tijdens die bijeenkomst beschuldigd was van het auteurschap van de “loi des otages” werd hem dus ook zijn vriendschap met Merlin de Douai verweten. Deze had als lid van de Nationale Conventie op 15 januari 1793 voor de doodstraf van Lodewijk XVI gestemd en werd bijgevolg na de val van Napoleon door de nieuwe machthebbers als “régicide” beschouwd. Voor een vriend van zo iemand achtte het deftige Haagse gezelschap een overheidsfunctie in het eigen koninkrijk blijkbaar ongepast.

Roemers probeerde in zijn “Tableau” de vriendschap met Merlin te minimaliseren tot een amicale omgang tussen twee mannen die elkaar waardeerden. Zij was, schreef hij, in de jaren tachtig van de achttiende eeuw ontstaan toen Merlin optrad als de advocaat van Roemers’ zwager Colpin in Valenciennes. In principe had Roemers wel gelijk met zijn constatering dat deze vriendschap niet hoefde te betekenen dat hij vanzelfsprekend dezelfde principes en meningen als Merlin had. Zijn argument dat hij vóór de Revolutie niet kon weten welke standpunten Merlin later zou gaan innemen klinkt eveneens redelijk. De tekst “les assassins du vertueux roi” onder de kanonskogels die zich tijdens het beleg van Maastricht eind 1792/begin 1793 in Roemers tuinmuur hadden geboord, getuigde inderdaad van een andere opvatting dan die van Merlin. Ook dat hij zich, naar hij op 31 januari 1793 aan zijn zwager Colpin in Valenciennes schreef, bij het bericht van de dood van Lodewijk XVI in droefenis had terug getrokken in zijn werkkamer bevestigt dat. Het wekt echter wel verwondering en roept vragen op dat zijn zwager Colpin zich op dat moment, tijdens het Schrikbewind, in Valenciennes kon bevinden. Hij en zijn gezin waren naar Maastricht gevlucht en stonden tot in 1797/98 nog op de ‘Liste des émigrés’ en illegale aanwezigheid in Frankrijk, zeker in 1793, was niet zonder gevaar.

Bij een principieel ingesteld iemand kan men zich voorstellen dat het stemmen voor de doodstraf van je koning tot het verbreken van de vriendschap kan leiden. Bij Roemers gebeurde dat echter niet. Integendeel. Enkele jaren later, in 1796, liet hij de inscriptie in de tuinmuur bewust achter een tuinhuis verdwijnen. Op dat moment was zijn carrière binnen de Franse Republiek belangrijker dan zijn afkeer van de terechtstelling. Hij koos daarmee impliciet voor de vriendschap met Merlin, die voor het verloop van zijn carrière zo

belangrijk was. Op diverse plaatsen in deze studie heb ik Roemers' nauwe samenwerking met Merlin vanaf 1794 aangetoond en uit de toon van hun ambtelijke correspondentie kan men wel degelijk opmaken dat er ook sprake was van een hechte vriendschap.

Zoals de beschuldiging van verwantschap met emigrés in 1797, die tot doel had Roemers te weren als lid van de Conseil des Cinq-Cents, voor een beter begrip tegen de achtergrond van die tijd geplaatst diende te worden, zo moet dat ook gebeuren met de beschuldiging van Roemers' vriendschap met Merlin, die tot doel had een carrière in het Verenigd Koninkrijk te blokkeren.

Na de abdicatie van Napoleon besteeg een jongere broer van Lodewijk XVI als Lodewijk XVIII de Franse troon. De nieuwe grondwet, de "charte constitutionnelle" van 6 juni 1814 ondertekende hij, hoewel pas enkele maanden effectief koning, als "Louis in het 19e jaar van onze regering". Hij onderstreepte hiermee dat zijn koningschap was ingegaan op 8 juni 1795, de sterfdag van zijn neefje de dauphin in de Parijse Temple. De "régicides" werden door Lodewijk XVIII uit hun ambten ontslagen. Voor Merlin de Douai betekende het dat hij zijn functie als procureur-generaal aan het Hof van Cassatie moest opgeven. Er vond verder geen vervolging plaats.

Op 1 maart 1815 landde Napoleon vanaf Elba in Zuid-Frankrijk en op 20 maart had hij weer zijn intrek genomen in de Tuilerieën. Daarmee begon de periode van Honderd Dagen die tot 22 juni 1815 duurde, toen hij voor de tweede maal aftrad als keizer, enkele dagen na de slag bij Waterloo. Na dit interregnum van Napoleon werd er harder opgetreden tegen de "verraders van de monarchie", diegenen die opnieuw in dienst waren getreden van Napoleon. Het betrof 57 personen van wie 19 militairen en 38 burgers. Merlin was één van hen. Hij was onder Napoleon teruggekeerd in het Hof van Cassatie. Buiten Parijs moest hij nu onder toezicht zijn proces en/of verbanning afwachten.¹⁰

Merlin vluchtte naar het kersverse Koninkrijk der Nederlanden en vroeg op 27 september 1815 in Brussel de minister van Justitie C.F. van Maanen schriftelijk om protectie. Hij kende hem zakelijk sinds hij eind 1810 kort met Van Maanen, die onder koning Lodewijk Napoleon ook al deze functie bekleedde, gecorrespondeerd had over enkele vragen met betrekking tot wat hij noemde "de Hollandse wetgeving van vóór 1789". Koning Willem I, daarbij gehoor gevend aan het besluit van de grote mogendheden dat de genoemde 57 personen buiten Frankrijk enkel in Pruisen, Rusland of Oostenrijk mochten verblijven, besloot op 17 december Merlin het land uit te wijzen. Merlin wilde toen samen met zijn zoon naar de Verenigde Staten emigreren. Hij had de hoop opgegeven ooit nog te kunnen terugkeren naar Frankrijk, aangezien de "loi du 12 janvier 1816" weliswaar amnestie verleende aan allen die aan de Honderd Dagen van Napoleon hadden deelgenomen, maar niet aan de "régicides" onder hen. Zij werden voor eeuwig uit Frankrijk verbannen, hun burgerrechten als Fransen werden hen ontnomen en hun bezit verbeurd verklaard. Het schip waarmee vader en zoon Merlin naar Amerika wilden vertrekken, leed op 26 februari 1816 ter hoogte van Vlissingen een schipbreuk. De Merlins werden gered. Koning Willem I weigerde gehoor

te geven aan een nieuw verzoek van de Franse ambassadeur om Merlin als één van koningsmoordenaars, het land uit te zetten. Volgens de overlevering met de woorden: “Je vous l’ai donné, la mer me l’a rendu, je le garde”. Merlin moest wel Brussel verlaten en naar het noorden verhuizen. Hij vestigde zich eerst in Haarlem en later, tot zijn terugkeer naar Frankrijk in 1830, opnieuw in Brussel.¹¹

De bijeenkomst waarop Roemers zijn vriendschap met Merlin verweten werd, vond plaats op 16 januari 1816, vier dagen na de afkondiging van de Franse wet die de “régicides” amnestie onthield. Hierover zal ongetwijfeld ook in de hoogste kringen in Den Haag gepraat zijn, temeer daar één van de ‘handlangers’ van Merlin, te weten Roemers, op dat moment ook in de stad aanwezig was. Roemers heeft zich tegenover het gezelschap niet kunnen verdedigen en de hoop die hij in de laatste paragraaf van zijn “Tableau” uitsprak dat hij zich zou mogen blijven verheugen in de gunst en goedwillendheid van de koning, werd niet of slechts in zeer geringe mate bewaarheid. Zoals verderop zal blijken, verdween ook snel Roemers’ welwillendheid ten opzichte van Willem I en diens regering.

7.2 LID VAN DE PROVINCIALE STATEN VAN LIMBURG (1816–1820)

De grondwet van 1815 regelde in het Vierde Hoofdstuk, ‘Van de Staten der Provinciën’, in artikel 129 tot en met 161 het provinciaal bestuur. De leden van de Provinciale Staten werden per stand gekozen door de adel of ridderschap, door de steden en door de Landelijke Stand, ook wel Eigen Erfden genoemd, een gedeeltelijke terugkeer dus naar de standenmaatschappij van het Ancien Régime. Elke stand had ongeacht zijn omvang een gelijk aantal vertegenwoordigers van 20 personen. Roemers was in 1816 niet gekozen maar zoals alle leden van de eerste Provinciale Staten in het hele koninkrijk was hij door de koning benoemd. Er is geen bewijs dat hij voor deze post was aanbevolen of er zelf naar gesolliciteerd had zoals A.J.H.J. Bloemarts, H.P.E. Joppen de Beegden en F.X. M.A.L.O. Kerens (de Wylré) met succes gedaan hadden. Het koninklijk benoemingsbesluit dateert van 20 februari 1816, een maand na Roemers bezoek aan Den Haag, maar twee weken voordat hij zijn “Tableau” aan de koning schreef. Chevalier Roemers – hij was immers ridder in de Orde van Nederlandse Leeuw – werd niet als lid van de Limburgse Ridderschap maar als lid van de Eigen Erfden benoemd. Toen eenmaal de Statenleden gekozen konden worden, twee jaar later, gebeurde dit volgens het censuskiesrecht. De hoogte van de belasting als drempel voor dit kiesrecht was niet centraal voorgeschreven, maar in de praktijk was slechts een zeer klein deel van de mannelijke bevolking stemgerechtigd. Als voorbeeld daarvan in Limburg kan kiesdistrict 11 (Meerssen) dienen. Op 1 juni 1818 waren zegge en schrijve *elf* van de 28 kiesgerechtigde burgers onder voorzitterschap van Roemers bijeengekomen om voor hun kieskring een nieuwe vertegenwoordiger te kiezen voor de Landelijke Stand in de Provinciale Staten.¹²

Samen met graaf P. d'Arschot Schoonhoven voor de stand van de edelen en J. G. Van Slijpe voor die van de steden, was Roemers in de Statenvergadering van 15 maart 1816 door zijn collega's afgevaardigd om namens hen de koning als hun nieuwe vorst eer te bewijzen. Enkele dagen later behoorde hij echter niet tot degenen die door de koning benoemd werden tot lid van Gedeputeerde Staten van Limburg, het dagelijks bestuur van de provincie. Wél benoemd tot député werden P. Leonards van Achel en I.F.N.F. De Thier van Neercanne – twee edelen die Roemers in de jaren 90 van de 18e eeuw gered had van deportatie; verder zijn aangetrouwde neef J.F. Hennequin, J.C. Van Panhuys (van Haeren, zoon van Roemers' vriend W. Van Panhuys en niet te verwarren met diens neef J.A.C. Van Panhuys), G.A.E. Van Aefferden uit Venlo en W.J.F. Wulff van Terlinden uit Hoensbroek.¹³

Bij loting was het einde van Roemers' termijn als Statenlid bepaald op 1820. In feite hield hij echter al veel eerder op. De Provinciale Statenleden kwamen elk jaar in juli, in 1816 in augustus, in Maastricht bijeen en vergaderden dan in twee weken tijd 6 à 10 maal. De eerste twee jaren was Roemers elke vergaderdag present en nam hij actief deel aan de werkzaamheden. Zo was hij betrokken bij het opstellen van de provinciale begroting, het ontwerpen van een reglement voor het onderhoud van de provinciale wegen, de indeling van de provincie in 20 kiesdistricten en bij de reglementering voor de stadsbesturen en de plattelandsdistricten. Ook heeft hij een voorstel gedaan om de census voor het kiezen van de leden van de Provinciale Staten te verlagen van 150 tot 75 franc.¹⁴ Maar in 1818 was de derde vergaderdag op 10 juli de laatste die hij bijwoonde. Daarna bezocht hij geen enkele vergadering meer, ook niet in 1819 en 1820.¹⁵

Afb. 30 E.L. Surlet de Chokier. ± 1830.¹⁶

In de vergadering van 1818 kozen de Statenleden voor het eerst zelf een nieuw Tweede Kamerlid. Voor het zittende Limburgse Kamerlid Erasmus baron Surlet de Chokier (zie afbeelding 30) was de termijn verstreken, maar hij wilde herkozen worden. Surlet (1769–1839) was een edelman van Luikse afkomst die in Gingelom, een dorp ten zuiden van Sint Truiden woonde. Als jongeman had hij in 1789 deelgenomen aan de revolutie in Luik en in de Franse Tijd was hij lid geweest van het bestuur van de Nedermaas en vanaf 1812 van het Corps Législatif in Parijs. In de voorbije zittingsperiode had hij zich een kritisch Kamerlid getoond en kort tevoren, evenals trouwens het Limburgse Kamerlid zijn vriend J.F. Hennequin, als één van de tien Kamerleden tegen de zogenaamde Blanketwet gestemd. Door deze wet eigende de koning zich wetgevende bevoegdheden toe en werd hem de mogelijkheid gegeven om aan het niet opvolgen van zijn Koninklijke Besluiten strafsancities te verbinden.¹⁷

Bij de stemming op 10 juli kreeg Van Aefferden 28 stemmen, Surlet de Chokier 24, De

Borchgrave en Gelders ieder één stem. Gouverneur De Brouckère had invloed uitgeoefend op het stemgedrag van de Statenleden zoals hij na afloop van de stemming op 10 augustus 1818 zelf schreef aan de koning. Gelukkig was Van Aefferden gekozen, zo meldde hij de vorst. Roemers behoorde tot de “parti Chokier”, zo ging hij verder, en hij noemde naast Roemers ook Hennequin als de personen bij wie hij, De Brouckère, in ongenade was gevallen.¹⁸ Helaas zijn de notulen van de vergaderingen van de Provinciale Staten niet altijd uitgewerkt en bovendien zo beknopt weergegeven, dat de discussies, spanningen en emoties er niet uit op te maken zijn. Voor Roemers moet het echter het moment geweest zijn om de provinciale politiek voor gezien te houden. Maar gezegd moet worden dat de kiezers van zijn kiesdistrict hem ook niet afgevaardigd zouden hebben. Hij behaalde bij de Provinciale Statenverkiezing van 1820 in zijn kiesdistrict Meerssen de 13e plaats van de vijftien.¹⁹

Enige maanden later, op 3 november 1818, arriveerden eerst de prins en prinses van Oranje en enkele uren later tsaar Alexander I, zijn moeder Maria Fjodorovna en zijn broer grootvorst Michael in Maastricht. Gouverneur De Brouckère was door het ministerie van Binnenlandse Zaken verzocht om de nodige voorbereidselen voor dit hoge bezoek te treffen en voor een passende overnachtingsmogelijkheid zorg te dragen. Het gezelschap werd met veel egards ontvangen. De kroonprins en zijn echtgenote Anna Paulowna logeerden bij Roemers in de Brusselsestraat, de tsaar bij kolonel F. Behr, de tsarina-douairière in het gouvernementshuis en grootvorst Michael bij ontvanger-generaal Ruys. De volgende dag gingen de tsaar en zijn broer terug naar Aken en de rest van het gezelschap naar Brussel. In Aken had in oktober/november 1818 een Congres plaats van de grootmachten Rusland, Oostenrijk, Pruisen, Engeland en Frankrijk, die tevergeefs probeerden met elkaar een blijvend samenwerkingsverband te realiseren.²⁰ Het is opmerkelijk dat ondanks het optreden van de gouverneur rond de keuze van een nieuw Kamerlid in juli van dat jaar, Roemers was aangezocht, c.q. zichzelf bij de gouverneur had aangeboden om als gastheer te fungeren voor de kroonprins en diens vrouw.

7.3 HET VERZET TEGEN HET REGERINGSBELEID IN DE PERIODE 1817– 1822

Gedurende de jaren 1817–1822 vonden er voortdurend confrontaties plaats tussen de regering en het Maastrichtse stadsbestuur, waarin Roemers' aangetrouwde neef Hennequin als één van de burgemeesters van Maastricht een hoofdrol speelde. Hij werd hierin door velen, onder wie Roemers gesteund. Ook als Tweede Kamerlid had Hennequin zich tot opponent van het regeringsbeleid ontwikkeld. Aangezien zijn optreden als burgemeester en Kamerlid met elkaar verbonden zijn en hij met Roemers niet alleen door familiebanden verbonden was, besteed ik ook aandacht aan zijn optreden in de Tweede Kamer. Op die

manier wordt ook Roemers' standpunt ten opzichte van het regeringsbeleid verduidelijkt. Het optreden van enkele andere personen wordt om die reden eveneens kort vermeld.

De politieke opstelling van Roemers ten tijde van het Verenigd Koninkrijk was diametraal tegenovergesteld aan die welke hij had ingenomen als ambtenaar en volksvertegenwoordiger in de Franse Republiek. Was hij in het laatste geval een paladijn en steunpilaar van het bewind geweest, in het Verenigd Koninkrijk ontwikkelde hij zich al snel tot een criticaster van het regime en tot een steunpilaar van mensen zoals Hennequin en Surlet de Chokier die openlijk ten strijde trokken tegen wat wel genoemd is de besluitenregering van Willem I. De redenen voor deze positiewijziging zijn moeilijk te achterhalen aangezien zij door Roemers zelf nooit expliciet gegeven zijn, dat wil zeggen zij zijn door hem niet achtergelaten in de vorm van een toespraak of geschrift. De reden kan moeilijk enkel en alleen het gemanipuleer van verkiezingen, de beperking van de pers- en taalvrijheid of andere uitingen van het (semi)dictatoriale bewind van Willem I geweest zijn of, om het mooier maar meer omfloerst met de woorden van de koning zelf te zeggen, met de praktijk van "een door een grondwet getemperde monarchie."²¹ Tijdens het Directoire had Roemers immers aan vergelijkbare zaken meegewerkt en zijn bewondering voor Napoleon, die alles verbood wat hem niet zinde en alles gebod wat hij voor zijn politiek nodig of nuttig achtte, was er niet minder om geweest. De reden voor zijn veranderde houding moet mijns inziens daarom ook en wellicht vooral gezocht worden in de weigering van de vorst om hem op provinciaal en/of landelijk niveau een belangrijke bestuurlijke rol te laten spelen. Dit afwijzen moet hem natuurlijk zeer gestoken hebben. De vriendschap met Merlin kan daarbij een rol gespeeld hebben, maar de afkeer van deze "régicide" in die tijd moet ook weer niet overdreven worden. In de discussies over wetgevende onderwerpen in de Tweede Kamer werd regelmatig Merlins autoriteit aangeroepen die hij binnen en buiten Frankrijk als jurist genoot. Het kamerlid Van Asch van Wijck noemde hem bijvoorbeeld in 1827 in een debat "de beroemde Merlin, de voornaamste der tegenwoordige rechtsgeleerden."²²

De mening van Stas dat Roemers na zijn terugkeer uit Parijs geen ambt meer wilde vervullen lijkt mij in tegenspraak met de medeling van Roemers zelf aan zijn vriend Ernst dat hij eind 1815 juist naar Den Haag was gegaan om de koning zijn diensten aan te bieden. Het is wellicht wel aannemelijk dat na de teleurstellende ervaringen in Den Haag in 1815/1816 Roemers op een later tijdstip het aanbod van bepaalde betrekkingen heeft afgewezen, zoals Stas eveneens mededeelde.²³ Zijn leeftijd, in 1820 was hij 72 jaar oud, en zijn gezondheid kunnen hierbij uiteraard ook een rol gespeeld hebben.

Roemers' karakter maakte hem voor koning Willem I wellicht ook minder aantrekkelijk als dienaar van de staat. De Koning kon een keuze maken uit een behoorlijk aantal mensen die in de Franse Tijd hun sporen in het bestuur hadden verdiend. In dit verband zou een vergelijkende studie tussen Roemers en Membrede interessant zijn. Beiden hebben zij leidinggevende functies gehad in de Franse Republiek, Roemers eerder en meer uitgesproken dan Membrede, maar alleen de laatste werd door de Vorst na de Franse Tijd overladen

met belangrijke ambten. Van lid van de Provinciale Staten van Brabant, burgemeester van Maastricht, lid van de Raad van State en Tweede Kamerlid werd hij gouverneur van de provincie Antwerpen en vervolgens lid van de Eerste Kamer. Zoals te doen gebruikelijk bij loyale uitvoerders van zijn bewind werd Membrede voor zijn diensten door Willem I al in september 1817 beloond met de titel jonkheer. Hij wordt dan ook terecht een trouwe steunpilaar van de koning genoemd. Membrede bleef na de afscheiding van “België” als enige Limburger en op eigen verzoek deel uitmaken van de Eerste Kamer.²⁴

7.3.1 De hoofdrolspelers

Afgezien van de korte periode dat hij lid was van de Provinciale Staten van Limburg is Roemers in de tijd van het Verenigd Koninkrijk geen lid meer geweest van een bestuurlijk orgaan of volksvertegenwoordiging. Dat wil niet zeggen dat hij in de regionale politiek geen rol meer speelde. Hij betrad weliswaar zelden openlijk de politieke arena maar hij had contact met en ondersteunde de groep Limburgers die dat wel deed. Het reeds genoemde conflict in de Limburgse Provinciale Staten in haar vergadering van 1818 over de eventuele herbenoeming van Surllet de Chokier als Tweede Kamerlid was één van eerste schermutselingen die in de periode vanaf 1816/1817 tot ongeveer 1822 plaats vonden tussen de voor- en tegenstanders van het beleid van koning Willem I. Zij speelden zich vooral af in Maastricht in de kringen van het provinciale en gemeentelijk bestuur en onder de kiesgerechtigde gegoede burgerij. Van de voorstanders waren behalve gouverneur De Brouckère, Jan Godert en Petrus van Slijpe prominente vertegenwoordigers. Zij waren de zonen van de omstreden vice-hoogschout Jan Hubert van Slijpe. Jan Godert was vanaf het begin lid van de Provinciale Staten en sinds 1815 één van de vier, later drie, burgemeesters van Maastricht. Zijn broer Petrus was vanaf 20 juni 1815 procureur des konings bij de Rechtbank van Eerste Aanleg. Beide heren Van Slijpe waren trouwe aanhangers van het Huis Oranje-Nassau net zoals hun vader geweest was. Zij en gouverneur De Brouckère stonden over de publieke opinie in Maastricht in overleg met minister van Justitie Van Maanen en minister van Binnenlandse Zaken P.C.G. de Coninck.²⁵

Van de critici van het koninklijk bewind waren in Maastricht aan het begin van deze periode naast J.F. Hennequin (zie afbeelding 31) ook Balthazar J.W. Cruts (1788–1841) en diens neef Nicolas T.J. Cruts (1784–1844) spraakmakend. Hennequin was na zijn naturalisatie tot Nederlander door Willem I benoemd tot lid van de Provinciale Staten van Limburg en trad op verzoek van De Brouckère toe tot het college van Gedeputeerde Staten. Van 13 juli 1817 tot 8 juni 1820 was hij vervolgens lid van de Tweede Kamer.

Afb. 31 J.F. Hennequin²⁶

In november 1819 was hij gekozen tot lid van de Maastrichtse gemeenteraad en meteen daarna ook als één van de drie burgemeesters naast J.G. Van Slijpe en E. Pichot. In maart 1821 werd hij ontslagen als burgemeester en raadslid waarover verderop meer.²⁷

Balthazar Cruts (1788–1841) was geboren en getogen in Maastricht. Van vaderskant kwam hij uit een katholiek Maastrichts magistratengeslacht, van moederskant, Van Creeft, uit een vergelijkbare familie uit Sint-Truiden. Via zijn moeder was hij bovendien verwant aan de adellijke familie De Heusch uit Eigenbilzen. Hij had in 1815 zijn licentiaat in de rechten aan de universiteit van Brussel behaald. In de periode 1817–1818 was hij secretaris van de stad Maastricht maar hij legde die functie in oktober 1818 vrijwillig neer om gekozen te kunnen worden tot raadslid. In juni 1819 werd hij vervolgens eerste plaatsvervanger voor de stad Maastricht in de Provinciale Staten en een jaar later gewoon lid. In maart 1821 werd hij tegelijk met Hennequin ontslagen als raadslid. In 1833 trouwde Balthazar met Caroline Colpin, een kleindochter van Roemers. Het is onbekend of Roemers vóór het begin van de moeilijkheden omtrent de Maastrichtse gemeenteraad bevriend of contact had met de families Cruts. Balthazars' neef N.J.T. Cruts (1784–1844), afkomstig uit Visé, had eveneens rechten gestudeerd in Brussel en was daarna van 1811 tot 1814 procureur bij de douanerechtbank in Utrecht geweest en na het vertrek van de Fransen vanaf 27 mei 1814 tot 1830 procureur crimineel (officier van Justitie) bij de rechtbank in Maastricht.²⁸

7.3.2 De bestuurscrisis in Maastricht 1819–1822

Als hoogtepunt van de kritiek uit de bestuurlijke kringen van Maastricht op het regeringsbeleid wordt meestal de Maastrichtse schutterijkwestie genoemd en de daarmee samenhangende interne crisis in het stadsbestuur in de periode 1819–1821. Beide onderwerpen zijn bestudeerd door de historici Th. Wingens, R. Beckers en C.W. Van der Pot.²⁹ De eerste gaf in 1962 een beschrijving van de kwestie en duidde haar als een uiting van afkeer van “Holland” en van het koninklijk gezag en als een voorspel van de Belgische Opstand. Beckers betwijfelde in 1970 de stelligheid van deze conclusie. In het echte voorspel van de Belgische Opstand, in de jaren 1827–1830, werd volgens haar uit het oogpunt van propaganda wel gebruik gemaakt van de gebeurtenissen uit 1821, maar na de oplossing van het conflict in 1822 ten gunste van de centrale regering, signaleerde zij tot 1827 geen gebeurtenissen meer, die men als oppositioneel zou kunnen omschrijven. Reeds in 1934 had de rechtshistoricus C.W. van der Pot aandacht besteed aan de bestuurscrisis tussen Maastricht en Den Haag. Naar zijn mening had de regering de moeilijkheden zeer serieus genomen en waren zij een belangrijke stimulans geweest om de door haar gewenste vergroting van invloed van de centrale overheid op de stadsbesturen te realiseren.³⁰

In deze paragraaf plaats ik de kwestie met enkele aanvullingen in een breder (tijds) perspectief om daarbij tevens Roemers rol in het geheel te kunnen schetsen.

Op 27 februari 1815 was de “Wet tot het in werking brengen van art. 125 en art. 126 der grondwet met opzicht tot de schutterijen”, beter bekend onder de naam “Schutterijwet” van kracht geworden. Hiermee werden schutterijen (her)opgericht om in vreedstijd de binnenlandse rust te bewaren en om in tijden van oorlog en gevaar het leger te ondersteunen tegen vijandelijke aanvallen. Dat laatste werd onvoorzien zeer actueel omdat Napoleon een dag later voet aan wal zou zetten in Frankrijk en enkele maanden later met zijn legermacht “België”, het zuidelijk deel van het koninkrijk zou binnenvallen.

Op grond van deze wet moesten in Maastricht 600 ‘geschikte’ mannen tussen 18 en 50 jaar vrijwillig of door middel van loting en/of vervanging vijf jaar lang schutterijdienst vervullen. Jaarlijks moest er een grote oefening gehouden worden en door het jaar heen waren er kleinere diensten en verplichtingen te vervullen. Bepaalde kosten kwamen ten laste van de stedelijke begroting.

Wingens vermeldt niet dat reeds in 1816 verzet van de burgerij naar buiten kwam toen in februari twee burgers weigerden om de extra belasting voor de bekostiging van de begroting voor de schutterij te betalen. Het waren de koopman en zeepzieder A.M. Maurissen en de aannemer en zoutzieder W.J. Strengnart. Op een later tijdstip werden meerdere weigeraars genoemd met name A. Gadiot en J.G. Dambermont. Maurissen en Strengnart werden voor het gerecht gedaagd en tot een boete veroordeeld. Hun appèl werd afgewezen. In de raadsvergadering van 12 augustus 1818 deelde Eerste burgemeester Van Slijpe mede, dat hij overging tot openbare verkoping van meubelen van de twee mensen die geweigerd hadden de belasting voor de schutterij te betalen. De verkoop werd echter door de burgerij geboycot. Van Slijpe gaf vervolgens Reintjens, de ontvanger van de gemeente, opdracht om rechtstreeks of via een derde voor de stad meubelen op te kopen van de belastingweigeraars. Deze weigerde omdat het naar zijn opvatting buiten zijn ambtsopdracht lag.³¹

Strengnart, die inmiddels op 29 september 1817 door de koning benoemd was tot raadslid, zocht steun in de Tweede Kamer. In haar vergadering van 17 mei 1819 stelde L. Pycke, afgevaardigde uit West-Vlaanderen, als lid van de Commissie voor de Verzoekschriften Strengnarts verzoek aan de orde. Deze wilde teruggave van het grootste deel van de opbrengst van de door de deurwaarder in beslag genomen meubelen en van de opgelegde boetes. Zijn argument was, dat de burgemeester onwettig gehandeld had. Dit argument verwees naar de redenering dat voor Maastricht de Schutterijwet van 27 februari 1815 niet gold, omdat Maastricht op dat moment nog geen onderdeel was van het koninkrijk en de wet ook nooit in Maastricht afgekondigd was. Vóór de Franse Tijd had de stad trouwens geen schutterij gekend. Het garnizoen verdedigde immers de stad in ’s lands belang. Pycke stelde voor het verzoek door te sturen naar de Koning. De Kamer was niet bevoegd het een en ander te controleren en bovendien had Strengnart de gerechtelijke weg niet volledig gebruikt door geen cassatie aan te vragen.³²

De Koning en zijn ministers waren mogelijk pas vanaf begin 1819 op de hoogte van het

bestaan van weerstand in Maastricht tegen de Schutterijwet, zoals Wingens en anderen na hem aannemen, maar het moge duidelijk zijn dat in de Maastrichtse samenleving en politiek de schutterij vanaf het begin een omstreden onderwerp was.

Nauw verweven met de schutterijkwestie was de organisatie van het stedelijk bestuur van Maastricht. In november 1814 was, zoals eerder vermeld, het ontwerp-Reglement voor het bestuur van Maastricht van de commissie waarin ook Roemers zitting had afgewezen. Ruim anderhalf jaar later was op 27 juni 1816 door de regering een nieuwe commissie benoemd. Zij telde slechts vijf leden waartoe Roemers niet meer behoorde, evenmin als vier andere leden van de eerste commissie, te weten Coenegracht, Collard, Crassier en Van Slijpe. Alleen Membrede en Van den Santheuvel bleven benoemd. De werkgroep werd aangevuld met M. Heylerhoff, J. Rouffaer en Tielens jr. of sr. Heylerhoff was de man die in 1789 benoemd was tot Luikse stadspensionaris ondanks het verzet van de Brabantse raadsleden die Membrede in die functie benoemd wilden zien; J. Rouffaer was een rijke protestantse graanhandelaar; de katholieke J. F.C. Tielens was bankier en oud-peijmeester van de stad en zijn zoon C. Tielens wijnhandelaar. Volgens Van Panhuys waren allen anti-Frans ofwel mannen met “excellens principes” waarmee hij waarschijnlijk hetzelfde bedoelde.³³ Deze commissie had behalve met de richtlijnen van de ‘Commissie van twaalf’ ook rekening te houden met de nadere bepalingen die Willem I op 9 maart 1815 had uitgevaardigd met betrekking tot de samenstelling van de stedelijke besturen. Hierdoor was een concept-regeling ontstaan die voor alle steden in het land moest gaan gelden. Nog slechts enkele aanvullingen waren toegestaan.³⁴

Een jaar later werd bij Koninklijk Besluit (KB) van 12 mei 1817 (n° 156) een “Reglement voor de Regering der Stad” van kracht dat niet alleen voor Maastricht maar voor alle acht steden in de nieuwe provincie Limburg gold. Het aantal burgemeesters bleef gehandhaafd op drie, zoals ook het voorstel van de commissie waarvan Roemers deel had uitgemaakt had voorgesteld, maar zij werden nu door en uit de Raad gekozen en bleven deel uitmaken van de gemeenteraad. Er waren 21 raadsleden. Zij werden echter niet voor het leven gekozen, maar voor de tijd van zes jaren. Zij moest minimaal viermaal per jaar ter vergadering bijeenkomen en verder zo vaak als door de president-burgemeester nodig werd geacht. Het kiescollege bestond niet uit 27 maar uit 48 leden. Jaarlijks moest het bijeenkomen om opvolgers voor de vacante plaatsen te kiezen. De helft van de door loting aangewezen leden van het kiescollege mocht aan deze verkiezing deelnemen. De census voor het kiesrecht lag hoger dan de commissie van Roemers voorgesteld had. Voor het recht om leden van het kiescollege te kiezen moest men niet f 20,-- maar f 30,-- stedelijke belasting betalen en voor het kiezen van de raadsleden niet f 30,-- maar f 60,--.³⁵ Er was dus een grotere, maar wel rijkere groep burgers bij het stadsbestuur betrokken. Dit was ook de wens van de koning geweest. Hij had in zijn nadere bepalingen opgemerkt, dat de eisen voor het kiesrecht zodanig moesten zijn, dat de kiezers behoorden tot de aanzienlijkste en meest gegoede klasse.³⁶

In oktober 1818 kozen de kiesgerechtigden van Maastricht voor het eerst de 48 leden van het kiescollege. Roemers scoorde hierbij hoog: 187 van de 316 kiezers hadden op hem hun stem uitgebracht. Hij kwam daarmee op de vierde plaats, na een telg uit de Zuid-Limburgse magistratenfamilie De Limpens (237 stemmen), Strengnart (212 stemmen) en Hennekens – wellicht Jan Lodewijk Willem, jeneverstoker – (189 stemmen). Meteen na Roemers kwam met 186 stemmen Hennequin op de vijfde plaats. Burgemeester Van Slijpe had 155 stemmen gekregen en zijn broer de procureur des konings 96. Het nieuwe kiescollege mocht zelf de nieuwe raadsleden kiezen. Voordien werden zij door de koning benoemd. In de eerstvolgende vergadering van 8 oktober werd voor een vrijgekomen plaats in de gemeenteraad B. Cruts gekozen.³⁷

Cruts trok in de Raad vrijwel meteen ten strijde tegen de schutterijbelasting. In een buitengewone vergadering van 1 maart 1819 deelde president-burgemeester Van Slijpe de Raad mede dat de burgemeesters de begroting van 1818 voor de schutterij in orde bevonden en goedgekeurd hadden. Zij hoefde dus niet meer uitgebreid in de Raad aan de orde te komen. De raadsleden waren zeer ontstemd over deze gang van zaken. Zij moesten de uitgaven goedkeuren en dienden derhalve vóór en niet achteraf geïnformeerd te worden. Uiteindelijk accordeerden zij de begroting met uitzondering van Cruts, Strengnart en A. Lekens, lid van de drukkersfamilie van die naam en eigenaar van onder andere de papiermolen Het Ancker in Maastricht. Hij was evenals Strengnart in september 1817 nog door de koning benoemd tot raadslid.³⁸

Ruim anderhalve maand later kwam in de Raad de definitieve bijdrage van elke aangeslagene voor de schutterijbelasting voor het jaar 1817 aan de orde. Een speciale commissie had zich over dit heikele onderwerp gebogen en had op basis van de aanslag van 1816 de individuele bijdragen voor 1817 vastgesteld. Met enig voorbehoud meende zij te kunnen stellen dat de aanslag voor 1817 tweederde deel van die van 1816 zou zijn. Alle raadsleden ondertekenden de lijsten met de namen van de belastingplichtigen en hun aandeel in de contributie, met uitzondering van Cruts.³⁹

In de vergadering van 18 augustus stonden president-burgemeester van Slijpe en Cruts wederom tegenover elkaar. De gemeenteraad wilde een verzoek naar de Koning sturen om voor Maastricht de verplichting tot het onderhouden van een schutterij af te schaffen. Van Slijpe wilde dat via de gebruikelijke ambtelijke weg doen, dat wil zeggen dat hij het verzoek zou doorgeven aan de gouverneur die het op zijn beurt naar de minister van Binnenlandse Zaken zou sturen. Cruts bepleitte echter op grond van artikel 160 van de grondwet dat het stadsbestuur ook rechtstreeks bij de koning zijn belangen mocht verdedigen. Na een lange deliberatie werd met tien tegen drie (Van Slijpe, J. Rouffaer en burgemeester E.V. Roosen) besloten het verzoek rechtstreeks naar de koning te zenden en een afschrift naar de gouverneur.⁴⁰

Weer enkele maanden later, in oktober 1819, vonden achter elkaar twee buitengewone raadsvergaderingen plaats. Op 8 oktober deelde Van Slijpe de raadsleden mede dat de

Koning het verzoek tot opheffing van de schutterij had afgewezen. In plaats daarvan verzocht, lees beval, de Koning de raad om voor 1819 een begroting op te maken voor de schutterij. Cruts wees burgemeester Van Slijpe erop dat reglementair gezien de raadsleden acht dagen tevoren schriftelijk op de hoogte gesteld moesten worden van alle gewone zaken die aan de orde zouden komen. Aangezien dat voor de onderhavige zaak niet was gebeurd, verzocht hij de vergadering acht dagen te verschuiven. Van Slijpe weigerde hieraan gehoor te geven en Cruts verliet daarop de raadszaal. Het vaststellen van de begroting werd daarna behandeld en door de raad goedgekeurd behalve door Lekens. In de volgende buitengewone raadsvergadering van 18 oktober was aan de orde dat door het lot bepaald moest worden welke raadsleden op 2 januari 1820 zouden moeten aftreden. Cruts meende dat ook de burgemeesters aan deze loting onderworpen moesten worden. Zij waren immers ook gekozen raadsleden. Van Slijpe was van mening dat de burgemeesters hier buiten vielen. Hij weigerde om de raad hierover een uitspraak te laten doen zoals Cruts, ondersteund door Strengnart, voorgesteld had. Besloten werd om de loting uit te stellen totdat de Koning hierover een beslissing had genomen. Deze bepaalde binnen enkele weken dat de burgemeesters door de leden van de raad voor zes jaar gekozen werden en voor die tijd lid van de raad bleven ook al zouden zij door het lot bepaald moeten aftreden. In de loting die daarna volgde werden onder andere Cruts en Strengnart uitgeloot.⁴¹

Echter, zij werden op 23 november door het kiescollege herkozen. Vijf nieuwe raadsleden waren P.J. Cools, W.W. Mockel, J. Bemelmans, J. B. Hardy en Hennequin. Deze laatste had slechts anderhalf jaar als deputé van Limburg gefunctioneerd en op 13 juli 1817 zijn ontslag genomen. De reden die hij twee jaar later opgaf was dat hij meende vroeg of laat geconfronteerd te zullen worden met de verplichting dat in het bestuur en de rechtspraak alleen het Nederlands toegestaan was.⁴² Dit had hem evenwel in 1817 niet verhinderd om drie dagen later de afvaardiging naar de Tweede Kamer door de Provinciale Staten van Limburg aan te nemen. Als Kamerlid had hij in 1817 tevergeefs gepleit voor de afschaffing van een dubbele belasting op de Maasvaart. Een belasting uit de Franse Tijd was namelijk blijven voortbestaan naast een nieuwe belastingwet van 15 september 1816 die voor de gehele binnenlandse scheepvaart gold. Een door hem en twee Luikse Kamerleden ingediend “Voorstel tot de afschaffing van een op de vaart der Maas geheven regt” werd in april 1819 weliswaar met 42 tegen 38 stemmen aangenomen – volgens G.K. Van Hogendorp hadden zo goed als alle Kamerleden uit Noord-Nederland tegen en die uit Zuid-Nederland allen voor gestemd – maar had het niet gehaald in de Eerste Kamer. Teleurgesteld had Hennequin daarna bedankt voor het Tweede Kamerlidmaatschap.⁴³

In november 1819, twee maanden na zijn vertrek als Kamerlid, werd Hennequin dus door het Maastrichtse kiescollege tot raadslid gekozen. De collega-raadsleden hadden hem vervolgens met dertien van de vijftien stemmen voorgedragen voor het burgemeestersambt. De koning accepteerde de voordracht van Hennequin en benoemde hem tot burgemeester. Op Hennequins verzoek werden zowel de notulen van de

vergaderingen van de burgemeesters als die van de gemeenteraad voortaan ook in het Frans opgesteld. Een enigszins provocerende daad aangezien met ingang van 1 januari 1823 in de provincies Vlaanderen, Brabant, Antwerpen en Limburg het gebruik van het Nederlands in het bestuur en de rechtspraak verplicht zou worden.⁴⁴

Gouverneur De Brouckère en minister van Justitie Van Maanen maakten zich zorgen over de groeiende oppositie in Maastricht en in de Provinciale Staten waar het verzet eveneens was gegroeid. B. Cruts en de advocaat W. Mockel waren in juni 1820 door de gemeenteraad met ruime meerderheid gekozen in de Provinciale Staten ter vervanging van Pichot en Van Emminghaus. In de eerste ronde kreeg Cruts tien van de vijftien stemmen, in de tweede Mockel negen van de vijftien. Opvallend was dat Rouffaer, die in vele kwesties burgemeester Van Slijpe steunde, in deze rondes slechts drie en vijf stemmen kreeg.⁴⁵ Minister Van Maanen had bijgevolg gouverneur De Brouckère eind oktober 1820 verzocht om een onderzoek te doen naar de geest van oppositie in gemeenteraad en Provinciale Staten. De Brouckère noemde in zijn antwoord begin december Strengnart, Cruts, Hennequin en de advocaten W. Mockel en C. Destouvelles als de aanvoerders van de oppositie. Hij vreesde dat bij de eerstvolgende verkiezing de Maastrichtse raadsleden in dezelfde geest zouden stemmen. Van Maanen prees De Brouckère voor zijn onderzoek en hield zich aanbevolen voor nadere informatie. Hijzelf zou bij procureur-crimineel N. Cruts zijn licht opsteken.⁴⁶

Slechts enkele dagen later, op 18 december 1820 ontplofte in de gemeenteraad de bom, om in termen van de schutterijdiscussie te blijven. Een Koninklijk Besluit van 13 november 1820 had de burgemeesters opdracht gegeven een raadsvergadering te beleggen om de begrotingen van 1819 en 1820 voor de schutterij vast te stellen en de daarbij horende verdeling der lasten over de burgerij op te maken. De burgemeesters kregen de bevoegdheid om indien nodig onmiddellijk en zonder bemoeienis van de gemeenteraad deze zaken af te handelen. In een uitgebreid betoog in het Frans sprak uitgerekend de ‘nieuwe Nederlander’ Destouvelles – die geboren in Parijs, sinds 1795 in de Nedermaas woonde en sinds enige jaren tot Nederlander genaturaliseerd was, maar het Nederlands slechts zeer gebrekkig beheerste – over de tweeherige traditie van Maastricht en de ongeldigheid van de schutterijwet van 27 februari 1815. Tien van de zestien raadsleden waren van mening dat het KB de opdracht voor de begrotingen van 1819 en 1820 aan de burgemeesters gaf en niet aan de Raad. Zij wilden er in ieder geval geen medewerking aan verlenen. Daags na de raadsvergadering verklaarde Hennequin tegen zijn twee collega’s dat ook hij niet wilde meewerken aan de uitvoering van het KB van 13 november. Van Slijpe en Pichot stond het vrij om gehoor te geven aan de koninklijke opdracht. De reactie van de Koning kwam begin maart in de vorm van het ontslag van Hennequin en van de dissidente raadsleden.⁴⁷

Zoals afgesproken was met De Brouckère had Van Maanen ‘over de geest van oppositie in de gemeenteraad van Maastricht en de Provinciale Staten van Limburg’ contact opgenomen met de Maastrichtse procureur-crimineel N. J. Cruts. Deze schreef de minister

zeer uitvoerig over de klachten van de bevolking over het (lands)bestuur.⁴⁸ Aangezien zijn bericht een goed inzicht geeft in de aard en omvang van het ongenoegen dat de eerste jaren van het Verenigd Koninkrijk in met name Maastricht ontstaan was, geef ik hier enkele hoofdpunten van zijn antwoord weer.

De spanningen tussen protestanten en katholieken die vóór de komst van de Fransen dikwijls voor de publieke zaak zeer nadelig waren geweest, hadden opnieuw de kop op gestoken. Als oorzaken daarvoor zag Cruts het “drijven” van protestanten en het (benoemings)beleid van de overheid. Sommige protestanten wilden op bepaalde dagen geen publieke vermaken toestaan en het houden van processies inperken. De overheid zelf had bij de rechtbank voor de zes vrijgekomen plaatsen na het vertrek van de Fransen slechts twee katholieken benoemd. In 1815 waren van de 24 gemeenteraadsleden acht protestant en bij de benoemingen in 1817 waren er van de twintig raadsleden zeven en van de drie burgemeesters twee personen protestant.

Cruts ging in op de veronderstelling van Van Maanen dat bepaalde lieden de gemeenteraad en het kiescollege wilden “indringen om de daden en handelingen van het gouvernement tegen te werken en alle hun pogingen doen strekken om den gang van het bestuur te verlammen”. In eerste instantie pareerde Cruts deze mening met de constatering dat het gouvernement zelf geprobeerd had haar kandidaten voor verkiesbare benoemingen naar voren te schuiven. Hij noemde met name de rol die De Brouckère en Pillera, de provinciale griffier, hierin hadden gespeeld. En passant wees hij ook op de groeiende kritiek op de oververtegenwoordiging van de adel in de Provinciale Staten. De stand van de adel had grondwettelijk recht op evenveel zetels als elke van de twee andere standen (20), terwijl zijn kiesgerechtigde groep uit slechts 60 mannen bestond. Hij legde wat betreft het Maastrichtse kiescollege uit dat dit de dag vóór het kiezen van nieuwe raadsleden bijeenkwam. Men beloofde in die vergadering dat men de volgende dag zijn stem zou uitbrengen op die personen die in de voorvergadering de meeste stemmen kregen. De motieven om zo te handelen waren volgens Cruts het verlangen om het aantal protestanten in de Raad te verminderen en er mensen voor in de plaats te brengen die tegen de schutterij en de hoge kosten van het garnizoen waren en die noch voor zichzelf noch voor familieleden uit waren op staatsambten.

Cruts bracht tegen een ander verwijt van Van Maanen dat men in Maastricht en Limburg het Frans als voertaal zou willen invoeren ten koste van het Nederlands in, dat in Limburg van oudsher nauwelijks of geen Nederlands werd gesproken, maar allerlei dialecten, ook Waalse, brabbeltalen in zijn ogen. De verplichting om vanaf 1823 voor alle overheidstaken en functies alleen het Nederlands te gebruiken ging te snel. In de Provinciale Staten was Frans de voertaal omdat slecht weinig leden een rede in het Nederlands konden houden. Notarissen en advocaten gebruikten voor hun actes en pleidooien ook vaak het Frans. Verder (en daar had procureur des konings P. van Slijpe in 1816 Van Maanen ook al op gewezen)⁴⁹, viel de rechtbank van Maastricht voor appèl onder het hoogerecht in Luik

en daar beheersten slechts drie mensen volgens Cruts het Nederlands. Alle gerechtelijke stukken zouden voor behandeling in Luik in het Frans vertaald moeten worden.

Van Maanen zond het verslag van Cruts voor commentaar naar De Brouckère en deze gaf op 31 maart 1821 zijn reactie.⁵⁰ Het rapport had hem er nog meer van overtuigd dat Cruts tot de antiregeringspartij behoorde. Hij nam vooral kwaadwilligheid bij Cruts waar en noemde hem “de spin die venijn zuigt”, de helft van het spreekwoord “waar de bij honing uit zuigt, daar zuigt de spin venijn uit”. Hij had nog nooit een klacht moeten behandelen over wat Cruts het “drijven” van protestanten noemde. Naar zijn overtuiging werd dit thema door de tegenstanders van het regeringsbeleid, die hij aanduidde met “liberale heren”, met opzet gebruikt om de aanhangers van het regeringsbeleid uit de weg te ruimen. Hij erkende wel dat de protestanten in Maastricht een kleine minderheid uitmaakten, maar, zo schreef hij “zij staan ten opzichte van hun aanzien in de samenleving, geschiktheid en aanspraak op posten en bedieningen in eene veel grootere evenredigheid tot de Rooms-Katholieken”. Hij wilde de minister eraan herinneren dat hij hem eind 1816 bericht had over dominee J. Verloren, de voorzitter van de Hervormde classis in de provincie Limburg. Deze betreunde het dat de Hervormde godsdienst niet meer de overheersende was en probeerde op allerlei manieren voor deze godsdienst concessies te verkrijgen. De Brouckère had de minister toen geschreven dat hij redenen had om te geloven dat Verloren in zijn berichten aan de regering over feiten en berekeningen niet de waarheid schreef maar overdreef.⁵¹ Hij ontkende verder enige betrokkenheid van het gouvernement, dat wil zeggen van hemzelf en Pillera, bij de Tweede Kamerverkiezingen van 1818. Zoals ik eerder vermeldde bewees de brief van De Brouckère aan de Koning van 10 augustus 1818 juist het tegenovergestelde. Tot slot vond De Brouckère het ongepast dat een ambtenaar zoals Cruts, twee jaar vóór de wettelijke invoering van de taalverplichting, deze als onmogelijk voorstelde. Hij wees er ook nog op dat vóór 1794 alle actes en besluiten van het bestuur en de rechtspraak in het Nederlands werden gesteld.

Volgens de gouverneur was de voorstelling van zaken over de ontevredenheid in zijn provincie dus zwaar overdreven. Maar de Maastrichtse advocaat J.L. Jaminé (1797–1883), die in de Belgische Opstand en in het bestuur van de jonge staat België een belangrijke rol zou gaan spelen, ondersteunde in zijn nagelaten aantekeningen enkele observaties van Cruts, met name over het “drijven” van de protestanten in Maastricht. Als voorbeeld noemde hij dat in de tijd van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden éénmaal per jaar, op 13 mei, de feestdag van Sint Servaas, een processie gehouden mocht worden rondom de Sint Servaaskerk, die wel binnen de claustrale singel van het Sint Servaaskapittel moest blijven. In de Franse Tijd mocht deze processie rond het gehele Vrijthof trekken en op Sacramentsdag, de tweede donderdag na Pinksteren, stond er een rustaltaar midden op het Vrijthof met daarop de ciborie met het H. Sacrament. Ook werd toen de traditie van vóór 1632 hersteld en liepen zowel burgerlijke als militaire autoriteiten in de Sacramentsprocessie mee. Vanaf het herstel van wat Jaminé noemde het “Hollandse” gezag werd de situatie ingevoerd zoals

die vóór de komst van de Fransen in 1794 bestond en werd de te volgen route bovendien door soldaten bewaakt. Dit leidde tot schermutselingen met de bevolking. Ook werden na het vertrek van de Fransen volgens hem in bestuursfuncties de vroegere gunstelingen, lees de protestantse Orangisten, benoemd die in zijn ogen “aussi incapables qu’arrogants” waren.⁵²

Opmerkelijk in dit verband is verder een boekwerkje getiteld *Réflexions sur la tolérance* dat de Meerssense notaris en burgemeester J.A. Wilmar in 1816 gepubliceerd had. Deze verlichte protestant, een goede kennis van Roemers, pleitte hierin voor verdraagzaamheid onder katholieken en protestanten nu in het koninkrijk alle godsdiensten een gelijkwaardig bestaansrecht hadden gekregen. Ondanks alle verschillen geloofden zij immers in één en dezelfde god.⁵³ Het lijkt mij dat een dergelijke oproep en aansporing niet toevallig op dat moment verscheen.

Het zal duidelijk zijn dat de brief van Cruts Van Maanen niet overtuigd zal hebben en dat hij na het optreden van Hennequin en de negen raadsleden op 18 en 19 december ingestemd zal hebben met De Brouckère’s mening dat het hier ging om een antiregeringsfactie. Te spreken over een echte partij is misschien wat vergaand, maar de afspraken die de katholieken in het kiescollege volgens Cruts vooraf maakten, waren mijns inziens van dien aard dat zij toch wel als een eerste begin van partijvorming gezien kunnen worden. Naar mijn mening is Beckers’ definitie van de gevoelens van deze lieden als “een tendens die meerdere mensen van eenzelfde mening groepeerde om de keuze van een bepaalde kandidaat te bewerken”⁵⁴ dan ook te zwak geformuleerd. De inhoud van hun doelstellingen (vermindering van het aantal protestanten in de Raad en vervanging door personen die tegen de schutterij en de hoge kosten van het garnizoen waren en die noch voor zichzelf noch voor familieleden uit waren op staatsambten) zijn mijns inziens te kwalificeren als politieke programmapunten.

De Koning volgde het advies van Van Maanen op om “de oproerkraaiers te vervolgen”⁵⁵, maar alleen Hennequin werd voor het gerecht gedaagd. Hij was immers als burgemeester benoemd door de Koning, de raadsleden waren gekozen. Het proces vond niet in Maastricht maar in Luik plaats. Van Maanen en de procureur-generaal van het hooggerechtshof aldaar vreesden dat de rechtbank van Maastricht niet onpartijdig zou optreden. Inderdaad waren B. Cruts en enkele andere raadsleden aan deze rechtbank verbonden.⁵⁶ Hennequin werd ambtsmisdrijf/plichtsverzuim ten laste gelegd op basis van artikel 127 en 130 van de Franse Code Pénal, die ook in het Verenigd Koninkrijk nog van kracht was. Hennequin en de negen andere raadsleden hadden nog tevergeefs een oproep aan de koning gedaan om hen niet te vervolgen. De monarch was verkeerd voorgelicht. Zij waren geen rebellen of muiters, vijanden van vorst en vaderland. Kon men het uitbrengen van een stem een ambtsmisdrijf noemen? Niet hun eigen belang stond naar hun mening ter discussie maar de onafhankelijkheid van kiescolleges en gekozen raadsleden.⁵⁷

Het proces vond begin juli onder grote belangstelling plaats. Verdedigers van

Hennequin waren zijn vrienden Destouvelles en Surlet de Chokier. Beiden roemden zijn rechtschapenheid en werden zelf in de pers geroemd voor hun welsprekendheid. Een derde verdediger was de Luikse advocaat E.N.J. Sauvage. Op 13 juli 1821 's middags om twee uur vonniste de rechtbank dat Hennequin onschuldig was aan ambtsmisdrijf / plichtsverzuim. Het was hem als burgemeester niet wettelijk verboden geweest om zijn medewerking aan het Koninklijk Besluit te weigeren. De twee andere burgemeesters hadden bovendien als meerderheid de opdracht volledig kunnen uitvoeren. Een uur na de uitspraak van het vonnis was men in Maastricht dankzij de duivenpost op de hoogte van deze uitslag.⁵⁸

De terugkeer van Hennequin en de andere raadsleden op 15 juli was volgens het *Journal de la province de Limbourg* een ware triomftocht. In Tongeren zouden zij feestelijk onthaald zijn door het stadsbestuur en meer dan 10.000 mensen zouden hen daar begroet hebben. Bij aankomst in Maastricht zou de stoet 65 koetsen en 200 ruiters groot geweest zijn. De procureur des konings P. van Slijpe schreef dat de stoet 's avonds om 7 uur in Maastricht was aangekomen en dat er de volgende dag een feestmaal was aangericht waaraan 120 mensen hadden deelgenomen. De gehele elite van Maastricht was volgens hem aanwezig geweest onder wie hij ook Roemers en diens zoon noemde.⁵⁹

De vrijpraak en feestelijke ontvangst van de oud-burgemeester en oud-raadsleden bleef de gemoederen bezig houden. Begin september vroeg de Luikse procureur-generaal aan P. van Slijpe of het waar was dat tijdens de tocht van Hennequin naar Maastricht meer dan 200 tonnen bier waren uitgedeeld; dat de burgemeester van GenoelsElderen, een dorp tussen Tongeren en Maastricht, vier tonnen met bier had gekocht; dat de boer van de boerderij de Munnikenhof, eigendom van Roemers – die de schoonvader van Hennequin of minstens zijn oom werd genoemd – en een boer van Colpin, schoonbroer van Hennequin, het merendeel van het bier hadden gekocht en uitgedeeld? En was het waar dat dit alles uiteindelijk betaald was door Roemers, Colpin en mevrouw Nivar? Deze geruchten werden door Van Slijpe ontkend. De stoet had slechts twee keer gestopt. De eerste keer in Tongeren waar de deelnemers door de burgemeesters en de raad ontvangen werden op een wijze die normaal gesproken alleen soevereinen ten deel viel, voegde hij er gemelijk aan toe, en de tweede keer in een herberg twee kilometer buiten Maastricht waar advocaat W. Mockel hen namens de burgerij ontvangen had al had niemand hem die opdracht gegeven.⁶⁰ Van Slijpe's ontkening kan op waarheid berust hebben, maar het zou ook kunnen dat hij de gemoederen niet nog meer wilde verhitten door feiten aan te dragen voor een nieuw gerechtelijk onderzoek of anderszins.

Van Maanen was vanzelfsprekend zeer ontstemd over de uitslag van het proces. Vanuit Brussel schreef hij op 15 juli aan zijn vriend, de Amsterdamse notaris J. Fabius, dat Hennequin vrijgesproken was en enkele dagen later omschreef hij dit feit aan dezelfde als "dien goddeloozen uitslag en afloop der zaak van Hennequin en consorten", gevolgd door: "de gebeurtenissen te Luik en Maastricht zijn afschuwelijk; ik doe onderzoek naar die personen en zonder maatregelen van energie komen wij er niet". Hij wilde al het verzet de

kop indrukken tegen de persoon en het beleid van de koning dat, zoals ook blijkt uit andere brieven die hij Fabius schreef, niet alleen in Maastricht maar ook elders in het zuiden van het koninkrijk bestond.⁶¹

Een paar maanden na de vrijspraak van Hennequin bleek welke daadkrachtige maatregelen Van Maanen had genomen. In september 1821 hadden in Maastricht verkiezingen plaats gevonden voor vacant gekomen plaatsen in het kiescollege. Het oppositionele gedeelte van het kiescollege werd versterkt door de keuze van Emminghaus (84 stemmen), A. Leken (81) en J. Cruts (74). De twee eersten behoorden tot de groep van ontslagen oppositionele raadslieden en J. Cruts was de broer van Balthazar Cruts. De regeringsgetrouwe groep was versterkt door procureur des konings P. Van Slijpe (46 stemmen) en burgemeester E.D. Pichot (45 stemmen). J.F.C. Tielens, die met 68 stemmen gekozen werd, behoorde, afgaande op de reeds genoemde kwalificatie door Van Panhuys (“excellens principes”) wellicht ook tot de regeringsgetrouwen.⁶²

Volgens het *Journal de la province de Limbourg* had het kiescollege vervolgens op 6 oktober nieuwe raadsleden gekozen. De krant noemde als nieuw gekozenen met vermelding van hun beroep/maatschappelijke staat en soms ook hun adres: Stevens jr. apotheker; G.D.M. Colen rentenier; L. Mancel arts; Visschers bankier; Mockel sr. advocaat; J. F. van Halen notaris; J.T. van Gulpen oud-notaris; C. Poswick ondernemer; P.F.P. van der Houven notaris; Nypels jr. ondernemer; J.Th. Coenegracht koopman; Tielens-Maurissen koopman; Cazaux-Hagemans, Bettonville procureur; Neijs sr. arts; Dewildt koopman, en: Roemers sr. rentenier.⁶³ In de raadsnotulen ontbreekt deze uitslag echter, maar bijna een maand later, in het verslag van de vergadering van 2 november, werd wel het KB van 17 september 1821 vermeld. Dit bepaalde dat personen die niet op eigen verzoek of eervol uit overheidsdienst ontslagen waren, geen gemeenteraadslid mochten zijn. Dit betrof dus de tien dissidente ontslagen raadsleden. Daarenboven had de gouverneur medegedeeld dat met de installatie van de nieuw gekozen raadsleden gewacht diende te worden totdat de Koning zijn toestemming had gegeven. Deze toestemming bleef echter uit.⁶⁴

De Procureur des konings Van Slijpe had na deze raadsverkiezingen, naar hij zei niet ambtshalve maar uit bezorgdheid voor het welzijn van zijn geboortestad, Van Maanen een brief geschreven. Hij sprak daarin over een aantal personen – hij noemde geen namen, maar duidelijk is welke groep hij bedoelde – die zich verzetten tegen alles wat van de regering kwam, hoe nuttig of wenselijk dit ook mocht zijn. Hij hoopte dat de Koning er paal en perk aan zou stellen door een einde te maken aan wat hij noemde die “ellendige volksverkiezingen”. Zijn wens was dus in vervulling gegaan hoewel niet aantoonbaar als direct gevolg van zijn brief.⁶⁵

Na deze autoritaire uitschakeling van de oppositie in Maastricht nam de regering nadere maatregelen om in de toekomst niet alleen in Maastricht maar ook in andere steden de oppositie monddood te maken. In december 1821 was de gemeenteraad van Maastricht

voor het laatst in haar afgeslankte vorm bijeen gekomen. Notulen voor raadsvergaderingen ontbreken tot medio 1822, zodat aangenomen mag worden dat er een halfjaar lang geen vergaderingen hebben plaats gevonden. De gouverneur had wel een commissie benoemd, onder leiding van burgemeester Van Slijpe, die haar oordeel moest geven over een nieuw ontwerp-Reglement dat minister De Coninck van Binnenlandse Zaken had opgesteld. Voortaan bestond het dagelijks bestuur van de stad uit één burgemeester en twee schepenen of wethouders. De raadsleden werden ad vitam gekozen. Op de wens van de commissie-Van Slijpe werden de eerste keer de raadsleden en schepenen door de Koning benoemd. Op haar voorstel werd het kiescollege uitgebreid tot 80 personen en zou in de toekomst slechts een kwart van haar leden de benoemingen van nieuwe raadsleden doen om “het cabalieren zooveel doenlijk is moeyelijk te maken”.⁶⁶

Medio 1822 kwam de gemeenteraad voor het eerst bijeen, samengesteld volgens de nieuwe richtlijnen. De democratisch gekozen raadsleden van 6 oktober 1821 waren aan de kant geschoven. De Koning had de raadsleden van december 1821 gehandhaafd met uitzondering van notaris Ross die overleden was. Schepenen waren de oud-burgemeesters Pichot en Roosen. De nieuwe raadsleden waren J. Batta, G.J.A. Van der Vrecken en P.J. Van der Vrecken, G.X. baron De Crassier, J.H. Bosch de la Calmette, G.L. baron De Rosen, F. Van Panhuys, Neijs sr., H.F.F.J. graaf De Liedekerke (zoon van de Luikse hoogschout J.I. de Liedekerke), Ed. Ruys, jonkheer F.X. M.A.L.O. Kerens (de Wylré), C. Tielens (-Maurissen), J.H.J. de Hoyos en J.L. Van Hees. Hoyos en G.J.A. van der Vrecken werden vanwege hun verhuizing naar Luik als gevolg van benoemingen bij de rechtbank aldaar vervangen door J.A. Engelen en M. van Heijlerhoff, vóór 1794 Luiks stadspensionaris. Tielens-Maurissen werd niet geïnstalleerd. Hij had niet de vereiste leeftijd. In zijn plaats kwam G. Hennekens, voorzitter van de Kamer van Koophandel. In de raad zaten nog ‘slechts’ drie protestanten (Bosch de la Calmette, Van Panhuys en Engelen), maar in het College van burgemeester en schepenen behielden zij met twee leden (Van Slijpe en Pichot) de meerderheid. Het merendeel van de nieuwe raadsleden was jurist. Van een aantal is bekend dat zij orangist en aanhanger van Willem I waren (Bosch de la Calmette, Batta, Ruys). F. van Panhuys was door zijn broer, het Kamerlid Van Panhuys, in 1814/15 aan Van der Capellen aanbevolen als iemand die altijd de gevoelens voor de goede zaak had gedeeld.⁶⁷ Van het merendeel is de precieze houding ten opzichte van het koninklijk bewind niet bekend, maar men mag aannemen dat Willem I geen “cabaleurs”, herrieschoppers, had benoemd. Een deputatie uit Maastricht onder leiding van burgemeester Van Slijpe naar Den Haag was daar een bewijs van. Zij kwam de Koning bedanken voor de wijze maatregelen die hij met het nieuwe Reglement voor Maastricht getroffen had. In zijn toespraak tot de Vorst noemde Van Slijpe het een troostrijke gedachte dat voortaan Maastricht en de vorst door banden van eendracht en vertrouwen aaneengestrengeld waren. Hij sprak de hoop uit de enkele afgedwaalden door het goede voorbeeld op de rechte weg te brengen. De audiëntie werd meteen ook maar benut om de Vorst enkele gunsten te vragen. Koning Willem I wilde

echter, naar hij zei, vanwege gebrek aan het benodigde geld de aanleg van een steenweg tussen Aken en Maastricht en de uitbreiding van het garnizoen niet toezeggen.⁶⁸

De verkiezingen voor de 80 leden van het kiescollege lijken de hoop van Van Slijpe te bevestigen. De nieuwe raadsleden kregen de meeste stemmen met Batta (144 stemmen) bovenaan, onmiddellijk gevolgd door burgemeester Van Slijpe (140). Gouverneur De Brouckère verwierf de achtste plaats met 130 stemmen en procureur des konings P. van Slijpe met 120 stemmen de negentiende. Roemers kwam met 84 stemmen pas op de 39ste plaats. Ook in de Provinciale Staten zouden de oppositieklinken verstommen. In juni 1823 traden Cruts en Mockel af als Statenlid. Zij werden niet herkozen maar vervangen door Rouffaer en E.V. Roosen, jonkheer F.X.M.A.L.O. Kerens (de Wylré) kwam in de plaats van de overleden Van Hees.⁶⁹

Het nieuwe Reglement voor Maastricht bleek echter slechts een tussenfase te zijn. De Koning wilde voor het gehele land de stadsbesturen modelleren naar het Maastrichtse model. Ook voor Maastricht zelf leidde dat tot enkele aanpassingen. Het kiescollege bestond vanaf 1825 niet meer uit 80 maar uit 42 leden. De raadsleden en het college van burgemeester en schepenen (wethouders) werden opnieuw de eerste keer door de vorst benoemd, vacante plaatsen mochten daarna door de helft van het kiescollege ingevuld worden. Het bedrag aan belasting dat men moest betalen om stemrecht voor het kiescollege te verkrijgen werd van f 30,-- verhoogd tot f 40,--. De census voor leden van het kiescollege bleef op f 60,--. De burgemeester kon in uitzonderlijke omstandigheden ook buiten de raad gekozen worden en bij het staken van de stemmen in het College van Burgemeester en Schepenen gaf zijn stem de doorslag.⁷⁰

Roemers heeft in de Maastrichtse oppositie tegen het regeringsbeleid geen prominente rol gespeeld zoals Hennequin en de neven Cruts dat deden, maar van zijn betrokkenheid en steun aan hun zaak zijn wel bewijzen aan te tonen. Daarvan getuigen zijn lidmaatschap vanaf oktober 1818 van het Maastrichtse kiescollege dat in voorvergaderingen de keuze van nieuwe raadsleden wilde vaststellen vanuit de wens meer katholieken in de Raad te laten zetelen en de afschaffing van de schutterij te eisen; zijn (vermoedelijke) financiering van de triomfantelijke terugtocht van Hennequin na diens vrijspraak van ambtsmisbruik en zijn daadwerkelijke aanwezigheid bij de feestelijkheden die daarop volgden; zijn door de regering geblokkeerde benoeming tot raadslid in oktober 1821.

Ogenschijnlijk waren in Maastricht vanaf medio 1822 de gemoederen tot bedaren gebracht en was de oppositie uitgeschakeld. Men moet daarbij wel bij bedenken dat de ontslagen raadsleden de eerste jaren niet aan de verkiezingen mochten meedoen, dat de nieuwe, loyale raadsleden voor het leven benoemd waren en dat ondanks deze maatregelen toch enkele jaren later de zogenaamde petitiebeweging tegen het beleid van de Koning begon die vooraf ging aan de opstand tegen de vorstelijke politiek.

7.4 ECONOMISCHE PROBLEMEN EN GODSDIENSTIGE PERIKELEN IN LIMBURG 1820–1827

In deze subparagraaf wil ik kort ingaan op de achtergronden van de onvrede die begin 19^e eeuw vrij algemeen in de Limburgse steden, met name Maastricht, en op het platteland heerste. Zij lijken mij noodzakelijk om de kritiek van een deel van de gegoede burgerij op het regeringsbeleid een plaats te geven.

De nijverheid groeide in de hoofdstad met mondjesmaat en de bouw van fort Willem, een nieuw bolwerk aan de noordkant van de stad, de aanleg van de Zuid- Willemsvaart, en de steenweg naar Aken zorgden slechts tijdelijk voor meer werkgelegenheid. Het garnizoen was voor de stad al sinds de dagen van Alva een constante economische factor van belang en in de jaren twintig van de 19e eeuw was het aandeel en het belang van het garnizoen, dat qua omvang 10 à 15 % van de totale bevolking van 22.000 inwoners uitmaakte, nog steeds aanzienlijk te noemen. Door overheidsmaatregelen verdween echter belangrijke werkgelegenheid, bijvoorbeeld voor locale kleermakers en naaisters. Militaire uniformen werden voortaan gemaakt door de gedetineerden in de gevangenissen van Gent en Vilvoorde. Daarnaast drukten de stedelijke belastingen in de vorm van opcenten van 50 % op rijksaccijzen van jenever, gemaal (meel) en geslacht (vee) zwaar op de kosten van levensonderhoud. De historicus Verbeet heeft berekend dat 30 % van de Maastrichtse bevolking regelmatig van de bedeling leefde.⁷¹

Maar ook op het platteland was er voor velen geen sprake van enige welvaart niettegenstaande de graanoogsten die in de jaren twintig redelijk tot goed waren. Van de bedeelden in 1821 woonde 64% op het platteland. De landbouwprijzen waren laag en de buitenlandse concurrentie was groot. Een voorbeeld van de problemen op het platteland werd door acht personen uit het dorp Bergen verwoord in een verzoekschrift aan de Provinciale Staten van 25 juni 1824. Zij betoogden dat de prijzen van het graan, het slachtvee, de boter, de aardappelen, kortom van alle landbouwproducten zo laag waren dat de boeren niet alleen voor het onderhoud van hun families te weinig verdienden maar dat zij daardoor ook niet aan hun verplichtingen zoals het betalen van belasting konden voldoen. Zij beklagden zich met name over de verhoging van de personele belasting en de belastingen op het gemaal en het slachtvee. Bovendien was er de voorbije jaren een overschot aan landbouwproducten ontstaan. Desondanks kon het goedkope graan uit Pruisen ongehinderd verkocht worden in het koninkrijk terwijl uitvoer van eigen producten gehinderd werd door buitenlandse protectionistische maatregelen. De Statenleden hebben nog tijdens hun vergadersessie van 1824 de koning om maatregelen verzocht en gepleit voor protectionistische maatregelen tegen de invoer van graan uit het naburige koninkrijk Pruisen. In januari 1825 ging de regering er inderdaad toe over om de invoerrechten op graan te verhogen.⁷²

Cruts sprak in zijn brief aan Van Maanen onder andere over het herleven van de spanningen tussen katholieken en protestanten. Jaminé gaf hiervan, zoals eerder vermeld, een voorbeeld van met betrekking tot de Maastrichtse Sacramentsprocessie. Ook in Meerssen waren de verhoudingen tussen protestanten en katholieken gespannen. Deze waren dat al vanaf 1678, toen de Staten-Generaal de kanunniken van de proosdij verplichtten tot het simultaneum, het gezamenlijk gebruik van hun kerk, de huidige basiliek.⁷³ Roemers kerkte in deze voormalige proosdijkerk. Hij kon zelfs vanuit zijn eigen woning via een aparte deur de kerk betreden. Gezien zijn houding ten opzichte van het Collegium Philosophicum van keizer Jozef II en zijn enthousiasme voor het Napoleontische concordaat is het niet aannemelijk dat hij de spanningen tussen zijn 1733 katholieke en 17 protestantse dorpsgenoten aanwakkerde. Veeleer zal hij het plan van het gemeentebestuur van Meerssen hebben toegejuicht om aan het simultaneum een einde te maken door de Hervormde gemeente uit te kopen. Alle betrokkenen wilden daaraan meewerken, maar het plan ging niet door omdat de Koning weigerde om een bijdrage te leveren voor de bouw van een eigen protestantse kerk voor Meerssen. Pas in 1836, tijdens de periode dat Meerssen onderdeel van België was, slaagde dit plan dankzij de medewerking van koning Leopold van België, die van origine Lutheraan was en met een Koninklijk Besluit de bouw van een protestants kerkje niet alleen in Meerssen maar ook in Beek, Gulpen en Heerlen mogelijk maakte.⁷⁴

Landelijk speelden in de jaren twintig op godsdienstig gebied conflicten tussen met name de katholieke clerus en de regering over een nieuw concordaat, de sluiting van de kleinseminaries en de oprichting van het Collegium Philosophicum, dat sedert 1825 de verplichte vooropleiding van katholieke priesters was. Het verzet tegen het regeringsbeleid op dit gebied was echter in andere provincies, met name de Vlaamse, sterker dan in Limburg. Een rol kan daarbij gespeeld hebben dat de Limburgse clerus, althans een deel daarvan, gewend was aan een protestants bestuur terwijl de Vlaamse geestelijken zich sterk lieten leiden door hun vrees voor protestantisering. Ook de herinnering aan het bestuur van keizer Jozef II zal bij een deel van de Zuid-Nederlandse geestelijken een rol gespeeld hebben. Deze vorst had in 1783 in de Oostenrijkse Nederlanden de contemplatieve kloosters als maatschappelijk nutteloze instellingen opgeheven en had enkele jaren later het Seminarie-Generaal voor de opleiding in de theologie opgericht. In hetzelfde gebouw van dat Seminarie-Generaal, het Pauscollege in Leuven, werd door Koning Willem I het Collegium Philosophicum gehuisvest.

In de Maastrichtse kranten *Le journal de la province de Limbourg* en *L'Eclaireur*, het blad dat pas op 15 september 1827 voor het eerst verscheen, werd niet veel aandacht besteed aan het concordaat en het Collegium Philosophicum. De jonge dichter en redacteur van *L'Eclaireur*, Theodoor Weustenraad, wijdde in een ode aan koning Willem I, op dat moment door hem nog die wijze vorst genoemd, de volgende regels aan het Collegium Philosophicum:

*De blinde onwetendheid haar zetel afgestoten,
't Verblif der wijsbegeert de Geestelijkheid ontsloten.*⁷⁵

Paul van der Vrecken (1777–1868), die in de Napoleontische tijd een koerier van de paus en andere hooggeplaatste geestelijken was geweest, bleef ook na de Franse Tijd contact houden met Rome. Hij hield zijn vrienden binnen de Romeinse Curie, de prelaten T. Bernetti en R. Mazio – de laatstgenoemde was specifiek belast met Nederlandse aangelegenheden – zowel schriftelijk als mondeling op de hoogte over de situatie in het koninkrijk. Zijn correspondentie behelst weinig informatie over de katholieken in Limburg, voor zover ik althans op basis van een globale raadpleging van zijn correspondentie heb kunnen vaststellen.⁷⁶

7.5 LIMBURGSE PETITIES 1828–1830: SAMENWERKING TUSSEN BURGERS, STATENLEDEN EN TWEDE KAMERLEDEN

In dit hoofdstuk heb ik eerder aangegeven dat Roemers als Statenlid in 1818 de herverkiezing van het kritische Kamerlid Surlet de Chokier tevergeefs gesteund had. Vervolgens dat hij tijdens de Maastrichtse bestuurscrisis in de periode 1818–1821 als lid van het kiescollege tot de groepering behoorde die bewust een confrontatie aanging met de regeringsgezinde burgemeesters en raadsleden. Hun ‘programmapunten’ waren: afschaffing van de verplichte schutterij, vermindering van het aantal protestanten en wat zij noemden baantjesjagerij in het (gemeente)bestuur. Na het geruchtmakende proces tegen Hennequin en diens triomfantelijke terugkomst in Maastricht, was Roemers in 1821 met gelijkgezinden tot raadslid van Maastricht gekozen. De verkiezingsuitslag was echter door de regering terzijde geschoven en voor de vrijgekomen raadszetels waren regeringsgetrouwe burgers benoemd. In deze subparagraaf komt aan de orde de wijze waarop Roemers tijdens de laatste jaren van het Verenigd Koninkrijk de politieke activiteiten van notoire tegenstanders van het regeringsbeleid zoals C. De Brouckère jr., Hennequin, Surlet de Chokier en De Lamberts Cortenbach ondersteund heeft.

Nog medio 1827 schreef De Brouckère sr. op de onderdanige en vleierende toon die zo kenmerkend is voor zijn correspondentie met het staatshoofd dat de inwoners van Limburg tevreden waren en dat er geen sprake meer was van twist en “tegenspreekrij”, zoals die wel eens de kop op staken. Deze was geheel gedempt.⁷⁷ Deze grote woorden werden snel gelogenstraft door de deelname van Limburgers aan wat is gaan heten de Belgische Opstand, het verzet tegen het autoritaire bewind van koning Willem I en zijn ministers, dat uiteindelijk leidde tot het uiteenvallen van het Verenigd Koninkrijk.

Afb. 32 C.M.J.G. De Brouckère (1796-1860)

In de geschiedschrijving wordt het begin van de Belgische Opstand verbonden aan het ontstaan van de Unie van liberalen en katholieken, beter bekend als het Monsterverbond. Vanaf eind 1827 trokken in Luik de liberale krant *Mathieu Laensbergh* en de katholieke krant *Courrier de la Meuse* gezamenlijk op in hun oppositie tegen het beleid van Willem I. Zij worden ook wel aangeduid met liberaalkatholieken. Belangrijke desiderata die zij deelden en waaraan zij in hun artikelen en commentaren uiting gaven, waren de invoering van de ministeriele verantwoordelijkheid, de vrijheid van godsdienst en onderwijs, dat wil zeggen geen overheidsmonopolie op het onderwijs, de vrijheid van drukpers en vereniging en het beëindigen van de in hun ogen anti-Franse taalpolitiek. Een jaar later, eind 1828, sloot zich bij deze ‘perscombinatie’ de Brusselse liberale krant *Courrier des Pays-Bas* aan die onder leiding stond van Louis De Potter. Het Tweede Kamerlid C. De Brouckère, zoon van de Limburgse gouverneur met dezelfde voor naam Charles, was één van de medewerkers van de *Courrier des Pays-Bas* en zat in zijn raad van toezicht. De jonge, op Frankrijk georiënteerde intellectuelen rond deze krant waren principieel tegen het verlicht-absolutistisch karakter van het Verenigd Koninkrijk. Zij worden ook wel nieuwliberalen genoemd.⁷⁸

Parallel aan deze ontwikkelingen in Luik en Brussel en ook onder invloed daarvan herleefde in Limburg en met name in Maastricht de oppositie tegen het regeringsbeleid. Zij was na 1822 min of meer monddood gemaakt, maar nooit geheel verdwenen. In 1824 was door het kiesdistrict Meerssen als afgevaardigde voor de Landelijke Stand in de Provinciale Staten niet het aftredend lid J.A. Wilmar gekozen, maar C. De Brouckère jr. (zie afbeelding 32), de zoon van de gouverneur. Wilmar werd wel tot zijn plaatsvervanger gekozen.⁷⁹ C. De Brouckère jr. zou zich tot één van de belangrijkste critici van het regeringsbeleid ontwikkelen, eerst in de Limburgse Provinciale Staten en vanaf 1826 vooral in de Tweede Kamer. In de Provinciale Staten zaten als geestverwanten onder anderen Roemers’ schoonzoon G. Colpin jr., C. Destouvelles en E. Surllet de Chokier. In de Tweede Kamer had hij meteen na zijn aantreden tevergeefs geprobeerd de persvrijheid te vergroten door voor te stellen om de Kamerdebatten niet alleen door journalisten van de overheidskranten te laten vastleggen, maar ook door journalisten van andere kranten.⁸⁰

In de Maastrichtse gemeenteraad waren in 1827 dissidente raadsleden van 1821 teruggekeerd. Blijkbaar mochten zij weer gekozen worden. Roemers was sedert 1818 steeds lid geweest van het Maastrichtse kiescollege. In 1827 werd hij hierin wederom gekozen. Maar omdat Colpin jr. en Hennequin ook waren gekozen, moesten vanwege hun bloedverwantschap twee van de drie heren afzien van een plaats in het kiescollege. Het lot bepaalde dat Roemers en Hennequin dat waren. Vanwege dezelfde reden miste De Brouckère jr. een plaats in het Maastrichtse kiescollege. Zijn vader, de gouverneur, was ook gekozen en zijn schoonvader, de bankier G. Visschers zat er al in. B. Cruts en Destouvelles kwamen ook in het kiescollege. Het koos Hennequin en enige tijd later Destouvelles tot raadslid. Laatstgenoemde was al sinds 1821 Statenlid, Cruts sinds 1820.⁸¹

Destouvelles, De Brouckère jr., Hennequin, Surlet de Chokier en enige tijd later ook Werner de Lamberts Cortenbach waren in de provinciale en landelijke volksvertegenwoordigingen de spreekbuis van het ongenoegen over het autoritaire en repressieve regeringsbeleid. Zij werden daarbij in Limburg ondersteund door artikelen van journalisten zoals Weustenraad en Jaminé in het blad *L'Eclaireur*. Het eerste nummer van dit dagblad verscheen op 15 september 1827. De redactie wilde volgens één van haar redacteuren, de Maastrichtse advocaat J.L. Jaminé, de kritische pendant zijn van het naar het oordeel van zijn redactie al te volgzaam *Journal de la province de Limbourg*. Het wilde het oppositievuur dat na het ontslag van burgemeester Hennequin en negen raadsleden was gaan smeulen weer aanwakkeren. Het trad, naar hij zei, in de voetsporen van de Luikse liberale krant *Mathieu Laensbergh*. Hijzelf was ook de persoon geweest die een redacteur van de Brusselse *Courrier* geïntroduceerd had bij de redactie van de Luikse krant *Courrier de la Meuse*.⁸²

In de jaren 1828–1830 hebben burgers uit de zuidelijke provincies op massale wijze gebruik gemaakt van artikel 161 van de grondwet dat bepaalde dat “ieder ingezetene het recht heeft om verzoeken aan de bevoegde magt schriftelijk in te dienen, mits die persoonlijk en niet uit naam van meerderen worden ondertekend”.⁸³ Deze acties hebben als verzamelnaam ‘de petitiebeweging’ gekregen. Geschat wordt dat tijdens de duur van deze beweging (1828–1830) meer dan 1500 petitities met grieven van politieke aard bij de Tweede Kamer werden ingediend. In de qua omvang beperkte geschiedschrijving over de petitiebeweging in Limburg wordt gewezen op het geringe aantal petitities dat uit deze provincie afkomstig was en het eveneens geringe aantal personen dat deze verzoekschriften ondertekende. Als mogelijke oorzaken worden genoemd een gebrek aan initiatief, in het bijzonder bij de geestelijkheid, en passiviteit bij de bevolking tegenover het gezag.⁸⁴ Mijn observatie is dat de in totaal 12 Limburgse petitities natuurlijk in het niet vallen bij de 432 die alleen al in de jaren 1829–1830 uit de provincies West- en Oost-Vlaanderen kwamen met maar liefst meer dan 350.000 handtekeningen, die weliswaar voor twee-derde deel uit een kruisje bestonden. Ter verklaring van deze verschillen moet men niet over het hoofd zien dat in Vlaanderen de initiatiefnemers, veelal geestelijken, bewust de massa wilden mobiliseren en dat zij in Limburg via de Franstalige pers enkel de adel en vooral de gegoede burgerij aanspraken. Dat neemt niet weg dat men bij de bevolking in Limburg wel degelijk van een zekere passiviteit kan spreken. In mijn provincie “on ne pétionne pas” verklaarde C. De Brouckère jr. tijdens het hoogtepunt van de petitiebeweging in december 1829 in de Tweede Kamer.⁸⁵ Meer dan dertig jaar daarvoor had N. Girard tegenover zijn minister van Politie Cochon verklaard dat de bevolking van de Nedermaas voor obstructie tegen de verkiezingen veel te passief was. Men zou dus kunnen zeggen “l’histoire se repète” of beter gezegd “continue”. Moge het aantal petitities en petitionarissen weliswaar gering geweest zijn, in de Tweede Kamer behoorden de Limburgse Kamerleden De Brouckère en Surlet de Chokier tot de voornaamste verdedigers van de petitities, zoals verderop ook

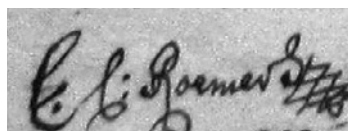
aan de orde zal komen. Gourieff, de Russische ambassadeur in het Verenigd Koninkrijk, schreef aan zijn minister van Buitenlandse Zaken Nesselrode dat De Brouckère een van de markantste leden van de oppositie was. En de pauselijke gezant F. Capaccini noemde hem in zijn correspondentie met Rome de “capo dei liberali”, de aanvoerder van de liberalen.⁸⁶

Het eerste onderwerp waarvoor in Limburg petitie's werden opgesteld betrof de juryrechtspraak. In december 1813 had Willem I als Souvereine Vorst als één van zijn eerste besluiten een aantal artikelen uit de Franse Code Pénal geschrapt, die hij voor het land “ongeschikt en alzoo geheel ondoelmatig” achtte. Hieronder viel ook de juryrechtspraak.⁸⁷ In Maastricht was het oud-kamerlid Hennequin in 1827 niet ontgaan dat een Wetboek van Strafrecht in statu nascendi was. Op 11 juli richtte hij zich tot de Limburgse Statenleden, die voor hun jaarlijkse vergadering in Maastricht bijeen waren. Hij had begrepen, zo schreef hij, dat het niet in de bedoeling lag om in het Wetboek van Strafrecht het herstel van de juryrechtspraak op te nemen, een noviteit uit de Franse Tijd. Hij verzocht daarom de Statenleden om een petitie te richten tot de koning met het verzoek het principe van rechtspraak door middel van een jury in het komende nieuwe Wetboek van Strafvordering op te nemen. Bij de behandeling van zijn verzoek verdedigde Statenlid Destouvelles tevergeefs de instelling van een jury naar Engels model, dat wil zeggen dat een jury een misdaad al dan niet bewezen acht en de rechter vervolgens de strafmaat bepaalt. De vergadering verwierp het verzoek van Hennequin met 29 tegen 18 stemmen. De gouverneur had met een verwijzing naar artikel 151 van de grondwet verklaard dat juryrechtspraak een onderwerp was dat niet tot de werkzaamheden van de Provinciale Staten behoorde.⁸⁸ Enkele maanden later, op 18 oktober 1827, kondigde in de Tweede Kamer De Brouckère jr. aan dat hij het belangrijke onderwerp van de juryrechtspraak aan de orde zou stellen bij de behandeling van een ontwerp-Wetboek van Strafvordering, dat de eveneens uit de Franse Tijd stammende ‘Code d’instruction criminelle’ moest vervangen.⁸⁹ Hennequin kon dus in deze rekenen op De Brouckère’s steun in de Tweede Kamer.

Ruim een half jaar later waren de Provinciale Statenleden begin juli 1828 zoals te doen gebruikelijk wederom in Maastricht bijeen voor hun jaarlijkse vergadersessies. Een groep van 72 burgers richtte zich met een petitie tot de Statenleden. Zij verwezen naar de mislukte poging van Hennequin in het voorafgaande jaar om de Statenleden te bewegen bij de koning een verzoek in te dienen tot herstel van de juryrechtspraak. Met hun petitie wilden zij aantonen dat Hennequins verzoek niet de wens van één man geweest was, maar die van de meerderheid van wat zij noemden de verlichte burgerij. Zij vonden dat het daar nu het juiste moment voor was omdat in het parlement de ontwerpen behandeld werden voor een Wet op het Strafrecht en een Wet op de Strafvordering. Zij zagen als voordelen van een juryrechtspraak allereerst dat het een garantie was voor meer onafhankelijkheid van de vonnissen en ook dat het een middel was om de politieke opvoeding van de burgers, zij bedoelden daarmee burgerschapszin, te bevorderen en een nationale geest aan te kweken.

Zij onderstreepten de noodzaak van een juryrechtspraak met de opmerking dat de laatste tijd in verschillende delen van het land zogenaamde “procès de tendance” plaatsvonden. Hiermee bedoelden zij gerechtsvervolging van kranten niet vanwege een echt misdrijf, maar omdat zij verslag deden van de stemming onder de bevolking. Zij hadden ongetwijfeld het proces en de gevangenneming voor ogen van de jonge Brusselse advocaat A.E. Ducpétiaux (1804–1868). Deze had onthuld dat C. Asser, een hoofdambtenaar van het ministerie van Justitie en medewerker aan de commissie die de nieuwe strafwetten voorbereidde, de auteur was van het anoniem verschenen werk *Apologie de la peine de la mort, avec quelques observations critiques*. De vermelding van Asser als auteur van dit geschrift dat de doodstraf verdedigde was genoeg reden geweest om Ducpétiaux voor het gerecht te dagen. De petitionarissen meenden dat bij juryrechtspraak mensen van aanzien niet meer als misdadigers in de beklagdenbanken zouden zitten zoals het geval was met Ducpétiaux. Zij konden wel met cijfers aantonen dat in alle landen waar in de rechtspraak gebruik werd gemaakt van een jury het echt onafhankelijk vonnissen meer kans van slagen had, maar zagen daarvan af omdat ze dan te lang van stof zouden worden. Als extra argument om hun verzoek over te nemen noemden zij nog de namen van een aantal leden van de Provinciale Staten van Luik die hun collega’s voorstelden om een vergelijkbaar verzoek tot de koning te richten.

De eerste handtekening onder dit verzoek was van Roemers (zie afbeelding 33). Zijn handtekening was iets minder vast en sierlijk dan vroeger, maar het was dan ook de handtekening van een tachtigjarige. Er is geen zekerheid te geven over de feitelijke opsteller of opstellers van deze petitie, maar het feit dat Roemers’ handtekening bovenaan stond, zegt op de eerste plaats iets over het belang dat de indieners van het verzoek hechtten aan zijn ondertekening. Wellicht was hij ook de initiatiefnemer van de petitie. Inhoudelijk is immers een opvallende overeenkomst aan te wijzen met eerdere opvattingen van Roemers over de rechtspraak. Te denken valt daarbij vooral aan zijn opmerking in november 1797 in de CCC, toen de benoemingsduur van rechters en andere magistraten aan de orde was. Hij was toen van mening dat de benoemingsduur niet langer dan twee jaar mocht zijn om te voorkomen dat hun macht te groot zou worden en het gevaar van corruptie toenam. Hij was ook toen al beducht voor het arbitraire aspect van de macht van rechters. Maar ook ditmaal bracht de voorzitter van de Statenvergadering als bezwaar tegen het doorsturen van de petitie naar voren dat de Provinciale Staten niet bevoegd waren om over een onderwerp van algemeen (landelijk) belang te beraadslagen. Het verzoek werd met 30 tegen 23 stemmen verworpen.⁹⁰

Afb. 33 Handtekening Roemers, petitie 7 juli 1828

De definitieve beslissing over juryrechtspraak viel ruim een jaar later in de Tweede Kamer. In april 1829 vond er de behandeling plaats van de vele, niet alleen uit Limburg, afkomstige petitities die vroegen om de herinvoering van juryrechtspraak. De voorzitter, de

West-Vlaming L.A. Reyphins, had de Kamerleden een drietal vragen ter beantwoording voorgelegd: Zal de jury aangenomen worden in criminele zaken, voor de provinciale hoven en andere criminele rechtbanken? Indien het antwoord neen is, zal de jury dan aangenomen worden wegens misdaden der drukpers en staatkundige misdaden? Indien het antwoord op de eerste vraag ja is, zal dan de jury van beschuldiging, onderscheiden van de jury van beslissing, worden aangenomen?

Vier vergaderdagen lang kwamen vóór- en tegenstanders aan het woord, en op 13 april volgde de stemming. Met een grote meerderheid van 66 tegen 33 stemmen werd op vraag 1 neen geantwoord. Ook op vraag 2 (57 tegen 40) en vraag 3 (65 tegen 31) antwoordde de meerderheid met neen. De Limburgse regeringsgetrouwe Kamerleden De Borchgrave en De Liedel de Well stemden met de meerderheid, de twee andere, De Brouckère en Surlat de Chokier, hadden de drie vragen bevestigend beantwoord.⁹¹ Het was duidelijk dat het parlement evenals de regering geen juryrechtspraak wenste.

Op 10 april 1815, aan het begin van de Honderd Dagen van Napoleon, was een wet uitgevaardigd die regelde dat via bijzondere rechtspraak kon worden opgetreden tegen ieder die mondeling of bij geschrifte aanzette tot verstoring van de openbare orde. De straffen waren niet mals: geseling, brandmerken, gevangenisstraf en zelfs de doodstraf. Een KB van 6 maart 1818 hield dezelfde daden voor strafbaar, maar ze moesten berecht worden op de gebruikelijke wijze van het strafrecht. Twee weken voor de arrestatie van De Potter op aanklacht van het verspreiden van “wantrouwen, tweespalt, twist of verdeeldheid” door een artikel over het regeringsbeleid in de Brusselse *Courrier* had De Brouckère in de Tweede Kamer voorgesteld om de wet van 10 april 1815 en het KB van 6 maart 1818 te laten vervallen. Hij had dit voornemen al een halfjaar eerder kenbaar gemaakt toen in de Kamer gediscussieerd werd over de gevangenneming van Ducpétiaux.⁹² Volgens *Le journal de la province de Limbourg* was dit het tweede initiatiefvoorstel van een kamerlid uit de parlementaire geschiedenis van het Verenigd Koninkrijk. Hennequin had destijds in 1819 met zijn voorstel de dubbele belasting op de Maasvaart af te schaffen de primeur gehad. Enkele weken later kreeg De Brouckère van streekgenoten steun voor zijn wetsontwerp, door een petitie van de heer Favrod de Fellens en andere inwoners van Maastricht. Het is vreemd dat deze petitie onder deze naam geregistreerd werd aangezien ook nu Roemers prominent bovenaan als eerste had ondertekend met de vermelding dat hij lid was van het Amortisatiesyndicaat en ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw. Enkele andere petitionarissen waren De Brouckère's schoonvader Visschers en Hennequin. Zij stelden dat de genoemde maatregelen dateerden uit een tijd die gelukkig al als verleden beschouwd kon worden. Afschaffing was niet alleen van belang voor journalisten maar voor iedereen die in de persvrijheid het meest geschikte middel zag om misstanden aan de kaak te stellen. In de laatste troonrede was de verjaring of in ieder geval de vervanging van de wet van 10 april 1815 al aangekondigd, maar de regering was nog niet met een eigen voorstel gekomen.

Door het voorstel van De Brouckère aan te nemen zou de Kamer de rust in het land kunnen herstellen. De petitionarissen stelden hun hoop op de wijsheid van de kamerleden en verwezen naar Engeland waar de praktijk van volksvertegenwoordiging reeds lange tijd bestond en het parlement, steunend op petitie uit de burgerij, de belangrijkste besluiten had genomen. Het *Journal de la province de Limbourg* publiceerde een dag later de tekst van deze petitie. Ze was slechts ondertekend door een vijftiental personen, maar naar de mening van de krant hadden er meer handtekeningen onder kunnen staan als men er eerder mee naar buiten was gekomen. De petitie was snel verstuurd naar de Tweede Kamer om op tijd ingebracht te kunnen worden voor de behandeling van het voorstel van De Brouckère.⁹³

De Maastrichtse petitie was inderdaad maar net op tijd gearriveerd want een dag later, op 28 november, begon de behandeling. Vijf vergaderdagen achter elkaar werd er gediscussieerd en maar liefst vijftig kamerleden voerden hierover het woord. Praktisch alle sprekers uit het Zuiden pleitten voor het voorstel en alle Noordelijke tegen. De voorstemmers benadrukten vooral de overbodigheid van de bepalingen van 1815 en 1818 gezien de veranderende omstandigheden en het belang om trouw te zijn aan de grondwet. Bij de tegenstanders werd vaak als argument gebruikt dat de Koning in de laatste troonrede had aangekondigd dat in de loop van het parlementaire jaar 1828–1829 “de wettelijke verordeningen in de eerste jaren Mijner Regering omtrent de beteugeling van onrust en kwaadwilligheid vastgesteld, door andere zullen worden vervangen”. Zij geloofden en vertrouwden in deze woorden van de vorst en vonden het gepast te wachten op zijn voorstel. Uiteindelijk werd op 3 december 1828 het voorstel van De Brouckère met 61 tegen 44 stemmen verworpen. Surlet de Chokier had uiteraard ook vóór gestemd. Van de twee andere Limburgse Kamerleden had De Liedel de Well verklaard weliswaar vóór de afschaffing te zijn maar te willen wachten op het voorstel van de koning. De Borchgrave had zonder toelichting tegen gestemd. Twee weken later werd in Brussel De Potter tot maar liefst achttien maanden gevangenisstraf en f 1000,-- boete veroordeeld.⁹⁴

Twee dagen na de veroordeling van De Potter bood de koning op 22 december de Kamer een ontwerp van wet aan “wegens de beteugeling van de misbruiken der drukpers”. De Vorst erkende ieders vrijheid van meningsuiting, ook over de wetten en het handelen van de bestuurders en over godsdienstige onderwerpen, maar ieder was voor wat hij schreef of zei “verantwoordelijk aan de maatschappij of bijzondere personen voor zooverre deze regten mochten zijn beledigd”. Majesteitsschennis kon met maximaal vijf jaar gevangenis bestraft worden evenals uitingen die in strijd waren met de onschendbaarheid van de grondwet. Belediging van parlementsleden, rechters en andere overheidsdienaren en beledigingen tegen een bij wet beschermde godsdienst kon leiden tot maximaal vier jaar gevangenisstraf. Bij herhaling kon de gevangenisstraf oplopen tot tien jaar. Boekdruckers en boekverkopers werden voor de verspreiding niet gestraft op voorwaarde dat zij de

auteur(s) konden aanwijzen en zij zelf niet voor de inhoud verantwoordelijk waren. In beslag genomen geschriften en afbeeldingen werden vernietigd.⁹⁵

De behandeling van deze ontwerp-wet die ook wel genoemd werd “Aanvulling van gapingen in het Strafwetboek”, liet nog vier maanden op zich wachten en geschiedde pas in april 1829. Echter, in februari 1829 was bij de Tweede Kamer een petitie ingediend, die op de 25ste van die maand ingeschreven werd onder vermelding van ‘Billehé de Valensart en andere inwoners van Maastricht’. Een ambtenaar van de griffie heeft onderaan de petitie een totaal van 86 handtekeningen genoteerd. Het was wederom ten onrechte dat Roemers niet als eerste ondertekenaar genoemd werd. In plaats van zijn naam prijkte die van het Statenlid en oud-burgemeester van Maastricht Th.J. baron Billehé de Valensart bovenaan. Opvallend is de zelfbewuste en enigszins agressieve toon van deze petitie zoals dat al blijkt uit de eerste alinea. Deze luidde (in vertaling):

“Als machtige mannen veinzen de publieke opinie niet te kennen, als zij zodra zij in Uw doorluchtige vergadering verschijnen een onverklaarbare arrogantie ten toon spreiden tegenover vertegenwoordigers die hun mandaat getrouw zijn en met volle kracht het herstel der grieven vragen die te lang al drukken op de natie; als zij de ijverige verdedigers van onze rechten tegemoet treden met een hovaardige en minachtende houding, is het onze dure plicht gebruik te maken van de mogelijkheden die de grondwet ons biedt om publiekelijk uiting te geven aan onze noden.” Dit was een duidelijke uithaal naar de ministers en vooral naar de minister van Justitie Van Maanen. De petitionarissen vroegen daarna op dezelfde vrijmoedige en openhartige wijze de invulling van artikel 175 van de grondwet die bepaalde de inrichting van “een opperste Geregtschhof voor het geheele Rijk, onder den naam van Hoogen Raad der Nederlanden.” Leden van deze rechtbank zouden volgens de grondwet benoemd moeten worden door de koning uit een voordracht van drie personen opgesteld door de Tweede Kamer. Verder wensten zij dat de uitvoering van de wet op het openbaar onderwijs, die volgens artikel 145 van de grondwet tot de taak van de Provinciale Staten behoorde, mogelijk werd gemaakt door de invoering van een wet ter regeling ervan. Zij spoorden de kamerleden ook aan het besluit van 23 februari 1815 te schrappen en de juryrechtspraak in te voeren. De petitie sloot af met het heikele thema van de onschendbaarheid van de koning. Zijn onschendbaarheid werd niet expliciet door de grondwet geregeld, maar zat wel in de harten van de inwoners van het koninkrijk zo betoogden zij, en wee hen die dit in twijfel zouden trekken. De oplossing voor een constitutionele regering en handhaving van de onschendbaarheid van de vorst was volgens hen de invoering van de ministeriële verantwoordelijkheid.⁹⁶

De tweede Maastrichtse petitie die de Tweede Kamer bereikte, handelde dus niet over één thema, de juryrechtspraak of de persvrijheid, maar noemde een aantal wensen die zij gerealiseerd wilde zien. Zij was niet het enige adres dat zulke wensen – toentertijd aangeduid met de verzamelnaam “herstel der grieven” – aan de Tweede Kamer voorlegde. Op 25 februari 1829 begon de behandeling van in totaal 150 adressen/petities “houdende

verzoeken tot toelating van vrijheid van onderwijs en drukpers, uitvoering van het concordaat, invoering van regtbanken van gezworenen, onafhankelijkheid der regtsmagt en ministeriële verantwoordelijkheid.” Negen vergaderdagen werden hieraan besteed. Uiteindelijk werd op 25 maart met 55 tegen 40 stemmen een voorstel aangenomen van C. Le Hon, afkomstig uit Doornik, en J. Corver Hooft uit Amsterdam. Samen met de Eerste Kamer wilden zij met alle verontschuldigde eerbied al deze verzoekschriften met hun wensen aan de Koning aanbieden met het verzoek om met al zijn wijsheid te willen bepalen welke aandacht zij verdienden en welke maatregelen eventueel genomen mochten worden. Zij vroegen de Vorst in deze vraag een blijk van vertrouwen van het parlement en van zijn volk te willen zien.

Het voorstel van Le Hon en Corver Hooft zou pas op 7 mei naar de Eerste Kamer gestuurd en daar op 16 mei behandeld worden. Daar werd het voorstel verworpen met 34 tegen 12 stemmen. De Limburgse Eerste Kamerleden De Brouckère sr. en Membrede hadden tegen gestemd. Hun persoonlijke mening wordt niet in de kamerstukken weergegeven. De meeste tegenstemmers noemden als bezwaar dat zij niet bereid waren om vragen door te sturen naar de Koning die niet door de Kamer zelf, maar door particulieren opgesteld waren. Bovendien was hun argument dat het voorstel in de Tweede Kamer slechts een krappe meerderheid had gekregen.⁹⁷

Waar Jeroen Koch in zijn biografie over koning Willem I schrijft dat de vorst vóór het begin van zijn reis door de Zuidelijke provincies op 26 mei door de Staten-Generaal op de hoogte werd gebracht van deze verzoekschriften is dit dus onjuist, alhoewel de behandeling ervan hem uiteraard niet ontgaan zal zijn. Kochs mededeling over de opvatting van het Tweede Kamerlid Van de Kastele dat de Koning ‘de meening der meenigte’ niet kon worden onthouden heb ik in de Handelingen niet teruggevonden. Wel diens opvatting dat het parlement zich door een minderheid van de bevolking niet de wet kon laten voorschrijven. Kortom, Van de Kastele wilde zeker niet dat de petities doorgestuurd werden. Zij moesten ter griffie neder gelegd worden ter raadpleging van ieder kamerlid die dat wilde. In het algemeen was naar zijn mening de bevolking tevreden met “le gouvernement paternel de notre Roi”.⁹⁸

Zoals gezegd begon de behandeling van het wetsvoorstel “Aanvulling van gapingen in het Strafwetboek” vier maanden nadat de regering het op 22 december 1828 de Tweede Kamer had voorgelegd. Het had een tijdelijk karakter en zou slechts gelden tot de invoering van het Wetboek op Strafrecht. Aan de behandeling van dit wetsontwerp werden vier dagen besteed. De afronding eindigde in een positieve sfeer nadat door de regering artikel 2 over de bestraffing tot uitlokking van haat jegens de koning en/ of minachting van de door hem uitgevaardigde wetten, verordeningen of bevelen op verzoek van de Kamer vervangen was door de bepaling dat “de misdrijven van laster en hoon, schriftelijk begaan, zullen niet kunnen worden vervolgd, dan op aanklagt der gelasterde of gehoonde partij”. Er stemden 84 Kamerleden voor het wetsontwerp en 4 tegen. Van de tegenstemmers kwam niemand

uit een zuidelijke provincie. In de Eerste Kamer werd op 16 mei met 44 tegen één stem het wetsvoorstel aangenomen, op dezelfde dag dus dat zij het verzoek van de Tweede Kamer afwees om gezamenlijk de 150 petities onder de aandacht van de koning te brengen.⁹⁹

Toch stond een jaar later het onderwerp persvrijheid opnieuw op de agenda van de Tweede Kamer. Immers een half jaar eerder, op 11 december 1829, dus nog geen halfjaar na de aanneming van de wet “Aanvulling van gapingen in het Strafwetboek”, had Willem I in een Koninklijke Boodschap de Tweede Kamer geschreven dat deze wet het misbruik van de drukpers helaas niet verminderd had. Integendeel, minder beperkingen hadden volgens de Vorst geleid tot meer onrust, onenigheid en wantrouwen in het land.

Ongetwijfeld zal de rel die rond de Franse journalist L.M. Fontan was ontstaan mede aan de basis gelegen hebben van deze opvatting. In juni 1829 had Fontan een artikel geschreven in het Franse satirische blad *L'Ancien Album*. Het was gericht tegen de conservatieve en autoritaire regerende Karel X van Frankrijk. Deze werd in het artikel bespot door hem op te voeren als ‘le mouton enragé, een echt Berry-schaap, dat aan het hoofd van de kudde loopt als het ware als een koning’.¹⁰⁰ Eén van de titels van Karel X was hertog van Berry. Fontan werd voor dit artikel veroordeeld tot 5 jaar gevangenschap en verloor eveneens voor 5 jaar zijn burgerrechten. Bovendien moest hij een boete van 10.000 franc betalen. Hij vluchtte naar het Verenigd Koninkrijk en vroeg asiel aan op basis van artikel 4 van de grondwet: “Allen die zich op het grondgebied van het Rijk bevinden, hetzij ingezetenen of vreemdelingen, hebben gelijke aanspraak op bescherming van persoon en goederen.” Minister Van Maanen wilde hem alleen toestaan zich in een stad in het noorden te vestigen. Na Fontans weigering hieraan te voldoen wees Van Maanen hem uit naar Pruisen. Daarvoor had Fontan op 1 november een brief naar de Tweede Kamer gestuurd met het verzoek bij de Koning beroep aan te tekenen tegen wat hij noemde het despotisme van een minister. Na ampel beraad over de wenselijkheid en staatsrechtelijke juistheid van dit verzoek werd een afgezwakt voorstel van E.C. de Gerlache om Fontans verzoek zonder commentaar of nadere vragen door te sturen naar de minister in stemming gebracht en met 62 tegen 35 stemmen verworpen. Eerste Kamervoorzitter W.F. Röell schreef daarover na afloop aan het in het buitenland vertoevende Eerste Kamerlid Dedel: “de zaak Fontan is (al wederom tusschen het Noorden en het Zuiden) met veel levendigheid behandeld”.¹⁰¹

In het zuiden van het land was het regeringsbeleid ten opzichte van Fontan inderdaad fel veroordeeld. *L'Eclaireur* gaf in een commentaar met de veelzeggende titel “Toujours Lui!” Van Maanen de schuld van alles. Hij was degene die volgens de krant vanaf het begin van het Verenigd Koninkrijk de vrijheid van de burgers wilde onderdrukken en zich steeds tussen het volk en zijn vorst plaatste.¹⁰²

In het nieuwe wetsontwerp dat met het hierboven genoemde KB van 11 december 1829 vergezeld ging, was de bepaling geschrapt dat misdrijven met betrekking tot hoon en laster alleen na aangifte van de gedupeerden vervolgd konden worden en vervangen door een artikel dat bepaalde dat laster of hoon tegen ambtenaren ook zonder aanklacht door de

officier van Justitie vervolgd werden.¹⁰³ De tweede dag van de behandeling van dit ontwerp voerde Surlet de Chokier het woord. Hij begon zijn bijdrage met een citaat uit de *Aeneïs*, waar Aeneas in boek 2 tegen Dido en de Carthagers zegt: “Tum vero omne mihi visum considerare in ignes Ilium” (toen inderdaad leek het me dat heel Troje in vlammen wegzonk). Hij hekelde vervolgens de gedachte alsof het land in brand stond vanwege oproer en onrust en bestreed dat de onrust, die er ontegenzeggelijk was, de schuld van de pers was. De echte dreiging voor de maatschappelijke rust kwam vanuit de regering – hij bedoelde met name het ministerie van Justitie – die op allerlei mogelijke manieren de vrijheid van meningsuiting de mond wilde snoeren. Hij verwees naar een krant zoals *Le National* in Brussel, geleid door G. Libry-Bagnano waarvan de redacteuren in dienst van de regering waren en die voor de laster die zij verkondigden niet vervolgd werden. Ook in Frankrijk en andere Europese landen was echter volgens Surlet het proces van onderdrukking van de pers door de regering in volle gang. Tot slot hield hij een pleidooi voor de praktijk van de ministeriële verantwoordelijkheid. Hij sprak Willem I hierover niet rechtstreeks toe, maar haalde de anonieme Engelse schrijver Junius aan, die in de periode 1769–1772 in de Londense krant *Public Advertiser* publiceerde en in een open brief aan koning George III onder andere schreef: “Your subjects, Sir, wish for nothing but that, as *they* are reasonable and affectionate enough to separate your person from your government, so *you*, in your turn, should distinguish between the conduct, which becomes the permanent dignity of a King, and that which serves only to promote the tempory interest and miserable ambition of a minister.”¹⁰⁴

De Brouckère was zoals gewoonlijk minder beschouwend en bleef meer in praktische zin dicht bij het onderwerp. Hij erkende dat in de pers de oppositie soms grenzen overschreed. Ook zijn collega De Gerlache uit Luik deed dat in zijn *Histoire du royaume des Pays-bas depuis 1814 jusqu'en 1830*, dat hij in 1839 publiceerde en waarin hij als voorbeeld gaf de opmerking uit *Le Journal de Louvain*, dat er binnen een minuut een touw om een koninklijke hals gelegd zou kunnen worden.¹⁰⁵ De Brouckère vond voor de vervolging en bestraffing van hoon en laster de omschrijvingen te vaag. Wanneer bracht men de openbare rust in gevaar of bevorderde men verdeeldheid? Hij wilde meer exacte bepalingen zodat vervolging en bestraffing minder arbitrair zouden zijn. Hij werd door Van Maanen op zijn wenken bediend want tot tweemaal toe werd ‘op last van de koning’ de redactie van het bewuste artikel 3 veranderd. Het “stoken van onrust en onenigheid tusschen de burgers” verviel daardoor; de vervangende tekst luidde dat “aanranding van de wet en aansporing tot ongehoorzaamheid aan de wetten “strafbaar was met minimaal zes maanden en maximaal drie jaren gevangenschap. Bij de eerste stemming was de uitslag gelijk: 52 voor en 52 tegen het wetsontwerp. De volgende dag, nadat de tweede verandering door Van Maanen was voorgelezen, werd het wetsontwerp met 93 tegen 12 stemmen aangenomen. De tegenstemmers waren allen afgevaardigden uit de zuidelijke provincies. Bij de eerste stemming hadden De Brouckère, Surlet de Chokier en De Liedel de Well tegen gestemd.

In de tweede alleen de twee eerstgenoemden. De Borchgrave had beide keren voor het wetsontwerp gestemd. In een redactioneel commentaar, al dan niet sarcastisch bedoeld, schreef *L'Eclaireur* enige tijd later dat men de Staten-Generaal dankbaar was dat de pers niet teruggezet was onder het regime van het besluit van 1815 waarvan het eerste ontwerp naar haar mening een nieuwe versie was geweest.¹⁰⁶

De koning was zeer ontstemd over de kritiek op zijn beleid zoals die vanuit de Tweede Kamer maar ook via de petities naar voren was gebracht. Zijn minister van Binnenlandse Zaken P.L.J.S. van Gobbelschroy schreef op 23 mei 1829 zeer vertrouwelijk aan alle provinciegouverneurs dat zij op last van de koning bij de voordracht van kandidaten voor de posten van burgemeester en van gemeentesecretaris voortaan moesten aangeven of de kandidaat bij de redactie of de verspreiding van een petitie over de 'grievens' betrokken was geweest. Zij moesten daarbij vermelden waarom zij desondanks een 'besmette' kandidaat wilden aanbevelen. Met terugwerkende kracht moesten zij dit alsnog doen voor alle kandidaten die waren voorgedragen vanaf 12 maart 1829.¹⁰⁷

De koning zelf begon op 26 mei aan een rondreis van een maand door de zuidelijke provincies. Hij wilde een beeld krijgen van de zorgen, verlangens en eisen van de bevolking en tegelijkertijd in een soort charmeoffensief aan de bevolking zijn vaderlijke betrokkenheid en zorg tonen. Hij werd overal hartelijk ontvangen met erewachten, toejuichingen en feestmalen en zelf toonde hij zijn betrokkenheid door werkbezoeken af te leggen en audiënties te verlenen. In Luik vond echter wel een incident plaats. Willem I had na lovende woorden over de ontvangst en de bewijzen van de innige band die aantoonbaar tussen de natie en hem bestonden tegenover de burgemeester van Luik verklaard dat hij tijdens zijn rondreis ervan overtuigd was geraakt dat die zogenaamde grievens allemaal te wijten waren aan enkele individuen, die slechts hun eigenbelang nastreefden. De reis had hem laten zien dat de publieke opinie overal zijn regering gunstig gezind was. In Maastricht leidde deze uitspraak een paar dagen voor de komst van de koning aldaar tot een reactie in *L'Eclaireur*. Volgens dit blad zou op de beste manier vastgesteld kunnen worden dat alle klachten serieus en niet van raddraaiers afkomstig waren door de ministers Van Maanen en Van Gobbelschroy dezelfde toer te laten maken als de koning gedaan had. Zij zouden zeker niet overladen worden met uitingen van afhankelijkheid en verering zoals die de koning te beurt waren gevallen.¹⁰⁸

Aan het einde van de rondreis bezocht de koning ook Maastricht. In de namiddag van donderdag 25 juni werd hij door de autoriteiten en de bevolking voor de Brusselsepoort opgewacht. Hij inspecteerde vervolgens de schutterij begeleid door diens commandant Ch. De Brouckère jr.! Deze leidde hem de volgende dag ook rond in de Augustijnenkerk waarin het 'enseignement mutuel' plaatsvond, het onderwijs aan arme kinderen. 's Middags werd bij het Bassin, de nieuwe binnenhaven aan het begin, c.q. eindpunt van de Zuid Willemsvaart, aan de vorst een middagmaal aangeboden. Het gouvernement had een

lijst opgesteld van de personen die daarvoor uitgenodigd waren. Hiertoe behoorde ook Roemers, maar waarschijnlijk na enige twijfel, aangezien hij op een aparte, zogenoemde suppletoire lijst vermeld werd. Gelet op de toevoeging ‘lid van het Amortisatiesyndikaat’ kon hij waarschijnlijk vanwege die hoedanigheid niet gepasseerd worden. Volgens *L’Eclaireur* had de koning zich tijdens het dejeuner aan het Bassin vriendelijk onderhouden met een andere criticus van zijn regering Hennequin. Of hij Roemers bij die gelegenheid aansprak is niet bekend.¹⁰⁹

Dat er onder de bevolking wel degelijk sprake was van onvrede over het regeringsbeleid bleek niet alleen uit de petities die de vorst en de Tweede Kamer waren aangeboden, maar ook uit de oprichting van zogenaamde “associations constitutionnelles”. De eerste hiervan was in Luik opgericht. De gouverneur van de provincie had begin mei 1829 aan Van Gobbelschroy een brochure van zo’n vereniging opgestuurd. Hierin werd een stemadvies gegeven aan kiezers voor de komende Statenverkiezingen. De voorgestelde kandidaten zouden ijveren voor goede wegen, goed onderhouden scholen en matige belastingen.¹¹⁰ Van Maanen had bij deze eerste berichten over het bestaan van “associations constitutionnelles” in juni eigener beweging de vorst een ontwerp-wet voorgesteld waarin zij verboden en opgeheven verklaard werden. Personen die als zodanig actief bleven, moesten strafrechtelijk vervolgd worden evenals al diegenen die medewerkten aan verdere verspreiding van hun ideeën. Opmerkelijk is dat hij als juridische basis nog de wet van 6 maart 1818 vermeldde, die met aanneming van het wetsontwerp *Aanvulling van gapingen in het Strafwetboek* op 16 mei vervallen was verklaard, maar officieel nog niet vervangen was. Van Gobbelschroy voorzag echter moeilijkheden bij aanvaarding van dit ontwerp en had op zijn beurt de koning op zeer omslachtige en alleronderdanigste wijze geadviseerd om de verdere ontwikkelingen af te wachten. Naar zijn waarneming was de omvang van de “associations constitutionnelles” (nog) zeer beperkt. De koning wilde na overleg in de ministerraad niet onmiddellijk maatregelen nemen tegen deze gevaarlijke geachte verenigingen, maar verzocht wel om een ontwerp-wet hiervoor op te stellen die hij indien nodig aan het parlement kon voorleggen. Men mag aannemen dat hij in concreto Van Maanens voorstel bedoelde.¹¹¹

Er werden ook in andere zuidelijke provincies “associations constitutionnelles” opgericht. Van Cuylenburg, een ambtenaar van Van Maanen, vermeldde een half jaar na de eerste vermelding van het bestaan van een Luikse “association” in een bericht aan zijn minister de oprichting van een “association constitutionnelle” in Maastricht. De leden zouden bij oud-burgemeester Hennequin bijeenkomen. Een ander, anoniem, ambtelijk bericht dat zich in de archieven van de Algemene Staatssecretarie bevindt, noemde Hennequin zelfs als voorzitter, De Brouckère als vicevoorzitter en Destouvelles en W. Mockel als secretarissen. De Maastrichtse/Limburgse “association” telde een twintigtal leden. Roemers werd niet genoemd, wel zijn schoonzoon Colpin, Surllet de Chokier en Werner de Lamberts Cortenbach. In een geheime vergadering in november 1829 gehouden zouden

de petities over de grieven die vanuit Hasselt en Roermond werden ingediend, voorbereid zijn. Dezelfde ambtelijke notitie vermeldde ook een bijeenkomst bij Destouvelles in Maastricht op 19 januari 1830 van een tiental leden. Als aanwezigen werden genoemd De Brouckère en twee afgevaardigden uit Luik onder wie Ernest baron De Senzeille, lid van de Provinciale Staten van Luik. Zij zouden besloten hebben om voor de Staten-Generaal een memorie / petitie op te stellen tegen de wet op de drukpers. Voor de aanstaande Tweede Kamerverkiezingen zouden zij zich inzetten om het koningsgezinde Kamerlid De Liedel de Well te vervangen door Hennequin.¹¹²

Volgens de Brusselse journalist A. Bartels, vriend van De Potter en zelf ook actief opposant van het regeringsbeleid, was de “association constitutionnelle” van Luik de enige geweest die de Provinciale Statenverkiezingen van 1829 sterk beïnvloed had.¹¹³ Van de activiteiten van de Maastrichtse “association” getuigen de hierboven vermelde ambtelijke berichten slechts op beknopte wijze. Uit de correspondentie tussen Van Gobbelschroy en de gouverneur blijkt dat men ook in Limburg, al dan niet als lid van een “association constitutionnelle”, de provinciale verkiezingen van 1829 probeerde te beïnvloeden. Een anoniem pamflet, verspreid in het kiesdistrict Hasselt wees de stemgerechtigden op het belang van de komende verkiezingen. In de Limburgse Statenvergadering van 9 juli herkozen de leden in hun vergadering van 9 juli De Brouckère jr. als Tweede Kamerlid met 30 van de 57 stemmen. De andere kandidaat, de koningsgetrouwe A. Michiels van Verduynen kreeg 23 stemmen. *L’Eclaireur* plaatste boven het bericht over de uitslag de kop VICTOIRE. De krant had zelf De Brouckère aanbevolen, maar was steeds bevreesd geweest dat wat zij noemde een “comité-cabaleur” de herverkiezing van De Brouckère onmogelijk zou maken. Volgens de Belgische historicus Th. Juste (1818–1888) had het ministerie (Binnenlandse Zaken) alles in het werk gesteld om de herverkiezing van De Brouckère niet door te laten gaan.¹¹⁴

Statenlid W. de Lamberts Cortenbach wilde in de zomer van 1829 zijn collega’s overhalen om bij de Tweede Kamer en de koning een petitie in te dienen over de godsdienstvrijheid in relatie tot het openbaar onderwijs (bedoeld is niet privé- of huisonderwijs). De regeling van het openbaar onderwijs was al een wens geweest van de Limburgse petitie van februari van dat jaar. Roemers was daarvan een van de ondertekenaars geweest. Volgens De Lamberts Cortenbach gaf grondwetsartikel 190, dat de vrijheid van godsdienst garandeerde, aan elke godsdienst het recht zijn eigen onderwijs aan te bieden. De overheid mocht zich daarmee op geen enkele wijze bemoeien. Hij bestreed de mening van Eerste Kamerlid en oud-directeur-generaal van de rooms-katholieke eredienst A. Goubau dat het profane, dat wil zeggen niet-godsdienstige onderwijs te scheiden zou zijn van de moraal en de politiek. Gouverneur De Beeckman had echter de Statenleden weten te overtuigen dat een petitie over de godsdienstvrijheid in relatie met het onderwijs overbodig was omdat de koning al maatregelen had genomen om een algemene wet over het onderwijs op te stellen.¹¹⁵ Bijna

een jaar later, in mei 1830, werd duidelijk dat er voorlopig geen regeling van het onderwijs zou komen. Het kwam zelfs niet tot een plenaire behandeling van het wetsvoorstel. In de zeven afdelingsvergaderingen van de Tweede Kamer bleek bij een aantal Kamerleden uit het Zuiden bedenkingen tegen het voorstel te bestaan. In hun ogen werd de vrijheid van de ouders en de geloofsovertuiging niet gegarandeerd. Op de vraag van de regering of het dan raadzamer en beter was om voorlopig geen wettelijke bepalingen voor het openbaar onderwijs vast te leggen, had een ruime meerderheid van de kamerleden bevestigend geantwoord. De Brouckère had daarbij laten aantekenen dat uitstel geen afstel moest zijn en dat in de tussentijd voor het zuiden van land de bestaande regels versoepeld moesten worden. De secretaris van Staat J.G. de Mey van Streefkerk deelde op 27 mei 1830 de Kamer mede dat het voorstel werd ingetrokken en dat de koning weer een beroep op de Kamer zou doen wanneer over de verschilpunten meer overeenstemming bereikt zou zijn en/of wanneer de behoeften van de tijd en de belangen van het onderwijs dit zouden vereisen.¹¹⁶

In maart 1829 had de Tweede Kamer na dagenlange discussies met een kleine meerderheid besloten om 150 petities onder de aandacht van de koning te brengen. Dit voornemen was, zoals eerder vermeld, gestrand in een afwijzing door de Eerste Kamer. Een jaar later was in de Tweede Kamer de behandeling van maar liefst 966 petities aan de orde. Het regeringsgezinde kamerlid W.B. Donker Curtius van Tienhoven had voorgesteld om “over te gaan tot de orde van de dag”, dat wil zeggen met het volgende agendapunt te beginnen en niet verder te discussiëren over de inhoud van deze petities. Zijn argument was dat er zo’n stortvloed aan petities naar het parlement was gestuurd dat de Kamer binnenkort alleen nog maar daarmee bezig zou zijn. Keer op keer werden dezelfde zaken gevraagd, zo niet geëist. Bovendien leidden de petities tot verdeeldheid. Eén van de Zuidelijke collega’s die hiertegen in ging was Surlet de Chokier. Volgens hem was machtsmisbruik de oorzaak van al die petities en zolang dat zou voortduren zouden de petities blijven komen. Ook De Brouckère voerde het woord over het fenomeen van de petities. De bedoeling van deze verzoekschriften was volgens hem om duidelijk te maken dat de oppositie in de Kamer en in de pers niet geïsoleerd stond maar de opvattingen van veel mensen verwoordde. Donker Curtius van Tienhoven concludeerde uit de woorden van Surlet de Chokier, De Brouckère en andere sprekers dat door de petities het “soevereine volk” sprak. Hij wilde echter niet dat het volk de Kamer voorschreef wat zij moest doen. Het recht van petitie moest wel blijven, maar men moest nu overgaan tot de orde van de dag. Na drie vergaderdagen volledig aan de problematiek van de petities besteed te hebben werd op 11 maart 1830 met 88 tegen 11 stemmen besloten de petities ter inzage neder te leggen ter griffie.¹¹⁷

Op 2 juni 1830 sloot de nieuwe minister van Binnenlandse Zaken De la Coste in een gezamenlijke zitting van de Eerste en de Tweede Kamer het parlementaire jaar 1829–1830. Ondanks de verschillen was er volgens hem, en uiteraard ook volgens de Koning namens wie hij sprak, een goede vooruitgang bereikt in het ijveren van de Vorst voor de voorspoed

der Nederlanders.¹¹⁸ Kort daarna zou echter blijken dat niet alle burgers van het Verenigd Koninkrijk het daarmee eens waren en dat, om het in de woorden van De Brouckère te zeggen, de machthebbers er beter aan gedaan hadden te luisteren en te handelen naar de wensen van de bevolking.

Aan het einde van deze subparagraaf kan geconcludeerd worden dat Roemers met de ondertekening van drie 'Maastrichtse' petities, pogingen van Limburgse volksvertegenwoordigers in de Staten en de Tweede Kamer heeft ondersteund om het regeringsbeleid gewijzigd te krijgen ten aanzien van het ontbreken van juryrechtspraak en ministeriële verantwoordelijkheid, en van de beperking van de persvrijheid. Naar mijn mening mag aangenomen worden dat Roemers ook bij de redactie van de drie petities betrokken was gezien het feit dat hij ze alle drie als eerste ondertekende. Het feit dat alle petities schipbreuk leden moet het ongenoegen over het regeringsbeleid verder vergroot hebben, zoals ook blijkt uit de felle bewoordingen waarin gesproken wordt over de arrogantie van ministers door hun negeren van de wensen van de bevolking.

HOOFDSTUK 8

Limburg en Roemers tijdens de Belgische Opstand

8.1 HET BEGIN EN DE STRIJD OM MAASTRICHT (AUGUSTUS – DECEMBER 1830)

Over de Belgische Opstand is veel geschreven.¹ In deze studie zal de Opstand niet gereconstrueerd worden, maar wordt de aandacht gevestigd op de betrokkenen uit Limburg, met name op Roemers en mensen uit zijn omgeving.

Zoals regionale historici in overzichtswerken met betrekking tot de petitiebeweging naar mijn mening ten onrechte van oordeel zijn dat er in Limburg nauwelijks sprake was van een verzetsgeest tegen de regering van koning Willem I, omdat zij deze mening vooral op kwantitatieve gegevens baseren, zo zijn zij eveneens naar mijn gevoelen ten onrechte van gedachte dat de rellen die in Brussel vanaf 25 augustus 1830 plaatsvonden geen serieuze onrust veroorzaakten in Maastricht en de rest van de provincie. Enigszins in tegenspraak met deze opvatting wordt tegelijkertijd door henzelf ook vermeld dat in een periode van nog geen drie maanden alle Limburgse steden met uitzondering van Maastricht de kant van de opstandelingen hadden gekozen en dat Maastricht dat niet kon, omdat generaal-majoor B.J.C. Dibbets, die vanaf 19 september het opperbevel over het garnizoen had, de stad op 4 oktober in staat van beleg had verklaard.² Een stad met een burgerbevolking van 18.711 personen kan mijns inziens ook niet geacht worden opgewassen te zijn tegen een garnizoen van bijna 5000 soldaten die aanwezig waren voordat de Opstand in Brussel begon. Bovendien waren de militaire en burgerlijke autoriteiten gewaarschuwd en voorbereid op onrust vanaf het moment dat berichten over rellen en plunderingen in Brussel en Luik de stad bereikt hadden.³

Het begon allemaal in Frankrijk. De Julirevolutie in Parijs in 1830, waarbij Karel X moest plaatsmaken voor zijn neef Louis Philippe d'Orleans, had in het Zuiden van Nederland grote indruk gemaakt. De situatie in Frankrijk had overeenkomsten met die in het Verenigd Koninkrijk. De Franse koning stond pal achter zijn ministers onder leiding van de autoritaire regerende premier J. de Polignac. De afkondiging van de zogenoemde "Ordonnances de Saint-Cloud" op 26 juli was de druppel die de emmer deed overlopen. De persvrijheid werd hierdoor opgeheven, de Kamer van Afgevaardigden ontbonden en het kiesrecht moeilijker toegankelijk gemaakt. Na drie dagen, "les trois glorieuses", was de reactionaire Bourbonmonarchie vervangen door de liberale Orléansmonarchie.

In Brussel sloeg een maand later op 25 augustus, na de opvoering van La Muette de Portici, de vlam in de pan. Na drie dagen van rellen en plunderingen die min of meer onder controle gebracht waren door een inderhaast opgerichte burgerwacht, werd door een aantal notabelen een delegatie naar de koning gestuurd met onder andere het verzoek ministers, zij bedoelden daarmee vooral Van Maanen, te ontslaan. De koning zegde enkel toe dat hij voor 13 september de Staten-Generaal bijeen zou roepen om te overleggen over de ontstane situatie en de uit Brussel meegebrachte wensen. In Brussel probeerden notabelen de kroonprins over te halen in te stemmen met een administratieve scheiding

van het Noorden en het Zuiden. De kroonprins zou dan koning of onderkoning van het Zuiden worden en later de beide landsdelen in een personele unie als koning kunnen leiden. Met dit voorstel toog de prins van Oranje naar Den Haag om daar zowel door de bevolking, de pers, de Noordelijke parlementsleden als zijn vader voor zijn optreden in Brussel hevig bekritiseerd te worden. De koning bleef bij zijn standpunt en wilde over een eventuele scheiding pas een besluit nemen na de bijeenkomst van 13 september.

De opstandigheid en de plunderingen hadden zich na Brussel en Luik verder uitgebreid naar steden als Brugge, Verviers, Leuven en Antwerpen. In Maastricht werd op last van de minister van Binnenlandse Zaken de kermis van september tot nader order uitgesteld. Bij die gelegenheid zouden ook vreemden uit omliggende plaatsen naar de stad komen en de garnizoenscommandant G.H. von Heldring was bang dat er daardoor onrust zou ontstaan. Een verstandig besluit als men kijkt naar de kermis die van 2 tot 4 september in Sittard plaatsvond. Daar werden enkele huizen geplunderd onder de leuze “Voor België en De Potter”.⁴

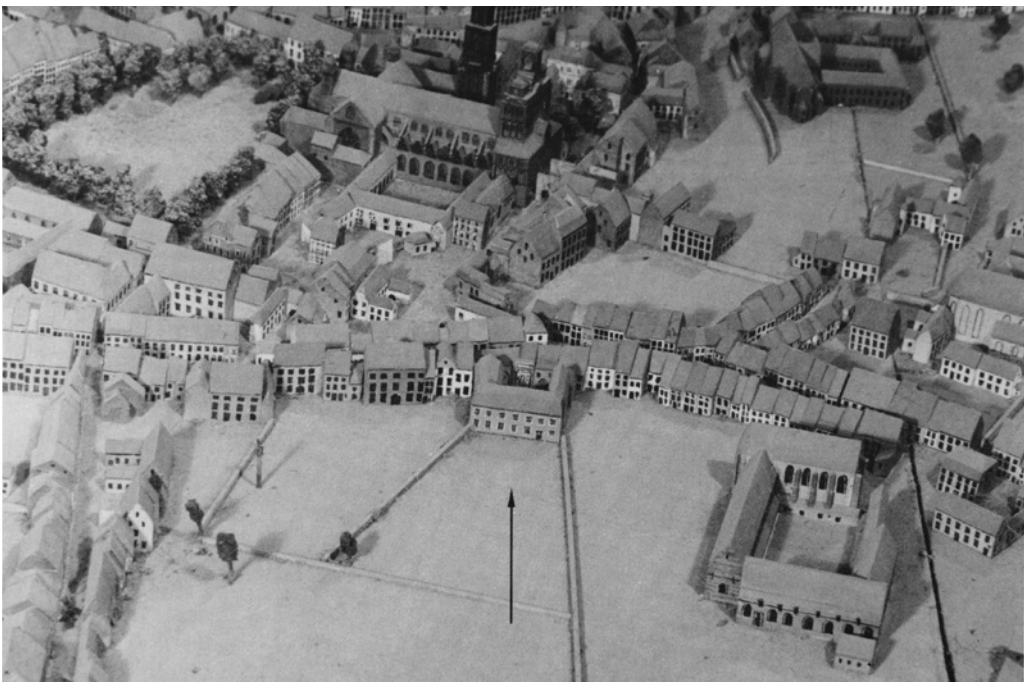
In de noordelijke provincies was er zoals gezegd veel verontwaardiging en onbegrip over de gebeurtenissen in het zuiden. De berichten over de mateloze woede en haat ten opzichte van het opstandige Zuiden waren voor Surlet de Chokier zelfs dermate angstaanjagend dat hij voor zijn vertrek naar Den Haag zijn testament opmaakte. De vrouw van de koetsier die hem naar Den Haag zou brengen kreeg daarin als haar man samen met Surlet de Chokier tijdens deze missie zou omkomen een dubbele som geld uitbetaald.⁵ In de Tweede Kamer werd van 13 tot 30 september vergaderd over de ontstane situatie. De Brouckère had zijn collega's voorgehouden dat dit te lang duurde en dat de gebeurtenissen in het Zuiden zich volgens hun eigen dynamiek voltrokken. Inderdaad had zich op 24 september in Brussel een Voorlopig Bewind aan het hoofd van de “Belgische” provincies geplaatst en vervolgens op 4 oktober de onafhankelijke staat België uitgeroepen. Het schreef verkiezingen uit voor een Nationaal Congres en bepaalde dat een commissie een eigen grondwet moest voorbereiden. De Gerlache en De Brouckère die net terug waren uit Den Haag, werden respectievelijk voorzitter en gewoon lid van deze grondwetcommissie.⁶

De Voorlopige Regering in Brussel rekende ook de provincie Limburg tot haar territorium. Velen in deze provincie deden dat eveneens. In Sint-Truiden, Roermond en Sittard hadden in september en oktober opstandige burgers én militairen duidelijk te kennen gegeven dat zij zich bij de opstandige gewesten wilden aansluiten. In Roermond bijvoorbeeld maakte op zondagavond 3 oktober op de Markt een grote menigte duidelijk dat zij geen belasting meer wilde betalen en alle Hollandse ambtenaren de stad uit zou gooien. De marechaussee vluchtte de stad uit en van de vanuit Maastricht naar Roermond gestuurde soldaten deserteerden velen. De stad werd Belgisch.⁷

Het was de bedoeling dat ook Maastricht in Belgische handen zou komen. De opvolger van Von Heldring als commandant van de vesting generaal B.C.J. Dibbets had dankzij een

tijdige waarschuwing kunnen voorkomen dat hij door een groep officieren gevangen werd genomen en gedwongen werd om het opperbevel over te dragen aan generaal N.J. Daine, de provinciale legercommandant die Maastricht als hoofdkwartier had. Deze was Belgisch gezind.⁸ Een poging om de stad gewapender hand in bezit te krijgen mislukte eveneens. C. De Brouckère jr. had bij het stadje Bilzen, ongeveer 13 kilometer ten westen van Maastricht, een leger van 3 à 4000 man verzameld. In Maastricht zelf werden wapens verzameld en in het centrum van de stad opgeslagen in de Hof van Tilly (zie afbeelding 34), een groot pand met een grote ommuurde tuin, dat eigendom was van Roemers. Het plan was om vanuit deze woning op 18 oktober met drie gewapende groepen de stad in te gaan om officieren en soldaten van het garnizoen gevangen te nemen. Op een afgesproken signaal van generaal Daine zouden de troepen van De Brouckère dan de stad kunnen binnen trekken om haar voor België in bezit te nemen. Op het moment dat Daine dat teken moest geven liet hij het echter afweten. Hij was dronken. Twee dagen later verliet hij de stad en werd in Belgische dienst commandant van het Maasleger. Hij had volgens Jaminé voor deze overstap met succes een “beloning” van f 50.000,-- gevraagd alsmede de bevordering tot luitenant-generaal en een hoog pensioen.¹⁰

Belangrijker dan het falen van generaal Daine was wellicht dat op dezelfde dag als

Afb. 34 De Hof van Tilly. De pijl wijst de tuin en gebouwen van de Hof van Tilly aan. Linksboven het Vrijthof en de Sint Servaaskerk.⁹

deze mislukte poging om Maastricht in Belgische handen te krijgen, de proclamatie van de prins Van Oranje van 16 oktober in de stad bekend was geworden. Hierin erkende hij de opstandige provincies als een onafhankelijke natie en stemde in met de verkiezingen voor een Nationaal Congres. Hij stelde zichzelf aan het hoofd van de nieuwe nationale staat België. De kroonprins werd hierna echter letterlijk en figuurlijk door zijn vader de koning terug geroepen. In Limburg besloten de Gedeputeerde Staten aanvankelijk om de tekst van de proclamatie openbaar te maken en de stemgerechtigde burgers toe te staan deel te nemen aan de verkiezingen voor het Nationaal Congres op 3 november. Een week later echter kreeg Dibbets uit Den Haag het tegenovergestelde bericht en de verkiezingen gingen, althans in Maastricht, niet door.¹¹

Toch zou het nog enkele maanden duren voordat generaal Dibbets' polsitie in Maastricht zeker was. Dankzij de komst op 21 november 1830 van Karel Bernhard, hertog van Saksen-Weimar, een Duitse generaal in Nederlandse dienst, kon het garnizoen met 3000 man versterkt worden en kreeg Dibbets geleidelijk aan de stad onder controle.¹² Begin december deed hij aan de directeur-generaal (minister) van oorlog D.J. de Eerens verslag van een vrijdelde aanslag op het garnizoen vanuit de stad zelf. Er zouden ongeveer 600 man bij betrokken zijn geweest. "De gevolgen van een dergelijk ondernemen te midden eener kwaadgezinde bevolking en buiten twijfel in verband met eenen vijandelijken aanval zijn niet te berekenen", zo schreef hij.¹³ B.J. Vrijthoff, de man die in mei 1814 samen met Bangeman Huygens als vertegenwoordiger van de soevereine vorst Maastricht was binnengekomen, had enkele weken eerder, op 15 november vanuit Dordrecht aan Van Maanen geschreven dat de situatie in Maastricht zeer verontrustend was. Zijn broer L.B.A. Vrijthoff, provinciaal inspecteur der belastingen aldaar, had hem bericht dat de Maasbrug met pallissaden was afgezet om het gemeen onder controle te houden. Dagelijks verlieten veel mensen de stad.¹⁴

Jammer genoeg zijn de bronnen om een en ander te controleren slechts beperkt aanwezig. *L'Eclairneur* was verboden en na 13 oktober niet meer verschenen. De gemeenteraad, die in september/oktober soms dagelijks in vergadering bijeen was geweest, is afgaande op het ontbreken van notulen tussen 15 november en 13 december geen enkele keer bijeengekomen. Een ander teken dat er sprake was geweest van onrust en opstandigheid kan men afleiden uit de beslissing die de raad op 13 december nam om op voorstel van de procureur des konings N. Verloren f 200,-- uit te trekken als gratificatie voor politiepersoneel dat bijzonder uitmuntend werk had verricht.¹⁵ Tot slot is er nog de correspondentie die generaal Dibbets met het ministerie van Oorlog voerde over de situatie in de stad. Hij had op 3 november 267 onbetrouwbare geachte militairen (11 onderofficieren, 30 korporals en 226 dragonders) uit de dienst ontslagen. Twee dagen later ontstond er onder de resterende manschappen muiterij. Zij wilden evenals was toegestaan aan de officieren die uit de Belgische provincies afkomstig waren, met verlof gestuurd worden. De toezegging dat zij binnenkort konden gaan en tegelijkertijd de dreiging met de gevolgen

van insubordinatie in oorlogstijd zou de gemoederen gekalmeerd hebben.¹⁶ Ook de laatste zin van de proclamatie die Dibbets op 16 januari 1831 naar het gemeentebestuur stuurde om in de stad op de gebruikelijke plaatsen aan te plakken, laat zien dat er in Maastricht wel degelijk een en ander aan opstandigheid was (geweest) in de laatste maanden van 1830:

*De hoofden dezer woelziekigen zijn niet alleen bij mij, maar aan de gansche bezetting bekend. Wee hem die in de welligt reeds in het duister gesmede aanslagen blijft volharden, het strafzwaard der Wet zweeft boven zijn hoofd, en mijn onwrikbaar besluit is lang genomen, om aan het behoud dezer vesting alles op te offeren.*¹⁷

De ‘woelziekigen’ waar Dibbets het in zijn proclamatie aan de burgerij over had, werden opgespoord door kapitein J.J. Hennequin en zijn informanten. Deze kapitein der genie was geen familie van J.F. Hennequin. Hij kwam uit een familie van Hugenoten die in 1698 na de herroeping van het Edict van Nantes door Lodewijk XIV zijn toevlucht had genomen tot de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden. Hij was eind 1830 in het Maastrichtse garnizoen gearriveerd als kapitein der genie, maar werd al snel door Dibbets benoemd tot hoofd van de geheime politie en vervolgens tot kapitein belast met de “Algemene Policie in de vesting Maastricht”.¹⁸ Waarschijnlijk is de notitie van zijn hand dat Roemers in december 1830 vertrokken was van zijn woning Brusselsestraat 912, genaamd de Hof van Tilly, naar zijn buitengoed te Meerssen evenals de erbij geplaatste opmerking dat hij “zeer verdacht was bijzondere begunstiger te zijn van de muitelingen”.¹⁹ Het is duidelijk dat Roemers zich heeft ingespannen om ook Maastricht onder Belgisch bestuur te krijgen.

8.2 LIMBURG IN DE BELGISCHE PERIODE

Koning Willem I behield Maastricht, maar de rest van de provincie bleef in zijn geheel in Belgische handen tot de definitieve regeling van de onafhankelijkheid van België in 1839. De grote mogendheden die in 1815 het Verenigd Koninkrijk in het leven hadden geroepen, Engeland, Oostenrijk, Pruisen en Rusland, hadden al op 20 december 1830 de onafhankelijkheid van België erkend. Pas na de Tiendaagse Veldtocht in 1831 was Willem I bereid om over scheidingvoorwaarden te onderhandelen. Één van de problemen daarbij was dat de Belgen de provincies Luxemburg en Limburg in hun geheel wilden behouden. De bevolking wilde dat, het parlement had zich voor het behoud van die provincies uitgesproken (zoals bijvoorbeeld de Maastrichtenaar Jaminé met de woorden “Va Hollande, c’est ma patrie”), de Belgische onderhandelaar in Londen S. van de Weyer was namens de regering zelfs bereid om voor het behoud van heel Luxemburg en Limburg geld te betalen tot een bedrag van 100 miljoen franc.²⁰ De mogendheden en met name Pruisen, Oostenrijk en Rusland kozen echter meer partij voor Willem I. In het eindverdrag dat op 19 april 1839 in

Londen getekend werd, mocht het westelijk deel van Luxemburg bij België blijven en kwam het gedeelte van Limburg op de rechter Maasoever in zijn geheel aan Nederland. Op de linker Maasoever zou dit eveneens het geval zijn met dat deel van Limburg dat boven de lijn lag die getrokken werd van het zuidelijkste punt van Noord Brabant (onder de gemeente Budel) naar Wesseem aan de Maas. Verder zou van Limburg op de linker Maasoever alleen Maastricht met daar omheen een gebied met een straal van 2,4 kilometer (1200 toises) aan Nederland komen.²¹

Op 3 november 1830, nog voor de officiële erkenning door Groot-Brittannië, Oostenrijk, Pruisen en Rusland op 20 december, waren de 200 leden van het Nationaal Congres van de nieuwe staat België gekozen. Tot de zeventien afgevaardigden voor Limburg behoorden onder anderen N.J. Cruts, C. Destouvelles, J.F. Hennequin, C. De Brouckère jr., E. Surlet de Chokier, J.L. Jaminé. De Limburgse opposanten van het eerste uur tegen de regering van Willem I waren dus goed vertegenwoordigd. Enkele maanden later, op 7 februari 1831, nam het Nationaal Congres met algemene stemmen de definitieve tekst van de eerste Belgische grondwet aan. Hierin waren veel van de wensen opgenomen die in de voorafgaande jaren in de petities en door Tweede Kamerleden tevergeefs aan de regering van het Verenigd Koninkrijk gevraagd waren. De constitutie garandeerde de vrijheid van drukpers, onderwijs en vereniging, kende juryrechtspraak in strafprocessen en ministeriële verantwoordelijkheid. Een liberale grondwet dus, maar de census beperkte het kiesrecht tot 1 % van de totale bevolking. En door de invoering van een hoog zegelrecht werd de vrijheid van drukpers ernstig beknot en het recht van vereniging was voor arbeiders door het zogenaamde coalitieverbod niet weggelegd. Bovendien was de koning die de Belgen gevonden hadden in de persoon van Leopold Van Saksen-Coburg net als Willem I niet erg liberaal ingesteld. Hij verafschuwde zelfs de beperkende bepalingen van zijn macht. De grondwet bood hem weinig speelruimte, maar desondanks probeerde hij zijn macht zoveel mogelijk op te rekken.²²

In september 1831 waren de eerste Belgische parlementsverkiezingen. Het parlement kende twee kamers: de Kamer van Volksvertegenwoordigers en de Senaat. Het kiesrecht was voorbehouden aan mannen die 25 jaar oud waren en minimaal f 20,-- aan directe belastingen betaalden. In de Kamer (van Volksvertegenwoordigers) waren 9 van de 102 leden gekozen door de kiezers uit Limburg. Tot deze negen behoorden de eerste jaren Destouvelles, Jaminé en H. De Brouckère, de broer van Charles. Het enige andere uit het latere Nederlands-Limburg afkomstige Kamerlid in deze periode was Th. Olislagers de Sipernau. Hij was geboren in Maastricht maar verbleef vooral op zijn kasteel Sipernau in Dilsen-Stokkem in het huidige Belgisch-Limburg. Enkele jaren later hadden in de Kamer ook zitting H. Simons uit Maastricht, vanaf 1833, L. Beerenbroek uit Weert en J. Scheijven uit Heythuisen, beiden vanaf 1835, en J. Corneli uit Rimborg, vanaf 1837.²³

Ook voor de Senaat waren in september 1831 voor het eerst verkiezingen gehouden. De

Senaat had net als de Kamer het recht van enquête en het recht van amendement, maar de toelating tot de Senaat was vele malen moeilijker. Niet alleen moest men minimaal 40 jaar oud zijn, ook moest men niet minimaal f 20,-- aan directe belastingen betalen maar f 1000,-- (omgerekend in de nieuwe Belgische munt 2116 frank). Bovendien ontving een senator geen verblijfsvergoeding. De Senaat was dus een politiek orgaan dat enkel voor de allerrijkste Belgen toegankelijk was. Grondbezit was voor het bepalen van de census de belangrijkste vorm van directe belasting en bij gevolg bestond de Senaat voor het merendeel uit grootgrondbezitters, veelal edelen, want die bezaten van oudsher de meeste grond. In 1848 bijvoorbeeld behoorde 63 % van de senatoren tot de adel. De hoge census leidde er echter toe dat vaak te weinig kandidaten voor de verkiezingslijst gevonden konden worden om de kiezers een keuze te kunnen laten maken. Besloten was daarom dat per provincie de belastingeis verlaagd werd totdat de grondwettelijk voorgeschreven verhouding van één senatorszetel voor 6000 zielen bereikt was.²⁴

Voor de provincie Limburg waren in de Senaat vier zetels beschikbaar. Bij de verkiezingen van 1831 werden deze door twee personen uit Nederlands-Limburg bezet: F. De Loë-Imstenraedt uit Mheer die korte tijd gouverneur van Limburg was (1830–1831) en J.B. F.J. de Marchant et d'Ansembourg uit Amstenrade. Laatstgenoemde heeft tot de scheiding in de Senaat zitting gehad. Hij was een vurig pleitbezorger voor het behoud van Limburg voor België. De Loë, die in 1832 ambassadeur in Wenen werd, was als senator voor korte tijd opgevolgd door J.F. Hennequin (1832–1833) die op dat moment gouverneur van Limburg was. Zij keerden later beiden terug in de Senaat. De Loë wederom voor korte tijd (1834–1835) evenals trouwens Hennequin (1843–1846). Beiden nu voor de provincie Luik.²⁵

In de periode 1831–1839 stonden 29 personen uit Nederlands-Limburg op de verkiezingslijsten voor de Senaat. Opvallend is dat ruim de helft van hen uit Zuid-Limburg kwam. Een van hen was C.E.M. de Geloës, één van de twee weeskinderen voor wie Roemers zich in 1798–99 met succes ingespannen had in verband met hun erfenis die geblokkeerd was vanwege de adellijke afkomst van de overleden ouders. Hij had in 1818 het kasteel van Elsloo gekocht van Roemers' voormalige opdrachtgever D'Arberg. Anderen waren J.C. Van Panhuys, een zoon van Roemers' in 1808 overleden vriend W.H. Van Panhuys, en J.A. Schoenmaeckers, vanaf 22 december 1830 burgemeester van Meerssen. Hij verving Roemers' zoon Pierre François, die na zijn benoeming op 25 oktober 1830 in Maastricht was blijven wonen. Hij had om onbekende reden de benoeming niet aanvaard.²⁶

Ook Roemers kwam in deze periode steeds op de kiezerslijst van de Senaat voor. Hij is nooit gekozen, maar gelet op zijn hoge leeftijd -in 1832 was hij 84 jaar oud- lijkt het niet waarschijnlijk dat dit ook echt de bedoeling was. Echter, hij voldeed vanaf 1832 steeds aan de belastingcijns van 2116 frank. Al in 1831 was hij nummer twaalf van de hoogstaangeslagenen in de provincie. Van de vier kandidaten die vanaf 1832 steeds voldeden aan de minimumeis van 2116 frank was hij de enige burger (niet-adellijke) en na

De Marchant et d'Ansembourg, die met 5429 frank de hoogstaangeslagene was, kwam hij met 3822 frank op de tweede plaats.²⁷

Behalve de kandidaatsstelling voor de Senaat zijn er op lokaal niveau nog enkele voorbeelden te vermelden van Roemers' houding ten opzichte van het conflict tussen Nederland en België en zijn duidelijke keuze voor de nieuwe staat België.

In januari 1832 werd in opdracht van Dibbets beslag gelegd op de goederen in de Hof van Tilly, Roemers' woning in Maastricht. Dit gebeurde ook met de bezittingen van C. De Brouckère jr., Colpin jr., Destouvelles en Hennequin. Ook hun huizen werden verzegeld. Het was een represaillemaatregel. Als vooraanstaande Belgen moesten zij opdraaien voor de schade die een zekere Stijns geleden had door wat genoemd werd "de wederrechtelijk aanhouding van een aantal van zijn wagens die goederen vervoerden met bestemming Maastricht". De wagens waren gedwongen naar Hasselt te rijden en na betaling van

13

L. J. R.

Maastricht le 17 février 1832

Vieillard, entré depuis le 1er de ce mois, dans ma 85ème année,

Je déclare devant Dieu et les hommes,

que je n'ai été, ni directement, ni indirectement,

cause de l'arrestation des charrettes, faite par

des Belges, à charge du Sr. Stijns;

et qu'en conséquence je refuse absolument

de contribuer au dédommagement de celui-ci.

En foi de quoi j'ai signé à ma campagne en

date que dessus

L. J. Roemers

Afb. 35 Protest van Roemers tegen de boete opgelegd voor de inbeslagname van goederen door Belgische douaniers

invoerbelaasting aan de Belgische staat weer vrij gegeven. Een maand later konden de Belgische heren tegen betaling van een bedrag van f 46,40 voor de kosten van de geleden schade door Stijns en van de kosten van de ver- en ontzegeling weer over hun Maastrichtse huizen en goederen beschikken. Alleen Destouvelles betaalde meteen. Roemers schreef een briefje (zie afbeelding 35) waaruit duidelijk blijkt dat hij ondanks zijn hoge leeftijd aan strijdbaarheid niets had ingeboet. Uiteindelijk is hij toch door de knieën gegaan, want ruim een half jaar later werd zijn huis net zoals dat van De Brouckère, Colpin en Hennequin vrij gegeven nadat hij de vereiste f 46,40 had betaald.²⁸

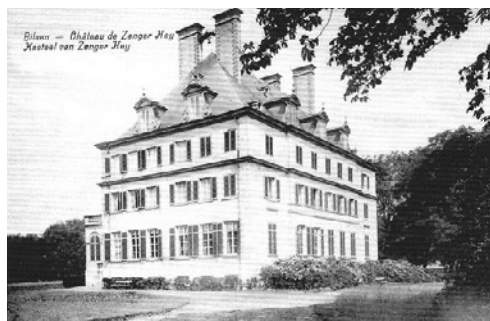
Slechts zijdelings was Roemers in 1833 betrokken bij een rel rond de priester G. Meijnders, aalmoezenier bij het verzekeringshuis, de gevangenis. De aalmoezenier werd ervan verdacht katholieke soldaten op te zetten tegen het wettige gezag. Hij zou ook pogingen hebben ondernomen om protestantse soldaten over te halen katholiek te worden. Hij verbleef in Maastricht in De Hof van Tilly, het huis van Roemers. In opdracht van Dibbets moest hij de stad uitgezet worden. Op de vastgestelde dag van zijn uitzetting had zich een menigte burgers en soldaten verzameld voor zijn huis die te kennen gaven dat zij hem wilden begeleiden. De bedoeling was geweest dat Meijnders, begeleid door Roemers jr., met stille trom zou vertrekken via achteraf straatjes naar de Oude Wijckerpoort, maar omringd door een massa volk nam de priester een weg door de hoofdstraten midden door de stad en werd het als het ware een triomfantelijke uittocht.²⁹

In november 1834 verklaarde Roemers jr. voor burgemeester en schepenen van Maastricht dat zijn vader, 87 jaar oud, zijn domicilie binnen Maastricht opgaf. Roemers sr. had vlak daarvoor, in augustus, de Hof van Tilly verkocht en in oktober in een openbare verkoop de boeken uit zijn bibliotheek aldaar. De verkoop van de boeken had f 705, 75 opgebracht, de woning f 17.010, --, bedragen die in euro's uitgedrukt thans tienmaal zo groot zijn. De Hof van Tilly verkocht hij aan het bestuur van de Hollandse School, dat wil zeggen de Rijks Lagere School. De aankoop verliep via een tussenpersoon, vendumeester J. Bastings, aangezien de kopers bevreesd waren dat Roemers, wanneer hij er lucht van zou krijgen dat zijn eigendom bestemd zou worden voor een Rijks Lagere School, hij het zeker niet zou verkopen. Tussen de mondelinge toezegging tot verkoop op 16 juli en de opstelling van de notariële verkoopakte op 13 augustus moest daarom de grootste geheimhouding in acht worden genomen dat Bastings in opdracht van de overheid de Hof van Tilly kocht. "Hij is ons Gouvernement niet genegen", schreef Jhr. J.E.P.E. Gericke van Herwijnen, sinds 1831 "buitengewoon commissaris bekleed met het opperste burgerlijk gezag in de provincie Limburg". Een functie die zich ondanks de lange omschrijving beperkte tot Maastricht. Gericke verklaarde Roemers niet te kennen, maar karakteriseerde hem desondanks als een "grijsaard vol levenskracht en zonderling en oplopend van karakter, van revolutionaire principes."³⁰

8.3 DE LAATSTE JAREN IN MEERSSEN (1830–1838)

Dankzij enkele brieven, een register van zijn inkomsten en uitgaven in de periode 1834–1838, en zijn testament is over het privéleven van Roemers in zijn laatste jaren meer informatie beschikbaar dan het geval was voor andere periodes uit zijn leven. Al leidt dat niet tot een min of meer volledig beeld van Roemers, zo kan ik toch een schets geven van zijn persoon in deze fase van zijn leven.

Kleindochter Caroline Colpin was op 27 november 1833 in Eigenbilzen op het ouderlijk kasteel De Zangerij (zie afbeelding 36) getrouwd met Balthazar Cruts. Zij was 25 jaar, Cruts twintig jaar ouder. Roemers had haar voor haar huwelijk al uitgelegd waarom hij niet

Afb. 36 Kasteel Zangerij, prentbriefkaart, z.d.³¹

op de bruiloft aanwezig kon zijn. Zij was erg teleurgesteld over zijn afwezigheid en op 7 december herhaalde hij in een brief aan haar nog eens de redenen van zijn afwezigheid. Hij was, zo schreef hij, sinds twee jaar blind, had uitslag over zijn hele lichaam en had last van aambeien. Hij en Wilhelmi, ging hij verder, waren er slecht aan toe. Ik neem aan dat hij met deze Wilhelmi een zoon of de zoon van zijn in 1804 overleden zus Marie- Françoise bedoelde. Waarschijnlijk heeft hij zich over

haar kinderen ontfermd. Hun vader Christophe had, zoals eerder vermeld, in de Franse Tijd met zijn persoonlijk bezit moeten betalen voor zijn ‘wanbeleid’ als ontvanger van het klooster De Nieuwe Biezen en de familie was berooid uit Maastricht vertrokken. In 1834 overleed neef Wilhelmi op 49-jarige leeftijd in Meerssen. Hij zou dezelfde neef Wilhelmi geweest kunnen zijn voor wie Roemers’ broer Arnold in 1807 tevergeefs toelating had verzocht tot de école vétérinaire van Alfort bij Parijs.³²

Twee andere kinderen van dezelfde zus heeft Roemers financieel ondersteund, zijn nichtjes Grésy-Wilhelmi uit Luik en Marie Thérèse Joseph Heusschen-Wilhelmi die in 1813 getrouwd was met J.P. Heusschen, meester- schrijnwerker uit IJzeren. De eerste nicht overwoog hij in 1829, na een bedelbrief, maandelijks 25 frank te betalen, hoewel hij bevreesd was dat hij opnieuw de dupe zou worden van deze “coquine”, dit doortrapt wezen, zoals hij aan zijn schoonzoon schreef. In zijn testament schonk hij het echtpaar Heuschen-Wilhelmi 1156 frank kwijt die hij in 1835 aan hun schuldeisers had betaald.³³ In 1837 betaalde Roemers de begrafeniskosten van zijn achternicht A.F.C. Banens. Zij was een kleindochter van zijn zus Anna Maria die getrouwd was geweest met P. Banens, zijn schoonbroer en opponent in geruchtmakende processen in de jaren ‘80 van de achttiende eeuw. Zij stierf ongehuwd op 52-jarige leeftijd in Houthem.³⁴

Helemaal blind kan Roemers niet geweest zijn toen hij dat in 1833 zijn kleindochter

Caroline schreef. Nog in december 1837 kocht hij een loep, afkomstig uit Parijs. Wellicht kon hij hiermee de twee bladen lezen waarop hij geabonneerd was, het *Aankondigingblad der Provincie Limburg* en *L'Emancipation*. Het eerste werd in Maastricht uitgegeven en bestond voornamelijk uit reclames en aankondigingen van veilingen van goederen en landerijen. Het tweede was een katholieke Brusselse krant.³⁵

Kon hij in 1833 vanwege zijn slechte gezondheid niet van Meerssen naar Eigenbilzen reizen, drie jaar later, in de zomer van 1836, maakte hij een reis naar Douai in Frankrijk en een jaar voor zijn dood, in februari 1837, verbleef hij enkele dagen in Luik. Zijn aantekeningen maken geen melding van de personen die hij daar bezocht, maar wellicht had zijn reis naar Douai tot doel om een bezoek te brengen aan Merlin, die misschien de zomer doorbracht op zijn buiten in het nabij gelegen Oisy-le-Verger. Merlin was immers na zijn terugkeer in Frankrijk in augustus 1830 gerehabiliteerd en onder andere opgenomen in de gelederen van de “Académie des Sciences morales et politiques”, een onderdeel van het “Institut de France” dat in 1832 heropgericht was. In Luik woonde zijn kleindochter Caroline met haar man Balthazar Cruts in de Rue Saint Rémy 12 en ook Destouvelles en Hennequin hadden daar na hun vertrek uit Maastricht een woning.³⁶

Vóór zijn overlijden waren Roemers' schoonzus, zijn dochter en haar man en drie van hun vijf kinderen reeds gestorven. Antoinette Nivar was ongehuwd gebleven en had in het leven van Roemers en zijn kinderen een belangrijke rol gespeeld. Roemers sprak over haar in zijn testament als zijn lieve schoonzus, zijn goede vriendin en weldoenster aan wie hij zeer gehecht was. Dit verhinderde hem desondanks niet om uitgebreid te beschrijven hoe hij, weliswaar volledig buiten haar schuld benadrukte hij, bij de ruiling in 1808 van zijn boerderij en landerijen genaamd Monixhof tegen haar landerijen van de Proosdij van Meerssen ruim 26 bunder landbouwgrond in Schin op Geul misgelopen was. Deze gronden waren in haar opdracht al in 1801 en 1802 aan anderen verkocht. Hij berekende het verlies aan opbrengst voor deze 26 bunder tot november 1837, het moment waarop hij zijn testament schreef, op 39.462 frank. Zijn schoonzus was zich van dit verlies niet bewust geweest, was zijn stellige overtuiging, en hij heeft het haar ook nooit willen vertellen, zo schreef hij, maar zijn erfgenamen moesten er dus toch weet van hebben.³⁷

Op 12 maart 1835 stierf Roemers' kleinzoon, Paul Colpin te Luik op 32-jarige leeftijd. Bij zijn geboorte in 1803 was hij ingeschreven als Clémentine, een meisje dus. Clémentine bleek zich echter als man te ontwikkelen. In 1820 hadden twee Luikse professoren, Dr. T. D. Sauveur en Dr. N.G.A.J. Ansiaux, geconstateerd dat bij hem de testikels niet ingedaald waren. Na een medische ingreep en verandering van zijn geboortecte op 3 november 1820 ging hij voortaan als Paul Clément door het leven.³⁸

Een half jaar na haar zoon Paul Clément was op 17 oktober 1835 op 57-jarige leeftijd Marie Emérance Colpin-Roemers gestorven. Zij was Roemers' oogappel, voor wie hij volgens Roggieri alles over had. Zij woonde voor haar huwelijk afwisselend bij haar tante Antoinette

Nivar in de Abtstraat in Maastricht en bij haar vader als die in Parijs was. Madame De Chastenay noemde haar in haar Memoires “une belle et bonne Flamande, fraîche comme la rose, bienveillante et gentile”. Zij was muzikaal. Haar naam wordt genoemd als pianiste in één van de twaalf concerten die op de vrijdagmiddagen in de winter van 1791–1792 in de Redoutezaal in Maastricht gegeven werden. Van haar vader had zij naar zijn zeggen tijdens haar leven drie piano’s gekregen.³⁹

Enkele maanden na de dood van Marie Emérance stierf op 28 februari 1836 haar echtgenoot Jacques Géry Joseph Colpin. Met hem had Roemers niet altijd een goede relatie gehad. Zelf sprak hij van een hevige twist en dito ruzies die hen lange tijd gescheiden hadden gehouden. De reden was de wijze waarop Colpin vanaf 14 juli 1809 een deel van Roemers goederen beheerd had. Colpin van zijn kant claimde ook vorderingen op Roemers, die deze in zijn testament niet nader toelichtte. Uiteindelijk werd op 12 december 1833 een wederzijdse kwijtschelding van vorderingen en schulden opgesteld en ondertekend. Een copie daarvan gaf Roemers in bewaring aan zijn kleinzoon Cruts, zoals hij de man van zijn kleindochter Caroline noemde.⁴⁰ Maar ondanks de onenigheid heeft Roemers vóór 1833 toch minstens drie hartelijke brieven aan zijn schoonzoon geschreven: twee, toen deze in augustus-september 1829 voor zijn gezondheid in de badplaats Oostende verbleef. Het kan zijn dat zijn liefde voor zijn dochter hem vooral hiertoe had gebracht omdat zij, zoals hij schreef, leed onder de afwezigheid van haar man. De derde is van 10 juni 1832 en was gericht aan “mon cher fils”.⁴¹

Roemers was bedroefd en aangedaan door het verlies in korte tijd van zijn dochter, schoonzoon, twee kleinzonen en een kleindochter. De sterfdata van de kleinkinderen Charles Emanuel en Hortense zijn overigens niet bekend. Hij heeft, voorzover ik weet, aan hun nagedachtenis geen in memoriam in dichtvorm gewijd zoals hij dat in 1827 wel gedaan heeft bij het overlijden van zijn hondje Zemira. Dat is naast de gedichten gewijd aan Napoleon het enige vers dat van Roemers’ dichtwerken is overgebleven.⁴²

Na de afwikkeling van de erfenis medio 1841 bleek dat Roemers’ nalatenschap aan onroerende goederen en kapitalen f 589.028,72 waard was, een som die thans een koopkracht van € 5.732.443,-- zou vertegenwoordigen. Bij de verdeling van dit aanzienlijk bezit tussen de overgebleven erfgenamen, zijn zoon Pierre François en zijn kleindochters Caroline en Antoinette Colpin, is Roemers grondig en minutieus te werk gegaan.⁴³

Hij begon met zijn erfgenamen op het hart te drukken om de familiale vrede te handhaven en wat betreft de verdeling goed de letter en de geest van artikel 1079 van de Napoleontische Code civil van 1804 voor ogen te houden. Dit wetsartikel bepaalde dat de erfenis alleen betwist kon worden wanneer een erfgenaam voor meer dan een kwart benadeeld werd of wanneer bijzondere bepalingen één van de erfgenamen meer bevoordeelden dan wettelijk was toegestaan. Roemers wilde met bewijzen in zijn testament aantonen dat hij zich bij de verdeling van zijn bezit aan dit wetsvoorschrift had

Afb. 37 De Proosdij met links het vooraanzicht aan de kant van de Markt en rechts met het park aan de achterzijde. De Proosdij werd in 1936 gesloopt. Het nieuwe gebouw behield de naam proosdij.

gehouden. Hij verklaarde dat zijn drie erfgenamen hem allemaal even lief waren en dat hij zijn onroerend goed qua waarde zorgvuldig en nauwgezet in drie gelijke delen had gesplitst. Hij verrekende daarbij ook wat hij ieder tijdens diens leven reeds geschonken had. Hij deed vooral ten opzichte van zijn zoon zijn uiterste best om aan te tonen dat hij hem niet had achtergesteld.

Zijn kleindochter Caroline Cruts-Colpin kreeg namelijk de hoofdprijs, het huis De Proosdij in Meerssen (zie afbeelding 37) met park en bijgebouwen, de molen te Meerssen en de ernaast gelegen boerderij. Verder alle landbouwgronden te Meerssen met uitzondering van de boerderij de Kruismolen in Rothem met de erbij horende gronden en de landbouwgronden op het zogenaamde Hoogveld. Die waren voor Antoinette. Twee huizen en een tuin in de Ganzenbaan te Meerssen, twee huurhuizen in Maastricht en het Leraertsbosch op de grens van Meerssen en Berg waren ook voor Caroline. Waarom zij De Proosdij kreeg heeft Roemers niet vermeld. Wellicht omdat zij op dat moment twee kinderen had, Emile en Hortense, Antoinette ongehuwd was en Pierre François' huwelijk kinderloos was gebleven. Bovendien bezat de familie van Carolines echtgenoot in het buurdorp Amby de herenhoeve De Hagenhof met bijbehorende landerijen.

Pierre François kreeg de voorouderlijke boerderij te Hoogcruts met alles wat erbij hoorde en landbouwgronden in Berg, Beek, Heer, Gronsveld, Eijsden en Schin op Geul en een niet nader genoemd groot bezit dat hij in 1810 op een publieke veiling had gekocht. Antoinette Colpin kreeg naast de genoemde Kruismolen en het Hoogveld ook landerijen in Banholt en Amby en de boerderij met wat erbij hoorde te Groot Spauwen. Bovendien kreeg zij twaalf uitgezette kapitalen die tegen een rente van 4 en 5 % jaarlijks 2625,06 frank opbrachten. Al met al was de jaarlijkse opbrengst van ieders deel, of het nu uit grond en/of kapitaal bestond, praktisch gelijk: 9561,33 frank (€ 46.272,32) voor Caroline, 9539,95 (€ 46.171,48) voor Pierre François en 9524,96 (€ 46.090,82) voor Antoinette.

Voor zijn zoon had hij met betrekking tot de bezittingen in Noorbeek twee notities

opgesteld die een waarschuwing inhielden voor andere grootgrondbezitters in Noorbeek en omgeving: een zekere Bemelmans en de zonen van wijlen oud- burgemeester C. Coenegracht, in het bijzonder Emmanuel Coenegracht. Tijdens zijn verblijf in Parijs hadden zij volgens Roemers geprofiteerd van zijn afwezigheid en hun grondbezit in Noorbeek tegen matige prijzen kunnen uitbreiden. Die tijd was nu voorbij verzekerde hij zijn zoon, ook al had hij bij de laatste openbare verkoop van gemeentegronen in Noorbeek door het opbieden van Bemelmans voor enkele grondstukken die hij per se wilde verwerven een hoge prijs moeten betalen. Roemers hoopte dat zijn zoon de uitbreiding van de voorouderlijke boerderij in Noorbeek zo veel mogelijk zou bevorderen.⁴⁴

Roemers had in Meerssen nog twee stukken grond te verdelen. Het zou zijns inziens niet eerlijk zijn dat deze zonder meer aan Caroline kwamen al lag dat gelet hun ligging dicht bij de Proosdij voor de hand. Hij berekende de waarde van deze twee grondstukken op 13.668,75 frank (€ 66.156,61). Caroline kreeg de grondstukken wel maar betaalde daarvoor de beide anderen elk een derde deel van de berekende waarde. Bij de erfenis van Caroline kwam ook nog een wandelweg vanaf De Proosdij naar een wei aan de overkant van de rivier de Geul. Deze wandelweg werd door Roemers in zijn testament minutieus beschreven. In samenwerking met de Heemkundevereniging Meerssen heb ik in 2017 een reconstructie van deze wandeling gemaakt.⁴⁵ Zijn zoon schold hij ter compensatie van de extra schenkingen aan Caroline een bedrag kwijt van 76.940 frank (€ 372.386,77), het totaal van de jaarlijkse voorschotten die hij hem vanaf 1811 gegeven had. Antoinette kreeg als compensatie nog vier kleinere percelen, een bosschage in het Proosdijveld, een wei in de Olieberg (Doleberg) en twee aangelegde bospercelen in Schin op Geul. Verder gaf hij haar de vordering van 500 Hollandse guldens die hij Caroline op 9 november 1833 geleend had. Ter voorkoming van eventuele ruzies over de erfenis bepaalde hij ook, dat de eigendomspapieren in zeven kistjes opgeborgen lagen bij notaris Wilmar en dat deze na zijn dood aan ieder de kistjes met daarin de betreffende eigendomspapieren zou overhandigen.

De roerende goederen, zoals meubels, spiegels en kunstvoorwerpen, moesten verkocht en de opbrengst gelijk verdeeld worden. Zijn boekerij zag hij het liefs in het land blijven en in zijn geheel verkocht worden aan het gouvernement of aan een bibliofoon. Ware dit niet mogelijk dan zouden ook zijn boeken publiek verkocht moeten worden en de opbrengst verdeeld. Zijn kleinzoon, zoals hij Balthazar Cruts noemde, kreeg zijn (verre)kijker inclusief het statief dat professor Crahay hiervoor gemaakt had. Hij bedoelde de natuurkundige J.G. Crahay, Maastrichtenaar van geboorte en sinds 1835 hoogleraar natuur- en sterrenkunde in Leuven.

In zijn testament bedacht Roemers ook de armen in de gemeente Meerssen, zijn vier huisbedienden en zijn tuinman. Het gemeentebestuur kreeg een kapitaal van 1200 frank (€ 5.807,99) om ten voordele van de armen te beleggen. Van de jaarlijkse rente diende het voor het begin van de winter steenkolen te kopen en onder de armen te verdelen. Voor

hetzelfde doel moest het gemeentebestuur uit de nalatenschap van Roemers een tuin op de Kommel in Maastricht verkopen of verhuren. Van zijn personeel kregen de drie bedienden die het langst bij hem in dienst waren aan geld ieder 100 frank en de twee anderen 50 frank. Omgerekend naar de koopkracht in euro's zijn die bedragen respectievelijk € 484,-- en € 242,--. Van de eerstgenoemde personeelsleden kreeg C. Muhlen bovendien zijn pantoffels, ondergoed en de verwassen en verstelde zakdoeken. De vrouwelijke bediende E. Herings mocht een zijden halsdoek kiezen uit de halsdoeken die hij onder zijn kamerjas placht te dragen, en de knecht Chr. Hermans kreeg nog zijn schoenen, zomer- en winterpetten, zijn hoeden, zijn oude kamerjas met bijbehorend vest en broek en indien hij voor zijn dood nog een nieuwe kamerjas zou aanschaffen zou die ook aan Hermans komen. De twee andere bedienden kregen niets extra. Verder kreeg de naaister C. Colen voor jarenlange bewezen diensten 30 frank (€ 141,17) en schrijnwerker A. Mesters om dezelfde reden 50 frank (€ 242,--). Zijn rentmeester L'(H)ortje kreeg zijn gouden zakhorloge en notaris Wilmar zijn gouden snuifdoos plus 500 frank (€ 2420,--) ter vergoeding van de te maken kosten bij de afwikkeling van de erfenis.

Zoon Pierre François was na de opening van het testament van mening dat zijn vader het huispersoneel op deze manier wel erg karig bedeed had en liet notaris Wilmar weten dat hij het legaat van de drie oudst gedienden uit zijn erfdeel verhoogde met 400 frank (€ 1936,--) per persoon. Van de twee anderen kreeg de koemeid E. Rutten 200 frank (€ 968,--) erbij en tuinman M. Volders 75 frank (€ 363,--). L'(H)ortje kreeg naast het zakhorloge bovendien 500 frank (€ 2420,--). Twee personen die niet genoemd waren in het testament, maar waarschijnlijk oud-bedienden waren, G. Debay en E. Narings, gewezen naaister, kregen van hem respectievelijk 75 (€ 363,--) en 100 frank (€ 484,--).⁴⁶

Het testament laat zien dat Roemers ook in geldzaken de eigenschap aan de dag legde alles heel precies te willen regelen en zich voor zijn handelen grondig en met bewijsmateriaal te willen verantwoorden. Kon hij in de bedeling van zijn personeel bepaald gierig genoemd worden, uit de overzichten die hij ten behoeve van het testament opstelde over de giften aan zijn kinderen spreekt een meer gulle kant van hem. De bedragen die hij jaarlijks zijn zoon voorschoot zijn al vermeld evenals de piano's voor zijn dochter Emérance. Deze laatste schonk hij ook nog een juwelenkistje ingelegd met diamanten of briljanten en een secretaire, en zijn schoonzoon kreeg, ondanks alle onenigheid, in de loop der jaren twee paarden, een janplezier, twee zilveren pistolen en verzamelingen camees en munten cadeau. Ook de kleinkinderen waren niet vergeten. Paul had verschillende pistolen, een geweer van Luiks fabricaat en net als zijn beide zussen een rol goud geld gekregen.⁴⁷

Zelf verklaarde Roemers dat hij behalve door de Goddelijke Voorzienigheid zijn bezit ook verworven had dankzij de beloningen van zijn rechterlijke, bestuurlijke en wetgevende functies die hij tijdens zijn lange en werkzame leven vervuld had. Daar moet aan toegevoegd

worden dat de erfenissen van zijn vrouw en schoonouders ook een aanzienlijke bijdrage geleverd hadden.

Naar eigen zeggen was Roemers met bezitsvorming begonnen na de vroege dood van zijn vrouw Anna Maria Nivar in 1780. Hij was toen 32 jaar oud. De bruidschat van zijn overleden vrouw had hem daartoe in staat gesteld. Deze was 115.090 Franse franc omgerekend naar de koopkracht van de euro in 2015 is dit € 399.848,18 groot en had een jaarlijkse opbrengst van 5759,30 franc oftewel € 20.005,80. Na de dood van zijn schoonouders Nivar-Bauduin in 1808 werd hun erfenis in drieën verdeeld tussen Antoinette Nivar, Philippina Colpin-Nivar en Roemers met zijn kinderen. Deze erfenis was in totaal 871.318,20 Franse franc groot, het kapitale bedrag van € 3.027.158,26. De jaarlijkse opbrengst van dit kapitaal, 43.563,41 franc (€ 151.346,33), bedroeg voor een-derde deel 14.521,14 franc (€ 50.448,78). Alles bijeen bracht vanaf 1808 voor Roemers zijn verwantschap met de Nivars dus jaarlijks 20.280,44 franc (€ 70.454,58) op.⁴⁸

De erfenis van zijn eigen ouders, die respectievelijk in 1777 (vader) en 1797 (moeder) gestorven waren, werd pas eind 1803/begin 1804 verdeeld. Het testament is verdwenen uit de notariële archieven, maar actes verleden voor notaris H. Nierstrasz maken duidelijk dat de erfenis onder vijf kinderen verdeeld was. Zij bestond uit twee huizen in de Brugstraat, een boerderij in Hoogcruts met ruim 13 ha grond verspreid liggend in Noorbeek en Slenaken en enkele uitgezette kapitalen. Ieders erfdeel was 5925 franc (€ 20.809,34) groot, in totaal was de erfenis dus 29.625 franc (€ 104.046,69) groot geweest. Een mooie erfenis, maar van een andere grootte dan die van de Nivars. Roemers had overigens de erfdelen van zijn broer en zussen opgekocht.⁴⁹ De inkomsten uit zijn functies en reeds verworven onroerend goed buiten beschouwing gelaten had Roemers vanaf 1808 dus alleen al uit de erfenissen een jaarlijks inkomen van 26.205,44 franc (€ 91.039,42).

Het valt buiten het bereik van deze studie om gedetailleerd na te gaan op welke wijze Roemers zijn geld belegd heeft, maar op het moment van zijn overlijden bedroegen de jaarlijkse inkomsten van zijn bezit 28.626,24 frank (€ 138.544,70). De aankoop en/of handel in onroerend goed in de Franse Tijd zal aan de toename van de jaarlijkse inkomsten ten opzichte van die in 1808 ongetwijfeld een rol gespeeld hebben.

H. Winten heeft in 1962 een onderzoek verricht naar de verkoop van nationale goederen in de Nedermaas.⁵⁰ In de Franse Tijd wisselden in dit departement 30.000 ha grond van eigenaar en 9000 ha daarvan kwamen in het bezit van Maastrichtenaren. Roemers had ruim 398 ha grond gekocht. Winten classificeerde hem daarmee tot de groep van grote kopers, tweede categorie. De eerste categorie bestond uit drie personen die meer dan 500 ha grond hadden verworven. Bovenaan stond wijnhandelaar H.F. Hermans met 738 ha, gevolgd door notaris J.Th. Van Gulpen met 633 ha en W. Bleron, ontvanger van de nationale domeinen, met 539 ha. Roemers was met zijn 398 ha de vierde grootste koper. Hij had het merendeel van deze grondaankopen verricht vóór 13 november 1798. Tot die datum was negen-tiende deel van de aankopen betaald met assignaten of andere waardepapieren.

Volgens Winten waren de verkoopprijzen uit die periode de helft van de reële waarde. Na 1798 veranderde dat omdat toen met klinkende munt betaald moest worden.⁵¹ De conclusie van Winten dat Roemers het grootste deel van zijn rijkdom gehaald heeft uit de aankoop van nationale goederen en uit zijn hoge functies, zou ik als volgt willen nuanceren: voor 70 % kwam Roemers' inkomen uit erfenissen voortvloeiende uit zijn huwelijk en uit zijn eigen ouderlijk erfdeel. Dat inkomen, met zijn salarissen en eventuele besparingen, hebben hem in staat gesteld ook te investeren in nationale goederen. Wat die goederen jaarlijks opleverden, is niet te bepalen. Dat het kapitaalkrachtige deel van de burgerij in de Franse Tijd, zeker in het begin, met de aankoop van onroerend goed zijn kapitaal veilig wilde stellen tegen geldontwaarding, lijkt evident.⁵²

Ruim een jaar nadat hij zijn testament had geschreven, stierf Charles Clément Roemers op 25 december 1838, eerste kerstdag, 'om acht uur 's avonds in zijn woning gelegen aan de Roomsche Kerk binnen deze gemeente', zoals burgemeester Caspar Kissels van Meerssen als ambtenaar van de burgerlijke stand het daags erna optekende. Het overlijdensbericht was hem overgebracht door rentmeester Jan Willem L'(H)Ortije en Martinus van Aubel, pachtboer en buurman van Roemers.⁵³

Een dag na Roemers stierf in Parijs op 84-jarige leeftijd zijn vriend Philippe Merlin de Douai. Roemers werd overeenkomstig zijn wens begraven op het kerkhof van Meerssen, Merlin op het kerkhof van het dorp Montparnasse bij Parijs. In tegenstelling tot Merlin die in Parijs opgebaard werd in een grote tent op een binnenplaats aan de rue de la Bourgogne vlakbij het parlamentsgebouw waar vrienden, magistraten en persoonlijkheden uit de politiek afscheid van hem kwamen nemen⁵⁴, is van de begrafenis van Roemers niets bekend. Wij weten dus niet of behalve zijn familieleden onder de belangstellenden ook magistraten en andere politieke figuren aanwezig zijn geweest.

De enige necrologie die ik heb kunnen vinden stond in de Brusselse krant *L'Indépendance* van 30 december 1838. Hierin werd, opvallend, naast een kort overzicht van Roemers' carrière ook zijn relatie met Merlin vermeld die een vriendschap werd genoemd die alle politieke gebeurtenissen overleefd had. Verder werd melding gemaakt van zijn eruditie en zijn belangstelling voor literatuur, met name voor de Latijnse Letteren. Hij beoefende niet alleen zelf niet onverdienstelijk de Latijnse dichtkunst maar verdiepte zich tot op hoge leeftijd ook dagelijks in het werk van zijn lievelingsdichter Horatius. Volgens de krant was hij vredig en compos mentis overleden.⁵⁵

Roemers grafsteen staat thans ingemetseld tegen de zuidmuur van de Basiliek van Meerssen (zie afbeelding 38).

Afb. 38 Grafsteen van Roemers met tekst, Meerssen, zuidmuur van de basiliek

Ici repose
la dépouille mortelle de
Monsieur
Charles-Clément
Roemers
né à Maastricht le 31 janvier 1738
marié le 11 mai 1777 à la dame
Anne Marie Nivar
morte à Maastricht le 7 mars 1780
y enterrée dans la chapelle de
Sainte-Barbe
à l'église de Notre-Dame.
Jurisconsulte distingué, ancien
échevin de la ville de Maastricht,

membre du Corps Législatif,
commandant de la Légion d'Honneur
& chevalier du Lion Néerlandais.
décédé pieusement à Meerssen
le 25 decembre 1825

Priéz Dieu pour eux

Afbeelding 38: *grafsteen van Roemers met tekst, Meerssen, zuidmuur van de basiliek*

Deze man en zijn tijd heb ik willen schetsen. Gebruikmakend van de eerste vier versregels van Roemers' gedicht gewijd aan Zemira, wil ik dit proefschrift afsluiten met de wens:

Si quis ad altam tabulam vestigia flectens,
Cujus ibi fuerint ossa sepulta, roget?
Consultat adstantem scripturam, quae prospera vitae
Continet et turbulenta facta temporis sui.

ofwel

Als iemand die zijn schreden naar deze hoge steen richt
vraagt wiens gebeente hier begraven ligt,
laat hem dan dit geschrift raadplegen dat de zegeningen
van zijn leven en de stormachtige feiten van zijn tijd bevat.

Conclusie

De ouders van Roemers waren hardwerkende en succesvolle leden van de Maastrichtse katholieke burgerij. Zijn vader, een boerenzoon uit Noorbeek, kan beschouwd worden als een geslaagd selfmade man, die een aantal lagere ambtelijke functies wist uit te breiden en te combineren met het ambt van notaris. Als penningmeester van een kerkelijk armbestuur en secretaris van de heerlijkheid Elsloo bekleedde hij vertrouwensfuncties. Zijn moeder Catharina van den Bergh was de dochter van een koopman-winkelier. Het echtpaar Roemers-van den Bergh nam na diens dood de stoffenhandel in de Maastrichter Brugstraat over. Hun zoon Charles Clément was een intellectueel begaafd kind zoals blijkt uit zijn studieresultaten op de Latijnse school van de Jezuïeten in Maastricht en later tijdens zijn studie rechten in Leuven. De Leuvense Alma Mater was in zijn studietijd in een strijd verwickeld met het Oostenrijkse bestuur dat pogingen deed om zijn eigen (Verlichtings) ideeën in het onderwijsprogramma van de universiteit ingang te doen vinden. Of Roemers hierin stelling heeft genomen is niet zeker. De jurist J. Le Plat (1732–1810), verdediger van de Verlichtingspolitiek van keizer Jozef II, behoorde tot de vriendenkring van zijn broer Arnold en naar men mag aannemen ook van hemzelf.

Als advocaat was Roemers vanaf ± 1770 werkzaam in Maastricht en andere rechtsgebieden in zijn geboortestreek. Zijn veelal in het Nederlands geschreven pleidooien getuigen van een grote juridische kennis en gemakkelijk en elegant taalgebruik en soms ook van enige zelfingenomenheid. Zijn verdediging van drukker Van Gulpen in de periode 1780–1782 kan gezien worden als een pleidooi voor de vrijheid van drukpers. De gedrevenheid van de kant van de overheid om Van Gulpen te straffen voor het drukken, nota bene niet het schrijven, van een pamflet waarin enkele notabelen bespot werden, is mede te verklaren uit het feit dat in dezelfde periode *Aan het volk van Nederland* verschenen was.

In 1780 waren de langlopende processen begonnen tussen de Maastrichtse kloosters en pastoors over het recht van ‘levatio funeris et crucis’. De Brabantse commissarissen-deciseurs hadden in dat jaar, op instigatie van vice-hoogschout W.F. Jacobi de Cadier, kloosterlingen verboden nog langer in processie door de stad te trekken om overledenen op te halen ter begrafenis in hun kloosterkerk. De beweegreden van protestantse magistraten zoals Jacobi de Cadier en zijn opvolger als vice-hoogschout J.H. Van Slijpe was naast antipapisme ook ingegeven door hun wens om meer zeggenschap over de kloosters te krijgen. Roemers verwees in zijn verdediging van de rechten van de kloosters onder andere tevergeefs naar artikel 4 van het Capitulatieverdrag van 1632 dat nadrukkelijk vermeldt dat de katholieke eredienst in kerken, kloosters en overal waar dat tot de capitulatie in de stad gebeurde zonder enig beletsel uitgeoefend mocht worden. De processen beroerden velen in de Maastrichtse gemeenschap. Roemers zelf kwam tijdens deze processen ook persoonlijk tegenover zijn zwager Banens te staan, de advocaat van de pastoors.

In diezelfde jaren '80 kwam Roemers in conflict met de nieuwe Brabantse vice-hoogschout J.H. Van Slijpe. Hij won het proces over de benoeming van zijn broer Arnold tot pastoor van Sint Jacob, een benoeming die Van Slijpe met zeer gezochte argumenten

had getracht te verhinderen. Mede door Roemers' interventie in het proces dat door Van Slijpe c.s. in 1788 was aangespannen tegen zijn vriend W. H. Van Panhuys, die valselijk beschuldigd was van verboden contacten met een verbannen patriot, werd Van Panhuys gered van een maatschappelijk en bestuurlijk bankroet en eindigde de affaire voor Van Slijpe in gevangenschap.

Roemers' ambitie reikte verder dan de advocatuur. Hij wilde ook deel uitmaken van het bestuur van de stad maar om in het stadsbestuur opgenomen te worden moest hij van nativiteit veranderen. Als burger met de Brabantse nativiteit was hij een onderdaan van de Republiek en kon hij als katholiek niet toegelaten worden tot het stadsbestuur. Met de door ruil verkregen Luikse nativiteit begon in 1776 zijn eerste periode als schepen. Het achterhalen van zijn persoonlijke activiteiten als schepen was door het ontbreken van informatie over individuele verrichtingen en prestaties van schepenen niet of nauwelijks mogelijk. Wel is voor de periodes dat Roemers schepen was (1776–1778 en 1786–1790) vast te stellen dat de schepenen getracht hebben om betere wegverbindingen te krijgen met Luik en met het weggennet in de Oostenrijkse Nederlanden. Zonder resultaat echter.

In de jaren '80 waren er spanningen tussen de Maastrichtse regenten die geduid kunnen worden als gevolg van uit de hand gelopen verstoorde persoonlijke verhoudingen en van de effecten van de Patriottenstrijd in de Republiek. Zij waren ook het gevolg van een groeiend zelfbewustzijn bij katholieke regenten en bourgeoisie. Luikse schepenen en gezworenen staakten zelfs hun deelname aan de raadsvergaderingen om hun benoemingsrechten ten opzichte van de Brabantse Raad te handhaven. Ook wisten zij in 1791 te bereiken dat hun heer, de prins-bisschop, ook van de Brabantse raadsleden dezelfde ceremoniële eerbewijzen ontving als de stadhouder gewoon was te ontvangen van de Luikse raadsleden.

Behalve advocaat en schepen was Roemers voor de komst van de Fransen ook secretaris van het kapittel van de Onze-Lieve-Vrouwekerk en van de heer van Elsloo, de graaf Van Arberg. Als secretaris van het kapittel van de Onze-Lieve-Vrouwekerk was hij in 1790 met harde hand opgetreden tegen de revolutionaire gemeenteraad van het dorp Sint-Pieter. In zijn hoedanigheid van secretaris van de heer van Elsloo gaf hij Van Arberg, die niet alleen een hoge militair in Oostenrijkse dienst was maar ook hoveling aan het hof van de gouverneur-generaal in Brussel, ook politiekgetinte adviezen die in strijd waren met de belangen van de Republiek. Tevergeefs had hij gehoopt om via Van Arberg secretaris te kunnen worden van G.C.G. De Mérode (Westerlo), de nieuwe ambassadeur van de Oostenrijkse keizer in Den Haag. De inval van de Fransen in 1792 verhinderde ook zijn plan om (mede) via een andere invloedrijke relatie, de diplomaat G.A.F. de Feltz, in de Oostenrijkse Nederlanden raadsheer in de Raad van Brabant of in de Grote Raad van Mechelen te worden.

Zijn huwelijk met Anna Maria Nivar duurde slechts drie jaar. Zij schonk hem twee kinderen. Door dit huwelijk bleef hij zijn leven lang innig verbonden met de familie Nivar. Deze rijke en ondernemende koopmansfamilie leverde hem ruime geldmiddelen op, waarmee hij vanaf 1780, na de dood van zijn vrouw, een aanzienlijk bezit aan landerijen en huizen kon

opbouwen. De familierelatie bracht hem vóór de komst van de Fransen in contact met Philippe Merlin (de Douai). Via deze jurist en politicus zou hij er later wel in slagen zijn carrière verder uit te bouwen.

Zijn carrière in de Franse Republiek begon in 1794 als nationaal agent van het zogenoemde Arrondissement Maestricht. Een opmerkelijke beslissing van de Franse autoriteiten om voor deze functie in het pas veroverde gebied een autochtoon te kiezen, een keuze die alleen maar verklaard kan worden door de invloed en voorspraak van Merlin. In deze periode, die nog geen jaar duurde, kwam hij onder grote druk te staan van zijn Franse superieuren die hem nalatigheid verweten in het nakomen van opgelegde verplichtingen aan de bevolking. Hij was naar hun idee, niet geheel ten onrechte, toch meer een man van de regio dan van de Republiek. Roemers was bovendien ook gewend eigenmachtig op te treden en paste niet erg als ondergeschikte in een ambtelijke hiërarchie. Verschillende keren legde hij vanwege ziekte en/of oververmoeidheid zijn functie tijdelijk neer. Een enkele keer ook om zijn privébelangen te behartigen. Hij werd kortstondig ontslagen, maar dankzij volksvertegenwoordiger F. Meynard met wie hij een goede relatie had opgebouwd, werd dit snel teruggedraaid. Naast zijn inspanningen om vorderingen en belastingaanslagen zoveel als mogelijk was te beperken, heeft hij in deze periode voor de toekomst van zijn regio een belangrijk besluit weten te bewerkstelligen. Aanvankelijk wilden de Franse veroveraars een nieuw Frans departement creëren dat grosso modo de omvang had van het grootste deel van het voormalige prins-bisdom Luik, maar dankzij de inzet van Roemers en Membrede werd het departement van de Nedermaas tot het Nederlandstalige deel van dit voormalige prins-bisdom beperkt. Het was voor het eerst dat dit staatkundig versnipperd gebied bijeen werd gebracht, wat meer dan 40 jaar zo zou blijven.

Na een kortstondige periode in Brussel als lid van de Regeringsraad van België, het adviesorgaan van de volksvertegenwoordigers die belast waren met de integratie van de negen “Belgische” departementen in de Franse Republiek, werd Roemers eind 1795 niet geheel con amore benoemd tot regeringscommissaris bij de departementale rechtbanken van de Nedermaas. In deze functie moest hij ervoor zorg dragen dat zowel de civiele als de strafprocessen volgens de nieuwe Franse wetten en procedures verliepen. De opdracht om geschikte rechters te vinden voor de verschillende rechtbanken werd ernstig bemoeilijkt door het ontbreken van voldoende geld om de salarissen te betalen, door het wantrouwen ten opzichte van het nieuwe bestuur en de onzekerheid over de duur van het Franse bewind. Tot driemaal toe wilde hij ontslag nemen uit deze functie, maar telkens werd hij door zijn directe chef De Bouteville of door Merlin over gehaald om aan te blijven. Uit deze periode dateren ook enkele al dan niet anonieme beschuldigingen van slecht bestuur uit de hoek van ontslagen, veelal Franse, ambtenaren.

In maart 1797 werd hij door het kiescollege van de Nedermaas gekozen tot zijn volksvertegenwoordiger in de Conseil des Cinq-Cents. Als parlamentslid heeft hij serieuze bijdragen geleverd aan nieuwe nationale wetgeving. Vooral op het terrein van veiligheid,

benoeming en benoemingsduur van magistraten, vervolging van plegers van aanslagen en terreurdaden. Hij blijkt niet meegewerkt te hebben aan de totstandkoming van de “Loi des otages” zoals hij in zijn “Tableau” omstandig had uitgelegd. Hij had daarbij wel verzwegen dat, met uitzondering van de bepalingen om (familie van) émigrés en edelen als gijzelaars te gebruiken, het grootste deel van deze wet in eerdere voorstellen door hem ondersteund of zelfs voorgesteld was.

Roemers heeft in 1797 en 1798 zijn bijdragen geleverd aan het manipuleren van de verkiezingsresultaten om het Directoire in het zadel te houden. Met de verwijdering van Merlin uit het Directoire medio 1799 verloor ook Roemers zijn positie binnen de Conseil des Cinq-Cents, maar snel daarna vond de staatsgreep van 18 brumaire an VIII (9 november 1799) plaats en werd hij door de Senaat benoemd tot lid van het Corps Législatif.

Onder Napoleon was zijn rol als medewetgever te verwaarlozen aangezien hij als législateur voorgestelde wetten enkel kon goed- of afkeuren. Zijn bewondering voor Napoleon, die in zijn ogen en in die van vele anderen als krachtige leider eindelijk orde, rust en welvaart bracht in het nieuwe Frankrijk van na 1789, was groot. Hij was blij als “Belg” volwaardig onderdeel uit te maken van Frankrijk. Hiervan getuigen zijn toespraken tijdens ontvangsten door Napoleon, de teksten op de transparanten tijdens diens bezoek aan Maastricht in 1803 en zijn twee lofdichten uit 1807 en 1811 op de militaire successen van Napoleon. Eén van deze twee gedichten, *Napoleoni Magno* uit 1807, werd opgenomen in een nationale bundel, de *Couronne poétique*. Hij was de eerste Nederlander die opgenomen werd in het Légion d’honneur, en in 1811 werden zijn verdiensten beloond met verheffing in de adelstand als baron de l’Empire. Zijn voordracht voor de Senaat door het kiescollege van de Nedermaas en met aanbeveling van prefect Roggieri werd in 1812 door Napoleon echter niet overgenomen. Roemers eindigde zijn politieke carrière in de Franse Tijd als maire, burgemeester van Meerssen.

In de vijftien jaar (1797–1812) dat Roemers volksvertegenwoordiger voor de Nedermaas was, heeft hij zich ook intensief met benoemingen en belangen van zijn departement bemoeid. Hij heeft aan de economische ontwikkeling van dit door vroegere heren verwaarloosde gebied met name op het terrein van de infrastructuur het nodige bijgedragen. Te denken valt daarbij aan zijn inzet voor de aanleg van de weg van Maastricht naar Tongeren, het graven van het Canal du Nord en de ontginning van woeste gebieden. Verder is hij émigrés en priesters, die de eed op de grondwet weigerden af te leggen, te hulp gekomen zoals hij in zijn “Tableau” schreef, maar anderzijds heeft hij zich ook door zijn medewerking aan wetgeving ingespannen om het verzet van de eedweigerende priesters te breken. Zijn plan om een staatsseminarie in de gebouwen van Rolduc te vestigen mislukte. Hij bemoeide zich met gewenste en ongewenste benoemingen van bestuurders en magistraten. Andere diensten in het belang van het departement verleende hij de ene keer wel, bijvoorbeeld voor de bibliotheek van de Ecole Centrale en het terughalen van een schilderij uit de Sint Nicolaaskerk, en de andere keer niet, zoals zijn weigering mee te

werken aan het terughalen van het archief en kostbaarheden van de voormalige proosdij van Meerssen. Ook voor zijn eigen belang – het verleggen van de stroombedding van de Geul – en dat van familie, het regelen van de boete van zijn zwager Wilhelmi, heeft hij zijn invloed gebruikt.

Begin mei 1814 waren de laatste Franse troepen uit de Nedermaas vertrokken. Krachtens de Acht Artikelen van Londen in juni 1814 opgesteld, werd Willem I, de Soevereine Vorst der Verenigde Nederlanden (de voormalige Republiek), de voorlopige regent van “België”, zoals men in navolging van de Fransen de Zuidelijke Nederlanden bleef noemen. In november van dat jaar werd Roemers door hem benoemd in een commissie die voor het bestuur van de stad Maastricht een nieuw reglement moest opstellen. Het condominium van voor de Franse Tijd zou immers niet hersteld worden. Het voorstel van deze commissie werd afgewezen. Weer een jaar later bepaalde de slotacte van het Congres van Wenen (9 juni 1815) de definitieve oprichting en begrenzing van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden. Ondanks een negatieve aanbeveling van J.A.C. van Panhuys werd Roemers benoemd in de Vergadering van Notabelen, die op 14 augustus 1815 de grondwet van het Verenigd Koninkrijk goedkeurde. De grondwet hield ook de oprichting van een nieuwe provincie Limburg in, die bestond uit het gebied van het voormalige departement van de Nedermaas en dat gedeelte van het departement van de Roer dat aan het koninkrijk was toebedeeld.

Eind 1815 begin 1816 was Roemers in Den Haag om aan de nieuwe landsheer zijn diensten aan te bieden. Hij werd door deze opgenomen in de prestigieuze Orde van de Nederlandse Leeuw en tot lid gemaakt van het Syndicaat der Nederlanden. Hij had meer verwacht maar zou naar zijn idee daarin tegengewerkt zijn door een invloedrijk persoon uit het voormalig gebied van Overmaze wiens identiteit ik niet heb kunnen achterhalen. Deze had in Den Haag zijn vriendschap met Merlin ter sprake gebracht juist op het moment dat deze als régicide aan Frankrijk uitgeleverd moest worden. Roemers werd in februari 1816 door de koning wel benoemd in de Provinciale Staten van Limburg, maar niet tot lid van de Gedeputeerde Staten van die provincie. In de zomer van 1818 vonden er met betrekking tot de keuze van een nieuw Tweede Kamerlid door de Provinciale Staten beïnvloeding van het stemmen plaats waarbij ook de gouverneur van de provincie De Brouckère sr. betrokken was. Het gevolg was dat niet het kritische oud-Kamerlid E. Surlat de Chokier maar de meer volgzaam geachte Van Aefferden gekozen werd. Roemers heeft sindsdien tot het aflopen van zijn benoemingstermijn in 1820 niet meer deelgenomen aan de vergaderingen van de Provinciale Staten.

In de politiek trad hij sindsdien niet meer op de voorgrond, maar was hij wel betrokken bij en ondersteunde hij de groep bestuurders en volksvertegenwoordigers in lokale, regionale en landelijke organen die het autoritaire bewind van Willem I en zijn ministers, met name de minister van Justitie Van Maanen, en hun weigering om de klachten en wensen van de zuidelijke provincies serieus te nemen, bekritiseerden. Zo werd hij gezien als één

van degenen die in 1821 oud-burgemeester Hennequin, een aangetrouwd familielid, na diens terugkeer uit Luik waar hij vrijgesproken was van ambtsmisbruik inzake de schutterijkwestie, een feestelijk en triomfantelijk onthaal bezorgde. Bij de eerstvolgende gemeenteraadsverkiezingen in oktober van datzelfde jaar werd ook Roemers tot raadslid gekozen. De uitslag van deze verkiezingen werd echter door de regering genegeerd. Zij greep de gebeurtenissen in Maastricht aan om voor het gehele koninkrijk één en dezelfde gemeentewet te kunnen realiseren. De zonen van J.H. Van Slijpe waren in hun functies van burgemeester en procureur des konings de regering daarbij behulpzaam geweest. Oude tijden leken te herleven. Voor de bemanning van de gemeenteraad nieuwe stijl benoemde de koning in 1822 zelf de nieuwe raadsleden.

De ontevredenheid over het bewind van Willem I had in de zuidelijke provincies eind 1827 tot samenwerking van katholieke en liberale politici en journalisten geleid. Dit was ook in de provincie Limburg het geval. Limburgse journalisten en volksvertegenwoordigers hebben daarin niet alleen in hun eigen provincie, maar ook in de landelijke politiek een belangrijkere rol gespeeld dan tot heden werd aangenomen. De gangbare waardering daarvoor berust namelijk vooral op het aantal petities en het aantal personen dat deze petities ondertekende, in de meeste gevallen onderkruiste. In 1828 stond Roemers handtekening als eerste vermeld onder een petitie die de Provinciale Staten aanspoorde om de koning om herinvoering van de juryrechtspraak te vragen. Deze petitie werd verworpen zoals dat een jaar eerder ook gebeurd was met eenzelfde verzoek van Hennequin. Roemers naam stond ook als eerste vermeld onder twee andere petities die gericht waren aan de Tweede Kamer en de koning. In de eerste van november 1829 werd om opheffing gevraagd van de wet van 20 april 1815 en het KB van 6 maart 1818 die het de regering mogelijk maakten om hard op te treden tegen kritische journalisten. In de tweede van februari 1829, die in zeer scherpe bewoordingen was gesteld, werd naast de wederinvoering van de juryrechtspraak ook om wetgeving met betrekking tot het onderwijs en om invoering van ministeriële verantwoordelijkheid gevraagd. Leidinggevend in de Kamerdebatten omtrent deze petities maar ook in veel andere zaken, bijvoorbeeld de gemaalbelasting, een accijns op meel die zwaar op de bevolking drukte, waren twee Kamerleden uit Limburg: C. De Brouckère jr. uit Maastricht, Kamerlid sinds medio 1826, en E. Surlet de Chokier uit Gingelom, die in 1828 door de Provinciale Staten van Limburg als Kamerlid herkozen was. Op initiatief van het Statenlid W. de Lamberts Cortenbach hadden de Provinciale Staten van Limburg al in de zomer van 1828 over de afschaffing van de gemaalbelasting een petitie naar de Tweede Kamer gestuurd waarmee zij volgens de koning hun boekje als Statenleden te buiten waren gegaan. Zowel De Brouckère jr, als Surlet de Chokier en De Lamberts Cortenbach waren goede bekenden van Roemers.

Na de Juli-Revolutie in Parijs en de rellen in Brussel eind augustus 1830 breidde het openlijk verzet tegen het bewind van Willem I zich razendsnel uit over de Zuidelijke Nederlanden, ook in de provincie Limburg. Alleen in Maastricht waar een garnizoen gelegerd was, wist

generaal Dibbets het Nederlands gezag te handhaven ondanks de pro-Belgische houding van de bevolking en enkele mislukte pogingen vanuit de stad om hem door een andere bevelvoerder te laten vervangen. In oktober was bovendien een belegering van de stad niet doorgegaan vanwege miscommunicatie en het tegelijkertijd bekend worden van de proclamatie van de kroonprins waarin hij de Zuidelijke Nederlanden als een onafhankelijke natie onder zijn gezag erkende.

Roemers die zijn woning in Maastricht ter beschikking had gesteld van de opstandelingen werd als “zeer verdacht en bijzondere begunstiger van de muitelingen” door de politie in de gaten gehouden. In december 1830 vertrok hij naar zijn buitenverblijf in Meerssen en in 1834 liet hij zich als burger van Maastricht uitschrijven. Een aantal jongere Maastrichtenaren en andere inwoners van de provincie, die zich in de voorafgaande jaren verzet hadden tegen het regeringsbeleid, gingen belangrijke functies vervullen in de nieuwe staat België. Te denken valt daarbij aan C. De Brouckère jr, N. Cruts, C. Destouvelles, J. Hennequin, J.L. Jaminé, W. De Lamberts Cortenbach en E. Surlet de Chokier. Roemers zelf figureerde in de periode 1831–1838 op de verkiezingslijst van de Belgische Senaat. Hij werd geen enkele keer tot senator gekozen. Zijn hoge leeftijd en slechte gezondheid zullen daarbij een belangrijke rol gespeeld hebben.

Nog geen half jaar na Roemers’dood werd met het Verdrag van Londen van 19 april 1839 de definitieve scheiding van België en Nederland een feit. In Limburg ontstond een separatistische beweging die zich los wilde maken van Nederland en aansluiting zocht bij België. Zij had in haar kritiek op het regeringsbeleid opvallende overeenkomsten met die van vóór 1830: achterstelling van katholieken bij benoemingen, autoritair landsbestuur, hoge belastingen en ongunstige economische omstandigheden voor de landbouw en de nijverheid in Limburg.¹

Deze studie had naast een zo goed mogelijke reconstructie van Roemers’ publieke leven ook tot doel om zijn levensverhaal als prisma te gebruiken ter vergroting van het inzicht in de tijd en de regio waarin hij leefde. Allerlei details uit het alledaagse leven zijn daarbij in de loop van deze studie aan de orde gekomen. Zij liggen voornamelijk op politiek/ bestuurlijk gebied hetgeen niet verrassend genoemd kan worden aangezien de aandacht in deze studie vooral op dat aspect van Roemers’ leven gericht was.

In de samenvatting zijn de belangrijkste feiten en gebeurtenissen uit Roemers’ publieke leven achter elkaar gezet. Hieruit kan opgemaakt worden dat voor hem tijdens zijn lange leven maar ook voor zijn stad- en streekgenoten de nodige keren op allerlei terreinen grenzen verlegd of overschreden werden. Allereerst was er de verovering door de Fransen gevolgd door de vorming van het departement van de Nedermaas. Het ontstaan van dat departement mag naar mijn idee gerekend worden tot een van de belangrijkste bijdragen van Roemers aan de ontwikkeling van zijn geboortstreek. Semi-feodale staatjes en randgebieden van grotere rijken werden in 1795 tot een bestuurlijke, sociaal economische

en culturele eenheid gebracht en vormden de kern van het gebied dat na 1814 de provincie Limburg werd. Zowel de Nedermaas als de latere provincie(s) Limburg bleven overigens randgebieden, eerst van Frankrijk, daarna van het Verenigd Koninkrijk en tenslotte van België en Nederland.

In de tijd vóór de komst van de Fransen waren de mogelijkheden voor een katholiek om in het overwegend katholieke Maastricht carrière te maken of zijn geloof te belijden begrensd door de machtspositie van een protestantse minderheid. Roemers heeft dat in zijn advocatenpraktijk en in zijn toelating tot het schepenamtb ondervonden. In de Franse Tijd viel religie als belemmering voor een politieke en bestuurlijke carrière weg en kon Roemers voluit zijn ambities nastreven en zijn talenten ontplooiën. Belangrijk hierbij was wel het beschikken over de juiste relaties zoals vooral zijn vriendschap met Merlin de Douai aantoonde. De val van Napoleon en het Wener Congres betekenden voor Roemers en anderen in zijn regio in zekere zin de terugkeer naar de oude situatie waarin nog steeds protestantse regenten grote invloed uitoefenden, maar het schiep ook een nieuwe politieke werkelijkheid waarin Den Haag, dat wil zeggen de koning en zijn ministers, regeerden. Het gevolg was een veel directere bemoeienis met de stedelijke en provinciale politiek dan in de tijd van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden en het prinsbisdom Luik gebruikelijk was. Bestuurders in Maastricht konden niet zoals voorheen de twee landsheren tegen elkaar uitspelen en zij en andere bestuurders in de provincie werden rechtstreeks geconfronteerd met het autoritaire bewind van koning Willem I, dat weinig aandacht had voor de specifieke problemen van de zuidelijke provincies waartoe Limburg behoorde.

Maatschappelijk gezien waren voor Roemers in de loop der jaren de grenzen behoorlijk verlegd. Zijn vader was, zoals gezegd, door zijn huwelijk en inzet een welgesteld lid van de Maastrichtse middenklasse geworden. Zoon Charles Clément eindigde zijn leven als bewoner van een kasteelachtig buitenverblijf en als één van grootste grootgrondbezitters en bijgevolg ook één van de rijkste mannen van zijn streek. Met de historicus Ubachs ben ik van mening dat de Franse Tijd hem als *homo novus* de gelegenheid heeft geboden om zijn maatschappelijke status en welstand te verhogen. Dankzij zijn relaties met Franse bestuurders en volksvertegenwoordigers, van wie velen een vergelijkbare achtergrond als hijzelf hadden, dankzij zijn inkomen uit ambten en functies, maar ook dankzij de Nivarenissen heeft hij veel onroerend goed verworven. Zijn verdiensten voor Frankrijk en bewondering voor Napoleon bezorgden hem het prestigieuze lidmaatschap van het Légion d'honneur en de opname in de door Napoleon gecreëerde adelstand. Na de Franse Tijd behield hij zijn rijkdom maar verloor hij een deel van zijn aanzien en status. Hij behoorde nog wel tot de vier rijkste inwoners van Limburg, maar was van dat viertal de enige burgerman, de anderen waren edelen. Zijn zoon was kinderloos gestorven en zijn dochter en kleindochter trouwden met goetdaden burgers. Roemers zelf kan dan ook niet gezien worden als de stichter van een adellijke familie. Pas zijn achterkleindochter Rosalie

Hortense Cruts ging in 1861 door haar huwelijk met Rodolphe de Lamberts Cortenbach tot de Belgische adel behoren. Rodolphe was één van de vier zonen van Werner de Lamberts Cortenbach, die zijn sporen voor de Belgische zaak had verdiend.

Heden loopt er een grens dwars door het gebied dat meer dan twee eeuwen geleden ruim 40 jaar een politieke eenheid vormde. Nog steeds discussieert men over de vraag of dit kortstondig samenzijn zo lang geleden, tot een gemeenschappelijke identiteit heeft geleid die de provincie- en landsgrenzen overstijgt. In de *Maasgouw* van 2015 vond een debat plaats tussen de historici Ad Knotter en Kees Schutgens. De eerste is van mening dat Limburgse politici heden ten dage om allerlei redenen ‘een illusoir beroep doen op een gezamenlijk verleden’ met de Belgische Limburgers. Hij droeg als argumenten voor zijn stelling aan dat het gevoel van regionale eigenheid in de beide Limburgen niet op dezelfde grondslagen berust, maar dat de inwoners van deze provincies van elkaar verschillen omdat zij in andere nationale contexten leven en daarbinnen een eigen geschiedenis hebben gehad. Schutgens ziet desondanks meer overeenkomsten dan verschillen in de geschiedenis en cultuur van beide Limburgen. Hij benadrukte ook dat de scheiding van de beide Limburgen geen keuze van de bevolking was, maar het gevolg van de vasthoudendheid van Willem I om oostelijk Limburg te behouden.²

Mijn studie ondersteunt deze laatste constatering van Schutgens. Limburgse kamerleden en senatoren uit zowel West- als Oost Limburg hebben in het Belgische parlement in de periode 1830–1839 hartstochtelijk, zij het niet in het Nederlands maar in het Frans, gepleit om een scheiding van de provincie Limburg te voorkomen. Grote moeite hadden zij met wat genoemd werd “sacrifier une province pour sauver la Nation”. Maar niet alleen de politici, ook de Limburgse bevolking sprak zich in die jaren uit tegen de scheiding. Van 66 gemeentebesturen uit Oost (=Nederlands) Limburg ontving de Belgische Kamer van Afgevaardigden in 1838 petitie met het verzoek hun provincie voor België te behouden. Alles bijeen geteld waren de petitie door meer dan 3000 mensen ondertekend. Bijna de helft (31) van de petitie was in het Nederlands geschreven, een teken dat niet alleen de verfranste bourgeoisie bij België wilde horen.

Ook in Roemers’ woonplaats Meerssen hadden 29 notabelen zich in 1838, in het Frans weliswaar, tegen de scheiding uitgesproken. Al is niet vast te stellen dat Roemers de auteur van de tekst was, ben ik toch geneigd het als zijn politiek testament te zien. De 29 Meerssenaren zagen de opstand als de bevrijding van een juk die hun het uitzicht gaf op een politieke situatie die beter aansloot bij hun morele en materiële belangen. Het idee alleen al dat zij aan Holland uitgeleverd zouden worden, bezorgde hun koude rillingen. Zij spraken de Belgische leiders ook aan op hun verantwoordelijkheid zich te verzetten tegen vreemde machten (de grote mogendheden) die met geweld met volkeren schoof als waren zij nomaden.³

Niet alleen Willem I maar ook de grote mogendheden hebben de deling van Limburg

gewild tegen de zin van de bevolking, althans van dat deel van de bevolking wiens mening de tijd overleefd heeft. De wensen van het gewone volk zijn ons, zoals zo vaak, niet nagelaten. Voor de beoordeling van de mate van saamhorigheid in de huidige beide provincies moet men naar mijn mening ook betrekken dat het gebied vóór 1795 weliswaar geen staatkundige eenheid vormde maar dat er wel sprake was van menige economische en culturele betrekking, zoals ook dit proefschrift heeft laten zien. Knotter heeft natuurlijk gelijk dat in de bijna tweehonderd jaar na de scheiding de beide Limburgen verschillen in hun ontwikkeling hebben doorgemaakt die eerder vervreemdend dan verbindend gewerkt hebben. Maar op zijn minst kan men stellen dat in de jaren '30 van de 19^e eeuw de kans is gemist om de eenheid van beide Limburgen te bewaren en te verstevigen. Dit laatste is heden ten dage de wens van politici en bestuurders aan beide zijden van de grens. Wat Roemers betreft is mijn inschatting dat hij het liefst Fransman was gebleven, wonend in het departement Nedermaas en dat zijn tweede keuze Belg zou zijn in de ongedeelde provincie Limburg. In geen geval zou hij ervoor gekozen hebben Hollander te zijn in een gesplitste provincie Limburg waarvoor dwars door de regio waarin hij was opgegroeid een grens werd getrokken aan weerszijden waarvan de bevolking, ieder in een andere nationale staat, moeizaam een plek moest zien te vinden.

In de Inleiding zijn enkele kwalificaties genoemd die aan Roemers worden toegeschreven. Aan het einde van deze studie wil ik daarop terugkomen en om hem enigszins te kunnen typeren allereerst ingaan op karakterkenmerken die vermeld werden door personen die hem gekend en meegemaakt hebben. Zijn streekgenoot J.A.C. van Panhuys noemde hem een intrigant uit eerzucht en gierigheid, en zijn ambtelijke chef in de periode 1794–95 P. Caselli gebruikte eveneens de term intrigant telkens als Roemers op een andere manier dan hij geoorloofd achtte zijn doel probeerde te bereiken. Ook volgens Bouteville, zijn superieur in de jaren 1795–1797, zagen sommigen hem als een Jezuiet, een synoniem voor intrigant. Hij voegde daar echter meteen aan toe dat sommigen hem waardeerden en dat volgens hemzelf Roemers voortreffelijke kwaliteiten had. Het verwijt van Van Panhuys aan Roemers' adres dat ook gierigheid, c.q. hebzucht, hem dreef kan door enkele voorbeelden in dit proefschrift onderschreven worden.

Het briefje van Roemers aan H.J. Michiels van Kessenich over diens 'cadeautje' aan prefect Roggieri kan zonder meer als bemoeizucht gezien worden, maar was dat het werk van een intrigant, een vorm van konkelarij of wellicht eerder van betweterij? Met dit voorbeeld wil ik mijn indruk illustreren dat in Roemers' karakter beide begrippen door elkaar heen speelden. Persoonlijk ben ik daarbij meer geneigd te veronderstellen dat zijn karakter eerder naar betweterij, Rechthaberei, trok dan naar konkelarij.

Ambitie en eerzucht, c.q. eergevoel, kunnen hem zeer zeker niet ontzegd worden. Hij wilde een mooie carrière, die in het Oostenrijkse bestuur door de politieke ontwikkelingen niet doorging maar die hij later tijdens de Franse Republiek en het Keizerrijk wel doormaakte. Hij

was snel in zijn eergevoel geraakt, getuige bijvoorbeeld het voorval uit zijn jonge jaren toen hij in 1774 de gezel Herman Ramakers voor het gerecht wilde dagen omdat die hem voor leugenaar dreigde uit te maken. Uit de Franse Tijd zijn er zijn dreigementen met ontslag telkens als hij zich niet gewaardeerd voelde, en het ‘Tableau’ schreef hij naar aanleiding van de verdachtmakingen die in 1816 in Den Haag over hem werden geuit.

Tegenover deze negatieve beoordelingen door tijdgenoten staat dat hij ook een zekere charme gehad moet hebben waarmee hij anderen voor zich innam. Stas vermeldde dat in 1872, mede op grond van eigen ervaring, madame De Chastenay noemde hem in haar *Mémoires* een rechtschapen en fatsoenlijk mens. Zelf was hij ervan overtuigd, gezien zijn mededeling aan Caselli, dat hij binnen de kortste keren op goede en vertrouwelijke voet met ieder kon verkeren, maar dat is wellicht enigszins overdreven gezien de vijandschappen die zijn persoonlijkheid ook opriep.

Was hij een ‘homme des circonstances’ zoals Roggieri schreef, een kwalificatie die de historicus Roppe van hem overnam en later weer anderen op hun beurt van Roppe? Niet meer dan anderen zou ik zeggen daarbij denkend aan Roggieri zelf die op briefpapier van keizer Napoleon de nieuwe koning Lodewijk XVIII nederig zijn diensten had aangeboden. Hetzelfde gold voor de Maastrichtse regenten en magistraten die, de een eerder dan de ander, een functie accepteerden bij de Fransen en later bij Willem I. Denk bijvoorbeeld aan C. Coenegracht, A.C. Membrede en J.A.C. van Panhuys.

Voor een overkoepelende beoordeling van al deze kwalificaties wil ik gebruikmaken van conclusies die Matthijs Lok in 2009 trok in zijn proefschrift *Windvanen. Napoleontische bestuurders in de nederlandse en franse restauratie (1813–1820)*.⁴ Vlak na het verdwijnen van de Fransen uit de Noordelijke Nederlanden werd voor bestuurders die in dienst waren getreden van de Soevereine Vorst maar daarvoor in Franse dienst waren geweest in pamfletten en andere publicaties de term ‘windvanen’ gebruikt. Verbitterde orangisten beschouwden dergelijke ambtsdragers als ruggengraatloze opportunisten. Anderen bedoelden er personen mee die louter uit hebzucht handelden. Ook werd de term gebruikt voor personen die gezien werden als politieke kameleons: ogenschijnlijk was zo iemand een loyale aanhanger van de Oranjemonarchie geworden, maar in werkelijkheid bleef hij de revolutionair of Bonapartist die zijn kans afwachtte om het oude regime te herstellen. In dit verband is het interessant om eraan te herinneren dat Hollard in 1815 in zijn brief aan Bangeman Huygens voor Roemers eveneens de benaming kameleon gebruikte. Volgens Lok werd de term windvaan vaak gebruikt door ‘zelfbenoemde ware vrienden van Vaderland en Oranje’ en was het een krachtig politiek wapen om ongewenste personen uit te schakelen. Ook werd het gebruikt als een soort zelfverdediging als de betreffende persoon ook zelf als windvaan geklassificeerd zou kunnen worden. Zo schreef W. Bilderdijk het pamflet *Van A aan Z* waarin hij, naar L.C. Luzac schreef, ‘publieke personen aan de schandpaal nagelde zonder dat er voor ieder van hen een individuele bewijslast werd gegeven’.⁵ Zelf had Bilderdijk koning Lodewijk Napoleon de Nederlandse taal onderwezen

en in 1806 Napoleon in een gedicht⁶ verheerlijkt voor dezelfde heldendaden als Roemers een jaar later zou doen:

Gy, Vorsten, op den throon geboren,
 Doorziet wat de Almacht heeft beschoren!
 Aanbidt, en treedt uw zetels af!
 Doet de aarde met u nederknielen!
 Of – sterft als vrijgeboren zielen,
 En bonst met kroon en rijk in 't graf!

Reeds schittert in een' gloed van stralen
 Een scepterstaf van meer dan goud!
 Geen aardkreits kan zijn' glans bepalen,
 Geen arm van aardomzwalpend zout!

Het is de verdienste van Lok dat hij de term windvanen gezuiverd heeft van de pregnante betekenis waarmee dit begrip gebruikt werd vlak na de overgang van de Franse Tijd naar het (Verenigd) Koninkrijk der Nederlanden. Over blijft de benaming windvaan voor die ambtsdragers uit het Koninkrijk der Nederlanden die in de Franse Tijd gevormd waren tot moderne bestuurders en voor wie het uitvoeren van overheidstaken het hoogste belang was, waaraan hun loyaliteit aan een bepaalde heerser ondergeschikt was. Zij kozen voor gematigdheid en maatschappelijke stabiliteit boven ideologische zuiverheid.⁷ Voor Roemers' handelen vlak na de Franse Tijd kan deze definitie toepasselijk genoemd worden, hoewel hij dan een gemankeerde windvaan genoemd zou moeten worden aangezien hij om persoonlijke redenen of anderszins in het bestuur van het Verenigd Koninkrijk geen noemenswaardige carrière heeft gemaakt. Toch blijft de term windvaan een negatieve connotatie houden en daarom zou ik zelf in het geval van Roemers voor zijn hele carrière eerder de term Realpolitiker willen gebruiken. Hij bedreef met al zijn kwaliteiten, zowel de goede als de minder aangename, een pragmatische vorm van politiek. Roggieri omschreef hem als een 'homme des cironstances'. Ik zou hem een 'homme de son temps' willen noemen bij wie niet alleen persoonlijke drijfveren een rol speelden zoals macht, aanzien en welstand, maar ook het streven van een verlicht burger om de materiële en immateriële ontwikkeling van zijn geboortestreek te bevorderen.

Summary

This thesis investigates the life of Charles Clément Roemers, in particular his public and political actions. It has confirmed, corrected and enlarged his apology *Tableau de ma vie privée et publique*. At the same time I have been reviewing and investigating the events that changed society profoundly, notably for that regions that formed the French department Meuse-Inférieure (Nedermaas) and afterwards the province Limburg in the new created United Kingdom of the Netherlands.

Roemers's parents were hardworking and successful members of the Maastricht Catholic bourgeoisie. His father, a farmer's son from the village of Noorbeek, was a self-made man, who managed to expand various lower professional posts and combine them with the office of notary. As treasurer of the poor relief fund of the parish of Sint Maarten and secretary of the manor of Elsloo he held positions of trust. His mother, Catharina van den Bergh, was the daughter of a merchant-shopkeeper. After his death Roemers and his wife took over the draper's shop in the Maastrichter Brugstraat. Their son Charles was extremely bright, as shown by his exam result at the Jesuit school in Maastricht and later at Louvain, where he studied law. During Charles's studies in Louvain, the university was embroiled in a struggle with the Austrian authorities who were attempting to introduce their own (Enlightenment) ideas to the university curriculum. It is not known whether Roemers took a stand on this issue. The lawyer, J. Le Plat, defender of the Enlightenment policies of Emperor Joseph II, belonged to his brother Arnold's and presumably also Charles's circle of friends.

A lawyer, Roemers was active in Maastricht and nearby judicial districts from about 1770. His written pleadings, usually formulated in Dutch, testify to great legal knowledge and eloquence, and sometimes to righteousness. His defence of the printer Van Gulpen in the period 1780-1782 can be regarded as a plea for freedom of the press. The fanatic determination of the officials to punish Van Gulpen for printing, - not, please note, for writing - a pamphlet mocking several dignitaries, can be explained in part by the fact that in that same period "Aan het volk van Nederland" ("To the People of The Netherlands") had been published.

The year 1780 saw the beginning of lawsuits between the Maastricht's monastic institutions and their parish priests contesting the right of "levatio de funeris et crucis". In that year the Brabant commissioners-deciseurs, at the instigation of the deputy high sheriff, W.F.Jacobi de Cadier, forbade the monks to go in a procession through the streets to collect the deceased for burial in their convent church. Protestant magistrates as Jacobi de Cadier and his successor as deputy high sheriff, J.H. Van Slijpe, were moved to take such measures not only by their anti-popery but also by their desire to exercise greater control over the monasteries. In his defense of monastic rights Roemers referred to Article 4 of the Capitulation Treaty of 1632, but to no avail. This treaty stipulated that the Catholic services held in churches and monasteries and other places in town before the capitulation, should not be prevented from taking place. The lawsuits caused a great deal of commotion in the

Maastricht community, and during these lawsuits Roemers became a personal opponent of his brother-in-law, who was acting as counsel to the priests.

In the 1780s Roemers also clashed with J.H. Van Slijpe, the new Brabant deputy high sheriff. Roemers won the lawsuit that sought to obstruct his brother's appointment as parish priest of Saint Jacob, an appointment which Van Slijpe had tried to prevent with far-fetched arguments. Roemers's intervention in a lawsuit that was brought by Van Slijpe c.s. against his friend W.H. van Panhuys, who was falsely accused of maintaining forbidden contacts with a banished patriot, saved Van Panhuys from social and administrative bankruptcy and landed Van Slijpe in prison.

Roemers's ambitions extended beyond the legal profession. He also aspired to a position in the local government, but this would require a change of citizenship (*nativiteit*). In Maastricht two sovereign powers, the Dutch Republic and the Prince-Bishopric of Liège, exercised their rights. As a native of Brabant he was a citizen of the Dutch Republic and as a Catholic he could not serve on the town council. Having acquired Liège citizenship through exchange, however, he began his first term as an alderman (*schepen*) in 1776. Research into his activities as alderman was hampered by the lack of information on individual performances and achievements of members of the town council. But for the periods of Roemers's terms of office (1776-1778 and 1786-1790), it is known that attempts were made to build a better road between Maastricht and Liège and improve connections with the Austrian Netherlands. To no avail, however.

In the 1780s tensions arose among the Maastricht regents as a result of friction between individuals and the struggle between Patriots and Orangists in the Dutch Republic. They were also the consequence of the growing self-confidence of the Catholic regents and bourgeoisie. Liège aldermen and jurors even refused to attend council meetings in order to uphold their rights of appointment to the Brabant council. In 1791 they also succeeded in their demands that their Lord, the Prince-Bishop, be recorded the same ceremonial honours from the Brabant councilors as the stadhouder was accustomed to receiving from the Liège councillors.

Before the arrival of the French Roemers was in addition to lawyer and alderman secretary of the Chapter of the Church of Our Lady and secretary to the Lord of Elsloo, Count Van Arberg. As secretary of the church chapter he had dealt in 1790 severely with the revolutionary town council of the village of Sint-Pieter. In his capacity as secretary to the Lord of Elsloo he gave political advice to Van Arberg that conflicted with the interests of the Dutch Republic. Van Arberg was not only a high-ranking officer in Austrian service, but was also a courtier at the court of the governor-general in Brussels. He had hoped – in vain – to become secretary to G.C.G. de Mérode (Westerlo), the new ambassador of the Austrian Emperor in The Hague. The invasion of the French in 1792 also thwarted his plan to become a legal advisor (counsellor) on the Council of Brabant or the Great Council of Mechelen through another influential connection, the diplomat G.A.F. de Feltz.

His marriage in 1777 to Anna Maria Nivar lasted only three years. She bore him two children. Through this marriage he remained closely connected with the Nivar family throughout his life. This rich and enterprising family of merchants provided him with ample funds, so that after the death of his wife in 1780 he could acquire a considerable amount of property in the form of estates and houses. It was through this family that he was brought in contact before the arrival of the French to Philippe Merlin (de Douai). Later on this lawyer and politician played an important role in furthering his career.

Roemers's career in the French Republic started in 1794 as 'agent national' of the so-called 'Arrondissement Maestricht'. It was a remarkable decision on the part of the French authorities to select a native of this newly conquered region for such a position. A decision that can only be explained by the influence and mediation of Merlin. In this period, which lasted less than a year, he was put under great pressure by his French superiors, who accused him of negligence in fulfilling his obligations to the people. In their view he was more a man of the region than a man of the Republic, and in this they were not entirely mistaken. Roemers was used to acting on his own authority and did not fit in as a subordinate in an administrative hierarchy. On various occasions he resigned temporarily because of illness or exhaustion; and sometimes to protect his own interests. He was dismissed for a brief period, but thanks to representative F. Meynard, with whom he was on good terms, his dismissal was soon reversed. In addition to his efforts to limit claims and tax assessments as much as possible, he succeeded in getting a resolution passed that was important for the future of his region. At first the French had wanted to create a new department of more or less the same size as the largest part of the former Prince Bishopric of Liège. But thanks to Roemers's and Membrede's efforts the department of Nedermaas (Meuse-Inferieure) was confined to the Dutch-speaking part of the former Prince Bishopric. It was the first time that this politically fragmented region was united. It would remain so for more than forty years.

After a short period in Brussels as a member of the Government council - the advisory body for the people's representatives who were responsible for the integration of the nine "Belgian" departments into the French Republic - Roemers was appointed, not wholeheartedly, as government commissioner at the departmental courts of Nedermaas. In this capacity he was responsible for ensuring that both civil and criminal proceedings conformed to the new French laws and procedures. Also dating from this period are several complaints, anonymous or otherwise, accusing Roemers of mismanagement; most of these allegations were made by dismissed French civil servants.

In March 1797 he was elected representative (of the people) in the "Conseil des Cinq Cents" by the Electoral College of Nedermaas. As a member of parliament he made serious contributions to the new national legislation, particularly in the field of security, the appointment and terms of appointment of magistrates, and the prosecution of perpetrators of terrorist attacks. He seems not to have contributed to the realization of the "Loi des

otages” as he had explained in great detail in his “Tableau”. But he neglected to reveal that, apart from the provisos allowing for relatives of emigrants and noblemen to be used as hostages, parts of this law had been supported or even drafted by him.

In 1797 and 1798 Roemers helped manipulate election results in order to keep the “Directoire” firmly in the saddle. With the removal of Merlin from the “Directoire” in mid-1799 Roemers lost his position within the “Conseil des Cinq Cents”, but soon afterwards the coup d’état of “18 Brumaire an VIII” (9 November 1799) took place and he was appointed to the “Corps Législatif”.

Under Napoleon’s reign Roemers’s role as co-legislator was negligible since he could only approve or reject proposed laws. He greatly admired Napoleon whom he – and many others – considered a powerful ruler who had brought peace and prosperity to the new France after 1789. As a “Belgian” he was glad to be a fully fledged part of France. The speeches he gave at receptions given by Napoleon, the texts on the transparencies during his visit to Maastricht in 1803, and the two poems he wrote in 1807 and 1811 on Napoleon’s military successes all bear witness to this. One of these odes “Napoleon Magno” from 1807, was included in a national anthology, the “Couronne Poétique”. Roemers was also the first Dutchman to be admitted to the Légion d’Honneur and in 1811 his achievements were rewarded by his elevation to the peerage as baron de l’Empire. Even so, when he was nominated for the senate in 1812 by the electoral college of Nedermaas, with a recommendation by the prefect Roggieri, Napoleon did not choose him. Roemers ended his political career in the French Era as “maire”, or mayor, of the village of Meerssen.

During the fifteen years that Roemers was representative of the people of Nedermaas (1797-1812) he was greatly involved with the appointments and the interests of his own department. He contributed to the economic development of this district, which had been neglected by former rulers. His most notable efforts were in the field of infrastructure: the construction of the road from Maastricht to Tongres; the digging of the “Canal du Nord”, and the development of waste land. In addition he came to the rescue of emigrants and priests who refused to take the oath to the constitution. On the other hand he supported legislation intended to break the resistance of priests who refused to take the oath. His plan to establish a national seminar in the buildings of Rolduc was not succesful. He interfered and dealt with the appointments, both desirable and undesirable, of administrators and magistrates. At times he did in fact serve the interests of the department - for the library of the Ecole Centrale, for example, and retrieving a picture from the St. Nicholas Church - and at other times he did not, – such as when he refused to cooperate in the retrieval of the archives and treasures of the former deanery of Meerssen. But he also exerted his influence in his own interest, for example by moving the channel of the River Geul and as well as in his family’s interest – by settling the fine of his brother-in-law Wilhelmi.

The last French troops left the Nedermaas region in early May 1814. Under the Eight Articles of London, drawn up in June 1814, William I, the Sovereign Prince of the former

Dutch Republic, became the provisional regent of Belgium, as – in imitation of the French – the Southern Netherlands continued to be called. In November of that same year the Prince appointed Roemers to a commission intended to draw up new regulations for the administration of the city of Maastricht, since the condominium pre-dating the French Era would not be restored. The proposal made by this commission was rejected. A year later the final act of the Congress of Vienna (9 June 1815) determined the definitive establishment and demarcation of the United Kingdom of the Netherlands. Despite the disapproval of J.A.C. Van Panhuys, Roemers was chosen as member of the Meeting of Notables, which ratified the constitution of the United Kingdom on 14 August 1815. The constitution included the creation of a new province of Limburg, which consisted of the former department of Nedermaas and part of the department of Roer that was apportioned to the kingdom.

In late 1815 and early 1816 Roemers was in the Hague to offer his services to the new sovereign. He was admitted to the prestigious "Order of the Dutch Lion" and made a member of the Syndicate of the Netherlands. He had expected more, but in his view he had been thwarted by an influential person from the Overmaze area whose identity I was unable to establish. This person had brought up Roemers's friendship with Merlin – who had fled to Brussels after Napoleon's final defeat – just when Merlin was to be extradited to France during Roemers's stay at the Hague. Shortly thereafter the king appointed him member to the Provincial States of the province of Limburg, but he was passed over for the position of governor or executive of Limburg.

In the summer of 1818 the Provincial States elected for the first time a Member of Parliament. This election was manipulated, in which also the governor of the province, De Brouckère, was involved. The more docile Van Aefferden was chosen instead of Roemers's candidate E. Surlet de Chokier, who had been till then a critical member of parliament. From then until the expiration of his appointment term in 1820 Roemers did not participate any more in the meetings of the Provincial States.

Although Roemers did not come to the political front any more, he supported the local, regional and national authorities who passed criticism on the authoritarian rule of William I and his ministers, in particular the Minister of Justice Van Maanen. In their view the king and his ministers obstinately refused to take serious the complaints and the wishes from the southern provinces. Roemers was one of those who in 1821 gave the deposed mayor of Maastricht Hennequin – a family member by marriage – a triumphant welcome after his return from Liège where he had been acquitted of abuse of office with regard to the citizen's militia affair (Schutterijkwestie). In October of that same year Roemers was elected a member of Maastricht's city council. The result of the poll, however, was ignored by the government who seized the unwanted outcome as an opportunity to realize one and the same municipal law for the entire kingdom. As one of the mayors and as public prosecutor the two sons of J.H. van Slijpe had the government been helpful to remove the critics from the city council. Old times seemed to revive. In 1822 the king himself appointed the new councillors.

At the end of 1827 the discontent in the southern provinces at the reign of William I had led up to the cooperation of catholic and liberal politicians and journalists. This happened also in the province of Limburg. Herewith journalists and people's representatives played a more important role, not only in their own province, but also in national politics, than has been assumed up to now. This underestimation is mainly based on the fact that from Limburg only a few number of petitions and signatures was sent to the parliament and the king.

In 1828 Roemers's signature was listed first under a petition urging the Provincial States to ask the king for a re-introduction of trial by jury. This petition was turned down just like a year before had happened with a similar request by Hennequin. Roemers's name was also mentioned first under two other petitions that were addressed to the House of Representatives and the king. In the first petition, from November 1828, a request was made to evoke both the law from 20 April 1815 and the Royal Decree from 6 March 1818, which enabled the government to take severe action against critical journalists. In the second petition, from February 1829, – which was worded in sharp terms – was demanded the re-introduction of trial by jury, new legislation regarding education, and the introduction of ministerial responsibility. The leading persons in the parliamentary debates about these petitions, but also in many other cases, were two members of parliament from Limburg: C. de Brouckère jr. from Maastricht and Member of Parliament since mid 1826, and E. Surlet de Chokier from Gingelom, Member of Parliament from 1815 to 1818 and again from 1828. On the initiative of W. de Lamberts Cortenbach the Provincial States of Limburg had sent a petition to the Dutch Lower Chamber about the abolition of the duty on flour with which they had, according to the king, exceeded their authority. De Brouckère jr. as well as Surlet de Chokier and De Lamberts Cortenbach were good acquaintances of Roemers.

After the July revolution 1830 in Paris and the riots in Brussels a month later the opposition to the rule of William I expanded at high speed over the Southern Netherlands, including the province of Limburg. Only in Maastricht, where a garrison was stationed, general Dibbets managed to maintain the royal authority despite the pro-Belgian attitude of the population and a few failed attempts from within the city to have him replaced by another commander. In October a siege of the city had not taken place because of miscommunication and the outcome at the same time of the proclamation of the Prince of Orange. In this he recognized the Southern Netherlands as an independent nation under his authority. Roemers, who had put his residence at the disposal of the rebels, was kept an eye on by the police as a suspected person and a particular supporter of the rebels. In December 1830 he left for his country house in Meerssen and in 1834 he had his name removed from the municipality of Maastricht.

A number of young inhabitants of the province, who in the previous years had opposed to the policy of the government obtained important public offices in the new state of Belgium. Examples are C. De Brouckère jr, N. Cruts, C. Destouvelles, J.Hennequin, J.L. Jaminé, W. de

Lamberts Cortenbach and E. Surlet de Chokier. In the period 1831-1838 Roemers himself figured on the election list of candidates of the Belgian senate. He was not elected senator once. His high age and bad health will have played a major role.

Less than half a year after Roemers' death in 1838 the final separation between Belgium and the Netherlands became a fact. In Limburg started a separatist movement which wanted to dissociate the province from the Netherlands and was looking for a union with Belgium. In its criticism of the government's policy it had striking similarities with the criticism from before 1830: discrimination of Catholics in appointments, authoritarian government, high taxes and unfavourable circumstances for agriculture and industry.

Traditionally, negative images about Roemers have dominated. He is often represented as an ambitious intriguer and as a weathercock or a weathervane, who was only out for his own financial gain.

His fellow countryman, J.A.C. Van Panhuys, called him an intriguer out of ambition and stinginess and his superior in the period 1794-95, P. Caselli, also used the term intriguer whenever Roemers tried to achieve his aim in a way Caselli did not deem appropriate for a subordinate. According to Bouteville, his superior in the period between 1795-1797, some regarded him a Jesuit, which is synonymous with an intriguer, others appreciated him and in Bouteville's own view Roemers was a man with excellent qualities. Van Panhuys reproached Roemers for being driven by avarice c.q. greed as well, which is endorsed in this thesis by a few examples.

Roemers's note to H.J. Michiels van Kessenich about his 'present' to prefect Roggieri can be seen as being meddlesome. But was it the work of an intriguer, a form of scheming or perhaps rather a form of pedantry? With this example I want to illustrate my impression that in Roemers's character both ideas were playing through each other. I personally am inclined to suppose that his character took more to pedantry, *Rechthaberei*, than to plotting.

He can not be denied ambition and aspiration, c.q. sense of honour. He wanted to build a successful career which he failed to realize in the Austrian government through political developments, but he managed to do so later during the French Republic and in the Empire. He was quickly touched in his sense of honour, which is evidenced by the incident from his earlier years when in 1774 he wanted to summon the journeyman Herman Ramakers to appear in court, because the latter threatened to call him a liar. In the French Era threatened to resign whenever he did not feel appreciated. He also wrote the "Tableau" in response to insinuations, which were raised about him in The Hague in 1816.

Contrary to these negative reviews of contemporaries he must have had a certain charm with which he impressed people favourably. Stas for instance reported this in 1872, also on account of his own experience. Madame De Chastenay called him a just and decent person in her *Mémoires*. He himself was convinced, given his information to Caselli, that

in no time he was on good and confidential terms with everybody, but this is perhaps a bit exaggerated in view of the animosity which his personality evoked.

Was he an “*homme des circonstances*”, a weathervane as Roggieri wrote, a qualification which was taken over from him by the historian Roppe and did others in their turn from Roppe? I would say not more than others did. Roggieri himself had (on notepaper of the Emperor Napoleon!) humbly offered his services to the new King Louis XVIII. The same could be applied to the Maastricht regents and magistrates who, some earlier than others, accepted a function with the French and later with William I. For example C. Coenegracht, A.C. Membrede and J.A.C. van Panhuys.

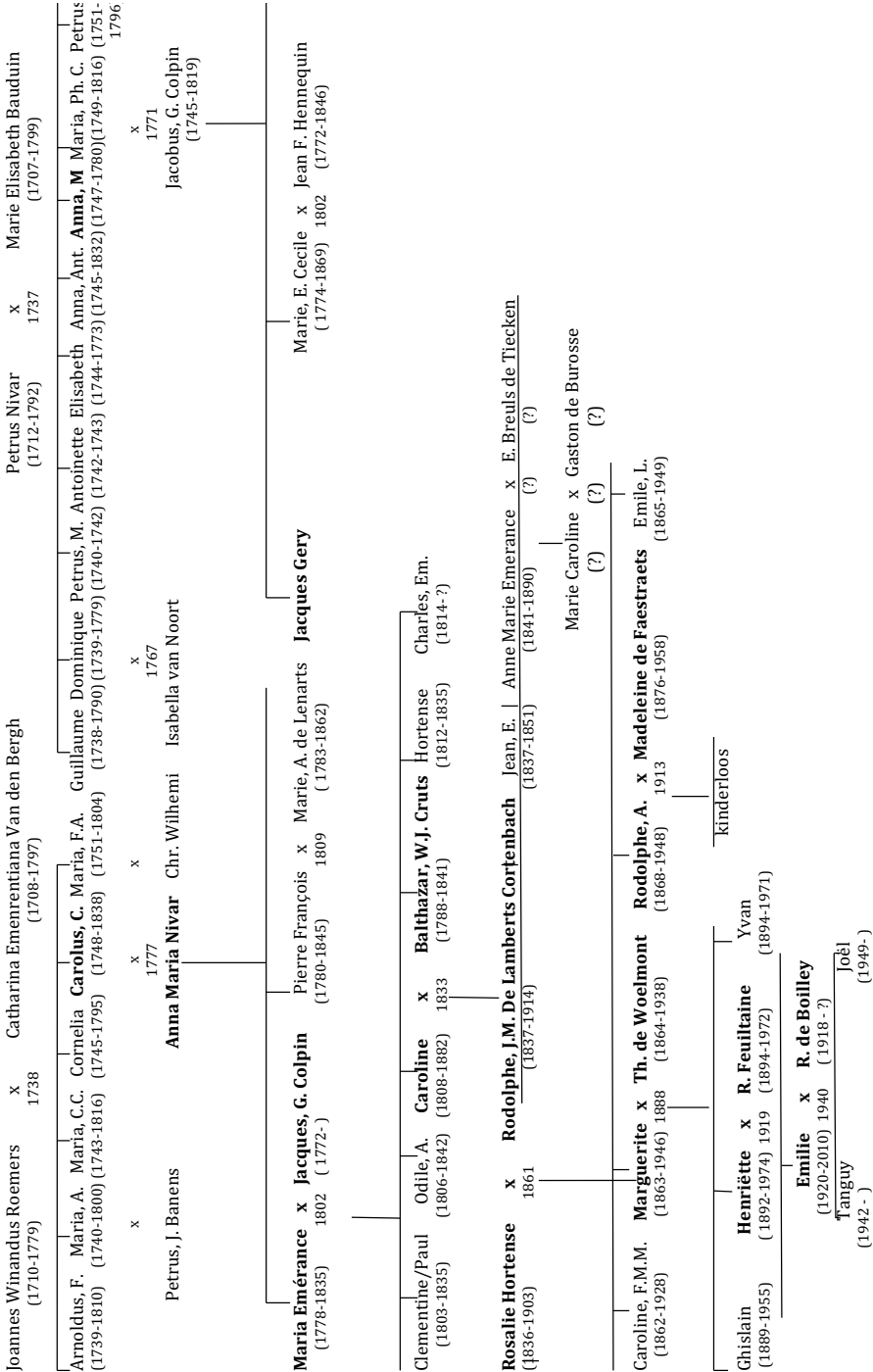
In order to arrive at an overall assessment of all these qualifications I have made use of Matthijs Lok's conclusions drawn in his thesis “*Windvanes. Napoleonic governors in the Dutch and French Restoration (1813-1820)*”. Right after the disappearance of the French from the Northern Netherlands the term ‘weathervane’ was used in pamphlets and other publications for those administrators who had entered the service of the Sovereign Prince, but who before had been in the French service. According to Lok the term ‘weathervane’ was often used by ‘self-appointed true friends of the ‘Homeland and Orange’ and it was a strong political weapon to eliminate undesirable persons. It was also used as a sort of self-defence when the person in question himself run the risk to be classified as a weathervane. W. Bilderdijk for instance wrote the pamphlet ‘From A to Z’ in which he “exposed public persons without giving a shred of evidence for each of them” as wrote L.C. Luzac. Bilderdijk himself had taught Lodewijk Napoleon Dutch and in 1806 he had glorified the Emperor for the same heroic deeds as Roemers would do a year later.

It is Lok, who can claim the credits of clearing the term ‘weather-vane’ from the pregnant meaning with which this idea was used right after the transition of the French Era to the United Kingdom of the Netherlands. What remains is the name weathervane that is used for those public office-holders in the kingdom of the Netherlands, who had been shaped into modern governors during the French Era and for whom performing government tasks was of the greatest interest. Their loyalty to a certain ruler was of subordinate importance. They preferred temperance and social stability to ideological purity. This definition of ‘weathervane’ may be appropriate for Roemers's activities right after the French Era, although in that case he should be called a ‘would-be weathervane’ or rather a ‘weathervane-manqué’ since he did not make a career that was worth mentioning either for personal reasons or otherwise. Yet the term weathervane continues to hold a negative connotation and therefore I myself would like to use the term “*Realpolitiker*” for Roemers's entire career. He practiced a pragmatic form of politics with all its qualities, both its good ones and the less likeable ones. Roggieri described him as an ‘*homme des circonstances*’, I would say Roemers was an ‘*homme de son temps*’ for whom not only personal motives such as power, prestige and wealth played a role, but also the ambition of an enlightened citizen to promote the immaterial development of his native country.

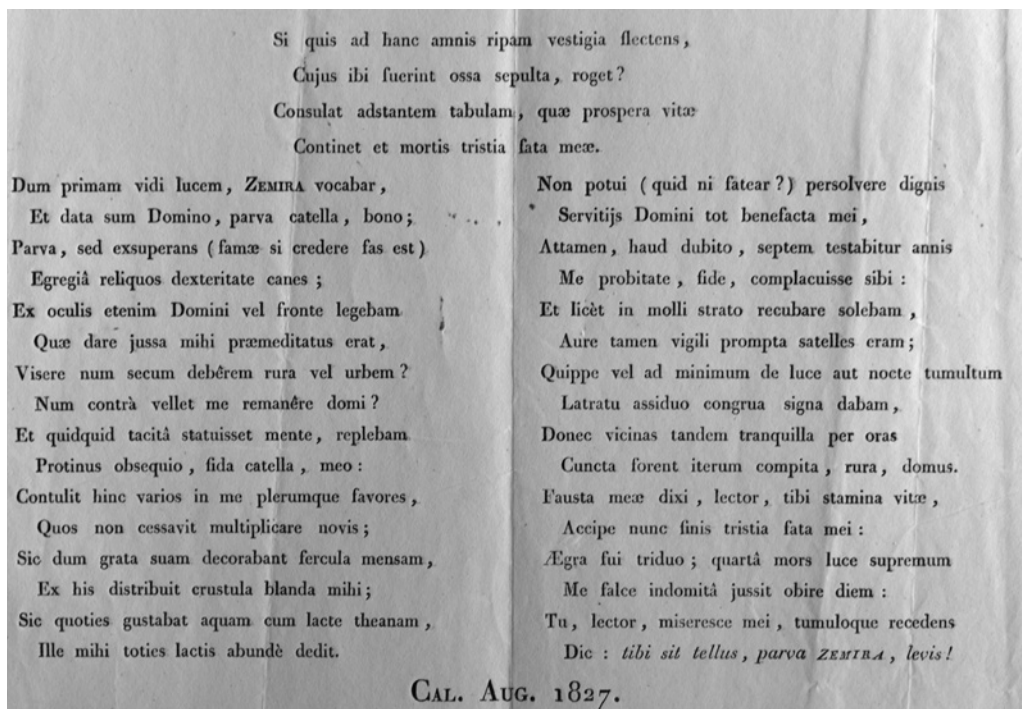
Bijlagen

BIJLAGE 1

Stamboom Roemers

BIJLAGE 2 Zemira (En tumulum catellae epitaphium)

Vertaling van Ruud Mestrom in: *Geschiedenis van de literatuur in Limburg*, 234:

Kijk, het grafmonument van een hondje!

Als iemand zijn schreden richtend naar de oever van de rivier
Zich afvraagt van wie zouden de botten begraven liggen hier,
Laat hij dan de plaat lezen waarop mijn levens voorspoed
Evenals mijn trieste doodslot staat en tegenspoed.
Ik werd Zemira genoemd vanaf de eerste dag van mijn leven
En ik werd, klein hondje, aan een goed baasje gegeven.
Ik, weliswaar klein, kon, als men op mijn roem mag afgaan,
In buitengewone behendigheid de andere honden verslaan.
Ik las immers van het gezicht van mijn meester of van zijn ogen
Welke bevelen hij mij te geven had overwogen,
Of ik met hem het veld moest opzoeken of de stad,

Of dat hij daarentegen mij thuis te laten liever had.
En alles wat hij stilzwijgend had besloten,
Vervulde ik, klein hondje, gehoorzaam onverdroten.
Daarom heeft hij mij vaak met gunsten verwend
En telkens nieuwe schonk hij zonder end.
Zo, wanneer heerlijke schotels zijn tafel smukten,
Wierp hij mij koekjes toe, die mij verrukten,
Zo ook, telkens wanneer hij van zijn thee met melk dronk,
Was het dat hij mij ook van de melk in overvloed schonk.
Ik kon, waarom zou ik het niet vermelden,
Met waardige diensten de weldaden van mijn meester niet vergelden,
Maar, ik twijfel er niet aan, dat hij zal verklaren,
Dat ik hem door mijn braafheid en trouw heb behaagd, wel zeven jaren.
En, hoewel ik gewoonlijk op mijn zachte kleedje lag neergevleid,
Was ik toch een kameraad met waakzame oren, actiebereid,
Ja, immers bij het minste gerucht bij nacht of dag
Gaf ik door mijn voortdurend geblaf passende signalen af
Totdat tenslotte weer alles rustig was in huis,
De omgeving, de wegen en de velden inclus.
Lezer, ik heb u verhaald de gelukkige dagen van mijn bestaan,
Hoor nu dan ook, hoe het met het trieste lot van mijn einde is gegaan:
Drie dagen was ik ziek, op de vierde dag beval de dood met zijn onbedwingbare zeis
Mij op weg te gaan voor de allerlaatste reis.
Gij lezer, heb medelijden met mij en zeg terugtreidend van mijn grafschrijn:
'Moge voor jou, kleine Zemira, de aarde licht zijn'!

1 augustus 1827

BIJLAGE 3 Tableau de ma vie privée et publique

- § 1 *Je suis né à Maestricht le 31 janvier 1748 et j'y ai fait mon cours d'Humanités chez les Pères Jésuites. J'ai eu le bonheur de remporter annuellement, dans chaque des cinq classes, et dans la Dialectique, le premier prix.*
- § 2 *Etant allé étudier le Droit dans l'Université de Louvain, j'y ai été Fisc et Doyen*
- § 3 *Après y avoir fait mes Licences le 30 Août 1769, j'ai été demeurant, pendant deux ans, à Bruxelles, pour y apprendre la Pratique du Barreau*
- § 4 *À mon retour à Maestricht, j'y ai exercé la profession d'Avocat devant les divers Tribunaux de la ville – devant les Cours de Justice des trois Pays d'Outremeuse, Hollandais et Autrichiens – devant celles des Terres de l'Empire-Germanique et du Pays de Liège – et devant des Conseils de Brabant à Bruxelles et à La Haye.*
- § 5 *Je fus fait Echevin de Maestricht à la nomination de feu Mr. le Comte De Méan, Père du ci-devant Prince et du Comte César.*
- § 6 *L'Empereur d'Autriche m'ayant accordé des lettres de naturalisation, je fus présenté, en 1792, à une place de Conseiller au Conseil Souverain de Brabant à Bruxelles, et, quelque temps après, à une de Conseiller au Grand-Conseil de Malines.*
- § 7 *Je joins ici le témoignage honorable que m'avoit donné le Magistrat Indivise de Maestricht.*
- § 8 *La Révolution Française faisant des progrès allarmants, je la vis, avec inquiétude, s'approcher de la Belgique, et enfin de ma ville natale. Un premier Bombardement de cette ville en fut la suite – il m'en arriva cinq bombes et douze boulets dans ma maison – deux de ces boulets se fixèrent dans le mur de mon jardin, et je mis, au bas de chacun, une inscription chronographique. Celle en latin, étoit ainsi conçue:*

*Is gLobVs eXeVnte febrVarlo
MlssVs fVlt a regICIDIs gaLLIs*

et celle en français, comme suit:

*Les assassIns DV VertVeVX roY
en VoYerent Cette boMbe ICY*

- § 9 *Il m'a fallu ôter ces inscriptions, lorsqu'après un second Bombardement de la ville, elle passa, par capitulation de 4^{9bre} 1794, au pouvoir des Français.*
- § 10 *Peu avant ce second Bombardement, un nombre très considérable de ses Habitants avoient quitté la ville: les uns s'étoient retirés en Hollande, les autres au de là du Rhin.- J'étois allé, avec mes deux enfans, alors mineurs, à Meerssen, territoire de Leurs Hautes Puissances les Etats-Généraux des sept Provinces-Unies. Je suis rentré avec mes enfans, quand, après la Capitulation, l'accès de la Ville étoit devenu libre.*
- § 11 *Le 30^{9bre} 1794, je fus mis en réquisition pour excercer les fonctions d'Agent-national. Plusieurs de mes concitoyens furent, de la même manière, nommés Administrateurs (Tout le monde sait ce que dans ce temps-là signifioit la mise en réquisition.)*
- § 12 *Comment me suis-je conduit dans ce malheureux temps ? dans ce temps de convulsion, de conquête, de rapine et de tous les désastres imaginables ?*
- § 13 *La première démarche que je fis, fut celle d'exposer au Représentant du peuple, que mes concitoyens ne s' étoient absentés de la ville que par le seul motif de crainte pour le Bombardement. – Je lui demandai la permission de leur envoyer des passeports, afin qu'ils pussent revenir avec sécurité – et il me l'accorda.*
In de marge: Ce fait est notoire: j'en fournirai, s'il le faut, mille témoins.
- § 14 *Un très grand nombre de ces Fugitifs rentra; les uns seuls, les autres avec leur épouses et leurs familles. Il m'est impossible de les désigner tous. J'en cite quelques-uns, tels que M^{rs}.Hollard, Pillera, Pichot, van Panhuys, Tielens, Schrammen, van Heijlerhoff, Olislagers etc. Aucun ne peut me faire une ombre de reproche: s'il en fut un seul, je prie d'être mis dans sa présence, et j'ai la certitude de le confondre. Ils doivent tous avouer (et c'est d'ailleurs notoire) qu'ils sont revenus sur la foi des passeports que je leur avois adressés en Hollande et au delà du Rhin. – Ils doivent avouer encore, que pendant tout le temps que j'ai été à la tête de l'Administration, ils n'ont jamais été inquiétés, ni de ma part, ni de la part des Administrateurs.*
- § 15 *Pendant leur absence, des Commissaires de guerre avoient apposé des scellés sur leurs demeures- aussitôt qu'ils furent de retour, je fis lever ces scellés en leur présence; et ils doivent tous convenir (ce qui toutefois est de notoriété) qu'ils ont trouvé, par mes soins et par ceux de l' Administration, tous leurs meubles et effets conservés.*

§ 16 On avoit déposé à Maestricht, avant le bombardement, une infinité de choses précieuses, appartenant à des Fugitifs étrangers, Français, Liégeois, Brabançons etc., telles que Cabinets de Tableaux et d' Estampes, des Bibliothèques considérables, des Argenteries, Archives, Chartres, Meubles, et autres effets.

Par des Arrêtés des Representans du peuple, tous ces objets avoient été déclarés acquis à la Republique. Par ces mêmes Arrêtés, il avoit été enjoint aux Détenteurs de ces objets, d'en faire la déclaration par écrit et sous peine de mort aux Agents, Magistrats et Municipalités.

Toute la fortune mobilière (fortune très considerable) de M^r. van den Steen, ancien Echevin de la ville de Liège, avoit été ainsi déposée à Maestricht dans la maison de M^r. Vanderstraeten – de Waillet, homme respectable et encore vivant. A la vuë des Arrêtés, dont je viens de parler, celui-ci vint me trouver et me confier son embarras.

Il fut convenu entre lui et moi, qu'il feroit transporter nuitamment tout dans ma maison, et c'est ce qui fut exécuté pendant trois ou quatre nuits. Et tout a été ainsi sauvé, et restitué, plus tard, au vrai Propriétaire, à M^r. van den Steen.

In de marge: idem + M^{rs}. Vanderstraeten et van den Steen en conviendront certainement.

§ 17 D'après les mêmes Arrêtés, une infinité de gens, chez qui des Fugitifs avoient déposé leurs effets les plus précieux, m'en firent dans ma qualité d'Agent, et à l'Administration, près laquelle j'étois établi, leurs déclarations par écrit. (la liste en est cotée n° 3). Jamais je n'ai fait connoître ces déclarations, ni les objets déclarés, aucun détenteur, ni aucun propriétaire, n'en a été inquiété.

In de marge: J'ai par devers moi les déclarations originales, prêt à les produire si on le demande.

§ 18 De pareilles déclarations, et en très grand nombre, avoient été faites par écrit au Magistrat de Maestricht (car ce Magistrat étoit encore en fonction). Celui-ci, pour se décharger de toute responsabilité, les fit déposer au greffe de l' Administration, près laquelle j'exerçois les miennes. (voiez-en la liste cotée n° 4). Je m'en empesai aussitôt, et les emportai chez moi pour en dérober la connoissance aux Employés du Gouvernement qui rôdoient constamment autour du Greffe. Elles n'ont jamais été connues, ni à ces Employés, ni à qui ce soit, et personne des détenteurs ou des propriétaires, n'en a été recherché.

In de marge: Je les ai en original, prêt à les produire à la 1ere demande.

§ 19 Peu de temps après la Bombardement, la ville fut encombrée d' Assignats. On sait qu'il étoit défendu sous peine de mort, de les refuser en payement, et que la même peine étoit statuée contre ceux qui les déprécioient. M^r. l' Echevin Breuls et sa soeur, dont

la fortune consistoit en rentes hypothéquées, vinrent me trouver, et m'annoncèrent avec la plus profonde douleur, qu'ils étoient sur le point d'être ruinés complètement, parceque des débiteurs s'étoient présenter chez eux pour rembourser, en assignats, divers capitaux. Enfin je pris la parti, au risque de mes jours, de présenter un mémoire au Representant du peuple Gillet. Je le fondai en partie sur la capitulation de la ville, qui avoit promis sûreté et propriété, et en partie sur les suites affreuses qu'alloient avoir ces sortes de remboursemens, qui ne tendroient à rien moins qu'à dépouiller les gens de bien, pour enrichir, à leurs dépens les frippons. Et pour n'avoir pas l'air de déprécier les Assignats, je lui soumis, avec mon projet d'Arrêté, un moyen dont l'adoption devoit avoir pour résultat de sauver les créanciers et d'éluider les injustes spéculations des frippons. Ce moyen me réussit, et on le reconnoîtra dans les articles 2 et 3 de l'Arrêté ci-joint.

In de marge: Il est cotée n° 5.

§ 20 *Dès que j'eus obtenu la signature de cet Arrêté, je m'empressai de le faire imprimer dans les deux langues. Je les fis publier à l'instant, et afficher à tous les coins. Et il eut le plus heureux succès, car depuis sa publication, il ne s'est fait aucun remboursement en Assignats, ni dans la ville, ni dans son Arrondissement, quoique cet Arrondissement fut alors beaucoup plus étendu que ne l'a été ensuite le Département de l Meuse-Inferieure.*

In de marge: voiez le même Arrêté.

§ 21 *M^r. le Comte de Merode-Westerlo étant dans ce temps-là en Prusse, le Gouvernement Français avoit mis le séquestre sur sa Terre de Petersheim, situé à une lieue de Maestricht. Le Propriétaire désirant rentrer dans la Belgique, je lui ai envoyé des Passeports, et j'ai demandé et obtenu de l'Administration, près laquelle j'étois placé, la levée du séquestre.*

In de marge: M^r. le Comte de Merode en conviendra certainement

§ 22 *Enfin, quoique j'eusse l'ordre de faire dresser des Listes d'Emigrés et de faire procéder au partage de leurs biens entre les familles de ces Emigrés d'une part, et la Republique d'autre part, je n'en ai jamais rien fait, parce que cette Législation me révoltait. On en verra une preuve au § 27 vers la fin.*

§ 23 *Malheureusement ces listes et ces partages ont eu lieu après la cessation de mes fonctions, car deux étrangers, fléaux de mon pays, les nommés Rogier et Picquery, l'un Agent-national (qui m'a succédé) et l'autre Administrateur, ont commis ces injustices avec une rigueur excessive.*

- § 24 *Et au reste, abstraction faite du témoignage de ma conscience qui me dit, que j'ai fait tout le bien dont j'ai été capable, je me réfère à ce lui qui l'Administration en corps m'adressa le 29 7bre 1795, douze jours après la cessation de mes fonctions. Dans le nombre des signataires de ce témoignage, se trouve M^r. van Panhuys, qui est maintenant membre des Etats-Généraux: qu'il dise, si je n'ai pas fait, dans ce malheureux temps-là, tout le bien à mon Pays, dont j'ai été capable ?*
- § 25 *De tout quoi il résulte, que je pourrais me dispenser de répondre à une propos tenu sur mon compte à la Haye le 16 Janvier de la présente année, savoir: que j'étois monté sur des tréteaux pour publier la constitution française. Je donne plus le détail sur le lieu et les circonstances de ce propos au § 28, 2me alinéa. Mais, sous quelque rapport ou dans quelque but que ce propos ait été tenu, j'affirme provisionnellement sur mon honneur, que je ne suis jamais monté sur des tréteaux, et que je n'ai jamais publié la constitution française. Et afin de pouvoir répondre avec plus de précision à ce prétendu grief, j'attends avec sécurité d'âme, qu'il me soit développé; et je ne doute pas, que je m'en justifierai complètement.*
- § 26 *J'ai cessé mes fonctions d'Agent-national le 17 7bre 1795, ayant été nommé ce jour-là Membre du Conseil de Gouvernement établi dans la ville de Bruxelles. Et comme j'y ai résidé, je souhaite qu'on s'y informe de ma conduite, bien, convaincu, comme je le suis, qu'on ne s'élèvera sur mon compte aucune voix défavorable.*
- § 27 *J'arrive à l'époque, où la Belgique fut réunie à la France. Nommé derechef Agent près l'Administration Centrale de Maestricht, mais dégoûté de tout ce qui tenoit à la carrière administrative, et ma santé étant affoiblie, je me refusai non seulement à ce poste, mais à tout fonction quelconque. Cependant ce refus n'eut pas d'accueil, et les Représentans me forcèrent d'accepter la place de Commissaire près les Tribunaux, civil et criminel de la ville de Maestricht et de l'Arrondissement.*
In de marge: voiez la pièce cotée n° 7.
Quoique je fusse rentré, malgré moi, dans cette nouvelle carrière, j'eus néanmoins l'heureuse occasion de sauver la vie à un infortuné, à M^r. le Comte d'Hademar, traduit comme Emigré-Français devant une commission militaire.
Le prévenu fut réclamé par le Tribunal criminel, près lequel j'étois établi, et il eut le bonheur d'y être renvoyé. On sait que d'après la législation atroce de ce temps-là, les juges ne pouvoient se faire que cette seule question: le prévenu est-il la personne identique? On sait encore, qu'ils étoient tenus de le condamner à la mort, dès qu'il leur constoit de cette identité. M^r. le Comte d'Hademar, quoique inculpé d'être né à St Domingue, fut acquitté par le Tribunal. Et il le fut sur un extrait de Baptême, portant qu'il étoit né, non pas à St Domingue colonie Française, mais à St Domingue colonie Anglaise.

M' le Comte d'Hademar m'a vu, un jour, à Paris, et m'a récité ses remerciemens pour avoir concouru à lui sauver la vie.

§ 28 *Ce fut le 10 Avril 1797, que les Habitans de Département de la Meuse-Inferieure devoient, pour la première fois, procéder à des Elections.*

Et ils eurent la confiance de me nommer Membre du conseil des cinq-cents.

Comme je suis intimement convaincu d'avoir de toutes les manières justifiée cette confiance, ce sera ici le lieu de répondre à un second chef d'accusation porté contre moi à la Haye le 16 Janvier dernier, à une table fermée, où se trouvèrent réunies vingt deux personnes très distinguées, les unes par leur rang, et les autres par leur éminentes fonctions, et où il fut dit par un des convives: que j'avois été l'auteur de la Loi sur la responsabilité des communes. Rien ne me sera plus facile, que de porter, jusqu'à la démonstration la preuve du contraire.

§ 29 *J'établis d'abord cinq faits, qui sont d'une telle notoriété, qu'on ne pourroit les revoquer en doute sans une mauvaise foi avérée.*

Premier fait

Lorsqu'un membre du Conseil des cinq-cents faisoit une motion ou une proposition à la Tribune, ce Conseil la renvoyoit ordinairement à l'examen d'une commission pour en faire son rapport.

Second fait

Quand les membres de cette commission avoient été nommés par le Bureau, ils s'assembloient pour traiter de l'objet qui leur étoit adressé, et pour en arrêter leur rapport.

Troisième fait

Ces membres nommoient entr'eux, à la majorité des voix, celui qui devoit faire ce rapport au nom de la commission.

Quatrième fait

Celui-ci devoit le faire, non pas dans le sens de son opinion personnelle, mais dans celui qui avoit été arrêté par la commission.

Cinquième fait

Le Conseil des cinq cents, prenant une Résolution sur ce Rapport, l'approuvoit ou le déraprouvoit. Dans le 1er cas, il envoioit sa Résolution au Conseil des Anciens, pour que celui-ci y donnât sa sanction. Et dans le second cas, il ordonnoit à la commission, ou de lui faire un nouveau rapport, ou il lui adjoignoit d'autres membres, ou il désénoit l'objet à une autre commission.

Pour juger maintenant, si j'ai été l'auteur de la loi sur la responsabilité des communes, voyons par qui cette loi fut provoqué ?

La pièce ci-jointe (in de marge: Elle est cotée n° 8) prouve au plus haut degré d'évidence,

qu'elle fut provoquée le 7 frimaire an 6 (27^{9^{bre}} 1797) par un nommé Jean Debry. Elle prouve, dis-je, qu'à la suite de sa motion il demanda qu'une commission speciale fut chargée d'examiner et de faire son rapport sur la loi du 10 vendémiaire an 4 (2 8bre 1795) relative à la police et la responsabilité.

J'observe qu'à cette époque du 2 8bre 1795 je n'étois pas encore membre du Conseil des cinq cents.

§ 31 Une autre pièce ci-jointe (in de marge: Elle est cotée n° 9), prouve à la page 8, que le même jour, ce Jean Debry, et quatre membres (savoir: les nommés Gay-Vernon, Lemoyne, Tallien et Moi)avoient été désignés par le bureau, pour former cette commission.

§ 32 Et ayant été chargé, par ces quatre membres, de faire le Rapport (cequ'il ne m'étoit pas permis de refuser) je l'ai fait (tel qu'il avoit été arrêté par la commission)le 28 Frimaire an 6 (18^{x^{re}} 1797)

§ 33 Ce rapport ne fut cependant pas adopté par le conseil des cinq cents; car, au contraire, il adjoignit à ces cinq membres, d'abord deux, et ensuite trois commissions spéciales à l'effet de présenter de nouveaux rapports.

In de marge: voir-en les preuves dans les pièces cotées n^{rs} 10 et 11

§ 34 Ces trois commissions furent: la première (chargée de compléter les dispositions de la loi du 10 vendémiaire an 4 sur la responsabilité des communes) composée des nommés Thiesse, rapporteur, de Moi, de Favart, de Constant, et de Sherlock.

In de marge: voiez la pièce n° 12.

La seconde (chargée de présenter les moyens de prévenir et de réprimer le vagabondage) composée des nommés Grandmaison, Talot, Rollin, Beaugard, Légorrec, Dupire, et Bertrand, rapporteur.

In de marge: voiez la pièce n° 10, page 2, à la note qui est au bas.

Et la troisième (chargée de prévenir le vagabondage et d'atteindre les étrangers et inconnus) composée des nommés Thiesse, Favart, Membrede, Grandmaison, Talot, Rollin, Beaugard, Légorrec, Dupire, Moi et Bertrand rapporteur.

In de marge: voiez la pièce n° 11, page 1, à la note qui est au bas.

§ 35 Or, toutes les opérations de ces commissions-réunies, furent désapprouvées par le conseil des cinq-cents le 12 messidor an 7 (30 Juin 1799). Car il nomma ce jour-là une commission spéciale composée d'autres membres, savoir: des nommés Berlier, Bardou-boisquetin, Clémenceau, Talot, Guesdon, Delabuisse, et Garreau, laquelle fut chargée de présenter un projet de loi additionnelle a celle du 10 vendémiaire an

4, relative à la responsabilité des communes, et d'examiner les divers projets de Résolution présentés à ce sujet. (Voiez la pièce ci-jointe)

In de marge: Elle est cotée n° 13: voiez-la à la page 15, n° 912.

§ 36 Et six jours après, savoir le 18 messidor an 7 (6 Juillet 1799) le nommé Brichet, au nom de cette commission spéciale, présenta un projet de Résolution, qui fut approuvé par le conseil des cinq- cents, et sanctionné le 24 messidor suivant (12 Juillet 1799) par le conseil des Anciens.

In de marge: Voiez la pièce cotée n°14 Cést de quoi l'on peut se convaincre dans les *Bulletins des Lois*, 8me partie, bulletin 295

§ 37 J'ai donc démontré:

1° que ce n'est pas moi, mais un nommé Jean Débry, qui a été l'auteur et le provocateur de la loi sur la responsabilité des communes.

2° que ni le rapport, dont j'avois été chargé par la commission primitive, ni les opérations des commissions-réunies, qui avoient été adjointes postereurement, n'ont reçu l'approbation du conseil des cinq-cents.

Et 3^{io} que ces commissions ont été, toutes, remplacées par une spéciale, composée de sept membres, et que le projet de Résolution, présenté par celle-ci, a été adopté par le conseil des cinq-cents, et sanctionné par le conseil des Anciens

§ 38 Je dis, que j'ai démontré tout cela; car j'en ai fourni les pièces probantes et officielles du temps: pièces qu'il m'a fallu, pour ma justification, rechercher parmi des tas de papiers.

§ 39 Mais puisque l'envie et la jalousie s'efforcent à jeter de la défaveur sur ma vie publique, il est encore d'une haute importance pour moi de justifier, pourquoi je n'ai pas été du nombre des sept membres dont fut composée la dernière commission spéciale.

§ 40 Il n'y a en, pour m'en exclure, qu'un seul motif ; celui que les Meneurs, les Exaltés, et les Révolutionnaires s'étoient convaincus dans les délibérations que je n'étois pas de leur bord; desorte que je ne leur inspirois pas la confiance qu'il leur falloit de ma part, pour qu'ils emportassent l'adoption de leurs mesures violentes.

§ 41 Et qu'on ne dise pas, que je tiens ce langage aujourd'hui pour me disculper de ma conduite d'alors.

§ 42 *Car il ne se justifie que trop par leurs manoeuvres et leurs dénonciations à l'époque du fameux dix-huit fructidor, ou la Tribune et les indécentes feuilles-publiques retentirent de ces cris et vociférations: que j' étois parent d'Emigrés - membre indigne de siéger au Conseil – sujet à la déportation – digne d'être envoyé à Madagascar ou à Cayenne, pour mes principes anti-républicains, pour mes liaisons avec la bande clichienne, et pour mes relations avec les conspirateurs Royaux.*

§ 43 *Qu'on lise les journaux de ce temps-la.*

In de marge: *Ils sont cotés n^{ris} 15,16,17,18.*

Qu'entre autres on veuille bien se donner la peine de parcourir ceux que je viens de retrouver, et notamment la lettre originale qui fut adressée au Redacteur de la gazette, décorée du beau nom, de l'ami des lois, et qui eut dû porter celui de calomniateur infernal.

In de marge: *elle est cotée n° 19*

Et on y trouvera la preuve irrécusable de ce que j'avance.

Enfin, qu'on compulse tous les Procès-verbaux du conseil des cinq-cents et toutes les opinions que j'y ai émises, et je suis persuadé, qu'on me rendra justice qui m'est due; celle: que j'ai traversé cette Assemblée orageuse avec courage, honneur et moderation.

Aussi faut-il bien, que cela soit : car après avoir été, pendant quinze ans sans interruption, membre de cette Assemblée, et ensuite de celle du Corps-législatif, j'ai reçu de la part de mes concitoyens le plus honorable témoignage de leur satisfaction, de leur confiance, et (s'il m'est permis de le dire) de leur réconnaissance ; attendu que par l'organe du Collège Electoral de mon Département, il m'ont nommé en 1812, à une majorité plus qu'absolue, candidat au Sénat.

§ 44 *Je me suis permis de dire : de leur réconnaissance. Et c'est ce que je vais fonder sur des services multipliés que j'ai eu le bonheur de rendre aux habitants de mon pays, lorsque je siégeois dans le conseil des cinq-cents.*

§ 45 *Mr. le Baron van Wassenauer, Grand-prévôt de la Collégiale de St. Servais à Maestricht, et six autres individus, savoir le nommés Bruno, Mulkens, Tuinbreeker, Dolmans, et les deux frères Soiron (tous Ecclésiastiques) devant être déporter à Cayenne d'après un Arrêté du Directoire-exécutif, furent conduits de brigade en brigade, par la gendarmerie. Ils étoient déjà arrivés jusqu'à Compiègne, lorsque par des lettres, datées de Maestricht, j'en fus informé à Paris, et entr'autres par celle d'un chef de brigade, appelé Augier, qui avoit demeuré chez Mr. le Baron van Wassenauer (lettre, dont on est prié de prendre lecture)*

In de marge: *Elle est cotée n° 20.*

A peine avois-je reçu cette nouvelle, que je mis tout en œuvre pour faire révoquer ce coup d'autorité arbitraire. Je présentai à cet effet un Mémoire au Directoire, comme le prouve l'accusé-de-réception du Secrétaire-général par lequel je fus renvoyé au Ministre de la Police.

In de marge: il est coté n° 21.

Je renouvelai mes instances auprès de celui-ci ; et après démarches sans nombre, récitéees pendant plusieurs mois, et particulièrement par mes représentations des 28 brumaire et 2 nivôse an 8 (19^{9bre} et 23^{xbre} 1799) j'eus enfin le bonheur d'obtenir leur en liberté. Je n' ai plus ces représentations ; mais j'ai retrouvé une note qui en mentionne ces dates. Il seroit facile de vérifier le fait au Ministère de la Police au moyen de ces dates.

- § 46 *M^r DeLeonardts, habitant de la commune d'Achelen (où il exerce maintenant les fonctions de Maire) ayant été absent, rentra au Pays, et fut traduit, comme émigré, devant une commission militaire.*

In de marge: il est à présent membre de l'ordre équestre des États de la Province de Limbourg (note du 19 mars 1819).

La nouvelle m'en ayant été donnée par son défenseur-officieux, feu M^r l'avocat Visschers, je ne me donnai du repos qu'après avoir eu le bonheur de l'arracher à la commission militaire et avoir obtenu, qu'il fut placé sous la surveillance de la Municipalité de sa commune. Le fait ne peut pas être révoqué en doute : on n'a pas à lire la copie ci-jointe, écrite dans le temps de ma main , que j'ai gardée de la lettre du Ministre de la Police. On pourroit en vérifier la véracité, puisque cette copie énonce la division, le bureau et le numéro du Ministère.

In de marge : Elle est cotée n° 22.

- § 47 *Mr Ignace De Thier, seigneur de la Terre de Kan près Maestricht, arraché de son château par la Gendarmerie rué en vertu d'un Arrêté du Directoire, sous le prétexte qu'il avoit pris part à une révolte, fut conduit à la prison de Ste Pélagie à Paris, et ensuite à celle du Temple. Il trouva le moyen de m'instruire de sa captivité, et sans délai je me mis en devoir pour l'en délivrer. Il me rendra, sans doute, la justice de convenir, que j'avois fait toutes les démarches à cet effet et que je m'étois constitué sa caution. Il me rendra encore celle d'attester qu'il a dû sa liberté à mes sollicitations continues.*

In de marge: Il est à présent membre de l'ordre équestre des États de la Province de Limbourg (note du 19 mars 1816)

- § 48 *Six autres de mes compatriotes, Mrs Vandermeer, Vandeborne, Cornelis, Vandeneynde, Smeyers et Deborman, ayant été de la même manière transportés par la gendarmerie, et conduits dans les prisons (où un septième, Mr Gelders, qui échappa à la gendarmerie,*

devoit les accompagner)n'ont dû leur délivrance qu'à moi. Et pour ne pas grossir inutilement ce Tableau, je me réfère à la lettre ci-jointe, ou mes services ,rendus à ces concitoyens, sont amplement énoncés.

In de marge: Il est à présent membre des États de la Province de Limbourg (note du 19 mars 1816). Elle est cotée n° 23.

§ 49 *Vingt neuf autres, dont les noms, prénoms et qualités sont à voir dans la liste ci-jointe, avoient été condamnés à la déportation.*

In de marge: Elle est cotée n° 24.

Et c'a été par mes soins et mes démarches qui'ils en ont été exemptés. La note que j'en ai gardée, s'exprime ainsi : voir mes représentations au Ministère de la Police, 2me division 1er bureau, n°484. On peut donc, si on doute de la vérité du fait, s'en convaincre.

§ 50 *Par mes devoirs encore, et avec le même succès, a été soustrait à la déportation, à laquelle il étoit condamné, M'Jean François Louis d'Everlange, chanoine de la Collégiale de Tongres. J'en ai tenu note ; ma réclamation existe à la 1ère division, 1^{er}bureau, n° 1345 du Ministère de la Police.*

§ 51 *Enfin,Nicolas de Borman, Arnould Claessens, Jaques Claessens, Laurent Cardinaels, Pierre Gilissen, Lambert Neeven et Jaques Hofman furent impitoiablement enlevés de leurs domiciles, et transportés par des Gendarmes au château de Ham dans la Picardie sous le prétexte qu'ils avoient fait du commerce avec les Anglais. Je n'entrerais pas dans le détail de ce que j'ai fait pour les délivrer ; mais je prie, qu'on lise la lettre ci-jointe ; elle m'a été écrite par celui qui, fondé de leurs pouvoirs, étoit venu me trouver à Paris. J'ajouterai seulement, que, sans moi, ils eussent indubitablement succombé dans le prison.*

In de marge: Elle est cotée n° 25. Il (de Borman – Jac.) est maintenant membre des Etats de la Province de Limbourg (note du 19 mars 1816)

§ 52 *Voilà donc, récapitulation faite, cinquante trois individus de mon Département que j'ai eu le bonheur ou de tirer des prisons, ou de soustraire à des commissions militaires, ou d'exempter de la déportation.*

§ 53 *Et tous ces services (je suis obligé d'en convenir) je ne serois jamais parvenu à les rendre, si je n'eusse pas connu Merlin de Douai, et s'il n'eut pas secondé mes démarches par son credit. Voiez entre autres la pièce cotée n° 22 : elle prouve à l'évidence, que par le crédit de Merlin, j'étois parvenu à arracher M' de Leonaerds, mon compatriote, à une commission militaire, et à obtenir qu'il fut mis sous la surveillance de sa Municipalité.*

§ 54 Cette connoissance cependant m' a attiré dans la réunion du 16 Janvier de la présente année, dont j'ai parlé au § 28 l'inconcevable reproche: que j'étois son grand ami.

J'ai fait la connoissance de Merlin en 1784, 1785 et 1786 chez mon beaufrère Colpin, alors domicilié à Valenciennes, à l'occasion suivante.

Ce beaufrère avoit perdu un procès par jugement de première instance des Echevins de Valenciennes du 3 Juillet 1782; il en appella à la Cour du Parlement de Flandres, siégeant à Douai, et il eut le malheur de l'y perdre encore par Arrêt de cette cour du 15 9bre 1783.

Il intenta, contre cet Arrêt, et devant la même cour, la Grande Révision ou proposition d'erreur; et il se servit, dans cette troisième instance, d'un nouvel Avocat, savoir: de Merlin.

Par Arrêt de cette cour, en date du 28 Mai 1784, il gagna son procès avec les dépens des trois instances, et cet Arrêt fut confirmé en 4me instance (celle de cassation) par l'Arrêt du conseil-privé du Roi du 25 Août 1786.

Pendant les trois dernières instances de ce procès, j'en ai souvent conféré avec Merlin, car j'étois avocat de profession, et naturellement je m' intéressai au procès de mon beaufrère.

Quel homme de probité peut, à la suite de cette connoissance supposer, que les opinions politiques de Merlin, qu'il a euës dans des temps postérieurs, ont été aussi les miennes ?

§ 55 Je ne discuterai pas, jusqu'à quel point cette prétendue grande amitié a pu s'étendre, mais il est certain, que je lui dois (comme on vient de le voir) le succès que j'ai eu pour sauver mes infortunés compatriotes.

§ 56 Et dans quel but me fait-on ce reproche ?.....probablement pour faire accroire que, comme Merlin a voté, le 21 Janvier 1793, la mort de son Roi, j'en partage l'opinion et les principes.

§ 57 Mais je ne ferai aucun effort pour détruire l'effet d'une telle perfidie, et me bornerai à la production d'un seul témoin, qui répondra pour moi d'une manière tranchante. Ce témoin est la lettre ci-jointe, que j'écrivis à mon beaufrère (alors domicilié à Valenciennes) le 31 Janvier 1793, conséquemment le dixième jour après la mort de ce malheureux Roi.

In de marge: Elle est cotée n° 26.

Ce témoin irrécusable atteste, que j'étois vivement affligé de cette mort – que dans mon opinion Lous XVI auroit du couler des jours d'or – et, que pour le pleurer avec beaucoup d'honnêtes gens, je m'étois enfermé dans mon cabinet.

L'authenticité de cette lettre, que mon beaufrère vient de découvrir dans ses papiers,

ne peut point être révoquée en doute, à cause des marques convaincantes de cette authenticité; car 1° la superscription ou l'adresse est empreinté du timbre de la poste-aux-lettres de Maestricht; 2do il y est énoncé le montant du port qui devoit en être payé lors de l'arrivée de la même lettre à Valenciennes; et 3° le jour de sa reception, savoir le 8 Février se trouve accusé de la main et de l'écriture de mon beaufrère, dans l'intérieur de la lettre, sous la date de l'envoi de Maestricht.

Je dois expliquer ici un passage de cette lettre, quoiqu'il soit étranger à l'objet dont il s'agit. Il y est parlé de mon commerce et d'un mauvais débiteur, quoique tout le monde sache que je n'ai jamais fait le commerce. Voici ce qui en est. Un émigré français, homme honnête, se trouvait à Maestricht, mais sans fonds. Il désiroit en tirer de sa famille en France, mais il craignoit, comme de raison, de la compromettre si sa lettre ou sa traite fut interceptée, car la peine de mort étoit statué contre ceux qui correspondroient avec des émigrés ou qui leur enverroient des fonds. Il fut donc convenu, que cette émigré tirât une lettre-de-change sur sa famille, et à mon ordre, qu'il l'écrivit toute entière de sa main, et qu'il la signât d'un nom supposé; et c'est qu'il fit. Mais sa lettre-de-change me fut renvoyée de Paris, parcequ'elle avoit été écrite sur du papier libre tandis qu'elle auroit dû l'être sur du papier timbré de France, ce que l'émigré français et moi avions ignoré. En effet aucune traite, venue de l'étranger, ne pouvoit être ni acceptée ni payée en France, comme le banquier de Paris me l'avoit mandé; et ce fut par cette raison que j'envoiai la lettre-de-change de 1500 livres tournois à mon beau-frère, pour la faire timbrer à Valenciennes.

§ 58 Au témoignage de cette lettre, j'en ajoute deux autres, s'il le faut. Dans ce cas je renvoie au § 8 ci-dessus, et on y verra par les inscriptions, que les auteurs de la mort de ce Roi, étoient dans mon opinion personnelle, des Assassins et des Régicides.

§ 59 Mais quand on voit les hommes réduits à faire de pareilles imputations pour jeter de la défaveur sur la conduite et la probité d'un individu, ne se sent-on pas forcé d'en conclure que ce sont des trames tissées par l'envie et la jalousie.

§ 60 Et ne dois-je pas en inférer moi-même que (comme il n'y a que le premier pas qui coûte) qu'ils ont déjà verse, ou qu'ils pourront verser encore, sur ma vie , le poison de menées sourdes et d'insinuations secrètes.

§ 61 Comment néanmoins m'en défendrai-je ? Je ne connois, dans ce cas, que le seul moyen d'être mis avec eux en présence, et c'est le moment auquel j'aspire, parceque j'ai la certitude de les confondre.

*§ 62 En l'attendant avec confiance du Gouvernement Paternel, sous lequel j'ai le bonheur de vivre, je redoublerai de zèle et d'efforts pour répondre aux Bienfaits de mon Souverain, et pour mériter la continuation de la Haute et Royale bienveillance.
Maestricht le 26 Février 1816*

BIJLAGE 4 Gedicht Abtstraat 292

Chef aimé des Français, digne de leurs hommages,
Soyez le bien venu dans ces heureux parages
Où, par votre génie & vos illustres faits,
La sage liberté séjourne avec la paix !

Nous célébrons ici, fiers de votre présence,
La fête de l'amour, de la reconnaissance;
Tous les yeux, tous les coeurs, accompagnent vos pas,
Et bénissent le Chef, le Sauveur de l'État !

En effet, c'est à vous que doit la République
Ses routes, ses canaux, ses écoles publiques,
Et son Code civil, si long désiré,
Oeuvre de la sagesse, & partout admiré !

C'est à vous qu'elle doit la paix des consciences,
Le retour du crédit & de la conscience,
Le rétablissement de la religion,
La fin de nos erreurs, de nos divisions !

C'est par votre profonde et rare intelligence
Qu'elle voit rétabli l'ordre dans ses finances,
Qui fait le désespoir de l' île d'Albion
Et le tourment secret de son ambition

Il est vrai que *Windham, Pitt, Greenville et Clarence*
Ont ôsé de châtier la France;
Mais nous verrons bientôt, par des faits éclatants
Comment vous punissez ce langage insolent.

Nous nous en rapportons à toutes vos victoires,
À votre grand génie, à l'immortelle gloire
Dont le Ciel accompagne & comble vos exploits
Lorsque vous combattez pour la France & ses droits.

BIJLAGE 5A Napoleoni magno

N A P O L E O N I M A G N O ,
 FRANCORUM IMPERATORI PRIMO ,
 ITALICI REGNI FUNDATORI, PIO, FELICI, AUGUSTO,
 IN GALLIAM REDUCI, APPLAUSUS.

GENS magna, gaude; nam patriæ pater,
 Intaminatis clarus honoribus,
 Victor triumphatorque, votis
 Redditur et precibus tuorum.
 Lætare: magnus nomine et omine,
 Gestans olivam, NAPOLEON redit,
 Qui septuaginta diebus
 Prodigiiis stupefecit orbem!
 Vix provocatus Russiæ et Austriæ
 Armis, ad Ulmæ mœnia venerat,
 Incognitum genus triumphi
 Mente sua meditatur heros.
 Sciebat urbem milite plurimo
 Esse occupatam sub duce Mackio:
 Parcus necis, parcus cruoris,
 Constituit sine cæde cunctos,

Et arte sola subdere gallicis
 Insigniis; ac magnanimæ dare
 Virtutis exemplum, quod ipsa
 Concelebrent inimica castra.
 Fortuna, Mavors, et Deus aliger
 Mirantur altum propositum viri,
 Illudque censent approbantis
 Judicio Jovis esse dignum.
 Augustus heros, propositi et tenax
 Et executor, mœnibus Ulmiæ
 Circumdatis, sternit profunda
 Totam inimicam aciem ruinâ;
 Ter dena et octo millia militum
 Captiva cogit tendere brachia,
 Deponere enses, arma, fascisque
 Austriacis aquilis superbos.....
 Terras amicas Bavarici ducis
 Ingressus, illas conspicit hosticis
 Ubique turmis pullulantes:
 Ictu oculi, atque Leonis instar,
 Novos in hostes intrepidus ruit,
 Delens phalanges quaslibet obvias,
 Et cæteras, metu fugaces,
 Danubii glomerans in undis.....
 Dum Fama, centum vocibus insonans,
 Venit Viennam, metropolim Austriæ,
 Et gallicos narrans triumphos,
 Cæsaream penetravit aulam.
 Franciscus, ac si fulminea foret

Percussus igne , immobilis hæret ; et
 In clade tam formidolosa ,
 Utrum abeat , maneatve , nescit.
 Frustrà ministros convocat aulicos ;
 Hos quippe et ater luctus et horridus
 Invaserat pavor : per omnem
 Anxietas volitabat aulam....
 Necessitatis cedere legibus
 Obstrictus , exit sede palatii et
 Solo Viennensi , petitque
 Olmutiæ fugitivus urbem....
 Huc e remotis ac glacialibus
 Septentrionis finibus advolat
 Cæsar Alexander , qui in Arcto et
 Moscovicis dominatur oris.
 Per rura latè , per juga montium ,
 Ducit phalanges innumerabiles ,
 Tandemque cum scutis et hastis
 Austrelici tegit arva campi.
 Ad præliandum , se temerariis
 Hic sistit armis ; hic , numero sui
 Exercitus fidens , superbit
 Austriaci reparare stragem
 Francisci : at heros NAPOLEON adest ,
 Virtute pugnans , non numero.... Simul
 Ac vidit hostem , cras , ait , cras
 Hæc acies mea erit.... Fidelis
 Stetitque dictis : altero enim die
 Prostravit ejus , clade sub integra ,

Et agmina et signa , Austrelisæ
 Non iterum reditura campis.
 Velut rapaci fluminis impetu ,
 Aut sicut Austri turbine concitas ,
 Suam in potestatem reduxit
 Mille equitum peditumque turmas:
 Fragore tanto pulveris ignei
 Perrupit alas impenetrabiles ,
 Ut crederent hostes apertum
 Sulphureis Acheronta rivis :
 Quibus vel ejus dextra pepercerat ;
 Vel hasta victrix , vel globus æneis
 Explosus armis , hi supino ,
 Quà data porta , ruunt tumultu:
 Stipata quamvis mille phalangibus
 Vexilla , subdit ; mille cohortium
 Rumpit columnas , et fugaces
 Cum galeis clypeisque volvit
 Lacu profundo : Russiæ et Austriæ
 Uterque Cæsar , attoniti cadunt ,
 Ceu fractus illabatur orbis ,
 Atque metu glaciantur imo.
 Sic de dolosis artibus Angliæ ,
 Sic de ministris , quos ea perfido
 Corruptit auro , sempiternum
 NAPOLEON retulit triumphum ;
 Sic insolentis punit Insulæ
 Sparsas in aulis mille calumnias ;
 Sic dignitatem Galliarum

Imperii stabilivit heros;
Sic jure honores eximios ei
Vovit senatus; sic meritos ei
Vovit triumphos et sacratæ
Imposuit diadema fronti;
Sic jure regnat; sic meritò pater
Et imperator dicitur; omnium
Sic voce justa, Gallicanæ est
Primus honos columenque gentis.
M. C. C. ROEMERS.

BIJLAGE 5B Aan de plichtsetrouwe, gezegende, verheven eerste keizer van de Fransen, NAPOLEON DE GROTE, grondlegger van het Italische koninkrijk, een toejuiching bij zijn terugkeer naar het vaderland.

Groot volk, verheugt U, want de Vader des Vaderlands
keert, roemrijk door smetteloze eer
als overwinnaar en triomfator terug, zoals
de Uwen gesmeekt hebben en waarvoor zij geloften hebben afgelegd.

Wees verheugd : *Groot door de reputatie en veel betekend voor de toekomst*
keert Napoleon een olijftak dragend terug,
die in zeventig dagen
de wereld versteld heeft doen staan door zijn wonderbare daden.

Nauwelijks uitgedaagd door de wapenen van *Rusland* en *Oostenrijk*
stond hij al voor de muren van *Ulm*.
Een ongekend soort overwinning
heeft de held in zijn scherpzinnigheid uitgedacht.

Hij wist dat de stad met zeer veel soldaten
door commandant *Mack* bezet was:
spaarzaam met het doden en spaarzaam met het bloed
heeft hij besloten allen *zonder slachting*

en door *list alleen* aan de *Franse* vaandels te onderwerpen;
en een voorbeeld te geven van grootmoedige mildheid,
dat zelfs door het vijandige kamp
verheerlijkt wordt.

Fortuna, *Mars* en *de gevleugelde god* (*Mercurius*)
aanschouwen vol bewondering het verheven plan van de man
en menen dat dat een goedkeurend
oordeel van *Iupiter* waardig is.

De verheven held, die volhardend zijn plan ten uitvoer legt,
nadat de muren van *Ulm* omsingeld zijn,
brengt het gehele vijandige leger
een verpletterende nederlaag toe;

Driemaal tien en acht duizendtallen (38 000) soldaten
dwingt hij bij hun gevangenneming de armen uit te strekken,
hun zwaarden en andere wapens neer te leggen, tekenen van waardigheid
waarop trots de *Oostenrijkse adelaar* afgebeeld stond.....

Nadat hij de landen van de bevriende *hertog van Beieren*
binnen gegaan is, ziet hij die overal
wemelen van vijandige troepen:
In een oogwenk , als een leeuw,

stort hij zich onverschrokken op de nieuwe vijanden,
uiteenslaand welke slaglinies hem ook maar aanvallen
en de overige, door vrees tot vluchten geneigd,
bijeën drijvend in de wateren van de *Donau*.

Nog maar net bereikt het *gerucht*
Wenen, de hoofdstad van *Oostenrijk*,
en vertelt met honderd stemmen over de *Franse* triomfen
of hij is al doorgedrongen tot in het *paleis* van de *keizer*.

Frans, als door het bliksemvuur getroffen,
blijft onbeweeglijk; en hij weet niet of hij
bij een zo geduchte nederlaag
moet weggaan of blijven.

Zinloos roept hij zijn *keizerlijke ministers* bijeen;
dezen waren immers door een rampzalige moedeloosheid bevangen,
en door een verschrikkelijke paniek;
heel het paleis was vervuld van angst.

Verplicht te wijken voor het onvermijdelijke
verlaat hij zijn *paleis* en
de *Weense* grond; en hij gaat naar
de stad *Olmütz* als een vluchteling.

Hierheen, uit verafgelegen en Noordelijke streken,
komt keizer *Alexander*, die
in het Noorden en over de
Moscovische landen heerst.

Wijd en zijd over landerijen en bergpassen
leidt hij zijn ontelbare legerscharen
en tenslotte met schilden en speren
bedekt hij de *Oostenrijkse* vlakten.

Om te strijden met zijn overmoedige legers
houdt hij hier halt : hier waant hij, trots
vertrouwend op de aantallen van zijn troepen,
de nederlaag van de *Oostenrijkse*

Frans ongedaan te kunnen maken: maar
daar is de held NAPOLEON, die strijdt met moed, niet door het getal.....
Zodra hij de vijand heeft gezien, zegt hij *morgen, morgen*
zal ik meester zijn van dit slagveld.....

En hij bleef zijn woorden getrouw : want de volgende dag
heeft hij zijn troepen en vaandels in een totale nederlaag
vernietigd. Zij zullen niet meer terugkeren
naar de *Oostenrijkse* vlakten.

Alsof een alles meesleurende rivier ze omverwierp
of de werveling van de *Zuidenwind*
zo heeft hij ze overweldigd,
de duizend afdelingen van de cavalerie en van het voetvolk.

Met zo groot gedaver van explosieven
doorbrak hij hun ondoordringbare legerscharen,
dat de vijand meende,
dat de *Acheron* met zijn zwavelhoudende stromen geopend was.

Wie ontkomen was aan zijn rechterhand,
aan de overwinnende wapens,
of aan de kogel die ontplofte uit bronzen vuurmond,
stroomde in panische vlucht waarlangs maar een uitweg was.

Hun vaandels, hoewel omstuwd door duizend gelederen,
onderwerpt hij; van duizend cohorten
doorbreekt hij de colonnes en drijft ze
en stort ze, als ze pogen te vluchten met helmen en schilden

in een diepe afgrond van verderf ; verbijsterd en krachteloos
vallen de beide keizers van Oostenrijk en Rusland terneer,
alsof de wereld aan stukken geslagen instort,
en zij verstijven in diepe angst.

Zo heeft op de listige praktijken van *Albion*,
op de ministers, die het verraderlijk
met goud had omgekocht,
Napoleon een eeuwigdurende overwinning behaald.

Zo heeft hij dat schaamteloze *Eiland* gestraft
voor de duizend lasteringen die het aan alle hoven verspreid heeft;
Zo heeft de held de waardigheid van *Frankrijk*
in stand gehouden.

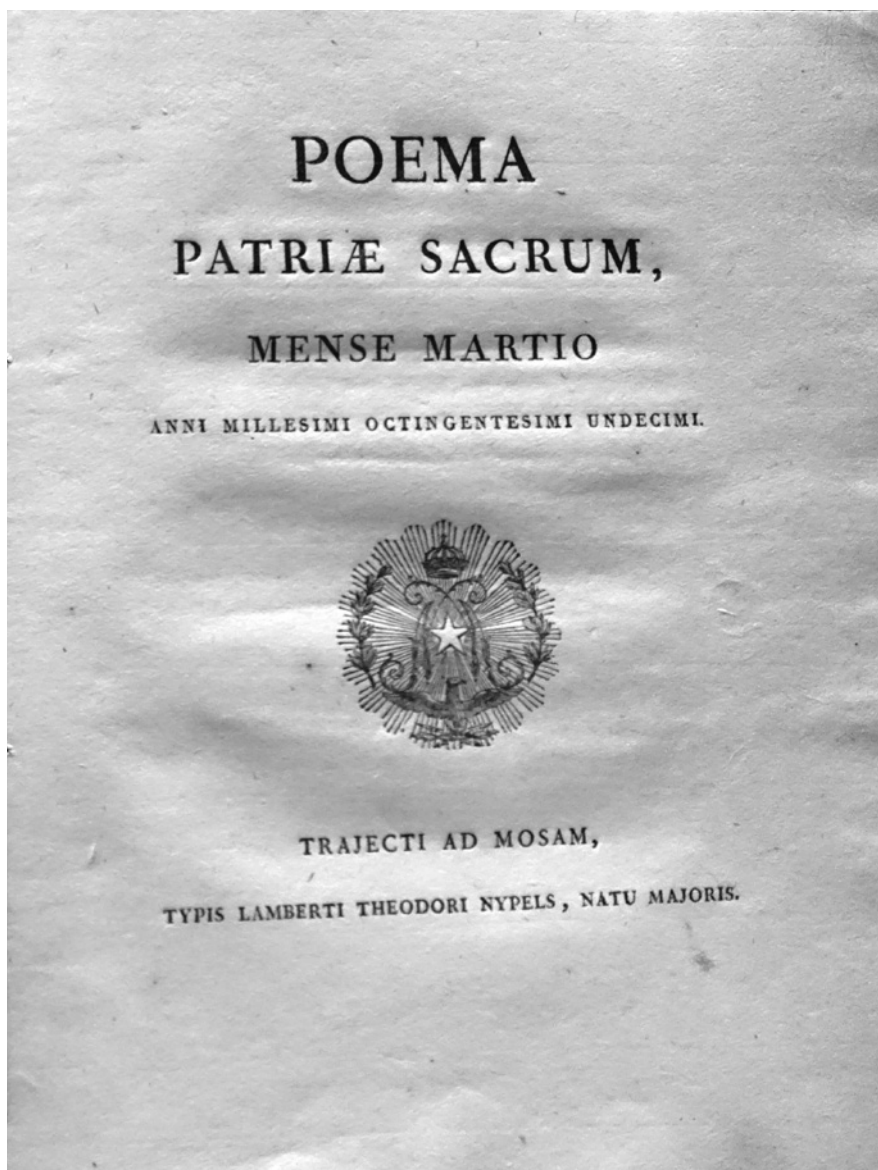
Zo heeft de SENAAT hem terecht uitzonderlijke eerbewijzen verleend;
Zo heeft deze hem de welverdiende triomfen toegekend
en hem de kroon op zijn gewijde hoofd geplaatst.

Zo heerst hij met recht; zo wordt hij welverdiend
Vader en KEIZER genoemd;
Zo bekleedt hij door de gerechtvaardigde uitspraak van allen
het eerste ambt van *Frankrijk* en is hij de voornaamste steunpilaar van het *Franse volk*.

Vertaling : Drs. J.W. van Haaften

BIJLAGE 6

Poema Patriae sacrum

POËMA

PATRIÆ SACRUM.

ME meus illustres animus cantare triumphos
Urget, et arma viri, cujus nec secla dederunt
Hactenus ulla parem, nec cui fortasse videbit
Posteritas unquam similem : *civilibus* actam
Qui *turbis* Patriam, *Regumque* potentibus *armis*
Sæviter aggressam veteres atrocis ob iras
Albionis, tantà solus prudentiâ et arte
Salvavit, tamque eximie luculenta per orbem
Attonitum documenta dedit virtutis, ut omnem
Heroum famam longè transcendat, et ipsis
A Populis, quos devicit, cum laude vocetur
VICTOR MAGNANIMUS, JUSTI MODERATOR ET ÆQUI.

Ardua me primo, fateor, sub limine terret
Rerum materies : nam tot simul inclyta summi

(6)

Hujus facta viri, longoque tot ordine palmas
Ante meos oculos offert, ut (nescius, undè
Incipiam, vel ubi sistam) velut impete caco
In tumidum videar pelagus conscendere, rari
E cojus vasto luctantes gorgite nauta
Evasere: tamen cùm per turbata procellis
Tempora felices placidæ quandoque salutis
Ostia contigerint, posita formidine, parvam
Immenso rerum ponto committere *Musa*
Audeo fortunam; blanda spe fretus, ut illum
Per scopulos syrtesque velit *Neptunus* amicis
Fluctibus ad tutum salvam perducere litus.

Corsica (terrarum medio conclusa profundo
Insula) ad occasum cum portu continet urbem,
Urcinium dictam, remis valisque frequentem:
Egregii virtute viri natalis origo
Hic fuit; hic illum clari genèrè Parentes,
Antiqua pietate, fide, purisque celebres
Moribus: *Augusto* tunc sol in mense benignis
Lustrabat terram radiis, faustumque notabant

(7)

Incluta signa diem: *Musa* tunc prolis ad ortum
Lætantes aderant, ac ad eunabula *Phabus*,
Mareque, *Minerva*que, materno cum lacte virilem
Stillabant illi mentem; dantesque per orbem
MAGNA SONATURUM puero NAPOLEO nomen,
Unanimi AUGUSTUM statuebant voce futurum.

Vix equidem poterat primam melioribus edi
In lucem auspiciis! quanti tamen illa favoris
Spem promittebant; his, devolventibus annis,
Splendidiora pii sociabant dona Parentes:
Nobile par etenim (longo cùm sciverat usu,
Quod nec præclaræ dotes infentibus ampla
Concessæ superùm dextrâ, nec munera prosint
Maxima naturæ SANIS SINÈ MORIBUS) omni
Advigilans operâ, nocturne dique studebat,
Ut vel ad exemplum decoris formaret *aviti*
Vel *proprii* sobolem, — blandos dulcedine mores
Inculcaret ei, — justî rectique tenacem
Inderet affectum tenerâ sub mente, viamque
Sterneret ad solidos veræ probitatis honores:

(8)

« Dilige VIRTUTEM, Fili, vox unica *Patris*,
« Unica *Matris* erat; vicibus repotebat uterque
« Alternis: VIRTUTE stetit, NAPOLEO, nostra
« Et fama et fortuna domûs, stabique per annos
« Hac duces perpetuos, quantis furor impius armis
« Aggrediatur eam: contra pallentis educes
« Invidia morsus, odiique dolique patentes
« Occultare artes tollet VIRTUTE serenum,
« Ut rupes immota, caput: VIRTUTIS avita
« Hinc sis, NAPOLEO, dignus successor et heres;
« Quippe (nec augurio fallar) Te certò locabit
« Hac supra commune genus mortale, Tibique
« Emula progenies succedet, et incluta longo
« Ordine posteritas, et avos numerabit avorum:
« Macce igitur VIRTUTE! Tibi sic prospera cedent
« Quæ *Mars*, quæ *Phæbus*, quæ *Musa* et docta *Minerva*
« Contribuere Tibi natali munera luce. »

Omnis in hoc charo sic stabat cura Parentum
Pignore; sic immortales VIRTUTIS honores,
Præmia sic illi, nunquam peritura, parabant.

(9)

Nec tam sollicitos animos et vota fessellæ
Eventus: nam paulatim, crescentibus annis,
Crescebat VIRTUTE puer, crescebat amoris
Moribus, et forti crescebat corde, dolosas
Albionis quondam fraudes nlturus et artes.

Vix implens spatium ætatis juvenile, Palæstram
Ibat ad illustrem, totus quam prædicat orbis,
Quamque *Scholam Martis* nostri dixere parentes:
Quidquid ibi *Pallas*, quidquid *Bellona* recondant
Doctrina aut *artis*; quidquid vulgaribus anceps
Hic animis sistant, aut impenetrabile; quidquid
Pro defendendis, oppugnandisque locorum
Edoceant sitibus; quidquid jubeat, reterve
Tactica; vel quidquid spectanda scientia belli
Arcani involvat sensûs, NAPOLEO tantâ
Dexteritate, brevi discebat tempore, ut omnes
Redderet attonitos *Socios*, ipsosque *Magistros*.

Sed, dum tam raras præclari *Martis* alumni
Gallia miratur dotes, et *Fama* per orbem

(10)

Has narrat Populis centum clangore tubarum,
Cur *Dea* (franciacam terram quas fronte serena
Hactenus incoluit) subito luctuque metuque
Dilacerata jacet? Sortem cur plorat acerbam
Subversa Patris, duplicesque ad sidera palmas
Extendens, disturbatis hæc ultima profert
Verba labris: *tantæne animis popularibus ira?*
Cur iterum conata loqui, nil faucibus edit
Vocæ sibi planctu et singultibus intercepta?

Dic mihi, *Musa*, graves adeo quæ causa dolores,
Quæve repentinum tantæ vi fata timorem
Pectus in *Augustum* intulerint? qui casus iniquus
Tam formidando *Divam* squalore replerit?

Melpomene, velata caput, circumdata veste
Lugubri, et binis tundens uis pectora palmis,
Plena dolore refert: *MONSTRUM* (quod flumen *averni*
Probalis, et cuius nomen *REVOLUTIO* nullis
Flectendum lacrymis, nullis placabile votis,

(11)

Franciam invasit terram, sedemque beatam
VIRGINIS AUGUSTÆ; turbæ comitante malorum
Omnia iustitia fideique repagula primo
Fregit ab adventu: promptæ, velut agmine facto,
Illius auspicii fraudes, perjurio, furia
Prostituit: statim terror grassatus et horror
Matrem destruit cives in prælia; notus
Insidiatur avo; — metuunt à conjuge conjux.
A sponsæ sponsus, proles à patre; — nefandam
Exsultat rabiem fraterno in sanguine frater:
Exulat integritas, sacri reverentia cultus,
Ingenuusque pudor; — quæ mille sicis per annos
Templa, pias ædes, statuas, altaria, vota
Destruit impietas; — vulgusque furoribus actum.
Quæ data porta, ruit; tormentis, cadibus, igne
Illustres probitate viros ad funera volvens,
Tanta ferox monstrum concloit crimina! tantis
Afflicta Patriam furibunda licentia scenis!
Hinc gemitus, hinc ærumna, hinc pavor, angor et horror,
Qui sacros lacerant *AUGUSTÆ VIRGINIS* artus.

(12)

Has ubi *Melpomene* causas memorare dolorum
Destitit, et tenues gemebunda recessit in auras,
Fama, novi præsaga mali, denuntiat hostes
Externos contra Patriam conducere turmas
Innumeras, torvis oculis et fronte procaci
Flammatisque genis illam sus deque minantes
Vertere, tamque altis totam miscere ruinis,
Ut de *Franciæ* solùm ditione supersit
Nuda, velut strata *Troja* aut *Carthuginis*, umbræ.

Ast *Dea* (*Gallorum* constans tutela) protervis
Non assueta minis humiles submittere fœces,
Surgit ad hoc probrum, cunctisque dolore metuque
Pectore depulsis, oculos convertit in hostes,
Hisque ad eos verbis indignabunda profatur:
Aut ego, quæ divas inter terræque potentes
Hactenus intactâ gestavi fronte coronam,
Non sum digna gradûs, majestatisque supremæ,
Aut meritam repetens panem pro talibus ausis,
Noctis in æterna tenebras per fulminis ictum

(13)

Vos ego . . . Sed laceræ præstat componere factas
Civiles Patria, stygiumque expellere *MONSTRUM*,
Ante sub indubiâ quàm vos ego morte recondam.

Talia flammato fuerat vix ore locuta,
Cum *Majæ* genitus, cœli delapsus ab orbe,
Hæc illi suprema tulit mandata *Tonantis*:
Approbat et laudat, *VIRGO*, regnator olympi
Quod Tu sollicitâ, tanto in discrimine rerum,
Mente resolvisti; sed Te ad majora reposcit
In cotu *Superùm* tractanda negotia: prompto
Hinc pete discessu summi penetrantia cœli,
Intereque omnem dextra committe sagaci
Franciæ sortem Gentis, Patriæque salutem.

Aliger, his dictis, gracili pede tendit in altum
Nuncius; et prono celerans mox *GALLICA VIRGO*
Corde voluntati se conformare *Tonantis*,
Augusto promittit tales ex ore loquelas:
Est mihi notus amor, quem Tu constanter ab annis
Vovisti teneris Patriæ, *NAPOLÉO*; raro

(14)

*Est animi mihi nota tui probitasque, fidesque;
Hinc manibus secūra tuis confido regendam
Fracti regi regni navem me absente : tot inter
Civilis belli fluctus, tua maris virtus
Et tua dexteritas proram puppique quietum
Diriget in portum; patriis arcebit ab oris
Quoslibet externos hostes, MONSTRUMQUE, ligatum
Mille catenarum nodis, detradet ad arcem.
Dixit : et in niveis Dea scandens nubibus æther,
Applausu Superam cœlestia tecta subintrat.*

*Arripiens tunc magnanimè NAPOLEO clavum,
Internosque statim medians sedare tumultus,
Sollemni edicto Gallor sic satur ad omnes :
Sat turbis iraque datum; sat Patria terram
Sanguineis vidit tinctam perterrita rivis :
Hinc si quæ pietas vobis, aut cura salutis
Restat adhuc propria, vestris imponite finem
Dissidiis; nam stat firmâ mihi mente statutum,
Indociles parere, probos defendere cives,
Et confisugati sedas extinguere regni :*

(15)

*Infandos igitur toto de corde furoræ
Ejurate; nimis longo qua tempore nostram
Concussit penitus Patriam, REVOLUTIO cessat. (*)*

*Omnis ad hanc vocem, veluti redivisa, paternam
Gallia consurgens, votis applaudit et alimâ
Spe sibi blanditur, tandem post nubila claros
Approperare dies : Euge, NAPOLEO (voce
Clamitat unanimâ) cepto dignate labori
Extremas adhibere manus, nostramque scelestis
Faucibus horrendi Patriam subdeters MONSTRUM!
In Te quippe aulæ, spes in Te nostra recumbit.*

*Tum mora nulla viro : laxas vine criminis umbræ
Carcere detentos cives, revocatque paternis
Sedibus extorres; — animos popularibus iris
Substituit placidos et redigionis amantem
Compeccit vulgum; — sacra religionis avita
Templa readificat; — cultum, cultique Ministros*

(*) « Citoyens, la révolution est fixée aux principes qui l'ont comencée : elle est finie. » *Bulletin des Loix* du 24 Frimaire an 7ème.

(16)

*Restituens, concordati sub nomine fœdus
Æternum pangit summo cum prasule; — secetas
Protegit et ritus reliquos, toleratque sub aquis
Legibus; — et, pulsas animorum erroribus, omni
Dat pacem internam Patria — MONSTRUMQUE nefandum
Cogit ad horrendas erebi remeare paludes.*

*O quæ tunc rerum facies successit et ordo
Tristibus ærumnis! quas tunc de pectore grates
Et laudes et vota viro deprompsit ubique
Gallorum populus! memori sub mente recorder
Quod, velut à ventis et tempestatibus actus
Navita, dum læto portum clamore subivit,
Effuso de corde suis complectitur ulnis
Progeniem, sociamque thori, discrimina narrans
È quibus evasit; sic mutua amicus amico,
Sic sponsus sponsæ, sic proles oscula proli,
Et mater patri dederint, sua colla prementes,
Gratantesque sibi, quod post tam sæva malorum,
Fata supervivant, tandemque vir inclytus aliam
Adferat afflictis internæ pacis olivam.*

(17)

*Dum tamen ille graves Patriæ reparare ruinas,
Exhaustæque malis satagit succurrere genti,
Sola per invidiam rabidumque agitata furorem
Albion, hanc faustam jurat subvertere rerum
Auroram! nisi prompta viri tam grandibus (inquit)
Incipitis obtem, timeo ne vertat ad oras
Æquoreas animum, classes creet arte marinâ
Instructas, sensimque velit commercia mecans
Exercere pari concursu et jure per aquor,
Ac (si fata sinant) tandem discrimen in altum
Adducat qua sceptrâ gero, pelagique iridentem :
Hinc ne tam misera quondam sim victima sortis,
Europa proceres, aulæ, harumque Ministros
Illecebris, donisque meis mercabor et auro,
Ut Regum inducant animos aterna morte
Bella viro : Sic, his inter se mutuo mortem
Dantibus, Oceano latè committere naves
Tuta meas potero; proprii sic parca cruoris,
Eminis effundi tranquillâ mente videbo
Sanguinis externi, mercata per agmina, rivos;
Sic, Gallis ultra pelagum pugnantibus, omnes*

(18)

*Illorum spoliaro rates, et in Anglica ducam
Ostia, sicque palam regnabo sola per equor.*

Horrendum systema! sibi quod nullus in orbe
Formavit populus, quantumvis barbarus, et quod
Auri sacra fames, ac insatiabilis *Angli*
Ambitio tantum potuit dictare!... Sed hora
Ultima terribili properat clangore, nefande
Hinc mercaturæ finem impositura modumque:
Marte potens etenim prodit cum casside summus
Gallorum dux NAPOLEO, qui vindice dextra
De tam crudeli justas systemate pœnas
Exiget, et reserans *occlusi* limina ponti,
Cunctis terrarum populis *communia* reddet
Quæ natura parens illis *elementa* creavit.

Non tamen *Albionis* rabiem crudele replebat
Hoc systema: novo rursùm stimolata furore
Concipit atque audet facinus, quod nulla vel ætas
Majorum audivit, vel nullis hostibus unquam
Incidit in mentem; tantoque scelestius, omne

(19)

Quod rumpat vinculum *vite socialis*, et atrox
Rursus in *Europam* veteris systema reducat
Barbarie! (Horresco referens!) Clam mittit ad urbem
Lutetia (residebat ubi NAPOLEO) claros
Improbitate viros, tradens his machinam in imo
Viscere concretam plumbo, pice, sulphure et atris
Materiis, cui (quando propè hanc veheretur ab aula
NAPOLEO) scelerata cohors immitteret ignem,
Sicque *infernalis* (quo nomine namque vocatus)
Machina, disrumpens admoto lumine, *Patrem*
Franciaca gentis truculentà morte necaret.

Conjurata avidè mandatum turba capessens,
In caput *Augustum* exequitur damnable crimen:
Et licet eventu fuerit frustrante secutum,
Attamen (ignitam simul ac manus inopia stupam
Attulerat rina) tantà vi machina promptè
Dissiluit, tamque horribiles totà urbe fragores
Edidit, ut celsi violenter opercula celi
Rupta viderentur; populos, fora, templa, domosque

(20)

Communi exitio devastatura: . . . Sub ejus
Ictibus exanimis multi perire: — per ignem
Plures et flammæ; — alii cecidere revulsi; —
Semineces alii; — domuum subversa necavit
Hunc structura; — graves illi disrupta dolores
Intulit et plagas vicini lamina muri; —
Iste, per aratum transfossus corpore tignum,
Sanguinis evomuit rivos, terraque cruento
Vulnere projectus, clausit sua lumina . . . Vivi
Dirum exsecrantur facinus, fremituque revisunt
Horrissono stratas ædes, civesque peremptos:
Cætera ne memorem, præsens testabitur ætas,
Urbe quod in totâ se non nial mortis imago
Mentibus obtulerit, cunctasque pavore replêrit.

Dum tamen has scenas lacrymis deplorat amaris
Gallia, sollennesque *Deo* fert pectore grates
Quod medias inter flammæ devectus et ignes
Incolumem conservârit NAPOLEO vitam,
Sola per infandos funesta *Britannia* plactus

(21)

Improbat hunc *Patria* salvum superesse *Parentem*,
Assultusque novos illi molitur, ut alium,
Quem sub corde gerit, valeat saturare furorem:
Scilicet *Europa* varias emittit ad aulas
Impia *Legatos*, auri numerosa ferentes
Pondera, quos *Regum* studeant cæcare *Ministros*,
Notificentque palam cunctis, aut ore susurro
Insinuent: quod NAPOLEO generale per orbem
Ambiat imperium, totisque intendat et armis
Quaslibet *Europa* terras *adjungere* terris
Franciaci sceptri. — Delin et mendaciter addant:
De regnis vestris et libertatibus actum est,
Si non unanimes totis obstititis illi
Viribus, et bellum, conjunctim aive seorsim,
Exitiale viro per fasque nefasque movitis;
Justior haud unquam vestris se causa *Coronis*
Obtulit: hinc animis concordibus arma parate
Ocius, ac instans omnes arcetis periculum:
Sic ratio suprema statûs, sic publica poscit
Europa requies; populi sic dictat et urget

(22)

*Imperiosa salus; vestri sic denique regni
Exigit integritas ecclie aeterna futura.*

Proh dolor! eventu tandem malesuada secundo
Attingit optatum, per tot mendacia, finem
Anglia! nam facili de credulitate triumphans
Aularum, cunctas veluti caligine tactas
Impulit in bellum!... Credet vix sera Nepotum
Posteritas, quæ tunc oculis nos vidimus, omnem
Quæque fidem superant!... Ultrò mox *Austria* tota
(*Austria*, cui nullam belli *NAPOLÉO* causam
Prætextumve dabat) gladiis armatur at hastis!
Illius exemplo, longè latèque frementi
Sub strepitu belli surgit *Germania!* rauco
Æra sacris suspensa locis clangore stupentes
Undique conclamant populos; — dum cominus adstant
Artubus hi pavidis, præconum voce leguntur
Regia sub *Mariem* decreta vocantia cives; —
Illicò sit cæsus caput; — transcribitur albo
Militiæ, quicunque capax ætate putetur,

(23)

Aut præmaturum cui det natura vigorem; —
Dumque virùm series et turba coacta juvenem
Crevit in immensum, pars exercetur ad arma,
Pars ad fabriles operas: hi stringere discunt
Harpes et gladios; — illi granata vibrare
Bellica; — vallatis fusi circumdare septis
Mœnia, castrensesque locos; — hic cõdere pontes; —
Ille tubis è fœcatis emittere plumbi
Mortiferos imbres; — isti suffodere terram; —
Inflammare alii tormenta vomentia mortem,
Et displosa novis subito fœrcire globosi
Ferri materiis, arctaque volatilis nitrum
Injectum rimæ, flammata accendere stupæ:
(Tantæ molis erat savis involvere belli
Casibus *Europæ*, læti commercia mundi,
Ut solis maneat *dispositis orbe Britannis!*)
Cùmque suo *Reges*, post tot molimina, tandem
Subdere *franciæ* gentem se posse putabant
Imperio, veluti pulso à turbinis æstu
Vidimus è variis illos descendere terræ

(24)

Tractibus, innumeras equitum peditumque catervas
Secum ducentes, et per longinqua viarum
Strata, per anfractus, valles et culmina, summis
Sompitibus, à tergo, belli tormenta trahentes
Enea, de vasto mortem spumantia claustrò.

Inter eos *primus* numero majore cohortum
Austriacus Caesar, *primusque* furoribus ardens
Albionis servire, sui temerarius exit
Fimibus extremis regni; castrisque locatis,
Ad tristem *primæ* pugnæ suspirat honorem.

Nec dilata diù fuit hæc occasio; quippe
Dum vix postridiè lucem spargebat in orbem
Surgentis *Phœbi* lampas, *Cæsar*que videbat
Eminèss armatam latis sibi stare propinquam
In campis aciem sub *NAPOLÉONE*, repenti
Elatoque animo *primum* ad certamen anhelans,
Militibus jubet arma suis assumere; — totum
Sub tremulo clangore cani reboantia cœlum
Classica, funestumque dari per tympana belli

(25)

Instantis signum; — varioque sub ordine turmis
Ad pugnam positis, centrum percurrit et alas,
Sollicitis omnes acens ad prælia verbis.

Attamen interea placida *NAPOLÉO* mente
Stabat et obtutu vigili defixus in hostem,
Quoslibet explorans motus, gressusque phalangum
Illius, affinesque locos, pugnaque futurum
Sanguinæ campum: dein alta silentia rumpens,
Armorum sociis dedit has ex ore loquelas:
*Provocat Austriacus bello me Cæsar iniquo,
Sola quod excelsit furibunda Britannia; verùm
Ante suos hodiè quàm sol subdaxerit orbi
Occiduas radios, fractæ memorabile pacis
Exemplum statuens, hostem delebo protervum.*

Dixit; et effusus animis exercitus illi
Integer acclamat: *Da, da, NAPOLÉO, signum
Prælii, et inivisum, duce Te, calcabimus hostem.*

Ille dedit: velutque ruens subjecta per arva
Aggere disrupto flumen, radicibus imæ

(26)

Infixas terræ quercus, molesque, domosque
 Evellit, glomeratque suo sub vortice; primo
Gallicæ sic acies erumpens impete, castra
 Hostica (munitis quamvis circumdata vallis)
 Funditus evertit, mediosque per hostis acervos
 Prompta sibi patefecit iter: fragor ensis et hastæ,
 Et tormentorum crepitus, stridorque tubarum
 Tantis erat, spatiis ut dissita tecta remotis
 Concuteret, populique diem venisse putarent
 Supremum vitæ: non enarrabile fatum
Austriacæ cladis; tot namque cadavera sparsim
 Ad coacervatos cumulos prostrata jacebant,
 Ut tegerent terram: quæ sive pepererat ensis,
 Sive tubæ plumbum ferratæ, sive metalli
 Disposui globulus, longæ latæque fugaces
 Hi, velut horribili ventorum turbine classis
 Per mare spumoso dubias jactatur in oras,
 Montibus errabant, campis et vallibus: iste
 Projicit ad terram galeas, aquilasque bipennes,
 Ut citius fugiat; — vicinis mergit in undis
 Hic peram; — jact ille tubam de ponte, vel harpem,

(27)

Is gladium; — reliquis celeres formido dat alas,
 Inque timore ruunt omnes, quò flectere cursum
 Nescii, ut ultrici subducant corpora ferro.

Exitus hic pugnæ, celso quam vertice montis
 Intuitus *Cæsar*, lacrymis plorabat acerbis,
 Perfidæ detestans irritamenta dolosæ
Albionis, quæ causa truci fuit unica belli.

Dum tamen is nullam credit superesse salutem
 Amplius, et terris sceptroque veretur avitis
Austriacam cecidisse domum, *NAPOLÉO* summi
 Dat misero documentum animi: (memorable dictu!)
 Haud obsecutus parti splendore triumphî,
 Devicto *primus* dextram protendit amicam,
 Et *generosus* ei sub conditionibus offert
 Non expectatis ramum *pacis olivæ*.

Attentus simul ille, simul miratus et altam
 Victoris mentem, gestu vultuque serenis
 Accipit oblatam pacem, spondetque solenni

(28)

Hanc illibatam pacto servare: sed (cheu!)
Panica secreto victi sub corde latèbat
 Et *simulata* fides! nam vix diademate cinctus
 A victore dato, rursùm (quis credat?) inique
 Præbuit *Albionis* faciles suggestibus aures,
 Indixitque novum summo molimine bellum:
 At meritâ tam grande nefas luit illicò pœnâ,
 Quippe, suis veluti radiis sol aureus albam
 Dispungit tellure nivem, simul atque repulsit
 Obductas cœlo nubes; *NAPOLÉO* dextrâ
 Vindicæ sic, simul ac tumidum conspexerat hostem,
 Illius innumeras equitum peditumque phalanges
 Momenti spatio penitus delêvit.... Inani
 Susciperet (fateor) tenuis mea *Musa* labore
 Hujus inauditam cladem memorare diei;
 Nota tamen dicam, centum quæ vocibus orbi
 Proxima pugnaclo retulit vicina: nempe
 Insimul *Austriacos* equites peditesque tot altis
 Sub cumulis jacuisse solo, vix ulla superstes
 Ut fuerit vel salva phalanx de mille.... Precatur
 Tunc iterùm victus pacem; generosus et illam

(29)

Denuò dat victor: sed quò clementia major
 Hujus, eò major crescens audacia surgit
 Illius! infando nam rursus ad arma furor
 Prosilit: ac quamvis etiam tunc *tertiò* victus,
*Cæsar*is auxilio *Russi* confusus et armis,
 Sperat adhuc *quartâ* tandem devincere pugnâ.

Interea (dùm *NAPOLÉO* propè littora ponti
 Immensis aberat spatiis, classemque parabat)
 Audiit armatis turmis à *Rege Borussæ*
Saxoniam invasam, terræ quæ semper amica
Franciæ devincta fuit per fœdera: promptè
 Hinc tantum ulturus probrum *NAPOLÉO*, gressus
 Dirigit ad *Rhenum*, — flumen pertransit, — et urget
 Acceleratque viam, tetrum conquirat ut hostem,
 Inventumque statim doctæ propè menia *Lenæ*
 Aggreditur, sternitque solo: vix credidit ætas
 Nostra, nec ætatis poterit stupefacta futura
 Credere posteritas, quantam *NAPOLÉO* stragem
 Fecerit hac pugnâ! Monumenta sed alta supersunt
 Per latos *Lenæ* campos, testantia totam

(50)

Agminis hostilis, regnique thronique *Borussi*
 Perniciem! Dein testis adest *Germanicus* orbis,
 Quod, simul ac hujus venit mala nuncia cladis
 Fama *Berolinum*, captos formidine *Regem*
 Viderit et *Proceres* aula, cunctosque *Ministros*
 Linquere *regalis* subito *penetralia sedis*,
 Et complere vagum tremulis ululatus aether.

Vix tamen injustum penitus deléverat hostem
 NAPOLEO, cum de regnis egressus *uterque*
Cesar, eum rursus *socialibus* evocat *armis*
 Ad *quartum*, *quintum* et *sextum* certamen in *Eylau*,
Friedberg et *Wagram*! ... Sed quam sortitus *uterque*
 Hoc fuerit *trino* cladem *certamine*, gentes
 Denno vicinæ referunt, ac ipsa per agros
 Stantia perpetuæ fidei documenta! ... Jacébat
Russus et *Austriacus* nullo discrimine miles
 Alter in alterius revolutus sanguine: densas
 Illic peditum series stricto perfoderat ense
 NAPOLEO; plumbis illic trajecerat alas
 Immensas equitum; — vastus resonabat olympus

(51)

Explosis à tormentis, — et tota sub ictu
 Quadrupedante pedum tellus quassata tremebat;
 Quò vel cunque suos oculos converteret hostis,
 Tam formidando vapulabat ab imbre globorum,
 Ut sibi fulmineos calî de nubibus ignes
 Crederet innitti. — Sanè non acrius unquam
 Certamen sub sole fuit, nec planior hostis
 Devicti strages; nam quod restabat equestram
 Agminis hostilis pugnacio, sive pedestram,
Danubii rapidas fluvii detrusit ad undas
 NAPOLEO, barathrumque simul glomeravit in unum.

Eloquar an ileam, quis tunc invaserit angor
 Suasores belli? dicamne quod *Anglica* gressu
Factio precipiti discesserit urbe *Vienna*
 Dentibus infrendens? quod *Cesar* *uterque* remotas
 Fugerit in terras, pavidique timore *ministri*
 Et *proceres* emigrarint, et *regia proles*
Augusti cum *Matre*? ... Tacet, renuitque diei
 Illius infandum mea *Musa* referre dolorem,
 Cum majora sibi latis cantanda supersint

(52)

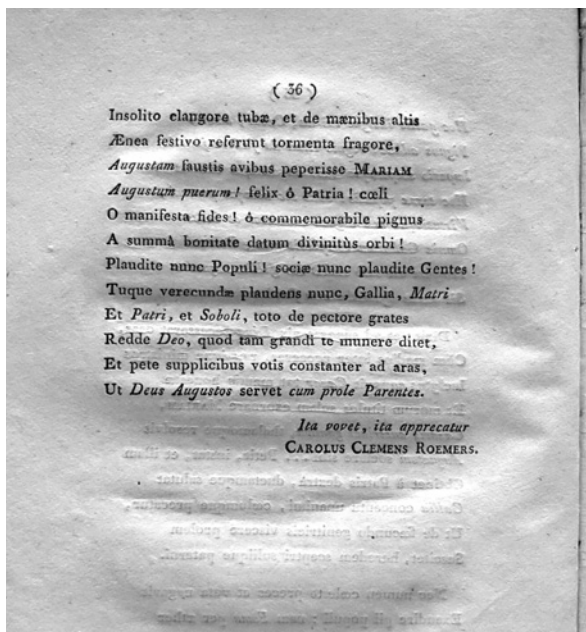
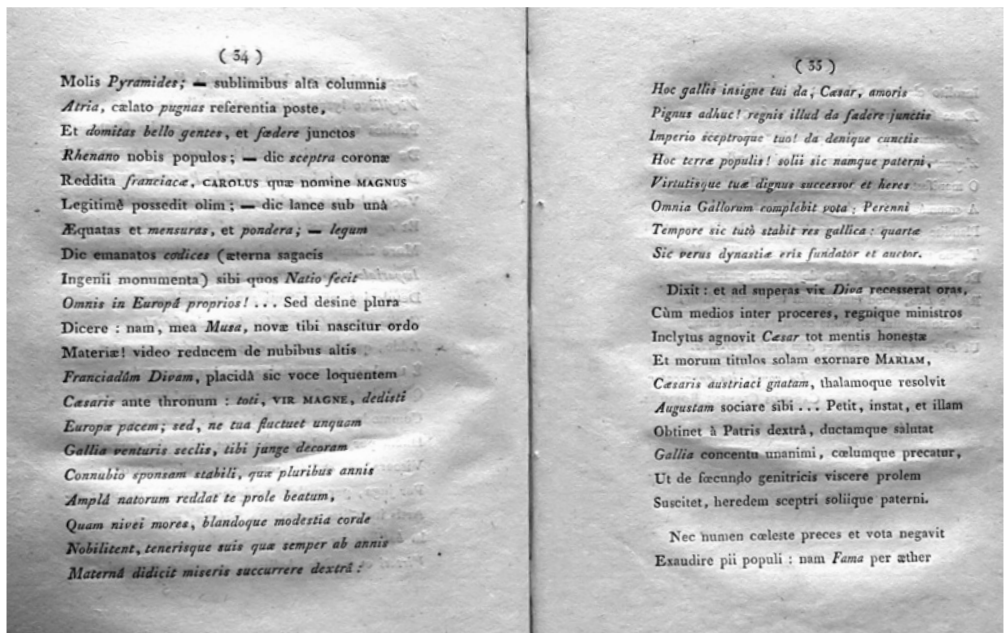
Omina carminibus! ... Lauri redimtus ovali
 NAPOLEO interea, populo applaudente, *Viennam*
 Ingreditur, partosque truci sob *Marte* triumphos
 Eximîa rursum mentis virtute coronat;
 Scilicet oblatas claves ditionis et urbis
 Accipiens, reddensque statim, *revenite fugaces*,
 Inquit, et aeterno pangamus *foedere pacem*;
 Cedant arma *toga*, *Martisque* tumultibus alma
 Succeedat tandem nostris concordia terris!

Dixit: et ad vocem redeunt victoris amicum
Cesar *uterque*; redit patriis *Rex* sedibus exul
Borussus; claudensque sua NAPOLEO dextra
 Ferratas belli portas, dat *foedere trino*
 Regibus et populis aeternæ munera pacis.

O quàm magnificum toti tunc obtulit orbi
Gallia spectaculum, reducem cum vidit et ulnis
 Excepit gavisâ suis pariterque superbum
Invicto *Mavorte* virum, pariterque *beatâ*
Pace triumphantem! ... Quidni, mea *Musa*, sacratam

(53)

Parca tibi natura dedit sublimis *Homeri*
Virgilive lyram, dignis ut cantibus æques
 Publica vota, preces, plausus et gaudia fausto
 De redditu meritisque viri! ... tamen impare venâ
 Dic quod, ab introitu, *Patria* *Pater Optimus* una
 Voce salutus fuerit, *esperque unica gentis*
 Et *regni colamen*! dic, quod sollenniter omnis
 More triumphali populus, plebs atque *Senatus*
Imperiale viro *aceptram*, *diademâ*, *thronumque*
 Detulerint, et gratanti acclamaverit oro
Gallia tota: *Deus nobis hac otia fecit*!
 Adde, quod auspicii ejus mox vidimus *artem*
 È tenebris toto redivivas surgere regno!
 Quod dederit *Gallia* structos in publica *fontes*
 Commoda, perpetuò fluidos; et *strata viarum*
 Ducta per excelsos montes et inhospita terra
 Viscera; — *canales* summo molimine fossos;
 Per juga, per valles, ac ipsa cacumina rupum;
 Artis inaudita constructa *Palatia*, gratum
 In belli *socios* animum testantia; — sacros
Virtuti et meritis *obeliscos*, — atque stupendam

Vertaling : *Gedicht gewijd aan het Vaderland*

N.B.: De vertaling is van Jan Willem van Haaften.

De getallen tussen haakjes markeren het begin van elke vijfde versregel. Het gebruik van hoofdletters en cursief gedrukte woorden en tekstdelen is in navolging van Roemers.

(1) Mijn gemoed drijft me ertoe de luisterrijke overwinningen te bezingen en de wapenfeiten van de held¹, wiens evenbeeld geen enkele eeuw tot nu toe gegeven heeft, en wiens gelijke het nageslacht waarschijnlijk nooit meer zal zien: Want hij heeft zijn Vaderland (5) toen het door *burgerstrijd* ontwricht was, toen het door *legers* van machtige *Koningen* wreed aangevallen werd vanwege de onverzoenbare wrok² van *Albion*, op eigen kracht met een zo groot inzicht en een zo grote deskundigheid weten te redden, en hij heeft in heel de verbijsterde wereld zo schitterende bewijzen van uitnemende moed gegeven, dat hij alle faam (10) van *Helden* verre te boven ging en zelfs door de volkeren die hij verslagen heeft lovend “GROOTMOEDIGE OVERWINNAAR, HANDHAVER VAN RECHT EN BILLIJKHEID” genoemd werd.

Op de drempel schrikte de moeilijkheid van de stof van deze geschiedenis me eerst af, dat moet ik toegeven: Want deze stelde mij tegelijkertijd zo vele roemrijke daden van deze hoogste held voor ogen, en zo talrijke zegepalmen in lange rij, dat ik (niet wetend waar te beginnen en waar op te houden) de indruk had door een windvlaag waarvan ik niet wist waar die vandaan kwam in een woelige zee te belanden, uit het ontzaglijk kolken waarvan maar zelden zeelui worstelend om hun behoud (20) ontkomen zijn: Toch waag ik het, omdat een enkele gelukkige ooit aan de door stormen in beroering gebrachte weersomstandigheden ontsnapt is en de rustige haven van het behoud bereikt heeft, na mijn vrees afgelegd te hebben, in de onmetelijke zee van deze geschiedenis mijn bescheiden lot toe te vertrouwen aan de *Muze*; met de zoete hoop dat (25) *Neptunus* het met vriendelijke golven over klippen en zandbanken behouden naar de veilige kust wil voeren.

Corsica (een eiland omsloten door een diepe zee te midden van de landen) bezit in het Oosten een stad met een haven, *Urcinium*³ genaamd, druk bezocht door schepen: Dit is de geboorteplaats geweest van de in deugd uitmuntende man; hier hebben zijn voortreffelijke Ouders, beroemd om hun onvervalste vroomheid, trouw en zuivere zeden die beroemde

1 Naar Verg. Aen. I 1 arma virumque cano

2 Naar Verg. Aen. I 4 saevae lunonis ob iram

3 Urcinium wordt gelocaliseerd bij Cargèse aan de Golf de Chiuni, maar vgl. Ajaccio, qui n'est probablement pas l'Urcinium civitas de Ptolémée, fut le siège d'un évêché depuis le VIIIe siècle: kennelijk dacht men in het verleden – en Roemers ook – dat Urcinium het latere Ajaccio was, de stad waar NAPOLEON in 1769 geboren is.

man ter wereld gebracht; het was in de *maand augustus*, toen de zon de aarde bescheen met haar weldadige stralen, luisterrijke voortekenen markeerden (35) die gezegende dag: Verheugd waren toen de Muzen aanwezig bij de geboorte van deze telg, en bij de wieg stonden *Phoebus Apollo*, *Mars* en *Minerva*, en mèt iedere druppel moedermelk voedden zij hem met een mannelijke geest; en door de jongen de naam *NAPOLEON* te geven die machtig zou klinken door heel de wereld (40) bepaalden zij eenstemmig dat deze naam verheven (*AUGUSTUS*) van klank zou zijn.

Onder gunstiger voortekenen had hij nauwelijks het levenslicht kunnen zien ! Op hoe grote gunst van het lot immers zegden die voortekenen hem toe te mogen hopen; hieraan voegden met het verstrijken der jaren de Ouders een nog prachtiger gave toe: (45) (Aangezien het *edele paar* namelijk door langdurige ervaring tot de slotsom gekomen was dat noch voortreffelijke talenten de kinderen geschonken door de gul gevende hand der goden, noch de grootste gaven van de natuur een kind kunnen baten, ALS HET NIET EEN GEZOND KARAKTER HEEFT) beijverde het zich, erover wakend met alle denkbare toewijding, (50) hun nakomeling te vormen naar het voorbeeld van ofwel *voorouderlijke* ofwel *hun eigen* waardigheid, - en het prentte hem een innemend karakter in -, gaf het nog jeugdige gemoed een onwankelbaar gevoel voor wat juist en rechtvaardig was, en effende zo voor hem de weg naar het blijvende bezit van het sieraad van ware rechtschapenheid: “(55) Houd de DEUGD in ere, mijn Zoon”, was de enige boodschap van zijn *Vader* en van zijn *Moeder*; en ieder van beiden herhaalde dat bij wisselende gelegenheden: “Door de DEUGD hebben de naam en de voorspoed van ons huis standgehouden, en met deze leidster zullen zij bestendig nog in lengte van jaren stand houden, met hoe groot wapengeweld de goddeloze razernij (60) het ook zal aanvallen: Tegen de gulzige beten van de vale afgunst en haat, en tegen het openlijke bedrog en de heimelijke kuiperij zal de DEUGD kalm het hoofd hoog houden, onbewogen als een rots: Wees jij daarom, *NAPOLEON*, een waardige erfgenaam en voortzetter van de DEUGD van onze voorvaders; (65) deze zal immers (want ik zal niet teleurgesteld worden in mijn uitleg van de voortekenen) jou zeker hoog boven de gewone stervelingen plaatsen, en jou zal een nakomeling opvolgen die voor jou niet zal onderdoen, en een roemrijk nageslacht in lange opeenvolging, en dat zal voorvader op voorvader tellen: Geluk derhalve met jouw DEUGD!⁴ Mogen zo voorspoedig uitvallen de gaven (70) die *Mars*, *Phoebus Apollo*, de Muzen en de wijze *Minerva* Jou bij het aanschouwen van je levenslicht gegeven hebben.”

Heel de zorg van de Ouders was zo gelegd in dit dierbare liefdespand; zo voorzagen zij hem van het onvergankelijke sieraad van de DEUGD, een voorrecht dat voor hem nooit

4 Naar Verg. *Aen.* IX 641 *macte, nova virtute, puer.*

verloren zou gaan. (75) En niet heeft het vervolg hun bezorgde gemoederen en gebeden teleurgesteld: Want geleidelijk groeide in de jongen DEUGD, een aantrekkelijk karakter en een dapper hart, dat eens het bedrog en de listige praktijken van *Albion* zou wreken.

(80) Toen hij nog maar nauwelijks de jongelingsjaren bereikt had, ging hij naar de beroemde School, die de hele wereld met lof vermeldt, en die onze voorouders de *School van Mars* noemden; al wat maar *Pallas Athene* en *Bellona* daar aan *leerstellingen* en *vaardigheden* inbrengen; al wat zij hier leggen (85) wat voor gewone gemoederen *onduidelijk* is of *ondoordringbaar*; al wat zij onderrichten voor het *verdedigen* of *aanvallen* van posities in het terrein; al wat de *tactiek gebiedt* of *verbiedt*; wat maar aan *verborgen betekenissen* de te bestuderen *krijgskunde* met zich meebrengt, leerde NAPOLEON (90) met zo grote behendigheid in korte tijd, dat hij al zijn *medeleerlingen* en zelfs zijn *leermeesters* versteld deed staan.

Maar waarom ligt, terwijl *Gallia* zich verwondert over de zo zeldzame talenten van deze uitmuntende leerling van *Mars*, en de *Faam* deze met de klank van honderd bazuinen onder de Volkeren verspreidt, (95) de *Godin* (die tot nu toe het Franse land goedgunstig toelachte) plotseling terneer, verscheurd door verdriet en vrees ? Waarom beweent zij het bittere lot van ten val gebrachte Vaderland, en brengt zij de handen ten hemel strekkend deze laatste (100) woorden uit met trillende lippen: “Had dan een zo grote woede de gemoederen van het volk in haar greep ?”⁵ Waarom brengt zij als zij opnieuw probeert te spreken niets uit, doordat haar stem breekt door snikken en geweent?

Verhaal mij, Muze, wat heeft haar (105) Verheven Gemoed zo ernstig bedroefd, of welke gebeurtenissen hebben het zo erg vervuld met plotselinge vrees ? Welk ongunstige voorval heeft de *Godin* vervuld met zo huiveringwekkend smart?

Melpomene, die zich het hoofd bedekt heeft en zich gekleed heeft in een rouwgewaad, verhaalt vervuld van smart en zich met beide handen op haar borst slaand: “Een door geen tranen te vermurwen en door geen geloften te verzoenen MONSTER (dat de rivier van (110) de Onderwereld voortgebracht heeft en dat de naam REVOLUTIE draagt) is het Franse land, de gelukzalige woonplaats van de VERHEVEN MAAGD⁶ binnengedrongen; gepaard gaande met een veelheid aan rampspoed heeft het meteen bij zijn komst alle vergrendelingen van gerechtigheid en geloof verbroken: Prompt zijn, alsof ze al in slagorde opgesteld klaarstonden onder het opperbevel van dit monster bedrog, trouweloosheid en

5 Naar Verg. *Aen.* I 11 *Tantaene animis caelestibus irae* ? (<hadden de gemoederen ...)

6 = genoemde *Godin*, die staat voor het land Frankrijk, de GALLISCHE MAAGD

roofzucht te voorschijn gesprongen; terstond hebben de voortschrijdende verschrikking en ontsteltenis de burgers tot gevechten over en weer gedreven: De zoon belaaft de vader; - echtgenoten vrezen elkaar, de bruidegom is bang voor zijn bruid, het nakroost voor zijn vader; - de broeder zoekt verzadiging voor zijn vervloekte razernij in het bloed van zijn broeder; uitgebannen worden rechtschapenheid, eerbied voor de gewijde godsdienst en de aangeboren schroom; - tempels die duizend jaar hebben gestaan, gewijde gebouwen, beelden, altaren en voorwerpen (125) vernietigt deze goddeloosheid; - en door razernij gedreven stormt het volk daarlangs, waar ruim baan gegeven wordt; tot zo grote wandaden heeft het woeste monster aangezet, om hun rechtschapenheid vermaarde mannen de dood injagend door foltering, moord en brandstichting ! Tot zo grote wantoestanden heeft de razende teugelloosheid het Vaderland gebracht ! (130) Dit leidde tot gekerm, verdriet, angst, vrees en ontzetting, die de gewijde ledematen van de VERHEVEN MAAGD⁶ uiteen hebben gescheurd."

Zodra *Melpomene* opgehouden was deze oorzaken van de ellende op te sommen en steunend zich teruggetrokken had in de ijle lucht, meldde het *Gerucht* als voorbode van nieuwe rampen dat *buitenlandse* (135) vijanden talloze legerscharen tegen het Vaderland aanvoerden met grimmige en onbeschaamde blik, de ogen fonkelend van woede, dreigend het ten val te brengen en te verwoesten en het zozeer in zijn geheel helemaal te gronde te richten, dat van de *Franse* macht nog slechts een (140) naakte schim restte, zoals die van het verslagen *Troje* of *Carthago*.

Maar niet gewend haar macht als onaanzienlijk te onderwerpen aan schaamteloze bedreigingen richtte de *Godin* (de standvastige beschermster van de *Fransen*) zich op voor een volgende beschimping en nadat ze alle verdriet en vrees uit haar gemoed gebannen had wendde zij haar blik naar de vijanden (145) en sprak hen vol verontwaardiging toe met deze woorden: "Ofwel ik, die tot nu toe te midden van godinnen en machtigen der aarde mijn krans heb gedragen op ongerept voorhoofd, ben de hoogste graad van majesteit niet waardig, ofwel, een terechte vergelding eisend voor dusdanig snode plannen⁷ (150) door het laten inslaan van de bliksem in de duisternis van de eeuwige nacht, zal ik u ...⁸. Maar het is beter de woelige baren van het verscheurde Vaderland tot rust te brengen en de burgers met elkaar te verzoenen, en zo het onderwereldlijke MONSTER te verdrijven, voordat ik u, buitenlandse vijanden, tref met een zekere dood."

7 *pro talibus ausis*: Zo Verg. *Aen.* II 535, XII 351

8 *vos ego ...*: *Apopsiopese* naar Verg. *Aen.* I 35 *quos ego ...*

Nauwelijks had zij met vertoornd gelaat zodanige woorden gesproken, (155) of de uit *Maia* geboren *Mercurius* heeft, neergegleden uit de hemelburcht, haar deze hoogste bevelen van de *Luidonderende Oppergod* overgebracht: “De heerser van de Olympus keurt goed en prijst, MAAGD, wat op een zo beslissend moment in de geschiedenis jij in je verontruste gemoed besloten hebt; maar hij heeft Je nodig (160) bij het behandelen van belangrijker zaken in de vergadering der Hemelgoden: Vertrek snel hiervandaan en ga naar het heiligdom van de hoogste hemel, en geef intussen het gehele lot van het Franse Volk, het heil van het Vaderland een scherpzinnige man in handen.”

Na deze woorden ijld de *Gevleugelde Bode* met ranke voet naar de hoge hemel; (165) en de GALLISCHE MAAGD, zich haastend met bereidwillig hart zich te schikken naar de wil van de *Luidonderende Oppergod*, sprak met haar *Verheven mond* zodanige woorden: “Mij is welbekend, NAPOLEON, de liefde, die Jij vanaf je jonge jaren het Vaderland gewijd hebt; de zeldzame (170) rechtschapenheid en trouw van jouw geest zijn mij bekend; daarom plaats ik vol vertrouwen het schip van de Franse staat in jouw handen, om het te besturen in mijn afwezigheid; jouw moed en bekwaamheid als strijder zullen het te midden van de woelige baren van de burgeroorlog behouden in veilige (175) haven brengen; welke buitenlandse vijand ook maar zullen die voortreffelijke eigenschappen van jou van de vaderlandse kusten weren, en het MONSTER zullen zij, gebonden met de verknoping van duizend ketenen, neerwerpen in de onderwereld.” Zo heeft de *Godin* gesproken: En naar de hemel opstijgend in een witte wolk, trad zij onder gejuich van de Goden het hemelpaleis binnen.

(180) Moedig het roer grijpend sprak NAPOLEON toen, erop bedacht onmiddellijk de *binnenlandse onrust* tot bedaren te brengen, zo alle *Fransen* toe in een plechtige uitvaardiging: “Genoeg is er toegegeven aan wanorde en woede; genoeg heeft het Vaderland tot zijn ontsteltenis zijn grond doordenkt gezien met stromen bloed: (185) Daarom, als jullie nog enig plichtsbef over hebben, of enige bekommernis voor het eigen behoud, maakt dan een einde aan jullie tweedracht; want ik ben vastbesloten weerspannige burgers te straffen en de rechtschapene te beschermen, en de fakkels die het koninkrijk in vuur en vlam gezet hebben uit te doven: (190) zweert dus de goddeloze razernij af met heel je hart; de Revolutie, die maar al te lange tijd ons Vaderland in zijn grondvesten geschokt heeft, houdt nu eindelijk op.*⁹

Heel Gallië juichte, overeind komend bij deze vaderlijke woorden als kwam het weer tot leven, dit vooruitzicht toe en (195) vleide zich met de moed gevende hoop dat eindelijk

9 (noot van Roemers:)* “Citoyens, la révolution est fixée aux principes qui l’ont commencée; elle est finie.” *Bulletin des Lois du 24 Frimaire an VIII*.

na de duistere wolken stralende dagen zouden aanbreken: “Welgedaan, NAPOLEON,” riep het eenstemmig, “verwaardig je de laatste hand te leggen aan het grote werk dat je ondernomen hebt, en beijver je ons Vaderland te redden uit de misdadige muil van dit huiveringwekkende MONSTER ! (200) Op Jou immers berust al onze hoop op redding.”

Toen aarzelde de held geen ogenblik meer: Hij bevrijdde de zonder een schijn van schuld in de gevangenis vastgehouden burgers en riep de ballingen terug naar hun voorvaderlijke woonplaatsen; - hij hergaf het volk zijn kalmte, in plaats van de opgezweepte woede en (205) onderdrukte het op oproer beluste plebs; - Hij herbouwde de gewijde heiligdommen van de voorvaderlijke godsdienst; - hij herstelde de eredienst en gaf de Dienaren van de eredienst hun plaats terug en sloot een eeuwigdurend verdrag, met de naam concordaat, met het hoofd der Kerk; - Secten en afwijkende riten beschermde hij en liet die toe onder gelijke (210) rechten; - en door de dwalingen van de opgewonden gemoederen uit te bannen gaf hij zijn hele Vaderland innerlijke vrede - en zo dwong hij het misdadige MONSTER terug te keren naar de poelen van de huiveringwekkende onderwereld, waar het vandaan gekomen was.

O, welk een vreugdevolle aanblik der dingen en welk een orde en regelmaat hebben toen de plaats ingenomen van de droevige treurnis van daarvoor ! Welk een dankbetuigingen, (215) lofprijzingen en goede wensen voor de held heeft het *Franse* volk toen overal recht uit het hart geuit ! Zoals een zeeman, als hij na lange tijd de prooi te zijn geweest van wind en stormen met een vreugdekreet in de veilige haven is beland, met ongebreidelde gevoelens zijn armen slaat (220) om zijn nakroost en de vrouw die met hem het bed gedeeld heeft, en vertelt over de gevaren waaraan hij ontkomen is, zo haal ik diep uit mijn geheugen naar boven, hoe een vriend zijn vriend kuste en door hem gekust werd, een bruidegom zijn bruid, kinderen elkaar en hun moeder hun vader, elkaar omhelzend en gelukwensend dat zij nog in leven waren na zo geduchte (225) rampspoed en dat eindelijk een roemrijke held alle getroffenen de zegenbrengende olijftak van de binnenlandse vrede bracht.

Terwijl echter die held zich beijverde de zwaarwegende verliezen van het Vaderland te herstellen, en het uitgeputte volk in zijn ongeluk bij te staan, zwoer als enige (230) *Albion*, gedreven door afgunst en razende woede, deze gelukzalige nieuwe dageraad der geschiedenis te niet te doen ! “Ik ben bang”, sprak het, “dat die man, als ik niet meteen mij tweer stel tegen zijn zo grootse plannen, zijn aandacht zal richten op de kusten van de Noordzee, vloten zal bouwen goed uitgerust voor de zeevaart en langzamerhand op voet van gelijkheid en gelijkberechtigd met mij wil (235) wedijveren in het handeldrijven op zee, en, indien de beschikkingen van het lot het toestaan, het brengen tot een beslissende slag op zee, waarover ik de scepter voer, drietand van de zee: Daarom, om niet ooit slachtoffer te worden van een zo ellendig lot, zal ik de aanzienlijken, de hoven en de Dienaren daarvan

met (240) mijn verlokkingen en geschenken trachten te verleiden en om te kopen met mijn goud, opdat zij de gemoederen van de Koningen overhalen tot een nimmer eindigende oorlogen tegen die man: Zo zal ik, terwijl die Koningen en hij elkaar ten dode bestrijden, in volle veiligheid mijn schepen wijd en zijd over de Oceaan kunnen laten varen; zo zal ik, zelf spaarzaam het eigen bloed, (245) van verre met gerust hart kunnen waarnemen hoe stromen bloed van anderen vergoten worden door met mijn goud gekochte legerscharen; zo zal ik, terwijl de *Fransen* aan de overzijde van de Noordzee strijden, al hun schepen kunnen buitmaken en naar mijn Engelse havens voeren, en zo zal ik onverholten als enige heersen over de zeeën.”

(260) Een huiveringwekkende opzet ! die nog bij geen enkel volk ter wereld, hoe barbaars ook, opgekomen is, en die de *Engelsen* enkel en alleen door hun vervloekte gouddorst en hun niet te verzadigen eerezucht ingegeven heeft kunnen zijn ! Maar met angstaanjagend wapengekletter komt hun laatste uur naderbij, dat paal en perk zal stellen aan dit verderfelijke winstbejag: Want gehelmd komt NAPOLEON, de hoogste bevelhebber van de *Fransen* naar voren, oppermachtig in de strijd, die met wrekende hand gerechtvaardigde genoegdoening zal eisen voor deze zo wrede opzet, en die door de poorten van de door de Engelsen *afgesloten zee* te ontgrendelen (270) dat *element* dat Moeder Natuur voor alle volkeren ter aarde geschapen heeft weer *gemeenschappelijk* bezit zal maken.

Toch waren deze wrede plannen nog niet genoeg voor de razernij van *Albion*: Door nieuwe woede daartoe aangezet, zint het wederom op een andere wandaad en waagt het die ten uitvoer te leggen, een wandaad die geen enkel geslacht (275) van zijn voorvaderen gehoord heeft, en waaraan de gedachte bij geen enkele vijand ooit is opgekomen; een wandaad, des te misdadiger, omdat die het hele verband van het maatschappelijk leven vernietigt en Europa terugbrengt tot de gruwelijke denkwijze van vroegere barbarij ! Heimelijk zond het (ik huiver, nu ik dit vertel !) om hun slechtheid beruchte mannen naar de stad (280) *Parijs* (waar NAPOLEON zijn zetel had) hun een werktuig in handen gevend met diep binnenin een mengsel van lood, pek, zwavel en andere verderf brengende stoffen, dat deze misdadige bende tot ontbranding moest brengen (wanneer NAPOLEON uitrijdend uit zijn paleis in de buurt ervan kwam), en zo moest deze (285) *helse machine* (welke andere naam immers kan ik daaraan geven), ontploffend door het aanwenden van vuur, De Vader van heel het Franse volk op gruwelijke wijze om het leven brengen.

Gretig de opdracht aannemend streefde de bende samengezworenen de vervloekte misdaad tegen deze *Verheven* persoon na ! (290) En hoewel die misdaad zonder resultaat is gebleven, toch is het werktuig (zodra de goddeloze hand de ontvlamde hennep naar de opening had gebracht) meteen met zo groot geweld uiteengespat en heeft de hele stad vervuld met zo huiveringwekkend lawaai, dat het hoge hemeldek op gewelddadige wijze

(295) in stukken gebroken scheen te zijn; mensen, pleinen, tempels, en huizen scheen het prijs te zullen geven aan een algehele vernietiging... Velen zijn omgekomen, ontzield door het geweld ervan; - Meer mensen nog door de vlammen van de vuurzee, die toen ontstond; - gevallen zijn sommigen, hun lichamen uiteengerukt;- anderen zijn gevallen en halfdood blijven liggen;- deze heeft het neerstorten van (300) het metselwerk van gebouwen gedood; - gene hebben de gebroken metalen platen van de muur van een naburig huis hevige pijn en ernstige verwondingen veroorzaakt; - weer een ander wiens lichaam doorboord is door een met brons beslagen paal heeft stromen bloed uitgebraakt en heeft, met zijn bloedige wond ter aarde neergeworpen, de ogen gesloten ... De nog levenden (305) vervloeken de afzichtelijke daad en keren terug naar hun met huiveringwekkend geraas ingestorte huizen, op zoek naar hun omgekomen medeburgers: Laat ik zwijgen over de rest, het huidige geslacht zal kunnen getuigen dat in heel de stad niets dan het beeld van de dood zich aan ieder heeft opgedrongen, en de gemoederen van allen met angst heeft vervuld.

(310) Terwijl evenwel *Gallia* deze taferelen met bittere tranen beweent, en *God* uit het diepst van zijn hart plechtig dank betuigt, dat NAPOLEON ontkomen is en te midden van de vlammen van de vuurzee het leven ongedeerd heeft weten te bewaren, betreurt als enige het verderfelijke *Britannia* het met onnoemelijk misbaar (315) dat deze *Vader* nog steeds behouden blijft voor zijn *Vaderland*, en zint het op nieuwe aanslagen op die held, om de hoog opblaaiende razernij die het diep in zijn hart koestert te bevredigen; verraderlijk zendt het zijn *Gezanten* met talloos vele ponden goud naar de verschillende hoven van Europa (320) in een poging daarmee de *Dienaren* der *Koningen* te verblinden, en om aan allen openlijk bekend te maken, ofwel fluisterend te suggereren: "dat NAPOLEON een algehele macht over heel de bekende wereld najaagt en met beloften en het dreigen van wapens beoogt willekeurig welk land toe te voegen aan de landen (325) die al zuchten onder de scepter van *Frankrijk*". - Om er daarna ook nog leugenachtig aan toe te voegen: "Het is gedaan met jullie macht en vrijheid, als jullie niet eendrachtig met al jullie krachten je tegen die man teweere stellen en, hetzij gezamenlijk hetzij afzonderlijk, een tot zijn ondergang leidende oorlog tegen die man aangaan met alle middelen van recht en onrecht; (330) een gerechtvaardigde zaak heeft zich nooit voorgedaan aan jullie gekroonde hoofden: Brengt dus eensgezind zo snel mogelijk je legers in gereedheid, en weert allen tezamen dit dreigende gevaar af; Dat vereist het hoogste staatsbelang, dat vraagt het algemene verlangen naar rust van Europa; dat schrijft (335) het heil van de volkeren dwingend voor, en daar dringt het op aan; de noodzaak jullie koninkrijken onaangetaast te bewaren voor de toekomstige geslachten kortom maakt dat onvermijdelijk.

Ach, wat een droefenis ! Als gevolg van in zijn voordeel werkende omstandigheden heeft het euvelradende tenslotte door zoveel misleiding het gewenste doel bereikt ! Want, het was alsof de *Hoven* getroffen waren door verblinding, heeft *Anglia* ze allemaal, triomferend

door hun lichtgelovigheid, tot de oorlog weten op te zetten ! ... Het nageslacht van onze kleinkinderen zal later nauwelijks kunnen geloven, wat wij met eigen ogen hebben gezien, en wat ieder begrip van trouw te boven gaat ! ... Uit eigen beweging bewapende al gauw heel *Austria* zich met zwaarden en speren (*Austria*, dat geen enkele reden had (345) om een oorlog aan te gaan tegen NAPOLEON en geen enkel voorwendsel daarvoor kon inbrengen)! Door het voorbeeld daarvan komt *Germania* in opstand onder ver weg weerklinkend en wijd en zijd daverend oorlogsrumoer ! Het brons hangend op heilige plaatsen¹⁰ roept met zijn dof klinkend gonzen de bevolking overal vandaan bijeen; - Als de mensen (350) bevend van angst aanwezig zijn, worden door herauten de koninklijke besluiten voorgelezen die de burgers onder de wapenen roepen; - Terstond wordt er monsterring van de mannen gehouden; - Op de monsterlijst voor krijgsdienst wordt ingeschreven wie maar op grond van zijn leeftijd geschikt bevonden wordt of aan wie de natuur voortijdig de benodigde lichaamskracht geeft; - (355) Terwijl de rij mannen groeit en de bijeengedreven menigte jongelingen toegenomen is tot het onmetelijke, oefent een deel zich al in de wapenen, en legt een ander deel zich toe op allerlei handwerk, nodig voor de oorlog: De eersten leren verschillende soorten zwaarden te hanteren, anderen oorlogsprojectielen te slingeren; - weer anderen steden en kampplaatsen te omgeven met omheiningen van palissaden en wallen; - deze bruggen te bouwen; - gene doodbrengende stortvloed te laten komen uit de ijzeren lopen van kanonnen; - die mannen de bodem te ondergraven; - anderen dood en verderf brakend geschut te ontsteken, en na ontploffing terstond weer te vullen met een nieuwe (365) lading ijzeren kogels, om daarna het in de enge opening geplaatste licht ontplofbare kruit tot ontbranding te brengen met het aansteken van de lont: (Een zo grote inspanning kostte het¹¹ Europa te verwickelen in het wrede krijgsgebeuren, (370) enkel en alleen opdat de voordelen van de handel over de wijde wereld voorbehouden bleven voor de over de aarde verspreide Britten alleen !). En toen de *Koningen* na zoveel inspanningen meenden eindelijk het *Franse* volk aan hun heerschappij te kunnen onderwerpen, hebben wij die uit alle mogelijke aardstreken zien komen aanstormen, als gedreven door de werveling van de vloed, ontelbare drommen ruiters en voetvolk met zich meevoerende en over eindeloos lange heerbanen, langs bochtige wegen, door dalen en over bergtoppen, ten koste van de grootst denkbare geldelijke inspanningen, het uit zijn ontzaglijke binnenste dood en verderf spuwende bronzen oorlogstuig achter zich aan slepend.

(380) Onder hen heeft de Oostenrijkse keizer in zijn overmoed de uiterste grenzen van zijn rijk overschreden, de eerste door het grotere aantal van zijn regimenten en de eerste in zijn vurige ijver zich ondergeschikt te maken aan de Engelse razernij; en, nadat hij zijn kamp

10 de bronzen klokken hangend in de kerktorens

11 Naar Verg. *Aen.* I 33 *Tantae molis erat Romanam condere gentem*

opgeslagen heeft eist hij voor zich de droeve eer op als eerste de strijd aan te gaan.

(385) En niet lang heeft de gelegenheid daartoe op zich laten wachten; immers, terwijl de volgende dag nog maar ternauwernood de toorts van *Phoebus Apollo* het licht van de opkomende zon over de aarde verspreidde, en toen de Oostenrijkse *Keizer* zag dat de zwaar bewapende slaglinie onder NAPOLEON dichtbij tegenover hem opgesteld stond in het wijde veld, beval hij plotseling zijn soldaten de wapens op te nemen, in zijn geestdrift verlangend naar de eerste veldslag; - en hij beval de hoorns signalen te geven die de gehele hemel deden weerklinken met hun huiveringwekkend geschal; en met de pauken het noodlottige teken te geven voor de onmiddellijk volgende slag; - en nadat hij de afdelingen in geschakeerde ordening (395) opgesteld heeft voor de slag, snelt hij langs het centrum en de flanken allen met verontrustende woorden aansporend tot de strijd.

Maar toch bleef NAPOLEON daar intussen kalm staan, verzonken in het met waakzame blik aanschouwen van de vijand, alle denkbare bewegingen van die vijand overwegend, ieder oprukken, alle mogelijke opstellingen, (400) en dat wat de plaats van de bloedige veldslag zou worden overziend en de daaraan grenzende terreinen: Daarna heeft hij de diepe stilte verbrekend deze woorden tot zijn wapenbroeders gesproken: “De Oostenrijkse *Keizer* daagt mij uit tot deze ongerechtvaardigde oorlog, waartoe alleen maar het van razernij vervulde *Britannia* hem heeft aangezet; maar (405) voordat vandaag de ondergaande zon haar stralen aan de aarde onttrokken zal hebben, zal ik deze schaamteloze vijand vernietigen, daarmee een gedenkwaardig voorbeeld stellend voor het misdadig verbreken van de vrede.”

Zo heeft hij gesproken; en zonder uitzondering heeft het gehele leger hem uitbundig toegejuicht: “Geef, NAPOLEON, geef het teken (410) tot de strijd, en wij zullen onder jouw aanvoering deze gehate vijand onder de voet lopen.”

Hij heeft het teken gegeven: En zoals een rivier, als eenmaal de dijken doorgebroken zijn, zich over de onderliggende velden stort, en diep in de aarde gewortelde eiken geheel en al losslaat en reusachtige bouwwerken en huizen omverwerpt, en alles in zijn kolken samenbalt; zo heeft (415) de Franse slaglinie losbarstend in zijn eerste aanval het vijandelijke kamp (hoezeer ook omgeven door een beschermende omwalling) tot de grond toe vernietigd, en zich zonder verwijl een weg gebaad midden tussen de vijandelijke scharen door: Het gekletter van zwaarden en lansen en het gedreun van het geschut en het doordringende geluid van de bazuinen waren zo sterk, dat ze de verspreid over ver afgelegen staande huizen deden schokken op hun grondvesten en dat de bevolking meende dat de laatste dag van hun leven gekomen was; en niet na te vertellen was het noodlot van de Oostenrijkse nederlaag; want zoveel lijken lagen wijd en zijd neergeworpen op opgetaste hopen, (425) dat er amper een stuk aarde onbedekt was: Wie ofwel aan

het zwaard ofwel aan de kogel uit de ijzeren kanonnenmond ontkomen waren, of aan de projectielen met hun uiteenspattend metaal, die zwierven uiteengeslagen over (430) bergen, velden en dalen, als de schepen van een vloot die door een huiveringwekkende werveling van winden uiteengeslagen over de stormachtig schuimende zee naar onzekere kusten gedreven werden: De een werpt zijn helm op de grond en zijn gevleugelde adelaar, om sneller te kunnen vluchten; - een ander laat zijn ransel in het water van een riviertje in de buurt vallen; - weer een ander werpt zijn bazuin, of zijn zwaard vanaf de brug naar beneden; - alle overlevenden geeft de paniek vleugels, (435) en allen stormen in grote angst voort, zonder te weten waarheen, om toch maar hun lijf te redden voor de wrekende wapens van de vijand.

Dit was de afloop van de veldslag, hun *Keizer* die deze vanaf een hoge heuveltop aanschouwd had, beweende deze met bittere tranen, de verraderlijke aansporingen van het arglistige (440) *Albion* vervloekend, dat de enige oorzaak van deze meedogenloze oorlog was geweest.

Toen hij evenwel meende dat er geen enkele redding meer was, en vreesde dat het *Oostenrijkse* huis zijn voorvaderlijke gebied en heerschappij verloren had, heeft NAPOLEON de ongelukkige een bewijs van de hoogste edelmoedigheid gegeven:(te opmerkelijk om het hier niet te vermelden)(445) Ondanks de schittering van de overwinning volstrekt niet blind voor de rol die zijn tegenstander gespeeld had, heeft hij toch *als eerste* vriendschappelijk de hand naar de overwonnenen uitgestoken en hem *edelmoedig* de *olijftak van vrede* aangeboden, op voorwaarden die ieders verwachtingen te boven gingen.

De tegenstander aanvaardde, tegelijkertijd verbijsterd en vol bewondering voor de edele (450) gezindheid van de overwinnaar, met een verheugd gebaar en uitdrukking de geboden vrede, en beloofde met een plechtige overeenkomst deze onverkort te zullen handhaven: Maar (ach !) een geveinsde, een Punische trouw school heimelijk diep in het hart van de overwonnenen ! Want amper weer gekroond met (455) de door de overwinnaar teruggegeven kroon heeft hij al weer (wie zou het kunnen geloven ?) gewillig het oor geleend aan de influisteringen van het oneerlijke *Albion*, en opnieuw met de grootst denkbare krachtsinspanning de oorlog verklaard: Maar terstond heeft hij terecht boete gedaan voor deze zo grote wandaad, want zoals de gouden zon met zijn stralen de witte sneeuw (460) van de aarde doet verdwijnen, zodra zij de wolken die de hemel bedekken verdreven heeft; zo heeft NAPOLEON met wrekende hand, zodra hij de overmoedige vijand ontwaard had, diens ontelbare scharen ruitertij en voetvolk in een oogwenk geheel en al vernietigd ... Mijn zwakke *Muze* (465) zou zich eigenlijk (dat moet ik toegeven) een nodeloze moeite getroosten de ongehoorde nederlaag van deze dag te verhalen; Toch zal ik de bekende feiten verhalen die de omgeving het dichtst bij het slagveld de wereld gemeld

heeft: Dat immers de Oostenrijkse ruiters en voetvolk al meteen in zo hoge (470) hopen op het veld gelegen hebben, dat er nauwelijks maar één afdeling van de duizenden behouden is gebleven ... Toen smeekte de overwonnenen wederom om vrede; en edelmoedig schonk de overwinnaar ook die weer: Maar in dezelfde mate waarin de goedertierenheid van deze groter was, verhief zich de toenemende euvelmoed (475) van gene meer ! Want in zijn onnoemelijke razernij stortte hij zich weer op de wapenen: En hoewel ook toen *voor de derde maal* overwonnen, hoopte hij, vertrouwend op de gewapende hulp van de *Russische keizer*, nog in een *vierde* veldslag uiteindelijk de overwinning te behalen.

Intussen heeft NAPOLEON (toen hij, terwijl hij een (480) onmetelijke afstand daarvan verwijderd was, bij de kust van de Noordzee een vloot in gereedheid bracht) gehoord dat *Saxonia* door de *Pruisische Koning* binnengevallen was, en dat dit het *Franse* land altijd vriendschappelijk gezinde rijk door het opleggen van een verdrag aan banden gelegd was: Terstond (485) richtte NAPOLEON vastbesloten deze zo grote schanddaad te wreken zijn schreden naar de Rijn - hij is de rivier overgestoken -, verhaastte zijn veldtocht om deze schandelijke vijand op te sporen, en nadat hij hem gevonden had, viel hij hem onmiddellijk aan dichtbij de muren van de geleerdenstad Jena: Nauwelijks heeft onze tijd kunnen geloven noch zal (490) het nageslacht in een toekomstige tijd kunnen geloven, hoe groot bloedbad NAPOLEON aangericht heeft in deze veldslag ! Maar hoge gedenktekens zijn over, verspreid over de velden van Jena, getuigend van de algehele vernietiging van de vijandige slaglinie, van de algehele ondergang van de Pruisische macht en troon ! Verder is daar als getuige de hele Germaanse wereld, (495) die immers gezien heeft hoe zodra de ongelukstijd van deze nederlaag *Berlijn* bereikt had de *Koning* en de *Voornaamsten* van het hof en alle *Ministers* door paniek overmand terstond de gebouwen van de regeringszetel verlieten, en gehoord heeft hoe de hemel onbestendig werd en vervuld van angstaanjagende jammerklachten.

(500) Nauwelijks evenwel had NAPOLEON déze doortrapte vijand geheel en al vernietigd, of de *beide Keizers* overschreden de grenzen van hun rijken en daagden hem met nu weer *verbonden wapenen* uit tot een *vierde*, een *vijfde* en een *zesde* veldslag, in *Eylau*, *Friedberg* en *Wagram* ! ... Maar hoe beiden in deze *drievoudige veldslag* een noodlottige nederlaag leden, vertelde opnieuw de naburige bevolking, en de waarschuwendende voorbeelden zelf - een onvergankelijk bewijs -, verspreid over de velden ! ... Zonder onderscheid lagen daar de Russische en Oostenrijkse soldaten gewenteld in elkaars bloed: (510) Hier had NAPOLEONS legermacht dichte drommen voetvolk doorboord met het blanke zwaard; daar ontelbare ruiterscharen doorregen met kogels; - de hoge hemel daverde van de ontplofte projectielen van het geschut; - en de hele aarde dreunde geschokt door het stampen van de voeten van ontelbare viervoeters; (515) de vijand werd, waarheen hij ook maar zijn blik wendde, belaagd door een zo angstaanjagende stortbui van kogels, dat hij meende dat alle vurige

bliksems uit de wolken van de hemel op hem afgeschoten werden. - Een heviger gevecht is er stellig nooit onder de zon geweest, noch een onmiskenbare slachting (520) onder de totaal overwonnen vijand; want wat er op het slagveld restte van de vijandelijke drommen ruitery of voetvolk heeft NAPOLEON naar beneden gedreven naar het snelstromende water van de rivier de *Donau*, en tegelijkertijd in die ene diepte samengedrongen.

Moet ik nog erover uitweiden, of er maar liever het zwijgen toedoen, welk een benauwenis zich toen van de oorlogsophitsers meester gemaakt heeft ? Moet ik nog vertellen hoe de *Engelse kongsie* tandenknarsend¹² de stad *Wenen* halsoverkop verlaten heeft ? Dat *beide Keizers* naar verafgelegen streken gevlucht zijn, dat de *ministers* en *voornaamsten* sidderend van angst naar het buitenland uitgeweken zijn, net zo goed als het *keizerlijk nakroost* (530) met zijn *Verheven Moeder*? ... Mijn *Muze* zwijgt en weigert te verhalen over het onuitsprekelijk verdriet van die dag, omdat zij belangrijker voortekenen overheeft om te te bezingen in vreugdevolle liederen. Met lauwerkrans getooid trok intussen NAPOLEON onder toejuichingen van het volk *Wenen* (535) binnen, en bekroonde de onder de wrede *Mars* behaalde triomfen met de voortreffelijke eigenschappen van zijn geest; natuurlijk nam hij de hem aangeboden sleutels van de heerschappij over de stad in ontvangst, maar gaf ze meteen weer terug en sprak: "Keert terug, vluchtelingen, laten wij met een eeuwigdurend verdrag de vrede bezegelen; (540) *laten de wapenen wijken voor de toga*¹³, en laat in onze landen eindelijk de zegenrijke eendracht de plaats innemen van het tumult van Mars !"

Zo heeft hij gesproken; en op deze vriendschappelijke woorden van de overwinnaar keerden *beide Keizers* terug; en keerde de *Pruisische Koning* uit ballingschap naar zijn regeringszetel terug; en door eigenhandig (545) de met ijzer beslagen poorten van de oorlog te sluiten gaf NAPOLEON met dit verdrag de drie vorsten en hun volkeren het geschenk van een eeuwigdurende vrede.

O welk een luisterrijk schouwspel heeft toen *Gallia* de gehele wereld geboden, toen het verheugd bij zijn terugkeer die held, in gelijke mate trots doordat hij (550) in de *oorlog onoverwinnelijk* was gebleken en triomferend door het sluiten van de *gelukzalige vrede*, ontwaard en in zijn armen gesloten heeft ! ... Waarom heeft de natuur in haar karigheid jou, *Muze* van mij, niet de gewijde lier van de verheven Homerus of Vergilius gegeven om de geloften, smeekbeden en toejuichingen van de bevolking en de algemene vreugde over de gelukzalige (555) terugkeer en de grote verdiensten van de held met waardige zangen te evenaren ! ... Maar verhaal toch maar, ondanks je ontoereikende talent, hoe hij

12 Naar Verg. *Aen.* III 664: *dentibus infrendens gemitu*

13 Cicero *De officiis* I 22.77

bij binnenkomst eenstemmig als *Edelste Vader des Vaderlands* begroet is, en als *enige hoop van het volk* en *steunpilaar van het rijk*! Verhaal, hoe de gehele bevolking, al het lagere volk en de Senaat bij wijze van onderscheiding voor deze overwinning de held plechtig (560) de keizerlijke scepter, kroon en troon hebben aangeboden, en hoe heel *Gallië* God dankend hem toegejuicht heeft: “God heeft ons deze vredesrust gegeven!” En voeg daar dan nog aan toe dat wij al spoedig in heel het rijk het culturele leven en al wat daarbij hoort hebben zien herrijzen uit de duisternis, weer opbloeiende onder zijn gezag ! (565) Dat hij de Fransen goed gebouwde, altijd stromende *waterbronnen* gegeven heeft, ten nutte van de bevolking, en *verharde wegen* aangelegd heeft over hoge bergen en door ontoegankelijke binnenlanden; - en dat er met de grootste krachtsinspanning *kanalen* gegraven zijn door bergen en door dalen, en door het hardste rotsgesteente; - (570) en dat er *Paleizen* gebouwd zijn van ongehoorde kunstigheid, getuigend van de dankbare gezindheid jegens de bongenoten in de oorlog; - *obelisk* gewijd aan de *deugd* en de *verdiensten*, - en *Piramiden* van verbazingwekkende afmetingen; - en hoge *openbare gebouwen* met indrukwekkende zuilen, op hun deuren met inschrift herinnerend aan de veldslagen, (575) en de door oorlog onderworpen staten en de door het Rijnverdrag met ons verbonden volkeren; - vermeld de aan de *Franse* kroon teruggegeven *gebieden* die Frankrijk ooit onder KAREL DE GROTE rechtmatig bezeten heeft; - beschrijf hoe in één stelsel *maten* en *gewichten* tot eenheid gebracht zijn; - (580) noem de *wetboeken* die ontstaan zijn, die *ieder volk* in Europa zich *eigen* gemaakt heeft ... Genoeg nu, *Muze* van mij, houd maar op nog meer erover te vermelden, want hier ontstaat voor jou stof van een geheel nieuwe orde ! (585) De *Godin van de Fransen* zie ik terugkomen uit de hoge wolkenhemel en ik hoor haar zo voor de troon van *Keizer* NAPOLEON spreken met milde stem: “Heel Europa heb jij vrede gegeven, GROTE MAN; maar, opdat *Gallië* in de komende eeuwen bestendig blijft in macht, moet je in een hechte huwelijksverbintenis een bekoorlijke echtgenote aan je binden die je in de loop van een aantal jaren gelukkig kan maken door je een aanzienlijk nakroost aan zonen te schenken, een vrouw die befaamd is om haar lieflelijk karakter, haar ingetogenheid en haar liefhebbend hart, en die vanaf de jaren van haar tedere jeugd altijd geleerd heeft met moederlijke hand ongelukkigen te hulp te komen: Geef de *Fransen* nog dit overduidelijke teken van jouw liefde voor hen ! Geef dit aan de door verdrag met jouw macht, met jouw scepter verbonden rijken ! Geef dit kortom aan alle volkeren der aarde! Want zo zal een waardige opvolger op de troon van zijn vader en een waardige erfgenaam van jouw voortreffelijkheid alle gebeden van de *Fransen* vervullen: (600) Eeuwig zal zo de *Franse* zaak veilig stand houden: Jij zult zo de ware stichter en stamvader van de vierde dynastie zijn¹⁴.”

14 Voor de 1e drie is te denken is aan Merovingers, Carolingers, en Capetingers met hun vertakkingen Valois (en Valois-Orléans) en Bourbon

Zo heeft zij gesproken: En nauwelijks was de *Godin* teruggegaan naar de hogere hemelstreken, of de roemrijke *Keizer* heeft te midden van de voornaamsten en de ministers van zijn rijk ingezien dat zoveel lof voor een edele geestesgesteldheid en een zo eerzaam karakter alleen MARIA LOUISA, de dochter van de *Oostenrijkse Keizer* sierden, en hij heeft besloten deze *Verheven* prinses door het huwelijk aan zich te binden ... Hij heeft om haar hand gevraagd, aangedrongen en haar verkregen uit haar Vaders hand, en met eenstemmig gezang begroette *Gallië* haar toen hij haar ten huwelijk gevoerd had, en het bezwoer de hemel (610) uit haar vruchtbare moederschoot nakroost te verwekken, als erfgenaam van zijn vaders macht en troon.

En niet heeft de hemelse macht geweigerd de smeekbeden en wensen van het vrome volk te verhoren: Want met ongehoord geschal van bazuinen door de hemel meldde de *Faam*, en met feestelijk gedreun meldden vanaf de hoge stadsmuren (615) de bronzen monden van geschut, dat de *Verheven Keizerin* MARIA LOUISA onder gunstige voortekenen een *Verheven prins* ter wereld gebracht had ! O gelukzalig Vaderland! O overduidelijke hemelse trouw! O gedenkwaardig onderpand door de hoogste goedheid Gods aan de aarde gegeven! (620) Juicht nu Volkeren ! Juicht nu Bondgenotenstaten! En jij, *Gallië*, juich nu de deugdzame *Moeder*, de *Vader* en hun *Nakroost* toe, en breng van ganser harte dank aan *God*, dat hij je verrijkt met een zo groot geschenk, en wend je met een gestage stroom smeekbeden tot de altaren, dat *God de Verheven Ouders* met hun *Nageslacht* moge behoeden.

Dit wenst, dit smeekt

CAROLUS CLEMENS ROEMERS

Noten

INLEIDING

- 1 L. Roppe, 'C.C. Roemers, de eerste 'agent national' tijdens het Franse Bewind', in: *Limburg, maandelijks tijdschrift voor Limburgse geschiedenis, oudheidkunde, kunst en folklore* (Maaseik, jaargang 34, 1955), 177-189; M.G. Spiertz, *Maastricht in het vierde kwart van de achttiende eeuw* (Assen, 1964) 87, 111, 229; P.J.H. Ubachs, *Tweeduizend jaar Maastricht* (Maastricht, 1991), 101; P.J.H. Ubachs, I. Evers, *Historische Encyclopedie Maastricht* (Zutphen, 2005), 448.
- 2 L.J.C.H. Jacobs, 'C.C. Roemers als agent national van het arrondissement Maastricht (30 november 1794 - 26 september 1795)', in: *Publications de la Société Historique et Archéologique dans le Limbourg* (PSHAL, jaargang 129 (1993), 195-230.
- 3 Louis Berkvens, 'Staatkundige en institutionele geschiedenis, 1794-1867', in: *Limburg. een geschiedenis* (Maastricht 2015), deel 3, 23-66. De auteur geeft het meest recente overzicht van deze periode, maar gaat daarbij niet in op de specifieke achtergrond van het ontstaan van de Nedermaas (24-25).
- 4 Binne de Haan, *Van kroon tot bastaard. Biografie en het individuele perspectief in de geschiedschrijving* (Groningen, 2015), 323.
- 5 Hervé Leuwers, *Un Juriste en Politique. Merlin de Douai (1754-1838)* (Arras, 1996), 11-13.
- 6 Alain Lottin, *Vie et mentalité d'un Lillois sous Louis XIV* (Lille, 1968).
- 7 Johan Huizinga, *Herfsttij der Middeleeuwen. Studie over de levens- en gedachtenvormen der veertiende en vijftiende eeuw in Frankrijk en de Nederlanden* (Haarlem, 1919).
- 8 Carlo Ginzburg, *Il fromaggio e i vermi. Il cosmo di un mugnaio del '500* (Turijn, 1976); de Haan, 205.
- 9 Leuwers, 11-13.
- 10 Wam de Moor, 'Bataafs én rooms, Alfrinks dilemma. De biografie als ingewijde' in: *Biografie Bulletin* (Groningen, 1998/3), 211. Elisabeth Leijnse, *Cécile en Elsa, strijd bare freules. Een biografie* (Breda, 2015), 501.
- 11 Willem Otterspeer, 'De wetenschap heeft geen behoefte aan de biografie. Een biograaf moet meer schrijver dan historicus willen zijn', in: *Biografie Bulletin* (1999/2), 122-129; Willem Otterspeer, *Willem Frederik Hermans. De misluktingskunstenaar (1921-1952) Biografie*, deel 1 (Amsterdam, 2013); Jan Gielkens en Peter Kegel, 'Een 'met zorg geschreven boek' ? Over *De misluktingskunstenaar* van Willem Otterspeer', in: <http://www.wfhermansvolledigewerken.nl>, 13 maart 2014.
- 12 Zie hiervoor bijvoorbeeld de artikelen van H. Soeting, 'Biograaf toerist en indringer', L. Hanssen, 'Een regenboog van graniet. Waarom de biografie niet buiten de wetenschap kan' en Lambert Giebels, 'Een staatsman van vlees en bloed. De politieke biografie', in: *Biografie Bulletin*, respectievelijk 1998/2, 170-175; 1999/3, 219-225; 2000/1, 74-78.
- 13 Hans Renders, 'De biografische methode', in: Gerrit Voerman en Dirk Wolffram(ed.), *Benaderingen van de geschiedenis van politiek* (Kossmann Instituut, Rijksuniversiteit Groningen, 2006), 39-42; citaat van Van Berkel op p. 40.
- 14 C. Fasseur, 'Om het genoegen van de lezer. Wilhelmina: weerwoord en antwoord', in: *Biografie Bulletin* (1999/1), 24.
- 15 Leo Wessels, 'Over grenzen, beeldvorming en identiteit. Aspecten van de Nederlandse natievorming en een problematische regionale identificatie: Limburg vanaf circa 1800', in: *Limburg. een geschiedenis*, deel 3, 291.

- 16 'Het Maasdal na het verdrag van Fontainebleau, 1785', in: *Kleine Atlas voor de geschiedenis van beide Limburgen* (Hasselt/Maastricht, 1989), 10. De plaatsen Meerssen en Elsloo zijn door mij toegevoegd.
- 17 L.J. Rogier, 'Ten geleide', in: Th. Vandebeeck, J. Grauwels, *De Boerenkrijg in het departement van de Nedermaas* (Maastricht, 1961), 7; W. Jappe Alberts, *Geschiedenis van de beide Limburgen. Beknopte geschiedenis van het gebied omvattende de tegenwoordige Nederlandse en Belgische provincies Limburg, sedert de vroegste tijden* (twee delen) (Assen, 1972), deel 2, XI.
- 18 Wessels, 297-298.
- 19 Jan Wagenaar, *Vaderlandsche historie, vervattende de geschiedenissen der nu Vereenigde Nederlanden, inzonderheid die van Holland, van de vroegste tyden af: / uit de geloofwaardigste schryvers en egte gedenkstukken samengesteld* (Amsterdam, 1790), deel 1, 'Naamlust der Inteekenaaren', 60 blz., twee kolommen, respectievelijk op p. 9, 19 en 52.
- 20 Fred Stevens, 'Belgique', in: *Dictionnaire Napoléon. Sous la direction de Jean Tulard de l' Institut* (twee delen) (Parijs, 1987, nouvelle édition, revue et augmentée, 1999), deel 1, 191; Ter onderscheiding van de huidige staat België en zijn inwoners heb ik het gebruik van de twee begrippen België en Belgen vóór het uitroepen van de staat België in 1830 tussen aanhalingstekens geplaatst.
- 21 Leuwers, 11.
- 22 Koninklijke Bibliotheek (KB), 75 C 16, *Brieven en stukken, begeleid door een autobiografisch stuk door Carel Clemens Roemers (1748-1838), nationaal agent en commissaris bij het arrondissement van Maastricht, ingediend tot verdediging van zijn gedrag te Maastricht gedurende het Franse Bewind. 1791-1816* (62 §§, 25 foliokantjes, 26 bijlagen); Begeleidend schrijven gericht aan de koning van 3 maart 1816.
- 23 Schriftelijke mededelingen van Joël en Tanguy de Biolley, verre afstammelingen van Roemers. Zij gaven mij een copie van *Note de tante Madeleine de Lamberts Cortenbach*. Hieraan en aan de schriftelijke mededelingen van de gebroeders De Biolley zelf heb ik de gegevens over De Proosdij en De Zangerij ontleend; Rijksarchief Limburg Hasselt(RAH), Inventarisnr. 1502, De Lamberts-Cortenbach.
- 24 P.J.A.N. Rietbergen, *De Eerste Landvoogd Pieter Both (1568-1615). Gouverneur-generaal van Nederlands Indië (1609-1614)* (Zutphen, 1987), 13.
- 25 Eenmalig aangehaalde kranten, tijdschriften, boeken en websites worden enkel in de desbetreffende noot vermeld.
- 26 G. Stas, 'Notice biographique du jurisconsulte Maestrichtois Charles Clément Röemers', in: *PSHAL* jaargang 9 (1872), 217-232 en 290-295
- 27 F. Dumoulin, 'Appendice à la notice biographique du jurisconsulte Maestrichtois Charles Clément Röemers publiée par Mr. G. Stas', in: *PSHAL* jaargang 12 (1875), 494-497; H. Eversen, 'Une accusation contre le représentant Charles Clément Roemers', in: *De Maasgouw*, jaargang 4 (1882), 643-644; A. Flament, 'Burgerlijke overheden en leden der rechtbank die op den 2en Pluvisse an 2 (22 januari 1798) den eed van haat aan het koningschap hebben afgelegd, met bijzonderheden omtrent eeniger hunner', in: *De Maasgouw* jaargang 7 (1885), 1074-1076 en 1084; J. Habets, 'Beknopte geschiedenis der proosdij van Meerssen', in: *PSHAL*, jaargang 25 (1888), 3-160; C.C. Roemers, 'Tableau de ma vie privée et publique, Maestricht le 26 février 1816', in: *De Maasgouw*, jaargang 19 (1897), 9-23.
- 28 Paul Verhaegen, *La Belgique sous la domination française, 1792-1814*, (Bruxelles/Paris 1922-1924), tome II, 26 en 142, tome III, 18-19.
- 29 J. Verzijl, 'Roemers, Charles Clément', in: *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek* (NNBW), (Leiden, 1911-1937), (10 delen), deel 9, 875-876; J. Verzijl, 'Gedenkwaaardige Limburgers; Charles Clément Roemers, rechtsgeleerde, volksvertegenwoordiger, letterkundige en historicus', in: *De Nedermaas. Limburgs geïllustreerd maandblad* (Maastricht 1922-1941), jaargang 18 (1941), 180-183.
- 30 H. Hardenberg, *Inventaris der archieven van het arrondissement Maastricht en van het departement*

van de Nedermaas (1794-1814) (Den Haag, 1946), lxxi-lxxii.

- 31 L. Roppe, 177-189.
- 32 L. Roppe, 'Roemers, Charles Clément, advocaat, ambtenaar, politicus', in: *Nationaal Biografisch Woordenboek* (NBW) (Brussel, 1964 -), deel 2 (1966), 746-749.
- 33 M. Colson, 'Twee vrienden. Roemers en Bouteville', in: *Limburg*, jaargang 38 (1958), 77-84; C. Bussels, 'Over de bibliotheek en kunstwerken van C.C. Roemers', in: *Miscellanea Trajectensia, bijdragen tot de geschiedenis van Maastricht* (Maastricht, 1962), 557-566.
- 34 P.J.H. Ubachs en I.M.H. Evers, *Ongewilde Revolutie. Limburgs Maasland onder Frankrijk 1794 - 1814* (Maastricht, 1994), 176.
- 35 Hermann Krüssel, *Napoleo Latinitate vestitus. Napoleon in lateinischen Dichtungen vom Ende 18. bis zum Beginn des 20. Jahrhunderts*. Band I, *Von der Französischen Revolution bis zum Konsulat Bonapartes (1790-1804)* (Hildesheim/Zürich/New York, 2011), 4; Band II, *Von der Rheinreise und Kaiserkrönung bis zum Preußenfeldzug*, (Hildesheim/Zürich/New York, 2015), 5, 431-445.
- 36 *Geschiedenis van de literatuur in Limburg*, onder redactie van Lou Spronck, Ben van Melick en Wiel Kusters (Nijmegen/Maastricht, 2016), 234.

HOOFDSTUK 1

- 1 Prentenkabinet van het Rijksmuseum, Frederik Muller Historieplaten, objectnummer Rp-P-OB-84.012, vers op het beleg van Maastricht door de Fransen, 1748, anoniem.
- 2 Regionaal Historisch Centrum Limburg in Maastricht (RHCL), 14.B002A, kapittel Sint Servaas, inventarisnr. 1764, 137: Pluegmackers, in 1748 deken van het Sint Servaaskapittel, spreekt in zijn *Eenige Omstandigheden en Gevolgen van het Beleg der Stadt Maestricht Ao 1748* van 10. 000 man inkwartiering in 1748 en voorafgaande jaren; RHCL, inventarisnr. 07.E01, Oud-Militaire archieven, 1729-, inventarisnr. 24: *Lijste van de Dooden en gequesten gestorven geduerende de belegeringe van Maastricht en int hospitaal. Heden jaren 1749*; J.A.F. de Jongste, 'De Republiek onder het erfstadhouderschap', in: *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*, (AGN) (Haarlem, 1981), deel 9, 75-77; P. Lenders, 'De Zuidelijke Nederlanden onder Maria Theresia 1740-1780', in: idem, 92-97, 107-112; W. J. Alberts, deel II, 78-82; G.L.A. Roks, 'Groff geschut deed de aerde daaveren. Het beleg van Maastricht in 1748', in: *De Maasgouw*, jaargang 117 (1998), 159-198; P.J.H. Ubachs, *Twee duizend jaar Maastricht*, 92; P.J.H. Ubachs, I. Evers, *Historische Encyclopedie Maastricht*, lemma beleg 1748, 62-63; tabel 2, 'bevolkingscijfers voor Maastricht tot de grote annexatie in 1970', 609.
- 3 'De Landen van Overmaas tot 1795', in: *Kleine Atlas voor de geschiedenis van beide Limburgen*, 13; W.J. Alberts, o.c., deel II, 13-17.
- 4 RHCL, 21.245, Parochie te Noorbeek: Heilige Brigida, inventarisnr. 19, Register van dopen, trouwen en overlijden; Rijksarchief te Hasselt (RAH), inventaris 1502, Fonds De Lamberts Cortenbach (FDLC), inventarisnr. 237, Noorbeek jaar XII - 1850, de 'acte van scheijdinge en deijlinge' was opgemaakt door 'Mattheus Steijnmeters, geswooren landtmeter'. Zijn archief heb ik niet terug kunnen vinden.
- 5 RHCL, 01.075, Landen van Overmaas (LvO), inventarisnr. 3470, Gichten Noorbeek 1733 – 1744, 4-5; inventarisnr. 3432, stukken betreffende benoeming ambtenaren, nr. 2, opvolging van Gilis van Wyler; inventarisnr. 3444, Schepenbank Noorbeek, 19 februari 1760; K.J.TH. Janssen de Limpens bespreekt in het artikel 'De justitie in de heerlijkheid Noorbeek', in: *De Maasgouw*, jaargang 84 (1965), 140-144, de door hem als ingewikkeld gekwalificeerde ontwikkeling en bevoegdheid van meerdere plaatselijke rechtscolleges in het dorp Noorbeek.
- 6 RHCL, 20.086A, Brabants Hooggerecht, Gichtregisters, inventarisnr. 778, 259.
- 7 A. Fl. Gehlen, *Het notariaat in het tweeherig Maastricht* (Assen, 1981), 249.

- 8 RHCL, 20.242A, Notarissen ter standplaats Maastricht, 1544-1905, 2126, Caris, Guillaume, inventarisnr. 1986 (1738) en 1989 (1741); 16.0700 Familiearchief Henckelius, inventarisnr. 11, benoeming bij onderhandse acte gevolmachtigde door Maria Henckelius van J.W. Roemers te Maastricht, 7 september 1738.
- 9 RHCL, 11.01, Kerkelijke Doop- Trouw- en Begraafregisters (DTB), 2.78.4, parochie H. Nicolaas, 78, 94; 79,29; 80,16; 20.242A, Notarissen ter standplaats Maastricht, 1544-1905, 2126, Caris, Guillaume, inventarisnr. 1987, acte d.d. 1-5-1739; 16.0700, Familiearchief Henckelius, inventarisnr. 1, 2 & 5, Jacobus en Maria Henckelius en mevrouw Pennick adresseren hun brieven aan J.W. Roemers: 'demeurant chez Mr. van den Berg marchand dans la rue de pont Maestricht'; P.J.H. Ubachs, *Nieuwe burgers van Maastricht 14de eeuw – 1795* (Geleen, 1993), 297.
- 10 L. Crahay, *coutumes de la ville de Maestricht* (Bruxelles, 1876), Capittel III, van de politie ende regieringe der stadt Maestricht in 't gemeen, artikel 1 en 2, 265-266; Ubachs/Evers, lemma hoogschout, 234.
- 11 RHCL, 20.086A, Brabants Hooggerecht, inventarisnr. 535, Inschrijfbrieven, 1688 - 1783, op datum.
- 12 RHCL, 21.212A, Parochie te Maastricht, H. Martinus in Wijck, deel 1, inventaris nr. 35, Extract uyt het Resolutieboek der Parochiale kerke van Sint Marten tot Wijck, 8 augustus 1754.
- 13 RHCL, 20.002, Requesten beide Heren, inventarisnr. 11, 1764 -1787, 1782, z.p.
- 14 RHCL, 01.177, Vrije heerlijkheid Elsloo, inventarisnr.188, Stukken betreffende criminele gedingen, lijsten van amendes 1609-1792, zitting van de schepensbank 15 oktober 1749: J.W. Roemers ondertekent als secretaris; 20.001A, Individuele Raad Maastricht, inventarisnr. 78, Raadsverdragen, resolutieprotocollen van de magistraat, net-exemplaren, vergadering van 5 mei 1749, 572.
- 15 RHCL, 20.002, Requesten beide Heren, inventarisnr. 11, 1764 -1787, Van Gulpen vraagt en krijgt toestemming, september 1774, om opnieuw voor een periode van twaalf jaar het alleenrecht te verkrijgen om een aantal boeken te drukken waaronder dit werk; Gehlen, 135-141.
- 16 RHCL, 21.163, Notaris Ötzeling te Maastricht, C, inventarisnr. 3, 'Diverse projecten en vormen van notariale acten, opgemaakt door den procureur C. Ötzeling ten tijde van zijn examen als notaris binnen de stad Maestricht'.
- 17 RHCL, 01.177, Vrije heerlijkheid Elsloo, inventarisnr. 30, Rollen van criminele, boetstraffelijke en civiele gedingen, 1773-1778, notulen van 12 oktober 1773 (20), 20- oktober 1773 (32), 27 oktober 1773 (46), 6 november 1773 (56) en 8 november 1773 (58).
- 18 G. van den Bergh, 'Bibliographie. Catalogus der Stadsbibliotheek, bewerkt vooral als 'Bibliotheca Limburgensis ' door Aug. Jean Flament, Commies-Chartermeester bij de Rijksarchieven in het Hertogdom Limburg', in: *PSHAL*, jaargang 26, 1889, 457.
- 19 * C.C. Roemers wordt in het vervolg steeds met Roemers aangeduid; Archives Nationales de France (AN), F1^c III, Esprit public et élections, Meuse Inférieure, carton 2.
- 20 F. Chandernagor, *L'enfant des Lumières* (Paris, 1995), 279.
- 21 G. Stas, 217.
- 22 RHCL, 16.0700, Familiearchief Henckelius, inventarisnr. 2.
- 23 RHCL, DTB, Maastricht, Index dopen 1581-1802, Parochie Sint Nicolaas, 49, nrs. 809 t/m 811 en 813 t/m 816.
- 24 RHCL, 20.086A, Brabants Hooggerecht, Gichtregisters, inventarisnr. 782, 415-421; inventarisnr. 784, 595-597 en inventarisnr. 786, 402-405; E. Steegen, *Kleinhandel en stedelijke ontwikkeling. Het kramersambacht te Maastricht in de vroegmoderne tijd* (Hilversum 2006), hoofdstuk 2, Geografische spreiding van winkels in de stad, 252 - 262.
- 25 Ubachs/Evers, lemma Rive, Pieter, 447; *De Maasgouw*, 6^e jaargang (1884), 1002; www.royalsociety.org, 'An Account of the Late Earthquakes Felt at Maestricht', in: *a Letter from Mons. Vernelle, Pastor of the*

- Wallon Church There, to Mons. Allemand, Professor of Philosophy at Leyden, F. R. S. Communicated by Mr. Abraham Trembley, F. R. S. Translated from the French, in: Philosophical Transactions, Journal of the Royal Society* (Londen, volume 49 (1755-56)), 663-668; RHCL, 22.001A, Handschriftencollectie (voormalig) Gemeentearchief Maastricht, inventarisnr. 125, Kronijk der stad Maastricht, 495-499; inventarisnr. 128, Kronijk van Maastricht, 614-634; Rijksmuseum, Prentenkabinet, anoniem, 'Ontploffing van het kruitmagazijn te Maastricht, 1761'.
- 26 A.M.P.P. Janssen, 'Custos et simul ludimagister. De koster-schoolmeester in Sittard en omgeving vanaf het Concilie van Trente (1545-1563) tot de Franse Tijd (1794)', in: *Magister Artium. Onderwijs, Kerk en Kunst in Limburg. Opstellen Br. Sigismund Tagage aangeboden bij zijn zeventigste verjaardag* (Sittard 1992), 144-149; P.J.H. Ubachs, 'Het primaire onderwijs in de Franse Tijd vernieuwd of vernield?', in: idem, 159-163; Jacobs, L.J.C.H., 'De opvoeding van Balthazar Cruts tot honnête homme', in: *PSHAL*, jaargang 139 (2003), 107 & 139 noot 10; Ubachs/Evers, 'tabel 2, bevolkingscijfers voor Maastricht tot de grote annexatie in 1970': voor 1803 wordt een bevolkingsaantal genoemd van 15.836 en voor 1806, het eerstvolgende vermelde jaar, 18.411, 609.
 - 27 De informatie over de Jezuietencolleges is, tenzij anders vermeld, ontleend aan de Engelse vertaling van de 'Ratio atque Institutio Studiorum Societatis Iesu' van A. P. Farrell, S.J., University of Detroit, 1970, zoals die weergegeven wordt op <http://bc.edu/sites/libraries/ratio/ratio>.
 - 28 *Catalogus librorum theologicorum, historicorum, physicorum, mathematicorum, missellaneorum*, in suas classes distributorum et omnium compactorum in bibliotheca collegii Societatis Iesu Mosae-Trajectini, nuper dissoluti, exstantium, Trajecti ad Mosam, typis Henrici Landtmeter, 1774. Hierin staat het werk van Van Torre vermeld. Een exemplaar van deze catalogus bevindt zich in de stadsbibliotheek van Maastricht.
 - 29 Ubachs/Evers, lemma Burtin, 109; Archief Nederlandse Jezuïeten (ANSI), Oude Societeit (OS), inventarisnr. 1028, leraren aan het college; RHCL, inventarisnr. 16.1156, Familie D'Olislagers te Meerssenhoven, 1673-1797, nr. 44, aanvraag de gelden van de school van de Jezuïeten te mogen besteden aan de scholen van de stad, ongedateerd (1774); Haakman noemt voor 1754 het aantal van 195 leerlingen, in: 'Het gewezen Jesuiten-collegie te Maastricht', in: *Maandrozen ter ere van het H. Hart van Jezus*, jaargang 19 (1887), 427; Bij de opheffing van het college telde de school 147 leerlingen. Zie J. Kleijntjens, 'De opheffing der Jezuïeten te Maastricht 1773', in: *PSHAL*, jaargangen 78-82 (1942-1946), 16.
 - 30 ANSI, OS, inventarisnr. 1057, andere namen van toneelstukken die in Maastricht opgevoerd zijn: Caroli Lotharingiae ducis gloriosa mors; Epicedium in obitum orphei; fames Samariae; rusticus in urbe famulans; Eumulus, ludus Hiemalis. De laatste drie zijn in 1755 opgevoerd, van de twee andere is het jaar van uitvoering onbekend.
 - 31 ANSI, OS, inventarisnr. 1057, toneelstukken, Comoedia, zonder titel, zonder datum.
 - 32 G. Stas, 218.
 - 33 A. Schillings, *Matricule de l'Université de Louvain*, tome VIII: fin févr. 1734- fin août 1776 (Bruxelles, 1963), 359, 364-372. Roemers (nr. 88) en Roosen (nr. 89) 365-367; Schrammen (nr. 257) 370, Hendrix (nr. 333) 372, Minckelers (nr. 271), 359.
 - 34 P. Lenders, 98; R. Aubert et al., *De Universiteit te Leuven 1425 -1975* (Leuven, 1976), hoofdstuk 5, Het leven van de faculteiten, 1 Het onderwijs, de faculteit van de Artes, 87-98; A. Verhaegen, *Les 50 dernières années de l'ancienne université de Louvain(1747-1797)*, (Liège, 1884), 'Pièces justificatives, no. 4, 18 juillet 1754', (495) met de bronvermelding: Algemeen Rijksarchief van België, Conseil Privé Portefeuille; reg. 370, p.5.
 - 35 A. Verhaegen, 180-182, 192, 505-506 nrs. 25 t/m 27.
 - 36 idem, 198-199 en noot 1.

- 37 Rijksarchief Leuven, inventaris 682, Oude Universiteit Leuven, inventarisnr. 285, 130.
- 38 J. Grauwels, 'Limburgse studenten in Geel', in: *De Limburgse Leeuw*, 13e jaargang (1965), 7-9.
- 39 R. Aubert et al., 109; V. Brants, *La faculté de droit de l'université de Louvain, à travers cinq siècles (1426-1906)*, (Louvain et Paris, 1906), 309-310, 312-313; Rijksarchief Leuven, inventaris 682, inventarisnummer 285, 218 nr. 17. De afstudeerdatum wordt niet exact gegeven, maar men vermeldt 'in de periode augustus 1769 – februari 1770'.
- 40 V. Brants, 307-308; een tijdgenoot verzuchtte 'on y enseigne (..) le droit romain à peu près comme si c'était notre Loi civile.', 309.
- 41 A. Verhaegen, 125-126; V. Brants, 314-315.
- 42 V. Brants, 102-103, 295 en noot 1, 296
- 43 Idem, 81-82, 88-89.
- 44 Een exemplaar van deze repetitio bevindt zich in de Centrale Bibliotheek van de Katholieke Universiteit van Leuven onder nummer CaaTh004 234. Hierbij horen ook de twaalf aankondigingen van de disputationes.
- 45 Rijksarchief Leuven, inventaris 682, inventarisnr. 660, Énoncés (imprimés) des thèses à defendre aux Disputatationes: 1603 à 1795.
- 46 Centrale Bibliotheek van de Katholieke Universiteit Leuven, nummer CaaTh004 234 Parafrase van de Latijnse tekst "Finis est Querelarum, Illustrissimi, Perillustres, Praenobiles, Doctissimique Domini J.U. Baccalaurei": liceat tamen sperare, futurum, ut non sit *Beneficiorum*. Quantis enim immeritum *Beneficiis* hactenus prosecui estis, tantis etiamnum, quaeso, in posterum prosequamini. Quod si vestra fecerit benevolentia, nullam unquam officiosi animi tesseram patiar in me desiderari, ne alioquin, arguenti *inofficiosa Testamenta*, ipsi mihi *Querela inofficiosi* animi moveatur. Valete "
- 47 J. Nauwelaers, *Histoire des avocats au Souverain conseil de Brabant*, (Bruxelles, 1947), tome 1, 84-85, 411. De auteur vermeldt dat de studiekosten voor veel mensen een te hoge drempel waren om te studeren en dat in de archieven van de Raad van Brabant in Brussel dossiers getuigen van de weigering van sommige ouders om de kosten van studie en levensonderhoud op zich te nemen.
- 48 *Promotiones generales Philosophiae et Artium in alma universitate Lovaniensi ab anno 1750 ad annum 1797 inclusive, quo dicta universitas suppressa fuit*, (Bruxellis, z.d.), PROMOTIO MDCCCLXVI. EX CXX CONCURRENTIBUS, 1 Michaël Janssens, ex Nederweert, 2 Joannes-Petrus Minkelers, Mosœtrajectinus, 44; Ubachs/Evers, lemma Minkelers, 354; P. Spekkens, *L'école centrale du département de la Meuse Inférieure. Maëstricht 1798-1804*, (Maastricht, 1951) In noot 194 verwijst de auteur naar de bron van het chronogram (AN, F 17, 1344, 22), 96.
- 49 V. Brants, 294.
- 50 J. Nauwelaers, tome 1, 465.
- 51 Idem, tome 2, 17-18.
- 52 RHCL, 20.086A, Brabants Hooggerecht, Gichten, inventarisnr. 791: notariële acte van 19 juli 1776.
- 53 *Biographie nationale de Belgique* (BN), (Brussel, 1866-1986), (44 delen), tome seizième (1901): d' Outrepont, Charles-Lambert, 401-404
- 54 J. Nauwelaers, tome 2, 298 (Dierkens), 303 (Carlens), 305 (d'Outrepont), 355, C.C. Roemers, op 14 november 1791 ingeschreven onder nr. 2280.
- 55 J. Nauwelaers, o.c., tome 1, 211-212.
- 56 Idem, tome 1, 197-205; het citaat staat op pagina 202 en komt uit: P. Struye, *Jean- François Vonck, avocat et conspirateur* (Bruxelles, 1927), 53.
- 57 RHCL, het advies bevindt zich zowel in het archief van Janssen de Limpens, 16.1161, inventarisnr. 71 (origineel) en nr. 28 (copie van de hand van Janssen de Limpens) als in archief 22.001A, Handschriften Stadsarchief, inventarisr. 195: het verzamelboek juridische adviezen en arresten van Mr. G. Stas, 86-

- 91; M.G. Spiertz, A. Pillera, 74, noot 7; J.W. Pillera 80, noot 5; NNBW, deel 1, J.F. Limpens 1275, J.W. Limpens 1276-1277; F.-J. Grandgagnage, 'Rapport de M. Grandgagnage' (boekbespreking van een niet met name genoemde studie over juristen in de Oostenrijkse Nederlanden), in: *Bulletins de l'academie royale des sciences et des belles lettres de Bruxelles* (Bruxelles, 1842) (année 1842, tome IX, première partie), (378-405), Wilkin 390; aan het einde van het artikel staat het advies eveneens volledig afgedrukt; Ubachs/Evers, lemma Levericksvelt 307-308.
- 58 F.-J. Grandgagnage, 389
- 59 P. Lenders, 97-107; J.A.F. de Jongste, 73-90; Bruno Demoulin et Jean-Louis Kupper, *Histoire de la principauté de Liège. De l'an mille à la Révolution* (Toulouse, 2002), 183-198.
- 60 Dit aantal is gebaseerd op het gemiddelde van het aantal advocaten, die in de *Nieuwe nauwkeurige Almanach* van 1780, 1785, 1790, 1792 en 1795 genoemd worden als advocaten met vergunning om praktijk te houden.
- 61 RHCL, 20.085A, Indivies Laaggerecht, inventarisnr. 5182, Requestboek 13 januari 1772–16 november 1790, 9 oktober 1774, verzoek van P. Bonnet, steenhouwer, aan de Indivieze Raad. Dit is het enige besluit van dien aard dat ik ben tegengekomen. In een ander archief (20.087A, Luiks Hooggerecht, Civiele processen, doos 5, dossier 26) trof ik testimonia paupertatis aan, bijvoorbeeld het bewijs van onvermogen dat op 22 juni 1781 door pastoor Cyrus was geschreven t.b.v. zijn parochiane de weduwe Arnolts-Bosch en dat bestemd was voor de Indivieze Raad. Zij was gedwongen een proces te voeren over de nalatenschap van haar man.
- 62 J. Nauwelaers, tome 1, 486.
- 63 J.F.A. Wassink, *Van stad en buitenie. Een institutionele studie van rechtspraak en bestuur in Weert 1568-1795* (Hilversum, 2005), 122.
- 64 A.F.I. Gehlen, 'Visis actis. Eerste bevindingen bij de openlegging van het gerechtelijk archief der Luikse commissarissen-deciseurs te Maastricht (1632-1794)' in: E.C. Coppens (ed.), *Honoris Causa. Opstellen aangeboden aan Prof. mr. O. Moorman van Kappen ter gelegenheid van zijn vijftienvigjarig jubileum als hoogleraar aan de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Katholieke Universiteit Nijmegen* (Nijmegen, 1999), 50-51.
- 65 Th. van Rensch, 'De rechtspraak van de Commissarissen-Deciseurs te Maastricht', in: *Brabantse Rechtshistorische Reeks* (volume 7, Assen, 1994), 39-62.
- 66 J.H.M.M. Van Hall, 'Aspecten uit de rechterlijke organisatie van de Staatse Landen van Overmaze en uit de praktijk van het Valkenburgse leenhof (1681-1730)', in: *Brabantse Rechtshistorische Reeks* (volume 7, Assen, 1994), 187-245
- 67 Jos Molemans, 'Loon tussen Brabant en Luik. Teloorgang en toch behoud van eigen identiteit' in: *Mededelingen van de Vereniging voor Limburgse Dialect-en Naamkunde* (Hasselt, nummer 68 (1992) / <http://www.dbnl.org/tekst/mole002loon01>), 11-13.
- 68 J. Logie, *Les magistrats des cours et des tribunaux en Belgique 1794 - 1814* (Genève 1998), 21-27.
- 69 RHCL, 20.001A, Indivieze Raad, Raadsverdragen (netexemplaren), nr. 86, 1788-1794, 597-598.
- 70 In het RHCL zijn de archieven van het Brabants en Luiks Laaggerecht en van de Commissarissen-deciseurs van beide Heren moeilijk of niet toegankelijk; in Luik zijn onderdelen van de archieven van de Conseil Privé en de Conseil Ordinaire door brand verwoest en/of onvolledig; bij de Raad van Brabant in Brussel ontbreken die processtukken, die na afloop van het proces waren meegenomen door de procesvoerende partijen (E. Put, 'Het archief van de Raad van Brabant. Sluipwegen en snelwegen voor lokaal historisch onderzoek', in: J.-M. Goris (red.), *Regionale en nationale instellingen in de Kempen tijdens het Ancien Régime* (Herentals-Roosendaal, 2002), 33-44.
- 71 RHCL, 20.001A, Indivieze Raad, inventaris nr. 31, Raadsnotulen, 16 oktober 1769 (vergaderingen alleen op datum, geen paginanummering); 20.242A, Notarissen ter standplaats Maastricht, 1544-

- 1905, inventarisnr. 2140, Roemers, J.W., nrs. 2206 tm 2209: in 1769 0x; 1770 3x; 1771 8x; 1772 2x; 1773 2x; 1774 1x; 1775 2x; 1776 2x; 1777 2x.
- 72 RHCL, 20.087A, Luiks Hooggerecht, doos 9, proces 52, kapittel van St. Servaas c. Jan Minnet en Gilles Prion, aannemers van de torens van de St. Servaaskerk, 1769.
- 73 Idem, dossier 47, H.Ogier/L.Ramquin versus J. Minette/G.Prion, 1771.
- 74 RHCL, 18.A, Handschriftencollectie (voormalig) Rijksarchief Limburg, inventarisnr. 345, Généalogie des familles patriciennes de Maestricht par messire Guillaume Kerens de Wolfrath écuyer, Munnick – Munix ou Monix, 123-12.
- 75 Internetsite van Onroerend Erfgoed in Vlaanderen: [https:// inventaris.onroerend-erfgoed.be /dibe/relict/37712](https://inventaris.onroerend-erfgoed.be/dibe/relict/37712).
- 76 RHCL, 20.092A, Archief Luikse Commissarissen-deciseurs, inventarisnr. 296, nr. 16, 9 september 1774, vonnisdecisoir in zaake W. Crahey qq suppliant tegens d'Heer oudgeswoore Raadt DeMonix geinsd (geinsinueerde); Gehlen, 'Actis visis', het ontbreken van een motivering is het geval bij alle vonnissen van het Luiks Hooggerecht en de Luikse commissarissen-deciseurs, 57.
- 77 *Biographisch Woordenboek der Nederlanden* (BWN), Groenewegen van der Made in: deel 7, 429; C. Rodenburg in: idem, deel 16, 396-397; P. Vromans in: idem, deel 19, 476; U. Huber in: idem, deel 8-2, 1375-1382; *Bibliothèque nationale de France, catalogue général*: Bohier, Nicolas de; *Grote Winkler Prins* (GWP), Baldus de Ubaldis in: deel 3,104; A. Gentili in: idem, deel 8, 209- 210; P.N. Mozzi in: website van *Istituto Centrale per il Catalogo Unico* - EDIT16; P. Stockmans in: BN, volume 24, 57-66.
- 78 RHCL, 01.075, LVO, Land van Valkenburg Spaanse Partage, inventarisnr. 969, Leenhof van Valkenburg als Hof van appèl der justitie van Oirsbeek. Processtukken inz. Gerard Frissen, Johan, Daniel Frissen en Nicolaes Stevens contra Jacobus Frissen.
- 79 RHCL, 01.075, LVO, Land van Valkenburg Spaanse Partage, inventarisnr. 972, Leenhof van Valkenburg inzake Wilhelmes Dohmen contra Peter Heylants 1781.
- 80 RHCL, 20.087A, Luiks Hooggerecht, civiele processen, doos 7, nrs. 33-40, nr. 40 Maria Anna Nijst versus Lambert Nijpels 1773-1774.
- 81 Één van de werken die hij hier noemde was de verzameling arresten van de Zuidnederlandse jurist R-A du Laury (? – 1716), *La Jurisprudence des Pays-Bas autrichiens établie par les arrêts du grand conseil de Sa Majesté Impériale et Apostolique résidant en la ville de Malines; auxquels sont ajoutés quelques décrets portés au conseil privé de Sa dite Majesté* (Bruxelles 1717); BN, tome 6, 269-271.
- 82 RHCL, 20.093B, Commissarissen-deciseurs van beide heren, inventarisnr. 22, vonnisregister 1732-1788, Nicolaes Florin en J. Mayske, appellanten, tegen v. Meven, geintimeerde, n.a.v. vonnis van 2 december 1774. Appellanten in ongelijk gesteld bij vonnis van 2 september 1776.
- 83 RHCL, 01.075, LVO, inventarisnr. 8898, Protest van M. de Swart, schout, tegen de continuatie van J.H.Lamberts als collecteur, met 2 bijlagen; 1779 verklaring van C. de Jacobi van 19 augustus 1779 en verklaring van de Jacobi de Cadier van 19 augustus 1779.
- 84 RHCL, 01.075, LVO, inventarisnr. 8784, J.H. Lamberts, erfgename van C. Lamberts ca. M. de Swart, schout te Gulpen; inventarisnr. 8827, Afrekeningen omtrent gerechtsjura tussen schout M. de Swart en de bursarius van Craen, 1782 met retroacta 1775; inventarisnrs. 8964-8981, Rekeningen afgelegd door collecteur J.H.Lamberts over de jaren 1772-1774, 1776-1780, 1782-1786, 1788, 1789, 1791, 1792, 1794.
- 85 RHCL, 20.086A, Brabants Hooggerecht, Rolregisters, inventarisnr. 129, aantekeningen van 8 juni en 11 augustus 1775 en een ongedateerde aantekening (juli) van dat jaar.
- 86 Nationaal Archief (NA), 1.01.02, Staten-Generaal, inventarisnr. 5872, Ingekomen ordinair brieven en stukken betreffende Maastricht en de landen van Overmaze 1779 - 1780, verzoek van Houssart binnengekomen 8 juli 1779, de memorie van Roemers 26 juli 1779 en de berichten van Van Panhuys

26 juli 1779 en 19 februari 1780.

- 87 RHCL, 01.177, Vrije heerlijkheid Elsloo, inventarisnr. 5, Rapport van limietbetreding en -visitatie, opgemaakt door de schout en schepenen van Elsloo, inzake de jurisdictiegrenzen, a) Elsloo en Vucht (B) en b) Elsloo en Eijdsen (B) met bijlagen; inventarisnr. 26, Rollen van criminele, boetstraffelijke en civiele gedingen 1777-1779, notitie van 23 november 1778.
- 88 RHCL, idem, inventarisnr. 26, Rollen van criminele, boetstraffelijke en civiele gedingen 1777-1779, vonnis van 11 februari 1779.
- 89 J. Verzijl, 'genealogie Banens', in: *De Limburgse Leeuw*, 2^e jaargang (1953-1954), nummer 6, 279-290; RHCL, Burgerboek van de burgemeesters 1666 -1777, V 514, VII 146; 20.086A, Brabants Hooggerecht, Gichtregisters, inventarisnr. 787, Acte opgemaakt door notaris Frederix, 27 februari 1764; A.J.A.M. Corten, 'Het huis Retersbeek onder Klimmen', in: *Liber Amicorum Edm. A. H. Delhougne* (Roermond, 1982), 98, 106.
- 90 RAH, FDLC, inventarisnr. 128, Genealogische nota's van Elisabeth Bauduin, 1787; Brief van J.M. Lombaers-Bauduin aan L.J.C.H. Jacobs van 4 juli 1995 met biografica en genealogica van de families Bauduin en Nivar.
- 91 GWP, deel 10, Kaliumcarbonaat, 592.
- 92 RHCL, 14.B001, Kapittel Onze-lieve-Vrouwekerk (OLV), inventarisnr.1942, Rollen van rechtszittingen 1725-1790, vonnis van 19 januari 1780, geen paginering.
- 93 RHCL, 14.B001, Kapittel OLV, idem, goedkeuring van 29 juli 1779, geen paginering.
- 94 RHCL, 14.D033, Proosdij Meerssen, inventarisnr. 558, Dossier relatif aux difficultés survenues avec le chapitre Notre-Dame, à Maastricht, concernant l'église et le curé ...1782, brieven van Roemers aan De Crepin van 18 november en 18 december 1781.
- 95 RHCL, 14.B001, Kapittel OLV, inventarisnr.17, Prothocollum capituli insignis Ecclesiae Collegiae Beatae Mariae Virginis, 1788 -1795, aantekeningen van 2 april, 1 en 22 oktober 1788, geen paginering.
- 96 RHCL, 14.B001, Kapittel OLV, idem, aantekeningen van 7 en 12 oktober 1790, 13 juli 1791, 14 augustus 1792 en 25 januari 1793, geen paginering.
- 97 RHCL, 14.B001, Kapittel OLV, inventarisnr. 16, Prothocollum capituli insignis Ecclesiae Collegiae Beatae Mariae Virginis, 1776 -1788, aantekening op 23 juni 1785, geen paginering; inventarisnr.17, Prothocollum capituli insignis Ecclesiae Collegiae Beatae Mariae Virginis,1788 -1795, aantekening van 25 juni 1783 en 23 juni 1785, geen paginering; inventarisnr. 921, Epitome actorum et gestorum circa unionem et incorporationem praeceptoriae, monasterii deu domus S. Anthonii in hoc oppidio, capitulo collegiatae ecclesiae Beatae Mariae Virginis 1788-1795, vergadering van 7 februari 1790; Archives de l'état Liège (AL), A2, Conseil privé de la principauté de Liège, inventarisnr. 208, Correspondance Velbrück - Chestret (14 april 1780 - 28 april 1784)32 en 226; de protocollen van de vergaderingen van de Conseil Privé voor deze periode zijn verbrand; M.G. Spiertz, o.c., 36-45; G. de Froidcourt, *Lettres autographes de Velbruck prince-évêque de Liège 1772 -1784* (Liège, 1954) (deux tomes), tome II, 226-227; J.A.K. Haas, 'De opheffing van het Antonietenklooster te Maastricht', in: *Maaslands melange: opstellen over Limburgs verleden Dr. P.J.H. Ubachs aangeboden bij gelegenheid van zijn vijftenzestigste verjaardag* (redactiecommissie: Bernadette C.M. van Hellenberg Hubar ... et al.), (Maastricht, 1990), 66-95.
- 98 RHCL, 14.B001, Kapittel OLV, inventarisnr. 17, Prothocollum capituli insignis Ecclesiae Collegiae Beatae Mariae Virginis,1788 - 1795, aantekeningen op 17 juni, 2 juli en 25 augustus 1795, geen paginering.
- 99 RHCL, 20.001A, Indivieze Raad, inventarisnr. 224, Huldeboek.
- 100 AL, A2, Conseil privé de la principauté de Liège, inventarisnr. 152, Requêtes, zaterdag 10 augustus 1776; NA, 1.01.02, Inventaris Staten-Generaal, inventarisnr. 5870, Ingekomen ordinair brieven

- en stukken betreffende Maastricht en de landen van Overmaze 1776; RHCL, 20.086A, Brabants Hooggerecht, inventarisnr. 129, Rolregisters 1772-1776.
- 101 L. Génicot, *Histoire des routes belges depuis 1704* (Bruxelles, 1948), 26-27; P.J.H. Ubachs, *Handboek voor de geschiedenis van Limburg* (Hilversum, 2000), 325-328; E. Steegen, 'Schipppers tussen Luik en Maastricht aan het einde van het Ancien Régime', in: *PSHAL*, deel 136-137 (2000-2001), 389-391.
- 102 RHCL, 01.075, LvO, inventarisnr. 3991, Brieven over Publique zaken ontvangen en geschreven zedert Ao 1775 door mij Adriaan Lodewijk Pelerin, schepen der stad Maastricht en van den Vroenhove, ontfanger der Nieuwe Middelen en Proviseur der Pieuse Fundatiën van dezelve stad. Griffier der Staaten van het Land Dalhem en Lt. Voogd van het Land van Valkenburg. Pensionaris der Stad Maastricht in plaats van schepen 29 Jan 1776, brief van 9 oktober 1776, 136-141; E. Steegen, 'Schipppers tussen Luik en Maastricht aan het einde van het Ancien Régime', 390.
- 103 RHCL, 18 A, Handschriften, inventarisnr.135, Gardes d'honneur van de Franse keizer, Procès verbal de la cérémonie qui a eu lieu pour la pose du premier pavé de la Route de Maastricht à Tongres, opgesteld door Reintjens, secretaris van de prefectuur.
- 104 'Ordonnantie op den brand, 3 February 1777', in: *Recueil der Recessen wegens beyde de genaedige Heeren en Princen* (Maastricht, 1719) 249-267.
- 105 P.J.H. Ubachs, *Handboek voor de geschiedenis van Limburg*, 320, 329-330. De auteur maakt ook melding van het geringe aantal publicaties over het pauperisme en zijn bestrijding in de 18^e eeuw.
- 106 'Ordonnantie en Reglement voor die met der Woon binnen deeze Stad zich komen plaatzen, mitsgaders voor de Koopers, Huurders en Verhuurders van Huizen, met Instructie voor de Wykmeesters, 25 Mey 1777', in: *Recueil der Recessen wegens beyde de genaedige Heeren en Princen*, 269-280.
- 107 RHCL, 20.087A, Luiks Hooggerecht, Criminele rollen, inventarisnr.5218, 29 maart 1779,
- 108 RHCL, 20.001A, Indivieze Raad, inventarisnr. 2185, Stukken betreffende een plan van de magistraat om door gerichte armenzorg de bedelarij tegen te gaan, 13 maart 1779; M.G. Spiertz, 31, vermeldt zonder bronvermelding als datum voor het plan de periode 1780-1782; P.H.J. Ubachs, *Handboek voor de geschiedenis van Limburg*, 329-330; A.J. Havé, *L'Homme-sans-façon ou Lettres d'un voyageur allant de Paris à Spa* (Neuwied,1786) (2 delen), deel 2, 43-44.
- 109 RHCL, 20.001A, Indivieze Raad, inventarisnr. 33, Raadsnotulen, vergaderingen van 12 september 1777, 13 en 28 oktober 1777; inventarisnr. 164, Missivenboeken, brief aan de Staten-Generaal, 13 september 1777, brief aan de prins-bisschop van Luik, 18 september 1777; inventarisnr. 207, Register der notulen van de vergaderingen der Ordinaire Gedeputeerden 1772 - 1794, reglement van de Roomse Latijnse school (18 foliovellen).
- 110 RHCL, 20.087A, Luiks Hooggerecht, gichtregisters, inventarisnr, 416, 284-286; 322- 324; 20.001A, Indivieze Raad, inventarisnr. 83, Raadsverdragen (netexemplaren),190.
- 111 RHCL, 20.087A, Luiks Hooggerecht, inventarisnr. 95, Rollen 1776-1778; Civiele processen, doos 6, nrs. 29-32, nr. 32, Med. dr. G. Kna(e)pen versus advocaat Brouwers 1777-1781.
- 112 Ubachs/Evers, 298, lemma laaggerecht.
- 113 NA, 1.01.02, Inventaris Staten-Generaal, inventarisnr. 5872, Ingekomen ordinarijs brieven en stukken betreffende Maastricht en de landen van Overmaze 1779-1780; RHCL, 01.075, LvO, inventarisnr. 9989, Alfabetische index op de resoluties der Staten-Generaal betrekking hebbend op Maastricht, de Landen van Overmaas, de Vroenhof, de banken van St.Servaas en de dorpen van Redemptie, Trembleur, 109; AL, A2, Conseil privé de la principauté de Liège, inventarisnr. 154, requêtes, 10 februari1780, nr. 12, Lettre et remontrance des bourgemaitres et conseillers-jurés de ` Mestricht en date du 4 fevr. courant; au sujet d'un conflit de juridiction entre le dit conseil et la haute cour Brabançonne: à l'occasion d'un curateur à donner aux biens- meubles du nommé La Rocque, condamné à fustigation et bannissement, avec condamnation aux frais de justice etc. A messieurs les

- commissaires instructeurs; L.Crahay, caput XXIV, artikel 22, 346; capittel IX, artikel 5.
- 114 RHCL, 20.085A, Indivies laaggerecht, inventarisnr. 4457, processen van de forfaitmeesters, 1618-1794 en z.d. (18^e eeuw), map 1, Aug. 1774.
- 115 RHCL, 20.242 A, Notarissen ter standplaats Maastricht 1544-1905, 2.140, Roemers, J.W., inventarisnr. 2208 (1774-1777); DTB, Maastricht, deel 63, Huwelijksregister St. Jacob, 76.
- 116 J.H.J. Gulikers, 'Nivar', in: *De Limburgse Leeuw, orgaan tot bevordering van de studie der genealogie en heraldiek in Limburg* (Roermond, jaargang 11(1963)), 72; J.M. Lombaers-Bauduin, vermeldt als enige het huwelijk Nivar-van Noort; RHCL, 20.092A, Archief Luikse Commissarissen-deciseurs, inventarisnr.171, Stukken betreffende bestuurlijke aangelegenheden en competentie, 1615 -1788, publicatie 28 oktober 1773.
- 117 <http://home.scarlet.be/~zepperen/pg000119.htm>, Joseph Daris, *Notices historiques sur les églises du diocèse de Liège* (Luik, 1887) dl. 13, 47-137: *Notice sur Zepperen*. Vertaling m.m.v. Luk Carlens (Zepperen, 1994); RHCL, 20.242A, Notarissen ter standplaats Maastricht, 1544-1905, Roemers, J.W., inventarisnr. 2208, akte van 20 november 1776.
- 118 RHCL, 14.B001, kapittel OLV, inventarisnr. 26, register bevattende uittreksels van de resolutieprotocollen, 1776- 1795, 30.
- 119 RHCL, 09.001, Notariële archieven van notarissen berustende in het (voormalig) Rijksarchief in Limburg te Maastricht, 1.28.5, Wilmar, Jacques Antoine, inventarisnr. 3307, C.C. Roemers, Mes dispositions de dernière volonté, 29 mai 1838, article 15.2,7.
- 120 RHCL, 20.086A, Brabants Hooggerecht, Gichtregisters, inventarisnr. 790, 340-346; 20.087A, Luiks Hooggerecht, Gichten, inventarisnr. 414, copie van het testament van het echtpaar Bauduin-Scaillet van 8 februari 1760, 421-428; Lombaer-Bauduin, Voorouders B, 5-7.
- 121 RHCL, 20.242A, Notarissen ter standplaats Maastricht, 1544-1905, 2.174, Nierstrasz, Henri, inventarisnr 2628, acte van 31 juli 1808; Archives départementales du Nord, Lille, J 793 / 1-20, Papiers de Merlin, avocat au Parlement de Flandre puis député et Président du Tribunal criminel du département du Nord, inventarisnr.11, 1720, Second Mémoire pour les sieurs Jacques-Géry Colpin et Jean Baptise Sansterre, négociants, demeurant respectivement à Valenciennes et Cambrai, intimés, contre le sieur Jean-Jacques Colpin demeurant à Valenciennes appellant d'une rentence par les prevôt, jurés et echevins de la même ville; J.M. Lombaers-Bauduin, familie Bauduin, no. 3.
- 122 RAH, FDLC, inventarisnr. 131, Schepen van het Hof van Sint-Pieter bij Maastricht, 1756.
- 123 J.C.G.M. Jansen, 'Agrarische vernieuwingen in een revolutionair tijdperk, 1750-1815', in: *Geschiedenis van de landbouw in Limburg 1750-1914* (Assen, 1965), 68-69.
- 124 RHCL, 20.091B, Brabantse Commissarissen Deciseurs, inventarisnr. 87, Raadsverdragen, netexemplaren, september 28, Petrus Nivar, Gadiot, A. Bemelmans en Ceulenaers aanleggen Tegens Den Deken en Capittel van St. Servaeskerke alhier; 14.B002A, Kapittel Sint Servaas, inventarisnr. 8, Zaterdag 29 november 1779, Conventie met de heer Nivar.
- 125 RHCL, 20.242A, Notarissen ter standplaats Maastricht, 1544-1905, 2.142 Hupkens, Henricus, inventarisnr. 2478, acte van 8 mei 1784.
- 126 NA, 1.01.02, Staten-Generaal, inventarisnr. 9055, Rapport van de commissarissen-deciseurs Ludolf baron Van Heeckeren van Brandsenburg en Abraham van Schuylenburg wegens hun bezending aan de stad Maastricht, de Landen van Overmaze en de stad Venlo 1790, Artikel XV en bijlage N 9.
- 127 RHCL, Notarissen ter standplaats Maastricht, 1544-1905, 2.142 Hupkens, Henricus, inventarisnr. 2481, actes van 6 en 13 januari en 18 april 1788; inventarisnr. 2484, acte van 20 augustus 1789; inventarisnr. 2491, acte van 23 december 1793; Lombaers-Bauduin, Parenteel Dominique Bauduin x Scaillet, 5.
- 128 RHCL, 03.01, Frans Archief, Burgerlijke stand en bevolking, inventarisnr. 1046, Maastricht Zuid, 3157-

- 3158; DTB, Maastricht, Huwelijksregister St. Jacob, huwelijksbijlagen 1809, nr. 78; Centre Céramique Maastricht, Krantenmagazijn kast 120, Journal du département de la Meuse-Inférieure, no. 157, jeudi 16 Thermidor an XI(4 augustus 1803).
- 129 Archives départementales du Nord, Lille, J 793 / 1-20, Papiers de Merlin, inventarisnr.11, nr.1720.
- 130 Idem, ibidem; KB, inventarisnr. 75 C 16, *Brieven en stukken, begeleid door een autobiografisch stuk door Carel Clemens Roemers (1748-1838), nationaal agent en commissaris bij het arrondissement van Maastricht, ingediend tot verdediging van zijn gedrag te Maastricht gedurende het Franse Bewind.; 1791-1816*: opmerking in de marge bij §54, 23; J.H.J. Gulikers, 'Colpin', in: *De Limburgse leeuw*, jaargang 11(1963), 71.
- 131 RHCL, 20.001A, Indivieze Raad, Raadsnotulen, inventarisnr. 32, 9 augustus 1773 -30 juli 1777, aantekeningen van 13 februari 1775, 14 augustus 1775, 3 maart 1777; 20.086A, Brabants Hooggerecht, Gichtregisters, inventarisnr. 791, 151-153; 20.085G, Indivies Laaggerecht, stukken koopman Pelerin. Twee dozen, niet geordend; Hierin briefje van C.C. Roemers aan Pelerin, negotiant in Maastricht, van 22 november 1777. Het honorarium van Roemers tot dan was f 253,-- en 10 sols; hierin ook een bundeltje brieven van J.G. Ritter uit allerlei Europese steden in de periode 1774-1775.
- 132 AL, A2, Conseil privé de la principauté de Liège, inventarisnr. 135, Protocole aux Dépêches depuis le 7 Février 1778 jusqu'au 1787 (datum verbrand), 351-358, 363-364; Pelerin vertrok naar Engeland waar zijn zoon Henri Ferdinand, koopman, in 1798 genaturaliseerd werd tot Engelsman: Parliamentary Archives, Houses of Parliament, Records of the House of Lords: Parliament Office, HL/PO/PB/1/1798/38G3n46, Private Act, 38 George III, *Act for naturalizing Henry Ferdinand Pelerin (9th March 1798)*.
- 133 RHCL, 01.075, LvO, inventarisnr. 8500, Rolle der processen in civiele zaken, 's Hertogenrade, 1775 oktober 5 -1794 februari 26, geen paginering, eerste vermelding vanaf 29 mei 1782, verder op 13 juli en 19 september 1782, 2 en 15 juni en 13 juli 1785; inventarisnr. 8785, processtukken in civiele zaken over de jaren 1781-1784, nr. 1, Simon Benedict ca. De Baron van Blanchard en de Hofraad Brossy 1781-1782; Brabants Historisch Informatie Centrum (BHIC), archiefnr. 19, Raad van Brabant, Dossier 828, Vonnissen periode 1778 - 1794, nr. 7209, 20 april 1785, 61.
- 134 RHCL, 01.075, LvO, inventarisnr. 8785, processtukken in civiele zaken over de jaren 1781-1784, nr. 7, J.M. van Aun en J.H. Lamberts ca. Johan Rudolf van Craen 1781, C.C. Roemers, Duplijck en Replijck in 234 punten, 22 september 1783.
- 135 RHCL, 01.075, LvO, idem, nr. 16, Johan Kleusen ca. Andreas Olislagers 1783.
- 136 RHCL, 01.075, LvO, idem, nr. 14, de eerw. heer kanunnik Milliard van het Sint Gillis gasthuis te Maastricht ca. (niet ingevuld: de betreffende pachter was Piter Zeegels).
- 137 NA, 1.01.02, Staten-Generaal, inventarisnr. 9052, Rapport van de commissarissen-deciseurs Adriaen Jan van Borselen en Adriaen Pieter Twent van Raaphorst wegens hun bezending aan de stad Maastricht, de Landen van Overmaze en de stad Venlo, 1788, Artikel VIII en Bijlagen H 1t/m 8.
- 138 RHCL, 20.092A, Archief Luikse Commissarissen-Deciseurs, inventarisnr. 24 (6-7), procesnummer 7(doo 21), 1781; de gegevens over deze zaak komen alle uit dit dossier; De vertaling van het pamflet is van Jan Willem van Haaften.
- 139 J.H.M. Wieland, 'Een prebende voor de familie Lenarts', in: *Campus Liber, bundel opstellen over de geschiedenis van Maastricht aangeboden aan Mr.Dr. H.H.E. Wouters, stadsarchivaris en-bibliothecaris 1947-1977, bij zijn zeventigste verjaardag* (Maastricht 1982), 344-353; RHCL, 14.B002A, Archief St. Servaas, inventarisnr. 8, prothocollum resolutionum, 1765-1784, aantekening van 26 augustus 1780.
- 140 RHCL, 20.093A, Commissarissen-deciseurs van beide heren, inventarisnr. 22, vonnissenregisters, 1732-1788, P. Banens en J. van Schuylenburch tegen J. Tielens en J. Collard n.a.v. besluit Indivieze Raad,1780

- 141 RHCL, 20.001A, Indivieze Raad, inventarisnr. 214, ingekomen plakaten van de Staten-Generaal met begeleidende missiven, 1777-1789, Placaat van 26 oktober 1781 en 24 december 1782.
- 142 RHCL, 20.093A, Commissarissen-deciseurs van beide heren, inventarisnr. 22, vonnissenregisters, 1732-1788, P. Banens en J. van Schuylenburch tegen J. Tielens en J. Collard n.a.v. besluit Indivieze Raad, 1780. De beide oud-burgemeesters deden hun verzoek in de vergadering van 3 januari 1780. Roemers was toen gezworene.
- 143 Ben van de Wall, 'Verlichting en traditie; de strijd om de moderne tijd in het Maastrichtse boek', in: *PSHAL*, jaargang 152 (2016), 182 en noten 388, 389, 390.
- 144 J. H.M. Wieland, 351-353.
- 145 NA, 1.01.02, Inventaris Staten-Generaal, inventarisnr. 9048, Rapport van de commissarissen-deciseurs Willem Anne baron van Spaen tot Hardesteyn en Philip Jacob van der Goes wegens hun bezending aan de stad Maastricht, de Landen van Overmaze en de stad Venlo, 1780, 212-213, 439-441.
- 146 RHCL, 20.091B, Brabantse Commissarissen Deciseurs, Processen, inventarisnr. 51, Over het grafrecht van kloosters in Maastricht: 4 dozen en een map; Roemers' opmerking is te vinden in doos 3, brief van notaris/procureur Frederix aan de Brabantse Commissarissen-deciseurs, ingeschreven 9 augustus 1784. Tenzij anders vermeld komt de informatie over het proces uit dit dossier.
- 147 P. Banens, *Motief voor Joannes Jacobus Cyrus, pastoor der parochie van St. Matthys, Joannes Cuypers, pastoor der parochie van St. Nicolaas, en Pascalius Ludovicus Delruelle, pastor der parochie van St. Marten, geimpetreedens en gedaagdens, tegens den Prior en Conventualen van het Predikheeren Clooster, den guardiaan en religieusen van het Recollecten Clooster, den Prior en Gemeente van het Augustynen Clooster, en den Prior benefens de Religieusen van het Beggarden Clooster, binnen deze stad Maastricht impetranten van maintenu en eyssers*. Te Maastricht, gedrukt by J.T. van Gulpen en J.H. Lantmeter (1784), 169 p. + 2 (vonnis Aylva & Kuth) + 16 Inleidinge; C.C. Roemers, *Motivum juris of regts-instructie voor den Prior en Conventualen van het Predikheeren-klooster, den Guardiaan en Religieusen van het Recollecten- Klooster, den Prior en Gemeente van het Augustynen-Klooster, en den Prior benefens de Religieusen van het Beggarden-Klooster, alle binnen deze stad Maastricht, Impetranten van Brieven van maintenuë en Eysschers. Tegens Jan Jacob Cyrus, Pastoor van Ste Catharina-Kerk, Jan Cuypers, Pastoor van St. Nicolaas-Kerk, en Paschalis Delruelle, Pastoor van St. Martens-Kerk, Opponenten*, 1784, 16 pagina's (folio) bijgebonden. Exemplaren van beide werken bevinden zich in de stadsbibliotheek van Maastricht.
- 148 'Capitulatie verdrag van 1632', zoals afgedrukt als bijlage 1 in: P.J.H. Ubachs, *Twee Heren twee confessions, de verhouding van Staat en Kerk te Maastricht, 1632-1673*, (Assen, 1975), 442-444.
- 149 C.C. Roemers, *Motivum juris* enz, 13.
- 150 J.H. Böhmer, *Jus ecclesiasticum protestantium*, 5 Bände, (Halle, 1714).
- 151 RHCL, 20.091B, Brabantse Commissarissen Deciseurs, Processen, inventarisnr. 51, doos 3, brief van notaris/procureur Frederix, ingeschreven 9 augustus 1784; NA, 1.01.02, Inventaris Staten-Generaal, inventarisnr. 5874, bericht van Aylva en van Knuth aan de Staten-Generaal en verklaring van Roemers van 14 augustus 1784.
- 152 RHCL, 20.086A, Brabants Hooggerecht, inventarisnr. 131, rolregisters, aantekeningen op 13 februari, 13 augustus en 3 september 1784.
- 153 J.M.H. Mosmuller, 'De invloed van de Staten-Generaal op de benoeming van proost en kanunniken in het kapittel van Sint-Servaas te Maastricht, in het bijzonder gedurende de achttiende eeuw', in: *PSHAL*, jaargang 114 (1978), 63-139, 86-87.
- 154 M.G. Spiertz, 38-42, 60-63; zie ook het artikel van Mosmuller, genoemd in noot 153.
- 155 Nederland's patriciaat: genealogieën van bekende geslachten ('s-Gravenhage, 14^e jaargang, 1924), Van Slijpe, 285-299; J.H. van Slijpe, *Redenen en motiven waarom den ondergeteekende Mr. J.H. van Slype*

- syne dimissie als vice-hoofdschouth van wegens hun hoog moogende binnen haare stad Maastricht genomen heeft*, (z.p., 1789), 4, 67 Afbeelding J.H. van Slijpe: Rijksbureau voor Kunsthistorische documentatie, afbeeldingsnummer 0000118016.
- 156 H. Wouters, 'De hof Van Slijpe, thans gebouw van de Provinciale Planologische Dienst (Maastricht, Bouillonstraat 8-10)', in: *De Maasgouw*, jaargang 79 (1960), 66-86, 110-123, 114-115; Spiertz, 81-82 en noot 1.
 - 157 RHCL, 01.075, LVo, Register of korten inhoud der resolutiën van haar Hoog.Mogende de Heren Staten-Generaal der verenigde Nederlanden rakende de stad Maastricht, Landen van Overmaas, graafschap van de Vroenhove, banken van St. Servaas en dorpen van Redemptie. Alfabetisch, lemma Cloosters, aantekeningen van 23 november, 3 en 11 december 1781; Zie ook Spiertz, 62-63.
 - 158 P.J.H. Ubachs, *Twee heren twee confessies*, 352-353; J.M.H. Mosmuller, 103-106
 - 159 J.H. van Slijpe, *Kort en zakelyk vertoog, nopens de electie van A.F. Roemers, tot pastor van St. Jacobs Kerk binnen deze stad, met de gevolgen daar aan annex, en de Resolutie dienswegens van Haar Hoog Moog. promanerende gedrukt binnen deze stad te bekomen.* (Maastricht, 1784), 52 p.
C.C. Roemers, *Omstandig detail van de electie door den deken en capittel van St. Servaaskerke gedaan op den 22 december 1783 in de persoon van Arnold. Franc. Roemers tot pastor van St. Jacobs Kerke binnen deze stad Maastrigt, gemunieert met seven-en- twintig verificatoire bylagen, dienende teffens tot wederlegging van alzulke brochure, als den wel edelen gestrengen Heer en Mr. J.H. van Slype in de maand July 1784, onder desselfs ondertekening, door den druk verspreyd heeft, Maastrigt, by J.T. van Gulpen, Stads-Drukker, voor Rekening van de Heer C.C. Roemers, Advocaat en Oud- Schepen derzelve Stad, MDCCCLXXXIV, (Maastricht, 1784) 36p. en XLIV bijlagen.*
 - 160 C.C. Roemers, *Omstandig detail* enz, bijlage Litt. T, XXVI-XXVII; Helaas is de brief van A.F. Roemers niet terug te vinden in de archieven van Sint Servaas. Tussen medio 1784 en 1795 zijn de protocollen van dit kapittel evenmin bewaard gebleven.
 - 161 C.C. Roemers, *Omstandig detail* enz, bijlage Litt. A, I-II.
 - 162 J.H. van Slijpe, *Kort en zakelyk vertoog* enz., document nr. 6.
 - 163 C.C. Roemers, *Omstandig detail* enz, bijlage Litt. L., Justificatie met Elf bylaagen voor D'Heer Arnoldus Franciscus Roemers Gekoosse Pastoor der Parochiaale kerke van St. Jacob alhier op den 22 Xber 1783. Overgegeven Aan de zeer eerw: en Ed. Heeren Deken en Capittel van St. Servaas op den 27 February 1784, XII-XVII, XV.
 - 164 NA, 1.01.02, Inventaris Staten-Generaal, inventarisnr. 5875, Schrijven van de Brabantse commissarissen-instructeurs aan de Staten-Generaal van 26 januari 1785.
 - 165 C.C. Roemers, *Omstandig detail* enz, bijlagen, Litt. C, III-IV en Litt. D, IV-V.
 - 166 NA, 1.01.02, Inventaris Staten-Generaal, inventarisnr. 5874, schrijven van de Brabantse commissarissen-instruceurs aan de Staten-Generaal van 26 mei 1784; inventarisnr. 5875, schrijven van de Brabantse commissarissen-instructeurs aan de Staten-Generaal van 26 januari 1785.
 - 167 RHCL, 14.B002A, Kapittel Sint Servaas, inventarisnr.1738b, Staten van kosten in het proces tussen kanunnik Peuten en pastoor Roemers. Hierin bevinden zich enkel enige kwitanties voor rolrechten en advocaatkosten voor Feuten in verband met de benoemingskwestie.
 - 168 J.H. Van Slijpe, *Kort en zakelyk vertoog* enz., 12.
 - 169 RHCL, 20.091B, Brabantse Commissarissen Deciseurs, Processen, inventarisnr. 51, Over het grafrecht van kloosters in Maastricht, doos 4, acte van 6 oktober 1784 opgemaakt door notaris Frederix; BHIC, inventarisnr. 19, Raad van Brabant, dossier 788.3861, kloosters c. pastoors, acte d.d. 9 oktober 1784 opgemaakt door notaris Uijtenboogaart.
 - 170 J.M.H. Mosmuller, 106-107 en noot 163 -165.
 - 171 RHCL, 20.091B, Brabantse Commissarissen Deciseurs, Processen, inventarisnr. 51, Over het grafrecht

- van kloosters in Maastricht, doos 4, brief van 18 oktober 1784, 9 november 1784, en Resolutie van de Staten-Generaal van 23 november 1784; BHIC, inventarisnr. 19, Raad van Brabant, dossier 788.3861, kloosters c. pastoors, klacht van de kloosters neergelegd bij de Staten-Generaal, z.d.
- 172 RHCL, 20.091B, Brabantse Commissarissen Deciseurs, Processen, inventarisnr. 51, Over het grafrecht van kloosters in Maastricht, doos 4, schrijven van P. Banens aan de Staten-Generaal van 22 november 1784.
- 173 BHIC, inventarisnr. 19, Raad van Brabant, dossier 788.3861, kloosters c. pastoors, klacht van de kloosters neergelegd bij de Staten-Generaal, Missive van den Vice Hoogschout J.H. Van Slijpe, 30 oktober 1784.
- 174 BHIC, inventarisnr. 19, Raad van Brabant, dossier 788.3861, Memorie voor vier kloosters deezer stad, geschreven door C.C. Roemers, binnengekomen 28 januari 1785
- 175 RHCL, 20.091B, Brabantse Commissarissen Deciseurs, Processen, inventarisnr. 51, Map: Extract uit het Register van Resoluties van de Staten-Generaal van 4 januari 1788; Volgens Mosmuller, 106 en noot 162, was dit het definitieve besluit.
- 176 RHCL, 20.091B, idem, doos 5, proces 52, hierin het "libel van kosten" en Roemers' "Debat en diminuatie voor de cloosters deser stad" van 3 januari 1785, en de definitieve rekening "Staat van kosten" van september 1789.
- 177 RHCL, 20.088C, Vroenhof Hooggerecht, civiele processen, inventarisnr. 96, vonnis van 3 januari 1785.
- 178 RHCL, 20.091B, Brabantse commissarissen-deciseurs Maastricht (rechterlijk), processen, procesnr. 103, Jadoul c.s. bestrijden het recht van kanunnik Tilkin op de nalatenschap van Paulus Pauli, hierin Roemers' *Motijff Thomas Jaddoulle en consoorten, Appellanten Tegens Pascalius Tilkin Geinthimeerde*; een in Den Haag opgesteld advies van 13 juli 1786 van de juristen P. van Swinden, H.J. Galley, S.C. Nederburgh en D. van Laer.
- 179 Tenzij anders vermeld komt de informatie over het verdrag van Fontainebleau en zijn voorgeschiedenis uit: J.A.K. Haas, 'Het verdrag van Fontainebleau 1785. Maastricht en de landen van Overmaas als internationaal conflictstof aan het einde van het ancien régime', in: *PSHAL*, jaargang 114 (1988), 264-344.
- 180 F. Magnette, *Joseph II et la liberté de l'Escaut. La France et l'Europe*, Bruxelles, 1897, 244.
- 181 Rijksmuseum, Prentenkabinet, objectnummer RP-P-OB-85.415, Spotprent op het Verdrag van Fontainebleau, 1785, anoniem, Johann Martin Will (uitgever), 1785-1786.
- 182 RHCL, 20.001A, Indivieze Raad, inventarisnr. 165, brieven aan de Staten-Generaal van 9 november 1784 (201-202) en 25 mei 1785 (244-245).
- 183 RHCL, 20.001A, Indivieze Raad, inventarisnr. 165, brief aan de prins-bisschop van 10 november 1784 (203); inventarisnr. 38, vergadering van 22 januari 1789; NA, 1.01.02, Staten-Generaal, inventarisnr. 12597.251, Akte van conventie te Maastricht gesloten tussen gedeputeerden van de Staten-Generaal en de stad Maastricht, ter eenre, en gedeputeerden van de prins-bisschop van Luik ter andere zijde, tot wegneming van de geschillen over het verbod van graanuitvoer uit het land van Luik naar Maastricht en over de weigering van Luik om koren, geoogst in de elf banken van St. Servaas en de dorpen van redemptie, door het land van Luik te laten passeren. Met nadere conventie tezelfder zake door dezelfde partijen te Maastricht gesloten. (7 november 1772); AL, A2, Conseil privé de la principauté de Liège, Inventarisnr. 209, Correspondance Hoensbroeck - de Chestret, 4 september 1784-24 april 1792, notities van prins- bisschop Hoensbroeck aan kanselier Chestret van 11, 14 en 26 november 1784.
- 184 RHCL, 20.001A, Indivieze Raad, inventarisnr. 214, ingekomen plakkatens van de Staten-Generaal met begeleidende missiven, Placaat van 18 november 1784.
- 185 Tenzij anders vermeld komt de informatie over deze zaak uit Spiertz, 69-82.

- 186 J.H. Van Slijpe, *Omstandig bericht van het geene den ondergeteekende Mr. J. H. van Slype, ... ter instantie van Mr. J. Tulling van Oldenbarneveld, ... uit hoofde van eene door hem opgegeve secrete en illicite correspondentie, tusschen hem ondergeteekende en ... den heere Hertog van Brunswyk, ... met oogmerk, om de stad Maastricht, door verraad, in handen van Zyne Keizerlyke Majesteit, over te leveren, (s.l., s.n,(1785)),13.*
- 187 Spiertz, 75.
- 188 Idem, 77;
F.M. Gerards, 'De zaak van de rentmeester', in: *PSHAL*, jaargang141(2006), 33-88, 37.
- 189 BN, volume 9, d'Arberg de Valengin, 101-102.
- 190 RHCL, 01.177, vrije heerlijkheid Elsloo, inventarisnr. 126, 226, 247c. Niet alleen het handschrift bewijst het auteurschap van Roemers van deze noties en memoranda, ook de verwijzing in één van de documenten naar zijn vader, inventarisnr. 226, brief van 19 september 1786; L.A.M. Brands verwijst in noot 93 van zijn studie, *Het tractaat van Fontainebleau en zijn betekenis voor het Land van Overmaze*, (Sittard, 1965), voor deze correspondentie ten onrechte naar de ex-drossaard van de heerlijkheid De Limpens.
- 191 RHCL, 01.177, vrije heerlijkheid Elsloo, inventarisnr. 247c, memorandum van ... oktober 1785.
- 192 P.L. Nève, *Het Rijkskamergerecht en de Nederlanden: competentie, territoire, archieven*, (Assen, 1972), Elsloo, 302-305, 305.
- 193 Brands, 4; Haas, 319-322.
- 194 RHCL, 01.177, vrije heerlijkheid Elsloo, inventarisnr. 247c, twee (klad)exemplaren van het verzoek van Van Arberg aan de keizer van ... februari 1786; twee ongedateerde Mémoires van Roemers.
- 195 Brands, 43-44; Haas, 343-344.
- 196 RHCL, 01.177, vrije heerlijkheid Elsloo, inventarisnr. 247c, brief van Arberg, opgesteld door Roemers, gericht aan notaris P. Lintjens te Sittard, Bruxelles, ...1786; een ander, gedateerd exemplaar, 2 (of 4) september 1786, aan Lintjens.
- 197 RHCL, 01.177, vrije heerlijkheid Elsloo, inventarisnr. 247c, kladbrief van Roemers aan van Arberg van 17 juli 1786; ongedateerde brief van Roemers aan Arberg over de gevaren voor de drie functionarissen.
- 198 NA, 1.01.02, Staten-Generaal, inventarisnr. 5876, een brief van Arberg vanuit Brussel aan Roemers geschreven, maar in Roemers' handschrift gecopieerd van 16 oktober1786; Brands, 37-43, 46; Nève, 304-305.
- 199 RHCL, 01.177, vrije heerlijkheid Elsloo, inventarisnr. 226, copieën van brieven van Arberg aan Roemers van 27 maart en 3 april 1787; copie van brief van Roemers aan Arberg van 30 maart 1787, dezelfde ook in inventarisnr. 247c; Brands, 55.
- 200 RHCL, 01.177, vrije heerlijkheid Elsloo, inventarisnr. 226, copie van een brief van Arberg aan Roemers van 27 maart 1787; Algemeen Rijksarchief Brussel (ARB), I 127, Inventaire sommaire des archives de la famille Holvoet, nr. 35, document van 25 juli 1788, benoeming van Van Hees als nieuwe griffier van Elsloo; RHCL, 16.0608, familiearchief Maurissen, inventarisnr. 9, op 13 juli 1808 vroeg Arberg aan Roemers om voor een bepaalde zaak te bemiddelen bij de prefect van de Nedermaas.
- 201 C.H.E. de Wit, 'Oud en Modern. De Republiek 1780-1795, Revolte tegen de patroon, de democratische beweging, de Oranjepartij onder Engelse leiding', in: *AGN*, deel 9, 113-120.
- 202 RHCL, 16.1156, Familie D'Olislagers te Meerssenhoven, inventarisnr. 41, Memories en brieven van dhr. D'Olislagers aan de prins-bisschop betreffende de belangen van de stad Maastricht, met name de inrichting van de Jezuïetenkerk tot schouwburg, ongedateerd; inventarisnr. 44, Aanvraag de gelden van de school der Jezuïeten te mogen besteden aan de scholen van de stad, brief (copie) van 18 maart 1787.
- 203 AL, A2, Conseil privé de la principauté de Liège, inventarisnr.157, Protocole aux Dépêches, 30 juni 1787,

- brief van Timmermans en besluit Conseil Privé (CP); 20 augustus 1787, registratie van binnenkomst van het *Mémoire et Réclamation* van het Luiks Hooggerecht en besluit CP; 25 augustus 1787, brief van Timmermans en besluit CP; inventarisnr. 766, *Affaires administratives et judiciaires* 1730-1791, Tekst van het *Mémoire et Réclamation* 17 augustus 1787; RHCL, 20.087A, Luiks Hooggerecht, dossiernr. 5219, 22 juni 1787; 20.088 C, Vroenhof Hooggerecht, civiele processen, doos 100, 1786-1791, map 1789, kladschrijven Roemers.
- 204 RHCL, 20.001A, Indivieze Raad, Raadsverdragen, inventarisnr. 37, vergadering van 20 september 1786; inventarisnr. 85, netexemplaar, vergadering van 20 september 1786, 528-530, 23 oktober 1786, 548; P. Altena, *Gerrit Paape (1752-1803) Levens en werken* (Nijmegen, 2012), 220, 225, 726 noot 39; W.P.C. Knuttel, *Catalogus van de pamfletten-verzameling berustende in de Koninklijke Bibliotheek, 1486-1853* ('s-Gravenhage, 1889-1920)(9 delen), deel 5, nrs. 19335 (31) en 19336 (32), Schuurman was ook de uitgever van werken van J.H. Swilders.
- 205 RHCL, 22.031, Nypels, G., 20e eeuw, inventarisnr. 2, 73-74. De inhoud van dit artikel is onbekend evenals de naam van de krant waaruit het oorspronkelijk afkomstig was; Ben van de Wall, 182.
- 206 P.J.H.M. Theeuwen, *Piter 't Hoen en de Post van den Neder-Rhijn (1781-1787)* (Hilversum, 2002), 465.
- 207 Spiertz, 80.
- 208 Idem, 79-81, 86-87.
- 209 J. Roegiers, 'Kerk en Staat in de Oostenrijkse Nederlanden', in: *AGN*, deel 9, 373.
- 210 Spiertz, 87-92, met name 87; RHCL, 20.001A, Indivieze Raad, Raadsverdragen, inventarisnr. 85, netexemplaar, vergaderingen van 9 januari en 12 maart 1787; in een andere versie van de raadsverdragen, inventarisnr. 37, wordt als eerste presentatie de datum 16 januari 1787 genoemd en voor deze vergadering werd Roemers als 'afwezig' vermeld.
- 211 BN, tome 11, Le Plat Josse, 877-881; Nauwelaers 553; Spiertz, 57; P. Polman, *Romeinse bescheiden voor de geschiedenis der Rooms-katholieke kerk in Nederland 1727-1853* ('s-Gravenhage, 1963), deel II, 1754-1795, nr. 678, 1788 september 12, de Brusselse nuntius bericht vanuit Luik aan de kardinaal-staatsscretaris, en noot 5, 654; in een addendum bericht Spiertz, dat hier A.F. Roemers bedoeld is, 877; Utrechts Archief, 215, verzameling Port Royal, inventarisnr. 2493, Brief aan Dupac, 'Maastricht ce 7 aout 1788'.
- 212 L.P.L. Pirenne, 'De voorgeschiedenis vanaf de Opstand 1578-1796, 7.1, de Patriottentijd en de eerste Franse inval', in H.F.J.M. van den Eerenbeemt e.a.: *Geschiedenis van Noord-Brabant*, deel 1, 1796-1890 Traditie en modernisering (Amsterdam/Meppel, 1996), 55; C.J.M. van der Heijden, J.G.M. Sanders, *De levensloop van Adriaan van der Willigen (1766-1841). Een autobiografie uit een tijdperk van overgang* (Hilversum, 2010), 14-16, 93-96.
- 213 RHCL, 20.001A, Indivieze Raad, Raadsverdragen, inventarisnr. 37, vergadering van 5 november; inventarisnr. 85, vergaderingen van 2 juli en 12 november 1787.
- 214 RHCL, 18 A, Handschriften Rijksarchief, inventarisnr. 132, Brief van J.A.S. Munix aan zijn Waarde Neef van 26 november 1787.
- 215 RHCL, 20.001A, Indivieze Raad, Raadsverdragen, inventarisnr. 37, vergadering van 21 november 1787; inventarisnr. 85, vergaderingen van 19 en 21 november 1787.
- 216 RHCL, 20.001A, Indivieze Raad, Raadsverdragen, inventarisnr. 37, vergadering van 26 november 1787; inventarisnr. 85, vergadering van 26 november en 3 december 1787; inventarisnr. 166, Missivenboeken, brief aan de stadhouder van 5 december 1787.
- 217 RHCL, 20.001A, Indivieze Raad Maastricht, inventarisnr. 166, Missivenboeken, correspondentie Indivieze Raad-luitenant-kolonel Croijé; 22.001A, Handschriften Stadssarchief, inventarisnr. 125, Kronijk van Maastricht, 541-543; Utrechts Archief, 215, verzameling Port Royal, inventarisnr. 2493, Brief aan Dupac, Maastricht ce 18 avril 1788; www.delpher.nl, 'Maastricht' in: *Nieuwe Nederlandsche*

Jaarboeken of vervolg der merkwaardigste geschiedenissen die voorgevallen zijn in de Vereenigde Provinciën, de Generaliteits Landen, en de volksplantingen van den Staat, deel 23 (1788), band 1, 149, 379, 736.

- 218 RHCL, 20.001A, Indivieze Raad, Raadsverdragen, inventarisnr. 38, vergadering van 15 september 1788; inventarisnr. 166, Missivenboeken, brieven van stadsbestuur Den Bosch, van 21 en 31 mei 1788. Er werd verwezen naar een eerdere brief van Den Bosch aan Maastricht van 17 november 1787, maar deze staat niet opgenomen in het Missivenboek.
- 219 RHCL, 20.001A, Indivieze Raad, Raadsverdragen, inventarisnr. 37, vergadering van 5 november 1787 en 4 februari 1788; inventarisnr. 38, vergadering van 18 september 1788.
- 220 Spiertz, 91 en noot 3, 95 en noot 5.
- 221 RHCL, 20.005, Brabantse Raad, inventarisnr. 66, 1787, brief van de Brabantse Raad aan de Staten-Generaal van 14 december 1788
- 222 RHCL, 20.005, idem, inventarisnr. 66, dossier nrs. 26 en 31; inventarisnr. 67, 1788, dossier nr. 20, van 9 december 1788; brief van De Méan van 10 december 1788, 17 (14) en 29 december 1788 brieven van de Brabantse Raad aan de Staten-Generaal; inventarisnr. 68, 1789, dossier nr. 2, brief van Fagel, secretaris van de Staten-Generaal aan de Brabantse Raad d.d. 2-1-1789; 20.001A, Indivieze Raad, inventarisnummer 166, Missivenboek (1789-1794), Resolutie Staten-Generaal van 27 februari 1789; NA, 1.01.02, Staten-Generaal, inventarisnr. 5877, Ingekomen ordinair brieven en stukken betreffende Maastricht en de landen van Overmaze, 1788-1789, brieven van de Brabantse Raad van 19 en 29 december 1788; AL, A2, Conseil privé de la principauté de Liège, inventarisnr. 138, Dépêches deuxième volume, 19 februari 1789, Accord entre les deux princes concernant l'élection d'un pensionnaire Liègeois et alternativement d'un pensionnaire Brabançon à Maestricht. XLIII, 88, (p. 745); Spiertz, 94-95. In de archieven te Luik heb ik niet kunnen achterhalen de juistheid van de mededelingen van deze auteur dat Membrede aanvankelijk ook de kandidaat van Luik was, maar dat op verzoek van de Luikse Raad deze vervangen werd door van Heijlerhof.
- 223 RHCL, 20.001A, Indivieze Raad, inventarisnr. 38, Raadsverdragen, 15 september 1788 tot 21 februari 1791, vergadering van 26 april en 15 juni 1789; inventarisnr. 86, idem, 1788-1794, vergadering van 20 april 1789; inventarisnr. 144, Ingekomen missiven en minuten van uitgaande missiven 1789, Resolutie van de Staten Generaal van 5 juni 1789.
- 224 Spiertz, 94.
- 225 F.M. Gerards, tenzij anders vermeld komt mijn informatie uit dit artikel; Spiertz, o.c., 83-85, heeft dit conflict eerder summier en, naar nu blijkt, onvolledig en chronologisch niet helemaal correct weergegeven; Afbeelding W.H. van Panhuys: Rijksbureau voor Kunsthistorische documentatie, afbeeldingsnummer 0000252073.
- 226 RHCL, EAN_502, Grote Sociëteit, inventarisnr. 8, Journal de ballottage et de la reception des membres 1760-1780, ingeschreven per 1 september 1780 als lid nr. 483, 263; R. de la Haye, 'De oudste actes van de burgerlijke stand van Maastricht (1794-1796)', in: *Limburgs Tijdschrift voor genealogie* (Maastricht, 1973 - ...), 1984, 25-30. Hier een korte biografie van Mamin.
- 227 NA, 1.10.42, Van der Hoop, inventarisnr. 208, Stukken afkomstig uit portefeuille W5, Papieren & brieven, betrekkelijk de Hoofdschout te Maastricht, Van Slijpe. 1790.
- 228 F.M. Gerards, 34, 56-57, 63, 83; H.J. van Oldenbarneveld was strikt genomen noch een neef noch een verwante van Van Panhuys. De moeder van zijn halfbroer J.G. van Oldenbarneveld was een achternicht van Van Panhuys, 83, noot 7.
- 229 RHCL, 14.B001, kapittel OLV, inventarisnr. 26, register bevattende uittreksels van de resolutieprotocollen, 1776-1795, 117; 20.001A, Indivieze Raad, inventarisnr. 38, Raadsverdragen, vergaderingen van 12 en 15 januari en 20 en 25 mei 1789.

- 230 RHCL, 20.001A, Indivieze Raad, inventarisnr. 38, Raadsverdragen, vergadering van 24 augustus 1789.
- 231 RHCL, 20.001A, Indivieze Raad, inventarisnr. 2054, processen-verbaal van getuigenverhoren door de schouten van de Vroenhof, Vleitingen en Hees inzake de beroving van marktgangers door Luikse patriotten.
- 232 NA, 1.10.97, Familiearchief Hop, inventarisnr. 226, Ingekomen stukken van en minuten van uitgaande stukken aan lokale autoriteiten in de de Generaliteitslanden, g: van A.C. Membrede en A.L. Collard, burgemeesters van Maastricht, met bijlagen, 1789.
- 233 RHCL, 20.001A, Indivieze Raad, inventarisnr. 38, Raadsverdragen, vergadering van 13 oktober, 2 en 12 december 1789; inventarisnr. 2190, verzoek aan de Staten-Generaal (niet afgegaan) van de Indivieze Raad, 1790, z.d; NA, 1.01.02, Staten Generaal, inventarisnr. 5878, Ingekomen ordinair brieven en stukken betreffende Maastricht en de landen van Overmaze, 1790-1792, brief van de Indivieze Raad van Maastricht aan de Staten-Generaal van 10 februari 1790; AL, Conseil Privé, inventarisnr. 158, aantekeningen van 26 oktober 1789, 7, 11 en 21 januari 1790.
- 234 B. Demoulin, J.L. Kupper, 216-220; BN, tome 4, Chestret, Jean-Rémy de, 66.
- 235 AL, A2, Conseil privé de la principauté de Liège, inventarisnr. 793, document getiteld 'En l'assemblée de la communauté de Saint Pierre Lez Maastricht tenue le 18 Mai 1790'.
- 236 RHCL, 14.B001, Kapittel OLV, inventarisnr. 17, Prothocollum capituli insignis Ecclesiae Collegiae Beatae Mariae Virginis 1788-1795, vergadering van 27 juli, 10 en 17 augustus, 25 september, 7 en 12 oktober 1790, 26 januari en 30 juni 1791, 25 januari en 17 maart 1793; inventarisnr. 37, lites, Difficultas mota per R.D. pastorem S.Petri prope Trajectum et per communitatem ejusdem loci pro Campanâ Bannali, 245-246;
NA, 1.01.02, Staten Generaal, inventarisnr. 9055, Rapport van de commissarissen-deciseurs Ludolf baron Van Heeckeren van Brandsenburg en Abraham van Schuylenburg wegens hun bezending aan de stad Maastricht, de Landen van Overmaze en de stad Venlo 1790, Artikel XX en Bijlagen S1 t/m13.
- 237 RHCL, 22.001A, Handschriften stadsarchief, inventarisnr. 615, Journaal van het Gepasseerde tusschen de Brabantsche en de Luiksche Leeden van de Indivisen Magistraat, ten opzichte van het draegen van Cocardes en linten van zwarte en witte Couleuren; 20.001A, Indivieze Raad, inventarisnr. 86, vergadering van 7 februari 1791 (478), verslag van het bezoek aan Luik 497-502; 20.005, Brabantse Raad, inventarisnr. 70, vergadering van 14 januari 1791, brief van Fagel aan secretaris Van den Heuvel 1 februari 1791.
- 238 Spiertz, 96.
- 239 Rijkshet, centrum voor regionale geschiedenis (Heerlen), 116, Notariële archieven, Heerlen, 1671-1925, inventarisnr. 116, notaris Lamberts, aktenr. 147, benoeming curatoren, 3 pagina's.
- 240 RHCL, 16.0935, familiearchief Van Hees, inventarisnr. 13-17, concepten van brieven, twee ongedateerde brieven aan de bisschop van Yperen, vermeld tussen een brief van 28 november 1791 en van 19 december 1791.
- 241 BN, tome 7, G.A.F. baron de Feltz, 9-10; RHCL, 20.242A, Notarissen ter standplaats Maastricht, 1544-1905, D. Hupkens, inventarisnr. 2482, acte van 3 augustus 1788.
- 242 RHCL, 20.001A, Indivieze Raad, inventarisnr. 86, Raadsverdragen, 597-598, 601; inventarisnr. 2210 (attestaties), kladversie van de attestatie voor Roemers; AL, A2, Conseil privé de la principauté de Liège, inventarisnr. 138, dépêches deuxième volume, 1792, 26 avril, Certificat d'extraction et de bonne conduite pour l'avocat Roemer de Maastricht, XLIII, 294-295 (te zeer verbrand om de tekst zelf te raadplegen); E.Poncelet, Y. Jans, *Mémorial des archives détruites en 1944*. Tome 1, deuxième partie, inventaire des dépêches du Conseil Privé de Liège, 1947, 122.
- 243 Nauwelaerts, deel 2, 355. Arthur Gaillard, *le Conseil de Brabant* (Bruxelles, 1903), tome 3, Roemers komt niet voor in de lijst van alle raadsheren van de Raad van Brabant; evenmin komt hij voor in D.

- Leyder, *Les archives du Grand Conseil des Pays-Bas à Malines (vers 1445 – 1797)* (Bruxelles, 2010).
- 244 Spiertz, 100; L. Roppe, 179.
- 245 *Nauwkeurige Almanach*, jaargang 179; *Maastrichter stadsalmanach*, jaargang 1794.
- 246 RHCL, 14.B001, Kapittel OLV, inventarisnr. 17, Prothocollum capituli insignis Ecclesiae Collegiae Beatae Mariae Virginis, 1788 – 1795, vergaderingen van 10 en 14 augustus, 22 december 1791 en 27 juni 1792; 16.0512, Kasteel Borgharen, inventarisnr. 265, Akte van verpachting der visserij op de Maas onder de jurisdictie van Maastricht en de Vroenhof door de gedeputeerden van de Raad van State aan baron C.S. de Rosen, gebiedende heer van Borgharen, met akte van herverpachting door laatstgenoemde; inventarisnr. 273, Volmacht gegeven door Chr. Serv. baron de Rosen aan advocaat C. C. Roemers om hem te vertegenwoordigen voor de Staten-Generaal ter beslechting van het geschil tussen genoemde De Rosen en J. van Schuylenburg, rentmeester der Domeinen over het visrecht in de Maas en het recht op een daarin gelegen eiland, met “remonstrantie” van De Rosen.
- 247 Prentenkabinet van het Rijksmuseum, objectnummer RP-P-1908-5714, anoniem, Frankrijk, 1792-1793.
- 248 *Diary and correspondence of Count Axel Fersen: relating to the court of France*, translated by Katherine Prescott Wormeley; illustrated with portraits from the original (New York, 1902), 348.
- 249 RHCL, 20.001A, Indivieze Raad, inventarisnr. 86, Raadsverdragen, netexemplaren, 1788-1794, vergaderingen van 16 en 18 november 1792, 794-798.
- 250 RHCL, 14.B001, kapittel OLV, inventarisnr. 17, Prothocollum capituli insignis Ecclesiae Collegiae Beatae Mariae Virginis, 1788 -1795, aantekeningen van 27 november 1792 en 23 april 1793.
- 251 R. Lavergne, ‘les émigrés au siège de Maestricht, en 1793’, in: *Revue des questions historiques / Marquis de Beaucourt* (Paris tome LXIII, 1er janvier 1898), 516-531. Dit verslag is op basis van archiefmateriaal van markies de Tressan, 518 en noot; www.gallica.bnf.fr, ‘les Prêtres du diocèse de Reims à Maëstricht en 1793 et en 1794’, in: *Bulletin du diocèse de Reims*, 1912, 529; Informaties verstrekt door een zekere Klinkenbergh die zich baseerde op drie handgeschreven lijsten die zich in het stadsarchief van Maastricht bevonden, 519, 591; J. Habets, 169.
- 252 J. Habets, ‘De Fransche emigranten te Maastricht op het einde der vorige eeuw’, in: *PSHAL*, jaargang 28 (1891)), 134-135, 138; RHCL, 21.277A, Hervormde Gemeente te Maastricht, 1632-1987, inventarisnr. 17, Notulen Kerkenraad 1792-1815, 34-35.
- 253 Spiertz, 103.
- 254 NA, 1.01.02, Staten Generaal, inventarisnr. 5879, ingekomen ordinair brieven en stukken betreffende Maastricht en de landen van Overmaze, 1793-1794, Lijst der der Beschadigde Huysen Kerke en Cloosters door ’t Bombardement door de ondergeschrevene opgenomen volgens Resolutie Magistael in dato den 11 Maart 1793.
- 255 A. Flament, ‘Bijzonderheden over Maastricht en omstreken van voor 1793, getrokken uit de mémoires van een 99 jarigen tuinman (François Garnier)’, in: *De Maasgouw*, (7e jaargang, 1885), 1095.
- 256 NA, 1.01.50, Stadhouderlijke secretarie, inventarisnr. 119, Brief van een onbekende aan zijn kinderen betreffende de belegering van Maastricht door de Fransen., 1793.
- 257 RHCL, 20.001A, Indivieze Raad, inventarisnr. 87, 20 juli 1794, 21- 22.
- 258 NA, 2.21.006.49, Hogendorp, van, inventarisnr. 86, Brieven aan Gijsbert Karel van zijn zuster Geertruida A.W. van Hogendorp, later mevrouw jhr. A. van den Santheuvel, 1776 september 29 - 1799 februari 14, brief van 11 juli 1794; Roemers, *Tableau de ma vie enz.*, § 10.
- 259 E. Hardy, *Le siège de Maestricht. L’armée de Sambre-et-Meuse pendant la campagne d’automne de 1794* (Paris, 1878), 78; L.J. Morreau, *Bolwerk der Nederlanden. De vestingwerken van Maastricht sedert het begin van de 13e eeuw* (Assen 1979), 80-81.
- 260 Spiertz, 104-109; W.A.J. Munier, ‘Maastrichtse predikanten en hun rol tijdens het beleg van

Maastricht in de jaren 1793-1794' in: *Campus liber*, 370- 383. Met Johannes van Gelder, kanunnik van OLV bedoelt Munier (377) Johannes van Geleen. Zie RHCL, 14.B001, Kapittel OLV, inventarisnr. 17, Prothocollum capituli insignis Ecclesiae Collegiae Beatae Mariae Virginis 1788 - 1795, vergadering van 25 september 1794; B. Demoulin en J.L. Kupper, 225-226; Hardy, 78-79, 85.

HOOFDSTUK 2

- 1 E. Hardy, 87; H. Hasquin, 'Van Fleurus tot de annexatie: een gekneusd land', in: *België onder het Frans Bewind 1792-1815* (Brussel, 1993), 47-48.
- 2 E. Hardy, 7 en noot 1.
- 3 E. Hardy, 88-89; H. Hasquin, 52-53; Thielemans Marie-Rose, 'Deux institutions centrales sous le régime français en Belgique. L'administration centrale et supérieure de la Belgique et le conseil de gouvernement', in: *Revue belge de philologie et d'histoire* (Bruxelles) volume 41(1963), 1092-1093.
- 4 E. Hardy, 88-89; H. Hasquin, 52-53; RHCL, 20.001A, Indivieze Raad, inventarisnr. 167, Missivenboeken, register van ingekomen en uitgaande brieven, 1794, oktober 4-1794, december 24, Gillet aan Bernadotte, 17 brumaire (17 november 1794).
- 5 H. Hasquin, noemt deze winter zelfs de strengste van het hele Ancien Régime, 67.
- 6 E. Hardy, 94.
- 7 RHCL, 03.01, Frans Archief, Inleiding, vorming van het arrondissement Maastricht; Kamphuis, H.A., *De invoering van wetgeving in het Franse departement Nedermaas gedurende het eerste Directoire. Inleiding en regestenlijst van afgekondigde rechtsvoorschriften 1 oktober 1795 -19 maart 1797* (Maastricht, 1995), 42.
- 8 M.R. Thielemans, 1120-1121, 1131.
- 9 H. Hasquin, 62-63; Nordrhein-Westfälisches Hauptstaatsarchiv Düsseldorf (NWHD), Findbuch 140.01, Lande zwischen Maas und Rhein, Sitzungsprotokolle der Zentralverwaltung zu Aachen, inventarisnr. 2435, 21 ventôse III (11 maart 1795).
- 10 Indien niet anders vermeld komt de informatie over Roemers in deze functie uit mijn artikel 'C.C. Roemers als *agent national* van het arrondissement Maastricht (30 november 1794 - 26 september 1795)', in: *PSHAL*, jaargang 129 (1993), 195-230.
- 11 Archives départementales du Nord, J 793/1-20, Papiers de Merlin, avocat au Parlement de Flandre puis député et Président du Tribunal criminel du département du Nord, nr. 3, Correspondance privée adressée à Merlin (1781-1788), brief van 8 juli 1784.
- 12 AN, Série AA, Collection de lettres et pièces diverses, Lettres de personnages ayant joué un rôle pendant la Révolution, dossier 1428 à 1431, Joubert, représentant du peuple près les Armées du Nord & de Sambre & Meuse, à ses collègues à Bruxelles, Maëstricht le 10 frimaire an 3 (30 november 1794).
- 13 www.wikipedia.nl, graafschap Loon
- 14 RHCL, 03.01, Frans Archief, inventarisnr. 4278, Correspondance interne. Register van brieven uitgaande van den Nationalen Agent bij de Arrondissements-administratie van Maastricht, An III (1794)-an III (1795), nr. 162, 30 nivôse III (19 januari 1795), (Roemers) Au Citioien Représentant du Peuple Briez à Bruxelles, 115-118; AN, D53, Mission aux armées du Nord et de la Sambre-et-Meuse, opérant dans le Nord de la France, en Belgique et en Hollande, 1793-an IV, inventarisnr. 51, Administration d'arrondissement de Maestricht, Roemers au Citoyen Représentant du Peuple Briez, à Bruxelles, 30 Nivôse an 3 (19 januari 1795).
- 15 RHCL, 20.001A, Indivieze Raad, inventarisnr. 1013, Lijsten van personen die de stad hebben verlaten, met opgave van hun achtergelaten bezittingen, 3 december 1794, ondertekend door Lenarts,

- aangevuld met enkele personen. Dagtekening 24 januari 1795, en ondertekend door W. Bléron en H. van Panhuys; 03.01, Frans Archief, inventarisnr.100, 27 messidor III (15 juli 1795); inventarisnr. 218, 29 floréal III (18 mei 1795).
- 16 BN, volume 14, 435-539.
 - 17 H. Hasquin, 54-57; AN, D § 3, Papiers de 35 représentants du peuple envoyés en mission aux armées du Nord et de Sambre et Meuse, opérant également dans le nord de la France, en Belgique et en Hollande (1793- an IV), inventarisnr. 27, Notitie van Gillet van 7 nivôse an 3 (27 december 1794).
 - 18 RHCL, 20.001A, Indivieze Raad, inventarisnr. 152, ingekomen missiven en minuten van uitgaande missiven, 1795, januari-juli, schrijven van 13 pluviôse (1 februari 1795) van het Arrondissement Maastricht (AM) aan de municipaliteit van Maastricht; AN, D§3, Mission aux armées du Nord et de la Sambre-et-Meuse, opérant dans le Nord de la France, en Belgique et en Hollande, 1793-an IV, inventarisnr. 51, Administration d'arrondissement de Maestricht, Roemers aux Représentants du Peuple à Bruxelles, douze ventôse an 3 (2 maart 1795).
 - 19 RHCL, 03.01, Frans Archief, inventarisnr. 94, Registers der notulen van de administratie van het arrondissement Maastricht, an III frimaire 13 (1794 December 3)- an III nivôse 19 (1795 Januari 8) 19 nivôse III (8 januari 1795); inventarisnr. 95, an III nivôse 20 (1795 Januari 9)-an III pluviôse 21 (1795 Februari 9), 24 nivôse III (13 januari 1795).
 - 20 RHCL, 01.177, Vrije Rijksheerlijkheid Elsloo, inventarisnr. 423, Stukken ingekomen bij en uitgegaan van de 'Colonel Commandant de la legion de la garde civique du canton de Meerssen' 1831-1834, « Au Peuple et aux Administrations d'arrondissements des Pays d'entre Meuse et Rhin, Maestricht, 22 Nivôse an III (11 januari 1795) ». Ondertekend door Frécine.
 - 21 RHCL, 20.001A, Indivieze Raad, inventarisnr.170, Register van ingekomen en uitgaande missiven, 1794-1795, 1794, december 2-1795, april 15, brief van 9 germinal III (29 maart 1795) van de Indivieze Raad aan Roemers, 376.
 - 22 NWHD, Findbuch 140.01, Lande zwischen Maas und Rhein, Sitzungsprotokolle der Zentralverwaltung zu Aachen, inventarisnr. 2435, 16 germinal III (5 april 1795); RAH, FDLC, inventarisnr. 327, Register van ingekomen brieven van Roemers als agent national de l'administration van Maastricht, Jaar III, nr. 204, 13 germinal III (5 april 1795), David Poelien aan Roemers.
 - 23 RHCL, 20.001A, inventarisnr. 151, ingekomen missiven en minuten van uitgaande missiven, 1794, oktober 16-december 31, brief van 11 nivôse III (31 december 1794) van de Indivieze Raad aan de Administration Maastricht.
 - 24 De verhouding tussen het Franse pond en de Maastrichtse gulden is 1: 0,8. Zie *Almanach du département de la Meuse Inférieure 1799*: 50 Franse ponden = 40 gulden, 12 sols (stuivers) en 2 liards (oortjes). Spiertz vermeldt op 124 e.v., de bedragen ten onrechte in franken. De Franse franc werd pas met de wet van 28 thermidor an III (15 augustus 1795) de officiële Franse munt.
 - 25 RHCL, 03.01, Frans Archief, inventarisnr. 4278, Correspondance interne, nr. 162, 30 nivôse III (19 januari 1795), (Roemers) Au Citoiën Représentant du Peuple Briez à Bruxelles, 115-118; inventarisnr. 94, 12 Pluviôse III (31 januari 1795), Lamotze aan Roemers; inventarisnr. 239, Register van brieven ingekomen bij de administratie van het arrondissement Maastricht, Uitreksel van besluit van Comité de Salut Public van 22 en 27 Pluviôse III (10 en 15 februari 95) , 192-194.
 - 26 RHCL, 03.01, Frans Archief, inventarisnr. 96, Register der notulen van de administratie van het arrondissement Maastricht, an III pluviôse 22 (1795 Februari 10)-an III ventôse 30 (1795 Maart 20), 20 pluviôse an 3 (8 februari 1795), 29 pluviôse an 3 (17 februari 1795) 22 ventôse an 3 (12 maart 1795); 20.001A, Indivieze Raad, inventarisnr. 170, Register van ingekomen en uitgaande missiven, 1794, december 2-1795, april 15, p. 308-310. De volledige tekst van de toespraak staat in mijn artikel 'C.C. Roemers als agent national van het arrondissement Maastricht (30 november 1794 – 26

- september 1795), in: *PSHAL*, (jaargang 129 (1993)), 213.
- 27 RHCL. 03.01, Frans Archief, inventarisnr. 4278, Correspondance interne, nr. 165, 8 pluviôse 3 (27-1-1795), Roemers aan Lamotze; Roemers aan Meynard, 27 paririal III (14 juni 1795); AN, D53, Mission aux armées du Nord et de la Sambre-et-Meuse, opérant dans le Nord de la France, en Belgique et en Hollande, 1793-an IV, inventarisnr. 51, Administration d'arrondissement de Maastricht, Roemers aan Merlin, Représentant du Peuple et Membre du Comité de Salut Public à Paris, 10 Floréal an 3 (29 april 1794).
 - 28 RHCL, 20.001A, Indivieze Raad, inventarisnr. 41, brief van 13 pluviôse III (1 februari 1795) aan 'haaren Medebroeder C.C. Roemers agent national'; inventarisnr. 87, 218-223; H. Wouters, 'Een bibliothèque voor den meesten luyster van de stadt', in: *Miscellanea Trajectensia*, 19. De auteur vermeldt geen bronnen voor zijn mededelingen; E. Persoons, 'Franse bronnen over Limburgse Bibliotheken', 25-27, overdruk uit: *Het Oude Land van Loon* jaargang 1961, 307-337, jaargang 1962, 5-32.
 - 29 AN, F17, Recherches et transports d'objects de science et d'art de Belgique, Hollande 1792-1813, inventarisnr. 1277, dossier 3, 'commission temporaire. Envoi de Maastricht. An III'; E. Persoons, 24-27.
 - 30 NWHD, Findbuch 140.01, inventarisnr. 2435, 24 ventôse an 3 (14 maart 1795).
 - 31 RHCL, 03.01, Frans Archief, inventarisnr. 4278, Correspondance interne, 22 germinal an 3 (11 april 1795) en 10 thermidor an 3 (28 juli 1795), Roemers aan Caselli.
 - 32 RHCL, 03.01, Frans Archief, inventarisnr. 213, Brieven en stukken ingekomen bij en minuten van brieven uitgaande van de administratie van het arrondissement Maastricht en administratie centraal van het departement van de Nedermaas, An III germinal 1 (1795 Maart 21)- An III germinal 11 (1795 Maart 31), Aken, 1 germinal an 3 (21 maart 1795) Roemers aan de „représentants du peuple“ met antwoord van Dubois.
 - 33 RAH, FDLC, inventarisnr. 327, Register van ingekomen brieven van Roemers als agent national de l'administration van Maastricht, Jaar III, 17, 24 frimaire III (14 december 1794), 59, 10 nivôse III (30 december 1794), 77, 16 nivôse III (5 januari 1795), 78, 17 nivôse III (6 januari 1795), 82, 21 nivôse III (10 januari 1795), 228, 2 floréal III (21 april 1795) en 271, 9 prairial III (28 mei 1795).
 - 34 RAH, FDLC, inventarisnr. 327, 234, 3 floréal III (22 april 1795), Caselli aan Roemers; RHCL, 03.01, Frans Archief, inventarisnr. 215, 6 floréal III (26 april 1795), Caselli aan Roemers.
 - 35 RHCL, 20.001A, Indivieze Raad, inventarisnr. 41, 'Raadsverdragen', resolutieprotocollen van de magistraat, klad-exemplaren, 1676-1795, 1794, december 18-1795, augustus 21, 6 januari 1795; inventarisnr. 87, 5 februari 1795.
 - 36 NWHD, Findbuch 140.01, inventarisnr. 2447, Briefregister der Zentralverwaltung zu Aachen, nr. 328, 17 floréal III (6 mei 1795); RAH, FDLC, inventarisnr. 327, Register van ingekomen brieven van Roemers als agent national de l'administration van Maastricht, Jaar III, nr. 268, Caselli aan Roemers, 4 prairial III (23 mei 1795).
 - 37 NWHD, Findbuch 140.01, inventarisnr. 2436, Sitzungsprotokolle der Zentralverwaltung zu Aachen, 12 prairial III (31 mei 1795); RHCL, 03.01, Frans Archief, inventarisnr. 4278, Correspondance interne, 22 germinal an 3 (11 april 1795) en 10 thermidor an 3 (28 juli 1795), Roemers aan Caselli.
 - 38 NWHD, Findbuch 140.01, inventarisnr. 2436, 19 prairial III (7 juni 1795); RAH, FDLC, inventarisnr. 327, Register van ingekomen brieven van Roemers als agent national de l'administration van Maastricht, Jaar III, nr. 285, Van den Heuvel aan de AM, 26 prairial III (14 juni 1795).
 - 39 NWHD, Findbuch 140.01, Sitzungsprotokolle der Zentralverwaltung zu Aachen, inventarisnr. 2437, 9 messidor III (27 juni 1795); RHCL, 03.01, Frans Archief, inventarisnr. 100, Registers der notulen van de administratie van het arrondissement Maastricht, an III messidor 1 (1795 Juni 19)- an III messidor 30 (1795 Juli 18), 10 messidor III (28 juni 1795) adres van de AM aan het Comité de Salut Public; 15 messidor III (3 juli 1795) brief aan Perès; inventarisnr. 4277, nr. 320, 20 messidor III (8 juli 1795)

- Perès aan Roemers; inventarisnr. 4279, correspondance interne, nr. 324, 16 messidor III (4 juli 1795) Roemers aan Perès.
- 40 RAH, FDLC, inventarisnr. 327, Register van ingekomen brieven van Roemers als agent national de l'administration van Maastricht, Jaar III, nr. 271, Caselli aan Roemers, 9 prairial III (28 mei 1795); RHCL, 03.01, Frans Archief, inventarisnr. 4278, Correspondance interne, 27 prairial III (15 juni 1795), Roemers aan Meynard.
- 41 AN, F1^e, Pays annexés ou dépendants, inventarisnr. 2 à 39, Belgique 1791 – an XIII, Carton 3-10, map 7, correspondance des représentants en mission et agents du gouvernement, brief van Meynard aan Comité de Salut Public.
- 42 Bibliothèque nationale de France (BNF), *Recueil des actes du Comité de Salut Public avec la correspondance officielle des représentants du peuple en mission* (Paris, 1908), tome XXV, brief van het Comité de Salut public aan Gillet van 19 messidor an 3 (7 juli 1795), 220; brief van Gillet aan het Comité de Salut public van 21 messidor an 3 (9 juli 1795), 290.
- 43 BNF, *Recueil des actes du Comité de Salut Public avec la correspondance officielle des représentants du peuple en mission*, tome XXV, Roberjot aan het Comité de Salut public van ... messidor an 3, 356-359; besluit van Comité de Salut public 28 messidor an 3 (16 juli 1795), 462; RHCL, 03.01, Frans Archief, inventarisnr. 101, Registers der notulen van de administratie van het arrondissement Maastricht, an III thermidor 1 (1795 Juli 19) -an III thermidor 30 (1795 Augustus 17), 29 thermidor III (16 augustus 1795).
- 44 RHCL, 03.01, Frans Archief, inventarisnr.102, Register der notulen van de administratie van het arrondissement Maastricht, an III fructidor 1 (1795 Augustus 18)-an III fructidor 30 (1795 September 16), 23 en 25 fructidor III (9 en 10 september 1795); inventarisnr. 4279, 15 messidor an 3 – 18 frimaire an 4 (3 Juli – 9 December 1795) nr. 441, Membrede aan Roemers over belastingaanslag, 4 brumaire IV (26 oktober 1795); inventarisnr. 4276, Brieven en stukken ingekomen bij den Agent Nationaal bij de Arrondissements-administratie van Maastricht, an III (1795)-an IV (1795),no. 433, brief van Roemers 'à son Ami Membrede et à tous ses Amis Membres del'Adm^{on}', 6 brumaire IV (28 oktober 1795).
- 45 RHCL, 03.01, Frans Archief, inventarisnr. 3376, Register van besluiten van de administratie van het arrondissement Maastricht betreffende belastingonderwerpen, een gedetailleerd overzicht van de stand van zaken per 16 frimaire IV (7 december 1795).
- 46 RHCL, 03.01, Frans Archief, inventarisnummer 256, Register van brieven ingekomen bij en uitgaande van de administratie centraal van het departement van de Neder-Maas, an V vendémiaire 16 (1796 October 7)-an V nivôse 6 (1796 December 26), nr. 800, vervolg, "Quelques Observations particulières pour prouver l'utilité de laisser le Département de la Meuse-Inférieure un Département séparé en conservant la commune de Maestricht pour chef-Lieu", 151-152.
- 47 RHCL, 03.01, Frans Archief, inventarisnummer 4278, Correspondance interne, 2 messidor an 3 (20 juni 1795), Roemers aan Caselli; nr. 322, 13 messidor an 3 (1 juli 1795), Coenegracht aan Caselli; inventarisnr. 4279, Correspondance interne. Register van brieven uitgaande van den Nationalen Agent bij de Arrondissements-administratie van Maastricht, 3 messidor an 3 (21 juni 1795) Caselli aan Roemers (origineel ontbreekt).
- 48 BNF, *Recueil des actes du comité de salut public avec la correspondance officielle des représentants du peuple en mission*, tome XXIV,3 - 29 juin 1795, 736.
- 49 RHCL, 03.01, Frans Archief, inventarisnr. 222, Brieven en stukken ingekomen bij en minuten van brieven uitgaande van de administratie van het arrondissement Maastricht en administratie centraal van het departement van de Nedermaas, an III (1795)-an IV (1795), 24 messidor III (12 juli 1795); inventarisnr.100, 27 messidor III (15 juli 1795).
- 50 AN, F1^e, Pays annexes ou dépendants, Belgique 1791- an XIII, carton 3-10, Roemers à son bon ami

- Merlin (de Douai), Maestricht le 27 Messidor an III (15 juli 1795); de bedoelde circulaire van Caselli van 17 messidor III (5 juli 1795) zit hier ook bij.
- 51 Hansen, J., *Quellen zur Geschichte des Rheinlandes im Zeitalter der französischen Revolution 1780-1801* (Bonn, 1935-1938) (vier delen), deel III-IV, 563-566.
 - 52 RHCL, 20.001A, Indivieze Raad, inventarisnr. 41, aantekeningen van 3 en 12 augustus 1795; 03.01, Frans Archief, inventarisnr. 101, 14 en 19 thermidor III (1 en 6 augustus 1795).
 - 53 Thielemans Marie-Rose, tome 42, 1309-1311; een exemplaar van de *Memoire présenté aux Représentants du Peuple Lefebvre (de Nantes) et Ramel, à Bruxelles* bevindt zich in RHCL, 16.0608, Familiearchief Maurissen, inventarisnr. 22. Verder in het Rijksarchief te Brussel, I 150, Archives de l'Administration Centrale et Supérieure de la Belgique et du Conseil de Gouvernement, inventarisnr. 1830, en in Parijs, AN, F1^e 2/4.
 - 54 BNF, Recueil des actes du comité de salut public avec la correspondance officielle des représentants du peuple en mission, tome XXVI, 605-606; Thielemans Marie-Rose, tome 42, 1314; *Atlas de géographie historique de la Belgique*, publiée sous la direction de Léon van der Essen, Bruxelles, 1919-1932, carte XI, *La Belgique sous la domination française 1795 à 1814*.
 - 55 Schriftelijke mededeling van mevrouw J.M. Lombaers-Bauduin aan auteur van 4 juli 1994. Zij vermeldt ook het bestaan van actes van vervoer van rogge door G. Bauduin voor de stad Maastricht.
 - 56 NWHD, Findbuch 140.01, inventarisnr. 2438, Sitzungsprotokolle der Zentralverwaltung zu Aachen, 23 fructidor III (9 september 1795), brief aan Meynard; RHCL, 03.01, Frans Archief, inventarisnr. 102, 198-213.
 - 57 NWHD, Findbuch 140.01, inventarisnr. 2438, 5^e complementaire dag III (21 september 1795).
 - 58 RHCL, 21.001A, Indivieze Raad, inventarisnr. 42, Raadsverdragen, resolutieprotocollen van de magistraat, klad-exemplaren, 1676-1795, 1795, augustus 22-1795, december 31, besluit van Meynard van 22 fructidor III (8 september 1795); inventarisnr. 154, Ingekomen missiven en minuten van uitgaande missiven, 1587-1795, 1795, juli-december, brief van de Indivieze Raad aan Roemers en antwoord van Roemers aan de Indivieze Raad van 17 en 22 fructidor III (3 en 8 september 1795).
 - 59 RHCL, 03.01, Frans Archief, inventarisnr. 4278, Correspondance interne, 3 vendémiaire IV (25 september 1795). Er is geen bewijs, dat hij metterdaad in Parijs en Bazel geweest is. Een positieve aanwijzing hiervoor zou kunnen zijn, dat de eerste vergadering van de 'Regeringsraad van België' op 20 september plaatsvond, maar dat Roemers pas op de vergadering van 5 oktober voor de eerste keer aanwezig was.
 - 60 RHCL, 03.01, Frans Archief, inventarisnr. 4276, 2, 4 & 7 vendémiaire IV (24, 26 en 29 september 1795); inventarisnr. 4277, nrs. 389, 390, 399; inventarisnr. 4279, nr. 380, brief van Roemers aan Meynard van 3 vendémiaire an 4 (26 september 1795).
 - 61 Spiertz, 130.
 - 62 Spiertz, 133-135.
 - 63 RHCL, 03.01, Frans Archief, inventarisnr. 4277, nr. 483, Caselli aan Roemers 8 frimaire an 4 (29 november 1795).
 - 64 RHCL, 03.01, Frans Archief, inventarisnr. 4278, 6 vendémiaire IV (28 september 1795), Roemers aan Meynard; P. Verhaegen, tome 2, 9-10 + noot 1, 23.
 - 65 ARB, I 150, Inventaire des Archives de l'Administration Centrale et Supérieure de la Belgique et du Conseil de Gouvernement, inventarisnr. 2089, procès-verbaux des séances du conseil de gouvernement, 13 vendémiaire IV (5 oktober 1795), 15 vendémiaire IV (7 oktober 1795), 25 vendémiaire IV (17 oktober 1795) en 30 vendémiaire IV (22 oktober 1795); ARB, I 161, Inventaire des Papiers des Commissaires du Gouvernement près les neuf Départements Réunis dits Papiers Bouteville, inventarisnr. 48, brief van Roemers aan Portiez, 4 frimaire IV (25 november 1795).

- 66 Kamphuis, 143-145. De auteur vermeldt, dat in de Nedermaas met de “Code Merlin” 424 wetten en decreten volledig of gedeeltelijk van kracht werden terwijl Verhaegen en Lenders voor alle negen “Belgische” departementen het aantal van 438 noemen; P. Lenders, ‘De aanhechting bij Frankrijk en de overgang naar het moderne regime’, in: H. Hasquin e.a., *België onder het Frans Bewind 1792-1815* (Brussel, 1993), 90-92; P. Verhaegen, tome II, 12, 22, 77-81.
- 67 ARB, I 150, inventarisnr. 2089, vergadering van 1 brumaire an IV (23 oktober 1795); inventarisnr. 2120, Rapport chemins publics, administration Luxembourg. Rapporté et décidé en Séance le 6 brumaire an IV (28 oktober 1795). Rapporteur citoyen Roemers; [http://fr.wikisource.org/wiki/Constitution du 22 aout 1795](http://fr.wikisource.org/wiki/Constitution_du_22_aout_1795), artikels 191 en 192.
- 68 ARB, I 150, inventarisnr. 2089, vergaderingen van 20 en 26 brumaire IV (11 en 17 november 1795); I 161, Papiers Bouteville, inventarisnr. 299, département de Meuse Inférieure. Administration centrale du département, 13 frimaire an IV (4 december 1795); AN, D § 3, Papiers de 35 représentants du peuple envoyés en mission aux armées du Nord et de Sambre et Meuse, opérant également dans le nord de la France, en Belgique et en Hollande (1793- an IV), inventarisnr. 48, procès verbaux des séances du Conseil de gouvernement de la Belgique, 20 brumaire an 4 (11 november 1795); RHCL. 03.01, Frans Archief, inventarisnr. 4279, ‘Correspondance interne’. Registers van brieven uitgaande van den Nationalen Agent bij de Arrondissements-administratie van Maastricht, an III (1795)- an IV (1795), nr. 481, Membrede aus citoiens Représentans du Peuple commissaires du gouvernement dans les pays réunis, 10 frimaire an 4 (1 december 1795).
- 69 [www.maastrichtuniversity.nl /pandenportfolio/welkom](http://www.maastrichtuniversity.nl/pandenportfolio/welkom), Tongersestraat 6. Sinds 1986 is het pand eigendom en in gebruik van de Universiteit van Maastricht.
- 70 Hardenberg, H., *Inventaris van de archieven der rechtscolleges, alleensprekende rechters en rechterlijke ambtenaren van 1794 tot 1841 gefungeerd hebbende op het grondgebied van de tegenwoordige Nederlandse provincie Limburg*, (Maastricht, 1949), 6-10; Kamphuis, 93-97.
- 71 RHCL. 03.01, Frans archief, inventarisnr. 4346, Organisation Bouteville, document nummer 1, Benoemingsbesluit van Perès en Portiez de l’Oise van 7 frimaire 4 (28 november 1795) betreffende de samenstelling van de rechtbank van de Nedermaas.
- 72 H. Leuwers, 241-242. P. Verhaegen, tome 2, 22-24, 35 noot 1.
- 73 BNF, Collection de Vinck. Un siècle d’histoire de France par l’estampe, 1770-1870. Tome 3, Collection complete, des portraits de MM.s les députés à l’Assemblée nationale de 1789, nr. 2408, Bouteville du Metz, Avocat en Parlement, député de Peronne à l’Assemblée Nationale de 1789; Afbeelding is een ontwerp van C.T. Labayde en gegraveerd door W.M.N. Courbe.
- 74 E. Hubert, C. Tihon, *Correspondance de Bouteville* (Bruxelles, 1929/1934) (tomes 2), tome 1, XI; P. Verhaegen, tome 2, 53-54;
- 75 E. Hubert, C. Tihon, tome 1, X, XI, XXIII-XXVIII; P. Verhaegen, tome 2, 39
- 76 M. Colson, 84; Spiertz, 140 noemt - zonder bronvermelding - Bouteville een persoonlijk vriend van Roemers.
- 77 ARB, I 161, Papiers Bouteville, inventarisnr. 48, Roemers aan Bouteville 9 nivôse IV (30 december 1795), Rogier aan Bouteville 19 nivôse IV (9 januari 1796); inventarisnr. 7, nr. 62, Bouteville aan de minister van Justitie 23 nivôse IV (13 januari 1796); inventarisnr. 14, submap 28 frimaire an 5 (18 december 1796) *Ponts et Chaussées*; E. Hubert, C. Tihon, tome 1, nr. 43, 6 pluviôse an IV (26 januari 1796) Bouteville aan de minister van Binnenlandse Zaken Bénézech, 82-87; nr. 83; 19 ventôse IV (9 maart 1796) Bouteville au tribunal du département de Sambre-et-Meuse, 154-156.
- 78 ARB, I 161, Papiers Bouteville, inventarisnr. 48, Roemers aan Bouteville, 4 en 19 pluviôse IV (24 januari en 8 februari 1796); RHCL. 08.001, Nieuwe Rechterlijke Archieven, inventarisnr. 265, ingekomen brieven en stukken van minuten van uitgaande brieven, Roemers aan Bouteville 5 ventôse IV (24

- februari 1796); Spiertz, 151-152.
- 79 ARB, I 161, Papiers Bouteville, inventarisnr.48, brief van Roemers aan Bouteville 11 ventôse IV (1 maart 1796); RHCL, 08.001, Nieuwe Rechterlijke Archieven, inventarisnr.121, brief van Bouteville aan de rechters van het departement van de Nedermaas behandeld in hun gezamenlijke vergadering op 11 ventôse IV (1 maart 1796); inventarisnr. 265, brief nr. 110 van Bouteville aan Roemers, 14 ventôse IV (4 maart 1796).
 - 80 RHCL, 08.001, Nieuwe Rechterlijke Archieven, inventarisnr. 265, proces-verbaal van beide rechtbanken van 11 ventôse IV (1 maart 1796); Verslag van beide rechtbanken aan Bouteville van 30 ventôse IV (20 maart 1796) annex Roemers "Rapport aux tribunaux réunis civil et criminel du Département de la Meuse Inférieure".
 - 81 Peter Nissen en Hein van der Bruggen, *Roermond. Biografie van een stad en haar bewoners* (Hilversum, 2014), 230-231, 238-239.
 - 82 E.Hubert, C. Tihon, tome 1, nr. 73, Bruxelles, 11 ventôse an IV (1 maart 1796), Le commissaire Bouteville au Ministre de l'Intérieur, 134; ARB, I 161, Papiers Bouteville, inventarisnr. 48, brief van Roemers aan Bouteville van 27 ventôse IV (17 maart 1796); Het genoemde boekje heb ik in geen enkel archief of bibliotheek aangetroffen.
 - 83 E.Hubert, C. Tihon, tome 1, nr. 117, Bouteville aan de minister van Financiën, 20 floréal an 4 (9 mei 1796), 206-209; nr. 236 Bouteville aan de ministers van Justitie, Financiën en Binnenlandse Zaken, 16 fructidor an 4 (2 september 1796), 454-455; ARB, I 161, Papiers Bouteville, inventarisnr. 49, brieven van Roemers aan Bouteville van 29 floréal IV, 2 vendémiaire en 5 brumaire V (18 mei, 23 september en 26 oktober 1796); RHCL, 08.001, Nieuwe Rechterlijke Archieven, inventarisnr. 19, R. Thoelen aan rechter Zels van de civiele rechtbank in Maastricht, 3 frimaire V (23 november 1796); inventarisnr. 265, (klad)brieven van Roemers aan Merlin van 3 en 27 fructidor IV (20 augustus en 13 september 1796); 03.01, Frans Archief, inventarisnr.256, Register van brieven ingekomen bij en uitgaande van de administratie centraal van het departement van de Neder-Maas, an V vendémiaire 16 (1796 October 7)-an V nivôse 6 (1796 December 26), nr. 593, Roemers aan de administratie van de Nedermaas 12 brumaire V (2 november 1796), 66-67.
 - 84 RHCL, 08.001, Nieuwe Rechterlijke Archieven, inventarisnr. 2, brief van de minister van Justitie Lambrechts aan Roemers van 21 pluviôse VI (9 februari 1798); inventarisnr. 3, brief van Vlieckx aan Roemers van 7 pluviôse VI (26 januari 1798); inventarisnr. 121, brief van Vlieckx aan Roemers van 7 pluviôse VI (26 januari 1798) en van Roemers aan de rechtbanken van de Nedermaas van 17 pluviôse VI (5 februari 1798), 138.
 - 85 RHCL, 08.001, Nieuwe Rechterlijke Archieven, inventarisnr. 147, zaak van Gertrud Gilissen, huisvrouw van Johannes Hooren, toelichting voor Membrede van 7 prairial IV (26 mei 1796), goedkeuring van Roemers van 19 prairial IV (7 juni 1796).
 - 86 RHCL, idem, inventarisnr. 121, nr. 26, brieven van Roemers aan Merlin van 5 en 15 pluviôse IV (25 januari en 4 februari 1796), antwoord van Merlin van 2 germinal IV (22 maart 1796).
 - 87 RHCL, 08.001, Nieuwe Rechterlijke Archieven, inventarisnr. 265, correspondentie Roemers-Merlin brief ongedateerd, en 21 prairial IV (9 juni 1796); inventarisnr. 27, Journal des Séances de la Section 1^{ie} en 2me du Tribunal Civil, an IV (1796)-an V (1797), nr. 57, 51-53; nr. 58, 53; inventarisnr. 57, Jugement en contumace rendu par le tribunal civil de departement de la Meuse Inférieure en cause le citoyen Van den Heuvel homme de juge du même tribunal nommé accusateur public ad hoc contre Engebert Theodore de Bounam de Rickholt accusé fugitif et contumax, 4 nivose V (24 december 1796); 16.0502, familie de Bounam de Ryckholt, inventarisnr. 262, Rekening van G. Somya, voogd van de kinderen van wijlen Théodore François Marie Dieudonné de Bounam de Ryckholt en Anne Marie Christine Françoise de la Naye, Met bijlagen, 1785 november 30 - 1790 augustus 2, afgehoord, 18

- augustus 1790, 22, 30, 32, 33; inventarisnr. 266, Ingekomen brief van 6 februari 1830 van Charles van Brien en over de kwestie rond hun aandeel in de erfenis in verband met de schanddaad van hun broer Théodore Engelbert, die hun voorged Somya vermoord zou hebben.
- 88 RHCL, 08.001, Nieuwe Rechterlijke Archieven, inventarisnr.149, Roemers aan Merlin 24 pluviôse IV (12 februari 1796), Merlin aan Roemers 28 prairial IV (16 juni 1796).
- 89 RHCL, 08.001, Nieuwe Rechterlijke Archieven, inventarisnr.121, Merlin aan Roemers 3 germinal V (23 maart 1797), 125-126; inventarisnr. 149, proces J. Ciamponi; inventarisnr. 266, Roemers aan Merlin, 8 germinal V (28 maart 1797).
- 90 ARB, I 161, Papiers Bouteville, inventarisnr. 48, Rogier aan Bouteville 19 nivôse IV (9 januari 1796).
- 91 ARB, I 161, Papiers Bouteville, inventarisnr.49 Girard aan Bouteville, 19 thermidor IV (6 augustus 1796).
- 92 ARB, I 161, Papiers Bouteville, inventarisnr.49, Picquery aan Bouteville, 25 thermidor IV (12 augustus 1796).
- 93 ARB, I 161, Papiers Bouteville, inventarisnr. 16, Picquery aan het Directoire, 1 vendémiaire V (22 september 1796); RHCL, 03.01, Frans Archief, inventarisnr. SHC T 5275, Le censeur public du Département de la Meuse Inférieure, nr. 1, 10 nivose an 5(30 december 1796), p. 5-8 en nr. 3, 20 pluviôse an 5 (8 februari 1797), p. 7-8; 08.001, Nieuwe Rechterlijke Archieven, inventarisnr. 265, brief van Roemers aan Merlin, 11 brumaire V (1 november 1796); inventarisnr. 266, ingekomen brieven en stukken van minuten van uitgaande brieven, nr.406, Roemers aan de minister van Binnenlandse Zaken Bénézech, 14 germinal V (3 april 1797); inventarisnr. 273, Hartmann aan Noël, 20 nivôse V (9 januari 1797), Noël aan Hartmann of Roemers, 29 nivôse V (18 januari 1797); inventaris 152, proces tegen J.J. E. van de Wardt; AN, BB/18/ministère de la Justice, correspondance de la division criminelle, inventarisnr. 531, ans IV-V, Meuse-Inférieure, Roemers aan Merlin; Hubert/Tihon, tome 2, nr. 535 Bouteville aan de minister van de "Police général" 4 pluviôse an 5 (23 januari 1797), 412-516. Bouteville vermeldde eveneens de vrij spraak van Picquery door de jury, 515; A. Flament, 'Burgerlijke overheden en leden der rechtbank die op den 2^{en} Pluviôse an 4 (22 januari 1796) den eed van haat aan het Koningschap hebben afgelegd, met bijzonderheden omtrent eenigen hunner', in: *De Maasgouw* (1885), 1071, kolom 1; Kees Schaapveld vermeldt in zijn proefschrift *Bestuur en Bestuurders in de Nedermaas, 1794-1814* (Maastricht, 2017), p.41, dat Picquery dezelfde is als Philippe, Louis, Benoit Picquery de Wasronval, die op 19 januari 1811 als ridder werd opgenomen in het Légion d' honneur. De archieven van het Légion d'honneur vermelden dat op 11 februari 1814 een zekere kapitein Picquery de Wasronval met dezelfde initialen als de Picquery in dit proefschrift als ridder in het Légion d'honneur is opgenomen. In zijn staat van dienst staat dat hij vanaf 1806 als kapitein had deelgenomen aan verschillende veldtochten o.a. in Spanje (AN, LH/2150/47).
- 94 ARB, I 161, Papiers Bouteville, nr. 16, Cochon aan Bouteville 29 nivôse V (18 januari 1797); Hubert/ Tihon, tome 2, 36 noot 2, Bouteville aan Cochon, 4 pluviôse V (23 januari 1797); Spiertz, 143-144. De auteur noemt Cochon ten onrechte minister van Justitie in plaats van minister van Politie.
- 95 ARB, I 161, Papiers Bouteville, inventarisnr. 48, Roemers aan Bouteville, 29 floréal IV (18 mei 1796).
- 96 RHCL, T 5275, Le Censeur public du Département de la Meuse Inférieure, Prospectus 1-4; AN, BB/18/ Ministère de la Justice, correspondance de la division criminelle, inventarisnr. 531, an IV-V, Meuse-Inférieure, opmerking in de marge van Roemers op p.1 van het eerste exemplaar van Le Censeur public du Département de la Meuse Inférieure.
- 97 RHCL, T 5275, Le Censeur public du Département de la Meuse Inférieure, nr. 2, 15 pluviôse an 5 (3 februari 1797), p. 3-4.
- 98 RHCL, 20.001A, Indivieze Raad, inventarisnr. 153, Ingekomen missiven en minuten van uitgaande missiven, 1587-1795, 1795, januari-juni, *L'ami de l'homme. Gasette extraordinaire de Liège ce 25*

Thermidor, 4 pagina's.

- 99 AN, F1c III, Esprit public et élections, Meuse Inférieure, carton 5, Fêtes nationales, 2 an IV – 1812, ter gelegenheid van de aanneming van de grondwet in het jaar 8, had hij voor een cantate de tekst geschreven, de muziek was van Kar.
- 100 RHCL, 08.001, Nieuwe Rechterlijke Archieven, inventarisnr. 149, Dossiers van criminele processen, an V, A-Her, nr. 31, Jean Baptiste D'Adhémar, émigré; J.B.P. Courcelles, *Histoire généalogique et héraldique des pairs de France, des grands dignitaires de la couronne, des principales familles nobles du royaume, et des maisons princières de l'Europe*, (Paris,1824), tome III, 43; Hubert/ Tihon, deel 1, XIII, 60, noot 3, 23 fructidor IV (9 september 1996), nr. 246, Bouteville aan Michiels.
- 101 RHCL, 08.001, Nieuwe Rechterlijke Archieven, inventarisnr. 19, ingekomen brieven en stukken en minuten van uitgaande brieven, an IV (1796)-an V (1797),Roemers aan Joppen, 9 pluviôse IV (29 januari 1796). In hetzelfde archief zit ook een voorbeeld van zijn taak als commissaris om toezicht te houden op de voogdijschappen over minderjarigen, 16 germinal IV (5 april 1796).
- 102 RHCL, 08.001, Nieuwe Rechterlijke Archieven, inventarisnr. 147, Roemers aan Membrede, 7 prairial IV (26 mei 1796).
- 103 AN, BB/30, Ministère de la Justice. Versements divers, inventarisnr. 166, Meuse-Inférieure, Roemers aan Merlin, 29 messidor 4 (27 mei 1796).
- 104 AN, BB/30, Ministère de la Justice. Versements divers, inventarisnr. 166, Meuse- Inférieure, Roemers aan Merlin, Mon tres respectable ami, Maastricht 20 prairial 4 (8 juni 1796); RHCL, 08.001, Nieuwe Rechterlijke Archieven, inventarisnr. 273, Briefwisseling met den Minister van Justitie, an IV (1796) - an XII (1804), nr. 63, 59-60, Merlin aan Roemers, 25 prairial IV (13 juni 1796).
- 105 RHCL, 08.001, Nieuwe rechterlijke archieven, inventarisnr.265, in een ontwerpbrief aan Bouteville van 16 brumaire an V (7 november 1796) vermeldt Roemers dat hij op11 brumaire an V (2 november 1795) deze brief van Merlin ontvangen had.
- 106 ARB, I 161, Papiers Bouteville, inventarisnr. 7, nr. 204, Bouteville aan Merlin, 20 brumaire V (10 november 1796); inventarisnr. 15, Bouteville aan Merlin (met aantekening van Merlin), 20 brumaire V (10 november 1796); inventarisnr. 49, Roemers aan Bouteville, 15 fructidor V (1 september 1796); inventarisnr. 50, Roemers aan Bouteville, 2 brumaire V (23 oktober 1796); Vlieckx aan Bouteville, 9 brumaire V (30 oktober 1796), Roemers aan Bouteville 14 en 16 brumaire V (4 en 6 november 1796); RHCL, 08.001, Nieuwe Rechterlijke Archieven, inventarisnr. 2, Roemers aan het tribunal civil van de Nedermaas, 8 brumaire V (29 oktober 1796); Merlin aan het tribunal civil van de Nedermaas, 19 brumaire V (9 november 1796); Bouteville aan idem, 24 brumaire V (14 november 1796); Roemers aan idem, 3 frimaire V (23 november 1796); inventarisnr. 265, Bouteville aan Roemers, 7 brumaire V (28 oktober 1796); Roemers aan Bouteville 14 en 16 brumaire V (4 en 6 november 1796); Roemers aan Merlin,18 brumaire V (8 november 1796); inventarisnr. 120, Ingekomen brieven en stukken an IV (1796)-1810, Bericht van president Vlieckx aan de leden van het tribual civil van 3 frimaire an 5 (23 november 1796.)
- 107 RHCL, 08.001, Nieuwe Rechterlijke Archieven, inventarisnr. 266, nr. 390A, Roemers aan Merlin, 1 germinal V (21 maart 1797).
- 108 Kamphuis, 297.
- 109 Idem, 131.

HOOFDSTUK 3

- 1 De Republikeinse kalender werd op de dag dat de Franse Republiek werd uitgeroepen, 22 september 1792, ingevoerd en door Napoleon met ingang van 1 januari 1806 weer afgeschaft. Hij herstelde

- de Gregoriaanse kalender. In de tekst vermeld ik als regel enkel de datum volgens de Gregoriaanse kalender, in de noten ook die volgens de Republikeinse. Voor herleiding van de data heb ik gebruik gemaakt van P.J.H. Ubachs, 'Herleidingstabellen voor de republikeinse en gregoriaanse kalender', in: P.J.H. Ubachs en I.M.H. Evers, *Ongewilde revolutie. Limburgs Maasland onder Frankrijk (1794-1814)*, 221-248.
- 2 G. Lefebvre, *Les Thermidoriens* (Paris, 1960), 27, 122, 136-139; F. Furet, *La Revolution I, De Turgot à Napoleon (1770-1814)* (Paris, 1988), 312-315; GWP, deel 9, lemma Hendrik IV, 284-285.
 - 3 Godeschot, J., *Les institutions de la France sous la Révolution et l'Empire* (Paris 1951), (3e édition revue et augmenté 1985), 461-462, 465-466; Furet, 293-294.
 - 4 G. Lefebvre, 180-192.
 - 5 RHCL, 03.01, Frans Archief, inventarisnr.4361, assemblées primaires et électorales de l'an 5, brief van Cochon aan Girard van 25 ventôse V (15 maart 1797), brief van Girard aan Cochon van 30 ventôse V (20 maart 1797).
 - 6 RHCL, 03.01, Frans Archief, inventarisnr. 4361, verklaring van Roemers van 20 germinal V (9 april 1797); Girard aan Merlin 27 germinal V (16 april 1797), Merlin aan Girard 3 floréal V (22 april 1797).
 - 7 *Procès-verbal des séances du Conseil des Cinq-Cents* (PV) (Paris, z.d.), Thermidor an 5, 27 thermidor an 5 (14 augustus 1797), 626; AN, AF III Directoire exécutif (an IV – an VIII), carton 248, Renseignemens divers, Meuse Inférieure, pièces 45 – 62, Verkiezingen in het kanton Herck jaar 5; RHCL, 03.01, Frans Archief, in de inventarisnummers 933 en 934, ingekomen brieven en stukken en minuten van uitgaande brieven betreffende 'assemblées primaires', bevinden zich lijsten met de namen van kiesgerechtigde mannen voor de assemblées primaires van 1797 in alle kantons. Deze zijn door mij niet verder onderzocht.
 - 8 *Collection Générale des lois et des actes du Corps Législatif et du Directoire executive* (CG) (Paris 1795-1799), tome IX, messidor, thermidor et fructidor an V, 60.
 - 9 Furet, 317-321.
 - 10 CG, tome VIII, germinal, floréal et prairial an V, 1 prairial V (20 mei 1797), 227; PV, Prairial an 5, 21 prairial an V (9 juni 1797), 556; www.wikipedia.fr, *Constitution de la République française, du 5 Fructidor, An III, acceptée par le peuple*, artikel 57, 61, 67. De grondwet geeft geen uitleg bij de verplichting dat de speciale commissies na gedaan onderzoek ontbonden moest worden.
 - 11 Roemers ondertekende tot en met 9 pluviôse (28 januari 1798) besluiten van de CCC.
 - 12 PV, Fructidor an 5, 22 fructidor (8 september 1797), 119. Indien anders vermeld is de informatie over deze en andere volksvertegenwoordigers ontleend aan <http://www.assemblée-nationale.fr>, base de données des députés français depuis 1789.
 - 13 *L'ami des Lois*, nr. 761, 15 september 1797, p. 1, kolom 2.
 - 14 *L'ami du patrie*, nr. 571, 20 september 1797, p. 4, tweede kolom; *Le Révéléateur, Bulletin universel*, nr. 664 van 19 september 1797, p. 1, kolom 2; KB, inventarisnr. 75 C 16, Roemers heeft deze bladen als bijlagen nr. 15 toegevoegd aan zijn *Tableau de ma vie privée et publique*.
 - 15 M. Tourneux, *Bibliographie de l'histoire de Paris pendant la Révolution française. Tome deuxième, Organisation et rôle politique de Paris* (Paris 1894), nr. 10995^{ab}, *L'ami des lois*, 674-675; nr. 11039, *L'ami de la patrie ou Journal de la liberté française*, 682-683 & 657 onder nr. 10893; nr. 11026, *le Révéléateur*, 680.
 - 16 RHCL, 20.006, archief van de Municipaliteit Maastricht 1795 – 1814, nr. 86, Register ingekomen brieven bij de commissaris van het uitvoerend bewind 4 augustus 1797 – 1 augustus 1798, no. 39, 2e jour complémentaire an 5 (18 september 1797), Girard aan citoyen Monachon, commissaire près l'administration municipale de Maestricht, 41-42.
 - 17 *Bulletin des Lois de la République Française* (BL) (Paris), bulletinnr. 89, nr. 464, Loi concernant les

- Émigrés du 25 brumaire an 3 (15 november 1794), artikel II, 3.
- 18 PV, Troisième jour complémentaire an 5 (19 september 1797), 322; Vendémiaire an 6, 18 vendémiaire (9 oktober 1797), 315-318.
 - 19 Furet, messidor, thermidor et fructidor an V, 320-322; 18 en 19 fructidor V (4 en 5 september 1797), 322, 328, 330-331.
 - 20 BNF, Collection de Vinck. Un siècle d'histoire de France par l'estampe, 1770-1870, volume 49, nr. 6597, ontwerp en ets van Ph. A. Merlin de Douai als lid van het Directoire gemaakt door F. Bonneville.
 - 21 BNF, Collection de Vinck. Un siècle d'histoire de France par l'estampe, 1770-1870, volume 49, nr. 6617, ets van Ph.J. Maillart; CG, tome XI, nivose, pluviose et ventôse an VI, 96-97, 107, 182; tome X, 211-212, 29 brumaire VI (19 november 1797), het kostuum moest als volgt uitgevoerd zijn: " un habit français, couleur bleu national, croisé et dépassant le genou. Ceinture de soie tricolore avec des franges d'or. Manteau écarlate à la grecque, orné de broderie en laine. Bonnet de velours portant une aigrette tricolore." Ik heb echter geen enkele afbeelding gevonden, die de kleding precies volgens deze beschrijving weergeeft.
 - 22 Gekozen als lid van een speciale commissie: 9 juni, 14 augustus, 21 september, 7, 24 en 27 november, 4 december en 29 december 1797; 14 januari, 7 en 25 maart, 6,10, 16, 27 en 28 april, 2 mei, 25 augustus, 19 september, 26 november 1798; 24 maart, 2 en 11 april, 7 en 20 juni 1799.
 - 23 AN, Série AD, Archives Imprimées, ADXVIIIa61, Roemers, 9 pièces, *Opinion de Roemers sur le projet de résolution relatif à la durée des fonctions des présidents, accusateurs publics et greffiers des tribunaux criminels*. Séance du 4 frimaire an 6 (24 november 1797), 12 pagina's quarto.
 - 24 PV, 4,5 en 6 frimaire an 6 (24, 25 en 26 november 1797), 61-63, 83-84, 97 -102; *Gazette nationale ou le Moniteur Universel*, no. 69, 9 frimaire 6 (29 november 1797), 280, no 70, 10 frimaire 6 (30 november 1797), 282; BL, 1797/09 – 1798/03, Bulletinr. 178, Loi nr. 1663, Loi qui fixe la durée des fonctions des présidents, accusateur publics et greffiers des tribunaux criminels. Loi de 21 nivôse an VI (10 januari 1798), 1-2.
 - 25 AN, P. D. Cheynet, *les procès-verbaux du Directoire-exécutif, an V – an VIII, inventaire des registres des délibérations et des minutes des arrêts, lettres et actes du Directoire*, tome III, vendémiaire-frimaire an VI (Paris, 2002), séance de 7 brumaire an VI (28 oktober 1797) 68; PV, 8 en 13 frimaire an VI (28 november en 3 december 1797) 224 -225, 250.
 - 26 PV, 28 frimaire an VI (18 december 1797), 110. Het voorstel van de speciale commissie Roemers werd in druk uitgegeve: *Rapport fait par Roemers, au nom d'une commission spéciale sur le message du Directoire exécutif, en date du 13 frimaire an VI, concernant les brigandages qui s'exercent sur les grandes routes contre le courrier de la malle etc.*, (Paris, an VI (1797-1798)), 6 p., 80; *Gazette nationale ou le moniteur universel*, nr. 97, 7 nivôse an 6 (27 december 1797), 390.
 - 27 *Gazette nationale ou le moniteur universel*, nr. 106, 16 nivose an 6 (5 januari 1798), 427.
 - 28 *Gazette nationale ou le moniteur universel*, nr. 107, 17 nivôse an 6 (31 december 1797), 431-432; nr. 108, 18 nivôse an 6 (1 januari 1798).
 - 29 PV, 14 en 15 nivôse an VI (3 en 4 januari 1798); *Gazette nationale ou le moniteur universel*, nr. 113, 23 nivôse an 6 (12 januari 1798) 456.
 - 30 BL, 1797/09 – 1798/03, Bulletinr.178, Loi nr. 1677, 15-21; PV, 28 brumaire an VII (18 november 1798).
 - 31 X. Rousseaux, 'La justice militaire et les civils sous le Directoire: l'exemple des 24e et 25e divisions militaires', in: *Annales historiques de la Révolution française* (octobre- décembre 2007), 153-178.
 - 32 J.R. Surratteau, F. Gendron, *Dictionnaire historique de la Révolution française*, (Paris 1989/2005), Coups d'État du Directoire, le 22 floréal an VI (11 mai 1798), 302.
 - 34 *Mémoires de Barras, membre du Directoire, publié avec une introduction générale, des préfaces et*

- des appendices par Georges Duruy* (Paris, 1895), tome III, le Directoire du 18 fructidor au 18 brumaire, 194-198.
- 35 J.R. Surratteau, F. Gendron, 302-303.
 - 36 BL, Bulletinr.192, nr. 1777, Adresse du Directoire exécutif, sur les élections, 2 germinale an 6 (22 maart 1798), 1-6.
 - 37 PV, 9 en 13 floréal an VI (28 april en 2 mei 1798); AN, P.D. Cheynet, tome V, germinal-messidor an VI, 2000, séances du 11, 12, 13 et 23 floréal an VI (30 april, 1, 2 en 12 mei 1798); BL, Bulletinr. 200, nr. 1828, loi du 22 floréal an VI relative aux élections de l'an VI, 1-40.
 - 38 AN, F1c III, Esprit public et élections, Meuse Inférieure, carton 3, Decadaire rapporten uit het jaar 6; L. Roppe, G.W.A. Panhuysen, Elis.M. Nuyens, *De decadaire, resp. maandelijkse rapporten van de commissarissen van het Directoire executatif in het departement van de Nedermaas, 1797-1800* (Maastricht, 1956), 136, 142, 223.
 - 39 PV, 8 floréal an 6 (27 april 1798), 206-207.
 - 40 PV, Séance de 12 floréal an 6 (1 mei 1798); BN, 8-LE43-1929-1990, n°1948, *Conseil des cinq-cents. Rapport fait par Roemers, sur le mode de remplacement des membres des tribunaux qui ont été nommés au Corps législatif par les assemblées électorales de l'an 6, et sur les autres parties de l'ordre juridique* (Séance de 12 floréal an 6, (1 mei 1798)) (6blz.).
 - 41 PV, Séances de 14, 15, 24 et 26 floréal an VI (3, 4, 13 en 15 mei 1798); *Gazette nationale ou le moniteur universel*, nr. 226, 16 floréal an 6 (5 mei 1798) 908, nr. 237, 27 floréal an 6 (16 mei 1798) 951-952, nr. 238, 28 floréal an 6 (17 mei 1798) 956, nr. 239, 29 floréal an 6 (18 mei 1798) 959-960, nr. 240, 30 floréal an 6 (19 mei 1798) 962; BL, Bulletinr. 201, nr. 1835, Loi qui charge le Directoire exécutif de nommer, jusqu'aux élections de l'an VII, les présidents, accusateurs publics et greffiers des tribunaux criminels, du 29 floréal an 6, 9-10.
 - 42 PV, 29 floréal an VI (18 mei 1798) en 12 messidor an VI (30 juni 1798).
 - 43 PV, 2 fructidor an VI (19 augustus 1798); AN, P.D. Cheynet, tome III, vendémiaire-frimaire an VI, Séance du 1er fructidor an VI (18 augustust 1798), Message aux Cinq-Cents, 39.
 - 44 PV, 2 fructidor an VI (19 augustus 1798); BL, Bulletinr. 211, nr. 1909, Arrêté du Directoire exécutif, qui prescrit des mesures pour l'exécution de la loi de 18 Messidor, relative aux visites domiciliaires, 6-7.
 - 45 PV, 26 fructidor an VII (12 september 1798).
 - 46 BN, 8-LE43-2346-2405, *Rapport fait par Thiessé (de la Seine-Inférieure) au nom d'une commission spéciale, séance du 26 vendémiaire an 7* (17 oktober 1798). Het wetsvoorstel zelf bestond uit 15 artikels, 1-26.
 - 47 PV, 29 vendémiaire an VII (20 oktober 1798); AN, AD, Archives Imprimées, ADXVIIIa 61, Roemers, *Rapport fait par Roemers au nom d'une commission spéciale (Constant, Favard, Roemers, Sherlock et Thiessé) sur la police et la responsabilité des communes*, (24 pagina's).
 - 48 BN, 8-LE43-2393, *Opinion de Vesin sur le nouveau projet de résolution, présenté par Roemers, sur la police & la responsabilité des communes*, Séance du (?) frimaire an 7.
 - 49 BN, 8-LE43-2401, *Opinion de Grandmaison sur le rapport de Roemers relatif à la police & à la responsabilité des communes*, 29 vendémiaire an VII, (20 oktober 1798).
 - 50 *Gazette Nationale ou Le Moniteur Universel*, nr. 52, 22 brumaire an 7 (12 november 1798) 213-214, zitting van de CCC van 17 brumaire an 7 (7 november 1798); BL, Bulletinr. 223, nr. 1995, Loi relative au mode de formation de l'armée de terre, 19 fructidor an 6 (5 september 1798), 1-16.
 - 51 BN, 8-LE43-2674, *Nouveau projet de résolution présenté par Roemers sur la police et la responsabilité des communes*, Séance du 19 nivôse an 7 (8 januari 1799), 16 p.; AN, P.D. Cheynet, tome VII, 21 brumaire - 20 pluviôse an VII (11 november 1798- 8 februari 1799), Séance du 8 nivôse an VII (28 december 1798), 80.

- 52 PV, 13 ventôse an 7 (3 maart 1799).
- 53 Barras, 337.
- 54 J.R. Surratteau, F. Gendron, 304; Bernard Gainot, 1799, *un nouveau jacobinisme ? La démocratie représentative, une alternative à brumaire* (Paris, 2001), 500.
- 55 PV, 25 floréal an VII (14 mei 1799); CG, tome 16, germinal, floréal et prairial an VII, Loi relative aux opérations de l'assemblée électorale du département de la Meuse-Inférieure. Du 28 floréal (17 mei 1799), 238-239; AN, AF III, Directoire exécutif (an IV – an VIII), carton 248, Renseignemens divers, Meuse Inférieure, nr. 63, Brief van Girard aan de minister van Binnenlandse zaken van 24 germinal 7 (13 april 1799); B. Gainot, 496; P.H. Tuinman, P.L.L.M. Dumoulin, *De hof van Tilly* (Maastricht, 1985), 21.
- 56 *Gazette nationale ou le moniteur universel*, nr. 243, 3 prairial an VII (22 mei 1799), 990.
- 57 Barras, 348-352 en 361.
- 58 PV, 13 en 21 prairial an VII (1 en 9 juni 1799); BN, Le43, 3199, *Nouveau projet de résolution présenté par Roemers sur la police & la responsabilité des communes*, Séance du 21 prairial an 7 (9 juni 1799), 1-16.
- 59 AN, P.D. Cheynet, tome IX, Séance du 18 prairial an VII (6 juni 1799) 61-62; 28, 29 en 30 prairial an VII (16, 17 en 18 juni 1799), 76-78; PV, 30 prairial an VII (18 juni 1799); *Gazette nationale ou le moniteur universel*, nr. 271, 1 messidor 7 (19 juni 1799), 1106; nr. 274, 4 messidor 7 (22 juni 1799), 1117; J.R. Surratteau, F. Gendron, 305; J.D. Bredin, Sieyès, *la clé de la Révolution Française* (Paris, 1988), 420-421; BN, 8-LE43-3251, *Opinion de Digneffe (de l'Ourthe)*. Séance du 30 prairial an 7, 1-3.
- 60 PV, 12 messidor an VII (30 juni 1799); *Gazette nationale ou le moniteur universel*, nr. 285, 15 messidor an 7 (3 juli 1799), 1161; BN, 8-LE43-3298, *Opinion de Guesdon sur le projet de Roemers relatif à la responsabilité des communes*. Séance du 12 messidor an VII (30 juni 1799).
- 61 PV, 16 messidor an VII (4 juli 1799), 13 fructidor an VII (30 augustus 1799); Officieel werd Roemers pas in 1808 door ruiling met zijn schoonzus A. Nivar eigenaar van de proosdij, die zij en haar broer in 1797 gekocht hadden uit de nationale domeinen.
- 62 AN, P.D. Cheynet, tome IX, Séance du 18 messidor an VII (6 juli 1799), 104.
- 63 www.assemblee-nationale.fr / decouvrir l'Assemblée nationale/site des archives de l'Assemblée nationale/base de données historiques/les députés français depuis 1789/Brichet/biographie.
- 64 BL, Bulletin nr. 295, nr. 3139, Loi sur la répression du brigandage et des assassinats dans l'intérieur, 24 messidor an VII (12 juli 1799), 1-10.
- 65 PV, 22 messidor an VII (10 juli 1799); P.J.B. Buchez et P.C. Roux, *Histoire parlementaire de la Révolution française, ou Journal des assemblées nationales depuis 1789 jusqu'en 1815: contenant la narration des événements... précédée d'une introduction sur l'histoire de France jusqu'à la convocation des États-Généraux* (Paris, 40 volumes) tome 38 (1838), 80-86.
- 66 *Mémoires de Madame de Chastenay, 1771-1815* (Paris, publié par Alphonse Roserot, 1896, 2 volumes), tome 1, 331.
- 67 *Journal du Département de la Meuse Inférieure*, nr. 10, 20 thermidor an 7 (7 augustus 1799).
- 68 Het betreft een onderzoek op verzoek van het Hof van Cassatie naar de juistheid van een aantal rechterlijke vonnissen, en een onderzoek op verzoek van het Directoire naar de rechtvaardigheid van een aantal besluiten van enige departementale bersturen: AN, P.D. Cheynet, tome IV, Séance du 25 pluviôse an VI (13 februari 1798), 84; tome VIII, Séance du 29 ventôse an VII (19 maart 1799), 85, Séance du 9 germinal an VII (29 maart 1799), 100, Séance du 26 germinal an VII (15 april 1799), 123; tome IX, Séance du 27 prairial an VII (15 juni 1799), 73; PV, 4 germinal an VII (24 maart 1799), 13 germinal an VII (2 april 1799), 22 germinal an VII (11 april 1799), 29 prairial an VII (17 juni 1799), 2 messidor an VII (20 juni 1799).

- 69 *Messages, arrêtés et proclamations du Directoire Exécutif* (Paris, z.d.), tome V, nr. 147, Message du Directoire exécutif demandant une loi pénale contre ceux qui dédaignent ou refusent de porter la cocarde nationale, du 6 fructidor VI (23 augustus 1798), 329.
- 70 PV, 8 fructidor an VI (25 augustus 1798); BN, 8-LE43-2482, *Projet de résolution, présenté par Roemers, au nom d'une commission spéciale, sur le port de la cocarde nationale*. Séance du 8 frimaire an VII (28 november 1798).
- 71 Jean-Marc Devocelle, 'La cocarde directoriale: dérives d'un symbole révolutionnaire', in: *Annales historiques de la Révolution française* (Paris, 1992, N°289), 355-366. Indien anders vermeld wordt hier zijn verhaal gevolgd.
- 72 *Gazette nationale ou le moniteur universel*, 6 nivôse an VII (26 december 1798), nr. 101, vergadering van de CCC van 2 nivôse an VII (22 december 1798), 411.
- 73 PV, 6 frimaire an VII (26 november 1798).
- 74 'Recueil général des lois, décrets, ordonnances, etc: depuis le mois de juin 1789 jusqu'au mois d'août 1830/ avec des notices par MM. Odilon Barrot, Vatimesnil, Ymbert', in: *Journal des notaires et des avocats*, Paris, 1834-1837 (16 volumes), volume 5, 1839, no. 95., 17 - 21 nivose an 2 (6 - 10 janvier 1794); BL, Bulletinr. 95., nr. 141, Décret relatif aux donations et successions, 73-87; BN, 8-LE43-2862, *Projets de résolutions soumis aux trois lectures constitutionnelles, où sont réunies et mises en ordre les règles qui régissent actuellement en France la transmission des biens par succession ab intestat, & par dispositions entre vifs & et à cause de mort, avec les variations qu'elles ont subies aux différentes époques de la Révolution, & jusqu'à ce jour*, présentés par Bergier au nom d'une commission spéciale composée des représentans du peuple Bezard, Roemers et Bergier à la séance du 19 ventôse an VII (9 maart 1799).
- 75 Allonville, Armand François d'; Beauchamp, Alphonse de, *Mémoires historiques sur le dix-huit brumaire, contenant des détails exacts et plus circonstanciés que tous ceux qui ont paru jusqu'à ce jour, des séances des deux conseils des 18 et 19 brumaire an VIII, et des événemens et faits remarquables qui se sont passés dans ces journées, avec les pièces officielles qui s'y rapportent* (Paris, 1800), 78, 98, 102-103 (originele paginering), Bayerische Staatsbibliothek Digital/ Münchener Digitalisierungs Zentrum; J.-R. Suratteau, F. Gendron, 157-160; Furet, 367-369; G. Stas, 224; RHCL, inventarisnr. 21.292, familie Dumoulin, nr. 31, Paris, le 7 nivose an 8 (28 december 1799), Roemers, membre du corps législatif, au citoyen Thomas van Wassenauer.
- 76 Roppe, Panhuysen, Nuyens, decadaire rapporten van 12 oktober, 86, 21 november, 99, 21 en 31 december 1797, 113 en 121.
- 77 Zie hiervoor Vandebeeck en Grauwels, *De boerenkrijg in het departement van de Nedermaas*.
- 78 L. Dhondt, 'De Boerenkrijg', in: *België onder het Frans bewind 1792-1815*, 156.
- 79 RHCL, 03.01, Frans Archief, inventarisnr. 4326, Députation des prêtres, arrestatiebevelen 341.1 t/m 341.6; 20.006, Municipaliteit Maastricht 1795-1814, inventarisnr. 88, Register van ingekomen brieven bij de Commissaris van het Uitvoerend Bewind, na 25 april 1800 bij Burgemeester en Adjuncten, 1799, juli 31 -1800, april 25, nr. 695, Cavenne aan Monachon, zonder datum; 21.292, familie Dumoulin, nr. 31, Paris le 7 nivôse an 8 (28 december 1799), Roemers, membre du corps législatif, au citoyen Thomas van Wassenauer. Met copie van petitie tot vrijlating gericht aan de minister van Politie. Beide staan ook afgedrukt in *PSHAL*: F. Dumoulin, o.c., jaargang 12 (1875), 494-495; J. Habets, 'Aanteekeningen op de Maastrichter familie Dolmans', in: *PSHAL*, jaargang 19 (1882), 230-258.
- 80 BL, Bulletinr. 342, no. 3515, 'Arrêté relatif aux édifices destinés à l'exercice d'un culte, du 7 nivôse an 8 (28 december 1799)', 9; no. 3516, 'Arrêté qui détermine la formule du serment à prêter par les fonctionnaires publics etc.'; 'Arrêté du 7 nivôse an 8 (28 december 1799)', 10; no. 3517, 'Arrêté du 7 nivôse an 8 (28 december 1799)' 10-11.

- 81 J. Habets, 'Aanteekeningen op de Maastrichter familie Dolmans', in: *PSHAL*, jaargang 19 (1882) 245-246.
- 82 KB, 75 C 16, C.C. Roemers, *Tableau de ma vie privée et publique*, § 49 en bijlage 24; AN, P.D. Cheynet, tome VIII, Séance du 22 ventôse an VII (12 maart 1799), 71.
- 83 RHCL, 03.01, Frans Archief, inventarisnr. 4383, Stukken betreffende 'émigrés', brief van de Administration Centrale du département de l'Ourthe aan Girard, 18 floréal an 7 (7 mei 1799); Bassenge aan Cavenne, 4 fructidor 7 (21 augustus 1799).
- 84 RHCL, 03.01, Frans Archief, inventarisnr. 4383, Stukken betreffende 'émigrés', verslag van een arts N.N., van 8 frimaire an 7 (28 november 1798); brief van de minister van Politie Duval aan Girard van 17 frimaire an 7 (7 december 1798).
- 85 Th. Vandebeeck, J. Grauwels, 237-238, 245-247, 253-259.
- 86 AN, AF/III/602, Minutes des arrêtés du Directoire exécutif, plaquette 4175, minute d'arrêté du 26 floréal an 7 (15 mei 1799), In vrijheidstelling van Vandermeer, Vandeborne, Vandeneynnden, Cornelis, Dethier, Smeyers, Borman en Neyst, met rapport van Duval; F7, Police Général, inventarisnr. 4373, Extrait des Régistres des Délibérations du Directoire exécutif, 26 floréal an 7 (15 mei 1799).
- 87 KB, 75 C 16, C.C. Roemers, *Tableau de ma vie privée et publique*, bijlage 23, brief van Gelders uit Maaseik aan Roemers van 31 januari 1816; bijlage 25, brief van de vrederechter De Borman uit Bree aan Roemers van 7 februari 1816; *Nederlandsche Staatscourant*, nr. 72, 23 maart 1816, Koninklijk Besluit 20 februari 1816.
- 88 AN, F7, Police générale, inventarisnr. 6176, Affaires politiques an V – 1830, plaquette 8 en 9, dossiernr. 2026, Chollet aan het Directoire, 27 messidor 7 (15 juli 1799); aantekeningen van 22 floréal 7 (11 mei 1799) en 27 prairial 7 (15 juni 1799); AN, P.D. Cheynet, tome IX, 11 floréal-10 thermidor an VII (30 april – 28 juli 1799), Police générale, Annulation de l'arrêté du 7 germinal traduisant en conseil de guerre des 24e et 25e divisions militaires les individus envoyant des fonds en pays ennemis, et, en conséquence, libération de Neys, officier de santé à Maastricht, 39.
- 89 AN, F7, Police Général, inventarisnr. 6176, Affaires politiques, an V – 1830, plaquette 8 en 9, dossiernr. 2026, brieven van Roemers aan Duval van 21 floréal 7 (10 mei 1799) en 17 messidor 7 (5 juli 1799). In de eerste brief wordt ook De Thier genoemd.
- 90 AN, AF III, Diréctoire exécutif, carton 479, plaquette 2964, pièces 54-55, minute d' Arrêté d'Arnould-François Roemers receveur général du département, remplaçant son beau-frère Nivard, décédé, 27 brumaire an VI (17 november 1797); RHCL, 03.01, Frans Archief, inventarisnr. 2801, Ingekomen brieven en stukken en minuten van uitgaande brieven betreffende 'droits réunis' an XII (1803)-1812, État nominatif des employés composant la Direction des Droits réunis au département de la Meuse Inférieure d'après la nouvelle organisation du service, an 14, 1806. Arrondissement Maestricht: 22 leden. Arnold Roemers is de receveur principal.
- 91 RHCL, 08.001, Nieuwe Rechterlijke Archieven, inventarisnr. 3, register van uitgaande brieven an III - an VIII, 7, 6, 17, 21 en 23 pluviôse an 3 (26 januari, 4,5,9, en 11 februari 1798, correspondentie Roemers-H.M. Vlieckx; 20.129A, Burgerlijk Armbestuur Maastricht, inventarisnr. 1516, Akte van borgstelling door J. Ploem te Maastricht als kassier van de Bank van Lening en inventarisnr. 7315, Rapport met bijlagen van kassier J.H. Ploem betreffende verantwoording van zijn beheer over de periode 20 juli 1803 tot 1 juli 1813; 16.0531, Familie Van den Bergh te Roermond, inventarisnr. 134, Missive ontvangen in de hoedanigheid van adjoint-maire van Roermond, waarin J.H. Ploem zijn benoeming tot plaatsvervanger van de regeringscommissaris bij het crimineel tribunaal voor het arrondissement Roermond bekend maakt, 1801, juni 8.
- 92 AN, F7, Police Générale, inventarisnr. 5345, émigrés, demandes de radiation, arrêtés de radiation et de maintenue, nr. 3621, André Reinsdorp, 309 à 356; BL, Bulletinr. 48, nr. 359, Arrêté relatif aux

- individus inscrits sur la liste des émigrés, 28 vendémiaire an IX (19 oktober 1800), 34-40.
- 93 AN, F7, Police Générale, inventarisnr. 5345, émigrés, demandes de radiation, arrêtés de radiation et de maintenue, nr. 3621, André Reinsdorp, 309 à 356. Hierin kopieën van de correspondentie van Roemers met Merlin van 9 ventôse en 8 messidor 6 (27 februari en 26 juni 1798), van Roemers en Le Carlier van 27 fructidor 6 en 19 nivôse 7 (13 september 1798 en 8 januari 1799), Duval en Roemers van 24 nivôse 7 (13 januari 1799).
- 94 AN, F7, Police Générale, inventarisnr. 5345, émigrés, demandes de radiation, arrêtés de radiation et de maintenue, brief van Roemers aan Merlin 14 nivôse an 6 (3 januari 1798), 394-395.
- 95 AN, F7, Police Générale, inventarisnr. 5345, émigrés, demandes de radiation, arrêtés de radiation et de maintenue, brief van Roemers aan Merlin van 27 ventôse an 6 (17 maart 1798, 512-513; Voor de informatie over de vijandschap tussen Dodé en Van der Schoor heb ik gebruik gemaakt van: M. Colson, 'Notaris Jan Mattijs Dodé 1765 -1799.' Biografische aantekeningen in: *PSHAL* jaargangen 107-108 (1971-1972), 155-209.
- 96 RHCL, 03.01, Frans Archief, inventarisnr. 2401, Maastricht. Biens nationaux. L'Hotel de Tilly, Brief van de minister van Financiën Ramel aan de centrale administratie van de Nedermaas van 13 fructidor 6 (30 augustus 1798); Pierre Ubachs, Ingrid Evers, *Historische Encyclopedie Maastricht*, lemma Dominicanen, 150, lemma Franciscanen, tweede kerk, 178. De auteurs vermelden abusievelijk als datum 14 januari 1797 in plaats van 14 januari 1798.
- 97 AN, AF/III, 474, minutes des arrêtés du Directoire exécutif, plaquette 2909, Brief van Roemers aan Merlin, 30 vendémiaire an 6 (21 oktober 1797).
- 98 NA, 1.01.19, Raad van State, 1581-1795, C.4.4, Jagers van Sternbach, inventarisnr. 1968, Het corps jagers van het land van Overmaze van luitenant-kolonel De Sternbach, 1784-1786, 1707-1795; W. Lindelauf, 'Het kadaster van Heerlen in de Franse Tijd', in: *Bulletin van de Historische kring Het Land van Herle* (10e Jaargang, aflevering 6, nov.-dec. 1960), 120-128.
- 99 AN, AF/III, 474, minutes des arrêtés du Directoire exécutif, plaquette 2909, Brief van Roemers aan Merlin 30 vendémiaire an 6 (21 oktober 1797); Roppe, Panhuysen, Nuyens, 181.
- 100 Roppe, Panhuysen, Nuyens, 156 en noot 195, 161-162 en noot 202, 188; Spiertz, 157; AN, P.D. Cheynet, tome V, germinal-messidor an VI, séance du 27 messidor an VI (15 juli 1798), Intérieur, 170; Constitution de la République française, du 5 Fructidor, An III (22 augustus 1795), artikels 177 en 198.
- 101 Roppe, Panhuysen, Nuyens, 169.
- 102 AN, AF/III/548, Minutes des arrêtés du Directoire exécutif, inventarisnr. 3675, 22 vendémiaire an VII (13 oktober 1798), nrs. 65 en 66, twee brieven van Chenard aan Roemers van 17 vendémiaire an 7 (8 oktober 1798); nr. 67, Extract uit de vergadering van de Centrale Administratie van de Nedermaas van 17 vendémiaire over de stemming Jacobi of Fontenelle te benoemen tot administrateur, nr. 64, besluit van het Directoire (Merlin) van 22 vendémiaire an VII (13 oktober 1798).
- 103 AN, P.D. Cheynet, tome VII, 21 brumaire -20 pluviôse an VII, Séance du 27 brumaire an VII (17 november 1798), 14.
- 104 AN, Cheynet, tome VII, 21 brumaire -20 pluviôse an VII, Séance du 4 frimaire an VII (24 november 1798), 25; AN, AF/III/ 558, Minutes des arrêtés du Directoire exécutif, plaquette 3765, nr. 78, brief van Roemers aan Merlin van 4 frimaire an 7 (24 november 1798).
- 105 AN, P.D. Cheynet, tome VIII, Séance du 25 pluviôse an VII (13 februari 1799), 14; Séance du 15 ventôse an VII (5 mars 1799), 56.
- 106 RHCL, 03.01, Frans Archief, inventarisnr. 2401, Maastricht. Biens nationaux. L'Hotel de Tilly, Brief van Fransen aan het bestuur van de Nedermaas van 2 frimaire 5 (22 juni 1796). In dit dossier bevinden zich kwitanties van de huur van het gebouw vanaf 1790; P.H. Tuinman, P.L.L.M. Dumoulin, *De hof van Tilly*, 20.

- 107 RHCL, 03.01, Frans Archief, inventarisnr. 4364, Assemblés électorale de l'an 6-7, 25 germinal 6 (14 april 1798) Girard aan de 'citoyen président et membres de l'assemblée électorale scissionnaire séant à la maison Tilly; Roppe, Panhuysen, Nuyens, 135.
- 108 AN, AF/III/276, dossier nr. 269, Réflexions d'un vétéran Patriote, soumises aux braves des Conseils des Cinq-Cents et Anciens, qui viennent de s'honorer de cette éclatante qui a renversé une patrie des despotes de la France. Op de achterkant van het stuk staat geschreven Au Cn Moulin. Waarschijnlijk wordt hiermee bedoeld generaal J.F. Moulin die op 20 juni 1799 de opvolger werd van La Révellière-Lepeaux in het Directoire.
- 109 Roppe, Panhuysen, Nuyens, 24-26; AN, P.D. Cheynet, tome IX, Séance du 25 prairial an VII (13 juni 1799), 71; *Journal du Département de la Meuse Inférieure*, nummer 77, 4 ventôse an IX (23 februari 1801). De tussenpersoon voor de wijnhandel was Vermin jr., Bredestraat 31, Maastricht.
- 110 AN, AF/III, 534, minutes des arrêtés du Directoire exécutif, plaquette 3520, Brief van Roemers aan de minister van Politie Lambrechts, Meerssen 18 messidor an 6 (6 juli 1798); *Recueil général annoté des lois, décrets, ordonnances, etc. etc. depuis le mois de juin 1789 jusqu'au mois d'août 1830*, tome 7, Paris, 1834-1837, Loi contenant des mesures de salut public prises relativement à la conspiration royale, article 24, 182.

HOOFDSTUK 4

- 1 <http://www.assemblee-nationale.fr/histoire/constitutions/constitution-de-l-an-8>; *Gazette nationale ou le Moniteur Universel*, nr. 97, 7 nivôse an VIII (28 december 1799), 383-384; Claude Goyard, 'constitution de l'an VIII', in: *Dictionnaire Napoléon*, tome 1, 519-524; Jean-Louis Halperin, 'Corps Législatif', in: *Dictionnaire Napoléon*, tome 1, 546-551. De auteur heeft in zijn overzicht niet de namen opgenomen van de departementen, die thans geen onderdeel van Frankrijk uitmaken.
- 2 *Gazette nationale ou le Moniteur Universel*, nr. 97, 7 nivôse an VIII (28 december 1799), 383-386; P. Verhaegen, tome IV, 12-15.
- 3 AN, AD/XVIIIb/252, Procès verbaux des séances du Corps Législatif 11 nivôse an VIII 10 germinal an VIII (1 januari 1800 - 31 maart 1800), p. 15, pp. 25-26.
- 4 *Journal du département de la Meuse-Inférieure*, 30 pluviôse IX (19 februari 1801), nr. 75; *Oprechte Haarlemse Courant*, 24 februari 1802, 1-2.
- 5 A.G. Camus, *Table des matières, des noms de lieux et des noms de personnes contenus dans les procès-verbaux des séances du Corps législatif, 1er frimaire-30 ventôse an IX, et dans les procès-verbaux des séances du Tribunat, 1er frimaire an IX-16 brumaire an X*, Paris, nivôse an X (1801/1802), 3; www.wikipédia.fr, Claude Perier.
- 6 <http://www.conseil-constitutionnel.fr/Constitution> du 22 Frimaire An VIII, 1 décembre 1799, artikels 19 & 20; L. Muel, *Précis historique des assemblées parlementaires et des hautes cours de justice en France de 1789 à 1895, d'après les documents officiels* (Paris, 1896), 44; AN, AD/XVIIIb, Procès verbaux des séances du Corps Législatif depuis le 1er frimaire an X - 30 floréal an X (22 november 1801- 20 mei 1802), cote 264, Corps législatif, 28 ventôse an X (19 maart 1802), p. 24.
- 7 AN, F1c III, Esprit public et élections, Meuse Inférieure, carton 5, Adresses et adhésions, an X-1814, Bonaparte fera-t-il consul à la vie?; Frédéric Bluche, 'Plébiscite', in: J.R. Surratteau, F. Gendron, deel 2, 513-515. de auteur noemt een opkomstpercentage van 40 à 45 %.
- 8 AN, AD/XVIIIb, Procès-verbaux des séances du Corps législatif depuis le 1er frimaire an X - 30 floréal an X (22 november 1801- 20 mei 1802), Cote 265, Corps législatif, 21 floréal an X (11 mei 1802), 399 - 403.
- 9 *Journal du département de la Meuse-Inférieure*, 24 september 1807, nr. 133; Jean-Louis Halperin,

- 'Tribunat', in: J.R. Surratteau, F. Gendron, deel 2, 872-875; <http://mjp.univ-perp.fr/france/co1807.htm>, Sénatus-consulte du 19 août 1807; <http://www.assemblee-nationale.fr>, base de données des députés français depuis 1789, Charles Clément de Roemers.
- 10 AN, F1c III, Esprit public et élections, carton 2, Meuse Inférieure, Procès Verbal des Séances du Collège Electoral de l'arrondissement de Maestricht de département de la Meuse Inférieure, 11-21 Octobre 1806; Brief van Roggieri aan de minister van Binnenlandse Zaken De Montalivet, 27 mei 1812, bijlage Mr. Roemers/Charles/Clément, baron de l'Empire, candidat au Senat 1812; www.assemblee-nationale.fr, base de données des députés français depuis 1789, Membrede, de Roemers.
 - 11 AN, F1cIII, Esprit public et élections, carton 2, Brief van Roggieri aan de minister van Binnenlandse Zaken De Montalivet, 27 mei 1812, bijlage Mr. Roemers, Charles Clément, baron de l'Empire, candidat au Senat 1812; AN, CC, Senat-conservateur, chambre et cour des pairs, 64, Candidats pour le senat conservateur, 21, Meuse Inférieure, Liste des candidats pour le Sénat conservateur présenté par les Collèges électoraux des départements qui composent; AN, CC//6, Sénat-Conservateur, procès verbaux des séances, séance du Mercredi 7 avril 1813, 182-184; RHCL, 03.01, Frans Archief, inventarisnr. 998, Diverse dossiers betreffende de kiezersraden, Liste des membres qui composent le college électoral de Département du Département de la Meuse-Inférieure.
 - 12 www.wikipedia.fr, Charles Léopold von Heydes de Belderbusch.
 - 13 AN, F1c III, Esprit public et élections, Meuse Inférieure, carton 2, Proces Verbal du Collège électoral du departement de la Meuse-Inférieure convoqué par Décret de Sa Majesté Impériale et Royale du 10 Janvier 1812; Brief van Roggieri aan de minister van Binnenlandse Zaken De Montalivet, 27 mei 1812, Mr. Deborchgrave, Guillaume, George, François, membre de la députation du collège électoral du département; Mr. Roemers, Charles Clément, baron de l'Empire, candidat au senat 1812. In de bijlagen van deze brief de aanbevelingen van De Belderbusch.
 - 14 www.conseil-constitutionnel.fr, Constitution de l'An XII - Empire - 28 floréal An XII, Titre VIII - Du Sénat, article 57.4; www.wikipedia.fr, Liste des membres du Sénat-conservateur.
 - 15 www.assemblee-nationale.fr, base de données des députés français depuis 1789, Membrede; *Almanach impériale*, 1811, 123 zie *, 130 Roemers; Jean Tulard, Louis Garros, *Itinéraire de Napoléon au jour le jour* (Paris, 1992), 500, dimanche 14 février 1813; Bischöfliche Diözesanarchiv Aken (BDA), Zugangsnummer 3224, Pfa. Herzogenrath St. Gertrud 3, Briefe an Simon Peter Ernst ... nebst zugehörigen Dokumenten ... 1779 ? - 1820, Roemers aan Ernst, Maastricht 20 januari 1813.
 - 16 RHCL, 14.D004, Abdij Kloosterrade, inventarisnr. 1851, D. Bauduin, Oratoriaan te Maastricht, 1802 en z.j. Ongedateerde brief van D. Bauduin aan S.P. Ernst.
 - 17 Ch. De Clercq, 'Over de beëdigde priesters in het departement der Nedermaas', in: *Het Oude Land van Loon*, jaargang 8 (1953), 190-193; Spiertz, 216-218; in Bijlage 1(227-228) geeft de auteur een overzicht van de verhoudingen tussen beëdigde en onbeëdigde priesters in de Nedermaas anno 1798.
 - 18 A.E.M. Janssen, 'De betrokkenheid van Simon Pieter Ernst (1744-1817) bij de abdij Rolduc. Drijfveren en activiteiten van een gewetensvol handelend kanunnik', in: *PSHAL*, deel 140 (2004), 181-183.
 - 19 Ch. De Clercq, *Rolduc. Son abbaye – Ses religieux – Son séminaire* (1661 -1860), Kerkrade, 1975, 202-203.
 - 20 RHCL, 20.006, Municipaliteit Maastricht, inventarisnr. 22, Minuut-notulen van de vergaderingen van Burgemeester en Adjuncten, procès-verbal du 20e frimaire an 9 (december 1800), 119-120.
 - 21 Ch. De Clercq, *Rolduc*, 205-206, citaat uit brief van 26 september 1800 van Ernst aan J. Huleu, aartspriester van Mechelen en medestander van Ernst; AN, F/1bII/ ministère de l'Intérieur, serie départementale Meuse-Inférieure, Politieverordening van de prefect van het Departement der Neder-Maas "Aan de Meyers van het Departement, Floréal 1, an 9" (21 april 1801).

- 22 Ch. De Clercq *Rolduc*, 212; A.E.M. Janssen, 192.
- 23 Ch. De Clercq, *Rolduc*, 213-214.
- 24 BDA, Zugangsnummer 3224, Pfa. Herzogenrath St. Gertrud 3, Briefe an Simon Peter Ernst ... nebst zugehörigen Dokumenten ... 1779 -1820, Portalis, conseiller d'Etat chargé de toutes les affaires concernant les cultes, à Roemers, membre du Corps Législatif, Paris le 29 nivôse an 10 (19 januari 1802); Roemers, membre du Corps Législatif au citoyen Ernst, curé d'Afden, le 1er pluviôse an 10 (21 januari 1802, 49-50; Spiertz, 220, vermeldt ten onrechte dat op dat moment de CCC nog bestond en eveneens onjuist is zijn opmerking dat Portalis op dat moment minister van Godsdienstzaken was. Dit werd Portalis pas op 10 juli 1804.
- 25 Ch. De Clercq, *Rolduc*, 215; op pagina 82* staat de Latijnse tekst van deze Formula Declarationis.
- 26 http://www.droitcanon.com/Articles_organ.html, voor alle Organieke artikelen; BDA, Zugangsnummer 3224, Pfa. Herzogenrath St. Gertrud 3, Briefe an Simon Peter Ernst... nebst zugehörigen Dokumenten...1779 - 1820, Portalis, conseiller d'Etat chargé de toutes les affaires concernant les cultes à Roemers, membre du Corps Législatif, Paris le 26 germinal an X (17 april 1802). Doorgestuurd naar Ernst met aan de keerzijde, gedateerd 3 floréal an X (23 april 1802) de mening en het compliment van Roemers; Ch. De Clercq, *Rolduc*, 217.
- 27 RHCL, 14.A001, Kerkelijke rechtbanken en bisschoppelijke commissarissen, inventarisnr. 162, Brief van Zaepffel aan Del-Ruelle, 3 december 1802; Ch. De Clercq, *Rolduc*, 219.
- 28 AN, F 19, Archives de la légation en France du cardinal Caprara, nr. 1723, 7 lettres diverses, ans X - XI, Roemers aan Portalis, conseiller d'état, 12 floréal an 10 (2 mei 1802); Peter Nissen en Hein van der Bruggen, 286, 303; Léon Willems, 'De geheime missie van Paul van der Vrecken', in: www.houthem.info/pages/van-der-vrecken.htm (eerder gepubliceerd in: 't *Sjtegelke*, *verenigingsblad van de heemkundevereniging Houthem-Sint Gerlach*, nr. 9 (juni 1998), 5-13.
- 29 http://www.droitcanon.com/Articles_organ.html, Titre II, Des ministres, Section Première, Dispositions générales, article XI; Section III, Des Évêques, des Vicaires généraux et des Séminaires, articles XXIII-XXV.
- 30 RHCL, 14.D004, abdij Kloosterrade, inventarisnr. 1905, J. Zaepffel, bisschop van Luik. 1802-1807, brief van Zaepffel aan S.P. Ernst, 5 ventôse an 12 (24 februari 1804); Jan Roegiers, 'Revolutie in de seminaries. De priesteropleiding voor seculieren in de Zuidelijke Nederlanden 1780-1830', in: *Trajecta, tijdschrift voor de geschiedenis van het katholiek leven in de Nederlanden*, Leuven, jaargang 9 (2000), nummer 2, 128-130; De Clercq Ch., *Rolduc*, o.c., 231-234; BDA, Zugangsnummer 3224, Pfa. Herzogenrath St. Gertrud 3, Briefe an Simon Peter Ernst ... nebst zugehörigen Dokumenten ... 1779 - 1820, Roemers aan Ernst, Paris 27 ventôse an XII, 18 maart 1804; BL, Bulletinr. 353, nr. 3679, 'Loi relative à l'établissement de Séminaires', 709-710.
- 31 Ch. De Clercq, *Rolduc*, 234.
- 32 Ch. De Clercq, *Rolduc*, 235-239; RHCL, 14.D004, Abdij Kloosterrade, inventarisnr. 1905, correspondentie Ernst-Zaepffel, Zaepffel aan Ernst, 26 september 1805.
- 33 RHCL, 03.01, Frans Archief, inventarisnr. 2047, Seminarie St. Trond, de minister des Cultes, Portalis, aan de prefect van de Nedermaas Roggieri, Parijs, 20 september 1806; Jan Roegiers, 'Revolutie in de seminaries', 128; A.E.M. Janssen, 205-206.
- 34 BDA, Zugangsnummer 3224, Pfa. Herzogenrath St. Gertrud 3, Briefe an Simon Peter Ernst ... nebst zugehörigen Dokumenten ...1779 – 1820, Roemers aan Ernst 23 juni en 11 juli 1804; 9 oktober 1808; 20 januari 1813; 14 en 27 oktober 1815, en 27 januari en 26 april 1816; RAH, FDLC, inventarisnr.138, pièces relatives à la situation de l'ancien Coriovallum, 28 januari 1829; J.T.J. Jamar, 'Martin Cudell (1773-1845) en de Romeinse weg van Tongeren naar Jülich', Bijlage 1, 'M. Cudell à la Société des Amis des Sciences, Lettres et Arts de Maastricht' (Maastricht, 1821), in: *Maaslands Melange, opstellen*

- over *Limburgs verleden*, 191 en 199; G. Stas, 'Notice biographique du jurisconsulte Maestrichtois Charles Clement Röemers', in: *PSHAL* 1872, 227.
- 35 www.wikipedia.fr, Jean Henri Becays Ferrand; Jean Tulard, 'Becays Ferrand dit Ferrand de Lacaussade (François)', in: *Dictionnaire Napoléon*, deel 1, 187; Tulard geeft Becays Ferrand de verkeerde voor naam.
- 36 Jean Tulard, 'Loysel (Pierre)', in: *Dictionnaire Napoléon*, deel 2, 226; Ubachs/Evers, *Historische Encyclopedie Maastricht*, lemma Loysel, Pierre, 320; zij vermelden ten onrechte als geboortedatum 1751 en Beauvais als zijn geboorteplaats in plaats van Saint James.
- 37 Jean Tulard, 'Roggieri (Jean-Baptiste)', in: *Dictionnaire Napoléon*, deel 2, 657; A.V. Arnault e.a., *Nouvelle biographie des contemporains, ou Dictionnaire historique et raisonné de tous les hommes qui, depuis la Révolution française, ont acquis de la célébrité par leur actions, leur écrits, leur erreurs ou leur crimes, soit en France, soit dans les pays étrangers*, Paris, tome 18, Roggieri (le baron Jean-Baptiste), 159.
- 38 RHCL, 20.242A, Notarissen ter standplaats Maastricht (1544-1905), 2.174, Nierstrasz, H, inventarisnr. 2617, 7 ventôse an X (26 februari 1802) huwelijkscontract M.E.C. Colpin en J.F. Hennequin; Th. Wingens, 'Twee Hennequins: de Maastrichtse burgemeester Jean-François Hennequin (1772-1846) en de kapitein der genie Johan Jacobus Hennequin (1796-1880)', in: *De Limburgse Leeuw*, 11e jaargang (1963), 61-63; RHCL, 03.01, Frans Archief, inventarisnr. 1044, Maastricht Noord, An XI, deel 1, 91; 14.A00, Kerkelijke rechtbanken, inventarisnr. 162, Brief van Zaepffel aan Del-Ruelle, 7 september 1806.
- 39 RAH, FDLC, inventarisnr. 121, Briefwisseling, 1815-1835, Brief van Roemers aan zijn dochter, Parijs 8 juni 1829. Roggieri bleek echter voor een kuur in Spa te zijn.
- 40 AN, BB/5/280, Ministère de la Justice - Organisation de la justice et personnel judiciaire dans les pays réunis pendant la Révolution et l'Empire, 63R4, hierin een brief van Roemers aan de minister van Justitie Abrial, Paris, 8 pluviôse 9 (28 januari 1801); R. Mortier, 'Un 'Max Havelaar' belge: Félix Batel, ou la Hollande à Java de Jules Babut (1869)', in: *Bulletin de l'Académie Royale de Langue et Littérature Françaises*, Bruxelles, tome LX (1977), nr. 2, 226-227. Hierin biografica over P. Babut du Marès; RHCL, 12.059-251 Burgerlijke Stand in Limburg: Maastricht, Overlijdensakte Babut du Mares, Pieter, 19-10-1827; RHCL, 20.006, Municipaliteit Maastricht, 1.3.6., De Municipale Raden van Maastricht 14/05/1800-16/05/1815, J. Ploem.
- 41 Th. Vandebecck, J. Grauwels, 38 noot 41; RHCL, 16.0531, Familie van den Bergh te Roermond, inventarisnr. 134, Missive ontvangen in de hoedanigheid van adjoint-maire te Roermond, waarin J.H. Ploem zijn benoeming tot plaatsvervanger van de regeringscommissaris bij het crimineel tribunaal voor het arrondissement Roermond bekend maakt, 1801 juni 8.
- 42 RHCL, 03.01, Frans Archief, inventarisnr. 1914, dossier 5, Domaines, Affaire de Mrs Roemers et Pitteurs; inventarisnr. 41, nr. 1153, Brief van Schols namens Pitteurs, 6 prairial 8 (28 mei 1800); inventarisnr. 52, voor verdere correspondentie hierover en het keizerlijk besluit van 2 februari 1808; Gezien de verwijzingen naar de functies van Pitteurs vóór de komst van de Fransen is hier waarschijnlijk sprake van J.T.B. De Pitteurs-Hoégaerts (1755-1807). Zie: L. Bamps, 'Généalogies Limbourgeoises. La famille de Pitteurs', in: *L'Ancien pays de Looz*, (1899), nrs. 9 & 10, 55-59.
- 43 A. Flament, 'Enige biografische en bibliografische bijzonderheden omtrent Philippe Fermin', in: *De Maasgouw*, jaargang 7, nr. 253 (14 augustus 1885), 1097; A. Flament, 'Nog eens Philippe Fermin', in: *De Maasgouw*, jaargang 7, nr. 256 (26 september 1885), 1112.
- 44 AN, BB/5/280, Ministère de la Justice - Organisation de la justice et personnel judiciaire dans les pays réunis pendant la Révolution et l'Empire, 63R3, brief van Roemers aan Régnier, minister van Justitie, Meerssen 23 vendémiaire XI (15 oktober 1802).

- 45 Idem, brief van Senateur Lacépède au citoyen Fermin, premier suppléant au Tribunal Criminel à Maestricht, Paris le 6 frimaire XI (27 november 1802); brief van Fermin aan de minister van Justitie Régnier van 20 prairial XI (9 juni 1803); A. Flament, 'Burgerlijke overheden en leden der rechtbank die op den 2e Pluviose an IV (22 januari 1798) den eed van haat aan het Koningschap hebben afgelegd, met bijzonderheden omtrent eeniger hunner', in: *De Maasgouw*, jaargang 7, nr. 253, 14 augustus 1885, 1098.
- 46 AN, BB/5/280, Ministère de la Justice - Organisation de la justice et personnel judiciaire dans les pays réunis pendant la Révolution et l'Empire, 63.R.3, Paris, 12 ventôse XI (3 maart 1803) Roemers en Hubar aan Régnier, minister van Justitie;
- 47 Idem, 63 R1, Brief van Membrede aan de minister van Justitie, 15 augustus 1807; Brief van Roemers aan dezelfde, 29 augustus 1807; brief van De Behr aan de minister van 12 september 1807; aanbeveling van De Méan 3 maart 1808, van J.G. Lacuée, 3 mei 1808 en van Monge, 7 mei 1808; 63R4, aanbeveling van Roemers en Membrede van 20 september 1809; www.wikipedia.nl, De Behr.
- 48 Over deze persoon heb ik geen nadere informatie kunnen vinden.
- 49 AN, F/1bII, ministère de l'Intérieur, serie départementale Meuse-Inférieure, carton 5, Brief van Roemers aan citoyen Poirier, jurisconsulte, au grand hotel de Luijnes, rue St. Dominique, faubourg St. Germain à Paris, Maastricht 3 messidor an 9 (22 juni 1801). Hierin ook een rapport van de prefect aan de minister van Binnenlandse Zaken van 11 fructidor an 9 (29 augustus 1801) en de brief van Lefebvre aan de prefect over zijn onschuld van 26 floréal an 9 (16 mei 1801).
- 50 AN, F/1bII, ministère de l'Intérieur, serie départementale Meuse-Inférieure, carton 5, in de correspondentie over de benoemingen in Maastricht wordt ook de weigering van Homberg genoemd; RHCL, 20.006, Municipaliteit Maastricht, inventarisnr. 22, Minuut-notulen van de vergaderingen van Burgemeester en Adjuncten, procès-verbal du 26 messidor an 9 (15 juli 1801) ondertekend door G. Colpin adj., 204-205. De installatie van Monachon en Panhuys was tijdens de vergadering van 4 fructidor an 9 (22 augustus 1809), 210- 211; Colpin over zijn nieuwe functie: inventarisnr. 6, Minuut-notulen van de Municipale Raad, séance de 5 messidor an 9 (24 juni 1801); 03.01, Frans Archief, inventarisnr. 907, Stukken betreffende benoeming, ontslag enz. van de maires, adjoint-maires en conseils municipaux der verschillende gemeenten, Stad Maastricht. Kanton Maastricht Noord, Homberg aan prefect Loysel, Eupen 5 messidor an (24 juni 1801).
- 51 AN, F/1bII, ministère de l'Intérieur, serie départementale Meuse-Inférieure, carton 5, Monachon aan Eerste Consul (sollicitatie) van 1 thermidor an 9 (20 juli 1801); Spiertz, 145-146, zonder bronvermelding; J.H.J. Gulikers, 'De burgemeesters van Maastricht 1800-1900. Genealogische en biografische bijzonderheden', in: *De Limburgse Leeuw*, 13e jaargang, 1965, Lefebvre 47-48, Monachon 48-49.
- 52 J .H.J. Gulikers, 'De burgemeesters van Maastricht 1800-1900', Coenegracht 49-50; RHCL, 20.006, Municipaliteit Maastricht, inventarisnr. 119, Ingekomen stukken bij de maire anno 1811, Brief van Roemers aan Coenegracht, Maastricht 11 januari 1811.
- 53 RHCL, 03.01, Frans Archief, inventarisnr. 910, Stukken betreffende benoeming, ontslag enz. van de maires, adjoint-maires en conseils municipaux der verschillende gemeenten, nr. 10 Houthem, een brief van Roemers aan de prefect Roggieri, 10 november 1810.
- 54 RHCL, 03.01, Frans Archief, inventarisnr. 917, Tableau des Maires et Adjoints existans dans le Département de la Meuse Inférieure à l'époque du 1er Vendémiaire an IX, dossier 185, de installatie van P.F. Roemers als burgemeester van Meerssen; inventarisnr. 935, Commune au-dessous de 5000 habitants. Tableau du personnel des municipalités, Brief van P.F. Roemers aan prefect Roggieri van 8 oktober 1810; brief van C.C. Roemers aan Roggieri van 10 november 1810; Huwelijksregister St. Jacob, huwelijksbijlagen 1809, nr. 78, P.F. Roemers x M.A.J. De Lenarts; Gemeentearchief Meerssen,

- 'Korte geschiedenis van het plaatselijk bestuur', inlegvel, 15 Burgemeesters.
- 55 RHCL, 03.01, Frans Archief, inventarisnr. 32, 8e Registre de préfecture, an X, nivôse 1 (1801 December 22) - an X ventôse 29 (1802 Maart 20), nr. 1172, brief van Chaptal 14 ventôse an X (5 maart 1802); inventarisnr. 2456, 'Ecole centrale. Bibliothèque. Cabinets divers d'instrumens etc.' an VI (1797)-1813, brief van Loysel aan Roemers van 23 ventôse an X (14 maart 1802) en brief van Cavalier aan departementaal bestuur van 19 prairial an X (8 juni 1802).
 - 56 RHCL, 03.01, Frans Archief, inventarisnr. 42, 18e Registre de préfecture, An XII messidor 1 (20 juni 1804) - an XII jour complémentaire 5e (22 september 1804), nr. 1212, Brief van de minister van Buitenlandse Zaken van 5 fructidor an 12 (23 augustus 1804); inventarisnr. 2239, nr. 13, Archives de la ci-devant Prévôté de Meerssen, Brief van Roemers aan prefect Loysel, Meerssen 8 vendémiaire an 13 (30 september 1804).
 - 57 J. Habets, 'Beknopte geschiedenis der proosdij van Meerssen', in: *PSHAL*, jaargang 25 (1888), 73; RHCL, 20.242A, Notarissen ter standplaats Maastricht (1544-1905), 2.174, Nierstrasz, H, inventarisnr. 2627, 1808 1e half jaar, ruilovereenkomst A. Nivar - C.C. Roemers gedateerd 18 juni 1808.
 - 58 <http://www.napoleonica.org>, Marie-Anne Dupuy, Isabelle le Masne de Chermont, Elaine Williamson, '(Roemers, nr. 210) 11 thermidor an 11 (30 juli 1803), Le directeur général du musée Napoléon au ministre de l'Intérieur', in *Correspondance administrative de Vivant Denon (1802-1815), directeur des musées sous le Consulat et l'Empire (1802-1815)*, Parijs 1999.
 - 59 RHCL, 03.01, Frans Archief, inventarisnr. 836, Passeports à l'étranger et à l'Intérieur, comptabilité, 1810-1813, registratienr. 24, 6 en registratienr. 400, 7; inventarisnr. 848, 'Passéports', an XII (1803-1812), mapje Hoeberechts; 20.006, Municipaliteit Maastricht 1795 - 1814, inventarisnr. 120, Ingekomen stukken bij de maire anno 1812, brief van Roemers aan Coenegracht van 26 augustus 1812; inventarisnr. 121, Ingekomen stukken bij de maire anno 1813 (a-d), d, correspondentie onderprefect Van der Roersch- burgemeester Coenegracht.
 - 60 RHCL, 16.0608, Familie Maurissen, inventarisnr. 9, 1805-1817: Correspondentie van graaf d'Arberg over de jaren 1805 tot 1817. Kladversies aangelegd door secretaris Van Hees, brieven van 4 april 1806, 13 juli 1808, 13 juli 1814, 21 februari, 10 april en 12 september 1816.
 - 61 <http://www.napoleon.org>, 'rapport, observations et projet d'avis relatifs à un Legs fait au profit de l'Administration des domaines, par le feu Sr. Roemers, pour l'acquittement du Débet du Sr. Wilhelmy, ex-comptable, 13/09/1810'
 - 62 RAH, FDLC, inventarisnr. 137, Charles Clément Roemers, briefwisseling en documentatie, 1821-1838, Brief van Gresy (geboren Wilhelmi), Luik, 21 maart 1829. Het citaat staat in een kattebel aan zijn schoonzoon.
 - 63 Gemeentearchief Meerssen, inventarisnr. 2413, Roemers, C.C., veranderen bedding van de Geul. 1807, april 23; RHCL, 03.01, Frans Archief, inventarisnr. 49, indicateur général, 25e Registre de Préfecture, 1806 trimestre d'avril, nr. 190, Besluit van 12 april om Roemers toe te staan om de loop van de Geul te wijzigen over een lengte van 300 meter.
 - 64 RHCL, 03.01, Frans Archief, inventarisnr. 70, 46e Indicateur, 1811 trimestre de juillet, nr. 654.
 - 65 RHCL, 16.0674, Familie Michiels van Kessenich en ambt Montfort, Hendrik Joseph baron Michiels van Kessenich, nr. 68, Roemers, de, Meerssen, 1811 (15 september).
 - 66 RHCL, 16.0674, Familie Michiels van Kessenich en ambt Montfort, Hendrik Joseph baron Michiels van Kessenich, nr. 67, Brief van Membrede, 12 februari 1810.
 - 67 RHCL, 03.01, Frans Archief, inventarisnr. 357, Briefwisseling van den prefect met den conseiller d'état Redon, an IX (1801), nr. 719, deel 1, Situation des routes du Département de la Meuse Inférieure.
 - 68 F.A. Cavenne, *Statistique du département de la Meuse-Inférieure*, Paris, 1802, 3, 76.
 - 69 RHCL, 03.01, Frans Archief, inventarisnr. 889, procès verbaux de la 1ère session du Conseil du 1er

- arrondissement de ce département tenue à l'an 9e. Séance du 12 germinal an 9 (2 avril 1801); inventarisnr. 4431, proces verbaux du Conseil Général du Département de la Meuse Inférieure pendant la session de l'an douze (1803-04).
- 70 www.1789-1815.com/1803_lagrange.htm, La mission du général Lagrange en Belgique, 2. Maestricht et le département de la Meuse-Inférieure, 27 prairial an XI (16 juni 1803).
- 71 BL, Bulletinr. 351, nr. 3657, 'Loi relative à la construction d'une route entre Maestricht et Tongres', in: *Receuil des lois de la République Française*, tome XIII, 426-427; *Journal du département de la Meuse-Inférieure*, 10 ventose XII (1 maart 1804), nr. 80; G.J.P.M. Corten, *Alignements droits - De ontwikkeling van het wegennet in het departement van de Nedermaas 1794 - 1814*, Heerlen 1986, 15.
- 72 RHCL, 18.A, Handschriftencollectie RAL, inventarisnr. 135, Diverse stukken, *Procès verbal de la cérémonie qui a eu lieu pour la pose du premier pavé de la Route de Maestricht à Tongres*, opgesteld door Reintjens, secretaris van de prefectuur.
- 73 BL, Bulletinr. 418, nr. 7644, 'Décret Impérial contenant Règlement sur la Construction, la réparation et l'entretien des Routes, 16 décembre 1811'; Jacques Garnier, 'campagne de France (1814)', in: *Dictionnaire Napoléon*, deel 1, 373-376; G.J.P.M. Corten, *Alignements droits*, 23-26.
- 74 RHCL, 18.BC, Tekeningen-, prenten- en kaartencollectie RAL, inventarisnr. 483, Carte des routes du département de la Meuse-Inférieure dressée conformément à la circulaire de Mr. le Conseiller d'Etat, directeur-général des ponts et chaussées etc., du 26 Mars 1812, no. 6. A Maestricht, le 30 Juni 1812 L'ingénieur en chef Ansqver.
- 75 Nel Mulders-Thijssen, 'De Fossa Eugenia na 1630', in: *Le grand canal du Nord* (Geysteren, 2008), 15, 21.
- 76 *Rapport fait par Membrède, ... au nom d'une commission spéciale sur le projet présenté au conseil des Cinq-cents de joindre, par un canal de communication, l'Escaut au Demer, à la Meuse et au Rhin*, Paris, an VIII; *Journal du département de la Meuse-Inférieure*, 2, 4 en 6 pluviöse an 8 (22, 24 en 26 januari 1800), nrs. 61, 62 & 63.
- 77 J.B.J. Vifquain, *Voies navigables en Belgique. Considerations historiques* (Bruxelles, 1843), Canal du Nord 89-92; BN, tome 43, Jean-Baptiste-Joseph Vifquain(1789-1854), 700-738.
- 78 A.M. Beerenbroek, *Sur l'ouverture de l'Escaut*, Paris, z.j., 2; BN, tome 2, Beerenbroek (Arnould-Barthélemi), 99-101.
- 79 *Journal du département de la Meuse Inférieure*, 20 thermidor an XI (8 augustus 1803), nr. 159; 12 en 16 mei 1806, nrs. 66 en 68; BL, 1806, nr. 91, nr. 1546, 'Loi relative à l'ouverture d'un Canal entre l'Escaut et le Rhin', 524-526; *Receuil polytechnique des ponts et chaussées*, Paris, deuxième volume, 1807, 'Canal de l'Escaut au Rhin', 124-132.
- 80 RHCL, 20.006, Municipaliteit Maastricht, inventarisnr. 336, Canal du Nord.
- 81 RHCL, 18.BC, Tekeningen-, prenten- en kaartencollectie RAL, inventarisnr. K 602, Carte du Grand Canal du Nord (van Antwerpen naar Maastricht en Venlo-Rheinberg).
- 82 Nel Mulders-Thijssen, 'Le Grand Canal du Nord van de Schelde tot de Maas', in: *Le Grand Canal*, 58, 66-68; *Journal du département de la Meuse-Inférieure*, 5 juli 1811, nr. 105.
- 83 Joost Welten, 'Ambitie strandt in het zand: hoe het Grand Canal du Nord net niet tot stand kwam', in: Joost Welten, *Antihelden*, (Leuven, 2015), 168.
- 84 RHCL, 03.01, Frans Archief, inventarisnr. 2376, Canal du Nord. Commission qui doit donner son avis sur le parti que l'on peut tirer des travaux terminés de ce Canal; Nel Mulders-Thijssen, 'Le Grand Canal du Nord van de Schelde tot de Maas', in: *Le Grand Canal*, 69-71.
- 85 Philippe Masson, 'Anvers', in: *Dictionnaire Napoléon*, deel 1, 106; Joost Welten, 'Ambitie strandt in het zand: hoe het Grand Canal du Nord net niet tot stand kwam' 158.
- 86 Nel Mulders-Thijssen, 'Le Grand Canal du Nord van de Schelde tot de Maas', in: *Le Grand Canal*, 71-

- 73; NA, 1.10.64, Collectie Panhuys, inventarisnr. 188, Naamlijst der Leden van de Regering der Stad Maastricht vanaf 1379 tot en met 1840, Anno 1824, 1825, 1826, 1827; geen paginering; Notitie bij 1824 t/m 1826: 'gewerkt tot het graven en maken van het kanaal van hier naar Den Bosch en het maken van de grote sluis en het bassin; 1826: op 21 augustus is de opening van de gemelde vaart gedaan, met alle plechtigheid in bijzijn van alle autoriteiten'.
- 87 Roppe, Panhuysen/Nuyens, Bijlage 5, Rapport van Girard betreffende de ontginning van heidegronden in de Luikse Kempen, 28 december 1796, 211-213; decadaïr rapport van 1 vendémiaire an 6, 22 september 1797, *De l'agriculture et des plantations*, 67-68.
- 88 AN, F 10, Agriculture, inventarisnr. 335, Défrichements an IV - 1817, Meuse Inférieure, Projet pour le défrichement des bruyères du Département de la Meuse Inférieure, Roggiéri, 20 novembre 1811.
- 89 AN, F 10, Agriculture, inventarisnr. 335, Défrichements an IV - 1817, Meuse Inférieure; Dominique Margairaz, *François de Neufchâteau. Biographie intellectuelle* (Paris, 2005), 506-509.
- 90 AN, 27/AP/3, François de Neufchâteau, dossier nr. 3, Défrichement des bruyères en Brabant et dessèchement du Peel, baron de Roemers 1813, pièces 38-44.
- 91 Idem, bijlage A; A.E.M. Janssen, 'Willem Anne van Spaen 1750 – 1817, adellijk genealoog, geschiedvorser en eerste president van de Hoge Raad van Adel', in: *Biografisch Woordenboek Gelderland*, Hilversum, deel 5 (2006), 121-125.
- 92 AN, 27/AP/3, François de Neufchâteau, dossier nr. 3, Défrichement des bruyères en Brabant et dessèchement du Peel, baron de Roemers 1813, pièces 38-44, bijlage B; RHCL, 16.1112B, Huis Well, inventarisnummer 403, Brief van baron de Roemers aan P.W. de Liedel, ... augustus 1813; A. Révérend, 'Liedel de Well (de)', in: *Armorial du premier empire: titres, majorats et armoiries concédés par Napoléon Ier* (Paris, 1896), deel 3, 134.
- 93 AN, 27/AP/3, François de Neufchâteau, dossier nr. 3, Défrichement des bruyères en Brabant et dessèchement du Peel, baron de Roemers 1813, pièces 38-44, Bijlage C en D (Von Galen).
- 94 Roemers verwijst naar 'Plakkaten van de Staten Generaal, deel 7', p. 753.
- 95 J. Tulard, 'Agriculture (sociétés de)', in: *Dictionnaire Napoléon*, deel 1, 51.
- 96 Roppe, Panhuysen/Nuyens, Rapport over nivôse an 7 (21 december 1798 tot en met 19 januari 1799), 179; AN, F/10, Agriculture, inventarisnr. 370, Société d'agriculture. Meuse Inférieure, correspondentie Grane - ministerie van Binnenlandse Zaken 13 en 24 vetôse an 7 (3 en 14 maart 1799); brief van de administratie van de Nedermaas aan het ministerie van Binnenlandse Zaken van 12 frimaire an 8 (3 december 1799).
- 97 RHCL, 03.01, Frans Archief, inventarisnr. 2495, Ingekomen brieven en stukken en minuten van uitgaande brieven betreffende 'agriculture', brief van de minister van Binnenlandse Zaken, L. Bonaparte, 1e complementaire dag an 8 (18 september 1800); Brief van Becays-Ferrand aan L. Bonaparte, 17 vendémiaire an 9 (9 oktober 1800) en aan Chaptal van 17 frimaire an 9 (8 december 1800); inventarisnr. 2497, idem, gedrukte uitnodiging van Becays-Ferrand aan de leden van de société d'agriculture van 17 vendémiaire an 9 (9 oktober 1800), aankondiging van de Société d'économie rurale du département de la Meuse Inférieure van 20 pluviôse an 9 (9 februari 1801); AN, F/10, Agriculture, inventarisnr. 370, Société d'agriculture. Meuse Inférieure, brief van 20 ventose 9 (11 maart 1801) van secretaris G. Colpin aan Chaptal; Roppe, Panhuysen/Nuyens, Bijlage XVI, Reglement van de Maatschappij voor de Landbouw in het departement van de Nedermaas, 30 pluviôse an 9 (19 februari 1801), 237-242.
- 98 RHCL, 03.01, Frans Archief, inventarisnr. 2496, Ingekomen brieven en stukken en minuten van uitgaande brieven betreffende 'agriculture', Brief van Loysel aan Membrede en Colpin, 15 brumaire 11 (6 november 1802); Cavenne, 68; *Journal du département de la Meuse-Inférieure*, 17 oktober 1806, nr. 145.

- 99 S. Woolf, 'Contribution à l'histoire des origines de la statistique: France 1789-1815', in : *La statistique en France à l'époque napoléonienne* (Brussel, 1980) 98; J. Tulard, 'Industrie', in: *Dictionnaire Napoléon*, tome 2, 21. Hier het citaat.
- 100 *Journal du département de la Meuse Inférieure*, 16 Thermidor an XI, 4 augustus 1803, nr. 157; RHCL, 20.006, Municipaliteit Maastricht, inventarisnr. 25, notulen an XI – XII, 12 Messidor an XI, 1 juli 1803, petitie van de gemeenteraad 'à Napoleon Le Grand, Premier Consul de la Republique française'.
- 101 P. Verhaegen, tome IV, l'Empire, Bruxelles/Paris 1929, 95-96 en noot 1; Mededelingen van de heer Daniel Blouin van de 'Commission d'histoire de la Société d'encouragement pour l'industrie nationale'; per email van 2 december 2014 ontving ik van hem kopieën van de ledenlijst van 9 nivôse X (30 december 1801) en van 1806 (Archives de la Société d'encouragement pour l'industrie nationale, nr. GEN 21/28 en GEN21/30); *Bulletin de la société d'encouragement pour l'industrie nationale*, Paris, 1811: 38 en 1832: 23.

HOOFDSTUK 5

- 1 Jean Tulard, Louis Garros, *Napoléon au jour le jour*, Lundi 16 mai 1803, 237.
- 2 Jean Tulard, Louis Garros, *Napoléon au jour le jour*, 239-242.
- 3 RHCL, 20.006, Municipaliteit Maastricht, inventarisnr. 25, notulen an XI – XII, 3 messidor XI (22 juni 1803) voor de erewacht; *Le journal du département de la Meuse-Inférieure*, jeudi 16 Thermidor an XI (4 augustus 1803) no. 157, verslag van het bezoek van Napoleon; RHCL, Tekeningen, prenten en fotocollectie RAL, RAL P-0068-065-L, het gouvernementsgebouw.
- 4 www.perseus.tufts.edu/ Q. Horatius Flaccus (Horace), Odes, John Conington, Ed. Paul Shorey, Commentary on Horace, Odes, Epodes, and Carmen Saeculare, ode XXXV, de versregel bij Horatius luidt: "serves iturum Caesarem in ultimos orbis Britannos".
- 5 Claude Ducourtial-Rey, 'Légion d'honneur', in: *Dictionnaire Napoléon*, tome 1, 178.
- 6 BL, nr 192, nr. 1604, 'Loi portant création d'une légion d'honneur. Du 29 foréal an X (19 mei 1802)', 319-323, Titre premier, articles IV en VIII, Titre II, article I; Robert Fohr et Pascal Torrès, 'Création de la Légion d'honneur', in: *Histoire par l'image* [en ligne], consulté le 08 Septembre 2016. (<http://www.histoireimage.org/etudes/creation-legion-honneur>).
- 7 Claude Ducourtial-Rey, 'Légion d'honneur', in: *Dictionnaire Napoléon*, tome 1, 179-180; AN, AF/IV, Secrétairerie d'État impériale et cabinet de Napoléon 1er, 1037, Légion d'honneur, nr. 50, voordracht van Lacépède, 25 vendémiaire an 12 (18 oktober 1803); *Journal des débats et des décrets*, 11 frimaire XII, 3 december 1803, 2; A. Liévyns, J.M. Verdot, P. Bégat, *Fastes de la Légion d'honneur: biographie de tous les décorés accompagnée de l'histoire législative et réglementaire de l'ordre*, tome 2 (Paris, 1844), 25, 36.
- 8 Mededeling per email van 28 november 2014 van Christine Minjollet, 'assistante du conservateur' van het Musée de la Légion d'honneur et des ordres de la chevalerie in Parijs.
- 9 *Journal du département de la Meuse Inférieure*, 22 frimaire XII (13 december 1803) nr. 41; 20 thermidor XII (8 augustus 1804), nr. 172; A. Liévyns, J.M. Verdot, P. Bégat, tome 2, 36; In het archief van het Légion d'honneur ontbreekt een dossier over Membrede, waarschijnlijk om dezelfde reden als bij Roemers.
- 10 www.wikipedia.nl, Carel Hendrik Ver Huell, men spreekt van Ver Huell als de eerste niet-Fransman die opgenomen werd in het Légion d'honneur. Dit is niet onjuist aangezien Roemers sinds 1795 als een Fransman beschouwd werd; www.culture.gouv.fr, leonore, dossier LH/2690/77, document 5.
- 11 AN, AF/IV, Secrétairerie d'État impériale et cabinet de Napoléon 1er, 1037, Légion d'honneur, nr. 59,

- promotion van 28 messidor 12, 17 juli 1804.
- 12 Stas, 225; Volgens mededeling van Dott. Marco Grilli, Segretario della Prefettura van het Vaticaan, per email van 19 januari 2015 verstuurd naar ondergetekende, werden audienties pas vanaf de jaren twintig van de 20ste eeuw geregistreerd. Ook heeft hij in het Vaticaan Archief niet het origineel of een kopie van Roemers' toespraak aangetroffen.
 - 13 BN, RESERVE FOL-QB-201(143), Costuum van een lid van het Corps Législatif; graveur Caron, ontwerper Poisson, z.d.
 - 14 Jacques Lablée, *Couronne poétique de Napoléon le Grand, empereur des Français, roi d'Italie et protecteur de la Confédération du Rhin, ou Choix de poésies composées en son honneur* (Paris, 1807) V-VII.
 - 15 www.academie-française.fr, Pierre-Antoine Lebrun, Ode à la Grande Armée (1805), Ode sur la guerre de Prusse, 1806.
 - 16 Isabelle Backouche, 'Lebrun (Charles-François)', in: J. Tulard, *Dictionnaire Napoléon*, tome 2, 165-166; Éric Hartmann, 'Lebrun-Pindare (Ponce-Denis Écouchard Lebrun dit)', in: *Dictionnaire Napoléon*, tome 2, 165-166.
 - 17 A.J. van der Aa e.a., *Biographisch woordenboek der Nederlanden, bevattende levensbeschrijvingen van zoodanige personen, die zich op eenigerlei wijze in ons vaderland hebben vermaard gemaakt*, (Haarlem 1852-1878), deel 12-1, 'Marron (Paul Henri)', 287-292; deel 2-2, 'Bosscha (Herman)', 1036-1041.
 - 18 Jacques Lablée, *Couronne poétique de Napoléon le Grand*, 194.
 - 19 Idem, 'À Bonaparte. Au moment où le peuple français votait sur cette question: Napoléon Bonaparte sera-t-il consul à vie?', 156-157; www.wikipedia.fr, Fanny de Beauharnais.
 - 20 Jacques Lablée, *Couronne poétique de Napoléon le Grand*, 'À l'empereur', 158; Nina Rattner Gelbart, 'Female Journalists', in: Natalie Zemon Davis, Arlette Farge, editors, *A history of women in the West, III Renaissance and enlightenment paradoxes* (Harvard 1993), 431-433.
 - 21 Zie voor nadere toelichting over de alcaïsche strofe bijvoorbeeld www.wikipedia.fr, Strophe alcaïque; Stas, 226
 - 22 Jacques Garnier, 'Campagne en 1805 en Allemagne, 1. La marche sur Ulm', in: *Dictionnaire Napoléon*, deel 1 357-359; www.napoleon-online.de, Feldmarschall-Leutnant Freiherr Mack von Leiberich.
 - 23 Jacques Garnier, 'Campagne en 1805 en Allemagne, 2. La marche sur Vienne et la manoeuvre d'Austerlitz', in: *Dictionnaire Napoléon*, deel 1, 359-360; www.wikipedia.en, battle of Austerlitz; www.wikipedia.de, schlacht bei Austerlitz.
 - 24 A. Pascal, *Les bulletins de la Grande Armée: précédés des rapports sur l'armée française depuis Toulon jusqu'à Waterloo, extraits textuellement du Moniteur et des Annales de l'Empire, histoire militaire du général Bonaparte et de l'empereur Napoléon, avec des notes historiques et biographiques sur chaque officier*, Volume 3 (Paris, 1841), 173.
 - 25 'Mémoires du comte de Langeron: Austerlitz, campagne de Russie, bataille de Paris', in: *La Nouvelle Revue Rétrospective* (Paris, deuxième semestre (janvier-juin 1895)), 311- 312.
 - 26 La Serna Santander, Carlos Antonio de, *Dictionnaire bibliographique choisi du quinzième siècle, ou Description par ordre alphabétique des éditions les plus rares et les plus recherchées du quinzième siècle, précédé d'un essai historique sur l'origine de l'imprimerie* (Bruxelles, an XIII-1805-1807), 3 vol. De auteur had in deel drie op bladzijden 486-487 een brief opgenomen waarin Roemers de auteur terecht wijst op de verkeerde vertaling in het Frans in deel 1, pagina 52 en noot 30 op pagina 53, van het Nederlandse begrip "genoech bescheyt"; NBW, deel 2, 'C.A. La Serna Santander (1752-1813), 426-431.
 - 27 Biblioteca Reale di Torino, B 1119/15, Roemers, Charles Clément, *Napoleoni Magno Francorum*

- imperator primo, italici regno fundatori, pio, felici, augusto, in Galliam reduci, applausus.* Het gedicht van Roemers zit met 18 andere lofdichten op Napoleon in een verzamelbundel waarvan het eerste luidt *Discours adressé à l'empereur, par son Excellence M. François (de Neufchâteau) dans l'audience solennelle ou sa Majesté impériale a reçu le sénat. Le dix frimaire an XIII, vieille de sacre et du couronnement de sa Majesté impériale.*
- 28 Stadsbibliotheek Maastricht, SB Br LE 2092, *Imitation de l'ode latine de monsieur Roemers*, ca. 1806.
 - 29 RHCL, 21.308A, Familiearchief Suringar, inventarisnr. 341, Manuscripts Roemers, Ter eere van den Heere Romers vermaardheid in 't kegelspel.
 - 30 Furet, 461-466; J. de Pins, 'Portugal, 1. la montée des périls (juillet 1793 – juin 1807), 2. les masques tombent (juillet-novembre 1807)', in: *Dictionnaire Napoléon*, tome 2, 542-551; J. Sarraamon, 'Espagne (guerre d'). Opérations, 1807-1814, 1. l' invasion et les échecs initiaux (1807-octobre 1808)', in: *Dictionnaire Napoléon*, tome 1, 739-740.
 - 31 R. Dufraisse, 'Blocus Continental', in: *Dictionnaire Napoléon*, tome 1, 234-235; J. Godeschot, 'Rome et les états pontificaux', in: *Dictionnaire Napoléon*, tome 2, 660; www.wikipedia.fr, Decret de Berlin; Richard, P. McBrien, *De Pausen. Van Petrus tot Johannes Paulus* (Haarlem, 1998), Pius VII, 340, hier het citaat.
 - 32 J. Garnier, 'Wagram (bataille de), Znaïm (bataille de)', in: *Dictionnaire Napoléon*, tome 2, 957-958, 979
 - 33 RHCL, 03.02, Drukwerken behorende bij het Frans Archief, inventarisnr. 24, Cinquante prix proposés à l'occasion de l'accouchement de S.M. l'imperatrice des francais et reine, z.p., z.j., 4 p; J.F. Willems, 'Geboortezang', in: J.-J. Lucet et J. Eckard *Hommages poétiques à Leurs Majestés impériales et royales sur la naissance de S. M. le roi de Rome* (Parijs, 1811), tome 1, 410-412.
 - 34 H. Helbig et M. Grandjean, *Catalogue des collections léguées à la ville de Liège* tome 2 (Liège, 872) nr. 5786, Roemers (Carol. Clemens). Poema patriae sacrum. Traject. ad Mos. 1811; Stadsbibliotheek Maastricht, nrs. SB 6230 A 81, SB 5601 A 2 en SB 75 D 38; G. Stas, 'Encore un mot sur le jurisconsulte Röemers', in: *PSHAL*, 1872, 290-291.
 - 35 Roemers bedoelt waarschijnlijk Calliope, de muze van het heldendicht.
 - 36 www.wikipedia.fr, Attentat de la rue Saint-Nicaise.
 - 37 Jérôme Ziesensiss, 'Noblesse d'empire', in: *Dictionnaire Napoléon*, tome 2, 398-405. Het citaat op p. 400; BL, 1808, nr. 186, nr. 3206, 'décret impérial concernant les Titres, 1 mars 1808', 177-180; nr. 186, nr. 3207, 'décret impérial concernant les Majorats, 1 mars 1808', 180-197.
 - 38 AN, 149MI/3, Archives du ministère de la Justice: registres des titres nobiliaires (1808- 1870) nr. 363, Napoléon par la grâce de Dieu Empereur des Français, Roi d'Italie, Protecteur de la Confédération du Rhin. Donné Compiègne 15 septembre 1811, scellé 19 juillet 1811 par Cambacérès; BB/30, Ministère de la Justice. Versements divers, inventarisnr. 721 Sceau, Paris, le 6 aout 1811, le prince archichancelier de l'Empire Cambacérès à Mr. De Roemers député du département de la Meuse-Inférieure au Corps Législatif, rue de l'Université 39.
 - 39 AN, BB/29/968 page 368, Titre de baron, accordé par décret du 4 août 1811, à Charles, Clément de Roëmers. Compiègne (15 septembre 1811); Émile Campardon, 'Titre de baron, accordé par décret du 4 août 1811, à Charles, Clément de Roëmers. Compiègne (15 septembre 1811)', in: *Liste des membres de la noblesse impériale: dressée d'après les registres de lettres patentes, conservés aux Archives nationales* (Paris, 1893), 162.
 - 40 Jérôme Zieseniss, 'Noblesse d'empire', in: *Dictionnaire Napoléon*, tome 2, 403.
 - 41 RHCL, 14.D033, Proosdij Meerssen, inventarisnr. 558, Dossier relatif aux difficultés survenues avec le chapitre Notre-Dame, à Maastricht, concernant l'église et le curé, 1782, Brieven van Roemers aan

- Crépin van 18 november en 18 december 1781; J. Verzijl, 'Genealogie Banens', in: *De Limburgse leeuw*, 1953-54, 279-290. Hierin opgenomen een afwijkend en fictief wapen van Roemers op basis van een mededeling van E. van Wintershoven in *De Maasgouw*, 1905, 86.
- 42 BL, 1808, nr. 186, nr. 3207, 'décret impérial concernant les Majorats, 1 mars 1808', 180-197, met name de artikelen 7-16, 27-34, 40-46 en 74.
- 43 RHCL, 20.242A, Notariële Archieven, Nierstrasz, H., inventarisnr. 2628, acte van 29 juli 1808.
- 44 AN, BB/30, Ministère de la Justice. Versements divers, inventarisnr. 965 - 976, Sceau. Dossiers personnels des titulaires de majorats (ordre alphabétique), 1808-1830.

HOOFDSTUK 6

- 1 RHCL, 03.01, Frans Archief, inventarisnr. 998, Diverse dossiers betreffende de kiezersraden, Liste Alphabetique des membres qui composent le Collège electoral de l'arrondissement communal de Maestricht, 3 février 1812, nr. 141 P.F.C. Roemers, 22 février 1780 (geboortedatum), maire de Meerssen; inventarisnr. 4495, stukken betreffende benoeming en installatie van Maires. 1813.
- 2 RHCL, 04.01, Provinciaal Bestuur, inventarisnr. 1, Verbalen van commissarissen van Z.K.H., aantekening op 27 februari 1814, 102-103; inventarisnr. 4502, Stukken betreffende wegen en buurtwegen, ongenummerd stuk van 3 november 1813, correspondentie tussen F. De Krasser en J. Wilmar, maire van Meerssen.
- 3 José Olcina, 'De publieke opinie, van de aftocht uit Rusland tot de slag bij Waterloo, in: *België onder het Frans bewind, 1792-1815*, 361-367.
- 4 RHCL, 03.01, Frans Archief, inventarisnr. 863, Dossiers betreffende 'police des journaux', 'morale', 'esprit public', map 'Ecrits contraires au gouvernement ou au institutions', Brief van Wilmar aan prefect Roggieri, 2 februari 1813, Brief van Roemers aan prefect Roggieri, Maastricht 3 februari 1813; 08.001, Nieuwe Rechterlijke Archieven, inventarisnr. 1172, Ingekomen brieven en stukken en minuten van uitgaande brieven, Algemeen, 1813-1815, proces-verbaal opgemaakt door Wilmar van 18 februari 1813; Wilmar aan De la Gravier procureur imperial bij de rechtbank van eerste instantie in Maastricht, 19 februari 1813; L. Roppe, 'Uit de briefwisseling van Jean Baptiste Roggieri, de laatste prefect van het departement van de Nedermaas, in: *PSHAL*, jaargang 90-91(1954-1955), 207.
- 5 RHCL, 03.01, Frans Archief, inventarisnr. 4463, Ingekomen brieven en stukken en minuten van uitgaande brieven, 1813 April 1-1814 April 4, Canton de Meerssen, Procès-Verbal d'installation des maires. 30 septembre 1813; zie voor de namen van de burgemeesters inventarisnr. 4495, stukken betreffende benoeming en installatie van Maires. 1813; een voorbeeld van het gebruik van zijn titulatuur is de brief aan de auditeur sous-prefet De Rhoer van 10 oktober 1813.
- 6 Zie voor een uitvoerige verhandeling over de strijd om het gebied van de Nedermaas: Winifred Ubachs (P.J.H. Ubachs), 'De Nedermaas Niemandland 1814-1815', in: *PSHAL*, tome C (1964) (Maastricht, 1965), 149 – 226.
- 7 Wilfried Uiterhoeve, *1813 - Haagse bluf. De korte chaos van de vrijwording* (Nijmegen, 2013), 9-12.
- 8 Jeroen Koch, *Koning Willem I 1772-1843* (Amsterdam, 2013), 217 en noot 6, 620; 223 en noot 30, 621.
- 9 AN, F7, Police générale, inventarisnr. 429, briefwisseling aangaande gebeurtenissen in het departement van de Nedermaas, januari 1814; inventarisnr. 4291-3, staatsraad A. Français (de Nantes) gaf aan hertog De Rovigo excerpten uit berichten die hij ontving uit heel Frankrijk, ook uit Maastricht; RHCL, 22001A, Handschriften stadsarchief, nr. 652, Relaas van Jean Louis de Playe van de belegering der stad in het jaar 1814, 17 of 18 februari, 4 en 28 februari, 9; Winifred Ubachs (P. J.H.

- Ubachs), 'Van Tricolore tot drienkleur. Maastricht 1814-1815', in: *Miscellanea Trajectensia. Bijdragen tot de geschiedenis van Maastricht*, 568-569.
- 10 RHCL, 20.006, Municipaliteit Maastricht, inventarisnr. 28, Register der notulen van den Municipalen Raad, sedert 5 september 1814 gemeenteraad genoemd, 28 januari 1814 – 24 december 1816, séance du 17 Février 1814, 15-16.
 - 11 RHCL, 20.006, Municipaliteit Maastricht, inventarisnr. 122, Ingekomen brieven bij de Commissaris van het Uitvoerend Bewind, vanaf 2 mei 1800 bij Burgemeester en Adjuncten, 1814, januari 1 - 1814, mei 4, Procès-verbal constant le versement de 1718 chemises offerts par les particuliers des quatre paroisses de la ville de Maestricht, 28 maart 1814.
 - 12 Jean Tulard, Louis Garros, *Itinéraire de Napoléon au jour le jour*, mercredi 30 mars, jeudi 31 mars 1814, 545; RHCL, 22006, Handschriften stadsarchief, nr. 652, Relaas van Jean Louis de Playe van de belegering der stad in het jaar 1814, 44; 03.01, Frans Archief, inventarisnr. 79a, 56e indicateur de Préfecture, nr. 335, 56.
 - 13 RHCL, 03.01, Frans Archief, inventarisnr. 1002, Instructions sur la conduite à tenir dans le cas de l'envahissement du territoire par l'ennemi. Janvier 1814.
 - 14 [https://nl.wikipedia.org/wiki/Generaal-gouvernementen\(1814-1815\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/Generaal-gouvernementen(1814-1815)).
 - 15 www.just-his.be, *Recueil des circulaires, instructions et autres actes émanés du minstrère de la justice ou relatifs à ce département*, deuxième série (1814-1830), tome 1, années 1814-1816, Bruxelles 1849, 7; www.wikipedia.de, 'Joseph Maria Piautatz'; 'Johann August Sack'; 'Heinrich Friedrich Karl vom und zum Stein'; 'Zentralverwaltungsdepartement'; Winifred Ubachs, 'De Nedermaas Niemandsland', 180-183, 186
 - 16 *Journal officiel du gouvernement de la Belgique*, nr. 5, Samedi 5 mars 1814, 40; Winifred Ubachs, 'De Nedermaas Niemandsland', 182; BN, volume 2, F.A.A. De Beaufort-Spontin, 42-48.
 - 17 RHCL, 04.01, Provinciaal Bestuur, inventarisnr. 1, Verbalen van commissarissen van Z.K.H., aantekening op 27 februari 1814, 102-103; Naamlijst der Burgemeesters en Vice Burgemeesters der Hollandsche plaatsen op den regter en linker oever der Maas, 13 maart, 192; Winifred Ubachs, 'De Nedermaas Niemandsland', 170. De auteur noemt ten onrechte de burgemeester van Valkenburg F. in plaats van J. Quaedvlieg als vervanger van Roemers als burgemeester van Meerssen.
 - 18 BHIC, 17, Provinciaal Bestuur Noord-Brabant, 1814-1920, inventarisnr. 73, Gouverneur en Commissaris des Konings, Ingekomen en uitgaande stukken, 1815 juli 15-18, copie van brief van Hollard aan Sack van 12 juli 1815; C. Claessen, F. Claessen, B. Hollard, *George Hollard (1752-1823). Beroepsmilitair, belastingambtenaar, stadsbestuurder* (Zoetermeer, 2007), 1-32; RHCL, 04.01, Provinciaal Bestuur van Limburg, Archief van de commissarissen van de prins van Oranje voor de voormalige generaliteit landen welke geen deel hebben uitgemaakt van het departement van de Monden van de Rijn, inventarisnr. 10, ingekomen brieven, 1814 februari 2 - april 21, nr. 68, brief van Hollard aan de commissarissen, 7 maart 1814.
 - 19 RHCL, 04.01, Provinciaal Bestuur van Limburg, inventarisnummer 10, ingekomen brieven, 1814 februari 2 - april 21, documentnr 109, Quaedvlieg aan de beide commissarissen, 25 maart 1814.
 - 20 www.napoleon-series.org, Government & Politics, Treaty of Chaumont. March 1 1814; www.gallica.bnf.fr, *Recueil des traités et conventions entre la France et les puissances alliées en 1814 et 1815; suivi de l'acte du Congrès de Vienne*, 'N.° 1.er Conventions arrêtées entre S. A. R. Monsieur, lieutenant général du royaume, et les hautes Puissances alliées. - 23 avril 1814', article 2; Winifred Ubachs, 'De Nedermaas Niemandsland', 191, 194.
 - 21 Winifred Ubachs, 'De Nedermaas Niemandsland', 191-194.
 - 22 J.J. de Wit, A.J.A. Flament, 'De vorming der heerschappijen op het grondgebied van Limburg of die zich daarover hebben uitgestrekt, van de Romeinsche overheersching tot 1814-1817', in: *PSHAL*, deel

- 47(1911), 204 en noot 1, 233-236 voor de tekst van het Verdrag van Parijs en de afzonderlijke geheime artikelen.
- 23 J.J. de Wit, A.J.A. Flament, 205, voor de tekst van de Acht Artikelen 236-238; Winifred Ubachs, 'De Nedermaas Niemandsland', 201; J.A. Bornewasser, 'Het koninkrijk der Nederlanden 1815-130', in: *AGN*, deel 11 (1983), 227; <http://resources.huygens.knaw.nl/reperitoriumambtsdragersambtenaren1428-1861/app/personen/7693>, Jean Antoine Chrétien van Panhuys.
- 24 *Journal de Maestricht*, nr. 95, 16 augustus 1814 en nr. 105, 27 augustus 1814.
- 25 *Journal de Maestricht*, nr. 130, 26 september 1814; RHCL, 22006, Handschriften stadsarchief, nr. 652, Relas van Jean Louis de Playe van de belegering der stad in het jaar 1814, ongenummerde bladzijde, na Finis.
- 26 *Journal de Maestricht*, nr. 166, 8 november 1814; RHCL, 04.01, Provinciaal Bestuur van Limburg, inventarisnr. 6, Ministeriële correspondentie mei 1814 - laatste brief 7 maart 1815, copie van een besluit van Willem I van 28 oktober 1814 ter uitvoering van het derde hoofdstuk der grondwet voor zover het betrekking heeft op het bestuur der steden; 12.059-236 Burgerlijke Stand in Limburg: Maastricht, overlijdensakte, nummer 263, Hoogendorp, Gertrude Guillemine Adriane van.
- 27 C.W. Van der Pot, 'Gemeentelijke bestuursorganisatie 1815-1819', in: *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis*, deel XII (1933), 247.
- 28 RHCL, 04.01, Provinciaal Bestuur van Limburg, inventarisnummer 14, andere ingekomen brieven, 1814 november - 1815 april 1, zonder datum, ontwerpreglement, 26 november 1814.
- 29 www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/francais, Constitution du 16 termidor An X (2 augustus 1802), artikel 10 tot en met 13; RHCL, 20.006, archief van de Municipaliteit Maastricht 1795 - 1814, Inleiding, 1.1.3. Het gemeentebestuur tijdens Consulaat en Keizerrijk (1799-1814).
- 30 E.M.Th.W. Nuyens, *Inventaris der archieven van het Provinciaal Bestuur van Limburg, 1814-1913*, Maastricht 1982, 8; BHIC, 17, Provinciaal Bestuur Noord-Brabant, 1814-1920, inventarisnr. 4680, Kabinet van Gouverneur en CdK, Ingekomen en uitgaande stukken, stukken 1815- 1819, 11 februari 1815, nr. 1, Staat der reiskosten van de Heeren Staten der provincie Brabant; Brief van J.A.C. van Panhuys aan Willem I van 6 november 1814 met kwalificaties van de politieke richting van de belangrijkste personen in de Nedermaas, in: F.G.C. Beterams, *The High Society Belgo-Luxembourgeoise (avec celle des arrondissements de Bréda, de Maestricht et de Ruremonde) au début du Gouvernement de Guillaume 1er, Roi des Pays-Bas (1814-1815)* (Wetteren, 1973) 436-442.
- 31 BHIC, 17, Provinciaal Bestuur Noord-Brabant, 1814-1920, inventarisnr. 70, Gouverneur en Commissaris des Konings, Ingekomen en uitgaande stukken 1815 Juni 23-24, Verslag van de gedelegeerde commissaris van het gouvernement, jonkheer J. van der Dussen, Maastricht 3 mei 1815.
- 32 www.gallica.fr, *Actes du Congrès de Vienne publiés d'après un des originaux déposés aux archives du département des Affaires étrangères, no 10, Traité entre le roi des Pays-Bas et l'Autriche, l'Angleterre, la Prusse et la Russie, du 31 mai 1815*, 204-212.
- 33 M.K.J. Smeets, 'De notabelen-vergaderingen in de arrondissementen Hasselt, Maastricht en Roermond - de latere provincie Limburg - in 1815', in: *Bijdragen voor de Geschiedenis der Nederlanden*, deel XX (1965), no. 1, 24-61. Indien niet anders vermeld komt de informatie over de notalen-vergadering in het arrondissement Maastricht uit deze studie.
- 34 Brief van J.A.C. van Panhuys aan Willem I van 6 november 1814 met kwalificaties van de politieke richting van de belangrijkste personen in de Nedermaas, in: F.G.C. Beterams, 441, 445.
- 35 M.K.J. Smeets, 35, 43.
- 36 Grondwet voor het Koninkrijk der Nederlanden (1815), Eerste hoofdstuk, artikel 2; [https://nl.wikipedia.org/wiki/Limburg_\(Verenigd_Koninkrijk_der_Nederlanden\)/media/File:Limburggrenzen](https://nl.wikipedia.org/wiki/Limburg_(Verenigd_Koninkrijk_der_Nederlanden)/media/File:Limburggrenzen).

svg.

- 37 BHIC, 17, Provinciaal Bestuur Noord-Brabant, 1814-1920, inventarisnr. 73, Gouverneur en Commissaris des Konings, Ingekomen en uitgaande stukken, 1815 Juli 25-26, nr. 20, Brief van de Burgemeester van Meerssen Wilmar van 18-7-1815 aan de gouverneur van Brabant; brief van J. Brandès aan Sack van 11 mei 1815; copie van de brief van Hollard met excuses aan Sack. De brief met Hollards aanklacht tegen Wilmar ontbreekt.

HOOFDSTUK 7

- 1 BDA, Zugangsnummer 3224, Briefe an Simon Peter Ernst nebst zugehörigen Dokumenten, Roemers aan Ernst, Meerssen 14 oktober 1815, 148; Roemers aan Ernst, Maastricht 27 januari 1816, 154; A. Flament, 'Burgerlijke overheden en leden der Rechtbank die op den 2^{den} Pluviöse an 4 (22 Januari 1798) den eed van haat aan het Koningschap hebben afgelegd, met bijzonderheden omtrent eenigen hunner', in: *De Maasgouw*, jaargang 7 (1885), 1083-1084
- 2 A.J. Lastdrager, *Proeve eener geschiedenis van het Koninkrijk der Nederlanden*, Eerste deel, (Amsterdam 1832), bijlage nr. 6, 28.
- 3 RHCL, 04.01, Provinciaal Bestuur van Limburg, inventarisnr. 301, Register houdende afschriften van besluiten en kennisgevingen betreffende benoemingen in het departement van de Nedermaas (linker Maasoever) en in de provincie Limburg, 1816 juli 4 - 1816 juli 9, Copie van het benoemingsbesluit van C. De Brouckère van 20 februari 1816, 19; 16.1111B, Huis Kessel, AW 2004, inventarisnr. 2, kladbrief van C. de Keverberg aan Falck, z.d.; L.A.H. Peters, 'Bij de benoeming van de eerste gouverneur van Limburg in 1815', in: *De Maasgouw*, jaargang 96 (1977), 1-10. De auteur geeft een letterlijke vertaling van de brief van Keverberg aan Falck over het gesprek dat eerstgenoemde had over de kandidaten voor de post van gouverneur van Limburg.
- 4 E.P.M. Ramakers, 'Charles de Brouckère (1757-1850) gouverneur van Limburg, 1815-1828', in: *De Gouverneurs in de beide Limburgen 1815-1989*, (Maastricht, 1989), 9-16; Wet houdende instelling van de Orde van den Nederlandschen Leeuw. Gearresteerd den 29sten September 1815, no. 49 Gepubliceerd in het *Staatsblad der Vereenigde Nederlanden*, no. 47.
- 5 NA, 2.02.32, Kanselarij der Nederlandse Orden, inventarisnr. 325, Alphabetische Naamlijst. Orde van den Nederlandschen Leeuw 1815-1900, nr. 141, Roemers; 2.02.01, Algemene Staatssecretarie en Kabinet des Konings met daarbij gedeponeerde archieven, 1813 – 1840, inventarisnr. 6144, Requesten van verschillende personen 1815-1821; inventarisnr. 6146, Lijsten van en beschrijvingen over personen die in aanmerking komen voor de orde van de Nederlandse Leeuw, 1815-1840. KB, *Nederlandsche Staatscourant*, dinsdag den 21 November 1815, no. 276, benoeming Roemers tot ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw.
- 6 NA, 2.08.30.01, Syndicaat van Holland (na 1815 Syndicaat der Nederlanden), inventarisnr. 1; 2.02.01, Algemene Staatssecretarie en Kabinet des Konings met daarbij gedeponeerde archieven, 1813 - 1840, inventarisnr. 172, 1815, 17-19 december.
- 7 NA, 2.08.30.04, Amortisatiesyndicaat, inventarisnr. 1, Notulen van de Algemene Vergadering van het Amortisatiesyndicaat. 1824-1830; M.G. Buist, 'Geld, bankwezen en handel in de Noordelijke Nederlanden 1795 – 1844, 1814-1844', in: *AGN*, deel 10 (1981), 304-305.
- 8 RHCL, 04.01, Provinciaal Bestuur, inventarisnr. 376, Geliassende stukken uit het kabinet archief van De Beeckman, nr. 9 Landbouw. Algemeene ontginning van de heigronden, nr. 226 Permanente Commissie uit het Amortisatiesyndicaat, Amsterdam 16 oktober 1828, aan den Heere Gouverneur der provincie Limburg.
- 9 Ch. de Clercq, 'Simon-Pierre Ernst (1744-1817) et ses correspondants' in: *Annales du XXXIVe Congrès*

- de la Fédération Archéologique et Historique de Belgique (Verviers, 22-25 juillet 1951)* (Verviers, 1954), Roemers aan Ernst, 26 april 1816, 62
- 10 www.conseil-constitutionnel.fr, Charte constitutionnelle du 4 juin 1814; www.napoleon-empire.net, Ordonnance du 24 juillet 1815.
 - 11 P. Duvivier, *L'Exil du Comte Merlin dans les Pays Bas (1815-1830). D'après des documents inédits* (Malines, 1911), 48. Voor het citaat van Willem I verwijst de auteur naar M.A. Baudot, *Notes historiques sur la Convention nationale, le Directoire, l'Empire et l'Exil des Votants* (Paris, 1893), 303; NA, inventarisnummer 2.21.114.03, Collectie C.F. van Maanen, 234 en 235, Brieven aan C.F. van Maanen, gedeeltelijk met bijlagen en minuut-antwoorden, met inhoudsopgaaft, 8 Maart 1787-12 Mei 1846. Tijdens zijn ballingschap heeft Merlin, gezien enkele uitvoerige bedankbrieven, verschillende keren hulp ondervonden van Van Maanen.
 - 12 NA, 2.02.01, Algemene Staatssecretarie, Besluiten, wetten enz. van het algemeen bestuur, de soevereine vorst en de koning, met bijlagen, inventarisnr. 198, 1816, 19-20 februari; RHCL, 04.01, Provinciaal Bestuur van Limburg 1814-1913, inventarisnr. 2789, Notulen Provinciale Staten 1817-1818, Vergadering der kiezers. Kiesdistrict 11, Meerssen, 1 juni 1818; inventarisnr. 5054, Stukken betreffende de verkiezing van de leden der provinciale staten, 1818-1829, 1843-1849, 1862-1913, 11^e district Hoofdplaats Meerssen, Lijst van de namen en woonplaatsen der personen welke de vereischten bezitten om tot kiezer te worden benoemd, 3 mei 1818; Email van Conrad Gietman aan Lambert Jacobs van 26 oktober 2016; Volgens mededeling van Dr. C.A.M. Gietman, wetenschappelijk medewerker bij de Hoge Raad van Adel in Den Haag, heeft Roemers nooit om inlijving in de Nederlandse adel verzocht op grond van zijn Napoleontische titel; E.J. Wolleswinkel, *Nederlands Adelsrecht. Wettelijke adel als historisch gegroeid instituut* (s-Gravenhage, 2012). In dit proefschrift vermeldt de auteur dat door Napoleon verheven Nederlanders (zoals Roemers) onder de soevereine vorst niet erkend noch ingelijfd werden, 55.
 - 13 RHCL, 04.01, Provinciaal Bestuur van Limburg 1814-1913, inventarisnr. 2788, Notulen Provinciale Staten, vergaderingen van 15 en 19 maart en 8 augustus 1816.
 - 14 RHCL, 04.01, Provinciaal Bestuur van Limburg 1814-1913, inventarisnr. 2788, vergaderingen van 25 maart, 8, 10, 14, 19 en 23 augustus 1816.
 - 15 RHCL, Provinciaal Bestuur van Limburg 1814-1913, inventarisnr. 1773, Presentieregisters van de vergaderingen der provinciale staten 1817-1824, 1818, 1819, 1820.
 - 16 www.wikipedia.nl, Erasme Louis Surllet de Chokier, maker en verblijfplaats van het portret zijn onbekend.
 - 17 www.statengeneraaldigitaal.nl, Handelingen Tweede Kamer, 17 februari 1818, 237; www.parlementairdocumentatiecentrum.nl, E.L. Surllet de Chokier; www.raadvanstate.nl, R.A.J. van Gestel, A. Vleugel, *Herijking van het primaat van de wetgever: de betekenis van kaderwetgeving en delegatie* (Tilburg, 2011), 33.
 - 18 RHCL, 04.01, Provinciaal Bestuur van Limburg 1814-1913, inventarisnr. 2789, Notulen Provinciale Staten vergadering van 10 juli 1818; H.T. Colenbrander, *Gedenkstukken der Algemeene Geschiedenis van Nederland van 1795 tot 1840*, deel 8, band 2, GS 27, (s-Gravenhage 1916), 198, De Brouckère aan den koning, 10 Aug. 1818, 195-196; J.A. Bornewasser, 'Het koninkrijk der Nederlanden 1815-130', in: *AGN*, deel 11, 242.
 - 19 RHCL, 04.01, inventarisnr. 5054, Stukken betreffende de verkiezing van de leden der provinciale staten, 1818-1829, 1843-1849, 1862-1913, 11e district Hoofdplaats Meerssen, stukken betreffende verkiezingen Provinciale Staten 1820.
 - 20 NA, 2.04.26.02, Ministerie van Binnenlandse Zaken, Kabinet, inventarisnr. 1 (1-86), nr. 71, W. Rengers aan de minister van Binnenlandse Zaken, 21 oktober 1818.

- 21 J.A. Bornewasser, 233.
- 22 www.statengeneraaldigitaal.nl, Handelingen Tweede Kamer; Merlin werd tot 1819 bijvoorbeeld driemaal (3 maart en 23 november 1818, 26 februari 1819) aangehaald tijdens Kamerdebatten; tot 1831 28 keer; citaat van Van Asch van Wijck in zitting van 7 april 1827, 326.
- 23 Stas, 226.
- 24 www.parlementairdocumentatiecentrum.nl, Jhr.Mr. A.Ch. Membrède.
- 25 *Nederlandsche Staatscourant*, 23 maart 1816, nr. 72, benoeming P. van Slijpe; RHCL, 20.007A, gemeentebestuur Maastricht, inventarisnr. 467, Index van ingekomen stukken 1815, Stedelijk Bestuur (inwendig), Koninklijk Besluit van 16 mei 1815.
- 26 Het portret van Hennequin van de hand van H. Govaerts bevindt zich in het stadhuis van Maastricht.
- 27 M. Kellens, 'Jean-François Hennequin (1772-1846), gouverneur van Limburg, 1831- 1834', in: *De Gouverneurs in de beide Limburgen 1815-1989*, 65-68.
- 28 RAH. FDLC, nr. 51 Balthazar Cruts x Caroline Colpin; L.J.C.H. Jacobs, 'De opvoeding van Balthazar Cruts tot hōnnete homme', 102-104 en bijlage II, stamboom familie Cruts- de Creeft, 136; RHCL, 20.007A, gemeentebestuur Maastricht, inventarisnr. 1, notulen college van burgemeesters 1817, october 28 tot 1822 juni 8, 2-42; inventarisnr. 97, notulen gemeenteraad 20-7-1819 tot en met 18-12-1820, Vergadering van 8 october 1818; Vergadering van 1 juni 1819, keuze plaatsvervangers voor de Provinciale Staten; Vergadering van 1 juni 1820, keuze tot lid Provinciale Staten; inventarisnr. 98, notulen gemeenteraad 29-01-1821 tot en met 06-10-1823, Vergadering 4 april 1821, ontslag Hennequin en Cruts; *Moniteur belge*, n°129, du 8 mai 1844, N.J.T. Cruts.
- 29 Th. Wingens, 'Een Maastrichts voorspel van de Belgische opstand. Het proces Hennequin (1821)', in: *De Maasgouw*, jaargang 83 (1964), 85-96; R. Beckers, 'Publieke opinie in Maastrichts Rechtbank en Gemeenteraad n.a.v. de Schutterijkwestie van 1821', in: *Wetenschappelijke Tijdingen. Tijdschrift over de geschiedenis van de Vlaamse beweging*, jaargang 29 (1970), nr. 2, 94-104; C.W. van der Pot, 'Gemeentelijke bestuursorganisatie 1822-1825', in: *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis*, deel 13 (1934), 261-305.
- 30 C.W. van der Pot, 261-305.
- 31 RHCL, 20.007A, gemeentebestuur Maastricht, inventarisnr. 1, notulen college van burgemeesters 1817, october 28 tot 1822 juni 8, 2, 25; inventarisnr. 72, index op notulen college burgemeester en wethouders, 1817, oktober 28 tot en met 1837, 153; inventarisnr. 96, notulen gemeenteraad, vergaderingen van 23-10-1817 tot en met 01-06-1819, Vergadering van 23 october 1817, 1r-4r; vergadering van 12 augustus 1818, 66v – 67r.
- 32 www.statengeneraaldigitaal.nl, Handelingen Tweede Kamer 1818-1819, 19 mei 1819, 441-442.
- 33 RHCL, 20.007A, gemeentebestuur Maastricht, inventarisnr. 263, Registers van Koninklijke Besluiten 1815-1817, copij van KB nr. 71, 27 juni 1816, 171; Beterams, F., 438, 441, 442.
- 34 C.W. Van der Pot, 249-250.
- 35 RHCL, 04.01, Provinciaal Bestuur van Limburg, inventarisnr. 263, Copij van 12 mei 1817; een voorbeeld van het 'Reglement voor de Regering der Stad Provincie Limburg' is er bij ingesloten; R. Beckers, 94. De auteur noemt een census van f 40,-- voor en baseert zich op J.L. Blonden, *Naamlijst der leden van de Maastrichtsche vroedschap van 1796 tot 1927*, 9-10; C.W. van der Pot, 250, 257-258.
- 36 C.W. van der Pot, 250.
- 37 RHCL, 20.007A, gemeentebestuur Maastricht, inventarisnr. 96, notulen gemeenteraad, vergaderingen van 23-10-1817 tot en met 01-06-1819, Vergadering van 1 en 8 october 1818, 90-97.
- 38 RHCL, 20.007A, gemeentebestuur Maastricht, inventarisnr. 96, notulen gemeenteraad, vergaderingen van 23-10-1817 tot en met 01-06-1819, Buitengewone vergadering van 1 maart 1819, 121-125; Ubachs, Evers, *Historische Encyclopedie van Maastricht*, lemma Lekens, 305-306.

- 39 RHCL, 20.007A, gemeentebestuur Maastricht, inventarisnr. 96, notulen gemeenteraad, vergaderingen van 23-10-1817 tot en met 01-06-1819, Buitengewone vergadering van 28 april 1819, 130-133.
- 40 RHCL, 20.007A, gemeentebestuur Maastricht, inventarisnr. 96, notulen gemeenteraad, vergaderingen van 23-10-1817 tot en met 01-06-1819, 18 augustus 1819, 16v-19r.
- 41 RHCL, 20.007A, gemeentebestuur Maastricht, inventarisnr. 97, notulen gemeenteraad, vergaderingen van 20-07-1819 tot en met 18-12-1820, Buitengewone vergadering van 8 oktober 1819 (22r-28v), Buitengewone vergadering van 18 oktober 1819 (28v – 31r).
- 42 RHCL, 20.007A, gemeentebestuur Maastricht, inventarisnr. 97, notulen gemeenteraad, vergaderingen van 20-07-1819 tot en met 18-12-1820, Buitengewone vergadering van 24 november 1819, 46r; Wingens, 88. De auteur geeft in kolom 88 enkele foutieve data. Het kiescollege bestond niet uit 80 maar uit 48 leden, Hennequin werd niet in december 1818 tot gemeenteraadslid gekozen, maar op 23 november 1819; Colebrander, deel 8 band 3, nr. 58 Hennequin aan den koning, 29 september 1819, 78-79.
- 43 www.statengeneraaldigitaal.nl, Handelingen Tweede Kamer 1817-1818, vergadering van 20 december 1817, 100; vergadering van 19 februari 1819, 153- 156; vergadering van 5 april 1819, 213-235. In noot 2 bij deze vergadering wordt de opmerking van Van Hogendorp geciteerd (Bijdragen IV, 63); Kamerstuk Tweede Kamer 1818-1819, kamerstuknummer XXI onder nummer 3, Algemeen verslag, Voorstel van den heer Hennequin tot afschaffing van een op de vaart der Maas geheven regt, 5 mei 1819, 571-573. In een N.B. vermelding van de afwijzing door de Eerste Kamer op 27 april 1819; Colebrander, deel 8 band 3, nr. 58, Hennequin aan den koning, 29 september 1819, 78-79; nr. 59 Hennequin aan Gedeputeerde Staten van Limburg, 26 October 1819, en noot 1, 79.
- 44 RHCL, 20.007A, gemeentebestuur Maastricht, inventarisnr. 1, notulen college van burgemeesters 1817, oktober 28 tot 1822 juni 8, 89; inventarisnr. 97, notulen gemeenteraad, vergaderingen van 20-07-1819 tot en met 18-12-1820, Buitengewone vergadering 24 november 1819, 46v; Buitengewone vergadering van 7 maart 1820, 74r; Vergadering van 26 juni 1820, 99r.
- 45 RHCL, 20.007A, gemeentebestuur Maastricht, inventarisnr. 97, notulen gemeenteraad, vergaderingen van 20-07-1819 tot en met 18-12-1820, vergadering van 1 juni 1820, 97r-98v.
- 46 NA, 2.09.01, Ministerie van Justitie 1813-1876, inventarisnr. 479B, geheime ingekomen en minuten van uitgegane stukken, 1820 december, Secreet Littera M, brief van De Brouckère aan Van Maanen 2 december 1820; Secreet Littera K, brief van Van Maanen aan De Brouckère, 15 december 1820.
- 47 RHCL, 20.007A, gemeentebestuur Maastricht, inventarisnr. 97, notulen gemeenteraad, vergaderingen van 20-07-1819 tot en met 18-12-1820, vergadering van 18 december 1820, 133v-140v; inventarisnr. 98, notulen gemeenteraad, 29-01-1821 tot en met 06-10-1823, vergadering 4 april 1821 (5r-6r), KB van 3 maart 1821, nr 90, ontslag van Hennequin, Lekens, Mockel, Hardy, Cools, J. Bemelmans, Cruts, Strengart, F. Emminghaus; N.N., *Précis des faits relatifs à la destitution et à la poursuite devant les tribunaux de Messieurs Hennequin, un des bourgemestres, A. Lekens, Mockel cadet, J.B. Hardy, P.J. Cools, J. Bemelmans, B. Crutz, Stringart aîné, T. baron d'Eimmenghaus-Frederking et Destouvelles, conseillers de la Régence de la ville de Maestricht*, 10-11.
- 48 Colebrander, deel 8 band 2, nr. 467, Cruts aan Van Maanen, 2 februari 1821, 511-525.
- 49 NA, 2.09.01, Ministerie van Justitie 1813-1876, inventarisnr. 454, P. van Slijpe aan Van Maanen, Maastricht 1 mei 1816.
- 50 Colebrander, deel 8 band 2, nr. 469, De Brouckère aan Van Maanen, 31 maart 1821, 525-530.
- 51 ARB, I 437, inventaire des archives du commissariat général de la Justice, du Ministère d'État chargé de la surveillance générale et du Ministère de la Justice 1814-1818, inventarisnr. 4, Province de Limbourg (département de la Meuse-Inférieure): situation du 1er septembre au 5 décembre 1816, 13 octobre – 5 décembre 1816, nr. 5786, le gouverneur du Limbourg adresse un rapport sur la situation

- politique et morale de sa province pour le 3ème trimestre de 1816, Maastricht 25 octobre 1816, 132.
- 52 René Warlement, 'J.L. Jaminé (1797-1883)', in: *BN*, tome 37, 462; RHCL, 12.059, Burgerlijke Stand in Limburg: Maastricht, aktenummer 165, Op 16 augustus 1821 was L.J. Jaminé getrouwd met M.A.M.C. van Herff. Zijn vader, L. Jaminé was bouwmeester en haar vader C. van Herff kapitein in het leger; Meyers, A.G.M., *Il y a cent ans, La Révolution de 1830 et ses préludes. Discours du Baron Meyers Procureur général, prononcé à l'audience de rentrée du 16 septembre 1929 et dont la Cour a ordonné l'impression*, 10, 16.
- 53 J.A. Wilmar, *Réflexions sur la tolérance*, Maestricht, 1816.
- 54 R. Beckers, 95.
- 55 R. Beckers, 97. In noot 15 verwijst de auteur voor het citaat naar: NA, 2.09.01, Ministerie van Justitie 1813-1876, inventarisnr. 481.
- 56 RHCL, 08.001, Nieuw Rechterlijke Archieven, inventarisnr. 420, Briefwisseling met de Procureur-Generaal. In *Etat du personnel des tribunaux de première instance, de commerce, et des justices de paix de l'arrondissement de Maastricht, chef de la province de Limbourg, avec indication de ceux qui se trouveraient décorés d'un des ordres du Royaume*, opgesteld door P. Van Slijpe 20 juli 1822, wordt B. Cruts genoemd als juge suppléant.
- 57 C.W. van der Pot, 268. N.N., *Précis des faits relatifs à la destitution et à la poursuite devant les tribunaux enz.*, Litt.B, Maestricht 2 avril 1821, 'Hennequin (en de negen andere raadsleden) à Sa Majesté le Roi des Pays-Bas, Prince d'Orange-Nassau, Grand-duc de Luxembourg, etc. etc.etc.', 14-17.
- 58 *Journal de la province de Limbourg*, 15 juli 1821, 3-4; Wingens, 92.
- 59 *Journal de la province de Limbourg*, 16 juli 1821; RHCL, 08.001, Nieuwe Rechterlijke Archieven, inventarisnr. 1219, *Journal sedert mijne aanstelling als Procureur van Staat bij het Tribunal van eerste instantie te Maastricht*, gehouden door P. van Slijpe, 1821, 2de halfjaar, nr. 19551, 13801-13805; nr. 19595, 13831-13835.
- 60 RHCL, 08.001, Nieuwe Rechterlijke Archieven, inventarisnr. 1219, *Journal sedert mijne aanstelling als Procureur van Staat bij het Tribunal van eerste instantie te Maastricht*, 1821, 2de halfjaar, nr. 20003, 14079; nr. 20057, 14112-14113.
- 61 Colenbrander, deel 8, band 2, GS 27, nr. 483, Van Maanen aan Fabius, 15 juli 1821, 541; nr. 485, Van Maanen aan Fabius, 23 juli 1821, 542-543.
- 62 RHCL, 20.007A, gemeentebestuur Maastricht, inventarisnr. 98, notulen gemeenteraad, 29-01-1821 tot en met 06-10-1823, vergadering van 27 september 1821 (38r-38r). Emminghaus was een schoonzoon van de in 1808 overleden vriend van Roemers W.H. Van Panhuys. Zie [www.genwiki.nl/Limburg/Van Panhuys](http://www.genwiki.nl/Limburg/Van_Panhuys), IVb Willem Hendrik van Panhuys.
- 63 *Journal de la province de Limbourg*, 1821, nr. 235, 7 oktober 1821, 4.
- 64 RHCL, 20.007A, gemeentebestuur Maastricht, inventarisnr. 98, notulen gemeenteraad, 29-01-1821 tot en met 06-10-1823, vergadering van 27 september 1821 (38r-38r), vergadering van 5 november (40v-41r).
- 65 RHCL, 08.001, Nieuwe Rechterlijke Archieven, inventarisnr. 1219, *Journal sedert mijne aanstelling als Procureur van Staat bij het Tribunal van eerste instantie te Maastricht*, 1821, 2de halfjaar, nr. 20474, Brief van de procureur des konings aan de minister van Justitie, 17 oktober 1821, 14353 – 14364; C.W. Van der Pot, 273.
- 66 RHCL, 20.007A, gemeentebestuur Maastricht, inventarisnr. 98, notulen gemeenteraad, 29-01-1821 tot en met 06-10-1823, vergadering van 25 december 1821 (47v-48v); inventarisnr. 996, reglementen voor samenstelling stadsbestuur 1817- 1841, Reglement voor het Bestuur der stad Maastricht, KB, 24 maart 1825, nr. 142, artikel 101, Redenen en motieven van eenige veranderingen en bijvoegingen, welke de Commissie van overziening van het stedelijke reglement, bij besluit van Zijne Majesteit van

- den 13 December 1821 nr. 6, benoemd, noodig geoordeeld heeft te moeten voorstellen; C.W. Van der Pot, 274-275.
- 67 RHCL, 20.007A, gemeentebestuur Maastricht, inventarisnr. 98, notulen gemeenteraad, 29-01-1821 tot en met 06-10-1823, vergadering van 22 juni 1822, 49r -51r. Roosen was bij deze vergadering niet aanwezig maar werd eerder als raadslid en burgemeester vermeld, bijvoorbeeld in de notulen van de vergadering van 18 augustus 1819 (inventarisnr. 171, 62 r, 63r-v); De kwalificaties van Bosch de la Calmette, F. Van Panhuys en G.J.A. Van der Vrecken zijn van J.A.C. Van Panhuys in Beterams, F., 436-442; *Journal de la province de Limbourg*, nr. 182, 6 augustus 1822, 4.
- 68 RHCL, 20.007A, gemeentebestuur Maastricht, inventarisnr. 98, notulen gemeenteraad, 29-01-1821 tot en met 06-10-1823, vergadering van 2 september 1822 (61r -).
- 69 RHCL, 20.007A, gemeentebestuur Maastricht, inventarisnr. 98, notulen gemeenteraad, 29-01-1821 tot en met 06-10-1823, vergadering van 13 september 1822 (80r-84v); inventarisnr. 171, index op notulen gemeenteraad 1821-1825, 35v.
- 70 RHCL, 20.007A, gemeentebestuur Maastricht, inventarisnr. 996, reglementen voor samenstelling stadsbestuur 1817- 1841, Reglement voor het Bestuur der stad Maastricht, KB, 24 maart 1825, nr. 142; C.W. Van der Pot, 290-292.
- 71 G.J.B. Verbeet, *Limburg op de tweesprong: welvaart en politiek dilemma, 1814-1839* (Maastricht, 1978), 54-95.
- 72 RHCL, 04.01, Provinciebestuur Limburg, inventarisnr. 2792, Notulen Provinciale Staten 1823-1824, 1824, *Edele Grootachtbare Heeren, Bergen den 25 Juny 1824*; verzoek (klad) van de Provinciale Staten van Limburg aan de koning, 20 juli 1824; *Nederlandsche Staatscourant*, nr. 14, 17 januari 1825, Wet van den 10den Januarij 1825, houdende eenige veranderingen in het Tarief van Regten op den In-, Uit- en Doorvoer van alle goederen, waren en koopmanschappen vastgesteld bij de wet van den 26sten Augustus 1822 (*Staatsblad* nr. 39), 1.
- 73 Theo Oberndorff, Maxime Niesten, *Meerssen: Impressies uit het rijke verleden van een jonge gemeente* (Meerssen, 1994), 95-97.
- 74 RHCL, 21.278, Hervormde gemeente Valkenburg - Meerssen, Archief van de oorspronkelijke gemeente Meerssen, 1728-1920, inventarisnr. 22, Ingekomen alsmede kopieën van uitgaande stukken 1823-1827, stukken 14 t/m 18, 22 en 29; Gemeente Meerssen, Oud Archief, inventarisnr. 30, registers van de besluiten van de gemeenteraad, *Delibération de la Regence de Meerssen du 27 mai 1833*. Volgens de verklaring van 19 augustus 1833 zou de gemeente toen 46 Joodse inwoners tellen; Theo Oberndorff, Maxime Niesten, 194-195.
- 75 Lou Spronck, 93, citaat uit *L'Eclaircur* van 3/4 maart 1828.
- 76 J. P. de Valk, *Romeinse bescheiden voor de geschiedenis der Rooms-katholieke kerk in Nederland 1727-1831* ('s-Gravenhage, 1991), Band 1, nr. 3171, 9 januari 1827 over de stemming van de katholieken in het zuiden; Band 2, Tommaso Bernetti, staatssecretaris, 196-198; Raffaele Mazio, curieprelaaat en kardinaal, 224-225; A. Denis, *Relations de voyage de Paul Van der Vrecken (1777-1868) agent secret du Saint-Siège et comte romain* (Bruxelles/Rome, 1980), 7.
- 77 NA, 2.02.01, Algemene Staatssecretarie en Kabinet des Konings met daarbij gedeponeerde archieven, 1813 - 1840, inventarisnr. 2767, brief van De Brouckère aan de koning van 24 juni 1827 over afgelopen jaar.
- 78 NA, 2.02.01, Algemene Staatssecretarie en Kabinet des Konings met daarbij gedeponeerde archieven, 1813 - 1840, inventarisnr. 5712, geheime besluiten van het algemeen bestuur, de soevereine vorst en de koning. Met bijlagen, 1828 juli, LD 19, Opposition et journaux, 3 juillet 1828; Th. Juste, *Charles De Brouckère*, (Bruxelles, 1867), 11; J.A. Bornewasser, 261-263.
- 79 RHCL, 04.01, Provinciebestuur Limburg, inventarisnr. 5063, Stukken betreffende de verkiezing van de

- leden der provinciale staten, 1824, map 11e district Meerssen.
- 80 www.statengeneraaldigitaal.nl, Kamerstuk Tweede Kamer 1826-1827, Kamerstuknummer IX onder nummer 1, voorstellen van de heeren Hooft en De Brouckère aangaande dagbladschrijvers (stenographes), 213; zitting 8 december 1826, 41-42; zitting 27 januari 1827, 102.
 - 81 RHCL, 20.007A, gemeentebestuur Maastricht, inventarisnr. 99, notulen gemeenteraad, vergaderingen 16-10-1823 tot en met 23-3-1829, vergadering van 20 september 1827; Volgens inventarisnr. 172, index op notulen gemeenteraad 1823-1829, was op 2 oktober 1827 Destouvelles door het kiescollege tot raadslid gekozen. Dit staat niet in de notulen, maar op de presentielijst van de gemeenteraad van 28 oktober 1827 werd zijn naam voor het eerst weer vermeld; www.biografischportaal.nl, Repertorium van Ambtsdragers en Ambtenaren, Balthazar Cruts, Charles Destouvelles.
 - 82 Lou Spronck, 68; BN, 'J.L. Jaminé (1797-1883)', tome 37, 462; BN, 'Meyers, (Armand-Guillaume-Marie, baron)', tome 4, 518-522; Meyers, A.G.M. *I l l y a cent ans, La Révolution de 1830 et ses préludes. Discours du Baron Meyers, Procureur général, prononcé à l'audience de rentrée du 16 septembre 1929 et dont la Cour a ordonné l'impression*, (z.p. z.d.), 6.
 - 83 www.denederlandsegrondwet.nl, Grondwet voor het Koninkrijk der Nederlanden (1815), artikel 161, regt van petitie.
 - 84 Emile Ramakers, 'Een schuldig pligt-verzuim? Petitiebewegingen in Limburg tot herstel van grieven, 1828-1830', in: *Maaslands Melange. Opstellen over Limburg verleden* (Maastricht, 1990), 201-225; P.J.H. Ubachs, *Handboek voor de geschiedenis van Limburg*, 280. De mening van de auteur dat de taaldwang tot geen enkel verzet van betekenis leidde, wordt door mij, zie de betreffende passages in deze studie, niet gedeeld; Louis Berkvens, 'Staatkundige en institutionele geschiedenis, 1794-1867', 23-66, 49 kolom 1.
 - 85 www.statengeneraaldigitaal.nl, Handelingen Tweede Kamer, 1829-1830, zitting van 18 december 1829, 182 kolom 2.
 - 86 Colenbrander, deel 9 band 1, nr. 382, Gourieff aan Nesselrode, 30 januari 1830, 407; J.P. de Valk, m.m.v. E. Lamberts (ed.), *Lettres de Francesco Capaccini, agent diplomatique et internonce du St-Siège au Royaume Uni des Pays-Bas, 1828-1831*, Rijks Geschiedkundige Publicatiën, Kleine Serie nr. 53, nr. 137, ('s-Gravenhage, 1983), 249, au cardinal Giuseppe Albani, secrétaire d'état, Bruxelles 27 mai 1829.
 - 87 www.delpher.nl, 's Gravenhaagsche Courant, nr. 26, 14 december 1813, 1-2.
 - 88 RHCL, 04.01, Provinciebestuur Limburg, inventarisnr. 2794, Notulen Provinciale Staten 1827 en 1828, 1827, verzoek van Hennequin aan de vergadering van Provinciale Staten van Limburg, 11 juli 1827.
 - 89 www.statengeneraaldigitaal.nl, Kamerstuk Tweede Kamer 1827-1828, kamerstuknummer II ondernummer 1, Wetboek van Strafrecht, Bijlagen. Vel 2, 5; kamerstuknummer II ondernummer 6, Wetboek van Strafrecht, Note. Observations sur le Code pénal, 2. Le Code pénal doit-il consentir autre chose que la spécification des crimes et délits etc. ?, 140.
 - 90 RHCL, 04.01, Provinciaal bestuur Limburg, inventarisnr. 2794, Notulen Provinciale Staten 1827 en 1828, 1928, vergadering van 14 juli 1828, petitie: *Aux nobles et très honorables seigneurs les membres des États Provinciaux, Maestricht le 7 juillet 1828*; BN, 'Ducpétiaux', (Antoine-Edouard)', tome 32, 154-176; NNBW, 'Asser (Carel)', 41-42; Lou Spronck, 84-85.
 - 91 www.statengeneraaldigitaal.nl, Handelingen Tweede Kamer 1828-1829, zittingen van 9, 10, 11 en 13 april 1829; Kamerstuknummer III, 4A, 135-136.
 - 92 *Courrier des Pays-Bas*, nr. 313, 8 november 1828, 3, Aux rédacteurs du Courrier des Pays-Bas; M^e van Meenen et Me Sylvain van de Weyer, *Procès de M. de Potter* (Bruxelles, 1829), 80, 84-86; www.statengeneraaldigitaal.nl, Handelingen Tweede Kamer 1828-1829, 3 november 1828, 35-36.
 - 93 www.statengeneraaldigitaal.nl, Handelingen Tweede Kamer 1828-1829, 3 december 1828, 120-124;

- NA, 2.02.22, Tweede Kamer der Staten-Generaal, inventarisnr. 985, verzoekschriften, 1828-1829 (1-179) 3 nov. 1828-2 feb. 1829, 68e pétition, 27 november 1828; *Le journal de la province de Limbourg*, 28 november 1828, nr. 282, 2; In *L'Eclaireur* van 30 november 1828, nr. 285, stond een iets andere tekst.
- 94 www.statengeneraaldigitaal.nl, Handelingen Tweede Kamer 1828-1829, 27 november 1828, 46-47; 28 en 29 november, 1, 2 en 3 december 1828, 52-124; voor het citaat uit de troonrede: Handelingen Verenigde Vergadering 1828-1829, 20 oktober 1828, 3, kolom 1; M^e van Meenen et Me Sylvain van de Weyer, *Procès de M. de Potter*, 106.
- 95 www.statengeneraaldigitaal.nl, Kamerstuk Tweede Kamer 1828-1829, kamerstuknummer XV onder nummer 1, Aanvulling van gapingen in het Strafwetboek (beteugeling van onrust en kwaadwilligheid); www.delpher.nl, *Arnheemsche Courant*, 27 december 1828, nr. 154, 1, Tweede Kamer der Staten-Generaal, zitting van Maandag den 22sten December.
- 96 www.statengeneraaldigitaal.nl, Handelingen Tweede Kamer 1828-1829, zitting van 25 februari 1829, 315 kolom 2; NA, 2.02.22, Tweede Kamer der Staten-Generaal, inventarisnr. 987, verzoekschriften, 1828-1829 (320-479) 20 feb.-16 mrt. 1829, pétition nr. 375, 25 février 1829, 230-233.
- 97 www.statengeneraaldigitaal.nl, Handelingen Tweede Kamer 1828-1829, zittingen van 25, 27, 28 februari en van 2, 3, 4, 5, 6 en 25 maart 1829; Handelingen Tweede Kamer 1828-1829, Kamerstuknummer XX onder 4A, 795; Handelingen Eerste Kamer 1828-1829, zitting van 16 mei 1829, Voorstel der heeren Corver Hooft en Le Hon, tot aanbieding aan den koning van een adres ter zake van een aantal bij de Staten-Generaal ingekomen verzoekschriften, 727-732.
- 98 Jeroen Koch, 438-439; www.statengeneraaldigitaal.nl, Handelingen Tweede Kamer 1828-1829, redevoering van Van de Kastelee: zitting van 5 maart 1829, 432 kolom 2, 433 kolom 1, citaat op 433, kolom 1.
- 99 www.statengeneraaldigitaal.nl, Handelingen Tweede Kamer 1828-1829, zittingen van 24, 25, 27 en 28 april 1829; het citaat komt uit Kamerstuk Tweede Kamer 1828-1829 kamerstuknummer XV onder nummer 9A, Aanvulling van gapingen in het Strafwetboek (beteugeling van onrust en kwaadwilligheid), 689; Handelingen Eerste Kamer 1828-1829, zitting van 16 mei 1829, 719.
- 100 L.M. Fontan, *Jeanne la Folle: ou, La Bretagne au XIIIe siècle, drame historique en cinq actes, en vers ... avec une préface contenant Le mouton enragé* (Paris, 1830), VIII-X.
- 101 www.statengeneraaldigitaal.nl, Handelingen Tweede Kamer 1829-1830, zittingen van 28 november met toespraak van Surllet de Chokier (77-79), 30 november, 1 en 2 december 1829; Kamerstuk XIX onder nummer 1, schending artikel 4 van de grondwet; Colenbrander, deel 9 band 2, nr. 561, Roëll aan J.W. Dedel, 27 jan. 1830, 907.
- 102 *L'Eclaireur politique* (de nieuwe benaming sinds de fusie met *Le journal de la province de Limbourg* in april 1829), nr. 288, 6 december 1829, Toujours Lui !, 2.
- 103 www.statengeneraaldigitaal.nl, Handelingen Tweede Kamer 1829-1830, kamerstuknummer XXI onder nummer 1, 741-743.
- 104 www.statengeneraaldigitaal.nl, Handelingen Tweede Kamer 1829-1830, zitting van 18 mei 1830, 499-503, citaat Junius, 503, kolom 1, Surllet citeerde Junius in het Frans; www.google.com, Junius, volume 1, printed for Alex^r Hamilton, n° 18 High Holborn, 1792, Letter XXXV, to the printer of the Public Advertiser, 19 december 1769, 209.
- 105 E.C. De Gerlache, *Histoire du royaume des Pays-Bas, depuis 1814 jusqu'en 1830*, tome 1 (Bruxelles, 1839), 494.
- 106 www.statengeneraaldigitaal.nl, Handelingen Tweede Kamer 1829-1830, zittingen van 19, 21 en 22 mei 1830; bijdrage van De Brouckère 19 mei 1830, 512-513; wijziging artikel 3, 541; *L'Eclaireur politique*, nr. 143, 20 juni 1830, De la législation sur la presse, 3.

- 107 Colenbrander, deel 9 band 2, nr. 302, Van Gobbelschroy aan de gouverneurs, 23 mei 1829, 587.
- 108 Jeroen Koch, 443 & noot 101, 650; *L'Eclaireur politique*, 23 juni 1829, Voyage du Roi. Projet à mettre à exécution, 3.
- 109 RHCL, 04.01, Provinciebestuur Limburg, inventarisnr. 376, Geliassseerde stukken uit het kabinet archief van De Beeckman, no. 5. Dispositien gedurende de reizen van een koning, van den kroonprins en van vreemde prinsen, lijst der personen welke aan zijne Majesteit zullen worden voorgesteld om den 26 juny (1829) het middagmaal met Hoogstdenzelfen te houden, Suppletoire lijst; *L'Eclaireur politique*, 27 en 28 juni 1829.
- 110 Colenbrander, deel 9 band 2, nr. 271, Van Gobbelschroy aan de gouverneurs, 21 maart 1829, antwoord van Sandberg 6 mei 1829, 551.
- 111 Colenbrander, deel 9 band 2, nr. 319, Van Mey van Streefkerk aan Van Gobbelschroy en Van Maanen, 21 juni 1829, 608; nr. 308, Van Maanen aan de koning, 4 juni 1829, 590-593; nr. 314, Van Gobbelschroy aan de koning, 12 juni 1829, 598-600.
- 112 *L'Eclaireur politique*, 28 april 1829, 2, kolom 1; 6 juni 1829, 2, kolom 2; 30 juni 1829, 2 kolom 2; Colenbrander, deel 9 band 2, nr. 415, Van Cuylenburgh aan Van Maanen, 23 december 1829, 733; NA, 2.02.01, Algemene Staatssecretarie, inventarisnr. 5726, Geheim archief, 1830 januari, Littera P2, Note relative aux elections faites par les Etats de la province de Limbourg en 1829; Lijst der Leden van de zogenaamde Association Constitutionnelle en le province Limbourg.
- 113 A. Bartels, *Les Flandres et la revolution belge* (Bruxelles, 1834), 84; BN, 'Bartels (Adolphe)', tome 31, 48-52.
- 114 RHCL, 04.01, Provinciebestuur van Limburg, inventarisnr. 376, Geliassseerde stukken uit het kabinetarchief van De Beeckman, No. 2, Kiezing tot provinciale staten, Van Gobbelschroy aan De Beeckman 21 maart 1829, kladstukken De Beeckman aan Van Gobbelschroy nr. 193 en 195; inventarisnr. 2795, notulen van de vergaderingen der provinciale staten 1829, gekozen leden in 1829; NA, 2.04.26.02, Binnenlandse Zaken, Kabinet, inventarisnr. 22, numeriek geordende dossiers en onderwerpsbundels, dossier 838; *L'Eclaireur*, 10 juli 1829, nr. 161, 2-3, Maastricht, le 9 juillet. Victoire; Th. Juste, *Charles de Brouckère*, 11
- 115 RHCL, 04.01, Provinciebestuur van Limburg, inventarisnr. 2795, Notulen van de vergaderingen der provinciale staten 1829; Colenbrander, deel 9 band 2, nr. 332, Van Gobbelschroy aan de gouverneurs der provinciën, 19 oktober 1828, Limburg (De Beeckman), 8 augustus 1829, 624.
- 116 www.statengeneraaldigitaal.nl, Handelingen Tweede Kamer 1829-1830, Kamerstuk XVII, regeling van het onderwijs, ondernummers 1t/m 5; opmerking De Brouckère nr. 4, 723 kolom 2, Bijlage A; intrekking ontwerp, 726.
- 117 www.statengeneraaldigitaal.nl, Handelingen Tweede Kamer 1829-1830, zitting van 8 maart 1830, Donker Curtius van Tienhoven 277-281, Surllet de Chokier 281-284; zitting van 10 maart 1802, De Brouckère 302-304; zitting van 11 maart 1830, Donker Curtius van Tienhoven, 321-324.
- 118 www.statengeneraaldigitaal.nl, Handelingen Verenigde Vergadering 1829-1830, 2 juni 1830, 592-593.

HOOFDSTUK 8

- 1 Zie bijvoorbeeld: J.A. Bornewasser, 266-278.
- 2 P.J.H. Ubachs, *Handboek voor de geschiedenis van Limburg*, 281; Louis Berkvens, 'Staatkundige en institutionele geschiedenis, 1794-1867', 49.
- 3 *Almanach Royal de la Cour des provinces méridionales et de la ville de Bruxelles, pour l'an 1829*, 262, Maastricht; Prof. Dr. W. Jappe Alberts, *Geschiedenis van de beide Limburgen*, deel II, 173.

- 4 RHCL, 07.E02, Militaire Commandant in de provincie Limburg, inventarisnr.199, Correspondentieboeken, bevattende kopieën van aan verschillende autoriteiten gerichte missiven van 1827 -18 September 1830. Corresp. Boek X, 30 augustus 1830, no. 150, de luitenant-generaal aan de gouverneur van Limburg; NA, 2.04.26.02, Ministerie van Binnenlandse Zaken, Kabinet, Stukken betreffende de zittingen der Provinciale Staten in 1829, inventarisnr. 26, De Beeckman aan de minister van Binnenlandse Zaken, 31 augustus 1830; RHCL, 20.007A, Gemeentebestuur Maastricht, inventarisnr. 597, agenda van ingekomen en uitgegane stukken 1830, nr. 824, 4 september afkondiging uitstel kermis tot nadere orde; G.J.B. Verbeet, 108-109.
- 5 J. Grauwels, 'Het testament van Erasme Surllet de Chokier', in: *Limburg, Tijdschrift voor Geschiedenis, Oudheidkunde en Volkenkunde* (jaargang XLVI (1967)), 18.
- 6 Els Witte, *De constructie van België 1828-1847* (Leuven, 2006) 60-62; www.statengeneraaldigitaal.nl, Handelingen Tweede Kamer, Buitengewone zitting 1830, 29 september 1830, standpunt De Brouckère 82.
- 7 Peter Nissen en Hein van der Bruggen, 355-356 en noot 307, 378.
- 8 C. de Leutre, 106-107; G.J.B. Verbeet, 115-117, 121.
- 9 Bron: maquette van Sigismund Tagage naar de situatie in ± 1820.
- 10 RHCL, 20.242A, Notarissen ter standplaats Maastricht, 1544-1905, Nierstrasz, H., inventarisnr. 2635, 1812, 1e halfjaar (microfilm nr. 260, copie nr. 254), koopacte huis nr. 912, Hof van Tilly, 25 oktober 1811; 07.E03, Opperbevelhebber der vesting Maastricht, inventarisnr. 36, Aantekeningen betreffende de samenzweringen, aanslagen tegen het wettig gezag, en verdere belangrijke voorvallen. 1830-1831, zonder paginering; 22.031, Nypels, G., 20e eeuw, inventarisnr. 1, Manuscripten van de journalist George Nypels, deel I, 143-143bis. Jaminé zou dit in 1833 verklaard hebben tegenover J.J. Hennequin; G.J.B. Verbeet, 120 -125.
- 11 E.C. De Gerlache, 297; Jeroen van Zanten, *Koning Willem II 1792-1849*, (Amsterdam, 2013), 325-326, 329; G.J.B. Verbeet, 25-127; Els Witte, 68-71.
- 12 G.J.B. Verbeet, 131.
- 13 RHCL, 07.E02, Militaire Commandant in de provincie Limburg, inventarisnr. 202, Correspondentieboeken, bevattende kopieën van aan verschillende autoriteiten gerichte missiven van 20 November 1830-28 Januari 1831. Corresp. Boek XIII, nr. 409, 7 december 1830, Dibbets aan de Directeur generaal van oorlog.
- 14 NA, 2.21.114. Van Maanen, A. Cornelis Felix van Maanen (1769 - 1846), inventarisnr. 89, Brieven over politieke aangelegenheden, meest van ambtenaren, gedeeltelijk met de minuut-antwoorden van Van Maanen, 1 October 1830-31 December 1830, nr. 91, B.J. Vrijthoff aan Van Maanen, Dordrecht 15 november 1830.
- 15 RHCL, 20.007A, Gemeentebestuur Maastricht, inventarisnr. 100, notulen gemeenteraad; vergaderingen 10-4-1829 tot en met 26-3-1835, nr. 1220B, vergadering van 29 september 1830, nr. 1460B, vergadering van 13 december 1830.
- 16 P.H. Van der Kemp, *De Belgische omwenteling in Luik en Limburg tot aan het verlies van Venlo in november 1830* ('s-Gravenhage, 1904), 143 en noot 191, Dibbets rapport van 5 november 1830 aan het ministerie van Oorlog.
- 17 RHCL, 07.E02, Militaire Commandant in de provincie Limburg, inventarisnr. 202, Correspondentieboeken, bevattende kopieën van aan verschillende autoriteiten gerichte missiven van 20 November 1830-28 Januari 1831. Corresp. Boek XIII, nr. 409, nr. 42, 16 januari 1831, Dibbets aan de stedelijke regering te Maastricht; 20.007A, Gemeentebestuur Maastricht, inventarisnr. 371, ingekomen stukken, 1830, december, nr. 1488, Dibbets aan burgemeester en schepenen, 24 december 1830.
- 18 Th. Wingens, 'Twee Hennequins: de Maastrichtse burgemeester Jean-François Hennequin (1772-

- 1846) en de kapitein der genie Johan Jacobus Hennequin (1796- 1880)', 63-69.
- 19 RHCL, 07.E02, Militaire Commandant in de provincie Limburg, inventarisnr. 296, Staat van suspecte personen in het Limburgsche, 1831-1833. Suspect. II, Littera F, Staat aanduidende eenige bekende huizen, waar in de muitelingen zich moesten vereenigen om den opstand te beginnen; inventarisnr. 298, Staat van suspecte personen in het Limburgsche, 1831-1833. Suspect. IV, Brusselsestraat 912, Roemers, K.C., december 1830.
 - 20 C. Smit, *De Conferentie van Londen*, Leiden 1949, 15, 124-125, 300; RHCL, 07.E03, opperbevelhebber der vesting Maastricht, inventarisnr. 36, Aantekeningen betreffende de samenzweringen, aanslagen tegen het wettig gezag, en verdere belangrijke voorvallen, Bijlage 7, Discours de Mr. Jaminé, 28 januari 1831.
 - 21 *Recueil de pièces diplomatiques relatives aux affaires de la Hollande et de la Belgique en 1830, 1831 et 1832* (uitg. door Verstolk van Soelen, La Haye/Amsterdam, 1831-1833), deel 2, 98-99; C.B. Wels, 'Nederland en Europa 1830-1840', in: AGN, deel 11, 300-304; C. Smit, 290-304.
 - 22 E. Witte, 321, 330-331.
 - 23 <http://mjp.univ-perp.fr/constit/be1831.htm>, Constitution du 7 février 1831, artikel 47, 50 en 52; www.wikipedia.nl, Kamer van Volksvertegenwoordigers (samenstelling 1831-1833, 1833-1837), provincie Limburg.
 - 24 <http://mjp.univ-perp.fr/constit/be1831.htm>, Constitution du 7 février 1831, artikel 40, 42, 56 en 57; Jean Stengers, 'De Grondwet van 1831: theorie en praktijk', in: *De geschiedenis van de Belgische Senaat 1831-1995* (Tielt, 1999), 35-37, 39-40; RHCL, 30.008, Gemeente Noorbeek, inventarisnr. 47, register van verzonden correspondentie, 1830 januari 5 – 1839 april 15. Hier wordt jaarlijks een ander bedrag genoemd voor de verkiesbaarheid voor de Senaat. Zie bijvoorbeeld 7 mei 1835, nr. 404, Senaat, negatieve verklaring.
 - 25 www.wikipedia.nl, Samenstelling Belgische Senaat 1831-1835 en 1835-1839.
 - 26 Jean-Luc De Paepe, *Index des éligibles au sénat (1831-1893)* (Bruxelles, 1975): ik heb hiervoor persoons- en plaatsnamen gecombineerd; [www.genwiki.nl/Limburg/Van Panhuys](http://www.genwiki.nl/Limburg/Van_Panhuyts), IVb, W.H. Van Panhuys, Vb, Jhr. mr. J.C. Van Panhuys; Gemeentearchief Meerssen, inventarisnr. 30, Délibération de la commune de Meerssen du 23 décembre 1830, nr. 2.
 - 27 RHCL, 04.01, Provinciaal bestuur, inventarisnr. 14445, province de Limbourg. Liste des éligibles au Senat, Hasselt 16 juli 1831; Jean-Luc De Paepe, 393.
 - 28 RHCL, 07.E03, Opperbevelhebber der vesting Maastricht, inventarisnr. 105, Archief van de kapitein belast met de algemene politie in de vesting Maastricht, Ingekomen brieven, nr. 126 Dibbets aan kapitein Hennequin, nr. 128 processen verbaal d.d. 16 januari 1832 van in beslag genomen goederen, nr. 152, bevel tot ontzegeling en nr. 332 ontzegelingen op 4, 5 en 6 oktober 1832 met onder Littera D de brief van Roemers.
 - 29 RHCL, 07.E03, Opperbevelhebber der vesting Maastricht, inventarisnr. 119, Stukken betreffende muitelingen, verdachte personen, redacteuren van dagbladen, leden der Belgische propaganda, overgang naar het Rooms geloof etc.
 - 30 RHCL, 20.007A, Gemeentebestuur Maastricht, inventarisnr. 882, register woonplaatsverandering, nr. 3044, folio 1-29, 17 november 1834, Karel Clemens Roemers; 20.242A, Notarissen ter standplaats Maastricht, 1544-1905, 2.187, Flize, Carolus Antonius Remigius de, 3166 a-b, 1834 juli-december, nr. 349, 21-10-1834. Alleen de namen van de kopers worden vermeld, niet de titels van de boeken; 04.01, Provinciaal bestuur van Limburg, inventarisnr. 10561, Archief van de buitengewoon commissaris bekleed met het opperste burgerlijk gezag in Limburg, J.E.P.E. Gericke van Herwijnen, Ingekomen stukken en minuten van uitgaande stukken, 1834 juni 20-aug 6, P. Kerens, waarnemend gouverneur der provincie Limburg, aan Gericke, 17 juli 1834; Sigismund Tagage, 'Schets van het lager onderwijs

- in Maastricht 1794-1840', in: *PSHAL*, jaargang 98-99 (1962-1963), 291-293; RAH, FDLC, inventarisnr. 317, Register van inkomsten en uitgaven van Charles Clément Roemers, juli 1834 – juni 1838, 73. Hier staat dat Roemers in 1835 de Hof van Tilly nog voor f 491,40 verhuurde aan het bestuur van de Rijkslagerschool.
- 31 www.eigenbilzen.nu, Eigenbilzen, kasteel Zangerheijde.
 - 32 RAH, FDLC, inventarisnr. 137, Briefwisseling en documentatie, 1821-1838, brief van Roemers aan C. Cruts-Colpin, 7 december 1833; RHCL, Burgerlijke Stand in Limburg: Meerssen, Overlijdensacte Christoffel, Wilhelmi Dominic Augusten Marie. De achternaam Christoffel is vreemd. Het moet bewust of onbewust een verschrijving zijn geweest en verwisseld met de eerste voornaam. Als moeder van de overledene stond vermeld Marie, Françoise Agathe Roemers. Zij was in 1875, het geboortjaar van de overledene, getrouwd met Christophe Wilhelmi; Email van Virginie Willaime, bibliothecaresse van de Ecole Nationale Vétérinaire d'Alfort van 18 november 2014 aan auteur. In de Franse Tijd hebben uit de Nedermaas enkel L. Janné en J.P. Everts aan deze school gestudeerd.
 - 33 RAH, FDLC, inventarisnr. 137, Briefwisseling en documentatie, 1821-1838, brief van Greta van Roemers van 21 maart 1829, kattedelje van Roemers aan schoonzoon Colpin van 23 maart 1829; RHCL, 09.001, Notariële archieven van notarissen berustende in het (voormalig) Rijksarchief in Limburg te Maastricht, Wilmar, Jacques Antoine, inventarisnr. 3307, 1839, testament van Charles Clément Roemers, artikel 6, 2-3; 03.01, Frans Archief, inventarisnr. 53, 29e Indicateur, 1807 trimestre d'avril, nr. 89; Burgerlijke Stand in Limburg: Maastricht, 11 november 1813, huwelijksacte Heusschen, Jean Pierre en Wilhelmi, Marie Thérèse Joseph.
 - 34 RHCL, B12.059-158, Burgerlijke Stand in Limburg: Houthem, overlijdensacte, Banens, Anna Fortunata Carolina, 2 september 1837; RAH, FDLC, inventarisnr. 317, Register van inkomsten en uitgaven van Charles Clément Roemers, juli 1834- juni 1838, begrafeniskosten A.F.C. Banens, 200.
 - 35 RAH, FDLC, inventarisnr. 317, Register van inkomsten en uitgaven van Charles Clément Roemers, juli 1834- juni 1838, 190, 220, 241.
 - 36 RAH, FDLC, inventarisnr. 101, Balthasar, Joseph, Willem Cruts, Briefwisseling en documentatie, 1833-1860, nr. 12, adres te Luik; inventarisnr. 317, Register van inkomsten en uitgaven van Charles Clément Roemers, juli 1834- juni 1838, 129, 164.
 - 37 RHCL, 09.001, Notariële archieven van notarissen berustende in het (voormalig) Rijksarchief in Limburg te Maastricht, Wilmar, Jacques Antoine, inventarisnr. 3307, 1839, testament van Charles Clément Roemers, artikel 20, 13-17.
 - 38 RAH, FDLC, inventarisnr. 123, Jacques Gery Joseph Colpin, Dossier betreffende de naamsverandering van Clémentine Colpin, 1820.
 - 39 AN, F1^e III, Esprit public et élections, Meuse Inférieure, carton 2, Mr. Roemers/Charles Clement/ baron de l'empire/candidat au senat 1812; *Mémoires de Madame de Chastenay*, 1771-181, tome 1, 332; Rudolf Rasch, *Geschiedenis van de Muziek in de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden 1572-1795* (= Mijn Werk op Internet, Deel Een), Versie: 7 januari 2013, Hoofdstuk Dertien: Het Concertwezen, 41-42, 49; RAH, FDLC, inventarisnr. 137, Charles Clément Roemers. Briefwisseling en documentatie, 1821-1838, Note de ce que j'ai donné à Colpin, Emérance, Paul etc., 12 maart 1837.
 - 40 RHCL, 09.001, Notariële archieven van notarissen berustende in het (voormalig) Rijksarchief in Limburg te Maastricht, Wilmar, Jacques Antoine, inventarisnr. 3307, 1839, testament van Charles Clément Roemers, artikel 25, 27-29; RAH, FDLC, inventarisnr. 137, Charles Clément Roemers. Briefwisseling en documentatie, 1821-1838, J.G. Colpin aan Roemers, 14 maart 1833.
 - 41 RAH, FDLC, inventarisnr. 121, Jacques Gery Joseph Colpin, brieven van Roemers aan Colpin, 18 augustus en 14 september 1829; inventarisnr. 137, Charles Clément Roemers. Briefwisseling en documentatie, 1821-1838, Roemers aan Colpin, 10 juni 1832.

- 42 RHCL, 09.001, Notariële archieven van notarissen berustende in het (voormalig) Rijksarchief in Limburg te Maastricht, Wilmar, Jacques Antoine, inventarisnr. 3307, 1839, testament van Charles Clément Roemers, artikel 12, 5; RAH, FDLC, inventarisnr. 254, Stukken betreffende nalatenschappen, Charles Clément Roemers, 1838-1841, Si quis ad hanc amnis ripam vestigia; *Geschiedenis van de literatuur in Limburg*, 233-234.
- 43 RHCL, 09.001, Notariële archieven van notarissen berustende in het (voormalig) Rijksarchief in Limburg te Maastricht, Wilmar, Jacques Antoine, inventarisnr. 3307, 1839, testament van Charles Clément Roemers, 35 pagina's. Indien niet anders vermeld komen de gegevens over de erfenis uit dit testament. Roemers heeft het eigenhandig geschreven en het bestaat uit twee delen. Het eerste met 27 artikelen en 33 pagina's schreef hij op 22 november 1837, het tweede, een aanhangsel van 2 pagina's op 29 mei 1838; RAH, FDLC, inventarisnr. 256, Roemers-Nivar 1841, Partage entre les héritiers de feu Mons. C.C. Roemers et Madame A. Nivar, 24 juli 1841; <http://www.iisg.nl/hpw/calculate-nl.php> (Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis), waarde van de gulden/euro. Het bedrag van de nalatenschap ad f 589.028,-- is voor de koerswaarde van de gulden anno 1841 met behulp van de hier geboden omrekeningstabel uitgedrukt in de waarde van de euro in 2015. Deze werkwijze is voor alle omrekeningen in dit hoofdstuk aangehouden; Le Franc Français-<http://franc.francais.free.fr/leFranc> germinal, Napoleon had in 1803 het Franse monetaire systeem gebaseerd op de frank. Deze munt bleef tot 1914 relatief stabiel; Herman Gibens, 'De geldomloop bij het begin van de Belgische onafhankelijkheid, de muntwet van 1832', in: *Jaarboek van het Europees Genootschap voor Munt- en Penningkunde* (Brussel, 2005), 69-71, 74. De Belgische frank werd gelijkgesteld aan de Franse frank; www.wikipedia.fr, franc français. De Franse frank was in 1912 f 0,48 waard. Deze waarde heb ik aangehouden als tussenstap voor de omrekening van de Franse, c.q. Belgische frank van 1838 naar de euro van 2015.
- 44 RAH, FDLC, inventarisnr. 137, Charles Clément Roemers, Briefwisseling en documentatie, 1821-1838, Noorbeek jaar XII – 1850, nr. 2bis, 12 Mars 1838, 3 parcelles de terre provenant de la commune de Noorbeek, Bien de Mrs Coenegracht à la Ste Croix; Mémoire instructif à mon fils sur cette réquisition du 12 Mars 1838.
- 45 Lambert Jacobs en Fred Erkenbosch, *Charles Clément Roemers' promenade*, z.p, z.d., 12p.
- 46 RAH, FDLC, inventarisnr. 256, stukken betreffende nalatenschap Roemers-Nivar, 1841, brief van Wilmar aan B. Cruts, 30 december 1838.
- 47 RAH, FDLC, inventarisnr. 137, Charles Clément Roemers, Briefwisseling en documentatie, 1821-1837, Note de ce que j'ai donné à Colpin, Emérance, Paul etc., 12 maart 1837; Note exacte des dots que j'ai paillés à mon fils Roemers pendant son mariage, 17 maart 1837.
- 48 RHCL, 20.242A, Notarissen ter standplaats Maastricht, 1544-1905, Nierstrasz, Henri, inventarisnr. 2628, 1808 2e half jaar, 31 juli, deling van de erfenis van Pierre Nivar en Maria E. Bauduin, 65 p.; Voor de omrekening van de bruidschat van Anna Maria Nivar naar euro's heb ik de waarde van de frank anno 1808 aangehouden aangezien deze munt in het testament Nivar-Bauduin gebruikt werd en de omvang van de bruidschat daar vermeld werd.
- 49 RHCL, 20.242A, Notarissen ter standplaats Maastricht, 1544-1905, inventarisnr. 2488 (notaris D. Hupkens), 2 mei 1792; inventarisnr. 2612 (notaris H. Nierstrasz) 18 floréal an 5 (7 mei 1897); inventarisnr. 2620 (notaris H. Nierstrasz), 4 nivose 12 (26 december 1803), 25 nivose 12 (16 januari 1804); inventarisnr. 2621 (notaris H. Nierstrasz), 6 prairial 13 (26 mei 1805); Voor de omrekeningswijze zie noot 43. Ik heb voor de erfenis Roemers-van den Bergh op www.iisg.nl de waarde van de gulden in 1803 aangehouden.
- 50 Winten, Henri, *De verkoop van nationale goederen te Maastricht, departement van de Nedermaas, met een studie over de Maastrichtse kopers, tijdens de Franse overheersing (1795-1814)*, Leuven

1962.

- 51 Winten, Henri, 58, 217-218, 248-251, 259-262, 297-298; Spiertz, bijlagen II en III vermelden de belangrijkste Maastrichtse kopers, 229-232.
- 52 Winten, Henri, 262, 298
- 53 Gemeentearchief Meerssen, inventarisnr. 4294, Register van de burgerlijke stand 1836-1840, 1838, nr. 116
- 54 Hervé Leuwers, 139
- 55 Koninklijke Bibliotheek van België, *L'Indépendance*, 30 décembre 1838, 3, Necrologie.

CONCLUSIE

- 1 Louis Berkvens, 'Staatkundige en institutionele geschiedenis, 1794-1867', 59.
- 2 Ad Knotter, '175 jaar beide Limburgen: waarom ze toch niet bij elkaar horen', in: *De Maasgouw*, jaargang 134 (2015), 5-11; Kees Schutgens, 'Eenheid als misverstand. Kanttekeningen bij de stelling van Ad Knotter', in: *De Maasgouw*, jaargang 134 (2015), 169-174.
- 3 *La protestation du Limbourg: quelques documents, 1831-1839*, publication du Comité de Politique Nationale (Bruxelles, 1919). Hierin de toespraken van de Limburgse afgevaardigden in het Belgische parlement en de 66 petities waaronder *Pétition des notables de la Commune de Meerssen (Rive droite de la Meuse, province du Limbourg)*, à la Chambre des Représentants de la Belgique, 105.
- 4 Mathijs Lok, *Windvanen. Napoleontische bestuurders in de nederlandse en franse restauratie (1813-1820)* (Amsterdam, 2009).
- 5 Mathijs Lok, 190-195, 198, 205, 302-303.
- 6 www.dbnl.org/ Isaac da Costa, De dichtwerken van Bilderdijk. Supplement. De mensch en de dichter Willem Bilderdijk. Eene bijdrage tot de kennis van zijn leven, karakter en geschriften (Haarlem, 1859), 212-213.
- 7 Mathijs Lok, 303-305.

Bronnen en literatuur

Afkortingen

AGN	Algemene Geschiedenis der Nederlanden
AL	Archives de l'état Liège
AN	Archives Nationales de France
ANSI	Archief Nederlandse Jezuïeten
ARB	Algemeen Rijksarchief Brussel
BDA	Bischöfliche Diözesanarchiv Aken
BHIC	Brabants Historisch Informatie Centrum
BL	Bulletin des Lois de la Republique Française
BN	Biographie Nationale de Belgique
BNF	Bibliothèque nationale de France
BWN	Biographisch Woordenboek der Nederlanden
CC	Centre Céramique, stadsbibliotheek Maastricht
CG	Collection Générale des lois et des actes du Corps Législatif et du Directoire exécutive
CL	Corps Législatif
CP	Conseil Privé
DTB	(Kerkelijke) Doop-, Trouw- en Begraafregisters
FDLC	Fonds De Lamberts Cortenbach
GS	H.T. Colenbrander, Gedenkstukken der Algemeene Geschiedenis van Nederland van 1795 tot 1840
GWP	Grote Winkler Prins encyclopedie
KB	Koninklijke Bibliotheek
LvO	Landen van Overmaas
NA	Nationaal Archief
NBW	Nationaal Biografisch Woordenboek
NNBW	Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek
NWHD	Nordrhein-Westfälisches Hauptstaatsarchiv Düsseldorf
OLV	Onze-Lieve-Vrouwekerk Maastricht
PSHAL	Publications de la Société Historique et Archéologique dans le Limbourg/ Jaarboek van Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap
PV	Procès-verbal des séances du Conseil des Cinq-Cents
RAH	Rijksarchief te Hasselt
RHCL	Regionaal Historisch Centrum Limburg

Archiefbronnen

Amsterdam, Prentenkabinet van het Rijksmuseum

- Rp-P-OB-84.012, vers op het beleg van Maastricht door de Fransen, 1748, anoniem
- Rp-P-1944-2050, Ontploffing van het kruidmagazijn te Maastricht, 1761, anoniem
- RP-P-OB-85.415, Spotprent op het Verdrag van Fontainebleau, 1785, anoniem
- RP-P-1908-5714, Intocht van generaal Charles François Dumouriez in Brussel, 14 november 1792, anoniem

Brussel, Algemeen Rijksarchief

- 127, Inventaire sommaire des archives de la famille Holvoet
- 150, Inventaire des Archives de l'Administration Centrale et Supérieure de la Belgique et du Conseil de Gouvernement
- 161, Inventaire des Papiers des Commissaires du Gouvernement près les neuf Départements Réunis dits Papiers Bouteville
- 437, Inventaire des archives du commissariat général de la Justice, du Ministère d'État chargé de la surveillance générale et du Ministère de la Justice 1814-1818, inventarisnr. 4, Province de Limbourg (département de la Meuse-Inférieure): situation du 1er septembre au 5 décembre 1816, 13 octobre – 5 décembre 1816

Den Bosch, Brabants Historisch Informatie Centrum

- 17, Provinciaal Bestuur Noord-Brabant, 1814-1920
- 19, Raad van Brabant 2050 P-P-1944-2050 RP-P-1944-2050

Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

- 75 C 16, Brieven en stukken, begeleid door een autobiografisch stuk door Carel Clemens Roemers (1748-1838), nationaal agent en commissaris bij het arrondissement van Maastricht, ingediend tot verdediging van zijn gedrag te Maastricht gedurende het Franse Bewind.
- www.statengeneraaldigitaal.nl
- www.delpher.nl

Den Haag, Nationaal Archief

- 1.01.02, Staten-Generaal
- 1.01.19, Raad van State, 1581-1795
- 1.01.50, Stadhoudelijke secretarie
- 1.10.42, Van der Hoop
- 1.10.64, Collectie Panhuys
- 1.10.97, Familiearchief Hop
- 2.02.01, Algemene Staatssecretarie en Kabinet des Konings met daarbij gedeponeerde archieven, 1813 – 1840
- 2.02.32, Kanselarij der Nederlandse Orden
- 2.04.26.02, Ministerie van Binnenlandse Zaken, Kabinet
- 2.08.30.01, Syndicaat van Holland (na 1815 Syndicaat der Nederlanden)
- 2.09.01, Ministerie van Justitie 1813-1876
- 2.21.006.49. Hogendorp, van

Den Haag, Rijksbureau voor Kunsthistorische documentatie

- afbeeldingsnummer 0000118016, J.H. Van Slijpe
- afbeeldingsnummer 0000252073, W.H. van Panhuys

Düsseldorf, Nordrhein-Westfälisches Hauptstaatsarchiv Düsseldorf

- 140.01, Lande zwischen Maas und Rhein

Hasselt, Rijksarchief Limburg

- 1502, Fonds De Lamberts-Cortenbach

Heerlen, Rijkshet, centrum voor regionale geschiedenis

116, Notariële archieven, Heerlen, 1671-1925

Leuven, Rijksarchief

682, Oude Universiteit Leuven

Leuven, Centrale Bibliotheek van de Katholieke Universiteit van Leuven

CaaTh004 234, Repetitio disputationum XII, de Querela inofficiosi testamenti, inofficiosae donationis et beneficii

Lille, Archives départementales du Nord

J 793 / 1 – 20, Papiers de Merlin, avocat au Parlement de Flandre puis député et Président du Tribunal criminel du département du Nord

Luik, Archives de l'état Liège

A2, Conseil privé de la principauté de Liège

Maastricht, Centre Céramique, stadsbibliotheek

- * *Almanach du departement de la Meuse Inferieure*, Maastricht, 1797-1813
- * *Catalogus librorum theologicorum, historicor. phisic. mathematicorum, missellaneorum, in suas classes distributorum et omnium compactorum in bibliotheca collegii Societatis Jesu Mosae-Trajectini, nuper dissoluti, exstantium*, Maastricht, 1774
- * H.T. Colenbrander, *Gedenkstukken der Algemeene Geschiedenis van Nederland van 1795 tot 1840*, deel 8, 's-Gravenhage, 1916
- * *Collection Générale des lois et des actes du Corps Législatif et du Directoire executive*, Paris, 1795-1799, 18 delen, deel 8 -16 (21 maart 1797-18 juni 1799)
- * *Gazette nationale ou le moniteur universel*, Paris, 1789-1810
- * *Journal du département de la Meuse-Inferieure*, Maastricht, 1799-1812
- * *Maastrichter stads almanach voor het jaar...*, Maastricht, 1781-1794
- * *Nauwkeurige almanach voor het jaar Onzes Heeren*, Maastricht, 1785 -1810
- * *Nieuwe nauwkeurige almanach voor het jaar Ons Heeren*, Maastricht, 1756-1784
- * P. Banens, *Motief voor Joannes Jacobus Cyrus, pastoor der parochie van St. Matthys, Joannes Cuypers, pastoor der parochie van St. Nicolaas, en Pascalius Ludovicus Delruelle, pastor der parochie van St. Marten, geimpetreedens en gedaagdens, tegens den Prior en Conventualen van het Predikheeren Clooster, den guardiaan en religieusen van het Recollecten Clooster, den Prior en Gemeente van het Augustynen Clooster, en den Prior benefens de Religieusen van het Beggarden Clooster, binnen deze stad Maastricht impetranten van maintenance en eyssers*, Maastricht, 1784, 169 p. + 2 (vonnis Aylva & Kuth) + 16 Inleidinge.
- * N.N., *Imitation de l'ode latine de monsieur Roemers*, ca. 1806
- * N.N., *Précis des faits relatifs à la destitution et à la poursuite devant les tribuneaux de Messieurs Hennequin, un des bourgemestres, A. Lekens, Mockel cadet, J.B. Hardy, P.J. Cools, J. Bemelmans, B. Crutz, Stringart ainé, T. baron d'Eimmenghaus-Frederking et Destouvelles, conseillers de la Régence de la ville de Maestricht*, Maestricht, 1821
- * *Recueil de pièces diplomatiques, relatives aux affaires de la Hollande et de la Belgique en 1830, 1831 et 1832* [uitg. door Verstolk van Soelen], La Haye/Amsterdam, 1831-1833, 3 delen
- * C.C. Roemers, *Motivum juris of regts-instructie voor den Prior en Conventualen van het Predikheeren-*

klooster, den Guardian en Religieusen van het Recollecten-Klooster, den Prior en Gemeente van het Augustynen- Klooster, en den Prior benefens de Religieusen van het Beggarden-Klooster, alle binnen deze stad Maastricht, Impetranten van Brieven van maintenuë en Eysschers. Tegens Jan Jacob Cyrus, Pastoor van Ste Catharina-Kerk, Jan Cuypers, Pastoor van St. Nicolaas-Kerk, en Paschalis Delruelle , Pastoor van St. Martens-Kerk, Opponenten, Maastricht, 1784, 16 pagina's

- * C.C. Roemers, *Omstandig detail van de electie door den deken en capittel van St. Servaaskerke gedaan op den 22 december 1783 in de persoon van Arnold. Franc. Roemers tot pastor van St. Jacobs Kerke binnen deze stad Maastrigt, gemunieert met seven-en- twintig verificatoire bylagen, dienende teffens tot wederlegging van alzulke brochure, als den wel edelen gestrengen Heer en Mr. J.H. van Slype in de maand July 1784, onder desselfs ondertekening, door den druk verspreyd heeft, Maastrigt, by J.T. van Gulpen, Stads-Drukker, voor Rekening van de Heer C.C. Roemers, Advocaat en Oud-Schepen derzelve Stad, MDCCLXXXIV (Maastricht, 1784), 36p. en XLIV bijlagen.*
- * C.C. Roemers, *Poema patriae sacrum, mense martio anni millesimi octingentesimi undecimi, Maastricht, 1811*
- * J.H. van Slijpe, *Redenen en motiven waarom den ondergeteekende Mr. J.H. van Slype syne dimissie als vice-hoofdschouth van wegens hun hoog moogende binnen haare stad Maastricht genomen heeft, z.p., 1784*
- * J.H. van Slijpe, *Kort en zakelyk verhoog, nopens de electie van A.F. Roemers, tot pastor van St. Jacobs Kerk binnen deze stad, met de gevolgen daar aan annex, en de Resolutie dienswegens van Haar Hoog Moog. promanerende gedrukt binnen deze stad te bekomen, Maastricht, 1784, 52 p.*
- * J.H. Van Slijpe, *Omstandig bericht van het geene den ondergeteekende Mr. J. H. van Slype, ... ter instantie van Mr. J. Tulling van Oldenbarneveld, ... uit hoofde van eene door hem opgegeve secrete en illicite correspondentie, tusschen hem ondergeteekende en ... den heere Hertog van Brunswyk, ... met oogmerk, om de stad Maastricht, door verraad, in handen van Zyne Keizerlyke Majesteit, over te leveren, s.l., s.n., (1785)], 43 p.*
- * J.A. Wilmar, *Réflexions sur la tolérance, Maestricht 1816, 24 p.*

Maastricht, Regionaal Historisch Centrum Limburg

EAN_502, Grote Sociëteit

T 5275, Le Censeur public du département de la Meuse Inferieure

01.075, Landen van Overmaas

01.177, Vrije heerlijkheid Elsloo

03.01, Frans Archief

03.02, Drukwerken behorende bij het Frans Archief

07.E01, Oud-Militaire archieven

07.E02, Militaire Commandant in de provincie Limburg

07.E03, Opperbevelhebber der vesting Maastricht

07.D03, Memories van Successie

08.001, Nieuwe Rechterlijke Archieven

09.001, Notariële archieven van notarissen berustende in het (voormalig) Rijksarchief in Limburg te Maastricht

11.01, Kerkelijke Doop- Trouw- en Begraafregisters

12.059, Burgerlijke Stand in Limburg: Maastricht

14.A001, Kerkelijke rechtbanken en bisschoppelijke commissarissen

14.B001, Kapittel van Onze Lieve Vrouw te Maastricht

14.B002A, Kapittel van Sint Servaas te Maastricht

14.D004, Abdij Kloosterrade

- 14.D033, Proosdij Meerssen
- 16.0512, Kasteel Borgharen
- 16.0502, Familie de Bounam de Ryckholt
- 16.0531, Familie Van den Bergh te Roermond
- 16.0608, Familiearchief Maurissen
- 16.0674, Familie Michiels van Kessenich en ambt Montfort
- 16.0700, Familiearchief Henckelius
- 16.0935, Familiearchief Van Hees
- 16.1111B, Huis Kessel, AW 2004
- 16.1112B, Huis Well
- 16.1156, Familie D'Olislagers te Meerssenhoven, 1673-1797
- 16.1161, Janssen de Limpens, mr K.J.Th., nalatenschap
- 18.A Handschriftencollectie (voormalig) Rijksarchief Limburg
- 18.BC,Tekeningen-, prenten- en kaartencollectie RAL
- 20.001A, Indivieze Raad Maastricht
- 20.002, Requesten beide Heren
- 20.005, Brabantse Raad Maastricht
- 20.006, Archief van de Municipaliteit Maastricht 1795 – 1814
- 20.085A, Indivies Laaggerecht Maastricht
- 20.086A, Brabants Hooggerecht Maastricht
- 20.087A, Luiks Hooggerecht Maastricht
- 20.088C, Vroenhof Hooggerecht, civiele processen
- 20.091B, Brabantse Commissarissen Deciseurs Maastricht, Processen
- 20.092A, Luikse Commissarissen-deciseurs Maastricht
- 20.093B, Commissarissen-deciseurs van beide heren Maastricht
- 20.129A, Burgerlijk Armbestuur Maastricht
- 20.162, Bureau d'Administration van de Ecole Secondaire en het College, en de Raad van Bestuur van het Koninklijk Athenaeum Maastricht
- 20.242A, Notarissen ter standplaats Maastricht, 1544-1905
- 21.278, Hervormde gemeente Valkenburg – Meerssen
- 21.163, Notaris Ötzeling te Maastricht
- 21.212A, Parochie te Maastricht, H. Martinus in Wijck, deel 1
- 21.245, Parochie te Noorbeek: Heilige Brigida
- 21.277A, Hervormde Gemeente te Maastricht, 1632-1987
- 21.278, Hervormde gemeente Valkenburg – Meerssen
- 21.292, Familie Dumoulin
- 21.308A, Familiearchief Suringar
- 22.001A, Handschriftencollectie (voormalig) Gemeentearchief Maastricht
- 22.031, Nypels, G., 20e eeuw
- 30.008, Gemeente Noorbeek

Meerssen

Gemeentearchief

Nijmegen

Archief Nederlandse Jezuïeten, Oude Societeit

Parijs, Archives Nationales de France

- 149MI/3, Archives du ministère de la Justice: registres des titres nobiliaires (1808-1870)
- P. D. Cheynet, *Les procès-verbaux du Directoire-exécutif, an V – an VIII, inventaire des registres des délibérations et des minutes des arêtes, lettres et actes du Directoire*, Paris, 2002
- AA, Collection de lettres et pièces diverses, Lettres de personnages ayant joué un rôle pendant la Révolution
- AD, Archives Imprimées, XVIIIa, 61, Roemers, 9 pièces ; XVIIIb, procès-verbaux des assemblées (1788-1875)
- AF III Directoire exécutif (an IV – an VIII)
- AF/IV , Secrétairerie d'État impériale et cabinet de Napoléon 1er
- 27/AP/3, François de Neufchâteau
- BB/18, Ministère de la Justice, correspondance de la division criminelle
- BB/5/ 255 à 388, Ministère de la Justice - Organisation de la justice et personnel judiciaire dans les pays réunis pendant la Révolution et l'Empire
- BB/29, Ministère de la Justice - Enregistrement général de la correspondance
- BB/30, Ministère de la Justice. Versements divers
- CC, Senat conservateur, chambre et cour des pairs
- D53, Mission aux armées du Nord et de la Sambre-et-Meuse, opérant dans le Nord de la France, en Belgique et en Hollande, 1793-an IV
- F/1bII, ministère de l'Intérieur, serie départementale Meuse-inferieure
- F/1cIII: Esprit public et elections
- F1e, Pays annexés ou dépendants, inventarisnrs. 2 à 39, Belgique 1791 – an XIII
- F7, Police Général
- F10, Agriculture
- F17, Recherches et transports d'objects de science et d'art de Belgique, Hollande 1792-1813
- F19, Archives de la légation en France du cardinal Caprara

Parijs, Assemblée Nationale

<http://www.assemblée-nationale.fr>, base de données des députés français depuis 1789

Parijs, Bibliothèque nationale de France/www.gallica.fr

- Actes du Congrès de Vienne publiés d'après un des originaux déposés aux archives du département des *Affaires étrangères* , no 10, *Traité entre le roi des Pays-Bas et l'Autriche, l'Angleterre, la Prusse et la Russie, du 31 mai 1815*, 204-212
- A. Aulard, *Recueil des actes du Comité de Salut Public avec la correspondance officielle des représentants du peuple en mission*, Paris, 28 volumes (1889-1933)
- A.V. Arnault e.a., *Nouvelle biographie des contemporains, ou Dictionnaire historique et raisonné de tous les hommes qui, depuis la Révolution française, ont acquis de la célébrité par leur actions, leur écrits, leur erreurs ou leur crimes, soit en France, soit dans les pays étrangers*, Paris, 20 delen, 1820-1825
- A.G. Camus, *Table des matières, des noms de lieux et des noms de personnes contenus dans les procès-verbaux des séances du Corps législatif, 1er frimaire-30 ventôse an IX, et dans les procès-verbaux des séances du Tribunat, 1er frimaire an IX-16 brumaire an X* , Paris, nivôse an X (1801/1802)
- Émile Campardon, *Liste des membres de la noblesse impériale: dressée d'après les registres de lettres patentes, conservés aux Archives nationales*, Paris, 1893
- A. Frézet (A.F.), 'Les Prêtres du diocèse de Reims à Maëstricht en 1793 et en 1794', in: *Bulletin du diocèse*

- de Reims, Reims, quarante-cinquième année (1912), 518-520, 529-532, 542-544, 555-556, 564-568, 579-580, 590-592, 602-604, 614-616
- Bulletin des Lois de la Republique Française*, Paris, Imprimerie nationale des lois, 1794-1931
- Collection de Vinck. Un siècle d'histoire de France par l'estampe, 1770-1870. Tome 3, Collection complete, des portraits de MM.s les deputés à l'Assemblée nationale de 1789*
- L.M. Fontan, *Jeanne la Folle: ou, La Bretagne au XIIIe siècle, drame historique en cinq actes, en vers ... avec une préface contenant Le mouton enragé*, Paris, 1830
- A. Lévyns, J.M. Verdot, P. Bégat, *Fastes de la Légion d'honneur: biographie de tous les décorés accompagnée de l'histoire législative et réglementaire de l'ordre*, 5 tomes, Paris, 1844-1847
- J.-J. Lucet et J. Eckard, *Hommages poétiques à Leurs Majestés impériales et royales sur la naissance de S. M. le roi de Rome*, tomes 2, Parijs, 1811
- 'Mémoires du comte de Langeron: Austerlitz, campagne de Russie, bataille de Paris', in : *la Nouvelle Revue Rétrospective*, Paris, deuxième semestre (janvier-juin 1895), 289-360
- Procès-verbal des séances du Conseil des Cinq-Cents*, Paris, z.d., 1795-1799
- 8-LE43-2393, *Rapport fait par Thiessé (de la Seine-Inferieure) au nom d'une commission spéciale. Séance du 26 vendémiaire an 7*
- 8-LE43-3935, *Opinion de Vesin sur le nouveau projet de résolution, présenté par Roemers, sur la police & la responsabilité des communes. Séance du ... frimaire an 7*
- 8-LE43-2401, *Opinion de Grandmaison sur le rapport de Roemers relatif à la police & à la responsabilité des communes. Séance du 29 vendémiaire an 7*
- 8-LE43-2346-2405, *Opinion de Grandmaison sur le rapport de Roemers relatif à la police & à la responsabilité des communes. Séance du 29 vendémiaire an 7*
- 8-LE43-2569, *Rapport et projets de résolutions, présentés par Bertrand (du Calvados) sur les moyens de prévenir & réprimer le vagabondage. Séance du (29) frimaire an 7*
- 8-LE43-2570, *Opinion de Housset, sur les moyens de prévenir & réprimer le vagabondage. Séance du 29 frimaire an 7*
- 8-LE43-2674, *Nouveau projet de résolution présenté par Roemers sur la police et la responsabilité des communes. Séance du 19 nivôse an 7*
- 8-Le43, 3199, *Nouveau projet de résolution présenté par Roemers sur la police & la responsabilité des communes. Séance du 21 prairial an 7*
- 8-LE43-3251, *Opinion de Digneffe (de l'Ourthe). Séance du 30 prairial an 7*
- 8-LE43-3298, *Opinion de Guesdon sur le projet de Roemers relatif à la responsabilité des communes. Séance du 12 messidor an 7*
- 8-LE43-2482, *Projet de résolution, présenté par Roemers, au nom d'une commission spéciale, sur le port de la cocarde nationale. Séance du 8 frimaire an 7*
- 8-LE43-2862, *Projets de résolutions soumis aux trois lectures constitutionnelles, où sont réunies et mises en ordre les règles qui régissent actuellement en France la transmission des biens par succession «ab intestat», et par dispositions entre-vifs et à cause de mort, avec les variations qu'elles ont subies aux différentes époques de la Révolution et jusqu'à ce jour, présentés par Bergier, au nom d'une commission spéciale, composée des représentans du peuple Bezard, Roemers et Bergier, à la séance du Conseil du 19 ventôse an 7. Précédés d'un avertissement préliminaire extrait des rapports faits à la même séance du 19 ventôse et à celle du 17 floréal suivant*
- 8-LE43-4133, *Rapport fait par Membrière, ... au nom d'une commission spéciale sur le projet présenté au conseil des Cinq-cents de joindre, par un canal de communication, l'Escaut au Demer, à la Meuse et au Rhin, an 8*
- 8-Z LARREY-260 , C.C. Roemers, 'Napoleoni Magno, Francorum Imperatori Primo, Italici Regni Fundatori,

Pio, Felici, Augusto, in *Galliam reduci, applausus*, in: Jacques Lablée, *Couronne poétique de Napoléon le Grand, empereur des Français, roi d'Italie et protecteur de la Confédération du Rhin, ou Choix de poésies composée en son honneur*, Paris, 1807, 365-369

A. Pascal, *Les bulletins de la Grande Armée: précédés des rapports sur l'armée française depuis Toulon jusqu'à Waterloo, extraits textuellement du Moniteur et des Annales de l'Empire, histoire militaire du général Bonaparte et de l'empereur Napoléon, avec des notes historiques et biographiques sur chaque officier*, Paris, 1841-1844, 6 volumes

Recueil polytechnique des ponts et chaussées, Paris, deuxième volume, 1807, *Canal de l'Escaut au Rhin*, 124-132

Recueil des traités et conventions entre la France et les puissances alliées en 1814 et 1815; suivi de l'acte du congrès de Vienne, et terminé par une table alphabétique des matières, des lieux et des personnes contenus dans les actes composant ce recueil, Paris, 1815

RESERVE FOL-QB-201(143), *Costuum van een lid van het Corps Législatif*

Société d'agriculture de Paris, *Mémoires d'agricultures, d'économie rurale et domestique*, tome I, Paris, 1799

Parijs, Fondation Napoléon

<http://www.napoleon.org>

Parijs, Société d'encouragement pour l'industrie nationale

Archives, nrs. GEN 21/28 en GEN21/30

Bulletin de la société d'encouragement pour l'industrie nationale

Turijn, Biblioteca Reale di Torino

B 1119/15, Roemers, Charles Clément, *Napoleoni Magno Francorum imperatori primo, italici regno fundatori, pio, felici, augusto, in Galliam reduci, applausus*.

Utrecht, Utrechts Archief

215, verzameling Port Royal

Gebruikte literatuur

A.J. van der Aa e.a., *Biographisch woordenboek der Nederlanden, bevattende levensbeschrijvingen van zoodanige personen, die zich op eenigerlei wijze in ons vaderland hebben vermaard gemaakt*, Haarlem, 1852-1878

Armand François d' Allonville; Alphonse de Beauchamp, *Mémoires historiques sur le dix-huit brumaire, contenant des détails exacts et plus circonstanciés que tous ceux qui ont paru jusqu'à ce jour, des séances des deux conseils des 18 et 19 brumaire an VIII, et des événemens et faits remarquables qui se sont passés dans ces journées, avec les pièces officielles qui s'y rapportent*, Paris, 1800

P. Altena, Gerrit Paape (1752-1803). *Levens en werken*, Nijmegen, 2012

R. Aubert et al., *De Universiteit te Leuven 1425 – 1975*, Leuven, 1976

W. Jappe Alberts, *Geschiedenis van de beide Limburgen. Beknopte geschiedenis van het gebied omvattende de tegenwoordige Nederlandse en Belgische provincies Limburg, sedert de vroegste tijden*, twee delen, Assen, 1972, deel 2

Isabelle Backouche, 'Lebrun (Charles-François)', in: J. Tulard, *Dictionnaire Napoléon. Sous la direction de Jean Tulard de l'Institut*, twee delen, Paris, 1987 (nouvelle édition, revue et augmentée, 1999), tome 2, 165-166

- L. Bamps, 'Généalogies Limbourgeoises. La famille de Pitteurs', in: *L'Ancien pays de Loos*, 1899, (nrs. 9 & 10), 55-59
- R. Beckers, 'Publieke opinie in Maastrichts Rechtbank en Gemeenteraad n.a.v. de Schutterijkwestie van 1821', in: *Wetenschappelijke Tijdingen. Tijdschrift over de geschiedenis van de Vlaamse beweging*, jaargang 29 (1970), nr. 2, 94-104
- A.M. Beerenbroek, *Sur l'ouverture de l'Escaut*, Paris, z.j.
- G. van den Bergh, 'Bibliographie. Catalogus der Stadsbibliotheek, bewerkt vooral als 'Bibliotheca Limburgensis' door Aug. Jean Flament, Commies-Chartermeester bij de Rijksarchieven in het Hertogdom Limburg', in: *PSHAL*, jaargang 26, 1889
- Louis Berkvens, 'Staatkundige en institutionele geschiedenis, 1794-1867', in: *Limburg. een geschiedenis*, Maastricht, 2015, deel 3, 23-66
- F.G.C. Beterams, *The High Society Belgo-Luxembourgeoise (avec celle des arrondissements de Bréda, de Maestricht et de Ruremonde) au début du Gouvernement de Guillaume 1er, Roi des Pays-Bas (1814-1815)*, Wetteren, 1973
- Biographie nationale de Belgique*, 44 tomes, Bruxelles, 1866-1986
- J. Blondin, 'De Latijnsche Stadsschool van Maastricht tot aan hare inrichting als athenaeum (1804-1817)', in: *PSHAL*, jaargang 68 (1932), 21-42
- Frédéric Bluche, 'Plébiscite', in: J. Tulard, *Dictionnaire Napoléon*, deel 2, 513-515
- J.A. Bornewasser, 'Het koninkrijk der Nederlanden 1815-130', in: *AGN*, deel 11, Bussum 1983, 223-278
- L.A.M. Brands, *Het tractaat van Fontainebleau en zijn betekenis voor het Land van Overmaze*, Sittard, 1965 (scriptie, bibliotheek RHCL)
- V. Brants, *La faculté de droit de l'université de Louvain, à travers cinq siècles (1426-1906)*, Louvain et Paris, 1906
- J.D. Bredin, *Sieyès, la clé de la Révolution Française*, Paris, 1988
- P.J.B. Buchez et P.C. Roux, *Histoire parlementaire de la Révolution française, ou Journal des assemblées nationales depuis 1789 jusqu'en 1815: contenant la narration des événements... précédée d'une introduction sur l'histoire de France jusqu'à la convocation des États-Généraux*, (40 volumes), Paris, tome 38 (1838)
- M.G. Buist, 'Geld, bankwezen en handel in de Noordelijke Nederlanden 1795 – 1844, 1814-1844', in: *AGN*, deel 10 (1981), 289-360
- C. Bussels, 'Over de bibliotheek en kunstwerken van C.C. Roemers', in: *Miscellanea Trajectensia, bijdragen tot de geschiedenis van Maastricht*, Maastricht, 1962, 557-566
- F. Chandernagor, *L'enfant des Lumières*, Paris, 1995
- F.A. Cavenne, *Statistique du département de la Meuse-Inferieure*, Paris, 1802
- C. Claessen, F. Claessen, B. Hollard, *George Hollard (1752-1823). Beroepsmilitair, belastingambtenaar, stadsbestuurder*, Zoetermeer, 2007
- Ch. de Clercq, 'Simon-Pierre Ernst (1744-1817) et ses correspondants' in: *Annales, du XXXIVe Congrès de la Fédération Archéologique et Historique de Belgique*, (Verviers, 22-25 juillet 1951), Verviers, 1954, 67-153
- Ch. de Clercq, 'Over de beëdigde priesters in het departement der Nedermaas', in: *Het Oude Land van Loon*, jaargang 8 (1953), 190-200
- Ch. de Clercq, *Rolduc. Son abbaye – Ses religieux – Son séminaire (1661 -1860)*, Kerkrade, 1975
- M. Colson, 'Twee vrienden. Roemers en Bouteville', in: *Limburg, maandelijks tijdschrift voor Limburgse geschiedenis, oudheidkunde, kunst en folklore*, Maaseik, jaargang 38 (1958), 77-84
- M. Colson, 'Notaris Jan Mattijs Dodé 1765 -1799.' in: *PSHAL*, jaargangen 107 & 108 (1971-1972), 155-209
- Comité de Politique Nationale, *La protestation du Limbourg: quelques documents, 1831-1839*, Bruxelles, 1919

- Constitution de la République française, du 5 Fructidor, An III, acceptée par le peuple*, in: www.wikipedia.fr
- A.J.A.M. Corten, 'Het huis Retersbeek onder Klimmen', in: *Liber Amicorum Edm. A. H. Delhougne*, Roermond, 1982, 93-109
- G.J.P.M. Corten, *Alignements droits – De ontwikkeling van het wegnnet in het departement van de Nedermaas 1794 – 1814*, Heerlen 1986
- J.B.P. Courcelles, *Histoire généalogique et héraldique des pairs de France, des grands dignitaires de la couronne, des principales familles nobles du royaume, et des maisons princières de l'Europe*, Paris, volume 3, 1824
- L. Crahay, *Coutumes de la ville de Maestricht*, Bruxelles, 1876
- Bruno Demoulin et Jean-Louis Kupper, *Histoire de la principauté de Liège. De l'an mille à la Révolution*, Toulouse, 2002
- Joseph Daris, *Notices historiques sur les églises du diocèse de Liège*, (tomes XVII), Liège, 1867- 1899, deel 13 (1887), 47-137: *Notice sur Zepperen*. (<http://home.scarlet.be/~zepperen/pg000119.htm>, vertaling m.m.v. Luk Carlens (Zepperen, 1994))
- A. Denis, *Relations de voyage de Paul Van der Vrecken (1777-1868) agent secret du Saint-Siège et comte romain*, Bruxelles/Rome, 1980
- Jean-Marc Devocelle, 'La cocarde directoriale: dérives d'un symbole révolutionnaire', in : *Annales historiques de la Révolution française*, Paris, 1992 (N°289)
- Luc Dhondt, 'De Boerenkrijg', in: H. Hasquin e.a., *België onder het Frans Bewind 1792-1815*, Brussel, 1993, 141-169
- Claude Ducourtial-Rey, 'Légion d'Honneur', in: J. Tulard, *Dictionnaire Napoléon*, tome 1, 178- 184
- R. Dufraisse, 'Blocus Continental', in: J. Tulard, *Dictionnaire Napoléon*, tome 1, 231-251
- F. Dumoulin, 'Appendice à la notice biographique du jurisconsulte Maestrichtois Charles Clément Roemers publiée par Mr. G. Stas', in: *PSHAL* jaargang 12 (1875), 494-497
- Marie-Anne Dupuy, Isabelle le Masne de Chermont, Elaine Williamson *Correspondance administrative de Vivant Denon (1802-1815), directeur des musées sous le Consulat et l'Empire (1802-1815)*, Paris 1999 (twee delen)
- P. Duvivier, *L'Exil du Comte Merlin dans les Pays Bas (1815-1830). D'après des documents inédits*, Malines, 1911
- H. Eversen, 'Une accusation contre le représentant Charles Clément Roemers', in: *De Maasgouw, (Orgaan voor Limburgsche Geschiedenis, Taal- en Letterkunde)*, jaargang 4 (1882), 643-644
- A.R. Falck, *Brieven van A. R. Falck, 1795-1843*, Den Haag, 1861
- A. P. Farrell, S.J., *Ratio atque Institutio Studiorum Societatis Iesu* (Engelse vertaling), Detroit, 1970 (<http://bc.edu/sites/libraries/ratio/ratio>)
- C. Fasseur, 'Om het genoegen van de lezer. Wilhelmina: weerwoord en antwoord', in: *Biografie Bulletin*, 1999/18-24
- A. Flament, 'Burgerlijke overheden en leden der rechtbank die op den 2en Pluviose an 2 (22 januari 1798) den eed van haat aan het koningschap hebben afgelegd, met bijzonderheden omtrent eeniger hunner', in: *De Maasgouw*, jaargang 7 (1885), 1071, 1074- 1076, 1083-1084, 1098
- A. Flament, 'Bijzonderheden over Maastricht en omstreken van voor 1793, getrokken uit de mémoires van een 99 jarigen tuinman (François Garnier)', in: *De Maasgouw*, jaargang 7 (1885), 1095
- A. Flament, 'Enige biografische en bibliografische bijzonderheden omtrent Philippe Fermin', in: *De Maasgouw*, jaargang 7 (1885), 1097; 'Nog eens Philippe Fermin', in: *De Maasgouw*, jaargang 7 (1885), 1112
- Luc François, 'Politieke integratie of exclusie?: Belgische notabelen tussen 1785 en 1835', in: *Belgisch*

- tijdschrift voor nieuwste geschiedenis*, jaargang 8 (1977), 155-183
- G. de Froidcourt, *Lettres autographes de Velbruck prince-évêque de Liège 1772 -1784*, (deux tomes), Liège, 1954
- M.A.G. Funcken, *L'esprit public in het kanton Meerssen 1796-1799*, doctoraalscriptie Nijmegen, Maastricht, 1989
- F. Furet, *La Revolution I, De Turgot à Napoleon (1770-1814)*, Paris, 1988
- A.J.C.M. Gabriëls, *De heren als dienaren en de dienaar als heer. Het stadhouderlijk stelsel in de tweede helft van de achttiende eeuw*, Leiden 1989
- Arthur Gaillard, *Le conseil de Brabant : histoire, organisation, procédure*, Bruxelles, 3 volumes (1898-1902), volume 3, Organisation et procédure, 1902
- Bernard Gainot, *1799, un nouveau jacobinisme ? La démocratie représentative, une alternative à brumaire*, Paris, 2001
- P. Ganière, 'La bataille du sucre', in : *Revue du Souvenir Napoléonien*, nr.257, janvier 1971, 15-18
- Jacques Garnier, 'Campagne de France (1814)', in: J. Tulard, *Dictionnaire Napoléon*, o.c., deel 1, 373-376; 'Campagne en 1805 en Allemagne', deel 1, 357-360; 'Wagram (bataille de)' deel 2, 957-958 ; 'Znaïm (bataille de)', deel 2, 979
- A. Fl. Gehlen, *Het notariaat in het tweeherig Maastricht*, Assen, 1981
- A.Fl. Gehlen, 'Visis actis. Eerste bevindingen bij de openlegging van het gerechtelijk archief der Luikse commissarissen-deciseurs te Maastricht (1632-1794)' in: E.C. Coppens (ed.), *Honoris Causa. Opstellen aangeboden aan Prof. mr. O. Moorman van Kappen ter gelegenheid van zijn vijftienvigjarig jubileum als hoogleraar aan de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Katholieke Universiteit Nijmegen*, Nijmegen, 1999, 49-60
- A.Fl. Gehlen, 'Charles de Méan en het costumiere recht te Maastricht', in: *PSHAL* 126-137(2000- 2001), 407-420
- L. Génicot, *Histoire des routes belges depuis 1704*, Bruxelles, 1948
- F.M. Gerards, 'De zaak van de rentmeester', in: *PSHAL*, jaargang 141 (2006), 33-88
- E.C. De Gerlache, *Histoire du royaume des Pays-Bas, depuis 1814 jusqu'en 1830*, tome 1, Bruxelles, 1839
- Geschiedenis van de literatuur in Limburg*, onder redactie van Lou Spronck, Ben van Melick en Wiel Kusters, Nijmegen/ Maastricht, 2016
- R.A.J. van Gestel, A. Vleugel, *Herijking van het primaat van de wetgever: de betekenis van kaderwetgeving en delegatie*, Tilburg, 2011
- P. Geyl, *De patriottenbeweging 1780 – 1787*, Amsterdam 1947
- M.L.G. Van Gheest, *Observations sur les libertés de l'Eglise Belgique*, Bruxelles, 1827
- Herman Gibens, 'De geldomloop bij het begin van de Belgische onafhankelijkheid', in: *Jaarboek van het Europees Genootschap voor Munt- en Penningkunde*, Brussel, 2005, 69-79
- Lambert Giebels, 'Een staatsman van vlees en bloed. De politieke biografie', in: *Biografie Bulletin*, 2000/1, 74-78
- Jan Gielkens en Peter Kegel, 'Een 'met zorg geschreven boek' ? Over *De mislukningskunstenaar* van Willem Otterspeer', in: <http://www.wfhermansvolledigewerken.nl>, 13 maart 2014
- J. Godeschot, *Les institutions de la France sous la Révolution et l'Empire*, Paris 1951, (3e édition revue et augmenté, 1985)
- J. Godeschot, 'Rome et les états pontificaux', in : *Dictionnaire Napoléon*, deel 2, 658-660
- Claude Goyard, 'constitution de l'an VIII', in: J. Tulard, *Dictionnaire Napoléon*, deel 1, 519-524
- F.-J. Grandgagnage, 'Rapport de M. Grandgagnage', in: *Bulletins de l'academie royale des sciences et des belles lettres de Bruxelles*, Bruxelles, 1842 (tome IX, première partie), 378-405
- J. Grauwels, 'Limburgse studenten in Geel', in: *De Limburgse Leeuw (orgaan tot bevordering van de*

- studie der genealogie en heraldiek in Limburg*), jaargang 13 (1965)
- J. Grauwels, 'Het testament van Erasme Surlet de Chokier', in: *Limburg, Tijdschrift voor Geschiedenis, Oudheidkunde en Volkenkunde*, jaargang XLVI (1967), 3-21
- J.H.J. Gulikers, 'Colpin', in: *De Limburgse leeuw*, jaargang 11, 1963, 71
- J.H.J. Gulikers, 'Nivar', in: *De Limburgse leeuw*, jaargang 11, 1963, 72
- J.H.J. Gulikers, 'De burgemeesters van Maastricht 1800-1900. Genealogische en biografische bijzonderheden', in: *De Limburgse Leeuw*, jaargang 13, 1965, 47-58
- Binne de Haan, *Van kroon tot bastaard. Biografie en het individuele perspectief in de geschiedschrijving*, Groningen, 2015
- A.F. Haakman, S.J., 'Het gewezen Jesuiten-collegie te Maastricht', in: *Maandrozen ter ere van het H. Hart van Jezus*, jaargang 19 (1887)
- J.A.K. Haas, 'Het verdrag van Fontainebleau 1785. Maastricht en de landen van Overmaas als internationaal conflictstof aan het einde van het ancien régime', in: *PSHAL*, jaargang 114 (1988), 264-344
- J.A.K. Haas, 'De opheffing van het Antonietenklooster te Maastricht', in: *Maaslands melange: opstellen over Limburgs verleden Dr. P.J.H. Ubachs aangeboden bij gelegenheid van zijn vijftenzestigste verjaardag*, Maastricht, 1990, 66-95
- J. Habets, 'Aanteekeningen op de Maastrichter familie Dolmans', in: *PSHAL*, jaargang 19 (1882), 230-258
- J. Habets, 'Over de aankoop van de Proosdij', in: *PSHAL*, jaargang 25 (1888), 72-74
- J. Habets, 'Beknopte geschiedenis der proosdij van Meerssen', in: *PSHAL*, jaargang 25 (1888), 3-160
- J. Habets, 'De Franche emigranten te Maastricht op het einde der vorige eeuw', in: *PSHAL*, jaargang 28 (1891), 133-228
- J.H.M.M. Van Hall, 'Aspecten uit de rechterlijke organisatie van de Staatse Landen van Overmaze en uit de praktijk van het Valkenburgse leenhof (1681-1730)', in: *Brabantse Rechtshistorische Reeks*, volume 7, Assen, 1994, 187-245
- Jean-Louis Halperin, 'Corps Législatif', in: J. Tulard, *Dictionnaire Napoléon*, deel 1, 546-551; 'Tribunat', deel 2, 872-875
- J. Hansen, *Quellen zur Geschichte des Rheinlandes im Zeitalter der französischen Revolution 1780- 1801*, 4 delen, Bonn, 1935-1938
- L. Hanssen, 'Een regenboog van graniet. Waarom de biografie niet buiten de wetenschap kan', *Biografie Bulletin*, 1999/3, 219-225
- H. Hardenberg, *Inventaris der archieven van het arrondissement Maastricht en van het departement van de Nedermaas (1794-1814)*, Den Haag, 1946
- H. Hardenberg, *Inventaris van de archieven der rechtscolleges, alleensprekende rechters en rechterlijke ambtenaren van 1794 tot 1841 gefungeerd hebbende op het grondgebied van de tegenwoordige Nederlandse provincie Limburg*, Maastricht, 1949
- E. Hardy, *Le siège de Maestricht. L'armée de Sambre-et-Meuse pendant la campagne d'automne de 1794*, Paris, 1878
- Éric Hartmann, 'Lebrun-Pindare (Ponce-Denis Écouchard Lebrun dit)', in: J. Tulard, *Dictionnaire Napoléon*, tome 2, 166
- H. Hasquin, 'Van Fleurus tot de annexatie: een gekneusd land', in: H. Hasquin e.a., *België onder het Frans Bewind 1792-1815*, Brussel, 1993, 41-71
- A.J. Havé, *L'Homme-sans- façon ou Lettres d'un voyageur allant de Paris à Spa*, (twee delen), Neuwied, 1786
- R. de la Haye, 'De oudste actes van de burgerlijke stand van Maastricht (1794-1796)', in: *Limburgs Tijdschrift voor genealogie*, Maastricht, (1973 - ...), 1984

- C.J.M. van der Heijden, J.G.M. Sanders, *De levensloop van Adriaan van der Willigen (1766-1841). Een autobiografie uit een tijdperk van overgang*, Hilversum, 2010
- E. Hubert, C. Tihon, *Correspondance de Bouteville*, Bruxelles, 1929/1934, (2 tomes)
- J.I. Israel, *De Republiek 1477-1806*, Franeker, 2001 (vertaling van *The Dutch Republic: its rise, greatness, and fall, 1477-1806*, Oxford, 1995)
- L.J.C.H. Jacobs, 'C.C. Roemers als *agent national* van het arrondissement Maastricht (30 november 1794 - 26 september 1795)', in: *PSHAL*, 129 (1993), 195-230
- L.J.C.H. Jacobs, 'De opvoeding van Balthazar Cruts tot honnête homme', in: *PSHAL*, jaargang 139 (2003), 101-142
- Lambert Jacobs en Fred Erkenbosch, *Charles Clément Roemers' promenade*, z.p., z.d., 12p.
- J.T.J. Jamar, 'Martin Cudell (1773-1845) en de Romeinse weg van Tongeren naar Jülich', Bijlage 1, 'M. Cudell à la Société des Amis des Sciences, Lettres et Arts de Maastricht', in: *Maaslands Melange: opstellen over Limburgs verleden opstellen over Limburgs verleden Dr. P.J.H. Ubachs aangeboden bij gelegenheid van zijn vijftigste verjaardag*, Maastricht, 1990, 182-200
- Ferdij Jans, *Zangerij door de eeuwen heen*, z.p., 1999
- A.E.M. Janssen, 'De betrokkenheid van Simon Pieter Ernst (1744-1817) bij de abdij Rolduc. Drijfveren en activiteiten van een gewetensvol handelend kanunnik', in: *PSHAL*, deel 140 (2004), 153-220
- A.E.M. Janssen, 'Willem Anne van Spaen 1750 – 1817, adellijk genealoog, geschiedvorser en eerste president van de Hoge Raad van Adel', in: *Biografisch Woordenboek Gelderland*, deel 5, Hilversum, 2006
- A.M.P.P. Janssen, 'Custos et simul ludimagister. De koster-schoolmeester in Sittard en omgeving vanaf het Concilie van Trente (1545-1563) tot de Franse Tijd (1794)', in: *Magister Artium. Onderwijs, Kerk en Kunst in Limburg. Opstellen Br. Sigismund Tagage aangeboden bij zijn zeventigste verjaardag*, Sittard, 1992, 144-156
- J.C.G.M. Jansen, 'Agrarische vernieuwingen in een revolutionair tijdperk, 1750-1815', in: J.F.R. Philips, J.C.G.M. Jansen, Th.J.A.H. Claessens, *Geschiedenis van de landbouw in Limburg 1750-1914*, Assen, 1965, 1-109
- K.J.T. Janssen de Limpens, 'De justitie in de heerlijkheid Noorbeek', in: *De Maasgouw*, jaargang 84, (1965), 140-144
- J.A.F. de Jongste, 'De Republiek onder het erfstadhouderschap', in: *AGN*, (15 delen), Haarlem, 1981, deel 9, 73-91
- Junius, volume 1, printed for Alex^r Hamilton, n° 18 High Holborn, 1792, Letter XXXV, to the printer of the Public Advertiser, 19 december 1769, 206-227
- Th. Juste, *Charles De Brouckère*, Bruxelles, 1867
- Kamphuis, H.A., *De invoering van wetgeving in het Franse departement Nedermaas gedurende het eerste Directoire. Inleiding en regestenlijst van afgekondigde rechtsvoorschriften 1 oktober 1795 – 19 maart 1797*, Maastricht, 1995
- M. Kellens, 'Jean-François Hennequin (1772-1846), gouverneur van Limburg, 1831-1834', in: *De Gouverneurs in de beide Limburgen 1815-1989*, Maastricht, 1989, 62-76
- M. Kellens, 'Werner de Lamberts (1775-1849), gouverneur van Limburg, 1834-1843 (Belgisch Limburg)', in: *De Gouverneurs in de beide Limburgen 1815-1989*, Maastricht 1989, 77-83
- P.H. Van der Kemp, *De Belgische omwenteling in Luik en Limburg tot aan het verlies van Venlo in november 1830*, 's-Gravenhage, 1904
- P.H. Van der Kemp, 'De ontbinding der schutterij te Maastricht op den 16den november 1830', in: *Tijdspiegel*, jaargang 62 (1905)
- J. Kleijntjens, 'De opheffing der Jezuïeten te Maastricht 1773', in: *PSHAL*, jaargang 78- 82, (1942-1946)

Kleine Atlas voor de geschiedenis van beide Limburgen, Hasselt/Maastricht, 1989

Ad Knotter, '175 jaar beide Limburgen: waarom ze toch niet bij elkaar horen', in: *De Maasgouw*, jaargang 134 (2015), 5-11

W.P.C. Knuttel, *Catalogus van de pamfletten-verzameling berustende in de Koninklijke Bibliotheek, 1486-1853*, 's-Gravenhage, 1889-1920, 9 delen, deel 5

Jeroen Koch, *Koning Willem I 1772-1843*, Amsterdam, 2013

Mieke de Kreek en Zsuzsanna van Ruyven-Zeman, 'De barokke koorinrichting van de Onze-Lieve-Vrouwekerk te Maastricht', in: *PSHAL*, jaargang 131 (1995), 117-158

Hermann Krüssel, *Napoleo Latinitate vestitus. Napoleon in lateinischen Dichtungen vom Ende des 18. bis zum Beginn des 20. Jahrhunderts*. Band II, *Von der Rheinreise und Kaiserkrönung bis zum Preußenfeldzug*, Hildesheim/Zürich/New York, 2015

La Serna Santander, Carlos Antonio de, *Dictionnaire bibliographique choisi du quinzième siècle, ou Description par ordre alphabétique des éditions les plus rares et les plus recherchées du quinzième siècle, précédé d'un essai historique sur l'origine de l'imprimerie*, Bruxelles, an XIII (1805-1807), 3 volumes

A.J. Lastdrager, *Proeve eener geschiedenis van het Koninkrijk der Nederlanden*, Eerste deel, Amsterdam, 1832

R. Lavergne, 'Les émigrés au siège de Maestricht, en 1793', in: *Revue des questions historiques / Marquis de Beaucourt*, Paris, tome LXIII, 1er janvier 1898, 516-531

G. Lefebvre, *Les Thermidoriens*, Paris, 1960

P. Lenders, 'De Zuidelijke Nederlanden onder Maria Theresia 1740-1780' in: *AGN*, deel 9, 92- 112

P. Lenders, 'De aanhechting bij Frankrijk en de overgang naar het moderne regime', in: H. Hasquin e.a., *België onder het Frans Bewind 1792-1815*, 75-97

Elisabeth Leijnse, *Cécile en Elsa, strijd bare freules. Een biografie*, Breda, 2015

C. de Leutre, *Histoire de la révolution belge de 1830*, Bruxelles, z.j

Hervé Leuwers, *Un Juriste en Politique. Merlin de Douai (1754-1838)*, Arras, 1996

D. Leyder, *Les archives du Grand Conseil des Pays-Bas à Malines (vers 1445 – 1797)*, Bruxelles, 2010

W. Lindelauf, 'Het kadaster van Heerlen in de Franse Tijd', in: *Bulletin van de Historische kring Het Land van Herle*, 10e jaargang, aflevering 6, nov.-dec. 1960, 120-128

J. Logie, *Les magistrats des cours et des tribunaux en Belgique 1794 – 1814*, Genève, 1998

Matthijs Lok, *Windvanen: Napoleontische bestuurders in de Nederlandse en Franse Restauratie (1813-1820)*, Amsterdam, 2009

H. van Lottom, *Heeft het Concordaat van 1801, met de daarbij gevoegde Organieke Artikelen kracht van wet, voor de Catholijken in de Noordelijke Provinciën, van het Koninkrijk der Nederlanden*, Amsterdam, 1826

F. Magnette, *Joseph II et la liberté de l'Escaut. La France et l'Europe*, Bruxelles, 1897

Dominique Margairaz, *François de Neufchâteau. Biographie intellectuelle*, Paris, 2005

P. Marmottan, *Un projet de code rural sous le premier empire*, Paris, z.d

A.M. Martin, *Opkomst van de moderne stad: ruimtelijke veranderingen in Maastricht, 1660-1905*, Groningen, 1997

Philippe Masson, 'Anvers', in: J. Tulard, *Dictionnaire Napoléon*, deel 1, 106

Van Meenen et Sylvain van de Weyer, *Procès de M. de Potter*, Bruxelles, 1829

Mémoires de Barras, membre du Directoire, publié avec une introduction générale, des préfaces et des appendices par Georges Duruy, Paris, 1895, (4 volumes), volume 3

Mémoires de Madame de Chastenay, 1771-1815, Paris, (publié par Alphonse Roserot), 1896), 2 volumes

Messages, arrêtés et proclamations du Directoire Exécutif, Paris, z.d., 6 volumes

- Richard, P. McBrien, *De Pausen. Van Petrus tot Johannes Paulus*, Haarlem, 1998
- P. De Meyere, 'Het amortisatiesyndicaat (1822-1840)', in: *Kroniek voor het Economisch Onderwijs*, Antwerpen, januari 1996, 3-10
- Meyers, A.G.M., *Il y a cent ans, La Révolution de 1830 et ses préludes. Discours du Baron Meyers Procureur général, prononcé à l'audience de rentrée du 16 septembre 1929 et dont la Cour a ordonné l'impression*, Liège, 1929
- Jos Molemans, 'Loon tussen Brabant en Luik. Teloorgang en toch behoud van eigen identiteit' in: *Mededelingen van de Vereniging voor Limburgse Dialect-en Naamkunde*, Hasselt, nummer 68 (1992)/ www.dbnl.org/tekst/mole002loon01, 13 pp
- Wam de Moor, 'Bataafs én rooms, Alfrinks dilemma. De biografie als ingewijde' in: *Biografie Bulletin*, Groningen, 1998/3, 211-223
- L.J. Morreau, *Bolwerk der Nederlanden. De vestingwerken van Maastricht sedert het begin van de 13e eeuw*, Assen, 1979
- R. Mortier, 'Un 'Max Havelaar' belge: Felix Batel, ou la Hollande à Java de Jules Babut (1869)', in: *Bulletin de l'Académie Royale de Langue et Littérature Françaises, Bruxelles*, tome LX (1977), nr. 2, 222 - 306
- J.M.H. Mosmuller, 'De invloed van de Staten-Generaal op de benoeming van proost en kanunniken in het kapittel van Sint-Servaas te Maastricht, in het bijzonder gedurende de achttiende eeuw', in: *PSHAL*, jaargang 114 (1978), 63-139
- L. Muel, *Précis historique des assemblées parlementaires et des hautes cours de justice en France de 1789 à 1895, d'après les documents officiels*, Paris, 1896
- Nel Mulders-Thijssen, 'De Fossa Eugenia na 1630', in: *Le grand canal du Nord*, Geysteren, 2008, 15-21
- Nel Mulders-Thijssen, 'Le grand canal du Nord van de Schelde tot de Maas', in: *Le grand canal du Nord*, Geysteren, 2008, 22-77
- W.A.J. Munier, 'Het Concordaat van Napoleon en de opheffing van het oude bisdom Roermond' in: *PSHAL*, jaargang 98-99 (1962-1963), 147-214
- W.A.J. Munier, 'Maastrichtse predikanten en hun rol tijdens het beleg van Maastricht in de jaren 1793-1794' in: *Campus Liber, bundel opstellen over de geschiedenis van Maastricht aangeboden aan Mr.Dr. H.H.E. Wouters, stadsarchivaris en –bibliothecaris 1947-1977, bij zijn zeventigste verjaardag*, Maastricht, 1982, 370- 383
- J. Nauwelaers, *Histoire des avocats au Souverain conseil de Brabant*, tomes 2, Bruxelles, 1947
- Nederland's patriciaat: genealogieën van bekende geslachten*, 's-Gravenhage, jaargang 14, (1924), Van Slijpe, 285-299
- P.L. Nève, *Het Rijkskamergerecht en de Nederlanden: competentie, territoire, archieven*, Assen, 1972, Elsloo, 302-305
- Peter Nissen en Hein van der Bruggen, *Roermond. Biografie van een stad en haar bewoners*, Hilversum, 2014
- Theo Oberndorff, Maxime Niesten, *Meerssen: Impressies uit het rijke verleden van een jonge gemeente*, Meerssen, 1994
- José Olcina, 'De publieke opinie, van de aftocht uit Rusland tot de slag bij Waterloo', in: H. Hasquin e.a., *België onder het Frans bewind, 1792-1815*, 361-395
- A. Orts, *La profession d'avocat en Belgique avant la domination française*, Bruxelles, 1844
- Willem Otterspeer, 'De wetenschap heeft geen behoefte aan de biografie. Een biograaf moet meer schrijver dan historicus willen zijn', in: *Biografie Bulletin*, 1999/2, 122-129
- Jean-Luc De Paepe, *Index des éligibles au sénat (1831-1893)*, Bruxelles, 1975
- E. Persoons, 'Franse bronnen over Limburgse Bibliotheken', in: *Het Oude Land van Loon*, jaargang 1961, 307-337, jaargang 1962, 5-32

- L.A.H. Peters, 'Bij de benoeming van de eerste gouverneur van Limburg in 1815', in: *De Maasgouw*, jaargang 96 (1977), 1-10
- J. de Pins, 'Portugal', in: J. Tulard, *Dictionnaire Napoléon*, tome 2, 542-556
- L.P.L. Pirenne, 'De voorgeschiedenis vanaf de Opstand 1578-1796, 7.1, De Patriottentijd en de eerste Franse inval', in H.F.J.M. van den Eerenbeemt e.a., *Geschiedenis van Noord-Brabant*, deel 1, 1796-1890 Traditie en modernisering, Amsterdam/Meppel, 1996, 54-58
- P. Polman, *Romeinse bescheiden voor de geschiedenis der Rooms-katholieke kerk in Nederland, 1727-1853*, 's-Gravenhage, 1963, deel II, 1754-1795
- E. Poncelet, Y. Jans, *Mémorial des archives détruites en 1944*. Liège, 3 tomes (1945-1948), tome 1, deuxième partie, inventaire des dépêches du Conseil Privé de Liège, 1947
- C.W. Van der Pot, 'Gemeentelijke bestuursorganisatie 1815-1819', in: *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis*, deel 12 (1933), 241-309
- E. Put, 'Het archief van de Raad van Brabant. Sluipwegen en snelwegen voor lokaal historisch onderzoek', in: J.-M. Goris (red.), *Regionale en nationale instellingen in de Kempen tijdens het Ancien Régime*, Herentals-Roosendaal, 2001, 33-44
- Katherine Prescott Wormeley (translator), *Diary and correspondence of Count Axel Fersen: relating to the court of France ; illustrated with portraits from the original*, New York, 1902
- E.P.M. Ramakers, 'Charles de Brouckère (1757-1850) gouverneur van Limburg, 1815-1828', in: *De Gouverneurs in de beide Limburgen 1815-1989*, Maastricht, 1989, 9-16
- E.P.M. Ramakers, 'Een schuldig pligt-verzuim? Petitiebewegingen in Limburg tot herstel van grieven, 1828-1830', in: *Maaslands Melange. Opstellen over Limburg verleden*, Maastricht, 1990, 201-225
- Rudolf Rasch, *Geschiedenis van de Muziek in de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden 1572- 1795* (= Mijn Werk op Internet, Deel Een), Versie: 7 januari 2013
- Nina Rattner Gelbart, 'Female Journalists', in: Natalie Zemon Davis, Arlette Farge, editors, *A history of women in the West, III Renaissance and enlightenment paradoxes*, Harvard, 1993, 420-443
- Recueil des circulaires, instructions et autres actes émanés du minstre de la justice ou relatifs à ce département*, deuxième série (1814-1830), tome 1, années 1814-1816, Bruxelles, 1849
- 'Recueil général des lois, décrets, ordonnances, etc: depuis le mois de juin 1789 jusqu'au mois d'août 1830/ avec des notices par MM. Odilon Barrot, Vatimesnil, Ymbert', in: *Journal des notaires et des avocats*, Paris, 1834-1837 (16 volumes), volume 5, 1839
- Recueil der Recessen wegens beyde de genaedige Heeren en Princen*, Maastricht, 1719
- Hans Renders, 'De biografische methode', in: Gerrit Voerman en Dirk Wolffram (ed.), *Benaderingen van de geschiedenis van politiek*, Groningen, 2006, 39-42
- Th. van Rensch, 'De rechtspraak van de Commissarissen-Deciseurs te Maastricht', in: *Brabantse Rechtshistorische Reeks*, volume 7, Assen, 1994, 39-62
- A. Révérend, *Armorial du premier empire: titres, majorats et armoiries concédés par Napoléon Ier*, deel 3, Paris, 1896
- P.J.A.N. Rietbergen, *De Eerste Landvoogd Pieter Both (1568-1615). Gouverneur-generaal van Nederlands Indië (1609-1614)*, Zutphen, 1987
- J. Roegiers, 'Kerk en Staat in de Oostenrijkse Nederlanden', in: *AGN*, deel 9 (1980), 361-375
- Jan Roegiers, 'Revolutie in de seminaries. De priesteropleiding voor seculieren in de Zuidelijke Nederlanden 1780-1830', in: *Traject, tijdschrift voor de geschiedenis van het katholiek leven in de Nederlanden*, Leuven, jaargang 9 (2000), nummer 2, 112-133
- G.L.A. Roks, 'Groff geschut deed de aerde daaveren. Het beleg van Maastricht in 1748', in: *De Maasgouw*, jaargang 117 (1998), 159-198
- L. Roppe, 'Uit de briefwisseling van Jean Baptiste Roggieri de laatste prefect van het departement van de

- Nedermaas', in: *PSHAL*, jaargang 90-91 (1954-1955), 199-226
- L. Roppe, 'C.C. Roemers, de eerste 'agent national' tijdens het Franse Bewind', in: *Limburg, maandelijks tijdschrift voor Limburgse geschiedenis, oudheidkunde, kunst en folklore*, Maaseik, jaargang 34 (1955), 177-189
- L. Roppe, 'Roemers, Charles Clément, advocaat, ambtenaar, politicus', in: *NBW*, (Brussel, 1964 -), deel 2 (1966), 746-749
- L. Roppe, G.W.A. Panhuysen, Elis.M. Nuyens, *De decadaire, resp. maandelijksse rapporten van de commissarissen van het Directoire exécutatif in het departement van de Nedermaas, 1797- 1800*, Maastricht, 1956
- www.royalsociety.org, 'An Account of the Late Earthquakes Felt at Maestricht', in: *a Letter from Mons. Vernelde, Pastor of the Wallon Church There, to Mons. Allemand, Professor of Philosophy at Leyden, F. R. S. Communicated by Mr. Abraham Trembley, F. R. S. Translated from the French*, in: *Philosophical Transactions, Journal of the Royal Society*, Londen, volume 49 (1755-56), 663- 668
- X. Rousseaux, 'La justice militaire et les civils sous le Directoire: l'exemple des 24e et 25e divisions militaires', in: *Annales historiques de la Révolution française*, octobre-décembre 2007, 153-178
- J. Sarraamon, 'Espagne (guerre d')', in: J. Tulard, *Dictionnaire Napoléon*, tome 1, 739-749
- A. Schillings, *Matricule de l'Université de Louvain*, tome VIII, Bruxelles, 1963
- Kees Schutgens, 'Eenheid als misverstand. Kanttekeningen bij de stelling van Ad Knotter', in: *De Maasgouw*, jaargang 134 (2015), 169-174
- M.K.J. Smeets, 'De notabelen-vergaderingen in de arrondissementen Hasselt, Maastricht en Roermond - de latere provincie Limburg- in 1815', in: *Bijdragen voor de Geschiedenis der Nederlanden*, deel 20 (1965), nr.1, 24-61
- C. Smit, *De Conferentie van Londen*, Leiden, 1949
- H. Soeting, 'Biograaf toerist en indringer', in: *Biografie Bulletin*, 1998/2, 170-175
- P. Spekkens, *L'école centrale du département de la Meuse Inférieure. Maëstricht 1798-1804*, Maastricht, 1951
- Lou Spronck, *Theodoor Weustenraad (1805 – 1849) en de 'Percessie van Scherpenheuvel'*, Hilversum 2009
- M.G. Spiertz, *Maastricht in het vierde kwart van de achttiende eeuw*, Assen, 1964
- G. Stas, 'Notice biographique du jurisconsulte Maestrichtois Charles Clément Röemers', in: *PSHAL*, jaargang 9 (1872), 217-232 en 290-295
- E. Steegen, 'Schipppers tussen Luik en Maastricht aan het einde van het Ancien Régime', in: *PSHAL*, deel 136-137 (2000-2001), 387-406
- E. Steegen, *Kleinhandel en stedelijke ontwikkeling. Het kramersambacht te Maastricht in de vroegmoderne tijd*, Hilversum, 2006
- Jean Stengers, 'De Grondwet van 1831: theorie en praktijk', in: *De geschiedenis van de Belgische Senaat 1831-1995*, (V. Laureys en M. Van Den Wijngaert (ed.)), Tielt, 1999, 30-42
- Fred Stevens, 'Belgique', in: J. Tulard, *Dictionnaire Napoléon*, deel 1, 191-198
- J.R. Surratteau, F. Gendron, *Dictionnaire historique de la Révolution française*, Paris, 1989/2005
- Sigismund Tagage, 'Schets van het lager onderwijs in Maastricht 1794-1840', in: *PSHAL*, jaargang 98-99 (1962-1963), 215-306
- P.J.H.M. Theeuwen, *Pieter 't Hoen en de Post van den Neder-Rhijn (1781-1787)*, Hilversum, 2002
- Ch. Thewissen, *Twee eeuwen Groote Sociëteit van Maastricht. Schets van haar geschiedenis van 1760 tot 1960*, Maastricht 1960
- M.-R. Thielemans, 'Deux institutions centrales sous le régime français en Belgique. L'administration centrale et supérieure de la Belgique et le conseil de gouvernement', in: *Revue belge de philologie et*

- d'histoire*, Bruxelles, volume 41(1963), 1091-1135
- M. Tourneux, *Bibliographie de l'histoire de Paris pendant la Révolution française. Tome deuxième, Organisation et rôle politique de Paris*, Paris 1894
- P.H. Tuinman, P.L.L.M. Dumoulin, *De Hof van Tilly*, Maastricht, 1985
- Jean Tulard, Louis Garros, *Itinéraire de Napoléon au jour le jour*, Paris, 1992
- P. Tummers (red.), *Limburg, een geschiedenis*, 3 delen, Maastricht, 2015
- G.J.B. Verbeet, *Limburg op de tweesprong: welvaart en politiek dilemma, 1814-1839*, Maastricht, 1978
- Br. Winifred Ubachs (P.J.H. Ubachs), 'Van Tricolore tot driekleur. Maastricht 1814-1815', in: *Miscellanea Trajectensia. Bijdragen tot de geschiedenis van Maastricht*, 567-604
- Br. Winifred Ubachs (P.J.H. Ubachs), 'De Nedermaas Niemandslaan 1814-1815', in: *PSHAL*, deel 100 (1964), Maastricht, 1965, 149-226
- P.J.H. Ubachs in: *Twee heren twee confessies, de verhouding van Staat en Kerk te Maastricht, 1632-1673*, Assen, 1975
- P.J.H. Ubachs, *Tweeduizend jaar Maastricht*, Maastricht 1991
- P.J.H. Ubachs, 'Het primaire onderwijs in de Franse Tijd vernieuwd of vernield?', in: *Magister Artium. Onderwijs, Kerk en Kunst in Limburg. Opstellen Br. Sigismund Tagage aangeboden bij zijn zeventigste verjaardag*, Sittard, 1992, 157-181
- P.J.H. Ubachs, *Nieuwe burgers van Maastricht 14de eeuw – 1795*, Geleen, 1993
- P.J.H. Ubachs, *Handboek voor de geschiedenis van Limburg*, Hilversum, 2000
- P.J.H. Ubachs, M.H. Evers, *Ongewilde Revolutie. Limburgs Maasland onder Frankrijk 1794-1814*, Maastricht 1994
- P.J.H. Ubachs, M.H. Evers, *Historische Encyclopedie Maastricht*, Zutphen, 2005
- Wilfried Uitterhoeve, *1813 – Haagse bluf. De korte chaos van de vrijwording*, Nijmegen, 2013
- J.P. de Valk, m.m.v. E. Lamberts (ed.), *Lettres de Francesco Capaccini, agent diplomatique et internonce du St.-Siège au Royaume Uni des Pays-Bas, 1828-1831*, Rijks Geschiedkundige Publicatiën, Kleine Serie nr. 53, nr. 137, 's-Gravenhage, 1983
- J. P. de Valk, *Romeinse bescheiden voor de geschiedenis der Rooms-katholieke kerk in Nederland 1727-1831*, 's-Gravenhage, 1991, 2 banden
- Th. Vandebeeck, J. Grauwels, *De Boerenkrijg in het departement van de Nedermaas*, Maastricht, 1961
- A. Verhaegen, *Les 50 dernières années de l'ancienne université de Louvain (1747-1797)*, Liège, 1884
- Paul Verhaegen, *La Belgique sous la domination française, 1792-1814*, Bruxelles/Paris, 1922- 1924, tomes II en III
- J. Verzijl, 'Roemers, Charles Clément', in: *NNBW*, Leiden, 1911-1937, 10 delen, deel 9, 875-876
- J. Verzijl, 'Gedenkwaardige Limburgers; Charles Clément Roemers, rechtsgeleerde, volksvertegenwoordiger, letterkundige en historicus', in: *De Nedermaas. Limburgs geïllustreerd maandblad*, Maastricht, 1922-1941, jaargang 18 (1941), 180-183
- J. Verzijl, 'Genealogie Banens', in: *Limburgse Leeuw*, jaargang 2 (1953-54), 279-290
- J.B.J. Vifquain, *Voies navigables en Belgique. Considérations historiques*, Bruxelles, 1843
- Jan Wagenaar, *Vaderlandsche historie, vervattende de geschiedenissen der nu Vereenigde Nederlanden, inzonderheid die van Holland, van de vroegste tyden af: / uit de geloofwaardigste schryvers en egte gedenkstukken samengesteld*, Amsterdam 1790, deel 1
- Ben van de Wall, 'Verlichting en traditie; de strijd om de moderne tijd in het Maastrichtse boek', in: *PSHAL*, jaargang 152 (2016), Maastricht, 2017, 111-198
- J.F.A. Wassink, *Van stad en buitenie. Een institutionele studie van rechtspraak en bestuur in Weert 1568-1795*, Hilversum, 2005
- C.B. Wels, 'Nederland en Europa 1830-1840', in: *AGN*, deel 11, Weesp, 1983, 291-305

- Joost Welten, 'Ambitie strandt in het zand: hoe het Grand Canal du Nord net niet tot stand kwam', in: Joost Welten, *Antihelden*, Leuven, 2015, 157-185
- H. van Werveke, 'Vestiging van het nieuwe regime in het Zuiden, 1785-99', in: *AGN*, deel 9(1956), 33-61
- Leo Wessels, 'Over grenzen, beeldvorming en identiteit. Aspecten van de Nederlandse natievorming en een problematische regionale identificatie: Limburg vanaf circa 1800', in: *Limburg, een geschiedenis*, Maastricht, 2015, deel 3, 279-302
- J.H.M. Wieland, 'Een prebende voor de familie Lenarts', in: *Campus Liber*, 344-353
- Léon Willems, 'De geheime missie van Paul van der Vrecken', in: 't *Sjtegelke, verenigingsblad van de heemkundevereniging Houthem-Sint Gerlach*, nr. 9 (juni 1998), 5-13
- Th. Wingens, 'Twee Hennequins: de Maastrichtse burgemeester Jean-François Hennequin (1772-1846) en de kapitein der genie Johan Jacobus Hennequin (1796-1880)', in: *De Limburgse Leeuw*, 11e jaargang (1963), 61-69
- Th. Wingens, 'Een Maastrichts voorspel van de Belgische opstand. Het proces Hennequin (1821)', in: *De Maasgouw*, jaargang 83 (1964), 85-96
- Winten, Henri, *De verkoop van nationale goederen te Maastricht, departement van de Nedermaas, met een studie over de Maastrichtse kopers, tijdens de Franse overheersing (1795- 1814)*, Leuven 1962
- C.H.E. de Wit, 'Oud en Modern. De Republiek 1780-1795, Revolte tegen de patroon, de democratische beweging, de Oranjepartij onder Engelse leiding', in: *AGN*, deel 9, 113-125
- J. de Wit, A.J.A. Flament, 'De vorming der heerschappijen op het grondgebied van Limburg of die zich daarover hebben uitgestrekt, van de Romeinsche overheersing tot 1814-1817', in: *PSHAL*, deel 47 (1911), 1-275
- E. Witte, 'De politieke ontwikkeling in België 1831-1846', in *AGN*, deel 11, Weesp, 1983, 315-345
- Els Witte, *De constructie van België 1828-1847*, Leuven, 2006
- E.J. Wolleswinkel, *Nederlands Adelsrecht. Wettelijke adel als historisch gegroeid instituut*, 's-Gravenhage, 2012
- Woolf, S., 'Contribution à l'histoire des origines de la statistique: France, 1789-1815', in: Bourget, M.N., *La statistique en France à l'époque napoléonienne*, Bruxelles, 1981, pp. 45-125
- H. Wouters, 'De hof Van Slijpe, thans gebouw van de Provinciale Planologische Dienst , (Maastricht, Bouillonstraat 8-10)', in: *De Maasgouw*, jaargang 79 (1960), 66-86, 110-123
- H. Wouters, 'Een bibliothèq̃ue voor den meesten luyster van de stad', in: *Miscellanea Trajectensia*, 9-28
- Jeroen van Zanten, *Koning Willem II 1792-1849*, Amsterdam, 2013
- Jérôme Ziesenis, 'Noblesse d'empire', in: J. Tulard, *Dictionnaire Napoléon*, tome 2, 398-405

Curriculum Vitae

Lambert Jacobs (Dongen, 1948) studeerde geschiedenis aan de Katholieke Universiteit Nijmegen. In het studiejaar 1975-1976 was hij voor zijn doctoraalscriptie bursaal aan het Nederlands Instituut in Rome. In 1978 behaalde hij zijn doctoraaldiploma geschiedenis. Vanaf 1976 tot 2011 was hij als leraar geschiedenis werkzaam aan het Sint-Maartenscollege in Maastricht. Hij publiceerde over regionaal historische onderwerpen uit de achttiende en negentiende eeuw.

ISBN: 978-94-90420-60-4

NUR: 882

Layout: Jos Bruystens, grafisch ontwerper

Printing: Print Service Ede

© 2018 Lambert Jacobs. All rights are reserved. No part of this thesis may be reproduced, distributed or transmitted in any form or by any means without prior written permission of the author.

Afbeelding omslag:

Ph. J. Maillar, Membre du Conseil des Cinq-cent, gravure, Bibliothèque National Parijs.

g'ai l'honneur de vous saluer
Gaetano S. ¹⁸⁹¹